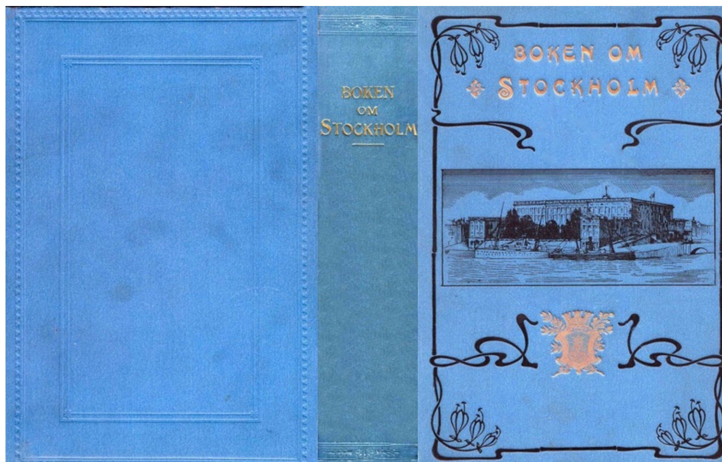

BOKEN

OM

STOCKHOLM

I ORD OCH BILD.

STOCKHOLM
BEIJERS BOKFÖRLAGSAKTIEBOLAG.

STOCKHOLM
Boken tryckt hos Iduns Kungl. Hofboktr. filial 1901.

Omslag och pag. 1—16 tryckt hos Beijers Bokförlagsaktiebolag 1904.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken scannades från original i januari 2013 av Bert H.

STOCKHOLM.

Genom stenkolsrök och genom dimma stiga spöklikt dina torn och hus, liksom gyllne pärlband ser jag glimma dina lyktors tusental af ljus.

Slottets massa träder fram i natten som en jätteskugga ifrån förr, och sin saga sjunger strömmens vatten utanför den svenske kungens dörr.

Där jag står i kvälln på Skansens höjder genom rymden denna sång mig når — lika rik på sorger som på fröjder och med syner ifrån svunna år.

Plötsligt slockna då de många ljusen, staden sjunker som i mörker ner, och i stället för de stolta husen jag en borg och några kojor ser.

Män i brynja jarlens fäste vakta, fiskarn lägger nät vid stadens mur, och när kvällsol dalar, röd och sakta, öfver Mälarn klingar väktarns lur.

Bilder växla. Jag ser fru Kristina, sorgklädd, i en sky af krutrök stå, medan skotten blixtra, kulor hvina, och till anfall danskens pukor slå.

Bilder växla. Blåögd, blond och fager — under hjälmens fjädrar blicken ler — rider Gustaf in med sommardager, följd af Sveriges segrande banér.

Bilder växla. Se, »Tre kronor» brinner, bådande vårt storhetsväldes slut — gamle kungens lik knappt räddas hinner, Och den unge stapplar hemlös ut.

Bilder växla. Det Tessinska slottet strålande af prakt och skönhet står, tills på maskeraden smäller skottet, och i

moln för alltid solen går.

Så i kvällens tystnad sjunger strömmen, diktar sagor ifrån da'r som flytt, tills den sjunker, stilla storhetsdrömmen, och min nutids Stockholm byggs på nytt.

Hvit du hvilar där i vinternatten — kvällens dimmor hafva lättat på — och i Saltsjöfjärd och Mälarvatten firmamentets alla stjärnor stå.

Af din skönhet står jag då förtrollad, och jag hviskar rörd min drottnings namn. Mot din blåa mantel, stjärnefållad, sträcker jag på knä min öppna famn.

Daniel Fallström.

Januari 1901.

När Stockholm vaknar.

I öster lyser en smal, blekröd strimma upp himlahvalfvet, eljes är allt grått ännu, inga mellantoner, inga nyanser, endast ett halft ogenomträngligt dunkel, ur hvilket mot söder de höga bergen, som på denna sida begränsa hufvudstaden, höja sig, mörka och allvarliga, med silhuetter af hus, trappstegsformigt ordnade ofvanpå hvarandra. Österut begränsa trädkronor, hvilkas toppar gömma sig i den tidiga morgonens dimmor, synkretsen, och på motsatta sidan möter samma anblick. För den, som exempelvis första bästa vårmorgon stannat en stund vid slussen, visar sig en hänförande tafla, hvari dock stämningen för ögonblicket torde spela största rollen. Det är ej dag och lika litet natt, friska, kyliga vindarleka med dimman, och vattnet kluckar entonigt mot kajerna, medan ett söfvande brus ljuder från strömmen, där Mälarens vågor blanda sig med Saltsjöns. Och till höger och vänster stå husmassorna tysta och stela, långt borta på Skeppsbron blinkar en gaslykta matt i morgondisen. Stockholm sofver nu sin bästa sömn efter en för de flesta ansträngande dag eller en af många genomvakad natt. Stockholm är en tyst stad denna tid på dygnet, säkerligen den tystaste af alla storstäder.

Men den lilla strimman i öster växer och breder ut sig, solen, som håller på att klättra upp bakom de skymmande höjderna, sänder sina första strålar öfver firmamentet. Det dagas. Dock, därför skall ingen inbilla sig, att Stockholms omkring 803,000 invånare anse det vara någon anledning att lämna bäddarne: den äkta stockholmaren älskar sömnen, äfven om det ej ingår i hans vanor att söka den på bestämda tider. Men går ej den äkta infödingen — en hvar, som af en eller annan orsak vistas inom den stora stadens hank och stör, räknar sig med en viss stolthet, den han anser berättigad, som sådan — ej till sängs i behaglig tid, stiger han ej heller upp förr än i sista sekunden. Stockholmaren har kommit till det resultat, att morgonen bäst lämpar sig för hvila; och hur föränderlig han än må vara i mångt och mycket, från den åsikten kan intet rubba honom.

Ute på gatorna och torgen, där längre fram på dagen den mängd typer, hvilka gifva staden dess fysionomi, bölja om hvarandra, är det ännu så länge tyst och stilla, endast gryningens röda skimmer förgyller kyrktorn och skorstenar, belyser Skeppsbrons husrader och illuminerar fönstren i Strandvägens moderna palats. Men under det hela Stockholm hvilar sig och hämtar nya krafter till fortsatt arbete eller nöjen, börjar litet hvarstans ett svagt släpande ljud låta höra sig. Det är gatsoparne, som först af alla äro på benen.

Stockholm gör toalett för att på ett värdigt sätt kunna mottaga de massor, hvilka snart skola ila fram öfver asfalt och tuktad sten. På sina ställen börja dessa arbetsmyror redan midt i natten sitt otacksamma, af ingen uppskattade verk. Allt, som spillts, tappats eller slängts bort, dessa tusentals olika föremål, som gå under benämningen sopor, hela den stora stadens damm, smuts ochafskräde samlas omsorgsfullt i små högar, färdiga att forslas bort. Öfverallt låta dessa beskäftiga karlar sina kvastar glida öfver trottoarer och körbanor, fot för fot skrida de vidare

och lämna så litet som möjligt oputsadt bakom sig. Gatsopare. På hufvudgatorna och några af de större platserna skramla vidunderliga maskiner, dragna af en eller två hästar långsamt åstad, rörande upp väldiga dammoln eller stänkande gyttja omkring sig. Och hvar de dragit fram, lägga sig långa, smala ränder af de oundvikliga soporna, som alltid regelbundet köras bort hvarje morgon för att lika säkert finnas där igen nästa kväll. Den, som icke sett de långa järnvägståg, hvilka dagligen från flere olika stationer släpa bort smutsen, skall det förefalla otroligt, att så mycket kan finnas. Och likväl är det ett taktum lika obestridligt som att den minsta regnskur under sommaren eller ett töväder under vintern förvandlar Stockholms flesta gator till dyiga strömdrag, som det är hardt när otänkbart att passera utan risk för kläderna. Hvarifrån smutsen kommer är omöjligt att uppgifva, den föres bort, och den finns där ändå.

Och medan detta försiggår höjer sig solen, oberörd af renhållningsmanskapets sisyfusarbete. Strömmens vågor glittra i de första strålarnes varma sken, måsarna skria, Mälarens stränder framträda ur dimmorna allt efter som skuggorna maka sig undan, och äfven Nybrovikens gråa vatten erhåller en ljusare färgton. En och annan vandrare kryssar mellan dammolnen på väg till ett tidigt arbete, och oväntadt skär från Kungsholmen en ånghvisslas gälla signal genom morgondisen. Där ute i den västra stadsdelen vaknar man först, och en flock arbetsklädda män skynda raskt till fabriken, bakom hvars portar de försvinna för den dagen. Men ännu är det för tidigt att göra några iakttagelser, hela Stockholm ligger i sin ljufvaste sömn, utan en aning om, hur vacker staden kan vara denna tid på dygnet. Tidningsgumman.Emellertid antyda en hel mängd tecken, att det egentliga uppvaknandet förestår.

En krokryggig gumma tassar åstad till ett gathörn, där hon placerar en bundt fuktiga tidningar bredvid sig och inväntar köparne, hvilka ej dröja att infinna sig. Under den mörka årstiden är hon försedd med en lykta och vid skenet från gaslampan in i den växlas kopparslantarne, ty hennes kunder hålla sig hufvudsakligast till den allra billigaste lektyren. Järnskodda stöfvelklackar dunka mot stenläggningen, göra ett kort uppehåll vid den improviserade tidningskiosken. Dagen eller Stockholmstidningen, mera sällan båda, vikas ihop och stoppas i en rymlig kavajficka för att studeras under frukostrasten. Dessa affärer i smått fortgå vanligtvis till klockan åtta, sedan går försäljerskan med sin lykta, men utan tidningar, lika tyst som hon kommit och är borta — till nästa morgon. Kaffestånd. Under det att denna lilla tvåöresaffär bedrifvits, slå andra, afsedda för samma kunder, upp sina dörrar. På salutorgen göraskaffestånden i ordning och utefter gatorna, där arbetarskarorna om en stnnd skola draga fram, öppnas kaféerna. Och snart slår sig den ene fabriks- eller grofarbetaren efter den andre ned vid de nötta borden. I solida mnggar och mycket billiga koppar serveras nn en mörk, ångande vätska, som går under namn af kaffe, och hvilket den diminutiva mjölkskvätten, som åtföljer hvarje portion, ej förmår gifva annat än en ytterst svag antydning om den bruna färgen. Daglönarne intaga tigande sitt första mål, betala bröden pr stycke och skynda till arbetsplatsen.

Och deras brådska var sannerligen ej öfverflödig. Från ett kyrktorn slår klockan och genast instämma andra från alla håll och kanter och med deras malmstämmor blanda sig samtidigt en mängd ånghvisslor från Söder och Kungsholmen. Snabba steg höras, här och där växlas en hälsning i förbifarten, men ingen gifver sig ro att stanna och inleda ett samtal, tiden är lika knapp som fabriksreglementena äro stränga.

Det blir hastigt lif och rörelse på gatorna. Och ju längre bort i stadens utkanter man befinner sig, desto ifrigare är det — för en stund. Ty snart hafva fabriksportarne slukat de skaror, som halfsprungit till dem, och det är åter lugnt igen. Och på byggnadsplatserna börja pålkranarne dunka och grofva näfvar gripa tag i spadar och hackor. Det bygges flitigt i Stockholm, och därvid gräfver man sig så djupt ned i jorden som möjligt för att sedan höja takresningen ju närmare skyn, desto bättre. Tomterna äro dyra och eldstädernas antal bestämmer husens värde, sak samma hvar de befinna sig.

Inne i de centralare belägna stadsdelarne är det emellertid fortfarande lika lugnt och tyst. Utan onödig brådska fullgöra gatsoparne sitt värf, endast tidningsbuden springa ur hus i hus, kila uppför trapporna och afleverera samvetsgrant sina exemplar. Hvilka förändringar Stockholm än kan komma att undergå, från sin morgontidning skola dess goda inbyggare säkerligen aldrig afstå. Att erhålla beskrifningen öfver det sista mordet och

telegrammen från den nyaste krigsskådeplatsen ingår nu en gång i stockholmarnes vanor, ingen revolution i världen förmår ändra en jota i den saken. Morgonkaffet och Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet eller Stockholmstidningen höra ihop och mötas icke

Boken om Stockholm.

3de sömndruckna ögonen genast vid uppvaknandet af det litet däfna papperets maskinsatta typer, är åtminstone halfva dagen förstörd.

Det blir allt ljusare och ljusare, planteringarnas talrika grå-sparfvar pröfva sina föga musikaliska sångröster, allt under det de vetgirigt rifva i sophögarne, erfarenheten har lärt dem, att de, som alla andra, måste skynda sig med frukosten, och det göra de äfven. Bagarkärrorna skramla i olika riktningar, brödbutikerna äro redan öppnade, och efter dem följa en hel del andra affärer exemplet, ett säkert tecken till att den nya dagen med sin äflan snart är inne.

Och då morgnar sig ändtligen Stockholm på allvar. Butikbiträdena komma, den säljande delen af staden ordnar sig att mottaga den öfriga. Och när Stockholm väl brytt sig om att vakna, gå minuterna svindlande fort, fråga blott den, som för-sofvit sig — och hvem gör inte det? — och på bestämd t klockslag skall infinna sig å ett visst ställe. Hvarje halftimme medför nya typer. De mindre affärernas biträden så att säga inleda rörelsen, de störres komma senare, de börja i allmänhet ej så tidigt, enär de väl veta, att deras kunder gärna låta vänta på sig till långt fram på dagen.

Och' med butikbiträdenas sista flockar blanda sig kontorens personal. Unge män i eleganta kostymer och omsorgsfullt borstade cylinderhattar — när det gäller kläder är stockholmaren ett riktigt barn, men också ett godt sådant — snedda öfver Norr-malmstorg upp till Kungsträdgården, där strömmen delar sig. Och som deras eftertrupp skrida de värdige herrarne i verken till dagens tunga och besvär. Deras ansikten äro tankedigra, som gömde de viktiga statshemligheter bakom pannornas bekymrade veck, portföljerna under deras armar synas stinna af renskrifna protokoll, ty glöm ej att vi befinna oss i mångskrilveriets förlofvade land, där vägen till befordran går öfver ofruktbara pappersöknar, vattnade med floder af bläck. Medan de ännu passera, anlända cheferna, under hvilkas värdighet det är att någonsin fjäska. De göra det ej heller, hvarken nu eller annars. Lugnt och stillsamt glida de genom den allt mer och mer växande strömmen af kommande och gående till det stora kontorets privatrum, där affärernagöras upp, eller till den varma embetslokalen, hvars väggar dag efter dag skådat dem styra landets öden medels flitigt tidningsläsande. Och så följer till slut det Stockholm som flanerar och ser på sin kära stad och öfverallt finner ämnen till förargelse, men det oaktadt mot allt och alla försvarar den och framhåller dess många företräden.

Morgonsolen — engentligen är det förmiddag, men den äkta stockholmaren erkänner aldrig den benämningens riktighet, förrän vaktparaden gått, som ett slags ersättning räknar han i stället »hela långa» eftermiddagen till kl. 1 på natten — strör ljus och värme öfver den täckaste af städer, droskor och arbetsåkdon skramla mot stenläggningen, spårvagnar pingla, små och stora fötter trippa eller klampa i väg åt skilda håll och lifvet pulserar. Gatsopare med ty åtföljande tidningsbud och arbetare äro som bortblåsta, inledningen, sådan den nu är, har tagit slut, hvilan har bytts i verksamhet, afhandlingen har börjat, affärernas och det rastlösa äflandets tid är inne. Det är ljus och värme öfver den stora staden, lif och rörelse, skämt och allvar. Kontrasterna armbågas med hvarandra, nöden skubbar sig mot lyxen, dumheten gapar bredmunt, och slugheten ler ironiskt, allt är ändradt på ett par timmar. Stockholm har vaknat.

Gustaf Janson. I den gamla staden.

Konturerna af slottet.

ur Stockholm än växt och vidgat ut sig på alla håll och kanter, hur dess fysionomi än växlat genom tiderna — dess medelpunkt och dess stolthet har dock alltid slottet varit från den tid då det som Birger Jarls härskareboning och starka fäste med det höga tornet Kärnan, sedermera Tre Kronor, blickade vida kring land och vatten ända tills vi, den dag som i dag är, stanna beundrande inför Nicodemus Tessins imponerande storverk.

Stockholm har vuxit opp kring sitt slott. På den holme, som nu kallas »Staden mellan broarna», låg,innan Birger Jarl fick blicken öppen för holmens strategiska betydelse som ett »lås för Mälaren», endast en hop obetydliga stngor, och först sedan den mäktige Bjälbomannen på 1250-talet byggt slottet och kringgärdat holmen med murar och torn fick platsen någon karaktär af stad.

Det gamla slottet blef emellertid många gånger omskapadt och tillbyggdt under tidernas lopp, mer än en gång gol den röda hanen öfver dess tinnar, och den 7 maj 1697 utbröt, som bekant, den eldsvåda, som helt och hållet lade den minnesrika kungaborgen i aska. Redan år 1688 hade dock Nicodemus Tessin den yngre efter mångåriga resor i Italien och Frankrike framkommit med ritningar till ett nytt slott. Dessa ritningar hade blifvit gillade, arbetet hade påbörjats och den norra delen af slottet, som redan fullbordats, strök med vid eldsvådan. Men Tessin hade snart nya ritningar färdiga, och det dröjde inte länge innan byggnadsarbetet åter var i full gång.

Det är naturligtvis inte meningen att här ingå på någon detaljerad beskrifning öfver Stockholms slott. Det har skrifvits-och kan ännu skrifvas volymer om vår kungaborgs historia och dess nuvarande gestalt, hvadan vi nöja oss med några konturer.

Nicodemus Tessin fick aldrig skåda sitt verks fullbordan all-denstund arbetet under Karl den tolftes krig låg nere i tjugo år. Den store arkitekten dog redan 1728, och först i slutet af 1754 var slottet så pass färdigt att den kungliga familjen kunde flytta in. Under det halfsekel den varit »husvill» hade den bebott det af staten inköpta Wrangelska palatset å Riddarholmen, Svea hof-rätts nuvarande och för ett par år sedan restaurerade hus.

Då Tessin dog hade han ritningarne färdiga till hela slottets yttre, och arbetet fortsattes under ledning af hans son Karl Gustaf Tessin och sedermera af Karl Hårleman, K. J. Cronstedt och K. F. Adelcrantz. Men den inre dekoreringen och utsmyckningen var ju en lika viktig sak. Det fanns ondt om svenska konstnärer på den tiden, hvadan man nödgades införskrifva en hel del franska. Redan under Tessins lifstid hade Fouquets pensel och René Chauveaus mejsel dekorerat stora galleriet, och deras-mantel upptogs nu af Guilleaume Taraval och Bouchardon, den förre den lekande rococo-plafondmålaren, den senare bland annatupphofsman till mångtaliga reliefarbeten samt de sprittande lifliga grupperna i nischerna till slottets södra fasad, hvilka förmodligen skola föreställa Sabinskornas bortröfvande, eller något liknande. Vidare märkas konstnärer såsom Bellette, modellör af troféerna till samma fasad, samt för öfrigt specialist på lejonhufvuden, Cousin, upphofsmannen till de kraftiga karyatiderna å slottets västra del. Larchevéque, fader till de flesta allegoriska figurerna i rikssalen, ornamentören Adrian Mareeliez och hans son Jean Baptiste, som hufvudsakligen utmärkte sig genom sin anslående inredning af Gustaf III:s paradsängkammare och den vackra Pelarsalen.

De utländska konstnärer, som värfvats för att pryda slottet, stiftade emellertid en ritskola, och från denna utgingo äfven åtskilliga svenskar, som haft sin hand med vid slottets inredning, såsom Johan Pasch, E. Hallblad, S. P. Ljung, Jacob Clerck, Juling och Holm.

Bland öfriga svenska konstnärer har Qvarnström prydt norra hvalfvet med reliefer och statyer — de fyra årstiderna. 1 östra hvalfvets arkader står i gips Sergels grupp »Axel Oxenstjerna dikterar för historiens gudinna Gustaf Adolfs bedrifter», som ursprungligen skulle haft sin plats framför Gustaf Adolf s-statyn å Gustaf Adolfs torg. Inom parentes sagdt, har det länge varit doktor Hazelii mening att försöka få upprest en afgjutning af densamma nedanför Oscarsterrassen å Skansen, då den monumentala uppgången hit någon gång blir färdig. Den skulle i så fall bli en värdig af slutning på den breda aveny, som vid Nordiska museets fullbordan kommer att sammanbinda detta med uppgången till dess friluftsmuseum.

Men vi återgå till slottet och dess svenska konstnärer. I västra trappuppgången finns en monumental bronsbyst af Nikodemus Tessin, modellerad af John Börjeson, samt dessutom väldiga plafondmålningar af Julius Kronberg, som här med hela sitt vimmel af mytologiska och allegoriska figurer troget trädt i den Ehrenstrahlska tidens fotspår. Det är gammaldags och hederligt allt detta och det verkar särdeles grant och dekorativt, med alla dessa gudar och gudinnor och allt knubbigt småfolk som flyger och far.Det präktigaste af alla slottshvalfven — därom finnes väl inte mer än en mening — är dock det södra, och så var också Tessins mening. Enligt hans plan och anda har det nu i sena tider delvis fullbordats af yngre skulptörer i öfverensstämmelse med den store mästarens

ritningar.

Från södra hvalfvet leda dubbeltrappor upp till Rikssalen åt väster. Som så mycket annat inom slottet är Rikssalen ännu ej fullbordad enligt den ursprungliga planen. Gustaf Adolf och

Karl Johan stå där i marmor, men de öfriga ditämnade kunga-bilderna saknas ännu. Det finnes en speciell dag på året, då Rikssalen bör ses, och det är naturligtvis den dag då riksdagen högtidligen öppnas af konungen, som då sitter på sin tron i all sin glans och härlighet, med hermelinsmanteln öfver skuldrorna, den tunga kronan på hufvudet och spiran i handen, omgifven af hertigarna, likaledes i mantlar och med kronor på hufvudet. Hela salen lyser af guldsmidda uniformer, af stjärnor, kraschaner och band, af damernas, brokiga toaletter och midt i all dennaskinande glans sitter mången bortkommen odalman från någon fjärran vrå af Sveriges land och rike och för eftertänksamt snusnäsduken till näsan. Där utanför på Slottsbacken och inne på borggården dröjer en del af de nyfikne stockholmarne i väntan på att få skåda någon smula af ståten, och vid trapporna posta lifgardister i väldiga björnskinnsmössor orörliga som statyer.

Midt emot Rikssalen leda dubbeltrappor opp till slottskapellet. Det härskar en mystisk, dunkel dager i denna lilla rococo-kyrka i marmor och guld, och öfver det hvita altaret i hög relieff, som vid högtidliga tillfällen smyckas med präktiga, exotiska bladväxter, lyser stämningsfullt en ljusblå elektrisk sol. Detta altare räknar tre mästare — Boucherdou, Larchevéque, Sergel — och takets målningar äro utförda af Ehrenstral, Taraval och Johan Pasch.

* *

Hvar bor egentligen konungen själf i hela detta stora slott? Jo, man klifver en trappa upp i västra hvalfvet. Här ligga först drabantsalen och biljardsalen med en angränsande näpen vinterträdgård och i hörnet utåt Lejonbacken den i hvitt och guld lysande Pelarsalen, där man musicerar och dansar. Vidare Victoriasalongen med sina skinande stora speglar, guld i taket och guld på de mörkröda sammetsväggarna. Här ges audienser, mottages deputationer och beskickningar. Innanför Victoriasalen ligger en annan liten salong och innanför denna, åt borggården, kungens arbetsrum med väggarna från golf till tak prydda med äldre och nyare porträtt af kungliga personer i präktiga ramar.

Kungens våning står i förbindelse med drottningens, som har sin salong ungefär midt emot Norrbro, och kronprinsparet bor likaledes en trappa opp på andra sidan om östra uppgången. Två trappor opp of vanför dessa privata våningar sträcker sig den långa raden af prakt- och festrummen. Det mest af allmänheten kända bland dessa är naturligtvis »Hvita hafvet», centrum för slottets fester och baler. Denna stora festsal, belägen i hörnet mot Skeppsbron, gör emellertid ingalunda skäl för sitt namn, ty den är hållen i blått med gul marmor, och det hvita som finnes är ganska ringa. »Hvita hafvet» — det säger så mycket, och

gärna knyter man tanken till strålande ljus och lekande valsmelodier, guld, glans, glitter, lysande uniformer, bröst öfversållade af stjärnor, kraschaner och vattradt blå serafimerband, mjällhvita skuldror och armar, böljande barmar, gnistrande diamanter och pärlor. En hofbal i »Hvita hafvet» — säg mig du, löjtnant, hur nervöst vred du inte din lilla mustasch, och säg mig du unga dam af noblessen, hur klappade inte ditt hjärta under sidenlifvet då du första gången satte din fot på det skinande^ bonade golf vet?

Ofvanför den förutnämnda Pelarsalen ligger det allvarliga ståtliga Konseljrummet. Midt på golfvet står det långa konseljbordet, därpå ligga Gustaf Vasas bibel och Sveriges rikes lag, och kring detsamma stå kungens länstol och ministertaburetterna.

Hvad heta de för öfrigt, alla dessa praktrum? Där finns Audiensrummet, Röda förmaket, det Tessinska, Stora galleriet med Karl den elftes bragdrika lif i pompösa målningar på väg-garne, Krigs- och Fredskabinetten, Gobelinsrummet, Gröna och Röda salongen, den sistnämnda fordom Gustaf den tredjes sängkammare, samt inåt borggården Karl Johans sängkammare, ännu bibehållen i sitt gamla skick.

Men vi lämna tills vidare kungaborgen och stiga ned till ett besök på Stortorget.

Slottsfontänen.På Stortorget.

ag vill glömma för stunden alla de hufvuden af Sveriges bispar och riddersmän, som rullat blodiga på dess stenläggning, och fotograferar det som hastigast en kväll vid jultiden, då den gamla julmarknaden går af stapeln.

Från Vesterlånggatans glimmande ljus, trängsel och rastlösa folkström känns det nästan som ro i själen att få vika upp i den smala, svarta och branta Kåkbrinken. Då man klättrat denna i ända, möter man åter en ljusflod, men denna är svagare ochmera mörkgul, och man står där undrande och tvekande om man klifvit rakt in i medeltiden eller hamnat i skötet på en liten köpingsmarknad, hvaröfver en solförmörkelse plötsligt sänkt sig neder.

Mellan de gamla stilfulla och vördnadsvärda trappgafvels-husen, som stå och se ut som de nästan skämdes för den moderna upputsning de här och där undergått, ligger ett litet historiskt aristokratiskt torg, från hvars stenläggning hvarje sten tyckes vilja ropa: »Haf de månglare och växelmäklare bort!» Men icke förty står här uppradade led efter led en massa gamla smutsiga tält, och inne i dessa stå vid skenet af matt lysande lyktor gummor, som mer än till tre kvart försvinna i massorna af sina sjalar och kjolar.

Hvad en dylik gumma har i sitt tält är mer än välbekant för de flesta stockholmare. Det finns korgmakeriarbeten, det finns små billiga mössor, tröjor och strumpor, det finns fotografiramar, syskrin och annat smått och godt, besatt med granna snäckor. Men först och främst skåda vi de gamla och billiga leksakerna — blanka trumpeter och trummor och sprattelgubbar. Gamle kung Oscar har ju alltid för sedvänja att någon gång vid jultiden vandra ned på detta torg och skänka en liten sak åt en och annan parfvel, som sedan alltid kommer fram och bockar sig och tackar den snälle »farbror kungen». Så brukar det ju stå i de gamla, riktigt goda julkåserierna.

På trappan till Börsen stå de trearmade ljusstakarna, beklädda med brokiga pappersremsor. Det är billiga pjeser, och ett par dylika göra nästan lika mycken effekt i ett hem som en hel julgran, och dessutom kunna de ju gömmas så väl till nästa år.

Ett särskildt slag af affärsmän på denna marknad äro små-grabbarne, som gå omkring och sälja sprattelgubbar af papper och ljushållare. Många af dem ha bara en sprattelgubbe och ett par ljushållare. Det skulle roa mig att veta hvar de kommit öfver dem. Men om sin nästa skall man ju tänka och tyda allt till det bästa, speciellt på en julmarknad.

* *

*Hvadan kommer sig då denna egendomliga, gammaldags julhandeln på Stortorget? Det är nog inte många af våra dagars stockholmare, som reflekterar öfver den saken.

Denna marknad började troligen innan mänskligheten visste att något Stockholm ens var påtänkt. Den holme, som nu kallas Staden mellan broarna, var ju se’n urminnes tider den bästa och bekvämaste mötesplatsen för skärgårdsborna och för bebyggarne-af Mälarens buktande och mångskiftande stränder. Den låg äfven midt emellan de landskap, som nu kallas Uppland och Södermanland. Hvad var naturligare än att på högsta platsen af denna holme samlades alla kringliggande trakters bebyggare till köpslag? Och långt innan Birger Jarl kom på idén att bygga murar och torn på holmen, hade man troligen där bytt varor mot varor och varor mot mynt.

Så småningom blef då den gamla marknadsplatsen medelpunkten i en stor stad i ett vidsträckt rike. Den blef hufvud-skalleplats och man spöade folk vid Kopparmatte, men trots dessa straffs varnagel och uppfostrande betydelse lyckades den bibehålla sin ursprungliga merkantila prägel. Och denna har den bevarat ända in i det sistone af dessa dagar, fast man numera träffas endast en gång om året och varorna mest äro krams-och glitter, som köpes åt fattiga små.

Ett egendomligt faktum är i alla fall denna åldriga, primitiva marknad på en gammal hufvustads mest minnesrika torg, några steg från dess kungaborg. Den som samvetsgrant ville dikta denna julmarknads historia skulle nog kunna åstadkomma åtskilliga volymer utan att bli alldeles för tråkig.På gränsen.

Bland alla de egendomligheter, som kunna påträffas vid den strömfåra för lifligt svallande trafik, som benämnes Västerlånggatan, finnes en af de märkligaste å huset n:r 27. Det är ovillkorligen ganska sällsamt att midt emellan ett par modeaffärers stora fönster med skyltande pälskragar, supékappor, hattar och andra småsaker plötsligt upptäcka en gammal sten, som betecknar gränsen mellan två landskap. Här sitter emellertid ett dylikt märke af mattröd sandsten, hvars innehåll är ganska lakoniskt:

UPPLANDZ OCH

SUDERMANNALANDZ

SKILLNAD.

Därofvan äro huggna de bägge landskapens vapen. Det är hela historien. Men föga anade väl de gamle uppländingarne och sörmländingarne, att en sådan omgifning en gång skulle beskäras det skiljemärke, de i tidens morgon reste, då de kommit öfverens om att på hyggligt sätt dela den viktiga holme, som nu bär staden mellan broarne.

Ungefär midt för stenen öppnar sig emellertid nedåt Mälaren ^n af dessa gamla, karaktäristiska gränder, ungefär lagom bredaatt en hygglig karl kan stå midt uti dem, sträcka ut armarna och med knytnäfvarna träffa väggarna å de midt emot hvarandra liggande husen. Gränden bär namnet Ofverskärargränd, något som måhända skall erinra om den gamla gränsskillnaden. Följer man denna gränd nedåt några steg, kommer man snart till en öppen plats, liknande ett mindre torg och liggande mellan be-mälde Ofverskärargränd och Gåsgränd. Hela den öppna platsen är fylld med kärror af alla nu brukliga konstruktioner, men den stillsamme vandraren, som går här förbi i drömmar om svunna tider, begriper föga hvad alla dessa kärror skola här att göra. Lika lämpligt kunde det ju vara att här bygga en sorts kanslihus eller något annat svårplacerligt byggnadsmonstrum.

Södra sidan af »torget» upptages emellertid af ett bredt, gammalt hus, hvars största märkvärdighet äro tvenne figurer, som sitta i de motsatta hörnen. Vid sina fötter har hvar och en af dem ett änglahufvud, men den ena är en kvinna, som med ett något så när förklaradt uttryck i sitt ansikte lägger handen på sitt bröst, under det den andra, som äfvenledes lägger handen på sitt bröst, är förvillande lik en större Stockholmsredaktör.

Men intet ondt i det. Det var egentligen inte härom vi skulle tala, alldenstund det finns saker, som äro betydligt intressantare.

Snedt emot n:r 27, eller det hus, som har äran bära den gamla gränsstenen — hvilket år denna uppsattes är väl svårt för ‘forskarne att utröna — ligger vid Västerlånggatan huset n:r 24. Det är ett enkelt faktum, som hvar och en kan öfvertyga sig om, bara han använder sina båda ögon. Liksom på alla andra hus vid Västerlånggatan dominera naturligtvis de moderna butikfönstren. Portalen till huset är ganska enkel, och härvidlag finnes ingen anledning för en arkitektonisk fornminnesman och konstprofessor att falla i någon stilla och för honom så klädsam hänryckning. Men öfver denna portal sitter i alla fall något, som de flesta stockholmare troligen hört talas om, fast de troligen inte så noga koncentrerat sina lekande ögon och tankar därpå.

Det är nämligen den ganska omskrifna och mycket mer omtalade »Katten på Västerlånggatan», som troligen för ett par hundra år sedan spelat samma roll som sotaren och busen för våra dagars barnungar. Och förmodligen då i mera raffinerad grad, ty enligtuppgift lär ju folk förr i världen varit mera robust i anda och sinnelag och mindre nervöst än i våra dagar.

Katten sitter där dock öfver ingången till modebutikerna och och de andra affärerna. D. v. s. man måste ha en ganska ortodox tro på sägnen och dessutom en något så när liflig fantasi för att komma under fund med, att det är en katt. Djuret ser snarare ut som vore det ett lodjur, sysselsatt med att krafsa

barken af en tall eller en tiger, den där försökte kullvräka ett bamburör. Det är ganska svårt att hugga kattor, isynnerhet i sten.

Det finns många historier om denna katt, och då jag här nedan går att berätta dem, sker det endast under den största reservation. Men den goda tron är ju bättre än all reservation.

Strindberg och Claes Lundin, som någon gång i ungdomens vår skrefvo små notiser om skrock och sägner här i sta'n, berätta

Västerlånggatan.mycket trovärdigt, att ett svenskt skepp en gång kom från fjärran land inseglande till Stockholm. Det var emellertid mycket hindradt af vindstilla, och ingen kunde kasta en slant öfver storseglet med undantag af styrmannen, som var ett söndagsbarn. * Vågorna öppnade sig, en skön kvinna kom uppklifvande ur djupet och lockade styrmannen, som troligen var ung och oerfaren, med sig ned till ett sådant där slott, som lär finnas här och där på sjöbotten. Hon var emellertid nog hygglig att åter släppa ifrån sig den unge mannen, sedan hon dock lämnat honom ett bref med en stilla bön att han, då han kom i land, innan han gjorde något annat, ville afleverera detta bref till en hr Måns, Västerlånggatan 24.

Styrmannen, som var en glad gosse, gjorde emellertid först små afstickare både till Skomakarekällaren och Den gyldene Freden och vandrade så att uppsöka hr Måns, adr. 24 Västerlånggatan.

Här fanns dock ingen hr Måns — jo, det var sant, här fanns en stor svart katt, som lydde det namnet. Denne katt visade sig äfven kunna tala med mänsklig stämma, hvadan den perplexe styrmannen till honom öfverlämnade det mystiska brefvet, som han lätt och ledigt slet upp med en af sina små, skarpa klor.

Då han läst brefvet, runno emellertid tårarne ur hans röda ögon, och med gråtmild stämma förebrådde han Neptunigossen, att han inte lämnat fram brefvet med detsamma. Därpå tog den af rörelse betuttade katten ett skutt ut genom fönstret, men råkade på ett besynnerligt sätt fastna på väggen, och där sitter han än i dag.

Så lyder den enkla sagan.

Det finns en annan legend om samma besynnerliga katt, och denna legend är förmodligen mera bekant bland den sorts folk, som för öfrigt intresserar sig för dylika historier.

Huset n:r 24 ägdes en gång af en mycket girig äldre dam. Förutom girigheten hade hon en hel massa andra synder och laster. Denna dam stod en gång i all sin härlighet i ingången till huset,

* Förr i världen kastade man slantar öfver storseglet i sjön för att få god

vind.

då en tiggare nalkades och äskade något bröd. Men den äldre damen pekade på gatstenarne, talade och sade:

— Dom där kan du ju tugga på!

Tiggaren utslungade emellertid en helig och vredgad förbannelse och spådde den äldre damen, att hon själf en gång skulle varda till sten. Med detsamma pekade han på en svart katt, som stod strax vid hennes kjortelfåll och drack grädde ur en skål samt sade:

— Fet föda få djuren, men människorna skola tugga stenar.

Trots sin snikenhet och andra svåra laster och synder lefde

dock bemälda äldre dam ganska länge, men slutligen hamnade hon dock på dödsbädden och kom därvidlag, som sig bör, att tänka på sin stora uselhet. Äfvenledes rann henne i hågen tiggarens förbannelse, och hon önskade nu med all den styrka, som fanns kvar i hennes gamla hjärta, att han skulle komma tillbaka och återtaga förbannelsen, som gjorde henne betydligt nervös.

Och mycket riktigt. Tiggaren klef verkligen in genom dörren men endast för att förbanna henne ännu värre än han gjort en gång förut. I detsamma dog hon, hennes gamla katt for ut genom fönstret, men fastnade på väggen och vardt till sten.

iPå Österlånggatan.

Osterlånggatan torde aldrig haft så värst godt rykte om sig och har inte gjort några större ansträngningar att förskaffa sig ett dylikt ens i vår något så när civiliserade tid. I kulna höst-och vinterkvällar, då de matta lyktorna

utefter de höga spöklika husväggarn a fåfängt söka bekämpa mörkret, som i tjocka massor böljar in öfver den smala gatan från de täta grändhålorna, och stoj ande eller brännvinshesa individer skockas framför bolagskrogarne, ölkaféerna eller »hotellen», är här just ingen angenäm promenadplats.

Midt på ljusa dagen kan man emellertid vandra här tryggt, och gatan är ganska intressant för dem, som vilja använda sina två ögon att se med. Mörkast ochträngst och ålderdomligast ter den sig mot norr, där den är närmast Slottet. Då och då kommer dock en fläkt från ett ljusare rike — en smal, smutsig gränd öppnar en blå flik af strömmen.

Så småningom vidgar sig självfva gatan, och solen lyckas till och med i sina försök att kasta ned några knippen strålar på schåarne i hörnen, genom småkaféernas rutor, på all den dammiga villervallan i klädstånd och lumpbodar. De gamla husen, som stått så imponerande i sekelgammal själf medvetenhet, då de

Vy af Österlånggatan.

lutade sig nära intill hvarandra öfver gatan, se i solljuset liksom bortkomna ut och generade öfver senare tiders vandaliserande-reparationer och uppiffningsbegär, som här och där stympat dem på det godtyckligaste.

Som bekant har det funnits åtskilliga, som i sitt s. k. praktiska sinne velat slopa största delen af gamla staden och på de historiska platserna bygga upp något liknande Östermalm. Måtte alla nådiga makter mildeligen bevara oss! Vandalismen har gått tillräckligt fram öfver Stockholm de sista åren, att åtminstonestadens hjärta måtte förskonas från dumhetens och jobberiets smutsiga händer. Men tidens tand gnager obevekligt och outtröttligt och än här, än där i den gamla staden måste järnspettet och murslefven fram till reparation och restaureringsarbete. Det finns emellertid många sätt att restaurera, och skall man bygga nytt bland gamla hus, måste det ske med förståelse och pietet. Det är en ännu större konst att kunna bygga i stil med omgif-ningarna än bygga ett stilfullt hus för sig själf, ty den gamle fader Tiden är i alla fall den, som breder den märkligaste karaktären öfver hvad människohänder fört upp.

Att döma efter ett par senare tiders skapelser tyckes man emellertid härvidlag vara inne på ganska riktig bog. Jag tänker närmast pä huset n:r 14 Osterlånggatan, byggdt år 1888—89 efter ritningar af professor J. G. Clason. Det huset är ej på något sätt pråligt, det är enkelt och värdigt, men de gammaldags motiven, en robust portal, karnapp, trappgafvel etc. äro så skickligt och på samma gång okonstladt använda, att man föga tänker på att man står framför en byggnad från slutet af 1800-talet utan fastmer drömmer sig åtskilliga hundra år tillbaka i tiden.

Det goda exemplet har följts vid skapandet af det imponerande och representativa nya Räntmästarehuset vid Slussplan, uppfördt efter ritningar af Fredrik Lilljeqvist, och ej heller få vi förglömma det af Erik Josephson byggda Industrikreditaktiebolagets hus, som likt ett gammalt stolt hanseatpalats ligger där nere vid Munkbron.

Det är på dylikt sätt man skall restaurera den gamla staden

— då det behöfs — och vi få väl hoppas att det blir konstnärer och forskare, som framgent få ha det tyngst vägande ordet, då »det gäller nya byggnadstillställningar i denna stadsdel.

•i»

Men vi återvända till vår vandring Osterlånggatan framåt.

Plötsligt stå vi på en öppen plats, något af det egendomligaste man kan tänka sig i gaturegleringsväg. Jämsides med Osterlånggatan och skilda från denna medels en mar med stenpelare och järnräck mötas norra och södra Bennickebrinkarna i enhög backe, i hvars krön Svartmangatan utmynnar. Nere på Österlånggatan tycker man sig vandra som i en stilla dalsänka,

Räntmästarehuset.

och lmsen där uppe vid brinkarna tyckas resa sig svindlande högt. Har man inte allt för brådtom och intet lån att i dag af-betala där borta vid Järntorget, där den postande gardisten vandrar sina trista fjät framför det dystra riksbankshuset, stannar man nog ett slag, vänder sig rundt några hvarf och beskådar närmare det sällsamma

gatusceneriet.

Har man riktigt godt om tid, låter man troligen sin svagare människa ta öfverhanden och stiger in på den midt emot brinkarna liggande källaren »Den Gyldene Freden», eller som den nn rätt och slätt kallas, »Hotell Freden», 51 Österlånggatan.

At gatan till ligger matsalen, som ser ganska alldaglig ut, och intet tyder på, att man här sitter på mycket gammal historisk grund.

Bland dem, som i våra dagar dväljas å detta förfriskningsställe, äro väl också få, som veta att de sitta ofvan det gamla Svartbrödraklostrets källare.

Det äldsta Stockholm var, som bekant, skyddadt af tvänne stadsmurar, hvilka från slottet sträckte sig söderut något innanför de nuvarande Öster- och Vester-långgatorna. Staden var alltså ganska smal, och både Mälarens och Saltsjöns vatten vaggade då ganska nära de bägge murarna.

Vid södra ändan af östra muren fanns ett befästadt torn och i närheten af detta upplät år 1335 konung Magnus Eriksson tomt åt dominikanerna eller svartbröderna att där bygga sig ett kloster, sedermera vordet namnkunnigt på mångahanda sätt. Här gömde en gång den flyende Karl Knutsson sina skatter, sedermera dock beslagtagna af Kristian I, som icke aktade för rof att äfven

Industrikreditaktiebolagets hus.plundra själfva klostret, här vardt äfven Sten Sture för andra gången vald till riksföreståndare (år 1501).

När Svartbrödraklostrets öfver jordiska del försvann och huru så småningom på åtskilliga af dess grundmurar och lämningarna af den gamla stadsmuren uppväxte dels den byggnad, där källaren Freden nu är och dels huset i hörnet af Prästgatan och Södra Bennickebrinken samt måhända åtskilliga andra, är svårt att utforska. Källaren Freden hör dock till de få af Stockholms offentliga ställen, hvilkas anor förlora sig i historiens natt.

Till det yttre ter sig nu byggnaden ej på något särdeles gammaldags sätt — senare tiders händer tyckas ha varit framme gång på gång i sin praktiska allvishet — men på hörnet mot Tullgränd hänger dock en af dessa skyltar af säreget gammalt smidesarbete, som voro utmärkande för forna dagars tavernare och förfriskningsdirektörer. De äro sällsynta nu, dessa skyltar, men det hvilar öfver dem en egendomlig stämning, väfd af tvänne så motsatta element som hednisk, uppsluppen, bacchanalisk yra och genomhederlig, gammaldags kälkborgerlighet.

Jag har exempelvis skådat en dylik skylt utanför våra dagars Skomakarekällare vid Bollhusgränd, men Den Gyldene Fredens skylt är dock ovädersägligen den mest karaktäristiska, som finns kvar från dessa tider, då reklamen egentligen endast var för hus-mannabehof, men så mycket mera präglad af naiv gemytlighet och — omedvetet konstnärsskap, hvilket måhända är det finaste.

Skomakaren hade på dessa tider sin enkla stöfvel, bagaren sin kringla, tenngjutaren sin kanna etc., men jag fäster mig härvidlag endast vid skyltarna utanför Bacchiställena. I ändan på en lång stång med konstmässigt gjorda »hoprullningar» som. dekorationer här och där hängde en stor krans af drufklasar, uppblandade med förvånansvärdt naturtroget återgifna vinstocksblad. Innanför kransen fanns en järnskifva, och på denna skifva var målad källarens namn jämte de emblemer, som möjligen skulle kunna anses behöfliga.

Med hela sin tilldragande kraft af gammaldags Bacchistäm-ning hänger, som ofvan är nämdt, en dylik skylt utanför Freden. Innanför kransen dansar mot en något medtagen grön botten fredens gudinna, som visserligen mist sin gyldene glans, men under henne läses i alla fall, till allt missförstånds aflägsnande, källarens uråldriga namn.

Men vi ha måhända försjunkit för mycket i den gamla skyltens poesi, vi kasta i stället vårt öga uppåt Bennickebrinken. Husen, som kanta denna, se mycket moderna ut, uppiffade och nymålade på allt sätt, och på det ena af dem läser man uppe vid randen af himlahvalfvet, att det är apteradt till frälsningsarmens härberge jämte matservering, där specielt bullar och varm mjölk serveras åt stackars husvilla i den tidiga morgonkulan. Undras hvad stadens nattväktare och svenner för fem hundra år sedan skulle sagt om dylik filantropi? Den hade

troligen gått vida öfver t. o. m. de goda svartbrödernas horisont.

Vi titta emellertid som hastigast in i Den Gyldene Fredens nuvarande kafé. Det är ett litet trångt rum, och ljuset silar sig sparsamt genom ett par mattslipade rutor ned från taket. Ej häller här får man det blekaste begrepp om ställets stolta anor. Fåfängt försöker man sätta sig tillbaka till den tid, då trygga, hedervärda borgare sutto i sladder och stilla gamman och drucko i hvardagslag ölet ur slitna stånkor eller vid högtidliga tillfällen behornade sig själfva med det allra bästa ölet och de kuriösa kåsorna.* Fåfängt drömmer man öfver de lustiga dagar, då glada junkrar och likaledes värj behängda grossörsöner knackade med fästena i bordet och äskade rhenvin och gröna remmare eller blödande frankervin.

Men i våra dagar skådar man här dagligen väderbitna, mer -eller mindre kända skeppartyper, som vid sin stilla förmiddags-grogg eller aftontoddy dryfta sista resans besvärligheter, frakter och annat jobb. Folk af samma sort satt här förmodligen äfven för åtskilliga hundra år se'n, ty då låg Skeppsbron betydligt högre upp, och för hafvets törstande gastar fanns hvarken Reisen eller Skeppsbrokällaren. Men för hetsiga spaniefarare, myndiga lybeckare och våra egna hederliga kustfarare hade man här ett godt refugium.

* Trästop med sällsamma grenar, så att de drickande sågo ut som hjortar. Boken om Stockholm. 6I mångfaldighetens månglarkvarter.

et kan understundom hända en dödlig att han står på den s. k. Brända

En dylik titel låter ingalunda rekommenderande, och faktum är

äfven, att här en gång rasat en eldsvåda, hvars härjningar gjorde det omöjligt, att tomten vidare bebyggdes så som förut varit fallet. Ur ren brandsynpunkt lämnades en trekant öppen mellan de höga, ålderdomliga husen, och denna trekant har nu fått det karaktäristiska namnet Brända tomten.

Fortsätter man emellertid från bemälda Brända tomt i sydvästlig riktning, råkar man in på en af de egendomligaste gator som finnas inom staden mellan broarna — ur nutidssynpunkt sedt.

Denna gata kallas Kindstugatan eller Kimstugatan — hvilket-dera namnet som är riktigast kan man svårligen afgöra, man har endast att rätta sig efter de mer eller mindre urblekta plåtarna, uppspikade i gathörnen.

Jag lämnar emellertid namnet åt vetenskapliga bokstafsrotare och börjar min vandring nedför ofvan bemälda gata. Vid Brändatomten stod visserligen en stor skylt om en pantaktiebank, men den frestade ingalunda min själ. Jag fortsatte oförskräckt in i månglarnes rike.

Trång är Kindstugatan och de gamla husen luta sig tvärs öfver de nymoderna tuktade stenarna för att hviska åt hvarandra alla möjliga sekelgamla hemligheter. En och annan portal är

Kindstugatan.

ganska intressant, man får t. o. m. på ett par ställen läsa utförliga, borgerliga namn på man och kvinna, hvilka man sålunda kan rättvisligen antaga på något sätt ha varit med om byggnadens skapande.

Men vi fördjupa oss i det brokiga lifvet på gatan mellan desekelminnesrika väggarna, som för resten endast stå och se tråkiga och på allt sätt oåtkomliga ut.

»Kindstugatan» eller »Kimstugatan» är och förblir klädståndens gata, mångfaldighetens månglares gata. Bod vid bod ligga här klädstånden med sitt innehåll af nästan allt gammalt och nytt, som finnes mellan himmel och jord. »Här uppköpas och försäljas begagnade manskläder», »Möbler uppköpas», »Förfallna panter till salu», »Gamla kläder till salu» etc. står där att läsa på små, mer eller mindre smutsiga plakat bakom de dammiga rutorna.

Jag stannar framför en af bodarna, som delvis sträcker sig ett godt stycke utanför dörren ut på gatan. Ett nytt divansbord står blankputsadt och fint på trottoaren bredvid två gamla stel-ryggade, hvita stolar, som, efter spåren att döma, troligen prunkat med guldränder, då de en gång vid seklets början hade sin glansperiod i någon aristokratisk salong. Ofverdraget är slitet och litet sprucket här och där, de ha nog undergått skiftande öden, de gamla stolarna, innan de profanerades till salu på denna trottoar.

En gammal järnsäng stöder sin något söndriga och buckliga väfnad mot den grå väggen, där ett stort porträtt af drottning Sofia, i förgylld ram, hänger sida vid sida med ett kopparstick, föreställande Adam och Eva i paradiset. Prins Carl och prinsessan Ingeborg hänga ett par alnar därifrån med sina ansikten målade i de mest drastiska färger. Men ingen bör väl gräla på konstnären för det. Han har gjort så godt han har kunnat, och hans vilja har varit utan svek, ja, tvärtom ganska god.

I stilla begrundande ställer jag mig emellertid utanför ett af de brokiga fönstren. På ett litet snöre hänga naturligtvis klockorna. Det är många sorters klockor mer eller mindre slitna, med eller utan bucklor på boetten och sprucket glas eller urtafla. Där hänga de i olika former och storlekar, från den stora, tunga, blanka silfverrofvan, som någon gång för länge, länge sedan pickat i en landtpatrons västficka, till den lilla nätta, prydliga tingest, som någon kvinnohand mellan sina fina, hvita fingrar dragit fram ur barmen.

Silfverljusstakar och väckarklockor tyckas vara en ofta förekommande favoritartikel, men ingalunda ratar man därför gamla fioler och handklaver, porträttalbum och fruktknifställ.Visserligen är man skald, men vore man inte det, skulle troligen fantasien i alla fall komma i den vildaste rörelse vid åsynen af allt detta brokiga virrvarr i ett dylikt fönster.

Ett par gamla skor, om-bottnade, nyklackade och på allt sätt uppiffade, stå i broderlig förening med några porslins- och glasvaser, en hög hatt, knifvar och gafflar med mera sådant, som till lifvets nödtorft och förnöjelse hörer. Midt i fönstret prunkar en bättre silfver-servis jämte Runebergs dikter i rödt praktband. Innerst i en vrå ligger hotande en gammal, rostig revolver. Of-ver det hela breder dammet |nteriör af ett klädstånd,

sitt milda, gråa dok, och

här och där sitter hemtrefligt i en krok ett stycke spindelväf.

Skyltarne äro färgrika, brokiga och ett rent nöje för ögat att hvila på, om man med någon uppmärksamhet bibehållen i blicken vandrar den originella gatan framåt. Man puffar för sig själf i all enkelhet och gemytlighet, och namn som »Den Egentliga Godtköpsaffären», »Realisations-affären», »Det Billiga Priset» o. d. bör man taga med största jämnmod. Samtidigt bör man ej underlåta att om sig så göra låter inlåta sig i en stilla konversation med de respektabla grosshand-lerskor som sitta på sin stol utanför sin butik, ofta ett godt stycke ut på gatan.

Ja, jag vill verkligen inte förmena dem denna rättighet. Hela gatan ger verkligen något af det mest hemtrefliga intryck jag skådat, och nästan samtliga väggarna äro hvad de nedre partierna beträffar tapetserade utvändigt med

Klädståndsgumma.byxor, kavajer, islandströjor och för öfrigt allt annat, som till anständig beklädnad af en folkets redbare son hörer.

Genom en smal och låg dörr klifver jag emellertid in i en af butikerna.

I det bizarraste virrvarr ligga eller stå stolar, bord, soffor, sängar, skor, stöflar, gamla oljefärgstryck, kokkärl, kappor, rockar, västar, byxor i alla kulörer, ja nästan allt tänkbart. Jag skulle inte blifvit det minsta förbluffad, om jag i detta kaos af saker och ting, som människohänder brukat, plötsligt påträffat en liten indiansk kanot eller en sådan där liten säck, som de praktiska eskimåkvinnorna ha på ryggen för att förvara de små eskimåerna i. Jag skulle nästan blifvit förvånad om jag icke påträffat dessa persedlar. Så brokig och skiftande är mångfalden vid Kimstu-gatan.

Det är ett sant nöje att vandra här fram och åter — ingalunda för att göra billiga uppköp, ty dem gör man obestridligen fördelaktigare på många andra håll, trots alla skyltar om godt-köpssaker och »förfallna panter till salu».

Men Kimstugatan har äfven ett annat kulturellt intresse, förutom allt det måleriska och intressanta i det yttre. Jag har nämligen aldrig sett en gata så genomgående uppfylld af Abrahams, Isaks och Jakobs folk.

De stå eller sitta innanför diskarna eller ute på gatan, unga och gamla, ynglingar och ungmör, och alla se de så trovärdigt öfvertygad e ut om innebörden af en af de ståtligaste skyltarne:

»Det billiga priset.»Prästgatan.

n ganska egendomlig, fast nu för tiden föga trafikerad gata

i den gamla Staden är Prästgatan. Den börjar strax vid

den hyggliga Föreningsbanken och slutar utanför Den Gyl-dene Freden. Men den går i åtskilliga krumbukter, icke minst backe upp och backe ned, d. v. s. vid hvarje skärande gränd eller gata får man stiga ett par meter ned och ett par meter upp.

Prästgatan skall man alltid gå midt på, alldenstund den liksom de flesta andra gamla gatorna är totalt främmande för den senare tiders lyx, som kallas trottoarer. Dessa ersattes i den riktigt gamla goda tiden af djupa rymliga rännstenar, hvari man förvarade alla de brokigheter en mera kräsmagad tid har i tunnor på bakgårdar.

Jag har emellertid inte gått många steg på den smala stråkvägen mellan de höga husen, förr än jag får syn på en liten underlig skylt:

»Café en half trappa ned.»

Genom en dörröppning, eller rättare glugg, ty man måste noga vika ihop sig för att inte skada sitt ädla änne, klifver jag ned för en bred stentrappa, hvars steg århundradens trampande nästan urhålkat. Kaféet är mycket vanligt, det enda märkvärdiga är, att genom fönstren skådar man ner på Västerlånggatan i stället för på Prästgatan. Bemälda gator stå mångenstädes i förbindelse med hvarandra genom gångar, som leda tvärs genom husen.Prästgatan.Detta kafé är emellertid säkert en länk i den kedja af för-friskningsställen, som sträckte sig utmed Västerlånggatan, i synnerhet i nedre botten i norra husraden. Fordomdags fanns det inte hälften så många butiker som nu. Alla dessa kaféer voro musikställen och där spelade man på harpa, gitarr, luta och fiol samt lefde lusteligt dagen i ända. Visserligen hade man inga stående orkestrar, musikanterna vandrade ur hus i hus, från det ena kaféet till det andra. Det var gossar och flickor, ynglingar och gubbar, som sjöngo och spelade, allt efter som det lämpade sig, och troligt är, att de till stor del förskrefvo sig från det italienska folket borta i backarna vid Glasbruksgatorna, hvarifrån väl ännu en och annan trubadur vandrar ut, men eljes mest svartmuskiga söner med gipsfigurer till salu.

Det var ett gladt lif på dessa kaféer, en kvarlefva af de gamla bullrande kaffehusen, och vanligen var det så fullt med folk, att ingen egentligen kunde tänka på att få sitta utan måste stå rätt upp och ned och dricka sitt öl, lyssnande till de kringvandrande orkestrarne, som placerat sig midt på golfvet eller i något privilegierad t hörn. Lifvet blef dock alltför gladt, och så vandrade de sista upplagorna af de muntra kaffehusen all världens väg. Någon gång i midten af 1880-talet blef nämligen all dylik musik förbjuden.

❖ ❖

Vi fortsätta emellertid Prästgatan framåt, och plötsligt stå vi framför en gränd, som döpts till det besynnerliga namnet Solgränd, fast ingen kan finna att det är bättre beställdt med upplysningen här än annorstädes. Vid gränden finnes dock en lykta, som är fäst vid husväggen å ena sidan gatan, men håller på att slå sönder rutorna mot den andra. Dessutom finns där en byggnad, som förefaller särdeles aristokratisk med en egendomlig terrass, omgifven af ett sträft och högt spetsgaller. Hvad man egentligen skall med terrass att göra, då utsikten inskränker sig till cirka sex fot, kan jag ingalunda begripa.

Det är i vårbräckningstid, och gatan är full med kärror, hvari man så fort möjligt samlar upp de sista, hoppackade, smutsiga

Boken om Stockholm. 7snömassorna. Eljes skulle väl hvar och en af dessa smala gator i vårsolens sken snart bli förvandlad till en å med gladt forsande böljor.

De gamla, höga husen med den långsamt förvärfvade patinan bära understundom högt uppe stora fönster, men med rutor så små att de likna fängelsegaller. Skarpt i ögonen falla äfven de gammaldags källarportarna af järn med lås och krampor tilltagna på det forna, robusta och otillyxade sättet. Ett och annat af husen tycks dock ha

råkat in som sparf i tranedans. De arkitekter, som för längesedan byggde exempelvis n:ris 48, 50 och 52, ha tydligen mera lagt an på det pittoreska än det allvarsamma, fast det solida naturligtvis enligt tidens smak städse kräft sin rätt. På det ena huset stå de väldiga skorstenarna från tegeltaket nästan lika högt som huset själft.

Midt emellan kvarteren Morfeus och Lutano stryker Tyska brinken fram för att längre upp förlora sig i Kindstugatan med de olika klädstånden. Man fångar en skymt af Mälarens vatten, Mariahissen och den stolta skyskraparen därofvan och man fortsätter vidare uppför en backe, passerande en af dessa undangömda, men så för staden mellan broarna karaktäristiska pantbanker.

Den ensamme vandraren å Prästgatan kan äfven, om honom lyster, beskåda några gamla, vackra portaler med drufvor, med vinrankors blad, cheruber och dylikt. Och klifver man in i någon förstuga, bör man ej bli förbluffad, om man plötsligt i taket upptäcker ett tilltalande upphöjdt arbete af Noaks återvändande dufva med olivebladet i näbben. Men ej blott portalerna, äfven portarna med sina sniderier äro intressanta, t. o. m. de gamla, tunga portklapparna.

Man byggde bastant förr i världen, man visste inte egentligen hur bastant och starkt man skulle bygga för att få huset att stå genom århundraden. Bland väggarnas solida stenar placerade man här och där stora järnkrampor, som ännu stå vandraren till mötes i de mest pittoreska former.

Prästgatan närmar sig emellertid sitt slut, och vi anlända till Tyska stallplan, som för öfrigt tar sig helt modern ut med sina uppiffade byggnader. Här ligger dock ett gammalt hus, n:r78, som i sin helhet ej förefaller vidare tilltalande. Men det har en intressant portal, och träder man in genom porten står man under ett hvalf, som skulle kunna påminna om någon gammal kyrkas. Efter ännu ett par åldriga hus sluttar dock gatan mot Bennickebrinken, och innan man vet ordet af, står man midt framför Den Gyldene Fredens drufklaskransade gamla skylt.

Typisk gränd i Staden mellan broarna.[-Skeppsbrostämningar.-]{+Skeppsbrostäm- ningar.+}

land alla de mer eller mindre markerade profiler en stad såsom Stockholm drager förbi våra blickar, måste för den, som ännu ej fått sitt öga skumt, Skeppsbron förefalla som en af de intressantaste och den är ju också en af de gröfsta ådrorna i hela vårt af-färslif.

Här grina grändernas smala, svarta gluggar mellan de ålderdomliga husen V ' med de under hundrade

år urhålkade stentrapporna, där luften tycks hänga tung af kontorslukt från växlar, fakturor och räkningsblanketter.

I jublande vårdagar, då isarne brista och måsar och skyar flyga lika hvita och glada under blånadt fäste, då är det som fest på kajerna därnere, då hamras, fejas, putsas och målas de vinter-bundna ångarne, som vaknat efter kölden och sömnen.Under brännande heta, långsamt framglidande sommardagar går det goda, lugna arbetet med jämna pulsslag. Det pustar salt och skönt därute från Strömmen, och måhända blåser äfven en fläkt från fjärdarnes och kobbarnes friska rike, men ofta är det hett nog att halstra strömming på kajstenarne, så att kolingarne med en nyköpt liter kunna frukostera under Guds klara himmel

i stället för att anlita de fördärfliga bolagskrogarna.

Så kommer hösten, och med hösten kommer den stora stormen före lugnet. Det stundar till vintern, isarna komma, trafiken skall snart stängas, och dessförinnan måste grosshandlarnes magasin fyllas.

En dylik dag bör man göra en rond kring Skeppsbron.

Iledan vid Logårdstrappan börjar ångbåtarnes täta led, och de stora kaj-upplagens förposter visa sig i skepnad af några högar träribbor. Först vid Tredje Gustafs staty börjar det emellertid på allvar. Tjusarkungen har fått en hel här af fotogentunnor kring sina fötter. Se’n följa alla möjliga tunnor, lårar, kuttingar och balar, stundom uppstaplade till små bärg under pressenningar af sådant omfång, att tryggt ett helt kompani skulle kunna slumra därunder i syskonsäng. Högar af järnskenor, af bjälkar och plankor, bärg af säckar med mjöl, potatis, kål-hufvuden och andra vegetabiliska ut-fodringsämnen. Långa rader af plogar, räfsor och andra skördemaskiner,

delar af. ångmaskiner och tunga stativ samt alla möjliga apparater, som jag ej begriper mig på. Somliga säckar med potatis och bruna bönor ha spruckit och en del af innehållet runnit ut på de gyttjiga kajstenarne. Bleka småttingar krypa emellertid fram öfverallt och rädda hvad som räddas kan i sina fickor och medförda papperspåsar. Deras exempel följas af åkar-kamparne, som gladeligt tugga på de hafrehalmskärfvar, som viratskring ömtåliga maskindelar och dylikt. Rassel af vinschar, af rullande skottkärror, buller af landgångar och plankor, som kastas från kaj till fördäck och lastrummens mörka gluggar, hvisslingar och pingel af klockor, skrik och svordomar och kommandorop. Ett stigande och sjunkande sorl, som håller på att göra den huf-vudyr, som ej är van att trängas bland balar och säckar och lårar, kolingar och publikaner, grossörer med betänksamma miner och unga biträden med höga kragar, vackra halsdukar, uppvikta byxor och anteckningsbok och blyertspenna i hand.

Skeppsbron med Gustaf 111:s staty.

Hela kajen från Gustaf III:s staty bort till Räntm ästaretrap-pan är ett enda tätt packadt friluftsmagasin, som hvad bredden beträffar, nästan sträcker sig ända upp till Ringliniens spår.

Med bog vid akter och akter vid bog ligger här hela raden af Norrlandsångare, väntande att få gå i vinterkvarter. Längre fram sträcka några af Finlandsbåtarne sina stolta skrof och de stora Stockholmsångare, som lossa sina laster, till stor del bestående af kolonialvaror.

Louis Roederer, Cliquot, Ponsardin, Mumm — hm. Här finns champagne, som tycks kunna räcka till hundrade och åter hun-drade fester för de glade stockholmarne, hela bärg af lådor med den skummande drycken staplas upp på kajen. Ömt och varligt rulla kolingens kusiner, de stora tunga konjaksfaten, öfver landgångarna och ordna dem i långa led, dessa dyrbara reservoarer för millioner groggar.

Allt högre torna bärgen med säckar och lårar och timmer, från högar af oxars och kalfvars hudar slår från sig en frän lukt, och då mjölsäckarna dunsar i stenläggningen stå omkring dem puderhvita skyar. Vinscharne slamra med rasande fart, allt snabbare. blir springet öfver landgångar och plankor, i hastigare takter rulla skottkärrorna och skriken och ropen på underjordens potentater. Stackars publikaner!

Det är nog tungt att i dylika dagar bära deras gula snodder kring mössan.

Att Skeppsbron är för trång för det merkantila lif som brusar däröfver, det torde väl hvar och en inse, som någonsin egnat sin uppmärksamhet åt detta, och vi få väl hoppas det bästa för framtiden af den storartade utvidgningen af Stadsgården och alla de nya kajer man kommer att bygga. Men att man lossar och lastar ännu på samma sätt som för hundra år utan något större anlitande af modernare redskap och metoder — det synes mig vara en egendomligt rörande pietet mot det gamla.

Som sakerna nu stå är det hela en utmärkt väl arrangerad villervalla och en sannskyldig babylonisk förbistring. Jag skall berätta en liten historia om hur det ofta går till att förtulla.

Jag fick en gång en liten låda med någonting i, någonstädes från utlandet. Först skulle jag naturligtvis gå till kommissionären och betala frakten och så upp i tullhuset med min stillsamma skrifna bön att få lådan för tullad och så på en massa expeditioner i samma hus. iBga anslag upplyste mig om hvart jag skulle vända mig. Jag tror jag var på minst ett halft dussin

Hamnarbetare.ställen, och hvart jag kom var det galet. Jag skulle alltid gå »midt emot», och när jag kom »midt emot» skulle jag gå »tvärs-öfver» och därifrån till »midt emot» igen. Jag gick i tre dagar och lyckades så ändtligen få reda på att min låda stod i packhuset. I packhuset upplyste man mig emellertid om, att den med säkerhet fanns i någon af paviljongerna, och då jag grundligt med packhuskarlarnes hjälp genomsnokat dessa, tittade man på mig förvånad och frågade om jag inte begrep att den fanns någonstans på kajen.

Men det är stämning öfver Skeppsbron dylika dagar —- det febrila jäktandets medryckande, uppiggande stämning. Allt det öronbedöfvande slamret, larmet och stimmet ekar öfver Strömmens gråblanka vatten bort till de dimmiga Djurgårdsstränderna och mot den väldiga granitvägg, som bortom Stadsgården, i lodrätt stupande

skrofligt majestät, stänger den brusande verksamheten och brådskans villervalla från Söders små idyller.

Satyr.»rn?UfiEiÄäS2s —EEtSä®w«-»:'.

[-Tidnings-kvarteret.-]

{+Tidnings- kvarteret.+}

^ et är naturligtvis de fördelar, som medfölja närheten af postkontoret, hvilka bestämt de flesta af Stockholms dagliga tidningar att slå ned sina bopålar så nära Rödbodtorget som möjligt. Här träffar man Svenska Dagbladet i dess prydliga, moderna byggnad vid hörnet af Klara 0^ Södra och Karduansma-

karegatan, Stockholms Dagblad i dess stora, fabriksliknande hus vid hörnet af Lilla Vattu- och Klara Västra Kyrkog., Aftonbladet och Dagen under gemensamt tak vid hörnet af Klara Västra och Stora Vattug., Vårt Land sida om sida med Aftonbladet vid Klara Västra, Nya Dagligt Allehanda, såsom Aftonbladets när-

Boken om Stockholm. Rmaste granne på andra sidan Stora Vattugatan, Stockholmstidningen och Nyad nytt i dag? i gemensam lokal vid Stora Vattugatan. Endast tre af de dagliga hufvudstadsorganen bekväma sig att bo längre bort, nämligen Dagens Nyheter, som hyr vid Regeringsgatan, men snart kommer att sitta under eget tak i hörnet midt emot Svenska Dagbladet, Socialdemokraten, som har sin byrå vid Klara Norra Kyrkogata, och Svenska Morgonbladet, som träffas högt uppe på Brunkebergsåsen vid början af Stora Badstuga t an.

Om vi nu icke fästa oss vid denna lokala splittring utan draga ihop alla de dagliga tidningarna i Stockholm under den rubrik som läses här ofvan, så torde det med starka anspråk på sanning kunna sägas att det är få delar af hufvudstaden, hvarest det åtminstone under en del af dygnet arbetas med samma högtryck som i tidningskvarteret. För att verkligen lära känna de förhållanden, som motivera detta påstående, vilja vi tänka oss att vi en dag erhålla tillstånd att spatsera omkring obehindradt på en af våra morgontidningars byråar. Att vi välja en morgontidning kommer sig dels däraf, att arbetet på en sådan är utspändt öfver en större del af dygnet, än arbetet på en aftontidning, dels däraf att arbetet på en morgontidning erbjuder mera af intresse

— ty det är mellan våra morgontidningar som den egentliga konkurrensen existerar; aftontidningarna äro sinsemellan betydligt fridsammare, ett förhållande, till hvilket man möjligen delvis kan söka orsaken i den fridsamma tid på dygnet då de utkomma eller skulle utkomma. Ty i självfva verket utkomma de ju redan på den tidiga eftermiddagen, samtidigt med morgontidningarnas lands-ortsupplagor.

Vi finna springpojken på sin plats kl. 9 på morgonen. Han hämtar posterna, uträttar en del uppdrag, som icke kunnat utföras under föregående förnatt o. s. v. Posterna, som bestå i utländska tidningar, svenska tidningar och bref, ordnas raskt — landsortstidningarna bäras in till notischefen eller den som biträder honom med klippningen, norska, danska och finska tidningarna läggas in till redaktören för grannlanden, utländska posten till utrikeschefen.

Kl. 10 höra vi steg i trappan. Den inträdande är hvarken redaktören, medredaktören eller redaktionssekreteraren, utan någonnitisk person bland medarbetarne — alltid finns det en eller två nitiska vid hvarje tidning. Han kommer icke precis upp för att uträtta något, men han vill vara på sin post först af alla — det vet han att han har godt af. Så fort han slagit sig ned vid sitt bord, trycker han på knappen till den elektriska ringledningen, och pojken skyndar in för att ta emot en skopa ovett — den nitiske är alltid ovettig på springpojkarne och ibland ger han dem en örfil. Naturligtvis är det icke deras fel att hans sax är borta, att man bytt penna med honom, att gummit torkat i flaskan, m. m., som han rasar öfver. Men han har sofvit dåligt, eller han ångrar de många whiskygroggarna aftonen förut, och nu finns det ingen annan att ladda ur sig på än springpojken.

Knappt har denne fått sin skrapa och räckt lång näsa åt den koleriske herrn — bakom dörren — förrän redaktionssekreteraren träder in i tamburen, ger pojken några order med nervös röst och därpå sätter sig vid sitt, under högar af papper, dignande bord. Det börjar ringa i telefonerna — två linier på Allmänna, två på Riks — och springpojkarna måste passa på och koppla in ledningarna, än till apparaterna i redaktionssekreterarens rum, än till notisrummet, än till redaktörens, än till ledarskribenternas eller utrikeschefens eller litteraturkritikerns rum.

Så småningom har hela redaktionen samlats, man far igenom stockholmstidningarna, konverserar om dagens nyheter, kritiserar och utskrattar en ärad samtida för ett begånget misstag, svär öfver en annan, som varit påpassligare än en själf, och har det rätt gemytligt en stund.

Men så börjar det allvarliga. Han som har ronden i ämbets-

”Den nitiske.”verken får sina order — en lång lista — af redaktionssekreteraren och störtar ut. Han som har de mera celebra polismålen ilar också i väg. Redaktören — eller medredaktören — resonerar med den ettrige mellansticksförfattaren om huru man skall behandla det eller det, som framkommit i den eller den ärade kollegan. Den elektriska ringledningen arbetar alltjämt. Springpojken — de äro tre, fyra stycken — skall hämta fram det och det bladet för den och den dagen — det skall hafva betaldt för gammal ost. Under tiden sänder redaktionssekreteraren ut sina lösa trupper — fyra, fem man, som skola referera bolagsstämmor, begrafningar och annat, hvaraf man icke kan göra något speciellt. Notisjägare och telegrampojkar komma och gå — dödsfall, olycksfall, taklagsöl, ångslupskollisio-ner, själf mord, hästar i strömmen regna ned på redaktionssekreterarens bord. De,. som icke komma med nytt, komma för att få sitt honorar för notiser, som de lämnat dagen förut. Redaktionssekreteraren skall attestera kvittona. Hans penna raspar, raspar, och då den hvilar arbetar saxen eller gummiburken. Han skall ordna allt i notisväg, han skall hafva reda på allt som händt och om möjligt på allt som skall hända, åtminstone allt, som man kan göra en notis eller notisartikel om. De större artiklarna, ledande eller icke precis aktuella, slipper han ifrån, dem tar redaktören och artikelförfattarne hand om.

Den elektriska ringledningen pinglar så godt som oafbrutet. Här skall hämtas en cigarr till herr den, här en Angostura till herr den, här en kopp kaffe med bröd till öfversättarin-nan på utrikesafdelningen. Utrikeschefen saknar en' tidning och ringer, chefen på litteratur-afdelningen ringer och begär alla dagens tidningar så snart de andra läst dem, korrekturläsaren ringer och befaller springpojken leta fram manuskriptet och korrekturafdraget till det eller det i morgonens nummer — redaktören har XarbKaJi^mta^ e^osan-uiiupptäckt ett korrekturfel, och det gäller för korrekturafdelningen att rädda sitt skinn och sin ära. Man kan skylla antingen på författaren, ifall han har en otydlig stil, eller på sätteriet. I förra fallet är manuskriptet bevismaterialet, i senare fallet korrektur-af draget.

Från sätteriet kommer ombrytaren upp och begär listan till landsortsupplagan. Redaktören eller redaktionssekreteraren gör upp den, bestämmer hvar den och den artikeln skall placeras och bestämmer i hvad format numret skall tryckas — d. v. s. det är annonserna som bestämma det, annonserna äro alltid högsta instansen. Ombrytaren har gått och redaktören ringer på springpojken för att bära ned listan.

I sätteriet klinkasättmaskinerna i ett kör och vid kasterna arbeta rubrik- och annonssättare så att svetten lackar. Ombrytaren, med uppkaf-lade ärmar och svart af trycksvärta upp till armbågarna, har just fått en sida färdig — femte, fjärde eller så, de sista sidorna stereotyperas först, emedan de mera likgiltiga artiklarna placeras där — sättarpojken ger en puff åt det med trissfötter försedda bord, hvarpå den ligger, skjuter in den i hissen, som sänker den ned i tryckeriet, där stereotypörerna vänta den. I ett huj är ett fördjupadt aftryck

— en matris — tagen af sidan, och blott några handgrepp till

— så har man en afgjutning i bly, halfcylinderformig, färdig att sättas in i tryckpressen.

Men vi få ej stanna där nere, där det verkligen är intressantare, för ögat åtminstone, än där uppe; vi måste upp till redaktionen igen och se hvad de ha för sig där.

Medan vi varit nere i sätteriet ha springpojkarna fått minst •ett par dussin uppdrag att uträtta. Där skall hämtas porträtt af én afliden, här skall lämnas korrektur till en redaktionen ej tillhörande författare, där skall hämtas manuskript från domstolen,från riksdagen, från ett större sammanträde. Och pojkarne ila i väg på velociped och äro tillbaka som blixten — såvida de ej äro mindre plikttrogna, ty i sådant fall ge de sig tid att njuta af vistelsen i det fria. Detta är dock i allmänhet mindre rådligt.

Kåsörerna och hufvudreporterna, som ännu gå och vänta på sina uppdrag, ha just hunnit skrifva upp sina utlägg från föregående dag eller dagar, fått dem attesterade, och ringa nu på springpojken för att han skall gå in på

kontoret och hämta pengarna. Vi passa på och titta på kvittot, där utläggen stå specificerade. Det ser t. ex. ut så här:

Utlägg för referatet till excellensen N. N:s begrafning: Spårvagnar för att få reda på kransarna... —: 40 Vagn till Nya Kyrkogården och tillbaka... 5: —

Middag (referatet omöjliggjorde att äta

hemma)... 3: —

Supé (fördröjd på byrån med anledning af

referatets utskrifvande m. m.) .... 2: —

Summa kr. 10: 40

Det vore icke omöjligt att hela detta belopp, med afdrag för spårvagnarna, vore ren förtjänst för herr kåsören eller herr reportern, men därom kunna vi naturligtvis icke yttra oss med någon bestämdhet.

Ju längre timvisaren på klockan i notisrummet hinner på andra sidan tolfsiffran, desto nervösare blir lifvet på redaktionen. En eldsvåda bryter ut i sista minuten, d. v. s. vid V2 2—2-tiden, ett »själfmordsdrama» intelefoneras, och reporterna kasta på sig öfverrock och hatt och ila ut. Antingen komma de igen i tid för att få in något om det timade i landsortsupplagan, eller också komma de icke igen förr än på kvällen. Till deras heder må det erkännas att det första är vanligast, ja regel.

När klockan lider fram emot tre har spänningen på redaktionen alldeles upphört, det ringer blott någon enstaka gång i telefonerna, och springpojkarna ha ingenting annat att göra än att gå och hämta teaterbiljetterna i Allmänna tidningskontoret eller sortera de lästa tidningarna och lägga in dem i deras fack.Pressen där nere i underjorden arbetar med ett hvinande surr, och vi ha god tid att gå ned och titta på den. Tidningsnumren bokstafligen ösas eller rinna fram ur den, liksom säden ur ett tröskverk eller en kastmaskin. Maskinen räknar dem själf, och expeditörerna ha blott att hugga packorna och springa på posten med dem. På en 20 minuter är hela upplagan färdig och expedierad.

Klockan är slagen Y2 4 i Klara, hvars torntupp högt öfver taken inspekterar postens och tidningarnas kvarter. Redaktionsbyrån är tom, redaktören har gått att äta middag på Rydberg eller Grand, underredaktörerna på Continental, du Nord eller Operakällaren, den öfriga redaktionen har allt efter råd och lägenhet strött ut sig på stadens öfriga restauranter — mest Runan och Tennstopet och Hamburger Börs, hvilka ligga bäst till och äro veritabla stamtillhåll för pressens män. En och annan äter på hushållsskolan — motvilligt, men nödtvunget — någon enstaka äter i familj. I allmänhet älska tidningsmännen icke familjelifvet

— förr än de själfva fått sig hem och familj, och till och med då blott i undantagsfall. Det är som om den ständiga beröringen med lifvets alla möjliga skiftande former gjorde tidningsmannen mindre hågad för att lefva inom hemmets väggar, äfven när han är ledig från sitt arbete. Det kan också hända att detta beror på att han ofta bor väl långt bort från redaktionsbyrån för att hinna — eller orka *— gå hem under den stund han är ledig. Han sitter då hellre i kamratlaget på ett af stamkaféerna, där han kan få ge luft åt allt hvad han icke får säga i tidningsspalterna, och där han ofta rätt flitigt lutar på punschbuteljen.

Emellertid återvända vi till byrån, ty klockan närmar sig sex och redaktionsmedlemmarne börja åter infinna sig.

Som sig bör är redaktionssekreteraren först på sin post — den förut nämde nitiske redaktionsmedlemmen är denna gång icke så påpasslig, ty redaktören kan icke väntas vara uppe på byrån ännu på ett par timmar. Tiden är nu ej heller så pressad som på förmiddagen — man har natten på sig.

Det mörknar och man måste tända. Snart strålar hela redaktionslokalen i elektriskt ljus. Man arbetar, läser tidningar, pratar, röker och stundom händer det att man skickar springpojken nedpå närmaste schweizeri efter en half punsch och vichyvatten. Om vi fråga gossen, hvem som tätast tar honom i anspråk för dylika tjänster, så svarar han säkert, att det är kåsörerna. Ledareskribenterna skicka aldrig efter punsch, de sitta vid sina bord med

hufvudena i händerna och stormsvärja, skrifva en rad och svärja ett halft dussin. Stackars karlar, de måste ofta skrifva om saker och ting som ingen människa — allra minst de själfva — intressera sig för. Kåsörerna kunna också läsa allt annat än vackra

böner ibland, speciellt då de skola skrifva de obligata vår-, sommar-, höst- och första-snön-kåserierna, men de kunna elda sin ande med glaset, hvilket ledareförfat-tarne sällan våga — hvem vet huru deras ledare i sådant fall komme att se ut?

Men under det de andra svärja, dricka, prata, promenera, sitter redaktionssekreteraren som en buddha-bild vid sitt bord. D. v. s. han liknar blott en buddha-bild däri att han sitter som om han vore fastvuxen. Antagligen skulle han icke hafva någonting emot om han äfven kunde likna en buddhabild i annat, t. ex. i antal armar, hvaraf han nog mer än Buddha skulle hafva bruk för sex ä åtta par. Han klipper och klistrar, korrigerar och redigerar, svarar på evinnerliga påringningar i telefon, tar emot alla notismeddelare, telegrambud, referenter. Han har det absolut otacksammaste arbetet på redaktionen. Kanske korrekturafdelningen opponerar sig mot detta påstående? Vi skola ingenting invända däremot, ty det är verkligen ett ytterst otacksamt arbete att läsa korrektur. Det enda, som andra människor lägga märke till af korrektur-läsningens verksamhet, är hans bockar. Redaktionssekreterarens pinotid slutar vid 10—*/2 11-tiden, då han aflöses af nattvakten, .som under återstoden af natten, d. v. s. tills tidningen vid 3—4-tiden på morgonen är färdig, svarar för redaktionsarbetet. Hans tjänstgöring är i allmänhet icke synnerligen ansträngande, om man frånser den allt annat än angenäma tjänstetiden. Under de 4;vå, tre första timmarna har han oftast sällskap af någon eller några *af den öfriga redaktionspersonalen, en försen ad referent, kåsören, som drömmer öfver sitt pappersark, ledareförfattaren, som fortfarande svär öfver sitt,

♦eller teaterrecensenten, som ju icke kan börja skrifva förr än föreställningen är slut. Telegrampojkarna komma och gå, regelbundet nästan som timslagen, ända tills klockan visar kvarten öfver 3.

Då har äfven kåsören och ledareskribenten i sämsta fall slutat, lamporna äro släckta i de flesta rummen, natt-Aftonbladets byggnad,

vakten sträcker ut sig

på redaktionssekreterarens soffa, telefonerna tiga och endast det -entoniga läsandet på korrekturet surrar tvärs igenom dörrarna. Alldeles säker på att' få vara i fred kan nattvakten dock ännu icke vara, ty ingenting garanterar för att ej eld bryter ut i någon &nde af staden och att någon notisslantshungrig uteliggare eller någon tjänstaktig ottefågel meddelar det — så vida ej, hvilket

Boken om Stockholm. Qär det vanligaste, någon af brandkårens befäl, med hvilken tidningen står i förbindelse, ringer på och lämnar en kortfattad upplysning. Är det någon större eldsvåda, får nattvakten lof att själf begifva sig till platsen, och det gäller då att vara rask i vändningarna, om någonting skall hinna inflyta i morgonnumret. Blir han förskonad för dylika afbrott i luren på soffan, behöfver

han i allmänhet icke vid denna tid frukta någon annan än redaktören, som kanske ringer på eller tittar in och frågar hur det är.

Går allt efter ut-räkning, så kan nattvakten med lugnt samvete gå sin väg; vid 3-tiden. Han släcker lampornar stänger dörren med en skräll och tumlar halfsofvande ut i morgonmörkret, hvarvid han alltid

- kan beräkna attmöta de första tidnings-gummorna, hvilkas arbete nu tar sin början och fortgår

Svenska Dagbladets byggnad. tills vanligt folk sti-

ger ur sängen. Kanske får han på gatan sällskap med någon af sina kamrater, som i upprymd sinnesstämning kommer från kafeet, där han vid det afhållna punschbordet glömt bort att han behöfver sofva för att kunna vara på sin post i bestämd tid nästa förmiddag.

Detta är i allmänna drag det dagliga lifvet i tidningskvar-teret. Ett arbetsamt, påkostande lif, omväxlande i viss meningoch på en del händer, men äfven enformigt, dödande. Någon hushållning vare sig med andliga eller

kroppsliga krafter existerar här icke. De unga män, som med förtröstan till sin talang och med höga tankar om pressens stora uppgift ställa sig i dess tjänst, komma snart under fund med att den där uppgiften är af ganska problematiskt värde och finna att de blott äro värfvade småsol-dater i en armé, som för alla vackra deviser i världen på sina fanor, men inom sig själfva icke rättfärdigar en enda af dem. Tacka Gud 0111 en duglig tidningsman nu för tiden betalas så pass högt att han — dyrtid utesluten — icke behöfver svälta. Arbetet i pressens tjänst är det mest nivellerande, förflackande, trötthetsalstrande i det moderna samhällslifvet, hänsyn till individuell läggning och egenartad begåfning existera blott undantagsvis. Ar det då att undra på om den andliga smidigheten, intresset och vakenheten redan efter de första årens arbete i reporterns, kåsörens, referentens, ledareskribentens eller klipparens sele försvinna för att i den yttre verksamheten ersättas af en slätstruken rutin, i det inre, personliga lifvet af den tröstlösa blaserthet, som är kännetecknet på en brusten själ? En annan fråga blir, om pressen skulle kunna existera utan att vara Molok. Hvilken tidningsman skulle icke skratta åt tanken på en press med endast spontant skrifvande medarbetare?

Stockholm i December 1900.

Albert Eriksson.”N:r 4 Myntgatan”.

et har ju så mycket talats och skrifvits om »Hemligheterna i n:r 4 Myntgatan», att väl litet hvar känner till, att det är i denna gamla anspråkslösa byggnad, som den mäktige, så olika bedömde chefen för detektiva polisen, stads-fiskal Lars Stendahl, för spiran. Det kan nu till en början sägas, att näppeligen någon har ett mera otacksamt arbete än en detektivchef. Näppeligen har också någon det mera ansträngande och enerverande. Detektivchefen har en stab af detektiver, hvilkas arbete i det tysta mycket noga måste öfvervakas. Att stadsfiskal Stendahl härvid utöfvar sträng disciplin,torde vara bekant. Att ändå klagomål kunna framställas, är också lika bekant.

Helt naturligt är, att det detektiva arbetet måst systematiseras, och man behöfver ej länge studera detektivernas arbete, förrän man finner, icke blott, att de allt jämt ha fullt upp att göra, utan också, att systemet måste strängt tillämpas.

Det är en aldrig sinande ström af folk i vidt skilda samhällsklasser, som går genom dörrarna till »N:r 4 Myntgatan». Där kommer den elegante herrn, som i läspande ton frågar, hvar man skall anmäla en stöld. Och så föres han in i ett litet trångt rum, där en konstapel ber att få veta hans ärende. Han blir måhända litet öfverraskad af konstapelns bestämda ton, och berättar, att han under ett litet nattligt äfventyr blifvit bestulen på portmonnän eller sin klocka. Man ber honom om en del upplysningar, som den unge eleganten finner föga diskreta, men han lämnar dock svar och anvisningar, hvilka antecknas.

Så får han gå sin väg och i lugn afvakta detektivernas arbete.

Nästa person är en gråhårsman, hvilkens yttre karaktäriserar honom som affärsman. Han ser litet generad ut och berättar, att han har ett biträde, som en tid tillbaka brukat taga ett grepp i kassalådan. Affärsmannen anhåller att få träffa »stadsfiskalen personligen». Man ber honom då att närmare angifva brottet. Så sker. Han aflägsnar sig, och det dröjer ej många timmar, förrän den skyldige sitter inför stadsfiskal S. personligen eller någon öfverkonstapel, som förhör honom.

Bilderna växla allt jämt. En stackare har tillbragt natten i Guds fria natur. Han har härunder blifvit bestulen af en annan stackare, och nu anmäler han detta. Allt antecknas.

En fattig, ängslig hustru med en liten parfvel i hälarna, kommer in och berättar, att hennes slarfvige man öfvergifvit henne. Nu står hon på bar backe.

— Gå öfver gården och in i förstugan midt emot, säges kort, där tar man hand om er.

Hon går.

Under tiden ingå beständigt meddelanden från personer, som hittat föremål på gatorna eller annorstädes eller som tappat värdefulla saker.Så ser man detektivkonstaplarne, två och två, gå genom den ständigt smällande dörren. De ha en person emellan sig. Det är en efterspanad, nu »infångad» man, som skall underkastas förhör. Ofta är det

en gammal känd poliskund, som tröttnat på att draga sig fram i svett och arbete, och som funnit fängelset som den lämpligaste eller — sista resursen. Men icke så sällan står en droska eller t. o. m. en hyrvagn framför ingången till »N:r 4». En herre, som polisen »velat tala med», stiger ur och blir mottagen af en konstapel — om nu ej en sådan suttit vid hans sida i droskan.

Och inne i de små trånga rummen pågå förhören. Här skall sanningen utransakas, och att få fram sanningen, är, som man vet, icke så sällan ganska svårt. Polisen känner emellertid »de sina». Under årens lopp har den fått en gammal kundkrets, hvilkens vanor äro kända. Straffregistret studeras, och de gamla detektiverna ha i minne föregående förhör. Det är brottslingar, som visa stor nonchalans och som neka till allt. De gitta knappt lämna något som helst svar, och då de eftersättas, aflöser den ena historien den andra. Dylika gynnare få det ganska hett. Man har varit förberedd på deras historier och samlat hevis-materiel, och så få de det beskedet — att historierna äro uppdiktade. Ofta kryper då sanningen fram.

»Den obekante» är måhända den mest beryktade »personen» hos polisen. Han får nämligen i många fall bära skulden för begångna brott. Men man har funnit verksamma medel äfven häremot. Den anhållne, som skyller på »den obekante», får två konstaplar med sig ut i staden, »vallas», som det heter. Under denna promenad har han merendels händerna bakbundna, och det är ju föga angenämt. Detektiverna söka göra allt, för att han skall få tag i »den okände», och pigga gång efter annan upp hans minne. Men resultatet brukar i de flesta fall bli, att »den okände» är lika hemlighetsfull som förut. Vid rådhusrätten tager man emellertid detta i betraktande, och »den oskyldige» får så ibland lida för »den okändes» skull.

Men detektiva polisen har också en kundkrets, som »öppet och frivilligt» bekänner. Denna kundkrets rekryteras af afsig-komna stackare, gamla fängelsekunder. De se »vana ut», redandå de placeras framför den förhörande konstapeln, och svaren äro korta och tydliga. De ha hunnit bli — disciplineråde. Många af dessa ha begått en helt obetydlig stöld för att få komma i fängelset igen. De ha måhända efter ett aftjänt straff med allvar försökt taga sig fram på ärligt sätt, men åratal lång vanfrejd och ett vanhedradt namn ha satt så stora svårigheter häremot, att de tröttnat.

De ha under denna strid tyckt sig finna, att samhället bortstött dem, och att samhället ej vidare vill upptaga dem i sitt hägn. De äro beklagansvärda, dessa stackare. Lugnt och fogligt underkasta de sig, att de gamla paltorna utbytas mot den dystra grå fångdräkten, och deras enda bekymmer är, att de skola få sitta länge i ransakningshäktet. De vilja fortast möjligt få sin dom vid rådhusrätten för att få återgå till straffarbetsfångens hårda villkor.

De minderåriga tjufvarnes antal har allt jämt ökats

— i samma mån som upplysningen stiger, det är en grym sanning. Man får se småttingar, hvilkas fötter ej ens räcka till golf-

vet, då de placeras på de små låga sto-larne i förhörsrummen. Många af dessa gossar eller flickor se med förskrämd min på de allvarliga konstaplarne och besvara frågorna lika snällt, som om det gällde ett förhör i en skolklass. De ha snattat pengar eller annat och i utbyte förskaffat sig snask eller cirkusbiljetter. Huru många pojkar ha ej visat sig oärliga bara för att få cirkusbiljetter! De allra minsta af dessa små förbrytare ha, som man kan förstå, blifvit lockade af äldre kamrater. Det förekommer emellertid ibland, att polisen får fatt i minderåriga, hos hvilka det inneboende förbrytaregryet tydligen faller i dagen. Det är sådana gossar, som ibland varit straffade för flere resor stöld innan de ens hunnit mannaåldern. Man behöfver ej söka länge efter anledningen härtill. Detär hemmet, ett hem, där mor och far och äldre syskon rekryterat straffanstalterna, och som icke så sällan användt de små i sina egna brottsliga intressen.

Det är ett mindre antal detektivöfverkonstaplar, som sätta upp de många förhörsprotokollen, hvilka sedan uppläsas i den brottsliges närvaro inför någon af stadsfiskalerna. Rapporterna samlas; sedan dag efter dag i den s. k. rapportbyrån, där de kopieras. Den, som skrifver denna lilla skildring, har haft tillfälle att nästan dagligen genomläsa denna digra rapportsamling. Genom den kan man få en god föreställning om det brottsliga lifvet i

hufvud-staden. Rapporterna äro visserligen ej skrifna på något dramatiskt sätt, men de verka tillräckligt genom fakta. Naturligtvis förekomma i dessa rapporter många muntrande liksom också många sorgliga episoder. Man får äfven studera de olika förbrytaretyperna. Man känner igen dem på den större eller mindre lust att bekänna, som visats. Rapporterna utvisa, hvilket energiskt arbete som måst nedläggas, innan de kunnat underskrifvas af stadsfiskalen för att sedan ingå till poliskammaren.

Tänk er, att ni blifvit bestulen på något dyrbart föremål,, som lätt kan omsättas i pengar. Ni gör anmälan om saken och förklarar inför polisen, att ni ej kan lämna någon uppgift om tjufven. Då ni går ut från »N:r 4», så tänker ni i de flesta fall: »Inte för att jag får tillbaka det, men efter som det fins detektivpolis, så kunde jag ju anmäla stölden.»

Men detektiverna fatta sin uppgift. Er anmälan har åstadkommit, att den detektivkår på tio personer, som dag efter dag: genomsöker pantlånekontor, klädmäklerier, lumpaffärer o. d. inrättningar, börjar spana efter hvad ni förlorat, ty man antager, att tjufven pantsatt föremålet. Så en dag blir ni inkallad till detektivbyrån, och man visar er det stulna föremålet, som ni naturligtvis genast igenkänner. Det måste erkännas åtminstone af denr som närmare följt detta spanande efter stulna föremål, att detektiverna arbeta med stor framgång härvid. Men tio detektiverT som dagligen ströfva omkring på pantbankerna, få ju också stor erfarenhet. Biträden och innehafvare af pantbanker äro också strängt ålagda att genast sätta sig i förbindelse med »detektiven»,om de misstänka, att en sak blifvit stulen. Ofta blir så tjufven gripen, då han befinner sig på pantbanken.

Denna detektivkår har också ett vaksamt öga på mindre hederliga pantbanksinnehafvare. Dessa varnas ibland för att de för en spottstyfver mottagit ett föremål, som de bort inse vara stulet, och det inträffar ej så sällan, att en dylik »farbror» får göra bekantskap med Långholmen på någon tid.

Men det är ej blott i pantbankerna, som stulna föremål återfinnas. Mången gång anträffas hos anhållna personer saker, som tydligen åtkommits på oärligt sätt. Om ingen egare anmäler sig, så numreras föremålet, inregistreras och får plats i polisens magasin för stulna och upphittade saker.

Detta magasin förtjänade sitt eget kapitel.

Då våld begås, blir gärningsmannen merendels lätt gripen, om man nu ej särskildt fäster sig vid svårare, hemlighetsfullare brott, som kräfva ett ihärdigt detektivarbete. Om ni exempelvis en mörk natt ströfvat genom en osäker stadsdel och härunder kommit att »stöta mot en hård, knuten näfve», så att ni fått en blödande näsa, så blir gynnaren säkerligen fasttagen redan dagen därpå, om ni omedelbart anger saken för polisen. Det är intressant att följa spaningarne efter »okände manspersoner», som gjort något brott och som anmälts härför. Man kan näppeligen annat än förvånas öfver, att de så snart infångas. Men studerar man det system, som tillämpas vid dessa spaningar, så blir saken mindre märkvärdig. Den detektivkår, som har sig särskildt ålagdt att efterspana förbrytare, hvilka söka hålla sig undan, har också att förfoga öfver goda resurser i denna väg.

Man använder sig äfven någon gång af lämplig förklädnad. Själf har jag ett litet minne härom. En vinterkväll, då jag händelsevis befann mig i en utkant af Söder, iakttog jag en person, hvilkens anletsdrag föreföllo mig bekanta, Han var iklädd en s. k. stortröja af sjömansfason, slokhatt och en stor yllehalsduk.

— Aha! Det är ju min vän detektiven B.

Bolien om Stockholm. 10Jag gjorde en liten rörelse med armen och ådrog mig hans uppmärksamhet.

— Ställ dig i porten, så skall du få se något roligt, hviskade han. Jag skall knipa en gynnare, som tänker gömma sig undan här, ett ruskigt hål.

Det dröjde en stund, då hördes plötsligt en gäll hvisselsignal från ett fönster i nästet.

Det var en varningssignal.

— Nej, min gubbe, nu är du min.

Med dessa ord framträdde en annan förklädd man, som höll en person i kragen.

Det var den andre detektiven, som jag inte upptäckt, oaktadt han stått få steg från mig. Han tog mannen i självfva porten.

— Det är en fin pojke, den här, yttrade detektiverna leende. Han har litet af hvarje på sitt samvete.

Småhotellen och kända tillhåll för förbrytare och lösa personer stå ju nästan under ständig tillsyn, och spanaretjänsten gör sin man lika slug som skarpsinnig. Då en efterspanad person anträffats, gäller det ju först att öfvertyga sig om, att han är den riktige. Måhända nekar han. Emellertid får han ej vägra att följa med till detektiva polisen — vägrar han, så bli ju miss-tankarne större. I »detektiven» visiteras han mycket noga, och sedan man hållit ett förberedande förhör med honom, får han antingen aflägsna sig, om han nämligen har fast bostad, eller också får han bekväma sig med att bli »kvarhållen», tills man fått inhämta pålitliga upplysningar om hans person.

Till detektiva polisens uppgift hör också att noga iakttaga personer, som tippträda som problematiska existenser. Dessa stå under ganska effektiv, hemlig kontroll, utan att de knappast självfva veta om det. Men en dag får en sådan person plötsligt en kallelse att inställa sig hos detektiva polisen. Där underkastas han förhör. Man vill veta, om han har fast bostad, och om han gjort några allvarliga försök att försörja sig själf och sin familj, om han har sådan. Kan han då visa, att han icke är så farlig, som man trott, så slipper han undan med en varning att föra en redligare vandel, men finner man, att han slarfvat sedan en tid tillbaka, legat ute i stadsgården eller tillsammans med gelikarslagit ner sina bopålar i den för dylika existenser så kära Lill-jansskogen, så hemfaller han under lösdrifvarelagen och får en mera offentlig varning. A propos lösdrifvarelagen, så är den en af våra allra strängaste lagar. En person, som varnats som lösdrifvare, är i många fall nära nog fågelfri. Han kan häktas när och hvar som helst och på den minsta angifvelse för någon förseelse. Lösdrifvarelagens vara eller icke vara har också lifligt debatterats i juridiska kretsar och upprepade gånger behandlats

Polismästaren T. Hintze i sitt arbetsrum.

af statsmakterna. Det kan erinras om, att exempelvis i England ej finnes någon lösdrifvarelag.

En person, som varnats för lösdrifveri, är också nära nog dömd till undergång. Han har ytterst svårt att få arbete, emedan han ej har »rena betyg». Och så, när han ej lyckas skaffa sig regelbunden sysselsättning, blir han »bortdömd» på längre eller kortare tid till Svartsjö eller någon annan straffarbetsanstalt. Engång där, är det så godt som omöjligt för honom, äfven om han är ung, att bli en oförvitlig medborgare.

Poliskammaren känner nog ej mången till. Den är ingen dömande myndighet, men dess uppgift är dock betydelsefull. Dit »kallas» en mängd personer, som i ett eller annat afseende gjort sig skyldiga till en eller annan mindre förseelse. I poliskammaren genomgås de rapporter, som uppsatts i detektiva polisen. Här bestämmes, om angifvelsen skall föranleda till laglig åtgärd, m. a. o., om målet skall remitteras till rådhusrätten eller ej. Till poliskammaren insändas också rapporter från de skilda polisvaktkontoren om olyckor, självmord o. d. Poliskammaren är delvis självfva öfverståthållareembetet. Där är öfverståthållaren, frih. Tamm, ibland närvarande som åhörare, och polismästaren, Th. Hintze, leder stundom själf förhören. Den, som där har det mest ansträngande arbetet, är förste polisintendenten, von Sydow.

I poliskammaren få bl. a. äfven en mängd minderåriga brottslingar en allvarlig varning i föräldrarnes närvaro.

»N:r 4» är, det kan man säga, en sannskyldig labyrint, och man får traska i de trånga trapporna ganska länge, innan man blir hemmastadd. I den del af »N:r 4», som ligger mot rådhuset, är självfva öfverståthållareembetet förlagdt, och där brukar man i trappan stöta hop med öfverståthållaren själf. Polismästaren har en trappa upp sitt lilla arbetsrum, utanför hvilket finnes ett rymligt, i förhållande till andra lokaler i »N:r 4», rätt hemtrefligt väntrum.

Om vi från stora ingången från Myntgatan gå 4 trappor, så komma vi till den måhända intressantaste inrättningen i denna byggnad, nämligen polisdomstolen.

Lagen känner ej till någon polisdomstol, men, som man vet, är dess arbete oundvikligt i en storstad, där

rådhusrätten ändå har fullt upp att göra. I polisdomstolen är polisdomaren, v. hä-radshöfding O. Ingeström, ordförande. Det är en man, som låter klubban gå med rask fart, och som tager sitt embete tämligen patriarkaliskt. Det är mången, som blifvit stött öfver hans sätt, men mången har nog funnit, att det ligger både en försonande humor och inte så liten vänlighet i denne till det yttre så kärfve domare. Hans arbete är, om något, egnadt att bilda vana. Dag efter dag går strömmen af lindrigare straff skyldige genom dennalilla, oansenliga rättssal. Man kan näppeligen annat än blunda för, om utslagen bli något för summariska. På några få timmar »expedieras» här ibland ett par hundra mål.

Det torde intressera att lämna några upplysningar om den rättsprocedur, som här tillämpas. Polisdomaren har ej rätt att ådöma annat än böter. Han dömer i »ordningsmål», d. v. s. små förseelser mot någon af de hundratals ordningsparagrafer och stadgar, som uppställts för att en medborgare skall få bo i lugn och säkerhet. Droskkuskar bli pliktfälda för att de »vägrat köra», åkaredrängar för att de ej kört på venstra sidan med fordonet,

herrar och damer velocipedister för att de ilat fram på gummihjulen i allt för stark fart, o. s. v. Men så dömer domaren också i brottmål, för fylleri, lindrigare våld m. fl. dylika brott, för hvilka straffet är böter. Det är den senare delen, som förtjänar att litet mera ingående behandlas.

Vi tänka oss, att det är en mörk, kall, ruskig vinterkväll. De patrullerande konstaplarne tycka, liksom alla andra människor, att det är kusligt, och måhända påverkas deras lynne däraf

— de äro ju ändå människor. Utskänkningsställena ha stängts, och en ström af något berusade »kvarsittare» ströfvar uteftergatorna. Spriten har satt »mod» i den svagaste. Han känner sig så stark, att han vill knyta näfven mot hela den värld, som han i sitt armod icke fått någon inblick i, och hvars lif och lef-verne förefaller honom lika mystiskt som lockande. Men benen äro svaga, och då kanhända »modet» är som störst, lägger konstapeln handen på hans axel och frågar helt torrt, hur det står till med honom. Det var ett sorgligt slut på de djärfva drömmarne om ett storartadt bättre. Själfuppehållelsedriften vaknar emellertid, och mannen svarar lugnt, att han tänker gå hem till sitt — till det trånga kyffet med den förpestade luften, och ej till rikemans luxuösa våning, som han i sitt omtöcknade tillstånd gått och fantiserat om. Kan han då gå något så när stadigt, så att han ej genom en ofrivillig rörelse snuddar vid en elegant rock eller en kappa, så låter polisen honom gå sin väg . . .

Men plötsligt finner konstapeln en gammal orkeslös stackare, som någon yngre arbetare gifvit af »barmhärtighet» ett par snapsar. Det går rundt i den gamles hufvud, och under försöken att kryssa sig framåt på något så när anständigt sätt, förlorar han balansen och faller i gatan. Nu är konstapeln framme, och då gubben känner hans handfasta tag, så förfaller han i ett slö-hetstillstånd, ur hvilket han ej väckes, förrän droskan svänger till vid polisvaktkontoret. Så är han i polisens säkra förvar.

Det har skrifvits så mycket om detta anhållande på gator och i gränder, och nog är det sant, att mången oskyldig får lida för den skyldige. Men bland en poliskår på flere hundra konstaplar, finnes helt naturligt sådana individer, som esomoftast missbruka sin makt — det är ofta i medvetandet af, att de äga en makt, hur liten den nu är, som öfvergrepp lätt begås. Men i de osäkra kvarteren i Staden mellan broarne och i hufvudstadens utkanter, behöfs för visso lika modiga som handfasta konstaplar.

Sedan en person anhållits och förts till vaktkontoret, får han där sofva ruset af sig, om det nu är för fylleri som han anhållits. Arresterna äro i allmänhet snygga, om också icke så särdeles bekväma. Länge får han emellertid ej slumra, förrän de vakthaf-vande undersöka, om han lugnat sina upprörda känslor, så att han kan anses lämplig för ett förhör. Ar han då visserligen litet yrvaken, men »beskedlig», och kan han på något sätt styrka,att han har fast bostad, så får han aflägsna sig i den tidiga morgonen, i sällskap med de envisa »kopparslagarne». Om ett par dagar blir han tagen på sängen i sin bostad af en konstapel, som framlämnar stämningen, i hvilken i korta, men tydliga ordalag redogöres för hans nattliga äfventyr.

Men är rnset riktigt grundligt, så sofver mannen merendels den rättfärdiges sömn ända fram på f. m., innan han kan förhöras. Är det en gammal poliskund utan skydd och hägn, så, söker han naturligtvis få hvila så länge som möjligt.

Om den anhållnes uppgifter om sina bostadsförhållanden befinnas sanningslösa, så »häktas» han, d. v. s. han föres ner till förvaringshäktet under »N:o 4». Det går nog summariskt till vid dessa häktningar. I tidiga morgonstunden utsändas från vederbörande vaktkontor, ett par konstaplar, som skola undersöka, om den anhållne har fast bostad.

Vi tänka oss, att en konstapel kommer in i en arbetarekasern och får efter åtskilligt sökande fatt i en familj Pettersson^ hos hvilken den anhållne uppgifvit sig bo.

— Bor här imn handtlangare, som heter Jonsson?

I de flesta fall blir nej svaret, ty familjen Pettersson är talrikt representerad.

Men »Jonsson» han skjutsas ner till »N:r 4:as» källare.

I detta förvaringshäkte är det nästan alltid fullt hus. Här söker man snygga upp stackare, som både ha »spik» och litet af hvarje. Fångdräkten är visserligen dyster, men ren.

Från förvaringshäktet föras de häktade upp i det stora väntrummet utanför polisdomstolen. Här sitta de i långa rader på de nötta bänkarne, trashanken vid den »svajige» »grabben», och den'gamla ilskna fyllegumman vid den »tjusiga» »kväsarjäntan». På golfvet gå ett par konstaplar, som strängt ålägga sällskapet att hålla sig lugnt. Ty här går det rätt skojigt till och det ena infallet aflöser det andra. De gamla kunderna ha ett utmärkt tillfälle att få språkas vid. De ha här sin samtalssalong och uppgöra förslag om, hur de skola träffas, sedan d§ kommit ut igen.

I polisdomstolen höres inemot kl. 12 ett kraftigt:

— De häktade.

Och nu blir det lif i väntrummet.En konstapel ropar upp ett namn, en person reser sig och ' går in i rättssalen.

— Är ni...?

J a. (

— Ni var berusad i går kväll och blef anhållen å . . . gatan?

— Ja.

— Har ni pliktat för fylleri förut?

— Ja.

— Ni har inte fast bostad?

— Ne3‘

— Tio kr:s böter. Är ni nöjd med domen? —-Ja.— Han får nedföras.

Fyra dagars fängelse.

Som man ser, rask expedition.

En nng flicka kommer småkokett, intrippande.

— Heter ni.. ?

— Ja.

På fråga, om hon varit berusad, kommer ett: lite lifvad var jag väl.

— Lifvad, hvad är det?

— Jo, si det var så, att Mimmi å ja’ . ..

— Tyst! Var ni berusad?

— Ja, jag var väl det då.

— Ett bestämdt svar!

— Ja.

— Bor ni hos edrä föräldrar?

J a.

— Uppskof med böterna, men sup inte så fördömdt en annan gång.

Det är vexlande taflor ur lif vet, som åskådaren här får se. Hur mången sjuk stackare har jag ej sett, som stapplat fram till skranket.

— Jag är så sjuk, hr domare . . .

— Ja, det ser ut, som om ni kan »slockna» när som helst. När ni nu kommer in i fängelset, så säg till, att läkaren genast skall besöka er.

— Ja.

Och gubben linkar iväg för att måhända få sluta sin lefnad i den trånga cellen.

Så kommer en blind in. Han ser osäker ut och trefvar med händerna.

— Ställ er på högra sidan! — Jaså han är blind, säger polisdomaren något förlägen. Konstapel, led mannen!

Den blinde får sin dom och ledes ut och ner i fängelset.

Stundom anhållas utländska sjömän. Då måste tolk anlitas, och merendels har befälhafvaren å fartyget infunnit sig för att lösa ut sina gossar.

Boken om Stockholm. i -iPolisdomaren är sträng, särskildt då den anhållne gjort våldsamt motstånd. .Då blir det 50, 75, 100 kr:s böter.

Det finnes en och annan gynnare, som svarar nej på domarens fråga: Ar ni nöjd med domen? En sådan vet, att polisdomstolen då är vanmäktig; att vädja till högre rätt för fylleriböter, är ju äfven föga lämpligt. Sådana knep ha sin förklaring. Den häktade fruktar att bli insatt på förvandlingsstraff, och under besvärstiden får han ej sitta häktad.

— För ner honom till detektiva polisen, brukar domarenyttra vid sådana tillfällen.

När mannen kommer åter från »detektiven», är han nöjd.

Man har nog där upplyst honom om, att han slarfvat tillräckligt länge och snart är mogen för Svartsjö tvångsarbetsanstalt.

Det vore mycket mer att skrifva om »N:r 4», men detta må vara nog.

Emil G.Bland iandsens fäder.

Af L. A. Ahlgren.

ä Helgeandsholmen och i strömmen murar och bygger man, och två väldiga murstommar med ett groft nät af byggnadsställningar omkring resa sig mot skyn. Vi hysa icke den ringaste bitterhet mot våra lagstiftare, som själfva skola bebo den största af kolosserna och inrymma sin bank i den mindre. Tvärtom äro de mycket populära uppe i hufvudstaden, men är det något som för ett ögonblick kan dämpa skimret af deras popularitet, så är det ändå tanken på att de togo sig för att bygga sina hus just här, där de visserligen från Gustaf Adolfs torg komma att lämna fri utsikt öfver slottet — friare och bredare än nu

— men där de från Wasabron och hela den kanten af staden komma att skymma så, att man icke kan skönja stort mer än takbalustraden af Tessins härliga konungaborg.

Nu känner hvarje för sin sköna stad intresserad stockholmare väl till Karl Wetterhoffs genialiska plan för Helgeandsholmens ord-Nya Riksdagshuset.nande, hvilken han, när den en gång i världen kom fram, endast

egnade nyfikenhetens intresse, möjligen försatt med en dosis platonisk sympati. Han vore färdig att i detta nu grafva både planen och dess upphofsman upp ur mullen, om han det kunde, och om det båtade någonting. Men hr Stockholm försatt sina fata-lier på den tiden, då det var möjligt att ordna Helgeandsholms-frågan i öfverensstämmelse med hans egen smak, och sedan dess hafva en myndig Leksandsbonde och en seg och ihärdig liten Göteborgsgrossör bedrifvit det så, att de bägge stenkolosserna komma att stå på holmen och i strömmen i tidernas tider. Och det tjänar till intet att rifva upp det ömma och elaka sår, som striden om riksbyggnaderna efterlämnat i hr Stockholms sinne. Vi få i stället hoppas på, att tiden skall läka det fullständigt, och så till vida torde det redan vara läkt, att de förr så ofta och så energiskt uttalade förhoppningarna om, att både bank och riksdagshus måtte glida ned i strömmen, nu af allt förnuftigt folk räknas till cle öfverilade önskningarna.

Långsamt går det emellertid med riksbygget och landsens fäder få nog vänta ytterligare åtskilliga år utöfver den från början beräknade tiden, innan de kunna flytta in i sitt nya kapitolium vid foten af konungens borg. Tills den tiden kommer, få de packa ihop sig i sitt gamla hus på Riddarholmen midt emot Vasakonungarnas och Karlarnes Pantheon. Om de längta dädan, så må det vara förlåtligt, ty de måste känna sig trångbodda där, och vårt nuvarande riksdagshus har icke så synnerligen mycket att bjuda på af »nutidens beqvämligheter».

* *

*

Det nuvarande riksdagshuset, som före representationsförändringen kallades Rikets ständers hus, är beläget söder om Riddar-holmskyrkan på den plats, där man anser att det egentliga Grå-munkeklostret å Riddarholmen fordom varit beläget, och vetter med sin baksida utåt Mälarehamnen. Några data ur husets tidigare historia skola ådagalägga, att det har både anor och minnen.

Genom Gustaf Vasas reduktion kom den gamla klosteregendomen, som redan då hade en lång och märkelig historia bakomNorra triumfbågen

(vid passagen öfver Helgeandsholmen):sig, under kronan, men förändrade 1621 egare, i det huset då genom gåfvobref af Gustaf II Adolf öfverläts på Stockholms stad. Det användes af staden hufvudsakligen till skollokaler, och då det kortvariga Collegium Stockholm,ensis 1640 inrättades, fick det åt sig lokaler upplåtna i detta hus, dit sedan stadens gamla trivialskola flyttades efter kollegiets upplösning. Staden afhände sig snart nog genom byte huset till guvernören i Estland Bengt Horn, det ägdes 1715 af öfverstelöjtnanten grefve Posse, hvars änka 1720 lät grundligen reparera det förfallna huset och påbygga det en våning. Sedermera har det ägts af generalen grefve Pontus de la Gardie, och bland husets enskilda ägare var en änkefru von Schantz den sista. Hon försålde det nämligen år 1794 till Rikets ständer för den i våra öron mycket blygsamt klingande köpesumman af 33,000 rdr. banko.

Det var emellertid först långt senare som ständerna togo sin egendom i besittning för sina egna sammanträden. I huset inrymdes till en början riksgäldskontoret, senare därjämte justitieom-budsmansexpeditionen, och under riksdagarna hade statsutskottet där sina sammanträden. Först vid riksdagen 1828—30 väcktes förslag om att ständerna — d. v. s. de tre ofrälse stånden, ty ridderskapet och adeln hade ju sitt eget ståtliga, af de la Vallée byggda palats — skulle jämte riksdagens ständiga utskott residera i Rikets ständers hus. Förslaget, utgånget från presteståndet, blef af samtliga stånden gilladt och antaget och en större reparation egde rum, så att riksdagens tre ofrälse stånd jämte utskott, kansli, bibliotek, betjäning m. m. skulle till nästa lagtima riksdag kunna där inflytta.

Så skedde, och när ståndsrepresentation utbyttes mot vår nuvarande riksdag med tvåkammarsystem, så blef Rikets ständers hus riksdagens hus. Lagstiftningarbetet i detta land har sålunda i nära 70 år drifvits på gråbrödramunkarnes gamla mark, och om än de, för hvilka reformerna alltid växa för långsamt, vilja ställa vårt betänksamma lagstiftningsväsen i något samband med den materiella grund, på hvilken det uppväxer, så lära dock icke ens riksdagens argaste belackare kunna påstå, att den gör sig skyldig till något föråldradt och ordensmessigt hemlighetsmakeri. Alla riksdagens förhandlingar in pleno äro offentliga, och detstår en hvar fritt att från läktarne, så långt deras utrymme räcker, se på riksens fäder, som gemenligen förete en mycket gemytlig

och tilltalande anblick, samt höra på hvad de hafva att andraga , till landets väl och fromma. Detta är också, hvad vi skola göra, sedan vi först kastat en liten orienterande blick på lokalernas fördelning inom den gamla, numera ganska skröpliga och till ut-

rymmet otillräckliga byggnaden, som snart skall upphöra att tjäna sitt nuvarande höga och ärofulla ändamål.

* *

*

I det gamla riksdagshusets bottenvåning ligga åtskilliga lokaler, af sedda till hvarjehanda ändamål såsom biblioteks- och arkivrum, rum för förvaring af brandredskap etc. Här finnes också riksdagens restaurant, som äfven andra dagar än plenidagarna är godt frekventerad, ty restauratrisen håller ett godt bord — till stor del förträfflig husmanskos t — till ett mycket billigt, af fä-

Det nuvarande riksdagshuset.derna själfva reglementeradt pris, som hon kan gå ut med, därför att hon har lokal och andra förmåner afgiftsfritt. Här kunna också tidningarnas referenter under långa sammankomster få sig en bit mat och en kopp kaffe — med aptitssup och avec, om så behagas — i ett par för dem särskildt upplåtna små rum, som egentligen tillhöra restauratrisens privatbostad och där den mäktige partihöfdingen A. P. Danielsson under många riksdagar resi-derade som hyresgäst.

En trappa upp finnas utskottslokaler och klubbrum och äfven här är frekvensen jämnare än i plenisalarne, ty de flesta af utskotten hafva, särskildt mot riksdagens slut, ett verkligen träget och ansträngande arbete, och klubbens argremanger och gemytliga sällskapslif försummas ingalunda. Klubbrummen prydas bland annat af en hel del porträttmedaljonger af den oförtrutne skulptören Sven Andersson, som tyckes hafva satt sig det patriotiska målet före att föreviga de mera bemärkte af våra lagstiftare. Men då han i fjol försökte att få ett anslag för att kunna utbyta medaljongernas bräckliga gips mot den oförgängliga bronsen, då sade riksdagen nej, ehuru summan var mycket blygsam. Skälen?

— Ja en del af dem kan man läsa i motiveringen till utskotts-betänkandet.

Det är först två trappor upp som vi träffa på plenisalarna. Den som känner till vår riksdags bostadsfråga skulle säkerligen ej vänta sig att hos dem finna hvarken storslagenhet i dimensionerna eller prakt i utstyrseln, men första gången han från läktaren tager en öfverblick öfver våra representanters samlingsrum, skall han säkert ändå förvåna sig öfver, huru anspråkslöst och inskränkt de bo. Det är också mellan riksdagarna ett evinnerligt snickrande, flyttande af bänkplatser, madrasserande af dragiga väggar, lappande och skarfvande för att kunna på bästa sätt tillgodogöra sig hvarje kvadrattum af det snäfva utrymmet och för att minska faran för hälsa och lif af att bevista timslånga plena i dessa förfallna salar. De gå genom två våningar, och högt uppe vid taket sitta de gammalmodiga ventilerna, stora luckor, som gå rakt genom väggen och mynna direkt ut i det fria. Ar nordanstormen riktigt ilsken, så yra snöflingorna genom ventilernas otäta fogar in öfver de arma referenternas hjässor, och när

Boken om Stockholm. 12de stora båglamporna tänds under aftnarnas och nätternas plena, hafva samma arma referenter dessa klart skinande konstljus alldeles i jämnhöjd med sina ögon, hvilket hvarken är behagligt eller egnadt att gifva dem någon skarpare syn på företeelserna nere i kammaren.

* *

Riksdagens öppnande 1901.

Vi promenera dit upp en plenidag, läsaren och jag, han för att se och höra, huru en debatterande folkrepresentation tager sig ut, jag, som har sett och hört det så många gånger förut, att jag kan hela saken utantill, för att tjänstgöra som hans ciceron. Ära den, som äras bör — vi göra vår första visit hos Första kammaren.

Sedan vi passerat tre dryga trappor — två för att komma i plenisalens plan och ytterligare en för att komma upp

på läkta-ren — och den gamle distingnerade vaktmästaren Pira befriat oss från våra ytterplagg, stiga vi in på åskådareläktaren och taga plats framme vid balustraden, så att vi kunna se och höra så mycket som möjligt af hvad som försiggår under oss. Är det ett plenum, där man väntar en mera intressant debatt, hafva vi förut måst förse oss med biljetter; på en helt vanlig dag är det bara att dristeligen klifva på.

Midt emot oss står talmansbordet, och där sitter redan kammarens mångårige sekreterare, kanslirådet A. von Krusenstjerna, en man med rödblond peruk och rödblommigt ansigte, rapp i expeditionen, ständigt vaken och uppmärksam på allt hvad som föregår, äfven om det, bokstafligen taladt, sker bakom hans rygg, samt en formkarl sä säker, att ingen slår honom på fingrarna. På kortväggen midt emot oss hänga tre stora porträtt i olja. Det mellersta, föreställer den sista landtmarskalken på riddarhuset och den första talmannen i kammaren, den nu för några år sedan bortgångne Sörmlandshöfdingen grefve Gustaf Lagerbjelke, om hvilken en kammarledamot en gång yttrade, att hans blotta ord för kammaren gälde lika högt som skrifven lag. På ömse sidor 0111 Lagerbjelkes något mörknade konterfej se vi de fraicha och nya, förträffligt utförda bilderna af hans efterträdare i talmansstolen, förre statsrådet P. von Ehrenlieim och stolens nuvarande innehafvare grefve Gustaf Sparre.

Nedanför talmansbordet står notariernas, stenografernas, bord och de två små borden vid bakre kortväggen äro afsedda, det till höger för vice talmannen, det till vänster för kanslisterna, de s. k. rytarne, till hvilkas uppgift hör att med hög röst förrätta namnupprop vid voteringar och läsa upp utskottsbetänkandenas klämmar. På ömse sidor om talmansbordet och parallelt med detta löpa bänkrader för representanterna: en liten pulpet med klaff och låda under samt en flyttbar tämligen bekväm men enkel stol, det är alla mobilier, som en riksdagsman förfogar öfver i plenisalen. Pulpeterna stå tätt intill hvarandra som i en skola, och mången senator, hvars motioner eller anförande underkastas en oöm och närgången kritik, har nog också, medan denna pågår, ett lifligt minne af vissa vanskliga ögonblick under skoltiden.Den främsta bänkraden till höger om talmannen är stats-rådsbänken, där bakom sitta sju af de åtta stockholmsrepresen-tanterna, och längst upp mot väggen en sörmländing och resten östgötar. På venstra sidan om talmansbordet sitter den återstående Stockholmaren, som för öfrigt är ingen mindre än själfva justitieministern, de öfriga sörmländingarne och östgötarne samt representanterna från Jönköpings län.

På halfva sin bredd delas salen af en bred gång tvärs öfver och på den västra halfvan är golf vet höj dt några tum. I den lägre, östliga hälften af salen sitter det stora flertalet af senatorerna, börjandes med kronobergare, kalmariter och gotländingar samt slutande med norrbottningarna längst bak under läktaren. Denna halfva af salen delas af en bred midtelgång i salens längdriktning och smärre sidogångar. Längst ned på den upphöjda delen af salen till vänster om notariebordet är talarestolen placerad, och midt emot finnes ett likadant litet bord, där förste ’notarien, eller den, som kontrollerar referaten, har sin plats.

Medan vi sålunda orienterat oss och satt oss fullständigt in i de lokale forhold har plenisalen så småningom börjat fyllas af senatorer som gemytligt hälsa hvarandra, bilda pratande grupper i närheten af talmansbordet eller på de bredare gångarna, så framt de ej sitta på sina platser, bläddrande i utskottsbetänkan-den och papper, brytande sin post eller kanske studerande sin morgontidning. Det öfvervägande flertalet utgöres af äldre män med ärevördiga hvita skägg och lockar eller blanka, skinande fullmåns-hufvuden, men här och där sticker en ungdomlig gestalt och ett friskt rödblommigt anlete fram och bryter den mycket mogna eller ålderdomliga prägel, som hvilar öfver majoritetens drag. Det glada sorlet, pratet och skrattet vittnar dock om ungdomlighet i sinnena, och hvad man allra minst skall finna i denna kammare, det är stel och pedantisk högtidlighet.

Klockan slog nyss elfva och minutvisaren på den gamla förgyllda pendylen å salens vägg har lämnat sin lodräta ställning och glidit ett par streck nedåt, då talmannen kommer in från talmansrummet som ligger på sidan om plenisalen. Det är grefve Gustaf Sparre, synnerligen populär och omtyckt inom kammaren. Han har bevistat 35 riksdagar och har sålunda icke så synnerligtlångt kvar till ålderspresidentskapet, var länge ordförande i riksdagens viktigaste utskott, statsutskottet, och gjorde sig där känd för en mindre vanlig förmåga att mäkla, förmedla och försona, så att man i utskottsbetänkandena kunde få fram ett positivt resultat utan allt för många reservationer, äfven ur sådana frågor, där utskottets ledamöter från den ena kammaren från begynnelsen stodo i skarp motsättning mot dem från den andra. Såsom talman är han särdeles lycklig, rask, redig, human och

ådagalägger en aldrig svikande takt och skärpa i formen. Nu sätter han sig i talmansstolen, ordnar några papper, växlar ett par ord med sekreteraren, och när minutvisaren pekar på ett, låter han den tunga talmansklubban falla tre slag i bordet till tecken på att förhandlingarna börja.

Under tiden hafva de flesta ledamöterna intagit sina platser, men smärre grupper stå ännu kring talmansbordet.

Med hjälp af plankartor å ledamotförteckningens baksida kunna vi uppsöka de mera kända bland kammarens ledamöter, men man får icke absolut lita på denna metods tillförlitlighet, ty det är icke alltid senatorerna intaga den plats, som enligt nummerordningen skulle vara deras, och några af dem synes hafva för regel att dväljas vid eller kring talmansbordet, på gångarna vid sidan af någon god vän på en annan länsbänk — med ett ord hvar som helst utom »hemma hos sig». Det betyder dock ingenting för oss, ty där katalogen missvisar, skall jag åtaga mig att supplera och rätta.

Vi lägga då först och främst märke till vice talmannen med det regelbundna, fint bildade, nästan ständigt leende ansiktet, som icke precis hvem som helst afläser mannens tankar på. Bruksägaren Christian Lundeberg når i afseende å antalet bevistade riksdagar icke ens halfvägs upp till ordinarie talmannen, men han gjorde sig tidigt bemärkt för skarpt hufvud, sakkunskap och

Gustaf Sparreintresse samt stor skicklighet i den privata underhandlingen, gynnades af den gamle, nu afgångne partihöfdingen Patrik Reuter-svärd, hofmarskalken par exellence, och fick snart stort inflytande.

Nu är han sedan flera riksdagar tillbaka vice talman och ordförande i statsutskottet, ehuru han för denna riksdag lämnat detta viktiga värf för det ännu äro- och ansvarsfullare att sköta ordförandeklubban inom det särskilda försvarsutskottet.

Den lille mannen med det rika lockiga håret, det krusiga hvita skägget och det, trots örnnäsan, så blida och vänliga ansiktet, som sitter längst uppe vid väggen till vänster om talmansstolen, har förut under många år haft sin plats just i denna stol, därförut i vice talmansstolen och för länge i världen sedan har han setat i konungens råd, då Louis de Geer var konseljpresident. Det är representanten för Upsala län, Pehr von Ehrenheim, nu kammarens ålderspresident, ty han har bevistat 42 riksdagar Utom denna, och vid riksdagens öppnande intager han därför ännu för en kort stund talmansplatsen. Han talar något lågmäldt, men mejsladt och distinkt, absolut korrekt och fulländadt i formen, och njuter i hög grad kammarens förtroende och uppmärksamhet samt anses särskildt i formella frågor och stridiga grundlags-tolkningsfrågor såsom kammarens främsta auktoritet samt har sålunda äfven i det hänseendet tagit arfvet efter sin företrädare i talmansstolen, grefve Lagerbjelke.

Det kunde vara intressant nog att Pehr von Ehrenheim. plocka ut ännu några ledamöter och i

korthet skizzera dem, men vi hafva icke tid. Vi konstatera blott att mannen med det långlagda slätrakade ansiktet, som troget sitter vid talmansbordet, är biskop Billing, en af kammarens mestbegåfvade och inflytelserika ledamöter och klaraste talare. Den smärta resliga gestalten med det militäriska utseende och det chevalereska, förbindliga väsendet, som på sin väg från talmansbordet till Elfsborgsbänken stannar allt emellanåt, hälsar hurtigt och vänligt till höger och vänster, växlande några ord med alla han möter, är frih. Fr. von Essen, excellens och riksmarskalk samt förutvarande finansminister, och den ännu ungdomlige distingue-rade mannen med de uppsvängda mustascherna, som sitter bakom statsrådsbänken, är förre utrikesministern grefve Douglas. Förre statsrådet Wennerberg, som numera sällan låter höra sig, men har mycket af sin djupa stämma och sin stora vältalighet kvar, känna vi på hans resliga gestalt och långa mustascherna, och herrn med det vackra hufvudet och det förnäma utseendet längst ned på Jönköpingsbänken förefaller oss också bekant. Jo, jo, det är friherre Palmstjerna, förre krigsministern, nu Jönköpingshöfdingen, och trots sin ålder har han berättigade anspråk på att kallas kammarens vackraste karl. Wennerberg, född 1817, är kammarens till lefnadsåren äldste ledamot och därefter kommer hr Björn-stjerna, krigare och diplomat, född 1819. Yngst är frih. Trolle, född 1859.

Under det vi sålunda studerat personnager, hafva förhandlingarna en stund pågått, och flera talare hafva haft ordet. Några göra sig mödan att gå fram till talmansstolen, andra tala från sina platser, somliga yttra sig helt kort och rakt på sak, andra i retoriska vändningar med många ord, röra sig med papper och anteckningar och blifva

långa, i hvilket fall privatsamtalen i kammaren tilltaga med en liflighet och högljuddhet, som gemenligen står i direkt förhållande till anförandets längd. Men har man kommit dit för att få höra prof på verklig stor och lysande politisk vältalighet, så är det icke så alldeles säkert, att man icke känner sig en smula besviken, när man återvänder.

Ärendet för dagen, det som man kunde vänta sig någon debatt öfver, är ändtligen uttömdt, och talmannen framställer proposition. Då höres, sedan talmannen förklarat, hvar han anser jaropens majoritet ligga, ett rop på votering. Sekreteraren reser sig nästan ögonblickligen upp och föredrager voteringsproposi-tionen, ett litet bord lyftes fram nedom notariebordet, där vote-ringspropositionen spikas, och där voteringssedlar för ja och nej äro tillgängliga. Nu är »rytarens» stora stund inne. Han företar uppropet med så kraftig stämma, som hans lungor kunna åstadkomma, börjande med vice talmannen, fortsättande med Stockholms stad o. s. v. och slutande med Norrbottens län. På hans kommando resa sig ledamöterna från sina platser, formera sig i en lång gåsmarsch, som ormar sig fram till höger om talmansbordet, bakom talmansstolen och så på vänstra sidan ned i kammaren igen, sedan hvar och en till ordföranden lämnat sin röstsedel. Därefter räknas rösterna, voteringsresultatet tillkänna-gifves och man kommer in på småärenden, som klubbas så fort som kanslisten hunnit uppläsa klämmarna i utskottens betänkanden. Vidare föredragas sjukrapporter och begäran om tjänstledighet. Det händer då, att ingen svarar på talmannens vädjan mer än ett par spjufrar, som ropa ett högljudt nej! Men talmannen känner bättre kammarens mening och afgör kategoriskt: »svaret är ja.» Klubbslag.

Sist kpmmer justering af några protokollsutdrag, som sekreteraren läser med låg röst och oerhördt snabbt och allra sist framställer talmannen frågan: »behagar kammaren åtskiljas.» Detta käns som en befrielse, och aldrig förspörjes därvidlag någon motsägelse.

* *

Samma dag är det kvällsplenum i Andra kammaren, ty den har som vanligt hängt upp sig i timslånga debatter om, ärenden, på hvilka senatorerna icke offrat ett ord, och får nu därför lida sitt straff. Orkar ni med att gå dit också? Godt!

Vi gå då upp från kortfasaden åt Riddarhuskanalen på åhörareläktaren och finna ett rum i det närmaste lika med Första kammarens. plenisal, blott en smula större och någon nyans lägre i prydlighet och komfort. Hos senatorerna såg det fläckvis glest ut, ty de hafva svagheten att skolka en smula. Här är det propp-fullt. Andra kammaren har ju också 230 ledamöter, då den första blott har 150, och i denna kammare skolkar man mindre. För öfrigt lägga vi märke till att golfvet i kammarens nedre delRobert de la Gardie.

•sluttar som ett scengolf ned mot talmansbordet, att talmansporträtten här äro långt flere och att referenterna hafva sina läktare icke såsom sidout-greningar af åhörareläktaren utan på sidorna i salens andra ända samt att på kortväggen mellan referentläktarne löper en eländigt smal hylla, som hedras med namnet diplomatläktaren.

Proceduren är densamma, och om ni ej särskildt intresserar er för den föreliggande frågan, kunna vi ju studera några af de mest kända eller omtalade männen inom kammaren.

Först hafva vi då talmannen, Öst-götahöfdingen grefve 'Robert de la Gardie.

Han är född 1823 men förundransvärdt kry, redig och rask, och när det gäller arbete, släpper han aldrig tag. Är föredragningslistan ej genomgången, så håller han kammaren kvar till kl. 1 på natten, ja, längre om det behöfs. Det troddes, att hans förut stora popularitet skulle väsentligt minskas genom den bekanta konstitutionella konflikten i fjol, men man

har just icke kunnat märka det, och om kammarminoritetens animositet rörande den saken vid närmare eftersinnande lagt sig, så är detta utan tvifvel mest hedersamt för de ärade farbröderna själfva.

Ostgötabänken har fått släppa till äfven kammarens vice talman, hr Svartling från Norrköping, en habil och human man och god talare, Habil är däremot det adjektiv, som minst passar in på Stockholmsbänkens främste, hr Sven Adolf Hedin. Nu är emellertid den fruktansvärde och fruktade »braständaren» en i lekamligt hän-

A. Svartling.

Boken om Stockholm.seende bruten man, men i fråga om skärpa i uppfattning och form, i fråga om djup och mångsidig bildning, ingående grundlags och författningskännedom och glänsande vältalighet har han

— hvad man än må tro och tänka om hans åsikter, hans hållning och taktik — varit kammarens främste man, och de yngre stockholmskoryféerna sacka ännu långt, långt akterut om honomr om de ock sätta till alla sina klutar.

Stockholmsbänken räknar ock bland sina medlemmar samlingspartiets höfding, Sixten von Friesen, den i bevillningsfrågor, och allehanda praktiska saker mycket förfarne, modige och arbetsamme J. H. G. Fredholm, en af kammarens främsta kapaciteter

generaldirektören för statsjärvägarna Th Nordström, hvars goda gemyt, reda och klarhet i anförandena redan från hans första inträde förskaffade honom kammarens sympatier, samt kapten Gustaf Wallenberg, som specielt intresserar sig för sjöfarten och rederiväsendet och lofvar att blifva en bland Stockholmsbänkens främste. Här finna vi äfven kammarens ende socialist hr Hj. Branting med sin obestridliga vältalighet och sin bestickande vackra organ.

För öfrigt har kammaren en af gjord dannemannafysionomi, om också klädseln Peter Paul Waldenström. är mestadels gentlemanlik. Det finns inga vadmalsjackor numera i kammaren, och Ollas Anders Ericsson, i Ofvanmyra är kammarens ende national-dräktsbärare, sedan Liss Olof Larssons hvita Leksandsstrumpor försvunno inom Första kammarens förlåt. Bland landtmännen lägger man i främsta rummet märke till den trygge och axel-brede Hans Andersson i Nöbbelöf som måhända är skåningarnas inflytelserikaste inan, och måste i fråga om verkligt inflytande ställas vid sidan af Ivar Månsson i Trää och Pehr Pehr son i Törneryd. Petersons i Boestad melankoliska ansikte synes ej längre, och Nils Petterssons i Euntorp klippska bondhumor är för länge sedan förstummad, men en som rätt ofta sätter kam-marens skrattmuskler i gång är Peter Paul Waldenström, frikyrko-ledaren, städse ungdomlig, städse slagfärdig och alltjämt oberäknelig, obunden som han är af alla partiband. Under hela sin riksdagstid har han nämligen varit s. k. »vilde».

Det finns så många märkliga och intressanta personligheter ännu, och stänkvis observera vi sådana aristokratiska företeelser som generalmajoren frih. Carl Ericson och biskop von Schéele. Men jag har sett att er blick ofta glider öfver på referentläktaren och det är dessutom snart tid att gå.

På väg till riksdagen.

Ja, referenterna äro ett folk för sig, och deras kall är icke det lättaste. De få arbeta värre än den mest arbetsbetungade utskottsledamot, men deras gage är vida mindre än hans, och den ära, det erkännande de skörda är mindre än noll. Huru många gånger hyfsa de icke till ett anförande, som hvarken har reda i tanken eller fason i formen, och göra det presentabelt och drägligt! Ingen tackar dem för det, men göra de sig skyldiga till ett misstag eller ett förbigående, så är det för tidningens chef ett verkligt nöje att kunna bjuda referenten såsom ett ringa försoningsoffer till den vredgade representantens blidkande.

* *

*Så går det till i hvardagslag i representanternas hus. Vid riksdagens högtidliga öppnande råder ett pompöst ceremoniel och vid afslutningen äfvenså, men dessa ceremonier fästa hrr riksdagsmän själfva bra litet afseende vid.

Och när arbetsdagen är slut och talmansklubban fallit för sista gången för dagen, då skingras med hast de, som ännu ej deserterat, och sprida sig till riksdagsrestauranten, i klubbrummen till stadens restauranter och kaféer. Månntro, det görs politik där också, och de vigtiga beslut äro legio, förty de äro många, hvilka fattats under gemytligt samspråk eller lifligt disputerande* vid bägarne, så att voteringen endast är den officiella räkningen af de röster, som voro deciderade och placerade, långt innan debatten öfver ärendet började._ _ UL^

sesuc,.

Hur man äter i Stockholm.

Af Chevalier.

.at är naturligtvis i Stockholm en lika stor nödvändighetsartikel som i andra storstäder. Det jäktande, ansträngande lifvet kräfver ju näring, och bordets nöjen, de må nu stämplas som aldrig så krassa, intaga sin gifna plats i det sällskapliga umgänget. Men medan många blott ge sig tid att liksom i Londons affärskvarter på stående fot intaga sin lunch i någon af våra nyinrättade automatrestauranter, föredraga andra, och dess bättre, att ägna nutritionsomsorgerna den omtanka och besinning, som ligga svenskarna i lynnet och som ur sanitär synpunkt äro de lofvär-daste. Följden har blifvit att måltiderna spela en betydande rolli stockholmarnes lif och att vi fått en hel hop såväl eleganta restauranter som enklare offentliga spisningslokaler, medan naturligtvis den gamla hederliga husmanskosten allt fortfarande har sina hängifna beundrare och verkar så, att man här och hvar, trots det täcka könets s. k. frigörelse, också påträffar hem, i hvilka maten ännu utgör åtminstone halfva födan.

I hemmens helgade sfär är det ej vår mening att nu tränga in. Vi vilja låta den belåtenhet, som där härskar öfver ett väl ordnadt köks prestationer, få blomstra och frodas i ro, liksom vi ej heller vilja blotta det missnöje, som råder öfver motsatsen,

Piperska muren.

eller de små scener, som alstras af t. ex. vidbrända anrättningar, för sega biffstekar, margarinens välde eller köksornas likgiltighet o. s. v. Vi skola ströfva ut i världen, ut på några af de många ställen, där man spisar offentligt eller i s. k. privata rum och där kosten allt efter råd ocb lägenhet och efter vederbörandes smak växlar mellan finsmakarens biff ä la Wahrendorff och sjåarens eller kolingens sluring.

Det är ett mycket rikt fält, som här öppnar sig för iakttagaren, ty Stockholms restauranter äro lika talrika som olikartade. Man har ju att välja mellan de stora hotellens — Grands, Rydbergs och Continentals — luxuösa och eleganta matsalar eller Operakällarens ej mindre mondäna etablissement och Café Anglais,Fenix, Metropol, Riche eller Du Nord, eller de många ställena af andra rangen i afseende på utstyrseln, hvilka dock ofta prestera första klassens undfägnad, som t. ex. Rosengren (Hotel Östergötland), Pelikan, Hamburger Börs och Iduna, eller de af gammalt väl renommerade Piperska muren, Runan, Freden, Reisen och

Ett af de s. k. Kaféerna.

Skomakarekällaren, eller slutligen Tennstopet och ett och annat locus till i afkrokarna såväl i staden mellan broarna som på malmarna, för att ej tala om matlagnings- och hushållsskolorna, folkköket och alla utvärdshusen med det både med och utan skäl berömda Hasselbacken i spetsen.

Antalet af Stockholms närings- och förfriskningsställen äro sålunda, isynnerhet om man medräknar dels de otaliga s. k. kaféernaMatsalens på Grand mahognyväggar och magnifika belysning, m. m. äro visserligen fullt ägnade att täfla med, ja öfver-träffa utlandets förnämsta restaurantlyx, men inskriften »Hvila vid denna källa» på spiseln frammanar ju för tankarna ett så äkta stockholmskt källarminne som Bellman, och matsedeln är, trots sin franska ordalydelse, i allmänhet ganska genuint svensk. Häri ligger naturligtvis intet fel, tvärtom, isynnerhet som det matsedeln bjuder på mycket ofta utgör prof på god både fransk och engelsk kokkonst, liksom man också på Operakällaren i kanske ännu

och dels de af utskänkningsbolaget arrangerade anstalter, som enligt tidningen Strix gå under benämningen »sprutmoj», i självfva verket legio, och det är svårt att säga hvilka af dem äro mest karaktäristiska för Stockholm. Man besvarar måhända spörsmålet riktigast, om man indelar dem i vissa skilda typer och visar, att hvarje typ för sig är Stockholm egen.

Ty äfven våra största och i många fall efter utländska mönster inrättade restauranter ha sin nationella prägel, och ingen som dinerar på Grand eller Operakällaren skall, trots en mängd kontinentala detaljer, hemfalla åt den föreställningen att han sitter till ex. hos Paillard eller Larue i Paris, hos Delmonico i New-York eller på Café

Royal i London, nej ej ens på Hotel d'Angleterre i Köpenhamn.

Smörgåsbord.högre grad och trots professor Björks så pompöst infattade damer har all anledning med tillfredsställelse finna såväl hela stämningen som själfva kokkonsten i de allra flesta fall typiskt svenska.

Smörgåsbordet intager ju, trots alla angrepp för skadlighet och ändamålslöshet, allt fortfarande sin plats som de stockholmska måltidernas ingress, äfven på våra förnämsta och mest kontinentala restauranter. Dess förtärande begås ännu åtminstone i hvardagslag som man säger gående — en mycket tröttande och otreflig vana — men detsamma förekommer lika ofta i mer förfinade och för matron angenämare former, såsom på bricka eller framsatt på samma bord som den egentliga måltiden. Ofta kallas det då »extra», d. v. s. det innehåller flere eller färre särskildt utsökta delikatesser, såsom prima sardiner, sardeller i olja, färse-rade oliver, rökt lax, det läckraste gåsbröst o. s. v. — till fröjd för goddagspilten, men kanske ej uppskattadt högre än hvad den hungrige postexpediten eller renskrifvaren gör, när han i middagsstunden krafsar i karotten med den inlagda sillen eller skär sin mesostskifva på Runans eller Tennstopets smörgåsbordsallmän-ningar. Afsikten med smörgåsbordets talrika läckerheter är liksom med de här och hvar i utlandet brukliga hors d'ouevres att tjänstgöra som apéritifs d. v. s. att reta aptiten, och de böra därför blott njutas med måttlighet. Men i Stockholm kan man ofta iakttaga, hur smörgåsbordet upphöjes till måltidens hufvudsak och hur mången redan vid det uppträder som marodör h la salig professor Wy-Bromander.

Häri kan man måhända skönja en kvarlefva af förfädrens vikingalynne, men i öfrigt försiggår tillgodoseendet af magens kraf, särskildt inom de högre samhällsklasserna, under mycket anständiga och civiliserade former, på samma gång det öfver det stockholmska måltidsintagandet i allmänhet hvilar en glad och liflig stämning. På själfva Grand ser man sällan den stelhet, som t. ex. på de elegantaste Paris- och Londonrestauranterna först viker undan vid måltidens slut. Stockholmaren är i vanliga fall icke blaserad, han är glad i mat, och om han än blott mera sällan kan stämplas som spirituell, så utmärkes han dock ofta af en viss bonhommie, som verkar att lifsandarna äfven bland obekanta ej känna sig bundna utan redan vid soppan eller åtminstone

Boken om Stockholm. 14vid entréen utveckla den för måltidstrefnaden erforderliga älskvärdheten. Träd in någon dag vid diner- eller supetiden till ex. på Rydberg eller Operakällaren under säsongen, och ni skall ej finna något att anmärka mot stämningens liflighet, på samma gång som ni kan göra några rätt intressanta studier öfver de dinerande eller superande gruppernas art och sammansättning. Det är genast uppenbart, att sällskapet är mycket blandadt, med

Operakällarens matsal.

hvilket uttryck här ej menas något oartigt utan blott ett konstaterande af det faktum att ifrågavarande lokaler ingalunda äro reserverade åt några särskilda samhällsklasser. Den sociala nivelle-ringen har verkat därhän, att tillträde lämnas en hvar, som är propert klädd och uppträder anständigt, och sålunda finner man fullblodsaristokraten vid sidan af den merkantile uppkomlingen, den höge ämbetsmannen vid sidan af extraordinarien, den elegantekavalleriofficern såväl som handelsresanden, den rättrogne luteranen vid sidan af mosaiske trosbekännare, andens s. k. tattar-följe och histrioner vid sidan af okonstlade landtmän, den eleganta damen af värld bredvid sådana af hennes kön, som sträfva att vara det, o. s. v. Under midvintern tillkommer ett stort antal riksdagsmän, såväl senatorer som de mera flott lefvande bland andra kammarens uppsättning, och en hel hop herrar och damer från landsorternas gods och herregårdar. Man får då höra den breda skånskan och andra landsorters tungomål blanda sig med stockholmarens mer nonchalanta men också elegantare idiom och se hur Stockholms glada lynne vid glasens klang då meddelar sig åt främlingarna, att de uppträda som fullt hemmastadda och utan knyst, på äkta stock-holmsmanér, betala de dock nu mer tämligen oskäliga priser som undfägnaden såväl ä la carte som äfven ä prix fixe betingar.

Det kan nämligen icke förnekas, att det nu för tiden är ganska depensivt att intaga sina måltider på våra förnämsta restauranter. Redan de vanligare anrättningarna äro dyra, och vill man njuta af kokkonstens finesser, stegras kostnaden väsentligt, liksom naturligtvis också, när man hänger sig åt det allt allmännare modet och bruket att dricka vin. I sistnämnda hänseende har man dock under senare tid kunnat förmärka en både i sanitärt

och ekonomiskt hänseende nyttig reform nämligen däri att vinsorternas antal äfven vid festmiddagar är mindre än fordom, då det ofta var vanan att vid en och samma måltid servera ett flertal olika viner. Man får nu allt oftare se hur det i utlandet vanliga bruket att hålla sig till en eller högst två vinsorter allt mer vinner terräng. Det är en finare smak, som börjat

Operakällarens smörgåsbuffet.göra sig gällande, en protest mot den gamla föreställningen att man t ex7 ej kan dricka Rhen- eller Moselviner till annat än fisk, ej skölja ned en Strassburgerpastej med annat än Pomard eller Ohambertin, ej låta en glace au four följas af annat än Madeira o. s. v. Kontinentala vindar ha begynt blåsa in bland de festande stockholmarnes lag och gjort bresch i bracklyxens välde. Den

Grand hotells matsal.

tid skall också komma, hoppas vi, då det täta och ceremoniösa skålandet minskas och då en hvar kan få smutta på sitt glas när och hnr mycket han vill, utan att behöfva vänta på en uppmaning därtill vare sig af värden eller sina medgäster.

Medan vistelsen på de stora lyxrestauranterna sålunda ännu ibland äro förenade med en mängd anspråk och bundna af konvenansens former, ställer sig lif vet vida enklare på de närmast irang följande lokalerna. Nödvändigheten att spisa ute, hvarmed man i Stockholm betecknar tillvaron utanför hemmen, är ju gifven för det stora antal medborgare, som ej kunnat eller känt sig manade att bilda familj, men den existerar äfven för en mängd andra, hvilka af en eller annan anledning emellanåt lossa på familje-lifvets band eller ej i sina hem finna vare sig den kost eller den trefnad de önska. Till följd häraf blomstrar källarlifvet i Stockholm så som kanske ^ingenstädes, och de många restauranterna ha blifvit verkliga nödvändighetsanstalter. Under sådana förhållanden måste det förvåna, att deras tillgänglighet för hungrande och törstande är underkastad inskränkningar, som ingalunda kunna kallas stor-stadsmässiga. En missriktad sedlighetshänsyn, liksom äfven väl trångbröstade religiösa motiv, ha härvid varit verkande, och så kan det hända, att den, som ej passar sin tid, om söndagarna ej kan få någon frukost förrän efter kl. 1 e. m., oj någon nattföda efter midnatt, ej en arla morgonför-friskning, innan han trött efter verksamheten i det nu för tiden allt mångsidigare nattarbetet ändtligen får gå till hvila. Men stockholmarne äro beskedliga; de finna sig till och med i att på söndagarna se cigarrbodarna stängda och de hålla sig skadeslösa för de timmar, de på sabbatsdagarna äro utestängda från sina kära spisnings- och förlustelselokaler, genom att om hvardagarna vistas där så mycket trägnare. Om det funnes någon statistik öfver stockholmarnes källare- och kafébesök, så skulle densamma helt säkert lämna intressanta upplysningar icke blott om hur utelifvet utan tvifvel här kan räknas som en nationell egenhet och benägenhet utan äfven om några andra folkpsykologiska detaljer.Men i saknad af en sådan statistik, måste vi inskränka oss att påpeka några drag, som emellertid äro så påfallande, att en hvar, som gör sig mödan att forska efter dem, genast kan se dem. Så t. ex. och som en belysning af spörsmålet hur man äter i Stockholm finner man ju vid sina restaurantbesök hur hvarje lokal, med undantag möjligen af de största och elegantaste, har sin gifna kundkrets. Med ett folk af öfverhufvud så. konservativ anläggning som stockholmarne är detta mycket naturligt, men det verkar nästan komiskt att dag ut och dag in iakttaga det förakt för regeln »variatio delectat», som isynnerhet kännetecknar våra medelålders ungkarlar och i all synnerhet sådana från den byråkratiska världen. Om t. ex. Reisen förnämligast är ett tillhåll för sjökaptener och Pelikan för söderbor, Oster-malmskällaren för hautboister och andra hornblåsare samt Piperska muren för medicinare och Coldinubröder, så har allt detta sin naturliga förklaring på grund af ställenas läge m. m. Detsamma gäller också i viss mån om Du Nords särskilda dragningskraft för sceniska artister och litteratörer och om Rosengrens källare som ett älsklingstillhåll för riksdagsmän, medlemmar i regerings-kommittéer och allehanda ämbetsmän. Att sistnämnda ställe särskildt vid lunchtiden är mycket besökt af dessa kategorier, är alldeles gifvet på grund af dess läge midt i den administrativa världens centrum, och det är säkerligen rätt betecknande för Stockholm att excellenser och statsråd här får ses sida vid sida med alla möjliga underordnade tjänstemän hålla till godo med de för öfrigt alltid förträffliga plats du jour som serveras. Men att Rosengren också är det gifna middagsstället för en hop af de centrala ämbetsverkens råd, revisorer, registratorer o. s. v., har naturligtvis sin giltiga förklaring i den goda födan, men väcker i alla fall undran. Man kan ju tycka, att det skulle vara uppfriskande för vederbörande att komma litet längre bort från Rid-darholmen, Rådstun och Kanslihuset, att

få andas en annan luft än stadens mellan broarna. Men så funtade äro ej de stockholmska ämbetsmännen; de trifvas bäst i närheten af de ämbetsrum, där deras lifs middagsålder förlöper lugnt och plikttroget, korrekt och aktningsvärdt, men ofta också så torrt och inskränkt på vyer, att man äfven vintertiden gärna skulle se dem ute på luft på Nackaeller Lidingöbro. Men därtill äro de för trötta, ofta också för makliga, för bundna af gamla vanor, och så sluter Rosengren eller Iduna eller Skomakarekällaren dem i sin famn och bjuder dem kraftig och sund, traditionell stockholmsföda för facila priser.

Då man talar om traditionell stockholmskost, yttrar man något, som i självfva verket är svårt att definiera. Ty i Stockholm har näppeligen utvecklat sig någon speciell matlagnings-konst. Det finns naturligtvis vissa anrättningar, som uppstått i hufvudstaden med dess äfven på det kulinariska området rikare än i landsorten resurser och företagsamhet, men hvad man menar med stockholmskost är hufvudsakligen de gamla borgerliga rätter, som äfven kallas husmanskost och väl äro allmänt utbredda i åtminstone mellersta Sverige.

Hit höra de af många högt skattade, af andra afskydda köks-prestationer, som gå under benämningarna slarfsylta, lungmos palt, korfkaka, tisdagssoppa o. s. v. Som specifikt stockholmska kan man betrakta anrättningarna på strömming, tack vare hufvud-stadens nära tillgång till skärgården och Alands friska och salta förråd af denna delikata fisk, medan norsen däremot, trots det han uppträder i mängd i självfva Norrström och oaktadt alla sina förutsättningar att vara en verklig delikatess mycket sällan får tillträde till de förmögna klassernas bord. Stockholmaren är känslig för onda dofter, hvilket är en högst berömvärd egenskap särskildt när det gäller mat, men som ej hindrar att han, som försmår norsen för dess lukt, emellanåt är förtjust i surströmming. Denna förtär han på källaren Drufvan eller något annat borgerligt ställe, där den norrländska nationalrätten förstått förvärfva hemortsrätt.

Apropos Norrland så är Stockholm en af nederlagsorterna för framtidslandets produkter, och detta gör, att de stockholmska restauranterna kunna bjuda på sådana läckerheter som utmärktskogsfågel, rökt och färsk renstek, lax i alla former, åkerbär och hjortron o. s. v. — allt härliga ting, som räknas Mälarestaden till förtjänst och som ej saknas i de utländska turisternas relationer om hur man äter i Stockholm. Dessa omtala äfven de sköna skånska gässen, som på senhösten ha sin gifna plats på Stockholmsrestauranternas matsedlar, Halmstadlaxen och den yp-

Vy af Operaterrassen.

perliga hafsflsken (tunga, piggvar, bergtorsk m. fl.) som kommer från Västkusten, men de tiga med Gotlands fårkött, Lidingö ärter, Enköpings pepparrot m. fl. varor, som förljufva stockholmarnes tillvaro, men ej spela någon anmärkningsvärdare roll på turistvärldens matsedlar.

Som ett allmänt omdöme torde man kunna säga, att man nu för tiden äter godt i Stockholm och ofta nog i en miljö, som tillfredsställer de ästetiska fordringarna. En sådan frukostplats som på Operaterrassen får man fara långt i världen för att träffaOperaterrassen.

maken till, och perspektivet från Rydbergs, Grands, Operakällarens eller Mariahissens matsalsfönster kan godt täfla med de utsikter, som bjudas från de kontinentala storstädernas rangrestau-rantér.

Det verkar naturligtvis mycket lif vande, när nä-ringsomsorgerna åtföljas af sådana attribut. Också är matlusten stor och aptiten frisk i Stockholm, och som bekant försummar man ej heller att skölja ned den fasta födan med våtvaror.

Detta står visst i rak strid mot doktor Westerlunds recept att undgå fetma; men därom bekymrar sig stockholmaren föga. Han är hellre trind och skinande, än han försakar sin pilsner, sitt fatöl, sitt iskällardricka, och vid festliga tillfällen dricker han kanske till och med mer än han äter. Och om magkatarren kommer som en följd af vare sig det ena eller

andra, så reser han till Karlsbad, om förhållandena så medgifva, eller späker sig sommartiden några veckor vid någon af hemlandets brunnsorter. Regeln är att man tar lifvet som det kommer, och äfven om det häri, särskildt med hänsyn till ett så viktigt organ som magen, ligger icke så litet lättsinne och oförstånd, så äro dock dessa angenämare surmulna försiktigheten och det ängsliga Det glada, förhoppningsfulla

Operaterrassen.

att iakttaga än den iakttagandet af minutiösa dietregler.

Stockholm svärmar på restauranterna; det mer förståndiga och

Boken om Stockholm. 15ekonomiskt anlagda besöker matlagningsskolornas matsalar eller vegetera om ej uteslutande på vegetabilier så på den tron att sådana äro nyttigast, och i de bredaste samhällslagren, hvilka^ smak och tycken äro bundna af den ej alltid synnerligen rikliga dagsförtjänsten, håller man till godo med bolagskrogarnas enkla men kraftiga kost.

För att en bild af hur man äter i Stockholm skall vara något så när fullständig bör man naturligtvis anföra Hasselbackens och de öfriga utvärdshusens betydelse. Men ehuru denna är rätt stor äfven under vintern är den likväl anmärkningsvärdast under de varmare årstiderna, och lämpar sig sålunda skildringen däraf bättre för ett annat kapitel, där det materiella staffaget kan omgifvas af sommarstämning och några drag från den väna natur, som skänker dessa friluftrestauranter deras förnämsta behag.\jt^ \% \l^ \% \% \l^ \l^ ^ ^ ^ fä fä fä fä fä fä fä fä fä

Bakom Operakällarens kulisser.

Några interiörer från ett storstadskök.

Af Johan Nordling.

n veritabel blåsippshimmel hvälfver sig öfver Strömmen, som, svällande af vårflod, kokar och sjuder genom Norrbros granitportar. Med gälla skri kretsa måsar-ne i blixtlikt skimrande bågar öfver norsstimmen, täf-lande om bytet med fiskar-båtarne i hvirfveln. Solskenet riktigt sprakar och sticker — så som endast aprilsol kan spraka och sticka — där det hoppar likt elektriska gnistor öfver de borstiga vatten-ryggarne.

Det ligger rus i luften. Med hvarje andedrag insuper jag dess feststämning i mina pulsar, och jag gripes af denna plötsligaKassan.

och obändiga lust att upplefva något, som den vaknande våren föder.

Min allra lyckligaste stjärna leder i dag mina steg. Hur annars förklara, att i samma ögonblick kommer ni emot mig,.Tinga fru Tora ... en knippa violer i handen, flammande rosig under det silfvergråa floret till er koketta lilla pariserhatt... en personifikation af våren, sådan min vän, skalden Daniel, älskar att måla den.

Det är just i hörnet af den nya Operaterassen, jag hejdar ^dra steg:

»Hvarthän, sällsynta och vackra kusin?»

»Ja, om ni det kunde gissa, skulle ni allt göra stora ögon ...»

»Upp på första-kammar-läktaren, kan jag förstå, att åhöra Karls vältaliga inlägg till fosterlandets...»

»Ahnej! I dag får min gubbe ensam representera försvars-intressena. Bättre upp! — Eller kanske rättare: bättre ned!»

. . .?

»Till Operakällaren!»

...??!

»Ja, förstå mig rätt. Inte i den öfre af delningen. Dit går jag inte ensam. Men Karl och jag äta ofta våra middagar där tillsammans för att stärka oss efter våra pleni-mödor — och en bättre rekreationsort kan man inte gärna tänka sig. Men så hade jag så mycket hört talas om den underjordiska afdelningen, den husmoderliga afdelningen, ni förstår, kök, skänkrum, visthus och allt det där . . . att det skulle vara ett sådant trolleri af fulländning och komfort! Och så var den artige värden, direktör Stein-wall, nog vänlig invitera mig dit i dag på middagen, då jag under hans ciceronskap skall få se allt i full verksamhet och gång. Jag väntar mig ett förtjusande nöje! — Har ni lust att följa med?»

Om jag hade lust! Att i en ung husfrus sakförståndiga sällskap få tränga bakom förlåten till det allra heligaste, inför mina profana ungkarlsögon se af slö jas hemligheterna af det största, mest fullkomnade kök och hushåll i Sveriges land .. . Hade jag tvekat, voro det endast bråkdelen af en sekund, sannerligen jag <lå varit värd min anspråkslösa plats i ledet bland de pennans män, som på edert vänliga uppdrag, hrr förläggare, åtagit sig att i »Boken om Stockholm» teckna några skiftande drag af vår kära hufvudstads moderna fysionomi.Alltså — sedan vi i förbigående gjort en visit på det eleganta kontoret utåt Jakobstorg och där välkomnats af ställets härskare — kasta vi oss oförväget in i äfventyret och ned i jordens innandömen.

Ty det är verkligen så att hela den stora operarestaurantens köks- och ekonomiafdelning tillhör det underjordiska Stockholm; djupt under gatans nivå, i en vid sträckning mellan Strömmen och Jakobstorg, ha hrr ingeniörer stakat vägarne och uppmätt tomterna för detta mullvadssamhälle, som myllrar under våra fötter.

En lång gång, några trappor ned, åter några gångar, lägenheter och passager, hvilka vi tillsvidare endast flyktigt passera — och vi träda in i själfva högkvarteret, den stora restaurantens hjärta: det väldiga köket.

Tag nu bara icke till hjälp några sagomin-nen eller reminiscenser från röfvarromanernar där facklors fladdrande sken strida en ojämn kamp med de fuktiga, svarta och låghvälfda schaktens mörker. De skulle föga vara på sin plats; här är allt högt, rymligt, luftigt, glänsande rent, strålande från hvarje vrå af de elektriska lampornas flöden.

Tänk er en vidsträckt sal, den ni i första ögonblicket knappast öfverskådar, med skinande väggar af snöhvit kakel, där ej det minsta damkorn obemärkt kan häfta vid. Längs hela det väldiga rummets sträckning tronar, fristående midt på golfvet, en Bolinderspis af dimensioner, motsvarande tre eller fyra ordinära Stockholmskök.

Från denna jättehärd stiga oaflåtligt tonerna som af en symfoni för full orkester; det sjunger, sjuder, fräser, puttrar och flöjtar från alla dessa hundratals instrument, som i bisarrt virr-varr trängas öfver dess flammande innandömen. Röd brinner kopparn, silL!verhvit nickel glänser, de väldiga malmgrytorna buka sig majestätiskt, ett rassel af grytringar, ett klapprande af ugnsluckor, en blixtlik flamma, som då och då slår upp i höjden*när ett kärl flyttas och lyftes, och rundt om ett stim i oaflåtlig ifver af en här »köksandar» med blossande ansikten och i prydliga hvita dräkter, långa förkläden och runda platta kockmössor.

Köket.

Det första intrycket är förvirrande, och vi behöfva ovillkorligen några ögonblick för att hämta oss. Men därefter upptäcka vi snart, att i detta skenbara kaos en rent militärisk ordning och precision härska.Själf ve öfverbefälhaf varen — köksmästaren — stiger oss nu artigt till mötes från det inre kontor, från hvilket han leder operationerna. Med berättigad stolthet visar han ut öfver den lifliga taflan och lotsar oss skickligt omkring i detta surrande virrvarr. Fyra hvituniformerade manliga kockar bilda hans generalstab, åtta kokerskor och lika många köksor komma närmast i rang men därefter afstå vi också genast från att räkna de djupa lederna.

I stället följa vi med intresse hans förklaringar öfver detaljerna. Den långa spiskomplexen är indelad i olika distrikt med sin strängt af skilda användning: här ha vi afdelningen för soppor, här för fiskrätter, där för stekar, där för efterrätterna. Tvänne väldiga grillar trona på hvardera långsidan om spisen. Och längs efter sträcker sig ofvan härden det gallerverk, på hvilket silfver-karotterna hållas varma för att gripas just i samma ögonblick, de behöfvas för uppläggning.

I kökets ena kortända befinna sig tre ångpannelika jättegrytor för ångkokning af buljong, potatis, hummer, kräftor och dylikt. Det är minsann inga leksakskastruller, och de voro så godt som ohandterliga, om de ej automatiskt vände sig på sina järnaxlar. Den största af dem rymmer 180 liter.

Utefter hela den ena långsidan af salen sträcka sig varmbord med skifvor af metall, underifrån upphettade af ånga, på hvilka rätterna uppställas för att afhämtas af kyparne. Likaledes finnas här öfvertäckta varmskåp för de hela stekarne, så att ej den minsta värmeenhet i otid må förflyktigas från din portion på vägen mellan den lifgifvande spiselflamman och din plats uppe i matsalen.

Denna sistnämnda är förbunden med den viktiga underjordiska afdelningen genom tvänne breda järntrappor,

genom hvilka strömmen af servitörer oaflåtligt böljar — den ena för de nedgående, den andra för uppgående, till undvikande af alla vådliga sammanstötningar. På ömse sidor om trappnedgången, som utmynnar mot de nyssomtalade långa varmborden, finnas dessutom för de förbrukade diskarne elektriska hissar, hvilka äro i oafbruten användning.

Sedan vi nu något så när orienterat oss i köket, i hvilket just de ifrigaste middagsförberedelserna pågå — åtta hela rost-biffar, ett dussin oxfileter, fyra helå får, två hela kalfvar, fem, sex salta oxbringor, sextio kilo fisk, se där några siffror på måfå för dagen! — fortsätta vi vår vandring genom de olika kvarteren af den underjordiska staden.

Här närmast köket ha vi skur- och diskrummen, i hvilka ett helt regemente diskerskor ifrigt sysslar med sitt mindre angenäma -och mera ansträngande göra. Allt är dock iakttaget för att så mycket som möjligt underlätta det viktiga arbetet. Ofverallt ofvan disk-

Kallskänken.

bänkarna löpa rör och kranar, hvilkas olika färger utmärka ånga, gas, kallt och varmt källvatten, kallt och varmt flodvatten — ty till den gröfre sköljningen får ej slösas med det dyrbara vattenlednings vattnet — och i rymliga skölj kar puttrar luten för pannor och grytor. Här, som i samtliga lokaler*, råder den mest minutiösa ' renlighet, och den hvita kakeln, de ljusa färgerna från tak och väggar stråla i kapp med det glänsande porslinet, där det lämnar ivagningsprocessen.På andra sidan om köket komma vi närmast in i den rymliga »kallskänken», där en härligt svalkande temperatur råder, rundt om omgifven som den är med långa rader af höga isskåp och direkt ventilerad af den friska luften utifrån. Här förvaras, uppskäres och upplägges all den kalla maten för smörgåsbord och »sexor», och aptitretande brokigt breda sig på luftiga fack och hyllor för våra blickar de hundratals växlande delikatesser, som gifva vårt nationela kära smörgåsbord en sådan re-telse, omväxling och färg. Med nästan öm andakt lyfter köks-mästaren från ett isblock en väldig bleckburk med den färskaste, grofkorniga silfvergrå kaviar.

»Den har just nyss kommit med Oihonna,» säger han, »och är first classe. Men så kostar den också 27 kronor kilon.»

Och han lägger för oss till smakprof på en kokett liten kaviarskål af kristall och silfver, som han hämtat från den långa raden på hyllan där bredvid.

Men vi fortsätta vår vandring och komma härnäst in i »grön-saksrummet». En frisk doft af kryddor och grönska slår oss till mötes, och skulle vi döma af den vackra trädgårdsutställning, som här presteras, kunde vi lätt tro oss grundligt »lurade april» med afseende på årstiden. Färsk sparris i kompakta buntar, dito blomkål, spenat, gurkor, rosenröd potatis — det riktigt vattnas i munnen vid alla dessa primeurer!

Vi tåga så genom det ena rymliga vistrummet efter det andra,' alla lika glänsande hemtrefliga i sitt elektriska ljusflöde, inredda hvart och ett efter sin olika uppgift och med en temperatur, som oupphörligt växlar, på det omsorgsfullaste reglerad efter ändamålet. Och öfverallt en oafbruten verksamhet och id af talrik kvinnlig och manlig betjäning.

Se här är fåglarnes rike! Midt på golf vet en stab fågel-plockerskor i en böljande sky af dun. Rundt kring väggarna ligga, uppstaplade fack öfver fack, hjärpar, orrar, tjäder, ripor och kycklingar, medan de kalla luftströmmarne från iskaren därunder sila in mellan de yfviga fjädrarne. Förnöjd smeker köks-mästaren en fet, nyplockad kapun öfver det hvita skinnet, som sitter så spändt och mjällt som någonsin den smidiga gant de Suéde’n på fru Toras lilla hand.Och här ha vi fiskarnes sal, ett sannskyldigt aktarium! Rymliga bassänger med friskt cirkulerande vatten uppbevara hafvets invånare, ännu vid lif och sprattlande nytra i lycklig okunnighet om det autodaféens öde, som så nära hotar dem. På ett annat håll hvilar den redan slaktade fisken på sina isbäddar, väldiga metallglänsande laxar, gösar och gräddhvita sjötungor. Höga berg af ännu obrutna ostron , vänta sin tur i en afdelning, där tvänne ostronbryterskor med skicklig hand utöfva sin konst. I »glacerummet» snurra glacemaskinerna rundt under ett par drängars kraftiga näfvar.

»Köttboden» ensam ger interiören af en hel, storstadsmässig slaktarbutik. Här stå vågarne, på hvilka allt köttet

väges, omedelbart som det levereras, för att sedan* hängas upp längs väggarna, där blodröda kreaturshalfvor och små blekfeta spädgrisar dekorera rundt om. Tvänne väldiga huggkubbar af ek med mordiskt glänsande bilor och en marmordisk midt på golfvet. På en sida en stapel korgar med olika korfsorter, på en annan ett led kött-tinor af hittills oanade dimensioner. Och där i hörnet en väldig nära manshög marmormortel, i hvilken färserna förarbetas.

Och så vidare . . . och så vidare . . . Finns då ingen ände på denna labyrint, där vi nu förts fram och åter i tvänne timmar och ändock icke ana något slut? Vore blott benen lika villiga som vårt intresse! Lilla fru Tora stöder hårdt på min arm.

Men med ens rycker hon till, hennes ögon få en lifligare glans, och hennes näsa insuper begärligt en fin aromatisk ånga. Ack, hennes kvinnliga instinkt bedrar henne ej: på långt håll vädrade hon det sanktuarium, där vi strax efter befinna oss — kaffekönet.

Här råder, som ju rättvist är, en kvinnlig härskarinna, och matt sjunker jag ned på en stol, medan den lilla frun med ny-vaknadt intresse låter föra sig omkring och invigas i allt, från det minsta till det största. Det var »det mest storartade af hela inrättningen, som jag här gick förlustig,» försäkrade hon mig sedan: de båda väldiga filtrerkokapparaterna från Wien, kaffekokningens stad par préférence, af glänsande koppar, som signalera med ånghvisslor som riktiga lokomotiv, när den ljufva mokkan är färdig, och som här omsätta 12 kilo kaffe om dagen i de brunarnervstärkande dropparna; de behändiga varmskåpen, som hålla te- och chokoladkopparne vid den rätta, betydelsefulla temperaturen; de inventiösa elektriska hissarne, isskåpen för den kall-skurna te-maten, kaffekvarnarne, den förtjusande servisen — allt, allt hade funnit fru Toras utomordentliga gillande!

Till gengäld firade mina manliga intressen en oförgätligt njutningsrik stund, då vi något senare förirrade oss in i vin-

Vinkällaren.

källarens labyrinter. Hade icke lagermästaren, likt en modern Theseus, skyndat till vår hjälp, hade vi nog ännu vankat omkring i dessa vindlande gångar, där dock oöfverskådliga rader af de förnämsta »märken» erbjuda ett sällskap, väl ägnadt att förljufva fångenskapen. Trefaldt säll, du afundsvärde lagermästare, som uppvaktad af dina två adjutanter, lagerdrängarne, härskar öfver detta stolta rike, och som på fem minuter — allt efter ditt sinnes stämning och behof — kan tillryggalägga vägen från denarktiska svalkan kring dina champagnekolonner till de mildt tempererade zoner, där Lafite och Margaux höja sina vördnadsvärda slottstinnar!

Vi kasta i förbifarten en indiskret blick in i betjäningens rymliga och trefliga matsal, där de till öfver ett halft hundratal uppgående vaktmästarne i olika lag intaga sina mål, och bakom hvilken bekväma toalettrum för desammas räkning finnas inredda. Vi beundra en amerikansk knifskurningsmaskin, som hos hvarje husmoder måste insnurra den lifiigaste öfvertygelse om transatlantiskt uppfinnargeni; vi afprofva en hiss för matvaror, som på en gång kan kila upp med 700 kilo, alltså ett ganska‘ordentligt »skrofmål»; och så öfverantvardas vi åt en snäll fröken, somför spiran i den s. k. »konservkammaren».

Här breda »kolonierna» ut sina skatter, här doftar frukten, här blinka konservdosorna, här trona sylter, gurkor och pickles, här stapla sig ägg, bröd, ljus tär^dstickor upp till takhöga monument öfver sin egen förträfflighet och oundgänglighet.

Och förbi maskinrum, snickarbodar och tombutelj källare föras vi, nu nästan viljelösa, genom nya gångar och trappor för att pröfva våra domnande nerver gent emot en sista, öfverväldigande sensation.

Hvilken hittills odrömd värdighet besitter väl den kvinna, som nu välkomnar oss midt i en omgifning af skyhöga drifvor? Jo, det är »linnerummets» drottning, som räknar ut sin dagliga tvätt.

Kära läsarinna, du hvilkens välförsedda linneskåp hittills utgjort din högsta stolthet, må du intill din sista stund förskonas från smäleken att, som nu lilla fru Tora, ställas ansikte mot ansikte med en modern storstadsrestaurants duktygsförråd. Sedan vi lyckligt kryssat oss fram mellan de staplar af neddragna ser-veter och dukar, som

förbrukats under det sista dygnet — 1,500 serveter, för att nu bara nämna en artikel, »dragas ned» pr dag — och hvilka just väntade karlarne från tvättinrättningen, började en generalmönstring i linneskåpen, från hvilken jag endast erinrar mig fabelaktiga siffertal, som surrade kring mina öron, i förbindelse med allehanda textila termer, såsom silfverskynken, kökshanddukar, glashanddukar, handserveter, bredserveter, köksför-kläden, kyparförkläden o. s. v. i oändlighet.Hufvudyr, tillintetgjord, tumlar jag tillbaka öfver tröskeln, och fru Tora följer mig, stum som en fisk.

* *

Ah!

Så stå vi då ändtligen åter häruppe — på »Guds gröna jord» höll jag på att säga — men egentligen var det i den mattbe-

Diskrummet.

lagda, eleganta vestibulen utanför Operakällarens matsal.

Vi draga djupt efter andan, våra blickar mötas och vi förnimma en lätt skälfning i knävecken.

»Vet ni, hvad vi nu först af allt behöfva?» frågar jag till sist, när jag hämtat mig tillräckligt för att finna ord.

»Nej,» säger fru Tora matt.

»Följ mig.»

Jag lägger hennes arm under min. Vid ett af de väldiga spegelglasfönstren inne i den slottslika matsalen finna vi genast plats; klockan är ännu endast tu — just lagom tid för en liten lunch.

Där utanför breder sig den sköna Mälardrottningens skönastepanorama, strömmen sjuder och skummar, solstänket dansar och gnistrar, måsarne — alltjämt lika omättliga — kretsa ännu öfver sitt dagslångt dukade bord.

Hur skulle man kunna undgå att komma i stämning! Och skulle den ytterligare kunna krönas af något i världen, så må -det väl vara af den filet ä la terrasse som inom kort doftar på vårt silfverfat och med sin smältande kronärtskocksbotten och fint syrliga sauce bearnaise till och med aflockar fru Toras läckergom en liten belåten smackning.

En half Ayala från vår vän lagermästaren »i djupa källar-hvalfvet» låter i rätta ögonblicket sin kork festligt smälla. Och, gripna af samma tanke, höja vi på en gång våra glas, och med en spröd ton klinga de tillsammans:

»Operakällarens skål!»

»Underjordens skål!»

Det glaset tömma vi i botten.Snöskottning.

Af Albert Eriksson.

När den odrägliga ruskmånaden oktober smutsat ned gatorna högt upp på husväggarna, börjar Stockholm att längta efter den första snön. Och vanligtvis behöfver man icke vänta allt för länge förgäfves, vanligtvis breder redan november för längre eller kortare tid det hvita täcket öfver allt grått elände, som hösten fört med sig.

Så småningom blir det vinter på fullt allvar och den snö* som faller, går icke bort af sig själf. Och så komma en mängd händer i rörelse för att skaffa undan öfverflödet. i

Först komma gatsoparne med skoflar och kvastar, och be-mäktiga sig trottoarerna, naturligtvis i de bästa afsikter, men icke utan en smula förfång för gatutrafikanterna. Skoflarna rassla mot den frusna stenläggningen och kvastarna susa i taktfasta slag; från husväggen ut till rännstenen, medan deras långa skaft, som slänga fram och åter bakom gatsoparens rygg, ständigt hota att stöta hatten eller näsan af en oförsiktig vandrare.

Då trottoaren är fejad klar och den därifrån nedsopade snön skottats eller sopats upp ur rännstenen och kastats ut öfver gatan, kommer en såningsman med en stor sandskyffel och sår grabb-näftals med sand öfver gångbanan — sand för ändamålet brukarnumera vintertiden ligga i små högar utmed hvarje hus, åtminstone vid de större gatorna. På detta sätt skottas och sopas och sandas gångbanorna vintern i ända. När snön trampats ihop till

Vinterbild från Skeppsholmen.

Originalteckning för Boken om Stockholm af Alfred Bergström.

isbark, tar man till spett och hacka. Någon gång kan man också få se trottoaren upphuggen med en sorts maskin, men denna metod måtte icke vara praktisk, ty den användes blott undantagsvis.Om snön fallit i stora massor eller om vädret slår öfver till tö, måste taken skottas rena. Detta icke alldeles ofar-liga arbete ntföres vanligtvis af plåtslagare.

Man går en morgon nedför Drottninggatan, då man plötsligt hejdas af en karl, som %

mer eller mindre ohöfligt skriker: »Gå öfver på andra sidan!» Samtidigt dansar en stor snöklump i gatan några alnar framför en och öfvertygar en om nödvändigheten af att efterkomma uppmaningen. Ett åkdon skall förbi, och den myndigt kommenderande karlen, som tydligen fattar sin makt såsom ordningens upprätthållare, skriker ett »stopp!» fem våningar högt upp i luften till plåtslagaren på taket, och snöklumparna upphöra att falla medan åkdonet hinner förbi. Han där uppe svänger sin skofvel lika raskt och ledigt som om han ginge på en vanlig trottoarkant. Skulle han halka, hvilket lätt händer då han skall klifva öfver eller krypa under en telefontråd, så har han säkerhetslinan om lifvet och faller icke långt, förutsatt nämligen att icke kamraten som håller i andra ändan på repet, mister sitt fäste mot skorstenen eller vindsgluggen och följer med eller släpper linan.

De flesta tak täckas nu med plåt och kunna på grund af sina släta ytor lätt befrias från snön. Besvärligare äro degamla tegeltaken med sina oräkneliga fogar och ojämnheter. En metod att få snön af dessa tak, hvilken icke synes vara att rekommendera, men verkligen praktiseras, är att inifrån upplyfta hvarje särskild tegelpanna och skaka snön af den. Det tar sig rätt kuriöst ut, då man från gatan iakttager hur tegelpannorna, satta i rörelse af en osynlig kraft, klaffa upp och ned som tangenter. Arbetet bör vara rätt påkostande och är så godt som lönlöst, ty snön stannar kvar.

Den nedskottade snön, på gården så väl som på gatan, får naturligtvis icke ligga kvar länge. Snököraren kommer med sitt fordon, en soplår på en låg kälke, öser snön i låren och kör den till någon af afstjälpningsplatserna, som äro här och hvar kring

Snöafstjälpning.

kajer och stränder. Det är episoder från dessa snökörslor, som gifvit upphof till och alltjämt underhålla den nu klassiska tidningsnotisen »Häst och släde i strömmen».

Så skrider vintern öfver januari och februari in i mars.

Och en dag blir det ett väldigt töande med brummande stuprännor och plaskande stänk från takskäggen och en mängd pussar på trottoaren och stora gropar i det smutsbruna, halffotstjocka isbarktäcke, som ligger kvar på körbanan såsom ett otrefligt minne af det härliga slädföret. Det blir intet före mer för vintern, isvallen har tjänat ut och skall bort. Ar den för hård, så hugger man in med spetten; är den tillräckligt murken, spänner man på med den stora isplogen, hvilken, dragen af tre, fyra hästar ochbelastad med några man af »servisen», rifver upp isvallen i ett huj. Den lösrifna massan föses ihop med en af en häst dragen skrapa af omkring tre meters bredd och konstruerad likt en häst-räfsa, hvarefter de hopkörda högarna bortskaffas af snökörarne.

Som man förstår kan ett enda duktigt snöfall komma att kosta rätt vackra summor för dem, som hafva att ansvara för snöns bortskaffande. A andra sidan ger det ett välkommet tillfälle till arbetsförtjänst för mången, som eljest kanske icke har så lätt att skaffa sig uppehälle under vintern. Naturens hus-hållning spelar en roll till och med i någonting så onaturligt som en storstad.De fattiga i Stockholm.

Af Axel Gussander.

år 1894 har antalet af kommunen understödde fattige i Stockholm befunnit sig i en stadigvarande minskning, ett förhållande, som blir ännu märkligare, då man därtill tager i betraktande, att hufvudstadens hela folkmängd under dessa år icke obetydligt ökats. Den antydda minskningen har hufvudsakligen inträffat bland de s. k. indirekta understödsta-I garne, hyarmed förstås de barn, hvilka i hemmet få del af den åt föräldrarne lämnade fattighjälpen. Deras antal har under åren 1894 —99 minskats från 11,987 till 7,042, medan de direkta under-stödstagarne samtidigt minskats från 16,190 till 15,390.

Ej mindre än 6,244 eller ej obetydligt öfver fjärdedelen af hufvudstadens samtliga fattiga tillhöra Katarina församling; närmast kommer Östermalm med 3,514 fattige. Äfven i jämförelse medfolkmängden är de understöddas antal störst för Katarina, därnäst för Storkyrkoförsamlingen. Sist komma Östermalm, Klara och Adolf Fredrik.

År 1899 voro af kommunens fattige 5,644 intagna i dess fattigvårdsanstalter, 1,426 — nästan uteslutande barn — utackorderade och 15,722 understödda i sina hem. Ar 1894 voro motsvarande siffror 4,767 samt 1,085 och 22,325. Hela den stora nedgången träffar sålunda den sista gruppen, hvaremot såväl de utackorderade som de i stadens anstalter intagna ej obetydligt tillväxt i antal. Särskildt år 1899 hafva fattigvårdsanstalternas skyddslingar ökats med i det allra närmaste 500. I dessa anstalter äro för öfrigt församlingarna ganska ojämt representerade. Medan nämligen nära hälften af Storkyrkoförsamlingens och nära 2/o af Klara församlings fattige i dem kunnat erhålla plats, var detta i allmänhet fallet med endast 1^ eller Vs af de andra församlin-garnes understödstagare.

På samma gång följaktligen antalet fattige inom hufvudsta-den på senare åren värit stadt i oafbrutet nedgående, är förhållandet ej detsamma med fattigvårdskostnaderna. Dessa hafva nämligen samtidigt stigit från 1,222,637 kr. år 1894 till 1,626,485 kr. år 1899. Orsaken härtill är naturligen att söka dels i den allmänna prisstegringen, dels ock däri att, fastän understödsta-garnes antal i det hela gått ansenligt tillbaka, likväl de klasser bland dem, som draga de drygaste kostnaderna såsom utackorderade, i fattigvårdsanstalter intagna och fullt försörjda ändock ökats. Den stora ökningen i fattigvårdsbudgeten år 1899 härrör vidare i främsta rummet från de med inrättandet af de nya natt-och barnasylerna förenade stora kostnaderna (öfver 200,000 kr.) Fattigvårdens inkomster härrörde i främsta rummet från kommunalskatten; inkomsterna af understödstagarnas arbete och af försålda effekter utgjorde 152,623 kr.

Aret 1899 skiljer sig i fråga om hufvudstadens fattigvårds-förvaltning jämväl betydligt från sina föregångare. Från och med detta , år trädde nämligen i verket de genomgripande förändringar härutinnan, som år 1898 antogos af stadsfullmäktige. Hufvudsaken var, att en starkare centralisation åstadkoms genom öfver-låtande af en del af de särskilda fattigvårdsstyrelsernas makt åtfattigvårdsnämnden och dess delegerade, äfvensom anställandet af en särskild fattigvårdsinspektör.

* *

*

Efter dessa uppgifter, hämtade ur fattigvårdsnämndens berättelse om fattigvården i hufvudstaden år 1899, öfvergår jag till en mera ingående skildring af. några bland de större af stadens fattigvårdsanstalter. Dessutom skola äfven några ord egnas åt den enskilda välgörenheten, åt tiggeriet och åt fattigformer och fattigtyper i allmänhet.

De nyinrättade asylerna för husvilla vid Tjärhofs- och Öst-götagatorna äro i betraktande af nu rådande hyressystem att hälsa som synnerligen välkomna bland våra fattigvårdsanstalter. Här liksom i trenne nybyggda asylbaracker för barn, en bredvid Rosenlunds ålderdomshem, en vid Flemminggatan intill Allmänna försörjningsinrättningen och den tredje inom Sabbatsbergs ålderdomshem, beredas dem, som på ett eller annat sätt äro i saknad af hus och hem, en så mycket som möjligt tillfredsställande bostad, om ock endast tillsvidare.

Asylerna i fråga äro organiserade efter utländskt mönster och kunna sägas utgöra frukten af en studieresa, som fattigvårdsinspek-tören, hr A. Lindblom, företog till utlandet. Det kan i detta sammanhang vara på sin plats att

nämna, det hr Lindblom genom införande af flere andra nyttiga förbättringar och reformer inom vårt fattigväsen redan visat sig vara rätte mannen på rätta platsen såväl hvad hufvud som hjärta beträffar.

Ledningen af asylerna handhafves af en styrelse, som subor-dinerar under fattigvårdsnämnden. Anmälan för intagning skall göras å fattigvårdsnämndens byrå. Den hjälpsökande har därvid att förete prästbetyg, rotemansintyg om medellöshet och hemorts-

A. Lindblom.rättjsamt läkarebetyg. Det har satts i fråga, huruvida icke dessa ganska vidlyftiga prestanda skulle komma att verka afskräckande, helst som erfarenheten lär, att fattigt folk har en viss rädsla för formaliteter. Emellertid torde man ej böra tillskrifva omständigheten, att asylerna hittills tagits vida mindre i anspråk, än som varit att vänta, en anledning af nyssnämnda art. Huru som helst hafva de gamla fattigbarackerna vid Bellevue, där vuxna och barn trängdes ihop under samma tak, och där uselhet och elände rådde i otrolig grad blifvit utdömda och utrymda, sedan asylerna inrättades.

Barnasylen vid Flemminggatan.

Tiden för de husvilles vistande å dessa asyler skall i regel icke öfverstiga 14 dagar för vuxna personer och 4 veckor för dem, som mottagits å någon af barnasylerna, dit emellertid mödrar äfven få medfölja sina barn. Asylerna äro samtliga synnerligen ändamålsenligt inredda och särskildt prydlig till det yttre ter sig barnasylen vid Flemminggatan med Stockholms stads vapen: »helge kung Erik», i blått och gult siradt å fasaden.

Man har mot asylväsendet riktat den anmärkningen, att det skulle verka upplösande af familjebanden, därigenom att familjerna tillsvidare splittrades. Det torde dock kunna sättas i fråga,huruvida ett sådant åtskiljande icke lika så väl kan komma det goda åstad att på nytt och fastare än förut sammanknyta band, som gnagts af nöd och elände till liknöjdhet och slapphet. Skilsmässan har mer än en gång mäktat väcka domnade känslor till nytt lif.

För omkring ett år sedan rådde ett förskräckligt elände bland de fattiga, som innebodde uti de usla träkåkarne i Stadshagen, där vinden spelade fritt mellan gapande, tunna och murkna väggplankor. De flesta af de familjer, som tagit sin tillflykt till dessa bräckliga hyddor — utan eldstad och fönster — hade barn, som merendels, då den kalla årstiden utbröt, flngo ligga öfverhöljda af paltor, för att icke frysa sig fördärfvade. På detta elände har nu efterfattigvårdsinspektörens initiativ blifvit ett slut. De fattiga få en första tillflykt på asylerna, barnen blifva, om så anses nödvändigt, utackorderade för att undslippa det för-därfliga inflytandet från dåliga föräldrar, understöd, äfven i kontant form, lämnas åt däraf förtjänta, och ansträngningar Träkåk i stadshagen.

sparas framför allt icke för att

söka bereda arbetstillfällen åt de behöfvande. — Särskildt äro vederbörande numera synnerligen noggranna vid utdelning af understöd, och tillförlitliga undersökningar föregå alltid utgående af sådana, på samma gång en rättvisare fördelning än förut af understöden mellan församlingarne blifvit införd. Fattigvårds-nämndens utackorderingsbyrå förfar äfven synnerligen noggrannt vid inhämtande af uppgifter angående de familjer, i hvilkas vård barn skola anförtros, och dess verksamhet kan med glädje hälsas som ett verkligt samhällsgodt.

Hvilken stockholmare har icke hört talas om »Grubbens gärde», den populära benämningen för Allmänna försörjningsinrättningen hvilken Kungsholmsbo har ej på Flemminggatan sett dessa ålderdomliga typer, som fått namn af Grubbens-gubbar och Grubbens-gummor. De bära en sådan osviklig prägel af fat-tigdom, de äro så gamla och skrynkliga och ofta komma de på kryckor. Sällan äro de utan något paket, någon börda, som de fått till skänks eller kanske tiggt ihop under sin permissionstid. De äro hjon, tillhörande försörjningsafdelningen, dessa gamla. Blifva de sjuka och plats finnes, få de komma in på sjukvårds-afdelningen. Ofta hafva de det bättre där!

Inom försörjningen — jag använder denna gängse benämning — finnas afdelningar både för arbetsföra och icke-arbetsförar

Allmänna försörjningsinrättningens porthus.

den senare kallad ålderdomsafdelningen, ehuruväl äfven en mängd lytta, lama och blinda af mindre framskriden ålder äro beredda tillflykt bland de gamla.

Försörjningsinrättningens ändamål är »att emottaga och vårda fattiga, som i följd af särskilda olycksfall, anhörigas frånfälle eller andra dylika omständigheter äro i behof af hjälp och icke böra å fattighus intagas,» såsom orden lyda i det af stadens fat-tigvårdsnämnd gillade och fastställda reglementet. I spetsen förinrättningen står en styrelse, som nämden ifråga årligen utserr samt en syssloman, hvilken å styrelsens vägnar och under dess inseende har att utöfva den husbonderätt, som författningsenligt tillkommer fattigvårdsstyrelse öfver fattighjon i allmänhet. Han är styrelsen ansvarig för inrättningens »behöriga gång» och har specielt att vaka öfver, det underlydande uppfylla sina skyldigheter, att ordning, snygghet och sedlighet noggrant iakttagas m. m.

Grubbensgumma. Grubbensgubbe.

Alla erforderliga utgifter underställas styrelsens pröfning och godkännande på sysslomannens initiativ. Det synes häraf följa att utgifter och kostnader t. ex. för förbättringar och nödvändiga reformer i viss mån komma att bero på sysslomannens uppfattning. Anser denne icke anledning föreligga att föreslå en utgift, är väl att antaga, att dess behöflighet i de flesta fall icke blifver föremål för styrelsens ompröfning.

Det är likväl all anledning hoppas, att den nyligen utnämde sysslomannen hr H. M. Petri skall med den kraft och öppna blick för tidens kraf, han som tillförordnad förtjänstfullt visatsig besitta, skall oförtrutet verka för afskaffande af gamla missbruk och införande af de förändringar, hvilka med de tider, som kommit och stunda, blifva nödvändiga inom en inrättning sådan som den ifrågavarande.

Att särskildt lägga märke till är att intagandet vid försörjningsinrättningen sker fullkomligt frivilligt från hjonens sida. Den inträdessökande skall emellertid förete remiss, meddelad antingen af vederbörande församlings fattigvårdsstyrelse, dess verk-

Interiör från sjuksalen.

ställande direktör eller af öfverståthållareämbetet för polisärenden. Remissen skall vara åtföljd af prästbetyg, bevis från roteman, om och i hvad mån personen ifråga saknar egna medel samt underhåll och vård af annan, äfvensom, då det icke gäller minderårig, intyg af läkare angående bristande förmåga att genom arbete förvärfva, hvad som oundgängligen erfordras till hans lifs-uppehälle. Hvad särskildt läkarebetygen angår vore önskvärdt, ^tt de affattades i mera preciserad form än som plägar varafallet. Förhållandet är nämligen, att vid Grubbens gärde finnas hjon, som synas vara i stånd att lif nära sig genom arbete ute i lifvet. Låt vara, att tillståndet vid intagandet kan hafva varit ett annat, men det torde då återigen ankomma på sysslomannen att ofördröjvadt ställa den tillfrisknades rum öppet för mera be-höf vande.

Med det nya och tidsenliga sjukhuset hafva bättre tider randats för inrättningens sjuke. Men äfven det har sitt utrymme, som icke får missbrukas. Skall det blifva till verklig nytta, får det icke öfverbefolkas och läkarne skola nog veta att afstyrka mottagandet inom sjukvårdsafdelningen af ett större antal patienter, än som kunna påräkna en ändamålsenlig och fruktbärande skötsel.

Det har förr ofta inträffat, att sjuklingar mottagits af sysslomannen, utan att läkaren alls blifvit tillfrågad, och dessa sjuklingar hafva då placerats inom logementen å försörjningsafdelningen bland de friska hjonen. Eller ock hafva de lagts i konvalescentrummen, hvilka att döma efter namnet hafva en helt annan uppgift att fylla än att emottaga kroniskt sjuke eller personer, nyss drabbade af akuta sjukdomar. Så mycket har åtminstone numera åstadkommits, att de sjuklingar, hvilka till följd af bristande utrymme icke kunnat mottagas på sjukhuset, blifva placerade inom afskiljda logement på försörjningen. I mångt äro de dock ännu att betrakta som jämförelsevis ganska vanlottade. Läkare och sköterskor räcka nämligen icke till att här göra regelbundna, dagliga ronder och lämna erforderlig, ständig tillsyn. Inrättande af ännu en läkarebefattning och en ytterligare tillökning af sjukvårdspersonalen lärer emellertid kunna betraktas som en tidsfråga.

Maten är f. n. vid sjukhuset den bästa och äfven inom försörjningen torde föga vara öfrigt att önska i den vägen — numera. Däremot är det ännu dåligt ställdt med ventilations- och renlighetsförhållanden, ehuruväl de

sistnämda till stor del försvåras från hjonens egen sida. Kläderna synas vara varma och tillräckliga, så att de fattiga nu slippa att frysa.

Inom de skilda logementen finnas, utvalda bland hjonen, städare och städerskor, som hafva att vaka öfver renlighet ochordning, ombesörja byten af sängkläder och i öfrigt inför vederbörande vaktmästare i viss mån ansvara för de sina. Det har sagts, att dessa mellanhänder kommit att utöfva ett slags tyranni, som icke plägar vara främmande för ögontjänare. Här har måhända också liksom inom ett stort kejsardöme »vägen till tsaren varit lång».

Då hjonen under sina permissionstider vistas ute i staden, äro de oförhindrade att skaffa sig hvad de önska för de pennin-

Korridor i sjukhuset.

gar, som utgöra deras förtjänst eller blifvit dem skänkta. Vid hemkomsten till inrättningen visiteras de emellertid på det noggrannaste och fråntagas allt, som är förbjudet att föra in. Tobak och snus äro tillåtna njutningsmedel, men rökning är däremot förbjuden, fastän det lärer rökas tappert i smyg. Brännvin o. d. är det naturligen strängeligen förbjudet att införa. För att föra den dyrbara varan — brännvinet — öfver gränsen har det be-rättats, att man begagnat sig af ihåliga käppar, oxblåsor o. a. dolda inpå bara kroppen. Man har försökt med gräfningar under gårdsplanket och hårresande nog icke ryggat tillbaka för att införa brännvin uti från Karolinska institutet återkommande likkistor, däri aflidna hjon förts till anatomisalen.

Som straffpåföljden för öfverträdelser af reglemente användas permissionsförbud och inspärrning. Besök hos hjonen å försörj-ningsafdelningen få endast göras en gång hvarje vecka; på sjukhuset en gång om dagen. Detta är naturligtvis, hvad förstnämda kategori beträffar en oegentlighet, som tarfvar ändring, och som ter sig snarare som en straffpåföljd än som en organisationsåtgärd.

Det är en känd sak, att utrymmet vid Grubbens gärde är otillräckligt och att antalet hjon stigit och stiger i oroväckande grad. Detta, som nära sammanhänger med vår hufvudstads snabba storstadsutveckling, lägger i dagen, att utrymme saknas på annat håll, på sjukhus och arbetsinrättningar. Erhåller den utblottade eller sjuke icke understöd och vård på annat håll söker han det vid eller föres till Grubbens gärde under förutsättning af hans samtycke. Och svårt är väl ock att neka inträde äfven om utrymmet är knappt.

Antingen kommer personen ifråga själf försedd med föreskrifna prestanda eller föres han af polisen till inrättningen. De uteliggare, som af polisen anträffas under bar himmel utan vård och utväg att försörja sig, föras först till Maria sjukasyl. Här få de kvarstanna i tre dagar, under hvilken tid polisen söker bereda •dem inträde på sjukhus eller allmän inrättning. Efter de tre dagarnes förlopp måste plats finnas på asylen för andra och då hamna de gemenligen vid Grubbens gärde.Då man träder inom porten vid »Grubbens» möter ögat snart flere gråa gestalter hvilka här efter lifvets strider hunnit en nödhamn eller från tillfällig nöd en tillflyktsort. Fortsätter man sin färd genom de logement, som tillhöra ålderdomsafdelningen, får man snart skåda mycket af det mänskliga eländet, hvarom mången knappast torde hafva en aning.

Eller hvad säges om den mannen, som träffad af slag för öfver femton år tillbaka och på grund häraf lam i högra sidan, men därtill sedan flere år lidande af spasmodiska ryckningar i vänstra armen, dag efter dag sittande i sin säng, hvi-lar den krampaktigt ryckande armen i den lama högra handen. Härigenom lindrar han något de ständiga förskräckliga ryckningarne. Här står en blek fallande-sotspatient med pannan täckt af blånader och sår efter fall, som ej kunnat förhindras. Där sitter en gammal kvinna hopkrupen i ett hörn. Hon säger sig vänta någon, som aldrig kommer. Hon frågar den anländande: »har han kommit», får ett nekande svar och försjunker åter i sitt dvallika slöhetstillstånd. Äfven om man svarade henne, »ja, han har kommit», skulle påföljden sannolikt blifva densamma. Hvem denne »han» är som väntas, veta ej heller de andra gamla kvinnorna.

Men bland de gamla finnas äfven sådana, som trots fattigdom och motgångar ända vid grafvens bredd bibehålla kärleken till arbetet, hvilket dock ej varit tillräckligt att skänka dem en tryggad ålderdom inom eget hem. Jag lade vid ett besök märketill en gammal skomakare, omkring 90 år gammal, som långsamt men väl dagligen beckade

sin tråd vid sitt skomakarebord.

De darrande händerna kunde ännu föra sylen, den af ålder skumma blicken ännu finna hålen för pliggarna. Det var, som lämnade den kalla vinterdagens sol mera värme än annars, då dess strålar lekte i den gamles gråa skägg och gledo öfver hans kala hufvud. Några forna sjömän, som seglat jorden rundt på alla haf, ha äfvenledes här sökt sin sista ankargrund för lifvet. Flere gamla knektar hvila ut efter alla exerciser och vapenöfnin-gar i af vaktan på tapto.iksom Grabbens gärde är det gängse namnet för Stockholms stads allmänna försörjningsinrättning å Kungsholmen har stadens arbetsinrättning' å Södermalm äfven erhållit en populär benämning: Dillströms. Den plats vid Nytorgsgatan inom Katarina församling, där arbetsinrättningen nu är belägen, ägdes för något öfver 50 år tillbaka af en fabrikör Dill ström och försåldes af honom till staden. Namnet Dillströms, som blifvit oskiljaktigt förenadt med arbetsinrättningen, är alltså endast en ortbenämning, hämtad från den siste enskilde ägarens namn. På samma sätt har också uttrycket Grabbens uppkommit, då marken, där Allmänna försörjningsinrättningen är belägen, en gång ägdes af en person, lydande namnet: Grabben.

Under någon tid funnos till att börja med både arbetare och försörjningshjon inom den s. k. Dillströmska inrättningen. Fattig-vårdsnämnden utfärdade likväl 1864 en skrifvelse angående fördelning af hjonen så, att vid den s. k. Norra arbets- och försörjningsinrättningen (Grabbens gärde) skulle mottagas alla försörjningshjou och af arbetsföra inrymmas endast de kvinnor, som voro behöfliga för inrättningens skötsel och gång. Till den s. k. Södra arbets-och försörjningsinrättningen skulle däremot alla arbetshjon, som förut vistats vid den Norra, förflyttas och för framtiden förläggas. ‘ I sammanhang härmed erhöll Dillströms det officiella namnet: Stockholms stads arbetsinrättning, och Grubbens gärde skrefs Stockholms stads allmänna försörjningsinrättning.

Som förut blifvit nämnd t har emellertid inom försörjningsinrättningen under årens lopp uppstått en afdelning äfven för arbetsföra hjon, hvars antal nu är lika stort som hos Dillströms. På grund af denna omständighet föreligga på nytt de olägenheter i afseende på hjonens fördelning, som genom skrifvelsen af 1864 ansågos afhjälpta. Nödvändigheten för vår hufvudstad att erhålla en tidsenlig och tillräcklig arbetsinrättning har också länge varit insedd, och Stockholms stadsfullmäktige hafva nu beslutat att uppföra den nya arbetsinrättningen uti kvarteren Skarpskytten och Musköten vid den blifvande Lignagatan ytterst på Södermalm. Förslag att förlägga den till Löfsta (Riddersvik) och till Kungsholmen (bredvid Grubbens gärde) vunno icke majoritet inom stadsfullmäktige. Där de gamla Dillströmska murarne — sysslomannens bostad täljer årtalet 1801 — ännu resa sig, skall i en framtid den nya uppfartsvägen från Stadsgården till Katarina komma att gå fram.

Äfven frågan om fördelningen af hjonen på ett tillfredsställande sätt kommer att vinna vederbörligt afseende. Snart skall hufvudstaden alltså hafva, hvad den så väl behöfver, en rymlig, sund, och i öfrigt välordnad arbetsinrättning med en bestämd annan och lämpligare fördelning af hjonen. Att detta i sin ordning kommer att verka lättande jämväl i afseende på närvarande tryckta förhållanden vid Grubbens gärde, är en tydlig sak.

En omständighet som i sin mån bidrager till mottagandet af arbetsföra personer vid Grubbens gärde är, att de, som varit dömda till straffarbete icke få tillträde hos Dillströms. För dessa äro enligt reglementet arbetsinrättningens portar stängda, men försörjningsinrättningen, hvars mottagningsskyldighet icke är begränsad af ett sådant förbud, anses oförhindrad att mottaga f. d. straffarbetsfångar.

Det är att förmoda, att vederbörande, i sammanhang med den blifvande nya arbetsinrättningen äfven tager i öfvervägandeDillströms, sedt från Stadsgården.frågan om lämpligheten af ett förbud för inträde af antydda art. Arbetsinrättningen, som fyller en mission bland de fattige och arbetslöse, borde äfven kunna utsträcka sin hand till de frigifne fångärne, som annars lätt råka i lösdrifvarelagens klor, så framt de icke rent af föredraga fängelset.

För mottagande hos Dillströms fordras remiss från öfver* ståthållareämbetet för polisärenden, fullständigt prästbetyg och läkarebetyg, som utfärdas af andre stadsläkaren. Styrelsen är densamma för Dillströms och Grubbens gärde och subordinerar som sagdt under fattigvårdsnämnden. Det för inträdet erforderliga prästbetyget skall vara fullständigt, så att däraf framgår, huruvida sökanden utstått straffarbete eller icke.

Bland hjonen hos Dillströms finnas tvenne kategorier — de, som mottagas till arbete efter frivillig anmälan, och

sådana, som af poliskammaren dömas till arbete för aftjänande af skuld till allmän fattigvård, den de anses kunna, men ej vilja betala.

Arbetsinrättningen binder dock de frivilliga hjonen genom kontrakt, något som icke förekommer inom försörjningsinrättningen, där hjonen blifva utskrifna på önskan och efter uppgift af någon antaglig möjlighet till arbete och utkomst.

De kontrakt, som användas hos Dillströms, omfatta en tid af 3 månader med en månads uppsägningstid.

För att blifva utskrifven har man att iakttaga den kontrollerade uppsägningstiden, i annat fall betraktas man bunden eller anses kontraktet prolongeradt för ytterligare 3 månader. På sysslomannen ankommer dock att medgifva utskrifning innan kontraktstiden utgått åt hjon, som försummat säga upp i tid, för så vidt de bevisligen styrka sig erhålla arbete omedelbart sedan de lämnat inrättningen. Anledningen till dessa fordringar hos Dillströms på en tillförlitlighet, som vid Grubbens gärde icke ansetts nödvändig, är att söka förekomma missbruk af arbetsinrättnin-

Kapten P. Nisbeth

Sysslomam.gens ändamål, som annars icke skulle uteblifva. Det har nämligen händt, att personer, som fruktat att blifva anhållna och behandlade som lösdrifvare, lyckats skaffa sig remiss och mottagits hos Dillströms, men sedan efter några dagar under uppgift om erhållet arbete sökt blifva lösta från sina kontrakt, hvilket äfven medgifvits, till dess uppdagandet af falska uppgifter nödvändiggjort nämda fordran på bevis, att det påstådda arbetet icke blott är en förespegling utan också verkligen står att få.

Som sagdt finnes vid Dillströms äfven en annan klass af hjon, som inte förrätta ett frivilligt sökt och åtaget arbete utan ett tvångsarbete. Dessa utgöras numera — fordom hafva äfven till tvångsarbete dömda prostituerade lösdrifverskor förts till Dillströms — af personer dömda att genom arbete aftjäna iråkad skuld till allmän fattigvård. Dessa tvångsarbetare utgöras till stor del af män, som blifvit dömda att utgifva barnuppfostrings-bidrag, men låtit sina barn komma fattigvården till last, af kvinnor, som födt oäkta barn, hvilka fattigvården måst taga hand om, men äfven af .föräldrar, som varit oförmögna försörja barnen själfva.

Antalet af dessa hjon är emellertid icke stort — omkring 30 — och på deras skuld afräknas för vanligt grofarbete 50 öre om dagen samt för arbete, som fordrar yrkesskicklighet och för fintvätt 75 öre pr dag.

Det är utan gensägelse ett enastående institut — detta bort-dömande till tvångsarbete för skuld, som kvarstår långt efter det bysättningshäktets portar slagits upp på vid gafvel för att aldrig mera innesluta gäldenärer, de där dock ingalunda voro tvingade att arbeta. Det är vidare t. ex. vid bötesförvandlingar en ofta gjord erfarenhet, att personer hellre aftjäna böterna än betala, äfven om de skulle kunna det. Men å ena sidan motsvarar hvar och en af bötesfångens fängelsedagar ett vida högre belopp, än som afräknas å tvångsarbetshjonets fattigvårdsskuld, och å andra sidan är tiden för bötesförvandlingsstraffet begränsad i lag, hvilket icke är förhållandet, hvad angår det Dillströmska tvångsarbetet, som fortgår, till dess hjonet arbetat af hela skulden. Det får därför antagas, att det är oförmåga och icke bristande vilja att betala, som i de flesta fall gör, att en person låter dömabort sig till Dillströms. Arbetet här kan komma att draga ut på tiden länge nog. Så t. ex. vistades en kvinna, sedan hennes barn dött, i hela två år vid arbetsinrättningen för att tjäna af den skuld, hon iråkat för barnens räkning.

Sjukafdelning finnes, men är endast afsedd för inrättningens egna hjon. En blick på åldersförhållandena vid Dillströms upplyser, att för ett visst år, 1897, största antalet intagna hjon voro 40—50 år gamla, därnäst 50—60, 30—40, 60—70, 20—30 år, så öfver 70 år samt minsta antalet 15—20 år. Barn under 15 år mottagas icke. De uppgifna siffrorna ställa sig i det närmaste lika för män och kvinnor.

Under årens lopp hafva åtskilliga unga hjon inom inrättningen beredts till sin första nattvardsgång. Bland dessa må nämnas ett namn, alltför väl kändt om också ej välkändt. Namnet är Westermark-Rosén.

Hvad de arbeten beträffa, som utföras hos Dillströms, sysselsättas de hjon, som äro kunniga i olika yrken, inom dessa. Särskildt drifves bageri i rätt omfattande skala — för eget behof och bland annat till Rosenlunds

ålderdomshem å Södermalm. Afdelningar för skomakeri, skrädderi samt smedja finnas äfven. De personer, som icke innehafva yrkesskicklighet, sysselsättas med diverse andra arbeten, bland hvilka må nämnas stenhuggeri (slående af makadam och huggande af gatsten), repning af dref, säcklagning samt vedsågning.

Försäljning af huggen och sågad ved har tagit ganska stora dimensioner. Så omsättas cirka 1,000 famnar ved om året, som försäljes i småmått om 1/eo famn hvardera till ett pris af 35 öre måttet för barrved. Tvätt, såväl för eget behof som äfven till en mängd gamla kunder, intager ock en afsevärd plats bland arbetena. Likaså mattpiskning om ock i mindre skala än hos Grubbens samt mattförvaring om somrarne.

En stor del af de frivilliga Dill strömska hjonen användas ej blott inom anstalten utan äfven på utarbeten. Priset på sådant arbete är 1 kr. 44 öre pr 8 timmars dag — »normalarbetsdagen» är alltså införd bland fattighjonen.

Arbetet börjar kl. 8 på morgonen och fortgår till kl. 12, hvarefter middagsrast åtnjutes till kl. 2, då arbetet återtages ochutgöra flitpenningarne 5 ä 10 öre om dagen. De hjon, som användas på utarbetena erhålla emellertid inga flitpenningar alls, men trots detta är utarbetet ganska eftersträfvadt.

Förklaringen ligger nära till hands. Kunden är villig att gifva Dillströmaren en drickspenning, hälst om det är någon, som han känner igen och har användt förut. Och så vankas det merendels också mat, bättre än den inrättningen består, ibland kanske också en sup eller två. Arbetspriset är ju så

pågår till kl. 6 på aftonen. Utarbetena bestå i flyttningshjälp och utförandet af en mängd tillfälliga uppdrag. Sedan gammalt har Dillströms en talrik och pålitlig kundkrets, som vid förefallande behof rekvirerar hjon från inrättningen. Inkomster för utarbetena representerar mera än hälften af den uppstådda ar-betsvinsten.

För sina arbeten erhålla hjonen s. k. flitpenningar, som till storleken variera efter de olika arbetenas beskaffenhet; i medeltal

Gårdsinteriör.billigt och det har blifvit en vana för Söderborna att omhulda Dillströmarne smått. Flere af dem hafva också visat sig villiga, glada, språksamma och arbetsföra, för undfägnadens skull, men kanske lika mycket äfven för de strålar af välviljans och medkänslans sol, hvaraf de funnit sig värmda.

Dillströmaren har liksom Grubbensgubben kommit att blifva en stockholmsk fattigtyp, originel och utpräglad. Den, som en gång left sig in i den »frie» Dillströmarens lif, har ofta icke kunnat trifvas riktigt bra på annat håll. Detta i rak motsats mot den missbelåtenhet och vantrefnad, som man merendels tinner bland hjonen vid Grubbens gärde. Dillströmaren däremot längtar åter, och jag känner åtminstone en, som hade ganska god ställning och arbetsförtjänst på landet, men en vacker dag snörde sin ränsel och försvann. Vid flyttningstiden påföljande höst igenfann jag honom på Götgatan i sitt anletes svett dragande på en kärra, full med möbler. Han var iklädd Dillströmarens kända dräkt af gråmeleradt kläde, men glad som en spelman och valkade med * belåtenhet på sin tobaksbuss. Hans uppsyn sade: jag är nöjd som jag har det, och hela världen bryr mig for resten inte ett dugg.

En annan gammal Dillströmare var gubben S.

Han flyttades öfver till försörjningsinrättningen, då arbetskrafterna började tryta, armarne blefvo Dillströmare. styfva, ögonen skumma och ryggen stel. Men det kunde gubben icke lida, den sena omplanteringen i annan jordmån blef honom för tung. Och så gick han naturen i förväg och förkortade en dag sitt gamla, onyttiga lif. Denne S. hade i sin ungdom varit, hvad man kallar, en studerad karl. Hvilka öden han genomgått, innan kan hamnade hos Dillström, vet jag icke, men däremot att han vistades där i många herrans år och att där syntes honom godt att vara. Mången Söderbo minnes nog den originelle och komiske gubben. I hökarbutikerna var han en välkänd kund och hans tokprat lönades ofta med en bit gammal ost, en särskild favoriträtt, eller någon annan matsäck. S. var tvifvelsutan en stor humorist, torrolig och oförarglig som

Boken om Stockholm. 20få. Och därtill hade han sin lilla svaghet, att alltid tala om de fina middagar och sällskaper, hvari han umgicks.

»I går åt jag middag på Hasselbacken med grefve W. och baron Z», kunde dillströmaren säga med den

allvarligaste min i världen.

»Nå, det var väl en fin middag?»

»Jo det vill jag lofva. Till smörgåsbordet fick vi bräckta rottingkäppar och halstrade mattstumpar, sedan stufvade galoscher med grefliga initialer, kafferepad dref, griljerade flyttningslass» etc. etc.

De dillströmska hjonens beklädnad är rikhaltigare och bättre tillgodosedd än hjonens vid Grubbens gärde. I stället för mollskinn begagnas vid arbetsinrättningen som sagdt gråmeleradt kläde. Dessutom äro karlarne försedda med bussaronger af buldan, som vintertid i arbetet bäras under västen. Om sommaren hafva de färgade gråblå buldanbyxor i stället för de vid Grubbens brukliga linnebyxorna. Vidare bestås de Dillströmska hjonen för vissa yrken och utarbeten med läderskor. Kvinnorna hafva lifklädnin-gar och underkjolar af ylle samt låga läderskor. De åtnjuta dessutom fördelen af att vara försedda med kalsonger — en lyxartikel vid Grubbens gärde.

Mathållningen är vid Dillströms ungefär densamma som hos Grubbens. Den är billig och tarflig — på fattigmat få ej alltför stora fordringar ställas — men kunde vara renligare och smakligare tillagad och serverad. Inom logementen finnes äfven åtskilligt att önska ur snygghetssynpunkt, ombyten af kläder och sängkläder kunde ske oftare än nu är fallet. Skurning a£ golf och sängbritser förekommer äfven väl sparsamt. Ohyran är lika hemmastadd hos Dillströms som vid Grubbens, oaktadt omsorgsfulla desinfektioner äga rum. Att striden mot inrotad ohyra är så godt som fruktlös gäller här liksom på många andra ställen. Och under alla förhållanden har man nu att förhoppningsfullt se framtiden tillmötes, icke att så mycket uppehålla sig vid framdragande af befintliga brister. Inom den nya arbetsinrättningen skola helt säkert med nya penater äfven nya bruk taga inträde.

Bland stadens fattigvårdsanstalter äro vidare de bägge ålderdomshemmen vid Sabbatsberg (f. d. fattighus) och Rosenlunds ålder-domshem (förut Södermalms fattighus) att lägga märke till. Som framgår af namnet är det här ålderdomen, som finner en fristad. De bägge hemmen hafva utrymme för resp. 1,010 och 768 personer. Allmänna försörjningsinrättningen rymmer 1,628 och arbetsinrättningen 810 hjon.

*

Den enskilda välgörenheten utöfvar, som jag inledningsvis antydt, vid sidan af den kommunala fattigvården, en allt mera omfattande och fruktbärande verksamhet till fattigdomens bekämpande och förbättrande af de fattigas villkor.

Det finnes, som man vet, inom hufvudstaden en stor förening, som ställt sig det målet före att oberoende af religiösa och politiska meningsskiljaktigheter verka för ett ordnadt samarbete mellan enskilda välgörande personer, enskilda välgörande stiftelser eller föreningar och den offentliga fattigvården. Jag syftar här på Föreningen för välgörenhetens ordnande, hvars förenämnda mål är lika vackert som svårt att uppnå.

Några ord om föreningens organisation och verksamhet äro förtjänta.

Då hjälp begäres, skall den hjälpbehöfvande inlämna sin ansökan åtföljd af prästbetyg å föreningens centralbyrå. Därefter gäller det att skaffa så noggranna uppgifter som möjligt om den sökandes villkor, behof och bästa sättet att lämna bistånd. Detta värf är uppdraget åt de s. k. »besökarne», hvilka inlämna så fullständiga upplysningsrapporter som möjligt och afgifva sitt utlåtande rörande möjligheten af ett verkligt upphjälpande. Besökaren har afgörandet af de hjälpsökandes öde i det närmaste i sin makt. Hans rapport blir visserligen underställd en kommittés bepröfvande och 'beslut, men detta senare torde i de flesta fall utfalla i enlighet med besökarens förslag. Till besökare utses därför män, som anses hafva både hjärta, praktisk blick och bepröf-vad opartiskhet.

Man söker så mycket som möjligt låta hjälpen utgå in natura, där sådant är i öfverensstämmelse med det förefintliga behofvet.

Understödssumman för 1899 utgjorde 46,418 kr. 30 öre, däraf 1,847 kr. 90 öre utlämnats som räntefria lån att återbetalas i småposter.Föreningen i fråga har äfven en kommissionsäfdelning, livar-igenom arbete — helst å landet — anskaffas åt de hjälpsökande. Vidare finnes en slöjdafdelning, hvarigenom arbete beredes åt ett större

antal sömmerskor, stickerskor och snickare. Genom utlåning af ett större antal symaskiner möjliggör föreningen äfven arbete för många. Dess verksamhet har också en annan god sida, som är värd allt erkännande. Den består däri, att föreningen bekostar lärokurser för fattiga änkor eller andra kvinnor i något yrke, för hvilket de hafva lust och fallenhet. Under lärotiden sörjes äfven för underhållet.

Ännu något må sägas om föreningens barnhärberge. Dess verksamhet baserar sig på en för detta ändamål af enskild person donerad fond å 40,000 kr. Där intagas sådana barn med vacklande hälsa som ej anses kunna få någon vård i hemmet. De få stanna, tills de blifvit återställda, då de antingen återlämnas till hemmen, eller i de fall, då dessa äro alltför usla, utackorderas på landet i något godt, helst barnlöst hem.

Det gör ett sorgligt intryck att läsa de anmärkningar, som härbergets styrelse fogar till de intagna skyddslingarnes namn. T. ex.: »Lydia, den tredje af fem syskon. Nyligen utkommen från sjukhus och mycket svag. Fadern en oregerlig drinkare, som misshandlar sin sträfsamma hustru,» eller »Anna Augusta, den tredje af sju syskon. Hade i brist på nödig tillsyn och till följd af dåliga anlag till hela sin varelse så förslappats, att god vård var af högsta nöd för så vidt hon skulle kunna räddas. Modern periodsupare. Fadern arbetsam. Vid tiden för flickans intagande å härberget var hemmet obeskrifligt smutsigt och eländigt...» o. s. v. Alltid samma historia — sjukdom, laster, nöd!

Att närmare ingå på och beskrifva de många enskilda föreningars och stiftelsers verksamhet, som framgångsrikt och oför-tröttadt arbeta mot fattigdomen inom hufvudstaden, tillåter icke den trånga ramen af denna uppsats. Det barmhärtighetsverk, som utöfvas från Frälsningsarméns sida får sin särskilda beskrif-ning under egen rubrik i denna bok. Likaså medgifver utrymmet icke ett närmare ingående på den rent privata välgörenhetens område, äfven oafsedt den indiskretion, författaren lätt kunde löpa fara att göra sig skyldig till vid behandlingen af ett ämne, såömtåligt som detta. Det kan dock nämnas, att de rikes hjärtan icke alltid äro så tillslutna för den fattiges nöd, som allmänheten plägar föreställa sig. Ett exempel: Hvarje julafton låter en af hufvudstadens mycket förmögne män utdela flere tusen kronor till de fattige. En af hans underordnade reser från fattighem till fattighem och utdelar sin husbondes gåfvor.

*

Uppmärksamheten har hittills så godt som uteslutande varit riktad på fattigvård, på kommunens fattiganstalter, samt förhållanden inom några af de förnämsta bland dessa. Detta har synts mig utgöra en mycket väsentlig del af kapitlet om de fattige i Stockholm. Frågan om fattigdomens orsaker, verkningar och former innebär i och för sig ingenting specifikt för vår hufvud-stad. De äro livarandra i det hela ganska lika inom hvarje storstadssamhälle. Det finnes alltid några hufvudorsakex, som i större eller mindre omfång komma fattigdom åstad — superi, lättja, arbetslöshet, bostadsbrist. Men dessutom torde man hafva anledning räkna med lika många orsaker till fattigdom, som det finnes fattiga individer. Verkningar och former hafva äfven i hufvud-sak öfverallt något gemensamt — de må nu heta inneboende, bettleri, otukt, lösdrifveri m. m. Att den nu rådande bostadsbristen särskildt drifvit de fattiga att taga sin tillflykt till inneboendet i oroväckande grad är lika så visst som det fördärfliga inflytande, hvilket följer detta i spåren, är svårt att utrota. Det är i dessa trånga lägenheter, öfverfyllda af människor uti olika åldrar och af skilda kön, som förakt för arbete, sedlighet och religion frodas och utandas sitt gift. Det billiga priset på bostad för natten sätter männen i tillfälle att under dagarne använda desto mera af sin arbetsförtjänst till lif på kaféer och krogar. I dåligt sällskap glömma de sin familj, som slutligen faller fattigvården till last. Och själfva få de smak för inneboendets atmosfär, så att de rent af trifvas däri som fisken i vattnet och för. alltid förlora all smak för eller längtan efter ett ordentligt och samhällsnyttigt lif. Sådana personer innebo till stor del uti den mängd sämre hotell, som hufvudstaden har, men äfven på en delhärbergen. Några af detta slags hotell har jag besökt och orden tryta att beskrifva den smuts och osnygghet, som rådde i de af flere personer bebodda trånga rummen uti en luft, som gör det ofattligt, att människor där kunna tillbringa sina nätter och under vintern, hvad åtminstone kvinnorna angår, så godt som hela dygnen. Det är på sådant sätt fattigdomen sänker, sänker så djupt, att människan blir i stånd till sådana hemska förbrytelser, som snart sagdt höra till ordningen för dagen.

Till fattigdomens former hör äfven tiggeriet, en företeelse som tarfvar sin alldeles särskilda behandling,

mångskiftande som det är till sin gestalt, påminnande om de vexlande färgerna i ett kaleidoskop. Här den sluge tiggaren, som med öfvad skarpblick ockrar på sin nästas svagheter, där den fräcke, som är närgången af vana eller ovana — säg hvilketdera — eller den blinde, lame, döfve, puckelryggige, som söker väcka medlidande, och som verkligen är, hvad han ger sig ut för, eller också icke. Eller vidare, barnet, som ber om en slant, och hvars far är i fängelset och modern illa sjuk. Ljuger dess klara blick, eller har tiggeriet här tagit åter en af sina af sky värdaste gestalter? Och till slut den humoristiske tiggaren, han, som är fattig och glad, och kan skratta,fastän han är hungrig, han, för hvilken man alltid känner en viss sympati, eller kanske — ett slags afund. Just i denne sorglöse riddare af galghumorn har jag tyckt mig finna något af det bästa vår hufvudstads äkta fattigbefolkning bär innerst, dess naivitet. Denna egenskap är dem också ett visst skydd i alla lifvets vedervärdigheter. De kunna blifva fattiga och eländiga, men de gå icke helt och hållet under. Vintertiden ser man icke mycket till dem ute på gator och torg. Men när våren kommer och sjöfarten börjar, då märker man dem nere vid hamnarne med sol i blicken, på håret likadana som året förut. Där sjåa de ibland och förtjäna sig en penning eller, om det passar, tigga de om en slant till en butelj öl.

Ibland verka de rent af förbluffande med sitt ogenerade väsen.

Så svarade mig en tjuguåring af detta species, hvilken jag, efter att ha gifvit honom en tjugufem-öring, förebrådde att han icke sökte arbete: »arbeta», sade han,

»hvad tjänar det till, när herrn ger mig slanten, och förresten så arbetar jag om morgnarne, när herrn sofver, för då fiskar jag nors eller metar aborrar.» Så Stockholm har sina lazzaroner.

Dock, de äro att finna endast bland riktiga stockholmsbarn.

Ytterst på malmarne, där fattigdomen är störst, finner man dessa fattiga, som arbeta från morgon till kväll för att kunna försörja sig och de sina. Änkor med flere barn, familjefäder med stor familj, men äfven ensamma i lif vet, mestadels äldre kvinnor, hvilka hafva det svårt, mycket svårt att draga sig fram, sjuka som de mången gång äro, men för stolta att beklaga sig, för blyga att bedja om hjälp. Många af dem hafva sett bättre dagar och det sätt, hvarpå de bära sin fattigdom, är föga annat än hjältemod. Eller de många arbetarefamiljer, där den ganska goda inkomsten icke vill förslå, sedan den dyra hyran är betald, uti

»arbeta, hvad tjänar det till,»dessa prisstegringens tider. Sådant gör arbetet tungt! Man ser sig nödsakad taga på kredit, skulden växer och därmed fattigdomen. Till sist blir den öfvermäktig. Det är den gamla historien!

Att fattigvården i fall, sådana som de sistnämnda beredvilligt lämnar understöd till däraf förtjänte är en beaktansvärd sak och en verklig välgärning. Men den enskilda välgörenheten har därtill på dessa områden, synes det mig, sitt mest välsignelserika fält. Man har ock härvidlag nu mycket mera än förr börjat undersöka behofvet, innan hjälpen lämnas. Måtte äfven understödet rättas så, att det för den fattige verkar så litet som möjligt af allmosa. Ty detta är ofta tyngre än fattigdomen själf.

Fattigdomen är mäktig att förädla, den har ej blott förmågan att sänka. Och det gifves förhållanden, då den bör hälsas med aktning och vördnad, likaväl som det är en sanning, att fattigdomen i och för sig icke är någon skam och under alla omständigheter icke något brott.Barnens paradis.

Af Daniel Fallström.

Hade Viktor Hugo någon gång kommit till Stockholm, kan man vara viss på, att han icke skulle ha underlåtit att besöka Linnéparken. Den är för vår hufvudstad det samma som Tuilerie-trädgården är för Paris: barnens paradis. Och författaren till »L/art d’étre grandpére» svärmade ju — som man vet — för barn.

Nå ja, man behöfver nu inte ha skrifvit om konsten att vara farfar för att finna nöje i detta underbara joller — något midt emellan sång och fågelkvitter — som är i stånd att förjaga molnen från den dystraste panna och komma den trumpnaste mun

Boken om Stockholm. 21att le. Barnet är ju allas gunstling, och jag har sett den inbitnaste och mest korrekte ungkarl gå på alla fyra endast för nöjet att få bära en liten ostyrig parvel på ryggen.

Gå ned i Linnéparken en middag, då springbrunnen plaskar framför biblioteket, och lindarnas skugga inbjuder till vackra drömmar — drömmar som ha samma förunderliga kraft som Aladdins lampa, att på ett ögonblick förflytta er bort — hvart ni vill — från dessa imponerande stenkistor och all denna skrikande storstadslyx, som, sida vid sida af eländet, rör sig i gatudammet.

Men ni vill inte bort. Ni stannar, fängslad af den tafla, ni Lar framför er.

Linnéparken ligger dränkt i junidagens varma, lifgifvande, icke allt för gassande sol. Allt skimrar i ljusgrönt, från Karla-vägens planteringar mest ända ned till Stureplan, där spårvagns-klockorna ljuda dagen i ända, och där det är ett evigt stigande af och på. Gräsplanerna, öfver hvilka klippningsmaskinen nyss rullat fram, och som vattnats af trädgårdssprutans blänkande strålar, likna skiftande schaggmattor, hvilka ännu ingen fot har trampat. Midt ur detta haf åf frodigt växande grönt uppdyka de persiska syrénernas violetta och viburnum-buskarnas snöhvita blomklasar. Här och där skjuter en mörkgrön kastanje upp i den vårljusa luften, och de skära blompyramiderna skälfva i det gyllne solljuset.

Och från Floras kulle ned till biblioteket är hela rymden fyld af klingande, friska skratt och muntert sorlande röster. På de hundra sidogångarna och i de breda, snörräta alléerna vimlar det af barn, barn af alla åldrar och samhällsklasser — från den rosenkindade babyn, som bäres på armen af den högadliga familjens barnjungfru, till den barfotade portvaktens Kalle, som under skolferierna singlar slant och hoppar hage med tolfåringens hela outtröttliga energi.

*

Humlegården — jag kallar den ännu den gamla, kära Humlegården — med sina en gång så stolta lindar, som sett så många släkten komma och gå, har blifvit förvandlad till en enda stor lekstuga, där det är högt i tak och godt om utrymme.Den var också förr i världen ett ungdomens favorittillhåll, men mest den kamplystna ungdomens, hvilken här levererade skarpa bataljer, medan den stora ofreden mellan klarister och jakobister ännu varade. Men den tiden är nu länge sedan förbi. Den mera försigkomna ungdomen i våra dagar är icke någon vän af slagsmål — den röker hellre sin lilla cigarrett i fred och ro och lägger ned sina fickpenningar i de stora sportmagasinen.

Men det var likväl icke endast till tummelplats för skolornas rivalskap, som Humlegården förr i världen tjänade. Där fanns en liten damm, hvilken under vintrarna begagnades till skridskoåkning, och den var flitigt besökt och till och med vid högtidliga tillfällen eklärerad. Där fanns då, som nu, en utmärkt kälkbacke — kanske den utmärktaste i Stockholm, och på rotundans och teaterns glada tid var det fashionabelt att ha sina kälkpartier i Humlegården.

Och de vackra, stämningsfulla höstkvällarna sedan! För femtio öre — så framt man inte fann det bekvämare för sin kassa att helt enkelt ta plankbiljett — för femtio öre fick man åse Törners briljanta fyrverkerier, men raketernas glänsande, sakta fallande guldregn belyste då icke någon praktfull gatufasad i stor-stadsstil. Nej, husspekulationen i förening med de goda tiderna och befolkningens tillväxt hade ännu icke trollat fram palatsen vid Sturegatan och Valhalla vägen, och tobaksladorna inrymde då för tiden hyresfritt det Stockholm, som händelsevis saknade tak öfver hufvudet. Idylliska tid, då romantiken ännu blomstrade bland trärucklen på Ladugårdslandet, och det låg en fläkt af poesi öfver fallfärdiga gul- och rödmålade plank och instängda, maskrosbevuxna malmgårdar! Nu kallas Ladugårdslandet officielt Östermalm, Humlegården har blifvit omdöpt efter Linné, och tobaksladorna, de röda tobaksladorna äro för länge sedan jäm-nade med jorden. Där reser sig nu i stället det elegantaste och modernaste Stockholm.

Men det var icke om försvunna och nybyggda stadsdelar vi skulle tala. Det var om »barnens paradis».

Se på den lilla parveln! Han skall vägas. Mamma och stora syster stå djupt intresserade bredvid vågen och för att få den lilla baddaren att ligga stilla, måste mamma själf i egen hög person hålla honom i kolten. Men han vill inte. Fastän han endast tycks vara halft annat år, finner han det instinktmessigt mycket upprörande att få lof att ligga så där som en annan liten kalf och bli vägd i allas åsyn. Men pysen skriker inte. Han bara stretar för att komma ner. Det går likväl inte, och så blir han till sist vägd och befinnes inneha en ganska bastant stofthydda för

sin ålder. Och mamma småler af belåtenhet, när kullan på sin breda daldialekt försäkrar, att pysen är snart lika dugtig som hennes Matts där uppe i Rättvik.

Men det är bara en förtjusande genre-

tafla.

Där borta i alléen spela ett par präktiga pojkar ett parti boll. Den flyger så lätt och lustigt genom luften och beskrifver därunder så djärfva båglinjer att det är en fröjd åt det. Och tindrande blåa gossögon lysa under den svettdrypande pannan, och bruna små händer sträcka sig så snabbt och påpassligt efter den vackra bollen, att man icke kan låta bli att tänka, att det en gång i tiden skall bli ett par duktiga karlar af de där båda små bollspe-larne. Men i det samma snafvar den ena af dem, och bollen flyger långt in på den ny-skurna, sammetslena gräsmattan.Det var illa — riktigt illa gjort af bollen! Hur skall man nu bära sig åt? Gräsmattan får icke beträdas, och den vackra bollen är det också synd att lämna i sticket. Gossarna stå moltysta, utan att se på hvarandra, men det arbetar så mycket ifrigare i de små hjärnorna.

Med ens sticka de af som en pil. De ha fått sikte på en bred och trygg poliskonstapel, som står och lyser i solskenet med händerna på ryggen borta i en af sidogångarna. Han skall hjälpa dem! Och med mössan i hand, ifriga och andtrutna, närma de sig nu polismannen. I en flytande ordström, talande i munnen på hvarandra, andraga de nu sitt ärende. Visst gick det an att få ta bollen. Men det var riktigt snällt att först begära lof. Och så i väg igen i samma ilsamma, tumlande fart. Som smidiga jakthundar sätta de öfver inhägnaden, och i nästa ögonblick flyger bollen åter muntert i dén vårblåa luften. Men polismannen och jag ge hvarandra en förstående blick och de båda små gentlemännen vår odelade högaktning.

Där borta spelas åter igen krocket.

De äro fyra medspelande, två unga flickor och två gossar. De äro vackra barn allesamman, med regelbundna drag och stora, svarta ögon. Ansiktena ha ett visst släkttycke — den något böjda näsan med de ytterst lättrörliga näsvingarne, som skälfva och darra, när spelet ger minsta anledning till ett litet lifligt uppträde. Då vänder sig mamma, som sitter på den gröna soffan och läser Geijerstams »Boken om lille bror», och med en stämma, hvars mjuka, sonora tonfall ljuda som dämpad musik, afgör hon med stor bestämdhet — som gällde det Europas öde — den tvistiga frågan. Och spelet fort sättes.

Öfver hela denna grupp ligger det något förnämt och säkert, som skiljer den från de öfriga. »Race!» hviskar jag tyst till mig själf, när jag går dröjande förbi.Men se där ha vi lillan i all sin glans, förtjusande och intagande som en vårmorgon! Hon sitter midt i sand-hafvet och klädd i skärt och hvitt, liknar hon en kastanjeblomma, som vinden nyss plockat från en gren och blåst dit ut. Och med en liten grönmålad bleckskoffel öser hon sand allt hvad hon orkar. Hela det lilla rosiga ansiktet har ett uttryck af sublimt allvar, och det är endast, när några sandkorn kittla lillans hals, som läpparna öppna sig för att visa mjölktändernas skimrande pärlrad.

Och med ens förstår jag, hvarför den af vårstorm bräckta lindens knotiga stam ännu grönskar, hvarför den lefver, trots dess märg är förtorkad och barken med möda sammanhålles af ett rostigt järnband. Det är ungdomen, det är det sorglösa, jublande lif, som rör sig kring din svartnade stam, det är barnets oskuldsfulla leende, de ungas friska, klingande skratt, som håller dig vid lif, som låter bjärtgröna blad, när våren kommer, ännu smycka dina återstående grenar och breda dem till ett grönskande hvalf öfver hufvudstadsbarnens soliga paradis.Den lärda världen.

Af Carl Forsstrand.

Stockholm är icke blott de materiella intressenas och de världsliga förströelsernas stad; det är äfven medelpunkten för våra intellektuella och ideella sträfvanden, och det är sålunda naturligt, att man inom dess område skall finna de förnämsta vetenskapliga institutionerna och samlingarna och de flesta af våra lärda samfund och föreningar. Den moderna mälarstaden bär emellertid ingalunda någon lärdomens prägel, och de lärda idrotternasutöfvare göra i allmänhet föga väsen af sig. Men har man någon anledning att träda i beröring med dem eller på annat sätt reflektera öfver deras tillvaro, då erfar man, att de äro både ganska talrika och

stundom rätt originella, äfvensom att deras verksamhet är bunden vid inrättningar och anstalter, hvilka i anseende kunna täfla med åtskilliga af de förnämsta i utlandet.

Så veta vi ju t. ex. hur Gustaf III:s berömda akademi för snille och smak allt fortfarande är vid lif, ehuru detta emellanåt af elakheten stämplas som missriktadt, och att densamma börjat realisera sina hundraåriga funderingar öfver sitt ordboksarbete. Bland dess aderton medlemmar träffas visserligen blott ett fåtal

verkliga språkforskare, men både vältaligheten och skaldekonsten äro ju representerade, och man får väl antaga, att arbetet då går sin gilla gång, i synnerhet som doktor Carl David af Wir-sén, akademiens ständige sekreterare, lär se till att ej alltför modernt anlagda personer få intaga någon af de då och då lediga aderton fåtöljerna. För öfrigt är det ganska litet man har att säga om denna Svenska akademi, men förhållandet torde ändra sig, sedan densamma nu som bekant blifvit bestämmande angående en del af Nobelinstitutets fonder, hvarigenom den kommer i kontakt med utlandet och sålunda utan tvifvel äfven skall röna inflytande af kontinentala och andligen uppfriskande vindar.

Åtskilligt modernare både till art och verksamhet är dess dock ganska betydligt äldre kollega, den öfver etthundrafemtio år gamla Vetenskapsakademien, hvilken började sin tillvaro under ingen mer eller mindre än den store Carl von Linnés egid — vår »prin-ceps botanicorum» var nämligen en af densammas stiftare och dess förste prseses. Vi kunna ju af artighet mot ålderdomen, om ej af andra skäl, ägna den högt ansedda akademien litet mer uppmärksamhet samt göra ett besök i naturhistoriska Riksmuseum,

C. D. af Wirsén.hvilket står under akademiens förvaltning och är inrymdt i dess för stockholmarne såväl som för resande och utländingar välbekanta, rymliga och ganska prydliga hus vid Adolf Fredriks plan.

Hvad denna byggnad hyser i sitt inre torde också vara välbekant för en mängd äfven icke speciellt intresserade, d. v. s. •de af afdelningarna, som på vissa tider äro öppna för allmänheten. De stora, vackra salarna och gallerierna med de rika samlingarna af djurrikets mångfaldiga medlemmar ha^samlat och

samla än i dag talrika, vetgiriga eller nyfikna skaror åskådare. Det väldiga elefantskelettet och andra minnen från afrikaresanden Wahlbergs resor, de i sin praktfulla fjäderskrud lysande exotiska fåglarna, de vackra snäckorna och korallerna, de otaliga i sprit och glasburkar förvarade hafsdjuren, alla ha de fängslat uppmärksamheten, och när museet erhållit någon ny, särskildt fängslande attraktion, såsom t. ex. den präktiga, så lefvande framställdamyskoxegruppen från Östra Grönland, då har tillströmningen ökats. Och med förvåning eller beundran för hvad man sålunda får se ägnar åtminstone en och annan en tanke åt hur allt detta hop-bragts och kunnat ordnas. Ett vidsträckt fält öppnar sig då för utsikterna öfver den svenska naturforskningens verksamhet, öfver resultaten af dessa ryktbara expeditioner till de norra polarhafven, hvilka utgjort vårt lands stolthet och hvilkas lyckliga återkomst någon gång gestaltat sig som en fest för hela Stockholm, öfver berömde vetenskapsmäns tysta och trägna arbete och öfver det rika ljus öfver skapelsehistorien och naturens sammansättning, som varit detsammas frukt. Ar man i besittning af någon formel, som skänker inträde till de inre lokalerna, till reservsamlingarna,

Myskoxegruppen.

instituten och studiekamrarna, då får man också göra bekantskap med vetenskapsmännen själfva, d. v. s. med lärde män, som bära vidtberömda namn och än tillhöra vår stads mest bekanta personer, än föredragit att lefva så fördjupade i sina forskningar, att de knappast blifvit kända mer än till namnet, men emellanåt förete egendomligheter, som sedan gammalt ansetts vara lärdomens särtecken.

Så var åtminstone förhållandet för ej så många år sedan. Vår tid, som är fattigare på original inom alla områden, presterar kanske ej heller så många originella typer äfven i de lärda yrkena som fordom. Den som t. ex. minns öfverbibliotekarien Klem-ming i K. Biblioteket eller professor Angelin och bibliotekarienInteriör 'af Riksmusei stora sa|.Ahlstrand inom Vetenskapsakademien, han spanar nog förgäfves efter deras likar i nutiden. Ej heller äga vi nu någon Sven Loven, utmärkt lika mycket för stor genialitet som ett ofta originellt sätt i uppträdandet. Men vi ha vår ryktbare och idérike Nordensköld, som hela Stockholm känner och som ju är en i många afseenden — jag

hoppas jag ej säger någon oartighet — unik personlighet. Något hvit och åldrad, är han dock fortfarande vid ungefär samma både fysiska och andliga vigör, som när han förr promenerade på Sibiriens tundrar eller öfver Grönlands inlandsis, och när han nu, försjunken i tankar, vandrar från sitt hem vid Trädgårdsgatan till mineraliekabinettet i akademiens hus, tro stock-

holmarne, att han går och planlägger nya vetenskapliga vikingafärder. Men dessa har han lämnat att utföras af yngre krafter — hans son Erland och hans systerson Otto Nordenskjöld uppbära därvid släktens traditioner —, medan han själf helst dväljes i geografiens historia och då och då gör en afstickare på sina berömda diamantborrningars fält eller funderar öfver det kosmiska stoftets betydelse.

I Riksmuseum träffa vi vidare professor Fredrik Adam Smitt, som vunnit en vacker grad af den ursprunglighet, som decenniers sysslande med sprit-lagda fiskar kan alstra, Gustaf Lindström, den lärde, tyste, vidtberömde kännaren af de äldre jordperiodernas djurvärld, och Lindström »med fingret», Nordenskiölds mångårige assistent, Alfred Gabriel Nathorst, den namnkunnige polarfararen och kännaren af den fossila växtvärlden, gamle Ru-bensson, meteorologen, Nils Ekholm och andra väderleksprofeter, stjärnkikaren Bohlin och Christoffer Aurivillius, den flitige insektkännaren, Hjalmar Théel, som pejlat hafsdjupen och ärft Lovéns fack och anseende som en bland de styfvaste kännarne af sjökorf-var och andra ryggradslösa varelser, och Veit Brecher Wittrock, som skapat det nya vackra Bergianum, och last but not least aka-

A. E. Nordenskiöld.demiens gamle sekreterare Lindhagen, lärd och distrait till utseendet, men säkerligen lika upplagd för kalkyler som när han förr i världen tittade på himlakropparne från Pulkovas observatorium. Vi skola ej heller glömma akademiens fysiker professor Hasselbergr ehuru han syns föga till utanför sitt institut, eller Erik Dahlgren, den mångkunnige geografen, som styr och ordnar med akademiens dyrbara och rika, men tyvärr väl trångt inhysta bibliotek.

Man har emellanåt hört sägas, att det är en het mark, hvarpå dessa lärde män och deras rätt talrika kolleger, akademiens ledamöter, vandra. Den hetsighet och misstänksamhet, som stundom äro lärdomens följeslagare, ha väl någon gång också vållat att andarne drabbat samman och att mot hvarandra stridiga uppfattningar med en viss skärpa försökt göra sig gällande. Men dylikt träffar man på i de flesta akademier, och det kan ju ibland vara af gagn såsom uppiggande och reagerande mot den ofta nog också befintliga akademiska stelheten och högtidligheten. Vår svenska vetenskapsakademi har emellertid för visso aldrig ådragit sig det löjlighetens sken, som t, ex. Daudet, som man säger med fog, kastat öfver Franska institutet, och de uppseendeväckande befordringsfrågor, hvilka emellanåt alstra riktiga fejder vid våra högskolor eller inom medicinalstyrelsen o. s. v., förekomma knappast inom hennes verksamhetsfär.

Nej, vill man skåda hur de lärde komma i lufven på hvarandra, då bör man resa till Uppsala eller Lund eller studera ett och annat af Stockholms högskolas utvecklingsskeden. Vi afstå dock från detta något blandade nöje för att i stället presentera några af sistnämnda institutions professorer. Dessa äro ju representanter för Stockholms lärda värld och få sålunda ej saknas i vår revy. Matematiken, den svåraste bland vetenskaper, företrädes sålunda af professor Mittag-Leffler, hvars namn nämnes vid sidan af Weierstrass' och Hermite's, men ej heller är obekant inom

Alfred Gabriel Nathorst.Stockholms affärsvärld, och af några yngre forskare, som se ungefär lika tillfredsställda ut som Arkimedes, då han i förtjusningen öfver en lycklig problemlösning sprang ur badet och ropade »heureka»! Det är kanske lika berättigadt att säga detsamma om professor Arrhenius, som, säges det, utfört skarpsinniga undersökningar om den luft vi andas, och om professor Otto Pettersson, som med en liflig och impulsiv naturells hela energi beslutit att genom hydrografiska arbeten utröna våra matnyttiga fiskars skenbart så nyckfulla uppträdande, medan professor Wilhelm Leche håller till på den moderna biologiens rikt gifvande fält, professor Lagerheim sysslar med ultramodern botanik, professor De Geer dokumenterar sig i is-tidsgeologi och professor Oscar Lever-tin midt i all denna nyktra naturvetenskap för ett hufvudsakligen kvinnligt auditorium föreläser litteratur- och konsthistoria och sålunda sprider ett poetiskt skimmer öfver all realismen.

Från Stockholms högskola kunna vi fara med ringlinien till K. Biblioteket, som kanske mer är en

allmänbildningsanstalt än den speciella lärdomens tillhåll, men i hvars rika bok-och manuskriptsamlingar äfven de redan lärde öka sitt vetande.

K. Biblioteket, som egentligen borde heta Riksbiblioteket, enär det bland ämbetsverken är likställdt med Riksarkivet och ej nu för tiden har något att göra med kungligheten, utom möjligen däri att det emellanåt får af höga vederbörande ett eller annat praktverk i present, står f. n. som bekant under ledning af grefve Karl Snoilsky. Någon lärd torde den ädle grefven näppe ligen kunna kallas, men han är en boksynt och bokälskande man, och det var nog denna egenskap som i förening med hans anseende som skald verkade hans på sin tid rätt uppseendeväckande utnämning till öfverbibliotekarie efter gamle Klemming. Det var •ett onödigt förbigående af så förtjänta biblioteksmän som t. ex.

G. Mittag-Leffler.Harald Wieselgren och Elof Tegnér; men verket har under grefve Snoilsky kommit i åtnjutande af en ordning och reda, som det i viss mån förut saknade; det verkar nu mindre antikvariat än fordom och har fått den modernare anläggning, som motsvarar dess dubbla ehuru ej officiella uppgift att vara både ett tillhåll för lärda forskare och tills vidare hutvudstadens enda folkbibliotek.

Vid besök i K. Biblioteket kan man i visningssalen beundra en mängd i montrer utlagda rariteter i manuskript och boktryck, profver på vacker bokbindarkonst, kungliga och märkvärdiga personers autografer o. s. v. och i läsesalen iakttaga hur kunskapssökande medmänniskor öka sitt vetande, hur lärde män sitta lutade öfver pulpeterna, fördjupade i kritiska studier bland manuskriptbuntar eller gamla bokluntor, hur novellskrifvande damer följa sitt köns nya bestämmelser, hur litteraturens och pressens daglönare plagiera eller stufva om hvad andra redan skrifvit och fått tryckt, eller slutligen hur en eller annan dag-drifvare eller, för att använda ett utländskt men betecknande uttryck, tramp här under någon simulerad form af läsning eller skrifning får sin gratis-värmestuga.

Det är så lugnt och stillsamt i den Karl Snoilsky.

stora vackra salen, där ett rikligt referensbibliotek utan allt besvär står till de besökandes förfogande. Blott då och då af brytes tystnaden af vaktmästarnes steg, när de komma med de rekvirerade böckerna från samlingarna, eller af tjänstemännens hviskande upplysningar. Stora glasdörrar skilja läsesalen från låneexpeditionen, där ett par amanuenser ha fullt upp att göra med att expediera bokrekvisitionerna såväl för användning på stället som för hemlån. Det var här bakom disken, som man ännu för ett tiotal år sedan eller så kunde få göra bekantskap med amanuensen Clir. Eichhorn, en af Stockholms skickligaste bokkännare och en i flere afseenden originell person; här vid bordet i fönstersmygen fick man ibland och får väl ännu se HaraldWieselgren, den »oförbrännelige» bibliotekarien, biografiske författaren, föreläsaren, talaren och framför allt Idunesaren, som vi torde få tillfälle att närmare skärskåda i ett annat sammanhang. Någon gång får man se grefven-öfverbibliotekarien själf, något stel men förbindlig, i dessa undre regioner, men i regeln vistas han liksom flertalet af bibliotekets tjänstemän inne på samlingarna eller i arbetsrummen, där de katalogisera och utföra alla de öfriga tidskrifvande värf, som både de äldre bokskatternas vård och de årligen i stora massor nyförvärfvades mottagande och inordnande fordra.

K. Bibliotekets samlingar representera som bekant hufvudsakligen de humanistiska vetenskaperna. Forskaren finner där rika litterära hjälpmedel för studier i filologi, historia, geografi, bildande konst o. s. v., men vill han ha ett mer åskådligt material, än det böckerna skänka, då må han begifva sig till Nationalmuseum och taga kännedom om statens historiska och konstsamlingar, eller till Lifrustkammarens i K. Slottet vapenförråd och gamla dräkter m. m., eller till Nordiska museet för att taga i betraktande hvad doktor Hazelius med ett i alla land enastående samlarnit lyckats åstadkomma för belysandet af Nordens kulturhistoria.

Doktor Arthur Hazelius kan naturligtvis räknas till Stockholms lärda värld, ty en verksamhet som hans förutsätter en sällspord mångkunnighet; men för Stockholm äger han större betydelse som skapare af en bland hufvudstadens förnämsta sevärdheter än som medlem af de lärdes skrå. Särskildt om man tar i betraktande hur Stockholm under de sista decennierna, tack vare de styrandes kortsynthet, förlorat åtskilligt af det som förr skänkte detsamma skönhet och behag — t. ex. det nu genom Helgeandsholmens och Strömsholms • bebyggande och Vasabrons uppförande vandaliserade perspektivet från Norrström uppåt Mälaren — bör man vara tacksam

för att dr Hazelius ej varit en inbunden kammarlärd utan en man med ovanligt vakna allmänna intressen och som sålunda kunnat som en ersättning för det förlorade lämna oss Nordiska museet med Skansen.

Äfven i Nationalmuseum träffa vi lärde män, som ej behållit, sitt vetande för sig själfva utan genom föreläsningar och annanTerksamhet tillhöra hufvudstadens mer allmänt kända personer, man skulle nästan vilja säga typer. Den grånade, men ännu kraftfulle riksantikvarien Hans Hildebrand t. ex., som ofta syns i det offentliga, eller den mer smidigt anlagde, åtminstone till det yttre mindre fornnordiske professor Oskar Montelius, som sällan saknas när Stockholm vid kongresser eller fester för utlän-dingar visar hvad det i vetenskapligt hänseende kan prestera, eller konstafdelningens t af vel granskare eller konstnärsmonogra-fister, hvilka gå under de anspråkslösa benämningarna intendenter eller amanuenser, men icke desto mindre äro lärde män, som i •en blink känna igen en Rembrandt eller på öret förstå värdera -ett antikt silfverfat.

Ja, det är ej ondt om lärdt folk i Stockholm, till och med i stubb, så vida ej detta Moliérerska plagg kommit ur bruk och blifvit ersatt af något mer tidsenligt. Vi påträffa i alla händelser damer, som drifva de lärda yrkena lika framgångsrikt som männen, fbåde graduerade och icke graduerade.

Väl äga vi för närvarande ej någon *Sonja Kovalewski eller Ellen Fries, men Ellen Key lefver och verkar, och bläddrar man t. ex. i Dagny, Fredrika Bremer-förbundets tidskrift, då finner man, att kvinnan rätt ofta ägnar sociala frågor en grundligare •och mer intresserad uppmärksamhet än mannen. Emellertid har •den benämning, hvarunder man fordom försökte förlöjliga lärdomens eller de intellektuella sträfvandenas bärerskor, numera ingen tillämpning; vår tid känner knappt några s. k. blåstrumpor. Den vetenskapsidkande och vittra kvinnan är mindre olik sina vanligare systrar än den lärde mannen de öfriga individerna af sitt kön. Häri ligger ett bevis på att Stockholm följt med sin tid.

Men om man sålunda t. ex. under en promenad på Stockholms gator blott sällan möter sådana uppenbara representanter för lärdomen, som åtminstone af mankön äro rätt talrika i våra universitetsstäder, så kan man dock, om man särskildt riktar upp-

Ellen Key.märksamheten däråt, få se en och annan individ, som otvetydigt är att hänföra till de lärda yrkenas utöfvare. Så är t. ex. förhållandet med flere af våra läkare, som djupsinnigt grubblande färdas i sina smala, lätt igenkännliga droskor till och från sina patienter. Ryktbara kirurger omväxla här med berömda mag-katarrsbotare, neurologer med Röntgenspecialister, sådana, som ha till uppgift att förhjälpa folk till världen, med sådana, som hypnotisera dem, hvilkas lif redan blifvit förvridet, o. s. v. Hela Stockholm känner dessa sina välgörare, beundrar deras lärdom, talar om deras kurer och räknar till deras led äfven de, som

egentligen ej höra dit, såsom t. ex. professor Chr. Lovén, som efter att ha varit professor i fysiologi nu som sekreterare i Landt-bruksakademien vårdar det svenska jordbrukets hälsa, eller professor Gustaf Retzius, som hinner med mycket, skrifver digra afhandlingar om alla möjliga djurs hjärnor eller om fiskarnas öron, nyligen varit Vetenskapsakademiens prseses, lär vara den ledande principen i tidningen Aftonbladet o. s. v.

Inför de växlande representanterna för Stockholms vetenskapliga och lärda värld, hvilka här ofvan blott skisserats i några exempel, står iakttagaren tveksam, om hvilket djup han skall tillmäta de intellektuella intressena i hufvudstaden. En och annanvill påstå, att de äro skäligen grunda och väl mycket anfrätta af det reklam väsen, som utmärker vår tid, och det händer nog, att vi äfven i det fallet så följt med vår tid, att vi äga professorer af samma typ som Paillerons Bellac. Men detta är ett nödvändigt storstadsondt. Bevista vi våra lärda samfunds och föreningars sammankomster eller åhöra de föreläsningar som emellanåt bjudas äfven i andra lokaler än de akademiska lärosalarna, då påträffa vi tillika allt som oftast åtskilligt med lärd tafatthet, vetenskaplig oskuld och naiv kunskapstörst, och däri ligger ju ett vittnesbörd om att de vetenskapliga intressena ännu ej glidit ut på humbugens mark. Stockholm är dock i detta som så många andra fall ett konglomerat af godt och ondt verkande krafter. Det beror, hoppas vi, blott på en tillfällig misstämning, när någon finner de onda vara de mäktigaste.I skolan.

I. Allmänna Läroverken oeh Privatskolorna.

Af Fil. D:r A. Meyer.

skolan hafva vi ju alla gått, och många af våra läsare hafva väl äfven vistats längre eller kortare tid vid ett allmänt läroverk, så att för dem tyckes en skildring af Stockholms läroverk kunna vara onödig, men om hans erfarenhet från skolan ligger några tiotal år tillbaka i tiden, så lär han väl häpna öfver den förändring som hela vårt skolväsende undergått, såväl till det yttre som det inre.

Redan de små oansenliga byggnader, uti hvilka våra läroanstalter för omkring några och tjugo år sedan voro inrymda, tåla ingen jämförelse med de praktpalats, som nu hysa de modernaste af våra allmänna läroverk. En blick på våra bilder vi-sar genast den enorma skillnaden i det yttre; och mot denna skillnad svarar en fullt lika stor såväl i byggnadernas inre, som hvad själfva undervisningsväsendet beträffar.

Af de små mörka kyffen med deras ryggstödslösa bänkrader, ofta utan bord, som de äldre bland oss blott allt för väl minnas

Klara gamla skolhus.

från sin barndomsskola, finnes i ett modernt lärohus ej ett spår. Vid inträdet genom den slottsliknande portalen mötes man af breda, luftiga, ljusa korridorer, mångenstädes smyckade med präktiga konstalster af våra förnämsta artister, delvis skänkta af konstnärerna själfva, såsom prins Eugens härliga väggmålning i NorraNorra latinläroverket.

latinläroverket, delvis anskaffade på bekostnad af den år 1897 på initiativ af hr C. G. Laurin bildade »föreningen för skolornas prydande med konstverk».

Från dessa korridorer inträder man dels i de ljusa, stora, enligt en modern hygiens strängaste fordringar inredda lärosalarna, äfven dessa ofta genom samma förenings välvilja utsmyckade med originalmålningar eller efterbildningar af berömda målares taflor, dels till en bekväm våning, innehållande kollegiirum, expeditionslokaler och förvaringsrum för kartor och annan åskådningsmate-riel. Den öfversta våningen upptages vanligen af särskilda lärosalar för naturvetenskaplig undervisning samt musik- och teckningssalar äfvensom särskilda förvaringsrum för därvid använda apparater och annan åskådningsmateriel. Vissa af våra läroverk äro därmed så rikt utrustade, att man ofta snarare tror sig inträda i ett museum, än i ett för skolbruk afsedt rum.

Och hvem hafva vi att tacka för denna totala förändring, som våra läroverks lokaler och inredning på jämförelsevis så korttid undergått? Jo, naturligtvis i främsta rummet stadens myndigheter, som icke sparat några omkostnader för att göra skolorna så ändamålsenliga som möjligt, men i andra rummet, och icke minst, läroverkens nitiska styresmän, bland hvilka vi i främsta rummet kunna nämna de tre rektorerna Sixten och Carl v. Friesen samt Hugo Hernlund, de båda förstnämnda skapare af Realläroverkets och Södra Läroverkets byggnader, den sistnämnda anord-nare af den först 1900 färdigt ombyggda Nya Elementarskolan. Norra Latinläroverkets byggnad, som är af något äldre datum än de öfriga här omnämnda, (1880) är ett verk af arkitekten Helgo Zettervall.

Jämsides med denna utveckling af våra skolors1 yttre och undervisningsmateriel har gått en ej mindre genomgripande förändring af själfva undervisningen, och gäller detta i all synnerhet undervisningen i språk och naturvetenskaper, särskildt de sistnämnda, under det att man skulle kunna säga, att i språkunder-

Interiör af S. Latinläroverkets korridor.visningen den gamla grammattiska metoden ännu kämpar med de nya mera. lefvande metoderna för språkens bibringande. Dock kan det lätt hända,, om man träder in för att bevista en lektion t. ex. i tyska, att man finner-läraren och lärjungarne helt gemytligt samspråkande på tyska språket angående innehållet af en stor, på väggen upphängd tafla, sålunda på ett både mer praktiskt och mer angenämt sätt innötande de regler, som fordom dödt och själlöst inpluggades genom utan-läsning.

Men det största framsteget tordedock vara att finna inom naturvetenskapernas område, hufvudsakligen till följd af att unga lärare, ofta verkliga vetenskapsmän, när de komma till skolan, söka att till denna medföra en fläkt af

det friska, vetenskapliga lif, som nu för tiden vid våra universitet rör sig inom dessa vetenskaper^ samt att dessa sedermera allt framgent söka att hålla sig au cou-rant med vetenskapens och undervis-ningskonstens framsteg i alla länder.

Fåfängt torde man därför nu för tiden t. ex. vid en lektion i botanik få leta efter vår skoltids busar, dessa »vid basen hjärtlikt urnupna, bladskaftet pillikt omfattande bladskifvor med små vid spetsen lansettlikt af spetsade stip-ler», hvilka inlärdes utantill efter en bok eller i gynnsammaste fall på ett herbarium. Nu söker i dess ställe läraren i naturalhistoria att föra sina lärjungar ut i den fria naturen, att gifva dem en inblick i ordningen och enheten i naturens oändliga mångfald och,

sist men icke minst, att gifva dem en Rektor Carl v. Friesen.föreställning om vår tids största vetenskapliga tanke: utvecklingsläran.

Snarlikt är förhållandet vid undervisningen i fysik och kemi: den döda läsningen efter lärobok och det torra schematiserandet hafva fått vika för ett lifligt och intresseväckande experimenterande, och endast ur de experiment, som lärjungen själf sett — eller t. o. m. stundom själf verkställt — får han draga sina slutsatser om tingens lagar. Sixten von Friesen.

Låtom oss för ett ögonblick glänta på dörren till den fysiska lärosalen, då t. ex. en lektion i optik gifves af den framstående lektorn K. T. Moll vid Realläroverket, måhända den man, som har den största förtjänsten af experi-menteringens utveckling vid svenska läroverk, och hvilkens metod genom hans profårselever och hans nyligen utgifna lärobok spridts öfver hela landet.

Vid dörrens öppnande öfverraskas vi genast af att finna hela rummet.inhöljdt i ett ogenomträngligt mörker, endast genombrutet af en ytterligt skarp ljusstrimma, som från en spegel bakom ett litet hål i en af fönsterluckorna faller på en egendomligt formad apparat på föreläsningsbordet. Ett dylikt förmörkande af rummet skulle enligt forna dagars skoltraditioner blott varit signalen till ett ohejdadt »klassskoj», men hur är det här? Alla lärjungarna sitta med spänd uppmärksamhet riktad på apparaten och försöka i mörkret så godt det sig göra låter att i sina anteckningsböcker nedskrifva de siffror som på densamma iakttagas af den ena efter den andra, som framkallas för att utföra experimentet. Dessa siffror utgöra sedan materialet för följande dagens läxa. — Månne att lära sig dem utantill? — Nej ingalunda, blott

Rektor H. Hernlund.för att de skola söka att på egen hand ur desamma utdraga den viktiga lagen för ljusets brytning, genom en metod, nästan alldeles snarlik den, som en vetenskapsman i våra dagar följer, då det gäller att finna en ny naturlag! Vi se således att i skolan »plugget» fått maka åt sig, och att i dess ställe vetenskapen gjort sitt inträde.

Emellertid ligger det ju i sakens natur, att en sådan lektion, som den här ofvan skildrade, blott kan äga rum på läroverkets högsta stadium, men vi må därför icke tro, att de nedre klasserna blifvit lottlösa i fråga om nya metoder vid undervisningen. Tänka vi t. ex. på språkundervisningen, så har, såsom ofvan är sagdt, grammatticeringen fått vika för det talade språket; i geografi, där fordom namnuppräkning och kartläsning utgjorde undervisningens enda innehåll, har införts liffulla, af vackra taflor och t. o. m. scioptikonbilder illustrerade skildringar af land och folk; i geometri, som fordom blott bestod af ett nötande med logiska begrepp, har hufvudsaken blifvit öfning i användandet af de matematiska instrumenten; ja t. o. m. utflykter för geometriska öfningar på fältet — landtmäteri — höra ej längre till sällsyntheterna i våra skolor o. s. v.

Är då, kan man fråga, allt det beryktade skolpedanteriet numera i Stockholms skolor en öfvervunnen ståndpunkt? På denna fråga kunna vi dock tyvärr ingalunda svara ett obetingadt ja. Visserligen förekommer det — frånsedt en och annan gammal »skolfux», som ännu envist fasthåller föråldrade undervisningsmetoder — ej synnerligen mycket däraf vid själfva undervisningen, men däremot i fråga om ungdomens disciplinära behandling torde beskyllningen för pedanteri ej så alldeles utan vidare kunna tillbakavisas. Vi veta alla, huru mycket disciplinen i forna tiders skolor lämnade öfrigt att önska, huru därstädes ofta det gröfsta oskick tolererades, ej blott mellan

lektionerna, utan äfven under desamma för de lärare, som ej själfva ägde förmåga att hindra det — och detta af det skäl, att någon kollegial sammanslutning egentligen ej fanns: de i disciplinärt afseende mindre dugliga lärarne hade då föga eller intet stöd i rektor och kamrater. Mot dessa oseder hafva våra moderna skolor skarpt reagerat: ett läro-verkskollegium är numera ett slutet helt, på hvilket kan till-lämpas satsen att »om en lem lidér, så lider hela kroppen».

Därför har en mycket noggrann, skarpt reglementerad ordning måst införas, och att man därvid stundom slagit öfver till pedanteri, är icke att undra på. Vi hafva nyligen i tidningarna sett några, visserligen något färglagda, men på det hela dock fullt riktiga framställningar af, huru de disciplinära föreskrifterna vid ett af Stockholms moderna läroverk urartat till pedanteri, och vi tro ej att något läroverk i detta afseende kan fullt fritaga sig från att i en eller annan punkt hafva öfverskridit den tillbörliga gränsen. Detta har äfven sin naturliga förklaring däri, att då en samling personer gemensamt skola antaga ordningsföreskrifter, så kommer gärna den stämma att lättast göra sig hörd, som förordar en form, hvarvid ordningen lättast låter sig öfvervaka, men denna form är just pedanteriet, hvarigenom ingen frihet lämnas åt subjektiva tycken.

* *

*

Stockholmsläroverkens högsta styrelse näst efter Eklesiastik-departementet är ett ämbetsverk kalladt »Kongl. Direktionen öfver Stockholms Stads Undervisningsverk», hvilket för Stockholms läroverk har samma myndighet, som i landsorten tillkommer biskop och konsistorium. Ordförande i densamma är, åtminstone nominelt, Svea rikes ärkebiskop, men då han naturligen ytterst sällan har tillfälle att infinna sig, i vanliga fall Öfverståthållaren. För öfrigt bestå medlemmarna af borgmästaren, pastor primarius, rektorerna vid tre högre läroverk samt 6 öfriga ledamöter, valda af Stadsfullmäktige, Vetenskapsakademin m. fl. korporationer.

Detta ämbetsverk har ledningen af det mesta af skolornas ekonomiska angelägenheter, tillsätter lärare, granskar läsordning-arna och utgör på det hela det samband, som förbinder Stockholms läroverk till en enhet. Under denna direktion sorterar dock •ej Nya Elementarskolan och ej heller Lärarinneseminarium med Normalskolan för flickor, hvilka båda läroverk hvar för sig hafva sin egen direktion, och därför i mångt och mycket kunna gå sina egna vägar.Detta viktiga ämbetsverk var ända till för kort tid sedan in-rymdt i den lustigaste lilla lokal man kan tänka sig, nämligen i en liten betjäntflygel till det ståtliga öfverståthållarhuset. Vid en af de minsta och krokigaste gatorna i Staden inom broarna, nämligen Bollhusgränd, gick man in genom en liten port, som snarare gjorde intryck af att föra till en vedbod, och därefter upp för en lång, ytterligt brant och krokig, men knappt 2V2 fot bred trappa, försedd med en ledstång eller snarare ett räcke af järn,

i hvilken man måste hålla sig för att icke falla — man måste ovillkorligen tänka på att det är en lycka att lärare så sällan äro korpulenta, ty i så fall skulle de svårligen kunna praktisera sig upp för densamma — och inträdde utan någon egentlig förstuga genom en vanlig köksdörr i två små, låga rum, där råttor stundom roade sig med att spatsera utefter taket, och hvilkas väggar från golf till tak voro-fullsatta med kartonger, innehållande handlingar, ty papper samlas i detta ämbetsverk, såsom i alla andra, i en grad som gör att man häpnar att tänka sig huru det skall få rum, om några år. Emellertid har sedan sistlidne oktober »Direktionen »r måhända på grund af den öfverhandta-

Ingangsporten till Kongl. Direk- _ojj

tionen öfver Stockholms stads gande pappersflöden, fatt Sig en bättre

• undervisningsverk. 0ch tidsenligare lokal vid Mälartorget.

Under detta ämbetsverk sortera nu de särskilda läroverkskollegierna med sina rektorer såsom ordförande. Gränsen mellan rektors och kollegiets myndighet är enligt skollagen tämligen obestämd, så att vid olika läroverk än flera, än färre ärenden af rektor hänskjutas till kollegium. Kollegium sammanträder i allmänhet in pleno 4 ä 5 gånger hvarje termin, och sammanträdet börjar i allmänhet med de s. k. »allmänna ärendena», uti hvilka alla lärare deltaga. Dit höra t. ex. protokolls justering, svar på till kollegium hänskjutna skrifvelser och förfrågningar,

förslag till ämnen för nya läraretjänster, ändringar och reparationer i läro-verkshuset och dess inredning m. m., samt slutligen disciplinära åtgärder för vidmakthållande af ordning och skick inom skolan. Enligt lag skall hela kollegium äfven bestämma om lämpliga straff i händelse af svårare förseelser af någon lärjunge, men att något dylikt förekommer, är lyckligtvis ytterligt sällsynt — i allmänhet afgöras dylika saker genom vänlig öfverenskommelse mellan rektor, klassföreståndare och den felandes målsman; så

Realläroverkets kollegiirum.

vidt jag har mig bekant, har på 10 år ej inom Stockholms läroverk någon dylik kollegiidom blifvit afkunnad — och väl är detta, ty en sådan dom skulle lätt nog kunna för en ungdomsförseelses skull förstöra lärjungens hela framtid. Och i allmänhet kan man säga, att humanitet vid lärjungarnas behandling är ett genomgående drag i våra skolor: en ung lärare, som skulle visa sig sakua denna egenskap, skulle med all säkerhet ej hafva någon framtid vid Stockholms läroverk — att bland de äldre en ellerannan »buffel» eller »kitslig» lärare ännu förekommer, är ett undantag, som ej kan upphäfva regeln.

Efter det allmänna kollegiet vidtager åtminstone vid två ä tre af terminens kollegier det måhända ansvarsfullaste och säkerligen det besvärligaste arbetet, i det att de lärare som undervisa i hvarje klass samlas jämte rektor för att bedöma de särskilda lärjungarnas uppförande, flit och kunskaper. Härvid får nu hvar och en af de vid ett större Stockholmsläroverk ända till 6 ä 800 uppgående lärjungarna passera revy, hans uppförande, flit och kunskaper bedömas, och resultatet meddelas i form af betyg (vid terminernas slut) eller på annat sätt lärjungens målsman.

Kollegiisammanträdena äro nästan alltid af en synnerligen fredlig natur. Skarpare meningsbrytningar förekomma ganska sällan, och då gäller det vanligen tillämpningen af en strängare eller mildare betygsskala i fråga om någon lärjunges uppförande.

* *

Jämnsides med statens läroverk och med i hufvudsak samma undervisningsplan som dessa — ehuru naturligtvis med en mängd olikheter i detaljerna — verka i hufvudstaden en mängd privatläroverk. Af dessa är dock blott ett enda, nämligen den s. k. Beskowska skolan, utslutande afsedt för gossar, och konkurrerar således direkte med de allmänna läroverken*). Man skulle väntar att en sådan konkurrens skulle vara omöjlig, då undervisningen vid statsläroverken är nästan kostnadsfri, under det att en privatskola måste taga tämligen höga afgifter. Emellertid har den of-vannämnda skolan lefvat länge och alltid haft sina klasser ganska väl besatta. Hvarpå detta beror, är nog ej så lätt att säga, men måhända lockas många just däraf att klasserna äro väsendtligt mindre än i statens skolor, andra af att det finnes en förberedande af delning i omedelbart sammanhang med de klasser som motsvara statsläroverken, andra af skiljaktigheterna i läsplanen, några måhända äfven af att flyttningen mellan klasserna är något lättare. Detta, liksom de flesta större enskilda läroverk, har

*) På sista åren hafva äfven flickor lämnats tillträde till de 5 nedre klasserna, men ännn hafva de blott i mycket ringa mån begagnat sig däraf.äfven af Kongl. M:t fått sig tillerkänd s. k. dimissionsrätt, d. v. s. rättighet att själf anställa studentexamen med sina lärjungar.

Nästan alla andra enskilda större läroverk i Stockholm äro flickskolor, ty för den kvinnliga uppfostran gör staten nästan intet. Blott ett enda statsläroverk för flickor finnes i hufvudstaden — folkskolelärarinneseminariet undantaget — nämligen Normalskolan

för flickor, förenad med Högre lärarinneseminarium, och i denna äro därtill årsafgifterna blott obetydligt lägre än privatskolornas.

Flickskolorna hafva därför varit ett öppet fält för den enskilda företagsamheten, och sådana finnas i vår stad »af mångfald art, små, stora, korta, långa».

De större af dessa taga barnet om hand redan vid 6 ä 7 års ålder genom s. k. förberedande klasser, vanligen tre till antalet, hvarefter följa nederskolans fem klasser, och hos många en påbyggnad af ett tre- eller fyraårigt

gymnasium. Undervisningen

Elever utanför Beskowska skolan.meddelas i regeln i nederskolan af fast anställda lärarinnor, men i öfverskolan hufvudsakligen af såsom timlärare anställda lärare vid statsläroverken. Endast på detta sätt blir det möjligt för dessa privatskolor att kunna utan förlust underhålla sina, vanligen ytterst glest befatta öfverklasser.

Hvad läsplanen beträffar skilja sig dessa skolor från statsläroverken — utom genom förefintligheten af förberedande klasser — hufvudsakligen blott genom språkens olika ordningsföljd, ty under det att de senare hafva tyskan till grundläggande språk, så framhärda nästan alla flickskolor i att först börja med franska, förmodligen på grund af den allt sedan Karl Johans dagar inrotade föreställningen, att detta skulle vara »salongs-språket», som en »dame» i främsta rummet måste behärska. I öfrigt äro läs-planerna i allt väsentligt lika med statsskolornas.

Den äldsta, ehuru ingalunda den största, af dessa större flickskolor är den Wallinska, grundad af ärkebiskop Wallin och for närvarande inrymd i Stockholms Gymnasii förra lokaler. Med denna såsom mönster hafva sedan många dylika uppvuxit, såsom t. ex. den Ahlinska, den Sjöbergska (Lyceum f. flickor), den Brum-merska, den Schwartzska (Östermalms) m. fl. Utom dessa större, finnas till oräkneligt antal små flickskolor, hvilka blott föra sina elever fram till gymnasialstadiet. Stundom kalla dessa sig »sam-skolor» i hopp om att äfven erhålla manliga elever, hvilket dock vanligen ej i afsevärd mån lyckas annat än i de förberedande klasserna.

Af verkliga samskolor af någon betydenhet finnes däremot i Stockholm blott en enda: den Palmgrenska. I denna finnas nämligen ungefär lika många lärjungar af hvartdera könet. Men hvar-ifrån får då denna skola, där afgifterna ingalunda äro små, sin kontingent af gossar? Först och främst utgöres en stor del af dessa, synnerligast i neder- och mellanskolan, af barn till föräldrar, som af princip, af pedagogiska eller moraliska skäl, hylla samundervisningen, men därjämte äfven — och detta öfvervä-gande i de högre klasserna — af många, som misslyckats vid flyttning i statsläroverken. Vid Palmgrenska skolan är nämligen flyttningen klasserna emellan ovanligt lätt, och i dess ställe göres först omedelbart före studentexamen en stark gallring. Dennaprincip verkar högeligen uppmuntrande på svagare elever, men medför oerhörda svårigheter vid undervisningen.

Denna sistnämnda kategori af ynglingar, åtminstone i de högre klasserna, taga dock hellre sin tillflykt till en annan art af läroverk, nämligen dem som kalla sig själfva »privatgymnasier», men i dagligt tal vanligen benämnas »studentfabriker». Dessa uppställa såsom sitt enda mål »studentexamen med tidsvinst»,

En klass i Palmgrenska samskolan.

och äro kanske därför snarare att betrakta såsom ett slags affärsföretag, än såsom egentliga uppfostringsanstalter. Den mest typiska af dem alla — militärinstitutet — verkade under några år af 90-talet, men måste snart upphöra, då nästan alla dess alum-ner blef vo kuggade i mogenhetsexamen. Tvenne af dessa privatgymnasier arbeta dock fortfarande och kunna stundom uppvisa ganska goda resultat. Intetdera af dem har dock fått dimissionsrätt.

Utom ofvan omtalade, med de allmänna läroverken mer eller mindre jämnställda, privatläroverk, arbeta i Stockholm äfven en

del småbarnsskolor, som förbereda till inträde i någon af de tre* nedersta klasserna af läroverket; och på senare tider hafva här äfven fått insteg de s. k. »Kindergärten» eller lekskolor, som hafva till uppgift att på ett nyttigt och roande sätt sysselsätta barnen, innan de komma i skolåldern. Dessa välsignas af många mödrarr som därigenom befrias från det svåra och tråkiga arbetet att sysselsätta sina barn just under deras svåraste tid.

* *

❖

o

Återstår ännu att nämna några ord om Iärarne och om skolungdomen.

»En fattig skollärare» har nästan blifvit ett ordstäf, och »lä-rarnes betryckta ställning» är ett uttryck, som återkommer vid,, snart sagdt, hvarje debatt om skolförhållanden; och det torde väl ej kunna nekas, att båda uttrycken äga sitt stora berättigande. Dock får man ej göra sig den föreställningen, att en Stockholms-lärare nödvändigt måste uppträda i luggslitna kläder och med nöden präglad i hela sitt utseende. Sådant tillhör numera blott undantagen! Men huru bära sig då Iärarne åt för att, trots sina usla löner, kunna uppträda något så när stånd smässigt? Svaret är ganska enkelt: de som icke äro ungkarlar måste genom extra arbete förskaffa sig tillskott i sina inkomster, och utan egentlig öfverdrift kan det sägas, att hvarje familjefader bland Stockholms lärare genom extra arbete skaffar sig en inkomst som är, om icke lika stor, så dock fullt jämförlig med hans lön. Det är detta som gör hans kall så tungt, nervslitande och förstörande. Hans arbete i sin tjänst är på det hela taget ej för drygt: 18—24 timmars undervisningstid i veckan under 35 veckor af året, samt därtill måhända 1 k 2 timmar om dagen för hemarbete bör ej vara för mycket för en mans krafter, och de långa ferierna bereda honom tillräcklig tid äfven för att nödtorftigt följa sin vetenskaps utveckling; men om han då för att kunna lefva måste skaffa sig lika mycket göra på annat håll, så blir han med nödvändighet utsliten. Ingen reform i våra skolor är därför så trängande som förbättrandet af lärarnes löner; såvida det icke —•särskildt hvad Stockholm beträffar — skulle vara ersättandet af de många extra-lärarne med ordinarie. Ungefär hälften af Stockholms lärare äro nämligen icke anställda på ordinarie stat, utan blott för ett år i sender. De kunna således utan vidare när som helst se sig beröfvade hela sitt lefvebröd, och deras lön inskränker sig till 1,800 kr., dock af staden ökad med 3 ä 400 kr. Detta skulle ju kunna vara ganska bra, om de hade utsikt att efter 2 h 3 år befordras till ordinarie, men då detta numera sällan sker förr än efter 10 h 15 års tjänstgöring, således vid en ålder af mellan 40 och 50 år, så är deras ställning i sanning beklagansvärd. *

Till sin natur är Stockholm släraren i allmänhet godmodig, rättrådig och human samt tämligen oerfaren i det praktiska lif-vets bestyr, hvarför det är jämförelsevis sällan som han anlitas i andra allmänna värf, än dem som röra skolförhållanden. På Stockholmsbänken i riksdagen sitter t. ex., utom sådana lärare som äro eller varit rektorer, blott en enda af det allmänna läroverkets lärare, och bland Stadsfullmäktige endast två. För öfrigt •deltar han, äfven hvad nöjen beträffar, föga i storstadens lif; trifves, om han är gift, vanligen bäst i sin familj, och är nästan alltid barnkär. På sommaren uppsöker han gärna någon undangömd vrå i de yttersta utkanterna af skärgården för att kunna lefva billigt och i ostörd samvaro med naturen. Lärare tjänstgöra ofta som pionierer i af sommargäster ännu ej anlitade trakter. — Däremot skulle det aldrig falla honom in att otvungen •deltaga i s. k. »badortslif». På det hela är han en representant för ett gammaldags, enkelt och anspråkslöst lif, men är därför ingalunda alltid konservativ till sitt åskådningssätt, tvärtom finnas bland Stockholmslärarne fullt lika många liberala, ja t. o. m. radikala, som konservativa.

Att pojlcar äro sig lika i alla tider, är ett uttryck som man ofta får höra, men det är dock en sanning med modifikation. Ingen må inbilla sig, att våra läroverks ungdom är beroende af

* Detta missförhållande synes dock snart komma att blifva i någon mån af hjälpt, i det att innevarande års riksdag beslutat inrättande af 80 nya, ordinarie lärareplatser — ungefär hälften af extralärarnes antal —, af hvilka 28 komma på Stockholms del.tidens strömningar, och hvad som i våra dagar företrädesvis upptar vår ungdoms intresse och lediga tid, är sporten. Många af våra pojkar använda därtill så godt som hela sin fritid, under det att litterära och konstnärliga intressen snarare af- än tilltagitr och romanslukare, som fordom voro så vanliga bland skolungdom, torde man nu få leta efter, åtminstone bland vår manliga ungdom. I dess ställe har sporten gjort oerhörda framsteg, stundom-ser man t. o. m. de äldre ynglingarne komma till skolan skid-eller velocipedklädda, och vid hvarje Stockholmsläroverk finnes, numera ett velocipedstall för de ynglingars räkning, som begagna sig af bicykeln såsom fortskaffningsmedel för att begifva sig till skolan. Ofta kan man äfven finna skolynglingars namn bland pristagarne i stora, allvarliga sporttäflingar, hvilket visar, att de-ej heller sky mödan att träna sig.

En fråga af stor vikt är den, i hvad mån skolgossarne, särskildt de äldre, förmått att njuta af den förändring som undervisningen, enligt hvad ofvan är sagdt, undergått i riktning mot större vetenskaplighet. Tyvärr måste det erkännas, att denna förändring hos dem icke verkat så mycket som man haft skäl att vänta, och ofta finner man hos dem en benägenhet att hellre »plugga i sig» saker i form af utanläxor, än att på vetenskapligt sätt tillägna sig

dem. Och orsaken härtill är vår skolas största fel: mångläseriet. Visserligen hafva på de sista 20 ä 30* åren ämnenas antal blott obetydligt ökats, och äfven kurserna icke allt för mycket, men skillnaden är den, att, under det att då endast ett eller annat ämne drefs skarpt af någon intresserad lärare, så är nu förhållandet detsamma med alla eller nästan alla ämnen, och då kunna tid och intresse ofta icke räcka till, utan lärjungen måste, för att i någon mån tillfredsställa examensfordringarna, taga sin tillflykt till pluggläsning. Mot detta onda finnesblott ett botemedel — valfrihet. Valfrihet, detta är det mål, mot hvilket det tjugonde seklets öfverskola måste sträfva, och med nödvändigheten hos en naturkraft måste den tränga sig fram, trots allt motstånd. Vi måste sträfva därefter för våra lärjungars:-bildning, ja, för deras hälsa till kropp och själ!Ungdomslif i Stockholm.

Af Erik Pallin.

et är under en diskussion om »betydelsen af gymnasist* flammor» i ett af våra läroverks gymnasieförbund.

»Mina herrar», säger en lång sjätteklassist, känd för att vara en riktig plugghäst, som ej ett grand bryr sig om flickor, »jag anser, att ,gymnasistflammorna, ha ett mycket skadligt inflytande på pojkarna, därigenom att de dra dem ut på promenader både middagar och kvällar, då tiden bättre kunde användas till läsning.»

Starkt mummel och en röst ur hopen: »Ar det egen erfa-

Ordföranden knackar i bordet med sin klubba.

»Mina herrar», säger en sjundeklassist, »min mening är den, att 'gymnasistflammorna’ ha ett mycket godt inflytande på poj-karne, just därför, att de dra ut en hel massa plugghästar, som eljes aldrig skulle få en nypa frisk luft på hela dagen.»

Starka bravorop.

Den ofvannämnde sjätteklassisten indignerad: »Vi bry os& inte ett dyft om flickor ...»

En allmän hostattack angriper hela församlingen.

Samme skolyngling: »Mina herrar, jag skall be att inte bli afbruten! Till det förra skulle jag vilja säga, att hvad 'frisk luft’ beträffar, så ha vi nog af den vi få hemma och i skolan ...»

renhet?»Mycket allmän hostning och i öfrigt stort oväsen. Man skrattar och stampar, och ordföranden bultar af alla krafter med sin klubba.

»Mina herrar», börjar en annan, »jag skall be att få påpeka, att om man har en 'flamma’, så sköter man sig ordentligt både i skolan och hemma vid tanken på, att ’hon måste högakta och beundra en sådan pojke ...»

Stormande jubel.

m åk

f T

iA

4

fe# % y-r t

i *

t

Med» •'

Sammanträde i ett gymnasieförbund.

Röst ur hopen: »Har hon sagt det till dig?» — Ännu mer jubel.

En annan röst: »Ja, men om två äro förtjusta i en och samma flicka?»

Gymnasisten: »Ja, då blir det förstås täfling dem emellan, hvilken som är styfvast i att läsa!» — Och så bli de till slut långt styfvare än plugghästarne till och med. . .»Jubel och starka protester. Längst bort i salen börjar man öfvergå till lindrigare handgripligheter . ..

Och så fortsättes diskussionen under stor munterhet och oro.

Under spansk-amerikanska kriget diskuteras, hvilket af länderna, som ha rätten på sin sida, och det blir en så häftig och liflig diskussion, att ordföranden vid 9-tiden förklarar den afslutad af fruktan att den skall öfvergå i allmänt slagsmål och ett krig i miniatyr skall upplåga mellan »spaniorer» och engelsmän i skolans musiksal, där sammanträdet hålles. Och af liknande anledning förbjuder han en diskussion om Dreufusaftaren, hur gärna än pojkarne ville ha en sådan.

Men huru hetsiga fiender skolpojkarne än varit under en sådan meningsbrytning, så äro de genast åter de bästa vänner, sedan diskussionen förklarats afslutad, och alla samlas mangrant kring pianot, där musikanföraren slagit sig ned, och så tonar då såsom en afslutning på en sådan afton, tillbragt i kamratlig samvaro med musik, sång, deklamation och diskussion: »Ursvenska hjärtans djup ...» Och hur härligt tonar ej folksången då, sjungen af unga, friska strupar, och hvad fröjd det är för ögat att se, med hvilken entusiasm den samlar alla omkring sig. Och hur ögonen låga af hänförelse, då det fyrfaldiga lefvet höjes för fosterlandet!

Så visar sig vaktmästaren i dörren, hvilket betyder: Klockan är mycket! Här skall släckas och stängas. — Men pojkarne ha svårt att skiljas en sådan afton, och är det då lördag eller läxorna ej allt för öfverhängande till dagen därpå, ta pojkarne sig en liten promenad, hvilken vanligen af slutas på »kondis», där snart allt hvad bakelser heter försvunnit innanför skolpojkarnes matfriska käkar allt under den gladaste och trefligaste stämning. Ej minst roligt blir det om, såsom ibland händer, en »bakelseduell» etableras mellan tvänne aptitstarka ynglingar, af hvilka den som förlorar får betala kalaset. Och är det en ljus, vacker vårkväll eller höstafton, efterföljes detta »nachspiel» ofta nog af en promenad rundt Djurgården.

Till en början är då stämningen glad och munter, alla äro lifvade och uppsluppna, och raskt går marschen utåt efter tonerna af en pigg munspelsmarsch eller efter de glädtiga sånger, somuppstämmas af unga strupar. Men så småningom tystnar musiken, och sångerna blifva andra, den nordiska sommarnattens stämning griper oemotståndligt med sin vemodsfulla tjusning de ungas sinnen, och allt eftersom nattens täta skuggor börja smyga ut från dälderna nedan Skansen, förbytes glädjen i allvar. Det blir allt tystare; man hör slutligen endast stegen mot vägen och asparnas susning i nattbrisen. . .

Då leder någon gossarnes tankar öfver till kära bröder och systrar på andra sidan hafvet. Där talas om kärlek, som bestått i hundrade år, som ännu är glödande varm i den dag som är, och som skall bestå i tiders tid, och växa sig allt starkare, ju hårdare man söker slita af syskonkärlekens heliga band. Där talas om flydda tiders finska folk, trofast i de svåraste pröfningar, och om våra dagars finnar, så eniga i motgångarna, så glödande i kärleken till sitt fosterland. Och då ett fyrfaldigt lefve höjes för syskon på Baltics andra strand, står den svenske broderns öga tåradt, tusende varma tankar sändas öfver hafvet och ur djupet af varma skolgossehjärtan stiga mot höjden innerliga böner om en ljus och lycklig framtid för betryckta syskon. . .

Så kan det gå till i hvardagslag i ett af dessa gymnasieför-

bund, hvilka finnas i alla hufvudstadens allmänna läroverk, och

1 t

som spela en så stor roll i Stockholms ungdomsvärld, arbeta som de göra för att uppväcka en sann och god kamratanda, för att hos ungdomen tända och bevara kärleken till det svenska språket, till litteraturen och till musiken samt i sammanhang härmed förskaffa sina medlemmar tillfälle till ett verkligt och godt nöje.

I »högtidsstunderna» går det till på annat sätt. Då församlas i bönsalen ett tusental af gossarnes »anhöriga» af alla slag, som undfägnas med ett vanligen tolf nummer starkt program, upptagande orkesternummer, sång, violin- och pianosolon samt deklamation, hvar jämte ett »streck adt» nummer på programmet vanligen bjuder på något roligt

i form af landsmålssång med drag-spelsaccompagnement eller dylikt. Det hela har karaktären af uppvisning, men dessa fester — liksom de dem liknande försvars-festerna — omfattas vanligen med stor förtjusning af ungdomen, som räknar dem till vinterns främsta nöjen. Ej minst torde härtill bidraga det nummer på programmet, som heter »paus».Då sprider sig ungdomen ut i korridorerna, där ett brokigt och rörligt lif utvecklas. Där träffa gossarna sina flammor, där skämtas och glammas, där uppgöras skidturer och kälkbackspar-tier och där göras de första, muntliga bjudningarna till gymnasistbalerna.

Gymnasieförbunden är det vanligen också, som arrangera de utfärder, hvilka med förhyrda ångbåtar på vårarna göras till någon sevärd och naturskön plats i Stockholms omgifningar. Dessa utfärder äro alltid mycket efterlängtade af skolgossarne, som då roa sig af alla krafter. Och ställes då färden exempelvis till Sigtuna, kan man lätt tänka sig, hvilket lif där skall bli i den lilla staden, då plötsligt ett par hundra skolpojkar på en gång

där landsättas och i en gåsmarsch, som med munspel och drag-harmonika i téten, räcker genom hela staden, marscherar ut till ruinerna. Och att det inte skall finnas mycket mat kvar i den staden efter en sådan »invasion» är ganska själf klart!

En »stor dag» för all ungdom i Stockholm är den, på hvilken utmarschen till Ladugårdsgärdet med täflingsskjutning i Kak-nässkogen äger rum, och ej endast ungdomen glädes åt denna dag: åskådarne kunna räknas i tusental, och om någonsin kan man då säga, att »hela Stockholm» är på benen för att titta på.

Det är en stämningsfull stund, då skolgossarne börja samlas nere i Kungsträdgården för att efter förrättadt korum marschera

Skolgossar uppställda till utmarsch.ut till »Gärdet». Från alla håll ljuder musiken så klingande friskt, och med svajande blå-gula dukar i téten framrycka de långa lederna af käcka gossar med spänstig hållning och en glans i blicken, som talar om glädje och stolthet; glädje öfver att få »vara med» en dag sådan som denna och stolthet öfver att få bära gevär på axeln och bajonett vid sidan. I den stunden träder fosterlandet i förgrunden och känslan af att det är till dess försvar, som dessa öfningar och skjutningar redan under skoltiden begynna, är säkerligen mäktig i alla unga hjärtan.

I det ögonblick, då tonerna af »Vår Gud är oss en väldig borg» stiga mot höjden, och solen, genombrytande höstmorgonens täta dimmor, belyser det storartade skådespel, som nu upprullas

Skolgossar på täflingsskjutning i Kaknässkogen.

inom ramen af Kungsträdgården i dess praktfullt mångskiftande höstskrud, i den stunden tänker nog hvar och en af dessa tusende svenska gossar en tanke sådan som skaldens:

»Men kommer någon våra fjäll för nära,

Och mulnar det i Svithiod,

Då, bröder, vid vårt land, vår gamla ära,

Vi hugga oss en väg i blod.»

Både folkskolorna och de allmänna läroverken ha lof denna dag, och att flickorna äfven äro tillstädes för att se på sina vänner gossarna, där de med flygande fanor och klingande spel draga förbi, är klart.En egendomlighet för Stockholm är de få »gymnasistbalerna». I landsortsläroverken ha gossarna gifvet både en och två gymnasistbaler hvar vinter, men bland hufvudstadens alla läroverk är det blott Realläroverket och Nya Elementarskolan, som ha sina gymnasistbaler, hvad nu detta kan bero på. Somliga läroverk tillåtas ej ha några — märkvärdigt nog — och i andra är ej intresset stort nog, för att någon bal skall kunna af hållas.

Men så äro då de två så mycket mera stilfulla och trefliga samt synnerligen efterlängtade såväl af gossar som flickor. Balerna hållas i de stora gymnastiksalarna, som till festen vackert dekorerats, och här har man god plats att svänga om på. I allmänhet hållas inga tal på de Stockholmska gymnasistbalerna, liksom gossarne här i

allmänhet ej äro vidare lifvade för sådant. Om därför någon representant för något landsortsläroverk, där ju tal i allmänhet hållas i långt större utsträckning än här, är inbjuden till och närvarande vid någon gymnasistbal eller annan Stockholmsk skolfest, väcker vanligen hans oratoriska talang stor uppmärksamhet.

Ett fyrfaldigt hurra för damerna är oftast allt, hvad som bestås »flickorna» på en Stockholmsk gymnasistbal. De vackra talen få de se sig om efter.

Dagen — söndagen — efter en sådan tillställning går den Stockholmska ungdomen vanligen upp till en af sina promenadplatser, Idrottsparken, för att prata om balen och åka kälke en stund med dem man mest varit tillsammans med på balen. Och här blir det då ett lifligt konverserande i stora kotterier, mellan hvilka balhjältarne och balarrangörerna ifrigt skynda fram och åter för att få komplimenter och »tack för i går».

Den ena kälken efter den andra kommer susande nedför backen, lastade med »gymnasistbalbekanta», och man roar sig af hjärtans lust.

En annan promenad och mötesplats för den Stockholmska skolungdomen, som det vore orätt att ej nämna, då man skrifver om ungdomslif i hufvudstaden, är Sturegatan. Ty en alldeles självklar sak för de allra flesta skolpojkar är, att de, så snart skolan slutat på middagen, taga sig en promenad på denna gata, innan de gå hem. Och som det är likadant med flickorna, ärdet ungdomen, som dominerar på middagarna å Sturegatan, hvilket gifver denna en synnerligen liflig och tilltalande prägel.

Särskildt på vårar och höstar är det så, ty då ha balerna slutat, på hvilka man eljest träffats, och ej heller kan man råkas på Idrottsparken, som är stängd, och där man annars kunde få se hvarandra både middagar och aftnar vid musiktiden. På vintersöndagarna kan man säga, att en tredjedel af Stockholms skolungdom vallfärdar på Sturegatan och Strandvägen, en annan tredjedel sitter hemma och pluggar, och en tredje tredjedel är ute i skog och mark på skidor, ofta nog styrande kosan ut till det vackra Djursholm, där ett friskt vinterlif är rådande hvarje vacker skidsöndag. Dit anländer på skidor det ena kotteriet efter det andra, och sedan man »spänt af utanför den lilla, vackra restauranten, går man in och får sig en glögg eller en kopp kaffe, hvarefter sedan färden ställes åter mot Stockholm. Hundratals skidor stå en sådan söndag nedstuckna i snön utanför restauranten, och där inne råder det allra gladaste lif.

Det är ganska nöjsamt att se, hurusom redan inom den Stockholmska skolvärlden en »vänster» och en »höger» kan urskiljas, såväl mellan de olika läroverken som inom hvar och en skola. »Högern» representeras af latinläroverken och vänstern af realläroverken. De förra följa sina gamla traditioner i allt, och de senare söka efter nyheter och probera dem. Då nyligen en af vänsterns skolor inbjöd ett 50-tal flickor till en af sina gymnasie-förbundssammankomster för att låta flickorna se, huru gossarna hade det »i hvardagslag hemma hos sig» och försöka slå ett slag för närmandet gossar och flickor emellan, då himlade sig »högern» öfver detta nya steg och tyckte det vara något förskräckligt, liksom den ej kan förstå, huru man i »vänsterns» skolor på sina fester kan ta upp några glada nummer på programmet i stället för ouvertyrer till gamla klassiska operor, deklamation af någon Snoilskys dikt samt exempelvis »Impromtu op. 90 af Fr. Schu-bert», pianosolo af ledamot den och den.

Och för den, som varit i tillfälle att öfvervara en diskussion, exempelvis om hvilka ämnen, som borde finnas i skolan och icke, har det varit ett sant nöje att iakttaga, huru »konservativ» en del af ungdomen är, och huru »liberal» en annan, den senare•särskildt lifligt anfallande latinet och katekesundervisningen, hvilkas plats i undervisningen naturligtvis »högern» på det lifligaste försvarat.

Lika rörligt, lika lefvande lifligt, och fullt af glädje och allvar, som lifvet i Stockholm med allt fog kan sägas vara, likadant är ock ungdomslifvet i Sveriges hufvudstad. Gossar och flickor roa sig grundligt, men bakom nöjeslystnaden finnes ock allvar och mycket allvar, så att det »unga Stockholm», som en gång skall varda det styrande och ställande i Mälardrottningen helt visst skall gå i fäders och förfäders spår och liksom de föra sin stad framåt på alla områden.Kindergarten”.

ag skulle göra ett besök i en sådan härom dagen, men sannerli-

gen höll jag icke på att redan vid ingången komma af mig, ty

ett egendomligare oväsen än det, som där slog emot mig, hade jag aldrig hört. Ju mer jag ansträngde mig med att söka analysera detsamma, desto djupare blef min öfvertygelse, att jag stod utanför en. . . ja, en hönsgård. Ty så förvillande likt var ljudet att, hade det ej stått »Kindergarten» på dörren, skulle jag ovillkorligen känt det som min oafvisliga plikt att gå in där och få en notis till Dagens Nyheter om att en större hönsgård anlagts midt i vår allra noblaste stadsdel, Östermalm.

Måtte nu bara icke skolans föreståndarinna taga min lilla liknelse illa upp, ty i själfva verket är den ju en rekommendation för skolan, i det högljuddheten bevisar, att barnen ha roligt och trifvas väl.

Sedan jag, som sagdt, tvekat en stund utanför dörren, trädde jag energiskt in och, van seglare som jag är, lyckades jag verkligen utan att »stöta på» någon af alla de lekande och stoj ande barnen, manövrera mig fram till föreståndarinnan, som leende märkte min ovana att röra mig i sådan omgifning. På min fråga om det vore möjligt att få »titta på» en stund, svarade hon, att det icke vore så lämpligt nu, ty det var frukostrast för tillfället, och det började icke riktigt förrän om en halftimme.Ar det sådant här lif nu, tänkte jag, huru skall det då bli, när de börja riktigt på skarpen! Och jag gick ut samt köpte mig litet bomull. . .

Då jag återkom, hade man börjat, men lyckligtvis var det icke så farligt som jag förmodat, och bomullen ligger visst ännu oanvänd i min ytterrocksficka. I ett af rummen stodo mellan 15 och 20 små barn i en stor ring vid pianot, och till de flesta af dessa utdelades nu instrument, med hvilka de skulle ackompanjera pianot i takt med musiken. Detta var något till roligt

”Barnen stodo i en ring vid pianot...”

för de små, och ehuru alla pojkarna ville ha någon af de tre trummorna och fastän de små flickorna alla visade sin förkärlek för tamburinen, kom man dock ganska snart sams, och hvar och •en afvaktade med spändt intresse och med trumpinnen, kastag-netten eller triangeln i högsta hugg musikens början. Fröken vid pianot — tanten, som barnen kalla henne — slår an några ackord, och så börjas en konsert, till hvilken jag aldrig hört maken och som i originalitet, ögonfägnad och nöje för både publik och orkestermedlemmar söker sin like. Hvart olika instrument ackompan-jerar några takter, eljest är jag rädd att det skulle bli för mycket cirkusmusik, och barnen efterhållas noga att slå i takt med pianots toner. Och det göra de också med en kläm och hänförelse, som dock mer vittnar om kraft i armen än om större musikaliska anlag. Särskildt en liten ljuslockig tös med stora, strålande blå. ögon och de fagraste röda rosor på barnakinden slår med ett uttryck af den största förtjusning emot hvarandra två mässingsplåtar, under det att mången liten parfvel tittar litet smått afund-sjukt på den lyckliga, som fått ett sådant härligt instrument. . .

I ett annat rum går det litet mer stillsamt till väga. Vid ett långt bord sitta där 15 ä 20 små 4-, 5- h 6-åringar, sysselsatta med handarbeten, hvilka dock, så enkla de än äro, tyckas intressera de små alldeles ofantligt, ehuru de tydligtvis distraheras något af den förtjusande musiken i rummet bredvid. Men att kunna själf få göra en julklapp åt mamma, se det är någonting, som också lockar starkt den lille 4-åringens sinne, och det arbetas därför flitigt af småsmå händer.

— Nå, livad vill du ha för färg på din bast? frågar fröken en af de små, som skall linda bast kring en cirkelrund pappskifva med hål i midten.

— Rödt, tant! utropar den lilla med entusiasm.

— Och hvilken vill du ha då, Karin?

— Hvilken färg som tant vill ge mig, blir 4-åringens svar.

— Hjälp mig litet! ropar en af gossarna.

— Var snäll och hjälp mig litet, tant, skall du säga, förmanar honom en förståndig femåring.

— Ah se, tant, jag har gjort en knut, utropar plötsligt en liten pojke och uppvisar med uttryck af den största stolthet de sammanknutna ändarna af två snören; och vid denna storartada nyhet upphör allt arbete

ögonblickligen, och 17 par tindrande ögon riktas mot den märkvärdiga knuten och mot den som kunnat åstadkomma ett sådant underverk. Allmän tystnad härskar, men just då går knuten upp .. .

Man arbetar endast tjugu minuter i sträck, hvarefter rast med lekar och gymnastik tages en stund. Barnen få under lärarinnas uppsikt leka på Cirkusplan vid Karlavägen, helt nära Kom-mendörsgatan 25, där skolan på nedra botten har sina 6 rymligaTum. Hvar och en har, när han på morgonen kl. 10 kommer, sitt lilla bestämda arbete att göra: sin lilla guldfisk att ge mat, 'sin hyfvelbänk att ställa i ordning, sina materialier att taga fram och dela ut samt sin lilla blomma att vattna och sköta om.

Innan barnen gå vid lektionernas slut kl. 1 sjungas ett par sånger, under det alla de 40 barnen stå i en ring vid pianot med hopknäppta händer. I dag var det under den mer högtidliga akten något som särskildt fängslade de smås uppmärksamhet, och då sången var slut, brusto alla disciplinens band och en skrattsalfva

I slöjdverkstaden.

i högsta diskant urladdade sig på en gång, samtidigt med att •en allmän rusning började till en viss plats.

En liten, rar hund hade plötsligen uppenbarat sig i salen. Allt hvad gryende energi fanns hos dessa små och allt hvad Ikraft fanns hos 5-åriga barnaarmar koncentrerades nu på ansträngningarna att få klappa denna lilla hund, som plötsligt såg sig omgifven af minst ett dussin varelser ungefär lika gamla som lian själf, endast litet större, och hvilka alla ville klappa honom

Boken om Stockholm. 27med bägge händerna. Det var en leende och tilltalande bild, som där upprullades midt på golfvet, ett brokigt virrvarr af barna-kroppar, små små händer, glada, blomstrande ansikten och lockiga hufvuden — och ett kvittrande sorl.

Och hunden sedan; att han kunde tåligt fördraga att på en gång klappas af dessa 12 barn, dessa 24 händer, dessa 240 små, fingrar, det är mer än jag kan förstå. Och det blef visst mer än han själf kunde förstå snart, ty han började se fundersam uty och till slut begaf han sig ut i tamburan, där han fick vara i fred. Ja, det vill säga så att han endast kunde klappas af tre, fyra åt gången där. På vägen dit passade dock alla små, som han sprang förbi, på att ge honom så många klappar med bägge händerna som de hunno med.

— Se, tant, jag har tagit på mig rocken själf! utropade med stolthet en af de små, som lyckats få in ena armen i rockärmen.

Så försigkomna voro dock icke alla gossarne, utan flickorna fingo hjälpa dem på med deras ytterkläder, hvarefter gossarne i sin tur hjälpte flickorna.

Jag passade nu på att interviewa en af de små. »Hvad heter du, min gosse?» frågade jag.

— Jag heter Nils och är 5 år gammal, ljöd det säkra svaret.

— Nåå, tycker du det är roligt här i skolan då?»

— Jaa, det är alltid roligt, svarades med förtjusning.

— Hvad tycker du bäst om då här?

— Sång! sade den lille och skyndade bort.

Det var nog första gången han blifvit »interviewad».

Snart befann jag mig ute på gatan med mina reflektioner,. hvilka utmynnade däruti, att vår tids barn nog ha det bra mycket bättre än en tids, som ligger endast 15 ä 20 år tillbaka, ty då hade man minsann intet tillfälle att få leka med så många jämnåriga och därigenom skaffa sig så roligt.

E. P —n.Resande i Stockholm.

Af Martin Bolander.

en tid på året, då de stockholmare, som ha råd och lägenhet till det, med sina familjer flytta ut på landet för

kortare eller längre tid, eller åtminstone söka att med barn och blomma komma ut i hufvudstadens omgifningar för några timmar på söndagen, verkar hufvud staden i synnerhet en söndagsmiddag ganska folktom.

»Hela Stockholm är ute», heter det bland dem, som nödgas vara kvar i hettan mellan husraderna.

Så mycket mera faller alltså i ögonen en till ett par, ofta flere hundra personer uppgående skara, till mesta delen national-klädd allmoge, hvilken precis på slaget 1, då dörrarna öppnas, vandrar eller, rättare sagdt, i ifvern tränger sig in i Nationalmusei vestibul.

Det har på morgonen kommit ett folktåg från Dalarne, och de goda masarne och kullorna begagna för ett par dagar hvarjeDalfolk på Nationalmuseum.minut för att under sakkunnig ledning beskåda det mesta möjliga i hufvudstaden.

Folket däruppifrån Mora, Rättvik, Leksand, och hvad nu socknarna heta, har från beslutsamma fäder, hvilka en gång i tiden stodo Engelbrekt och den unge herr Gösta bi, nedärft åsikten, att Stockholm är dess egen stad, liksom det äfven nedärft en uppriktig kärlek till hufvudstaden, huru olika än förhållandena gestaltat sig under århundradenas lopp.

Uppe i »Museum» drar dalallmogen fram i en kompakt massa; hufvudsaken är att se, och att se det mesta möjliga på kortast möjliga tid. Därför går det undan genom gallerierna. Ledaren yttrar med hög röst ett par ord framför ett eller annat konstverk, skaran halfstannar för ett ögonblick, men så bär det af igen. Och på en timme är hela museet expedieradt. Inför Karl XII:s liktåg af Cederström torde dalallmogen ha dröjt längst, därnäst inför Zorns tafla, på hvilken den gamla dalgumman i Guds fria natur kokar maten åt skördefolket. Sanct Göran med draken nere i historiska museets kyrkosal har dock haft sin särskilda dragningskraft, och inför den ha både Rättviks-och Mora-ungdom dröjt sig kvar, och det gamla skulptur verket har då fått namn efter både Sturen och den unge Vasa.

Snart är skaran åter samlad utanför museet, och så bär det i väg öfver Skeppsholmen för att med färjan till Allmänna gränd komma öfver till Skansen. Skansdoktorn har i allmänhet haft reda på folktåget, så att det varit fritt tillträde.*)

På Skansen känner sig dalafolket som hemma, och Grop-Anna och Maggers-Karin och alla andra kullor, vi äro vana att se däruppe, få hälsningar från släkt och vänner.

Folktågen från Dalarne ha gifvit föredömet, efter hvilket folktåg från andra orter kommit till — från Bergslagen, från Göteborg o. s. v. äfven de med stor anslutning — men dalatågen äro, om uttrycket tillåtes, de klassiska. Under många år har den bekante riksdagsmannen Bröms Olof Larsson varit deras

*) Den goda seden, att nationalklädd allmoge i samlad trupp får fritt tillträde till Skansen, torde bibehållas äfven efter den fosterlandsälskande Skansdoktorns i dessa dagar timade bortgång.arrangör, och glanspunkten har varit, då det — som ofta sk^tt — tillåtits resenärerna att uppe i slottet hälsa konungen.

»Du är bra, du!» lär vid en dylik uppvaktning en gammal mas ha yttrat till konung Oscar. »Du är inte så stram en gång som kom'sarien hos vårt...»

När hösten fallit på, och stockholmarne åter äro hemma hos sig, då kommer den egentliga resandeströmmen från landsorten. Det är nu en gång så, att allt hvad landsort heter fått för sig, att Stockholm är vackrast höstetid. Hvad den åsikten beror på, torde ingen kunna utrannsaka — möjligen beror den på att teatrarna då äro i verksamhet och att det då är så lämpligt för damerna att se efter hvad de stora modefirmornas chefer gjort för erfarenheter på sina sommarresor till Paris.Medan familjefäderna äro ute i affärer — så kallas det på turistspråket, när man ostördt vill råka gamla ungkarlsvänner vid ett bräddadt glas på en gammal kär lokal, om hvars tillvaro ens bättre hälft knappast har en aning — drifva mamma, döttrar och söner i studentmössa jämte tanter och notarie- eller löjtnants-kusiner omkring å finare gator och promenader, beskådande allt och själfva så utvärtes rustade som om de intet hade emot att i sin tur äfven bli beskådade.

Under dylika promenader besökas — eftersom pappa inte är med — modeetablissement, för hvilkas blotta namn

familjeförsörjaren skulle ha fasat. Och i de finare konditorierna gå glädjens och skämtets vågor höga vid härliga bakelser och något •drufva från Xeres eller O porto.

Man tittar kanske lite flyktigt in i ett museum för att ha varit där, men annars flirtar man och har roligt. Men till slottet måste man. Och i slottsvåningarna offrar man — så gärna! — större silfvermynt åt vaktmästare med excellenslater för att kunna tala om där hemma att »kungen bland sitt skriftyg har ett likadant pennskaft som min Karl» eller att »kronprinsessan i hvar-<dagslag använder samma slags parfym som vår Elna».

Vi ha här talat om rikt folk. För sådant är slottet det förnämsta för att inte tala 0111 fint och adligt folk, för hvilket Riddarhuset ofta nog är det styfvaste.

En gammal baron från de södra orterna och hans grånade loaronessa, hvilka aldrig förut varit i hufvudstaden, tänkte för ett par år sedan efter endast en dags vistelse i Stockholm att åter lämna densamma. Det hela tilltalade dem inte. Det var förjäktande och plebejskt, och så hade de skådat, med egna ögon — sin egen vapensköld å Riddarhuset! Hvilken för dem var Stockholms största sevärdhet. Emellertid stannade de någon dag till, emedan baronen, ehuru inte militär, dock vid närmare eftersinnande ansåg sig såsom gammal ädling och stor rusthållare böra titta ett tag på vaktparaden.

Vaktparaden. Ja, det är centralpunkten för allt hvad resande landsortsbor heter. Om du vet, att anhöriga eller bekantingar skola komma hit, och du förgäfves mött vid alla tåg ochbåtar och förgäfves telefonerat till alla hotell — gå då ned ii Kungsträdgården till nästa dags vaktparad, och du skall finna hvad du söker. I nittionio fall af hundra!

Men lyckas du ändtligen råka dina bekanta, och du inte har allt för godt om tid eller någon mera allvarlig af sikt med någon af de förtjusande kvinnliga kusinerna, så går det dig inte väl. Ty då händer att du under åtskilliga dagar får släpa ditt lif fram från stadsdel till stadsdel, från museum till museum — ofta nog

Vaktparaden kommer.

samlingar, hvilkas, tillvaro du inte ens drömt om, men där du som stockholmare naturligtvis måste verka sakkunnig. Och skulle händelsevis en söndag infalla under plågotiden, bör du åtminstone vara beredd på möjligheten af att i språngmarsch följa någon värderad tant mellan minst hälften af hufvudstadens kyrkor för att hon skall få höra och se — som hon påstår — berömda predikanter. Att då försöka ta en droska kommer aldrig i fråga — hon går så gärna.Det är ett påstående, som blifvit en erkänd %anning, att vid landsortsfamiljernas teaterbesök familjefadern i allmänhet saknas. Han har, märkvärdigt nog, ofta affärer om kvällarne, hvarför han, om tillfälle ges, öfverlåter det manliga beskyddarskapet åt någon yngre släkting, naturligtvis helst i verken. De obligatoriska supeerna efter spektaklets slut å Rydberg eller Operakällaren, vid hvilka i ty fall mor är en icke allt för knusslig värdinna, försiggå emellertid under lust och gamman. Är pappa själf med, blir det i regel champagne och en stund i kafét, där man af de allra hvardagligaste uppenbarelser bland publiken om möjligt söker uppkonstruera alla de stockholmsberömdheter man sett af-bildade eller läst om i böcker och tidningar.

Finnes i sällskapet någon spjufver med blick, går det så mycket lättare. Ett dylikt oskyldigt skämt var t. ex. en ung mans påstående en afton å Du Nords matsal, att Lunkan hade plats där som hofmästare. Kusinerna från landet, hvilka förut på aftonen sett Lunkan som Wilhelm Tell, hade nämligen nyfiket förfrågat sig om den voluminösa person, ställets källarmästare, hvilken syntes i skänkrummet. Den unge mannen afslöjades emellertid på grund af hans obetänksamma påstående att när Lunkan sjunger »Du gamla, du friska», detta endast är såsom reklam för Du Nord.

Det är en egendomlighet med den infödde stockholmaren, han har, med undantag af alla nöjesetablissement, sällan besett eller åtminstone inte studerat någon af hufvudstadens offentliga institutioner. Det är endast, när främlingarna komma, som han af artighet måste däran, men då talar han oförfäradt och med sakkännedom.

Resande landsortsbor med mera blygsamma vanor ta sällan in på hotell, om det finnes en möjlighet att räkna ut släktskap med någon med våning försedd stockholmsbo och vanligtvis älskar man att komma som en öfverraskning. Herrn och frun i huset få då i regel tillbringa en del nätter framåt, den förre på chaiselongen i sitt

arbetsrum och den senare på matsalssoffan, medan sängkammaren upptages af de kära släktingarna.

Men man vet att ta skadan igen. Och när lindarne nästa år löfvats och semestertiden är inne, händer det att man åter-

Boken om Stockholm. 28gäldar visiten, • Herrn och frun, pigorna och alla barnen göra då för några veckor sitt bästa att ute hos släktingarne på någon treflig landtgård vända upp och ned på allt. Är det då en riktigt praktisk stockholmsfru, så passar hon åtminstone på att, liksom det skulle så vara, plundra svägerskans trädgård på de saker, som äro nödvändiga för att det skall bli sylt och saft af den låda krossocker hon af en händelse fått med sig.

Det ena eller det andra året kan man, vanligtvis på förhösten, iakttaga en massa främlingar, hvilka samtidigt uppenbara sig här och hvar i hufvudstaden, roade, gemytliga och intresserade af allt hvad de få se. De ha alltid i knapphålet eller å rockuppslaget ett märke af papp eller metall, hvilket anger att de äro deltagare i till Stockholm förlagdt större möte eller kongress.

Vid dylika tillfällen pläga, allt efter sammankomstens beskaffenhet, flaggor af olika innebörd och nationalitet sväfva kring den svenska öfver någon af hufvudstadens större samlingslokaler. I dessa lokaler hållas då under några dagar vetenskapliga, sociologiska eller religiösa diskussioner, vid hvilka de inom facket förnämsta krafterna inom och, ofta nog, utom landet ha mött och oförfäradt gå i elden vid förfäktandet af sina åsikter. Vid sådana tillfällen bytas tankar och stiftas bekantskaper mötesdeltagarne emellan af den betydelse, .att den säkerligen i många fall blir icke litet bestämmande för en fortsatt personlig utveckling.

Dylika inhemska möten söka, så vida inte speciella intressen och förutsättningar draga dem åt annat håll, i regel Stockholm som mötesplats. Och mellan de allvarliga förhandlingarna tar man reda på gamla vänner och beser staden.

Det är vanligtvis ett mycket enkelt och anspråkslöst uppträdande mötesdeltagarne lägga i dagen, de må nu t. ex. vara skolmän, läkare eller, som det ofta inträffar, nykterhetsifrare eller frireligiösa. Men innan mötet eller kongressen upplöses, hör det alltid till en fest, och denna kan, beroende på församlingens natur, gå af stapeln antingen med pomp och ståt i en af de finare restauranternas festvåningar eller mera anspråkslöst å en hushållsskola. I förra fallet rinner vanligtvis champagnen i strömmar, spelas folksång och hållas pompösa tal för allt möjligt, i det senare ätes rätt och slätt en bit mat under angenämt glam mednyförvärfvade vänner, och bålarne, som sättas fram efter maten, äro, om inte precist alltid endast mandelmjölk, dock af den allra oskyldigaste natur. Detta i regel, men hvarje regel brukar ha sina undantag.

Om vädret tillåter och festkommittén är riktigt nitisk, afhålles gärna den gemensamma kongressfesten utom hufvudstadens hank och stör. Då går man med flaggprydd ångare utåt Mälaren eller Saltsjön och tillbringar några oförgätliga timmar å någon af de förtjusande platserna rundt om. I synnerhet har under senare

Kongressbåt.

åren en färd genom Skurusundet till Saltsjöbaden kommit till heders — för öfrigt säkerligen en af de härligaste lederna i Stockholms inre skärgård.

Och är kongressen af någon större betydelse, så att den blifvit, hvad man säger, populär, så öfverraskas mötesdeltagarna under hemfärden i den sena kvällen i de flesta fall af det ena gnistrande fyrverkeriet efter det andra från villorna å segelledens stränder. Det är utrop af förtjusning, hurrarop och jubel. Ochå sträckor, där inga villor ligga, upprullar ångarens elektriska strålkastare det ena förtrollande panoramat efter det andra bland holmar och stränder.

Det har varit utmärkande för Oscar II:s senare regeringstid att så mycket internationella kongresser förlagts till Stockholm. De förnämsta af dessa ha varit Orientalistkongressen 1889 och Journalistkongressen 1897. Vid båda dessa var hela Stockholm på benen för att höra och se, och i synnerhet den förstnämnda var, som en inbiten stockholmare yttrade, »ett verkligt folknöje», då man kunde få se araber, egyptier och indier i sina fantastiska dräkter promenera fram genom huf-vudstadens gator — naturligtvis förföljda af skaror af nyfikna. Att

stockholmaren är nyfiken har blifvit nästan ett ordstäf, och att stockholmarens nyfikenhet, vid till och med inte allt för utomordentliga tillfällen, starkt närmar sig gränsen af oförskämdhet är tyvärr en sanning.

Utländingar på turistfärd — damer och herrar, kontinentala typer med Bsedecker i hand — draga under resesäsongen i spridda grupper fram å hufvudstadens mera betydande stråkvägar. Oftast gå de till fots, skämta och glamma, som vore de hemma hos sig.

Hvad Bsedecker utmärkt som synnerligen sevärdt, ta de naturligtvis reda på för att kunna få sätta de obligatoriska kråkorna i i mariginalen. För öfrigt lefva de i Stockholm, som de lefva i hvilken annan hufvudstad som helst, med tiden delad mellan det kontinentala hotell, där de tagit in, och ett flyktigt studium af staden och befolkningen.

Detta studium göres också i många fall så bekvämt som möjligt. Finner man det t. ex. för varmt eller för kulet att riskera en öfversiktspromenad i vagn, så nöjer man sig helt enkelt med att med cigarr eller cigarrett i mun ta lifvet utanför i betraktande från kaféfönstret eller hotellbalkongen. Innanför de höga glasdörrarne till hotell Rydbergs kafé kan man sålundat. ex. när som helst under turisttiden få skåda gentlemen från England eller Amerika med benen vårdslöst uppkastade på närmaste stol, hvilka sitta i lugn och ro och göra rökringar, medan Stockholm passerar revy därutanför. Huruvida stockholmarne -eller rökringarne intressera dem mest är svårt att afgöra, åtminstone röjes det ej af det stereotypa uttrycket i vederbörande gentlemens ansikten.

»En sådan där herre från Manchester eller New-York», yttrade -en gång en af våra förnämsta hotellinnehafvare på tal om detta slags resande, »generar sig ofta nog inte för att som turist besöka Stockholm på det sättet, att han kommer med kurirtåg på morgonen och drager vidare med kurirtåg på kvällen. Under dagens lopp intar han sin lunch och sin diner, läser sista numret af »Times» eller »Newyork Herald» samt sitter för öfrigt i kafét eller på balkongen och röker. Han har dock varit i Stockholm, det är honom nog.»

De utländska turister, som resa för att verkligen lära och se något, förakta i regel kurir-tågen och komma båtledes antingen långs kusten från Kö-benhavn eller genom Göta kanal från Göteborg. De flesta äro nog icke några guldmänniskor, men det är burget, hederligt folk, som slagit sig löst från släpet i de stora världsstäderna för att under någon vecka bl. a. bese Karl XII:s, isbjörnarnes och Nordenskiölds land. Det är dessa man ser å hufvudstadens stråkvägar, skämtande och glammande. När de sett, hvad Bsedecker sagt böra ses, draga de vidare åt Dalarne eller Norrland. En icke ringa del drar dock österut med Helsingfors och Petersburg som mål.

Den där typen utländska turister, som kommer hit upp till Stockholm från kontinenten endast för att under några timmarsitta och göra rökringar eller med sina kameror ta ögonblicksbilder af lifvet utanför de stora hotellen, är, dess bättre, ganska sparsamt förekommande. Men den finnes och den observeras — i Stockholm likaväl som i Köbenhavn eller i Berlin. Med turisten af det slaget följer nämligen i regel mycket pengar och därför fjäskas det för honom och han betalar rundligt för fjäsket såväl på hotellet som på andra platser han möjligen kan bevärdiga med ett besök. I de flesta fall för han med sig en viss atmos-fer af uppkomling eller verkar han åtminstone såsom en »selfmade man» i ordets sämre betydelse. Har han inte själf knogat ihop pengarne, så har hans pappa gjort det — han har dem i alla händelser, och all världen skall ock veta af det.

För några år sedan kommo sålunda sent en förhöstefter-middag två medelålders herrar af dylik typ, en engelsman och en amerikan, som stiftat bekantskap, gud vete hvar, upp på Hasselbacken för att dinera. Alla bord voro emellertid upptagna, och hofmästaren uttryckte för »the gentlemen» sitt och etablisse-mentets djupa beklagande för ögonblicket.

»Det där herrskapet, som sitter där», yttrade då amerikanen till hofmästaren, i det han pekade på en herre och ett par damerr som dinerade vid ett bord strax intill, »dem kan ni säga, att jag ger dem tio dollars, om jag får deras bord genast.»

Hasselbacken till beröm, hade hofmästaren såsom svar endast en mycket artig men talande geste mot utgången — tydlig nog för att de oförsynta själfmant skulle aflägsna sig.

Bland utländska turister, som besöka Stockholm, finnes emellertid en massa fabelaktigt rikt men på samma gång

fint folk, som icke söker imponera genom sin rikedom utan tvärt om ära glada öfver att i ett främmande land få vara såsom andra dödlige. Ty den fint bildade penningfursten såväl som den regerande-fursten har ibland behof af att vara inkognito.

Den som skrifver dessa rader, hade för ett par år sedan att i sin egenskap af tidningsman, i en viss fråga interviewa en i Stockholm på besök varande och å hotell Rydberg boende synnerligen remarkabel fabriksidkare från England. Denne, i resande-boken inskrifven rätt och slätt som mr A. från London, bebodde ett litet rum ett par trappor upp i hotellet.

Det var en ny uppfinning inom ett visst område af sjökrigföringen, om hvilken samtalet rörde sig, och den lille distingue-rade mannen, som lifligt besvarade de framställda frågorna, upprullade — på basis af uppfinningen i fråga — förvånansvärda taflor ur framtidens sjökrig.

»Ni tror alltså på uppfinningen», yttrade interviewaren till slut. »Men kostnaden för experiment blir väl högst ansenlig?»

»Ah, det är inte så farligt», kom svaret, enkelt och naturligt, — »på sin höjd en half million pund.»

Det är att märka, att den som svarade och som bebodde det lilla enkla rummet var inte blott en af Englands utan en af världens rikaste män.

»O, om ni visste hvad jag njuter!» yttrade han en stund senare, då han i kafét bjöd på någon förfriskning. »Att vara helt borta från kalkyler och affärer. Att få resa hvart man vill, bo hvar och hur man vill, att inte ha mera som besvärar än den lilla väskan man bär i handen — det är helt enkelt härligt!»

»Jag hoppas, att ni inte fördärfvar min frid här i er förtjusande hufvudstad», yttrade han vid afskedet. »Ty första tidningsnotis om att jag finnes här på Rydberg gör att jag ögonblickligen ger mig i väg.»

Det finnes ett visst slags resande från utlandet, hvilka så att säga endast tangera Stockholm. Det är alltid ofantligt rikt och i många fall äfven ofantligt förnämt folk. Någon gång ta de för ett par dagar in å hotell, men i regel bo de hemma hos sig, d. v. s. ombord på sina egna fartyg.

Under sommaren och förhösten går väl knappast någon vecka förbi utan att den ena eller andra främmande flaggan vajar öfver något lustfartyg, som förnämt kastat ankar utanför Skeppsholmen. Oftast är det ångare, smäckra skrof med släta toppar, skinande messing, blänkaiide mahogny och med ordning ombord som på örlogsmän. Storleken af dessa lustjakter varierar

— det kommer, ehuru mera sällan, sådana med 30—40 mans besättning liksom ock sådana med endast 5—6 man i skansen— men ett hafva de gemensamt: härliga proportioner till det yttre och en furstlig, för att inte säga öfverdrifven lyx i det inre.

Den engelske lorden eller den amerikanske penningemannen

— han må nu vara järnvägs-, fotogen- eller något annat slags kung — ger alltid åt sin jakt den i allo yppersta utstyrsel, som för penningar kan erhållas. Det är först och främst rent af förundransvärdt, huru väl allt utrymme tages tillvara. Inom jämförelsevis små skrof öfverraskas man af att finna rymliga hytter och salonger, rum för alla möjliga ändamål, tillsammans

Pleasureyacht å Strömmen.

bildande ett stilenligt helt — riktiga våningar, i hvilka intet saknas af all den lyx och komfort, med hvilka vederbörande jaktägare är van att omge sig.

Det är sällan en dylik jaktägare färdas ensam, vanligen för han med sig något valdt sällskap af intimare vänner, och lifvet ombord söker man, naturligtvis med framgång, att göra så angenämt som möjligt.Den rike jaktägaren och hans sällskap synas mycket litet i hufvudstaden. Vanligtvis ligger jakten kvar endast ett eller ett par dygn, af hvilka den mesta tiden tillbringas ombord, åtminstone intager man där i regel sina måltider. Man tar Stockholm liksom många andra städer som ett panorama. Man promenerar på däck och ser på utsikten eller ock sitter man

helt enkelt, damer och herrar — de sistnämnde vanligen med benen dinglande utom relingen — och metar.

För en dylik jakt riktigt fint folk händer det ofta att en middag går af stapeln ombord medan skutan ligger på strömmen. Gästerna utgöras då vanligen af medlemmar af vederbörande lands härvarande konsulat eller beskickning. Man har berättat sagolika saker om mat och viner vid dylika fester, säkert är emellertid att det departement ombord, på hvilket slösas en särskild omsorg, är just köket.

Boken om Stockholm.

29Sommarnöje.

Af

GUSTAF JANSON.

I.

I staden. .

en tid, då familjerna motsågo söndagen med förtjusning, emedan den var veckans stora högtids- och fridag, då alla, gamla och unga, drogo ut i det gröna för att fylla lungorna med frisk luft och roa sig af hjärtans grund, då en enkel sexa dukades upp i gröngräset och fa-miljemedlemmarne fördrefvo tiden med glada lekar, är länge sedan ett bleknadt minne blott.

Ordet sommarnöje intager numera ett rum, som något annat ej förmår fylla. Och hvad det betyder, veta nog de fleste. Den nya tiden har medfört, om icke annat, så åtminstone större anspråk, hvilka det väl ej är så lätt att fylla, men svårt eller ej, fyllas skola de. Hur det nu kom-

Utanför vattenbutiken.mit därhän, hör ej hit, visst är att familjer med äfven mycket små existensvilkor anse det för en bjudande plikt mot sig själfva att tillbringa årets varmaste månader på landet. En »sann och trovärdig» beskrifning af sommarnöjet under alla dess olika former kan således ej betraktas annat än som en skyldig-hetsgärd åt stockholmslifvet, af hvilket det utgör en mycket viktig del. —

Litet hvar anser det för lifvets högsta lycka att under vår korta sommar »bo på landet», och det stora flertalet instämmer nog med lugnt samvete häri. Litet hvar, med undantag af den bråkdel människosläkte, hvilken med mörka blickar betraktar tillrustningarne för sommarkampanjen och med mulen uppsyn följer familjen till båten för att se den inskeppa sig. Själf stannar den, eller rättare han, kvar på kajen och viftar sitt farväl åt de bortfarande, hvarpå han försöker anlägga en glad min och ensam beger sig hemåt. Denne han är familjens s. k. öfverhufvud, som går där trumpen och tvär tänkande på sommarens behag, af hvilka han till största delen får njuta blott genom hörsagor.

På kontoret, bakom disken eller i ämbetsrummet slår han sig ned och dåsar i stilla begrundande bort en stund. Men snart måste han gripa sig an med det dagliga arbetet, familj elif-vet är dyrbart i mer än ett afseende.

Man flyttade ut sent i år, försommaren höll alldeles icke, hvad den tidiga våren lofvade. Nu är man emellertid ändtligen i väg och i skärgården på kala klippor och furuklädda holmar, kring Mälarens leende stränder och täcka vikar börja ljusa sommardräkter skymta fram, uppstämmas klingande skratt, spelas crocket, ros, seglas, sportas och flirtas af alla krafter, det vill med andra ord säga, man bor på sommarnöje.

Men mellan stadens husväggar, där solstrålarne falla lodräta och göra gatstenarne brännheta eller komma trottoarernas asfalt att fräsa, där springer familjefadern från vattenkiosk till vattenkiosk och låter en god del af månadens nettoinkomst förvandlas från fast till flytande form. Han konsumerar oerhörda kvantiteter mer eller mindre kolsyradt vatten och har knappt sväljt den sista klunken, förrän han längtar efter ett nytt glas.Så är omsider den gastronomiska middagen inne — någon annan frågar aldrig en äkta stockholmare efter — och familjefadern utan familj rusar omkring för att profäta på källare och restauranter.

Ovan vid dylika besök på lokaler, som han ej sett invändigt sedan föregående sommar, bär han sig så fumligt åt, att kyparen, som under sin väntan roat sig med att kallblodigt mörda en näsvis fluga, till slut vågar en icke allt för

blygsam hostning, därigenom gifvande en antydan om, att äfven hans tid är pengar. Pappa — för korthetens skull vilja vi gifva familjens öfverhuf-vud denna ingalunda ovanliga titel — märker sitt misstag och beställer med låg röst en halfportion »hvad som helst». Han känner just nu en fruktansvärd aptit och fröjdar sig i andanom åt den kulinariska njutningen. Men han får öfva sig i den svåra

gan om anledningen till dröjsmålet, svarar denne med öfverlägsen tvärsäkerhet, att stamkunderna ha företrädet — förutsatt att han nedlåter sig att svara.

Pappa begär en half pilsener så länge och eftersom han gör det mycket höfligt, beviljar ganymeden honom nedlåtande denna lilla uppmuntran.

Slutligen kommer maten rykande och varm, men besynnerligt nog är pappa ej hungrig längre. Med en serviett prydd af

På restauranten.

konsten att vänta. Till höger och venster blifva gäster, som an-ländt betydligt senare än han, betjänade. Och då pappa, som under årens lopp legat af sig och endast äger några svaga minnen kvar af ungkarlstidens utelif, efter moget öfvervä-gande vågar störa kyparen i den intressanta flugj akten och framställa en höflig förfrå-liken efter några massakrerade, feta flugor torkar kyparen pappas tallrik och stukad af hans nonchalanta vårdslöshet törs gästen ej opponera sig mot det extra bidraget till middagen.

Efter en gest, som mycket väl kan öfversättas med: hugg in, gamle gosse! går kyparen nedlåtande som alltid och pappa börjar peta i sin portion. Han vänder rostbiffen, synar misstroget hvar särskild potatis och leker tanklöst med det förstörelseverktyg, man under namn af gaffel satt i hans hand. Under tiden gör han diverse jämförelser och finner sig midt i sorlet rundt omkring honom ensam som Robinson före Fredags uppträdande, då han tänker på trefnaden i det saknade hemmet.

Oförmodadt faller något klingande i golfvet, medan en kylande vätska spolar öfver hans ben. — Jaså, han har knuffat ned pilsenerbuteljen, och som om det ej varit nog, har saltkaret gjort sällskap på resan utför.

Gästerna fnissa, kyparen höjer anklagande sina axlar till öronen och pappa rodnar långt nedanför skjortkragen. Han förnimmer en vild lust att ställa till bråk, men tanken på familjen afhåller honom därifrån och dessutom är det ohyggligt varmt just nu. Nervös och otålig rycker han upp sin portmonä, så att småpengarne skramlande dansa öfver bordet, betalar sin orörda halfportion och stormar ut med ett halfhögt löfte att aldrig mer besöka »den där förbaskade syltan».

Lyckligtvis lägger värmen hinder i vägen för alla ytterligare vredesutbrott, men pappa morrar hela eftermiddagen som en ilsken bandhund. Och för att på någon hämnas sina inbillade oförrätter, skickar han springpojken efter ett halft kilogram insektspulver, han ämnar börja ett skoningslöst utrotningskrig mot den enda fluga, som narrad af en kvarglömd sockersmula sedan morgonen uppehållit sig i det kvafva kontorsrummet.

Beväpnad med det enligt annonsen absolut dödande giftet målar han hela lokalen gul och impregnerar sig själf och sina kläder, så att han nära nog nyser sönder sitt luktorgan i ett obestämbart antal småbitar. Den enda, som märkvärdigt nog tycks befinna sig riktigt väl, är flugan och liksom för att visa det aflägsnar hon sig på en kortare stund. Men endast för att snart vända åter i sällskap med ett tjog vänner och släktingarhvilka fulla af taöksamhet öfver den lika oväntade som rikliga välfägnaden uppstämma en jublande vexelsång kring pappas värkande hufvud, medan de yngre i laget dansa en yster champagnegalopp.

Alla försök att mota bort de objudna gästerna visa sig fruktlösa och i ett litet Niagara af vichyvatten dränker pappa sin grämelse öfver den kitsliga giftstadgan, herrar pulverfabrikanters oförklarligt vänliga känslor mot insekterna och sin egen missräkning.

Med själsmördande långsamhet utminuterar väggklockan tiden, men ändtligen slår befrielsens timme, kontorstiden är förbi.

På ångbåtsbryggan.

Och på kvällen, när allt är undanstökadt i staden, rusar pappa till båten. Just som landgången drages in och kaptenen kommenderar sitt oföränderliga »baeck», tumlar han ombord och efter en sjöresa, som genom att dagligen upprepas småningom blifver dödande tråkig, står han på ångbåtsbryggan omgifven af de sina.

Nu är äfven han på landet, nu befinner han sig midt i den fridfulla naturens sköte. Men har han haft några nämnvärda illusioner, försvinna de genast, då familjen lik en väl inöfvad kör börjar: »Har pappa med sig det, jag bad om? — Pappa har väl köpt. hvad pappa lofvade?» — »Tog du med dig gossar -nes skor?» m. m. m. m. i oändlighet.Pappa öppnar sin kappsäck och tager fram en hel del paket. Han ransakar sina fickor och plockar upp karamellpåsar jämte diverse annat smått och godt, men alltid har han glömt något. Det hjälper ej att skylla på värmen och de ansträngande göro-målen, man har redan på förhand sitt omdöme om »pappas eviga slarf» färdigt och man underlåter ej heller att bära fram det. Djupt förkrossad under den tyngd, som vissheten om hans oförmåga att tillfredsställa sin älskvärda familjs billiga fordringar förorsakat, går han långsamt upp på verandan för att erhålla litet materiell uppmuntran i form af smörgåsbord och lilla supen. Och sedan kryper han tyst och beskedligt till sängs, ledsen öfver att icke ens duga till familjens ordinarie stadsbud.

Ett par timmar tidigare än i staden stiger han upp efter en till hälften genomvakad natt, hvaraf större delen användts till slagsmål med blodtörstiga myggor eller argsinta bromsar, och tager ensam plats vid det slarf vigt dukade kaffebordet. Familjen sofver ännu, på något sätt skall den väl fröjda sig åt sommarmorgonens skönhet, och väljer för den skull det, som passar den bäst. Just som pappa knackat hål på ett ägg sedan föregående afton och står i begrepp att föra första tuggan till munnen, blåser båten bakom udden. Pappa hoppar till, krossar ägget mot den ej allt för rena bordduken, placerar smörgåsen upp- och nedvänd på sina ljusa benkläder och med andan i halsen, hatten i hand och hufvudet fullt af viktiga kommissioner störtar han ned mot ångbåtsbryggan för att halas ombord i sista sekunden.

Där står han nu på däcket omorgnad och hungrig, prisande landtlifvets många behag för kända och okända, hvilka i sin ordning göra detsamma. En och annan missnöjd stämma blandar väl sina dissonanser i lofsången, men ingenting förmår rubba pappas glödande entusiasm, den är sig oföränderligt lik, åtminstone vid hvarje sommars början. Och ehuru han ej sett mer än den förtorkade rabatten framför villan och sopbacken på andra sidan staketet, ordar han vidt och bredt om ställets otaliga sevärdheter och vackra, utomordentligt vackra belägenhet. Det är också ganska lätt för honom. Hela kvällen talade familjen med en mun ej om annat än det gigantiska utsiktsberget, den poetiska granskogen, det rika smultronstället, de idylliska björk-dungarne o. s. v. Och till slut trodde pappa, att han själf skådat all härligheten.

Omsider är pappa åter i staden och på arbetsrummet. Där finner han tolf döda flugor, hvilka antagligen lämnat detta jordiska till följd af förstoppning efter omåttligt njutande af insektpulver. Han har länge sedan glömt den förargelse, de gjort honom, och betraktar vemodigt de arma offren för gårdagens bittra hat. I jämförelse med de efterhängsna människoätarne på landet kunde dessa betraktas som sällskapliga husdjur. Det är äfven med en ansats till självförebråelse, han sopar ut dem. Men snart tager annat hans tankar i anspråk och så väl flugor som landets och stadens förtretligheter begrafvas i glömskans djup.

Utgöromålen interfolieras med täta afstickare till alla vattenbutiker i närheten och trots sin relativa ensamhet känner pappa sig lugn och belåten. Det äger sina behag att vara ensam ibland.

Vid tretiden infinner sig dock tillika med en viss tomhet i magen en stark längtan efter familjelif och det trefliga middagsbordet dukadt under ljuskronan i salen. Men han nödgas finna sig i sitt öde och går att profäta en ny källare.

Han väljer länge och med ängslig omsorg, ty minnet af det sista nederlaget besvärar honom, men fattar ändtligen ett raskt beslut och försvinner på en liten inbjudande restaurant. Till sin stora glädje träffar han där vännen Andersson och slår sig ned midt emot honom. Vännen, som är känd på stället, serveras med förekommande artighet och pappa känner sig angenämt berörd af att behandlas på samma sätt. Här finns ingen vaktmästare,

besvärad af obetvingelig massmordsmani på flugor, och fastän helportionernas storlek ej står i rimligt förhållande till prisen, finner sig pappa särdeles väl i sin vrå och föresätter sig att göra stället till sitt »matställe» för sommaren.

I schweizeriet vid en kopp ångande kaffe med avec börjar pappa känna sig fenomenalt föryngrad. Till sin egen förvåning vågar han pröfva, liurudant tyg uppasserskan har i sitt förkläde och tager efter första konjaken ur minnets skräpkammare fram en förlegad källarkvickhet, som fröken visserligen hört ett hundratal gånger förut, men åt hvilken hon ler på ett sätt, som öfver-tygar pappa att han är en af sin tids kvickaste karlar. Han köper också på fläcken matpoletter för en månad.

Vännen Andersson anser eftermiddagen tillspillogifven och föreslår en tur till Djurgården.

Pappa tvekar, men låter utan svårighet öfvertala sig, det är ju så länge sedan, han var ute på vift och någon gång behöfver man dock skaka dammet af sig. Arm i arm styra herrarne kurs mot en spårvagn och befinna sig snart på »slätten». Glad och uppspelt låter vännen A. skylten ofvanför Gröna Lunds tivoli narra sig att göra en afstickare ditåt. — Här ska' lefvas, förstår du, vi ä' ju gräsänklingar bägge två.

Pappa skrattar halft förläget, lialft nyfiken och följer med. Man ramlar in bakom ett panoramas röda förhänge, men slinker ut igen så fort sofri möjligt och äntrar trapporna till Hasselbacken.

Andersson är så munter, att han skulle vilja hjula och pappa har ingenting nämnvärdt emot att följa hans exempel. Men myndigheterna ha, troligen af omtanke för äldre personers välfärd posterat poliskonstaplar litet hvarstädes och de gymnastiska öfningarne uppskjutas på obestämd framtid. Dessutom äro båda herrarne begåfvade med för dylika extravaganser något hindersamma kroppskonstitutioner.

Efter en timme på »Backen» och tjugo minuters planlöst kringirrande hamna de två vännerna vid ett bord utanför Victo-riateatern. Punschbuteljer och vattenflaskor marschera i långa rader öfver deras bord, »för här ska lefvas svearne», hojtar Andersson. Lille Pettersson, som i tjocke Lundströms sällskap kastat ankar vid samma bord, instämmer högljudt och pappa tycker, att han är vådlig, men aktar sig att säga det högt. Och efter ytterligare ett par glas ser han allting i rosenrödt, skrattar åt Petterssons vågade historier och anförtrodde vännerna, att de äro »för-baskadt hyggliga pojkar hela bundten».

Och när klockan slår tolf och sommarnattens milda mörker breder sig kring nejden, komma fyra äldre, rödbrusiga, högröstade familjefäder med blossande ansikten, söndertuggade cigarrstumpar i sina respektive mungipor, uppknäppta rockar och lindrigt osäker gång öfver slätten för att kryssa till närmaste droska.

Så bär det i väg mot staden. Pappa har förlorat all aptit och och far direkt hem och i den tomma våningen somnar han döds-trött efter de ovanliga strapatserna.

Följande morgon vaknar han anfäktad af omkring en half million envisa kopparslagare, hvilka i förening med litet ånger och en dosis självförakt göra hela dagen bitter. Otroliga kvantiteter vatten konsumeras utan att i ringaste mån förbättra hans sinnestämning, och därjämte tänker han oupphörligt på, med hvilka känslor familjen skall betrakta hans oförklarliga uteblifvande föregående afton. Några extra presenter åt de unga köper

På slätten vid tolftiden.

han genast och funderar dessutom starkt att öfvérraska sin af-gjordt bättre — han vet det nu — hälft med ett nytt klädnings-tyg; men då skulle hon kanske ana .... och sommarnöjet är tillräckligt dyrt ändå. Nej, det är nog bäst att som vanligt skylla på göromålen, det har ju lyckats alla andra gånger. Och lugnad af denna snillrika tanke återtager pappa sitt afbrutna arbete och dagen förflyter efter omständigheterna.

Som det nu är lördag, gör pappa sig ingen onödig brådska till båten. Och att han kommer ut senare än vanligt gör helleringenting, nästa morgon kan äfven han ligga och draga sig hur länge som hälst. Och det gör han ordentligt, han skall väl någon gång njuta riktigt intensivt af naturen.

På söndagsförmiddagen lånar han en gammal fisksump och ror i sällskap med ett par metspön och en f. d. anjovisburk innehållande mask ut till en »grynna», där en sommargäst, enligt en på stället sorgfälligt bevarad tradition, för fyra år sedan metat upp 78 jämna stekaborrar på en kvart. Pappa lägger ut sina krokar och sitter andäktigt i solbaddet en timme. Efter den

tiden lär det ej förundra någon, att han finner metandet långtrådigt och ämnar ro hem igen.

Oförmodadt rör sig ett flöte, den där sommargästen tycks verkligen ej hafva tagit alla aborarrne med sig, då han flyttade till staden. Lifvad af en mängd obestämda förhoppningar samlar pappa sina krafter och rycker till. Hurra, han har fått en fisk, en riktig, lefvande fisk. Visserligen är den inte stort större än masken, men det är likväl en fisk och pappa känner sig betydligt uppiggad. Nu är han viss om framgång och spottar morskt på betet: »Tvi, tvi, godt napp!»Till middagen har han lyckats taga lifvet af åtta minderåriga aborrar, hvilka han stolt bär till köket, så snart han hunnit hem. Där erhålla likväl hans segerkänslor en svår knäck. Jungfrun ler föraktligt, då hon ser »eländet», och mamma finner det syndigt att draga hem dylika pinnar. Pappa går slokörad sina färde, men ännu en förödmjukelse väntar honom. Smågossarne komma från ångbåtsbryggan och visa triumferande en knippa stora aborrar, hvilka de fångat på en halftimme. Och så har pappa rott sammanlagdt en och en kvarts timmes väg och setat halfva dagen i solhettan för att bli utskrattad, fiske måtte ej vara fullt så enkelt som det förefaller.* Pappa känner sig stukad. Han ville bereda familjen en angenäm öfverraskning, skaffa sig själf ett nöje och .... önskar, att han väl vore i staden igen.

På kvällen får han sig emellertid en treflig vira med några grannar, hvilka gjort ungefär samma erfarenheter som han, och fiskets besvärligheter med ty åtföljande missräkningar äro snart glömda. Äfven landet äger sina behag och efter första toddyn samt två hemgångna spel anser pappa det ovärderligt.

Under natten upptages guerillakriget mot myggen. I strumplästen tassar pappa omkring för att slå ihjäl sina plågoandar och sedan han efter oerhörda ansträngningar lyckats bryta benen af en oförsiktig mygga, krossa vattenkaraffinen och ramponera natt-duksbordet, somnar han framemot morgonsidan på sina lagrar. —

Så skrider sommaren omärkligt. Den ena -dagen liknar precis den andra och pappa springer som jagad af furier morgon och afton från och till båten. Ibland sliter han sig väl lös, söker glömma sina familjeplikter och fördrifver en kväll på egen hand. Tiden har blifvit honom lång, men hur sakta den än skridit, kommer hösten likväl. Och när det börjar blåsa litet mer än vanligt, medan mörkret tätnar och de första gulnade löfven hvirfla öfver sandgångarne, där regnet gräft djupa rännilar, finner familjen det vara tid att flytta hem igen. Och pappa instämmer, han vill alltid det, familjen vill.

Alltså flyttar man, d. v. s. möblerna skamfilas, en servis krossas och efter några mindre äfventyr är man åter tillbaka i staden.

Vid middagstiden den stora dagen kommer pappa glädjestrålande hem och ser hela våningen upp- och nedvänd. Och istället för den efterlängtade måltiden möter honom en föga vänlig uppmaning att försvinna så fort som möjligt, han går ändå bara i vägen. Han försvinner naturligtvis, men med handen på låsvredet kan han ej underlåta att helt menlöst fråga: »ha vi inte haft vådligt stiligt i sommar, tycker ni, hva'?»

Men då väcks en opposition, som spårlöst förintar hans inbillade lycka.

— »Stiligt!» ropar familjen. — »Hvilket tarfligt sommarnöje och sådana grannar sedan! Nej, nästa år ska' vi bo minst en fyra, fem timmars väg från staden, det kan kallas sommarnöje».

Pappas näsa förlänges märkbart, men familjans vilja har blifvit hans lag och hastigt lofvar han att nästa gång hyra så långt bort som möjligt. Han kan visserligen ej komma ut mer än högst en gång i veckan och en kall kåre ilar utefter hans ryggrad vid tanken på de tröttsamma sjöresorna, källarmaten ensamheten och de många besvärligheterna, men pappa vill, som sagdt, alltid det familjen vill, det ingår i hans vanor.v*. vÄ/ vAj vA> vA/ vA> vÅ^ vA> vA> vA/ JL/

Sfe||gk

är göken slutar gala, komma Stockholmarne. — Ja, under det att familjens öfverhufvud nöjer sig med nära nog livad som helst och trots värmen arbetar som förut, tillbringar frun, döttrarne, sönerna och det delvis obestämbara något, som kallas småbarnen, sin sommar i ett behagligt af ingenting stördt lugn.

Att annat än undantagsvis stiga tidigt upp om morg-narne — för att börja från början — kan ej komma i fråga. Först då solen närmar sig zenith behagar familjen röra på sig och efter en hop med föga urskiljning valda utrop öfver värme, som inte behöfs, eller regn, som aldrig vill komma annat än olägligt, besluter man sig för att på allvar lämna bäddarne.Ungherrarne slå sig tillsammans med sina maskulina grannar af ungefär liknande ålder — sådana finnas lyckligtvis alltid — för att bada. Innan man fått sig en liten välbehöflig morgonuppfriskare kan intet företagas och efter badet är hettan tyvärr så tryckande, att man knappt orkar röka en cigarett för att hålla näsvisa insekter på af stånd. Alltså kastar man sig i en hängmatta och dåsar bort den odrägligt långa förmiddagen.

Något egentligt samtal förekommer ej, man svettas för mycket att orka vara kvick, och dumheter sägas tillräckligt många under dagens lopp för att man skulle öfveranstränga sig därmed i hettan. Hängmattans enformigt gungande rörelser komma en att glömma nästan allt omkring sig och för att ej precis sofva hela dygnet griper man till en bok och slukar ett par meter modärn litteratur, dock utan att besvära sig med en tanke på innehållet, värmen, den förbaskade värmen . . . .!Familjens kvinnliga medlemmar, gamla såväl som unga, ha tagit plats på verandan skyddade af de ljusa gardinerna, som visserligen utestänga solstrålarne, men tyvärr ej hindra hettan att tränga in. De virka naturligtvis utan undantag, man bor väl ej på landet endast för att roa sig. Dessutom är s. k. handarbete en särdeles lämplig sysselsättning, det inverkar aldrig störande på samtalet. Långsamt trasslar virknålen sig fram mellan maskorna, medan tungorna arbeta så mycket flinkare. Grannar-nes små förhållanden och intimaste hemligheter kalfatras och diskuteras, men sådant förorsakar inga samvetskval, alla veta, att grannarne å sin sida göra dem detsamma tillbaka. Så komma toaletterna tätt följda af de oundvikliga klagomålen öfver tjänstfolkets orimliga pretentioner och man dödar tiden riktigt små-trefligt.

När mamma aflägsnat sig en stund för att i köket gifva sina order till middagen, skjutas virkningarne åt sidan och en roman af Marlitt eller Eschtruth tages i stället fram. Då mamma åter visar sig, har boken redan försvunnit med en om aktningsvärd vana vittnande färdighet. Det faller af sig själft, att ett handarbete efter sådan omvexling af det nyttiga med det nöjsamma ej kan skrida synnerligen fort mot sin fulländning. Också har en vanlig spetsremsa efter en hel sommars kraftansträngningar vanligtvis ej förlängts med mer än tre, ibland fyra tum. Men det är vackert så, värmen, den rysliga värmen . . . .!

Bakom villan höras stojande barnröster och glada skrik. Småflickorna ha anlagt en storartad trädgård och vattna den med en så brinnande ifver, att en vanlig människa utrustad med normala synorgan skulle få ytterst svårt att skilja hela sällskapet från sin moder jorden, hvilken öfverdragit dem och deras kläder med ett fodral af småningom stelnande smuts.

Gossarne, hvilka hysa ett suveränt förakt för allt, hvad »jäntor» anse roligt, ha byggt en skans i skogen och leka indianer. Med lif och lust dunka de på hvarandra, så att svett-dropparne hvina omkring dem i förening med lösryckta fragment af gamla jackor och stoppade strumpor. Ingen ger sig tid att tänka på de svettdroppar, klädernas anskaffande frampressat på pappas panna, det är för lifvadt att »puckla» de nedriga hvita,som aldrig lämna hjältemodiga och hyggliga rödskinn i fred. Leken fortgår af hjärtans lust, tills plötsligt en af de tappre börjar stormtjuta öfver ett väl hårdt slag. Striden upphör och •deltagande kamrater ledsaga den sårade till mamma, öfver hvars välmående ansikte en mörk sky breder sig, då hon ser sin älsklings trasiga kläder och hör hans skickligt imiterade indiantjut. Hans strida tårar förjaga emellertid vredens åskmoln och hon stryker ömt litet smör öfver svullnaden samt lägger en apelsin i den tappre krigarens hand, hvarpå han känner sig märkvärdigt lugnad. Det vet också mamma och därför har hon ej tagit muschplåster eller rigabalsam med sig till landet, karameller och snask äro i dylika fall mer verkningsfulla än all världens medicin.

Ungherrarne ha småningom tröttnat vid hängmattan och böckerna samt begifva sig ut på sjön, där det lyckligt nog blåser litet emellanåt. Man röker pipa och öfvar sig att spotta i lä och tillbringar en särdeles angenäm stund.

När man vänder tillbaka, är gud ske lof halfva dagen gången, alltid en vinst.

Medan herrarne segla, komma damerna under fund med, att äfven de behöfva ett uppfriskande bad. För den skull plockas en oändlig mängd handdukar och badlakan fram och man skyndar skrattande mot stranden.

I en liten täck vik, där säfven bugar lätt för hvarje vindfläkt och stela alar eller smidiga pilar skyddande hänga sina löf-klädda grenar öfver badsumpen, ligger det lilla huset liksom flytande på vänliga vågor. Strax före middagen — fruntimrens vanliga badtimme — hörs därifrån ett förvirradt sorl blandad t med små gälla skrin, skratt, utrop och plaskningar.

En förbipasserande, som aldrig hört damer bada, skulle utan tvifvel inbilla sig, att Storsjöodjuret angripit en olycklig medmänniska, som i dödsångesten frambringar dessa ljud eller kanske rättare — oljud. Full af medömkan för sin lidande nästa rusar han naturligtvis ögonblickligen — bort för att skaffa hjälp.

Till all lycka är hvarje ansträngning onödig, hjälp är öfver-flödig för att ej säga ovälkommen. Hela saken är den, att en af de unga damerna med sin blottade stortå berört vattenytan och funnit den gräsligt kall i dag. Och genast förnimmes ett af dessa obeskrifliga ljud, som endast en kvinnostrupe förmår

Boken om Stockholm.åstadkomma. Rundt om uppstämmes en klingande skrattkör och sorlet fördubblas, tills allt slutar i ett storartadt plaskande. Man befinner sig ändtligen i vattnet och Ägirs döttrar hoppa glada kring sina jordiska leksystrar. Smekande smyger sommarsval vind öfver vattnet, solen droppar guld på våg och .... hvardags-lifvets prosa tränger sig som alltid in öfverallt, mamma gifver från verandan signal, att middagsbordet är dukadt.

I badsumpen.

Ändtligen är den inne den efterlängtade och på samma gång störande måltiden med sin filbunke eller kallskål och sina oundvikliga klagomål öfver värmen, som aldrig gör annat än på ett verkligen upprörande sätt plågar en beskedlig stockholmare på sommarnöje. Ingen tänker ens bråkdelen af en sekund på pappa, som sitter i sitt kvafva kontorsrum, kolkar vichyvatten och längtar till landet, där han hört, att det ibland lär blåsa några sval-kande fläktar. Det är först på kvällen, när ingen svalka längre behöfs, som han sliter sig lös och far ut. Men pappa är ju alltid nöjd, när familjen är det.

Efter middagen kommer den stora frågan, hvad man skall företaga sig eller om man skall göra något alls.

Under väntandet på en tillfredsställande lösning af detta kinkiga problem, slår man ihjäl en bit af den genomtråkiga tiden och till slut blir klockan åtminstone fem. Efter hand samlas traktens ungdom — där en villa blifvit byggd, växa snart andra upp som svampar ur jorden — men ännu är det för varmt att företaga sig något, alltså pratar man så länge — hälst om de frånvarande.

Senare på eftermiddagen blir det litet lifligare och crocket-spelet ordnas på gårdsplanen. Klubbornas tvära smällar, klotens rasslande i sanden, glada skratt, muntra utrop, lätta rökmoln från cigaretterna och flirt till husbehof, det är crocket. Också anses det vara ett särdeles intressant sällskapsspel.

På verandan har mamma tagit plats med ett par andra mödrar och en gammal fröken, som har namn om sig att vara fruktansvärdt litterär, emedan hon prenumererar på Idun med modebilaga och sett René på en bjudning. De äldre damerna smutta på sitt kaffe och öfvervaka med argusögon, att ingen otillbörlig kurtis kommer i fråga där nere. Under tiden taga de sig en uppfriskande tunggymnastik på den s. k. nästans bekostnad.

Crocketspelet upphör efter hand och grupper bildas. »Hon» ligger behagfullt vårdslöst mot en rankig trädgårdsstols ryggstöd och »han» lutar sig blygt förtroligt fram öfver henne ifrig att fånga en vänlig blick. Och då »hon» ihärdigt håller ögonen fästade på marken, hviskar »han» slutligen någonting i hennes lilla rosenröda öra. »Hon» småler förläget, kastar en skygg blick upp till mammorna och sedan »hon» öfvertygat sig, att de glömt allt annat för den beklagansvärda nästan, svarar »hon» sakta.

— Fröken X. föreslår en promenad till utsiktsberget, till-kännagifver kavaljeren och alla finna det mycket

passande, att just fröken X. väckt förslaget. Parvis tågar man bort följd af mammornas vänliga nickningar. De gamla lofva att strax följa efter och ha inom fem minuter glömt sitt löfte.(En dylik promenad i solnedgången är synnerligen farlig för en ung mans sinnesfrid. Och när den upprepats några gånger* slutar den vanligen med en hemlig förlofning. Värmen hindrar honom att vara spirituell och när han ej har något annat att säga, kommer han med en blyg förklaring, som för det mesta upptages välvilligt, hon har ju rakt ingenting att sysselsätta sig med. De sista solstrålarne sila fram mellan blad och grenar, vinden susar melankoliskt i trädtopparne och en hvar känner sig besynnerligt varm om hjärtat. Och däraf hjärtat fullt är, däraf talar munnen, kärleken är evig, det är blott föremålen, som vexla — till en annan sommar. Men råkas man några år å rad på samma ställe efter att under vintern ha mötts på skridskobanan, händer det lätt, att leken blifver allvar och sej ouren af-slutas med en riktig förlofning, något som för familjer med vuxna döttrar höjer villans uthyrningsvärde åtskilliga procent.)

Efter en stund är sällskapet framme vid målet. Hvarje landsställe, hur illa lottadt det än må vara i andra afseendenr har sitt utsiktsberg. Och äfven om detta till höjd och bredd endast kan mäta sig med ett diminutivum af en vanlig kulle, har det likväl högtidligt upphöjts till rang, heder och värdighet af berg. Man betraktar hvarken solnedgången eller omgifningenv man väntar, och så snart båten blåst, skyndar man genvägen till bryggan för att se, hvad pappa glömt nu igen.

Snart samlas man kring familjens öfverhufvud, som svettig och varm torkar sig i ansiktet med en våt näsduk och promenaden till villan anträdes. Hemkommen frågar pappa, ifall Kalle ordentligt lärt sina lexor, och strax visar Kalle, som hastigt tvättat bort imitationsindianens tatuering och någorlunda civiliserat sitt yttre, med berättigad stolthet sin tyska grammatik, i hvilken han för fjorton dagar sedan skulle hafva tragglat igenom just den så ståtligt framhållna sidan. Nöjd med ett så lysande resultat berömmer pappa hans flit, äter sin kvällsvard i familjens sköte och går till sängs för att sofva den rättfärdiges trygga sömn, förutsatt att myggen tillåter det.

Nästa morgon skiljer sig betydligt från andra morgnar. Det är' lördag och mamma skall fara till staden i och för veckans, uppköp.Bakom half uppdragna rullgardiner skrattar familjen åt pappar han ser så genomgående festlig ut, när han med hatten i hand och ytterrocken släpande mot sanden springer till bryggan. Lugn och majestätisk följer mamma efter. Hon gör sig ingen onödig brådska, ty »gud nåde» kaptenen, om han vågar lägga ut, innan hon kommit med.

Med middagsbåten vänder mamma tillbaka. Den arme styrmannen får vid hvarje brygga en försmak af skärselden, och fastän förtrytelsen jäser inom honom, har han blott bugningar och leenden för plågoandarne, hvilka svärma kring honom. — »Hvar är den bruna matkorgen?» — »Hvem har setat på mitt refbens-spjäll?» — »Att inte styrman kunde hölja något öfver min skinka! Tänker ni alltid vara lika vårdslösa på den här båten?» Dessa och dylika frågor i hundratal hagla kring en enda medmänniska. Styrmannen är öfverallt, mångfaldigar sig, snurrar rundt och skaffar till rätta, men lyckas under den allmänna villervallan alltid glömma något. Då vänder man sig förbittrad till kaptenen, hvarför skall han undgå sin andel? Det förefaller en ytlig betraktare, som om hvarje matmoder skulle mista aktningen för sig själf, så vida hon ej under en sommar kan göra en vanlig ång-båtskapten gråhårig och en medelmåttig styrman halftokig. Förmodligen ligger en djup hemlighet dold under detta, hvilken ha vi ej mäktat utfundera. —

Så gå dagarne den ene efter den andre och allt är sig oföränderligt likt på några knappt nämnvärda variationer när. Sommartoaletterna ha blifvit något urblekta och fått gröna fläckar här och hvar, det är det enda. Sakta har tiden skridit fram och när man börjar vänja sig vid »landtlifvets» sysslolösa enformighet, är hösten redan inne. Tunga falla regndropparne på verandataket och vinden sliter obarmhärtigt löfven från trädens grenar. Dagarne äro kortare och nätterna kusliga, det börjar blifva kallt, dystert och tråkigt för stockholmarne.

— Om vi skulle flytta in, föreslår någon.

Det ha alla tänkt, ehuru ingen velat säga det, och så beslu-tes inflyttningen. Utom det att gossarne böra i skolan, talar en hel mängd annat därför. Just som densamma blifvit oåterkalleligen bestämd, omtalar pappa, att han lyckats förskaffa sig enveckas ledighet, som han ämnar tillbringa på landet. Ett blek-lagdt »för sent» möter honom från allas munnar och han får finna. sig. Han vore heller ingen riktigt snäll familjefar, om han ej skulle

kunna finna sig i snart sagdt hvad som hälst.

Således flyttar man. Utan allt för stora äfventyr transporteras »sakerna» till bryggan och för sista gången detta år bringas styrmannen farligt nära vansinnets gräns samt tvingas den hygglige kaptenen att brista ut i ett hädiskt anatema öfver möbler i allmänhet och pockande sommargäster i synnerhet. Och så är man åter i den kära staden.

Pappa, som beordrats till kajen, mottager sin dyrbara familj med öppna armar och åser sedan, hur flyttningskarlarne med beundransvärd nonchalans slänga hans tillhörigheter på en rustvagn och skumpa bort med dem.

Familjen är hemma. Allt går i de gamla hjulspåren och pappa är särdeles belåten därmed. Familjens öfriga medlemmar kunna dock ej fatta, hvarför han i våras hyrde ett så tarfligt sommarnöje. Från mamma, som känner sig förolämpad af att fru X. ej bjöd henne på det sista kafferepet ända ned till lille Karl, som för några dagar sedan fick »nedrigt med puckel» af B:s otäcka Putte, är man missnöjd. För den kära husfridens skull förbinder sig pappa också om än motvilligt till nästan hvad som hälst, men med en tanke på alla de extra utgifterna besluter Han att genast köpa en ny stålklämmare till plånboken. Liksom det skulle hjälpa!

Men först efter detta löfte, som alla nog skola minnas, blir man litet nöjdare, hvarpå alla högt förklara sig ofantligt nöjda med, att den besvärliga sommaren ändtligen tagit slut.III.

I ”Parken”.

å fort sommaren med solsken, blommor och fågelsång proklamerat sitt välde, flytta alla, som ha tid och råd därtill, eller hälst bägge delarne, ut på sina landsställen. Men kvar i staden lämna de en hel del människor, som hvarken kunna eller vilja fara bort, och vilja de, så kunna de ej, och kunna de .... ja alltid är något hinder i vägen. Utom verkstädernas arbetareskaror och personalen i butiker eller på kontor gifs det en hel del godt folk, som har mycket godt om tid, men vanligen lika ondt om pengar, och för alla dessa blifva gatorna med sin solhetta, sitt dam och sina illaluktande kloaker ytterst plågsamma.

De äga i sitt yttre ingenting, som skiljer dem från stadens öfriga in-byggare, de förekomma öfverallt och blanda sig i den stora hopen, som gömmer dem och låter dem stanna i en obemärkthet, som de kanhända afsky, men där de af diverse samverkande omständigheter tvingas att förblifva. De äro samhällsnyttiga medborgare och medborgarinnor, de gå och röra sig som alla andra, hvilka vistas och hafva sin varelse inom hufvudstadens hank och stör, och de utgöra, när man ser rätt på saken, den kompakta majoriteten.

Det »hela Stockholm»,, som tillbringar sin tid vid brunns-och badorter, är blott den del, som syns mest, men bakom den stå de djupa leden, för hvilka den varma årstiden ej i något nämn-värdt afseende skiljer sig från alla andra. När de mer eller mindre lyckligt lottade draga bort för en tid, taga de kvarblifne sin stad i besittning och visa den resande landsortsbon dess härligheter.

Och om någon inbillar sig, att de afundas de bortdragande deras s. k. lycka, är det säkerligen ej med sanna förhållandet öfverensstämmande. De veta eller tro sig åtminstone veta, att alla ej kunna få lika, de hafva sig sin plats anvisad och de behålla den under försök att vara så nöjda som möjligt med sin lott. Med största jämnmod stanna de om våren en stund på Blasieholmskajen, där skärgårdsbåtarne trängas, och åse, hur möbler och flyttsaker bäras om bord och trafvas upp på fördäcken, se de glada anletena och höra de högljudda rösterna, som alldeles icke lägga band på sin förtjusning öfver att få lämna den tråkiga staden. Att röken bolmar ur skorstenarne, ånghviss-lorna hväsa och klockorna pingla, att besättningskarlar och sjåare jäktas, berör dem ej det minsta. Och när de sett och hört gå de lugnt till sina små sysslor, ifall de hafva några.

De veta också, att hvarje dag hafver sin omsorg och att hela året blott är en lång arbetsvecka, och de äro glada åt, att så förhåller sig, ty att vara utan arbete är det svåraste, de känna till. Men någon ersättning för landet behöfva de, och i Humlegården, »Torget» eller »Parken» finna de ett surrogat därför. Luften är ju så tung och kvalmig, man finner det olustigt i värmen och sätter sig för att pusta ut. Sommaren är nog bra på sitt sätt, men hettan, den välsignade hettan .... och den mänskliga ofórnöjsamheten gifver sig tillkänna i diverse otåliga utfall

*mot värme, mygg och en hel mängd andra, till största delen inbillade besvärligheter.

Dock i »Parken» fins skugga, bekväma säten och gratismu-sik hela eftermiddagen och långt in på natten, mer anser en äkta stockholmare sig ej behöfva för att tillvaron skall synas dräglig. Och där finnas äfven lummiga trädkronor, exotiska blommor, välklippta gräsmattor och fågelsång, ty med en smula

Berzelii park.

god vilja och litet fantasi kan man inbilla sig höra fågelkvitter, då gråsparfvarne slåss kring fontänen. Alltså: Parken är bäst; från middagen till sent på kvällen äro också dess soffor öfver -befolkade.

Att inlåta sig på ens den kortaste beskrifning öfver de blommor och bladväxter, som pryda denna anläggning eller att orda om Berzelii betydelse är säkerligen öfverflödigt, hvarje svensk

Boken om Stockholm. 32känner den senare, och det gifs väl knappt någon af Stockholms invånare, som ej beträdt »Parkens» gångar. Detsamma gäller i ännu högre grad om »Torget».

Men mellan dessa bägge promenadplatser, som ligga så nära hvarandra, fins en olikhet, som genast faller betraktaren i ögonen. På förmiddagen stå parkens bekväma säten vanligtvis tomma, den publik, som längre fram på dagen tager dem i anspråk, vill antagligen af flere skäl ej visa sig ute så tidigt; folk skulle kanske kunna tro, att den ej har något att göra, och hellre än man utsätter sig för en dylik misstanke ligger man och sofver till middagen. Före den tiden syns blott någon förolyckad existens innanför järnstaketet, en halfelegant kypargosse med en cigarettstump i ena mungipan eller ett par arbetare, som hålla fri måndag hela veckan. Men ju längre fram på dagen dess större och elegantare publik.

Ett par ynglingar, tydligen tillhörande ledighetskomitén, slå sig ned i en soffa. De ha kommit öfverens att träffas här vid tretiden, och hviskande anförtro de hvarandra sina kassors be-dröfliga tillstånd. Lyckligtvis räcker det till »en halfva», om man lägger ihop, men tyvärr är det ännu för tidigt att intaga den. Och efter en trånande blick åt Berns salong, där några vinddrifna landsortsbor förledda af sina enkla vanor redan hamnat, draga de två törstiga vidare så länge.

Barnjungfrurna med småttingarne hafva redan anländt. Sedan de placerat lillan i sanden och sig själfva på en soffa strax bredvid, hålla de ett öga på barnet, medan de med det andra speja efter »kusin» August vid Svea gardet.

Efter hvarandra anlända fruntimmer af obestämd ålder och fruntimmer med alls ingen ålder. De äro tungt beväpnade med syväskor och lånbiblioteksromaner för att så angenämt som det är möjligt söka fördrifva den ständigt långsamma tiden. De taga plats med ett så energiskt uttryck i sitt ansikte, som ämnade de för all framtid slå upp sina bopålar just här och efter en kritisk blick på grannarne eller en liten nick åt någon bekant öppnas boken och ordnas virkningen.

Där kommer ett original. Ehuru det är godt om plats, håller han blicken envist fästad på en enda punkt, sitt vanliga soff-hörn, som till hans gränslösa förtret blifvit upptaget. Så fort den lycklige innehafvaren däraf emellertid gör min af att resa sig, skyndar den gamle att med ett belåtet kurrande taga det i besittning. Så länge väderleken tillåter, träffas han hvarje dag mellan fyra och sju på samma fläck, den öfriga delen af sitt lif tillbringar han inom fyra väggar och här i världen fins blott ett, som kan bringa honom ur jämn vikten, nämligen korsdrag. — Vill man ännu se ett original, är »Parken» rätta platsen. När värmen vältrat in öfver norden, krypa de fram ur sina väl ombonade bostäder och flytta ut på några timmars sommarnöje, för öfrigt tyckas de mest lefva af gammal vana.

Småningom ha alla platser på sofforna kring Berzelii staty blifvit upptagna. Man virkar, läser, åhör musiken eller förtalar helt diskret sin nästa, allt med en viss känsla af välbehag. »Parken» är också ett särdeles trefligt sommarnöje.

Här som öfverallt annorstädes i denna ofullkomligheternas värld iakttages en viss rangordning, dock alldeles frivillig. Det är sålunda ytterst sällan man ser en trasig rock eller gardistuni-form på nyssnämnda platser, men de

äro därför ej bannlysta från området. I gångarne rundt omkring sitta arbetaren och trashanken, men de förekomma mycket sparsamt, dagdrifvaren i trasor väljer hälst andra ställen att exponera sin lättja.

Och öfverallt skaror af barn. De leka hök och dufva, hoppa hage eller gräfva i sanden och det lika ogeneradt, som om hela anläggningen funnes till ensamt för deras skull. De blanda sina gälla röster med eftermiddagsmusikens toner och deras glada skratt fyller ut pauserna.

Framför musikpaviljongen har en tät samling åhörare stannat. Här har barnjungfrun träffat sin eller någon annans »kusin» det är aldrig så noga. De skratta och skämta, som visste hon ej, hvad bannor af frun vore., eller arrest och disciplin icke funnes i hennes uniformerade ideals ordbok. Så talar hon om, när han härnäst kan komma hem och hälsa på i köket, det syns på den saliga min, hvarmed han slickar sig om munnen, men oför-modadt måste hon rusa därifrån, en stor hund har sprungit omkull »den välsignade barnungen», som naturligtvis genast börjar, skrika af alla krafter. Han ser ett ögonblick efter detmatnyttiga föremålet för sin ömma låga och går sedan därifrån för att i Humlegården fortsätta sin födande kurtis med en annan.

Någon har ställt fram en rad grönmålade stolar och ett par äldre damer skynda genast att mot fem öre försäkra sig om hvar sin stol. Kanhända anse de sig genom kopparslanten hafva bevisat, att de äro litet förmer än den publik, som gratis fyller »Parkens» många säten, kanhända finna de också sin plats bekvämare. Det är svårt att säga och hör ej hit, det tillhör antagligen kapitlet om den mänskliga fåfängan, och det faller ej inom dessa kåseriers ram. Men funnes det ej tydligt angifvet, att en hvar måste erlägga afgift för att få sitta här, brydde sig nog ingen om de rankiga stolarne.

Midt på en gång sitter en tre års pys och bygger af sand ett Babels torn i miniatyr, medan sköterskan söker honom i »Parkens» andra ände. Den lille smetar ytterst omsorgsfullt ned sina ljusa kläder och jublar högt, när sandhögen reser sig ett stycke i höjden. Men plötsligt faller alltsammans ihop, hans stolta byggnad ramlar, som den gjort för så många andra, större och klokare än han. Ett ögonblick gör gossen min af att gråta, men afstår därifrån och återtager sin byggnadsverksamhet. Och nu lyckas han verkligen få sandkullen en tum högre än nyss förut, men då faller den på nytt. Men han visar ingen lust att gråta mer, utan börjar sitt fruktlösa arbete om igen, och hvar gång hans torn rasar, tager han i med ny energi.

Då får barnjungfrun, som ströfvat genom hela »Parken», syn på honom. Hon är åtskilligt förargad öfver sitt onödiga sökande och hennes blandade känslor gifva sig luft i några allt annat än milda ryckningar och en kort tillsägelse, att de skola gå hem, solen är nere. Den lille protesterar, han kan ej minnas, att lian haft så roligt förr, och önskar fortsätta sin afbrutna lek, men däraf blir ingenting. Han får veta, att småbarn icke äga någon vilja och han går bedröfvad för att tio steg från lekplatsen glömma det hela.

Och precis som han och hans sköterska komma långa rader af jungfrur ledande småttingar från alla de andra lekplatserna, från »Torget» och Humlegården, mot hemmet efter en dag till-bragt bland sand och dam men också i frihet och solljus.Och med de små försvinna äfven »Parkens» öfriga sommargäster till nästa dag, så vida det ej regnar, ty då stå sätena tomma och öfvergifna. Men fastän solen gått ned och den ordinarie eftermiddagspubliken dragit hem, minskas lif vet och rörelsen ej.

I Berns salong har gasen blifvit tänd och Mejssners kapell efterträdt gossorkestern i sina brokiga uniformer. De flesta borden äro upptagna och kyparne skynda fram och tillbaka balanserande med brickor på fingerspetsarne. Ett oredigt sorl, som stundom öfverröstar musikens pianissimo, höres därifrån, medan bullret af spårvagnar och kärror från Hamngatan litet emellan åstadkomma oangenäma afbrott i tonvågorna.

Det mörknar mer och mer och under »Parkens» täta buska-ger är dunklet ogenomträngligt. Det är tomt i gångarne, men så mycket fullare hos »Berns», som hvarje stockholmare förtroligt säger, då han yttrar sig om detta väl kända etablissement. Högröstade grupper lämna lokalen för att söka litet välbehöflig svalka och i ett ej allt för aflägset hörn etablera några upprymda ungdomar ett städadt gruff. Ett par glåpord och dito häftiga rörelser och så stå tvänne poliskonstaplar midt i klungan. Deras närvaro medför en lugnande inverkan på de hetsiga sinnena och herrarne skynda att afdunsta.

Gamle Meissner knackar mot notställaren för sista gången denna afton, slutmarschen ljuder, publiken applåderar och troppar af. Endast ett lag ihärdiga toddygubbar dröja änmj kvar, men slutligen gå äfven de. Gaslågorna slockna i Berns salong, mörkret och tystnaden efterträda det nyss förut så bullrande lif-vet. Men snar flyr dunklet för morgonrodnadens första, bleka strimmor. Och när den unga dagens sol kastar sina strålar öfver »Parken», möter den några gatsopare, somjöra upp dammet högt i sky, och en omorgnad poliskonstapel, som med hjälmen på ena örat sträcker sig och gäspar hennes majestät solen midt i ansiktet.& jw

mmmmm

Badlif oeh simkonst.

Af

AXEL BRUNIUS.

ornet klart! — ljuder direktör Olof Köh-lers kraftiga stämma, och alla de mer eller mindre afklädda figurerna i Stockholms Sim- och badinrättnings stora herr-afdelning skynda sig att kasta en blick uppåt det öfver 10 meter höga tornet.

' ^ ' På plattformen, som genom träväggar

c är skyddad för Stockholms nyfikna blic-

kar, framträder Eric Tjäder, storsimmaren, storhopparen och räddaren af hundratals människolif, och gör ett vigt och roligt språng ned i stora bassängen. Den smidiga, väl gymnastiserade gestalten flyger genom luften, svänger med blixtlik snabbhet om helt nära vattenytan och är med ett par simtag åter i land under åskådarnes smattrande applåder. . .

Vi ha sålunda med ens infört våra läsare i den Köhlerska badinrättningen, som dirigerar det stockholmska badlifvet under sommaren och gör en betydande insats i hela hufvudstadslifvet, ty lyckligtvis är vatten till badbruk icke så främmade för våra dagars stockholmare, som det är exempelvis för köpenham-naren — enligt mycket bedröfliga siffror. * Nej, stockholmaren, som i själfva centrum af sin stad har det ståtliga badetablisse-mentet, frekventerar det under sommaren lifligt — när det är vackert väder och solen gassar och bränner. Men låt det bara bli en regndag, så har äfven stockholmaren fått nog af vatten, och endast en lätt igenkänlig elittrupp af badare står att finna hos Köhlers. Det är dessa badare par préferance, som den 1 juni på morgonen inviga Köhlersäsongen, och det är äfven de, som den siste september eller förste oktober taga sig en sista »doppning och hoppning», innan inrättningen stänger sina portar för terminen. Men vi välja icke en så långt framskriden och afskräckande tidpunkt för våra vattenstudier, utan föra våra läsare en strålande varm och vacker julidag på passagen under järnvägsbron fram till det Köhlerska träpalatset.

Redan innan vi komma fram, få vi en aning om, att Köh-ler har publik. Under järnvägsbron och på den lilla blomsterprydda platån framför ingången finna vi nämligen ett förvånande stort antal velocipeder, som stå och hvila sig, medan deras herrar där inne skölja af sig svett och gatudamm. Vi lämna fröken i luckan hvar sin 25-öring, få en handduk till ersättning och gå in i herrafdelningen. Antingen följa vi en lång korridor, där genomvåta handdukar hänga i taket till torkning, eller också kasta vi en blick in i afdelningarria för gossar och icke simkun-niga män. De båda mindre bassängerna med deras ystra befolkning af småttingar locka först vår nyfikenhet, som äfven med någon anstrykning af medlidande ägnas en och annan vuxen, genomgående de första elementen af den ädla simkonsten. Bland de små raska gossarne, som plaska och sparka i det grunda i vattnet, tar han sig dubbelt hjälplös ut. Han ligger på en korkdyna och arbetar af alla krafter med armar och ben, under det en af simlärarne ger honom goda och nyttiga råd, som han så gärna skulle följa — om han förmådde. Emellertid, simunder-visningen har verkligen tagit fart i Stockholm, och i det goda resultatet lär den s. k. torrsimningen, som bedrifves på land,

* Enligt dessa skulle i Köpenhamn på hela året icke serveras mer än 300,000 varmbad.hafva icke ringa andel. Direktör Köhler, som arrenderar badinrättningen af staden för 10,000 kronor, har å andra sidan af kommunen ett

anslag af närmare 7,000 kronor, för att folkskolans lärjungar skola få fria bad och fri simundervisning under hela sommaren. Och han afgifver hvarje höst en rapport till Öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor om årets resultat.

Då man sommartid om morgonen går från någon af de stadsdelar, hvilkas befolkning till största delen utgöres af arbetare, ned till stadens centrum, möter man ofta muntra barnskaror med friska och glada ansikten, fuktigt hår och våta handdukar lindade om midjan. Det är folkskolebarn, som på morgonkvisten, till och med redan kl. 8, hämtat hälsa och lefnadslust i Köhlers bassänger. Enligt en sifferuppgift från inrättningen är antalet badande folkskolebarn vissa dagar ända till 3,000. Hvarje förmiddag kl. 8—1 och någon timme hvarje eftermiddag äro de båda smärre bassängerna i herrafdelningen och den mindre i damafdelningen gratis tillgängliga för barnen, hvilkas tillsyn är anförtrodd tvänne af folkskoleöfverstyrelsen afiönade lärare. I simning öfvas de af 5 manliga och 3 kvinliga lärare, som äro anställda vid inrättningen. . .

Men vi äro ändtligen på vår vandring komna till den stora herrbassängen, som är 40 meter lång och 17 meter bred. Där möter oss en liflig anblick. Öfverallt på bräddarne kring bassängen ligga i det gassande solskenet nakna män och ynglingar efter badet eller mellan baden, ty en ordentlig badhabitué nöjer sig sällan med en doppning, utan utsträcker gärna sitt besök i timtal. Det är dock mest fallet, då frekvensen är mindre, ty direktören har satt upp anslag, att en hytt — de äro här till antalet mellan 50 och 60 — icke får behållas mer än tre kvarts timme. Men solstekningens njutning kan han därmed icke förvägra sina trogna. De ligga som liflösa på rygg eller mage de rida grensle öfver barrierer och bänkar, de hänga i gymnastikinrättningarna på långsidorna, eller de studera med ett lifligt intresse, hvad som försiggår i bassängen eller på trampolinerna. Rätt som det är, finna de någon anledning att stå på hufvudet i vattnet, och särskildt den sviktande plankan på ena långsidan, »svikten», är ett omtyckt fortskaffningsmedel till det våta elementet.

VHär hålla våra storsimmare hof, omgifna af en tät skara brunbrända män och ynglingar i mera osökta än egentligen plastiska ställningar. Härifrån älska de att göra sina halsbrytande språng, omvexlande med hopp från »magistern» och »tornet»; där nere tumlar en bronserad kropp som en munter delfin, där ligger en yngling flytande i vattenytan med armarne under huf-vudet som en kudde, efter allt att döma försänkt i sömn, och där omvexla två badare med att komma under vattnet i kampen om stocken, ett af bassängens främsta nöjeselement. Det är en kort och grof trästock, indränkt med vatten, polerad och slät genom långliga tiders bruk och högeligen populär för de öfverraskande undervattensresor, den låter sina ryttare göra.

Men det är icke blott ynglingar och män i sin bästa ålder, som frekventera den Köhlerska inrättningen. Nej, man får där se kärnfriska gubbar, som sannolikt i badet funnit ett medel att lefva länge. Där kunde man för endast ett par, tre år sedan se den nu nära 85-årige f. d. folkskoleinspektören Meijerberg taga sitt vanliga förmiddagsbad, ända till hans läkare förbjödo det af fruktan, att åldringens åderväggar skulle brista. . . Där älskar ordföranden i Stockholms simsällskap, häradshöfding Eurenius, också en till åren kommen man, att taga kraftiga simtag, och öfverste Heijkensköld tillhör ännu vid närmare 70 år etablisse-mentets dagliga sommargäster och tillåter sig äfven halsbrytande hopp från »svikten».

Men under allt detta gemytliga lif i bassängen ljuder stundom den vakthafvande simlärarens gälla hvisselpipa. Det betyder, att de, som händelsevis befinna sig i vattnet framför och under den af tre våningar, »kandidaten», »magistern» och »tornet», bestående trampolinen, skola snarast möjligt förfoga sig till en tryggare plats. Det är då fråga om ett af dessa simhopp, för hvilka särskildt stockholmare och uppsaliensare gjort sig bemärkta och vid simtäflingarna under 1900 års Parisutställning skördade ära och bifall af åskådare från alla världens länder. Det är icke blott »raka» hopp, man får se under sin badtimme hos Köhlers, det bjudes äfven rikligt på »mollbergare», »isandrare», »tyska hopp», »Tjäderhopp» och åtskilliga andra, hvilka icke kunna be-skrifvas, utan måste ses — och beundras för den vighet, elegans

Bolcen om Stockholm. 33och sinnesnärvaro, hvarpå de äro prof. Ofta exekveras dessa hopp af unga män och gossar med de röda magisterränderna på simbyxorna, ty antalet simmagistrar är i Stockholm icke obetydligt; man får också ofta se de mindre lysande »kandidatbyxorna» representerade.

På eftersommaren, då vattnet börjar blifva litet svalare och tillströmningen af badare något sinar, utföras magister-eller kandidatprofven, hvilka — åtminstone de förra — kräfva

mycket stor uthållighet hos de speciminerande. Mycket ofta får man se en yngling, som iklädd fullständig promenaddräkt, kastar sig i sumpen och börjar simma rundt densamma; därvid måste han noga iakttaga, att han simmar inom i hörnen uppsatta gränsmärken, ty då blir banan rundt bassängen 100 meter. Att i en sträcka utan hvila simma med kläderna på ett tiotal sådana hvarf är ett af villkoren för magistergraden, och därtill komma prof i långsimning, dykning, hoppning o. s. v. Man får sålunda icke förundra sig eller rycka på axlarne, om antalet promovendi på den stora promotionsdagen, som också är Stockholms simsäll-skaps årshögtid, icke är mycket stort. Vill det sig väl, kanman då också få se en simveteran, som mottager jubelmagister-kransen på grånade lockar. . .

Detta är årets stora uppvisning. Men under sommaren duggar det tätt med smärre simuppvisningar, i hvilka både herrar, damer och barn lämna vackra prof på simkonst af mångfaldiga slag. Oftast äro då folkskolebarn, gossar och flickor omvexlande, inbjudna att se på prestationerna, som väcka jubel hos de små och lifligt bifall från de äldre åskådarnes sida. Eller åskådarin-nornas. Ty vid damernas uppvisning ega endast damer tillträde — till dem räknas dock främst direktör Köhler själf, vidare ett icke obetydligt antal simlärare samt de manliga referenterna för hufvudstadens tidningar. Man bör dock icke föreställa sig, att hvad dessa herrar få åse är ett absolut mysterium för hufvudstadens öfriga manliga värld. Ty damerna biträda ofta, om ock ej i så stort antal, vid representationer, som äro tillgängliga äfven för skapelsens herrar, och i båda fallen äro badkostymerna så fullständiga och så obevekligt ogenomträngliga för hvarje indiskret blick, att herrarne känna sig helt alldagligt stämda och damerna icke ens tänka på att rodna. Endast ibland vid stigandet ur det våta elementet inställer sig tanken på le costume collant, den intill kroppen smygande damdräkten, som ofta figurerar i parisiska planschverk och skämttidningar, men som man icke ens finner på de mer eller mindre mondäna franska badstränderna. ..

Hur som helst, damuppvisningarne lämna en liten inblick i det kvinnliga badlifvet i hufvudstaden, och allt, hvad man därvid ser en skymt af, vittnar mycket godt om simundervisningen på den kvinnliga afdelningen, vid hvilken naturligtvis mera estetik än kraftproduktioner spelar in. Att se dessa unga damer — de äro visserligen till stor del de samma år från år — i färgrika kostymer flyta i ring, i stjärna eller i ankarform måste göra ett lifligt intryck på skönhetssinnet. . .

Dessa damernas stora sommaruppvisningar får man icke endast bevittna i Köhlers inrättning, utan äfven i fruntimmers-badhuset vid Skeppsholmen, som förestås af fröken Anna Laurent. Där det ligger strax invid Skeppsholmsbron och domineradt af en hög, kal bärgsknalle, dit hvem helst, som har ondt i sinnet,kan bana sig väg, skulle man tro, att dess vackra invånarin-nor skulle blifva utsatta för elden af manliga blickar. Men någon sådan eldfara har icke spårats. Visserligen kan man då och då få se skymten af en kokett baddräkt från öfversta trampolinen, men eljest är badhuset genom skyddssegel tillräckligt beskärmadt för nyfikna blickar. Vid uppvisningen på sommaren är det endast förut nämnda privilegierade herrar, som ha tillträde. Största uppmärksamheten tilldrager sig här uppvisningen af de första elementen i simkonsten af en rosenkindad trupp af små flickor, som tyckas knappast ha lärt sig gå, förrän de börjat simma. . .

Efter som vi nu äro på vandring genom hufvudstaden och redan ha kommit till Skeppsholmsbron, så fortsätta vi — en varm och dammig söndagsförmiddag på sommaren — till Strandvågen, möta vaktparaden och dess muntra följe, men fortsätta ut till Stockholms roddsällskaps klubbhus vid Djurgårdsbrunnsviken. Där skall nämligen — enligt tillkännagifvande i tidningarna — hållas en allmän svensk simtäflan på längre och kortare distanser. Ett nationalnöje alltså för den stockholmska allmänheten! Ack nej, den har ännu ej lärt sig uppmärksamma den friska och spännande simsporten. Fastän biljetter säljas, har endast en liten skara på ett 20-tal personer,-inklusive journalister och täf-lingsfunktionärer, infunnit sig. Bland de täflande, som vanligen äro sju, åtta unge män och ynglingar, skönjas samma ansikten år från år, dels från Stockholm, dels ett par representanter för Uppsala lifaktiga simsällskap. Hufvudintresset koncentrerar sig kring distanstäflingen på 1,000 meters bana om simsällskapets vandringspokal. Den försiggår på en uppmätt sträcka af 100 meter med simning fram och tillbaka.

Olikfärgade badmössor beteckna, hvilka de täflande äro. Pokalen eröfrades vid 1900 års täflan af hr Erik Eriksson, en rask yngling i beväringsåldern, hvars utomordentligt kraftiga och uthålliga »bröstsim» alltid väcker beundran. Han var äfven med i Paris, men som alltid kommer svenskarnes ärliga bröstsim till korta mot engelsmännens metod att simma på sidan och otroligt snabbt skjuta sig fram genom att särskildt använda ena armen som skofvel. Differensen på 1,000 meter är ända till 7 minuter, i det det svenskarekordet på denna sträcka håller sig vid 19 minuter och engelsmännen neddrifvit tiden ända till 12 minuter.

Andra populära svenska simmare äro hrr I. Hallberg och John G. Andersson, som innehaft pokalen efter hvarandra, samt hr Hj. Johansson, hvilken dock är högst skattad som hoppare och långdykare. Andersson och Johansson äro Köhlers mest populära simlärare och både vid simuppvisningar och i hvardagslag förvåna och roa de sina åskådare genom kraftprof, fenomenala flyt- och dykproduktioner samt humoristiska simkonstinfall eller »krumelurer», som direktör Köhler träffande benämner deras vattenprestationer. Alltid få de till simuppvisningarna inbjudna

folkskolebarnen efter nöjet särskildt uppmaning af direktören att hurra för dem, som »hoppat och krumelurat» för dem, och alltid följa de maningen med entusiasm.

Emellertid, det är en sida af friluftsbadlif, som äfven i en skizzerad skildring som denna icke får förglömmas. Det är lif-räddningspropagandan, om jag så får säga; den är visserligen ny i Sverige, men den har redan gått — från Stockholm — vidt ut öfver landet, spridd af medlemmar af Stockholms simsällskap. Dess födelseår i Stockholm och Sverige är utställningsåret 1897, då medlemmar af det engelska »Life Saving Society» under en följd af festliga simuppvisningsdagar lärde de stockholmske sim-marne, hvad samhället hade rätt att fordra af deras simkonst.Följden blef en ordnad undervisning i de lämpligaste greppen vid drunknandes räddning, en liflig och energisk lifräddnings-propaganda, hvars främste man är grosshandlaren Eric Tjäder från Stockholm, vår lifräddare par excellence. Uppvisningar i lif-räddningskonst ha utgjort ett väckande moment i våra simuppvisningar och friluftstäflingar, och med all säkerhet har man rätt att däraf vänta sig mycket.

* *

*

Jag såg en gång i en Berlintidning klagomål öfver, att ut-öfvarne af simsporten i den tyska hufvudstaden hade allt för ringa tillfälle att om vintern fortsätta med sina simöfningar. Men af samma artikel framgick, att det i Berlin är mycket väl ord-nadt för simmare äfven vintertid. I Stockholm har man ännu icke kommit så långt, d. v. s. man har icke kommit någonstans; ty simkonstnärerna här få under vintern lefva på ljufva minnen från de fyra sommarmånaderna. Däremot vore det en stor orättvisa att säga, att icke Stockholms behof af bad under vintern vore synnerligen väl tillgodosedt. Och för våra förhållanden kan man ännu ej begära mera, då simkonsten som sådan icke fått ett så stort rum i stockholmarens intresse, att han icke kan vara den förutan om vintern.

Att beskrifva våra talrika och utmärkt väl inredda varmbadhus kan icke förenas med detta arbetes plan. Jag nöjer mig därför med att erinra om det gamla välkända Sturebadet vid stråkvägen för börd, elegans och rikedom i Stockholm, om de något föråldrade anstalterna på Södermalm och vid Gamla Kungsholmsbro-gatan, af hvilka den sistnämnda, Klara badinrättning, är inköpt af staden och dödsdömd, exproprierad för de storartade bangårds-arbeten, som förestå; dock skall den med tiden återuppstå i mycket större glans, fullt modern och komfortabel, sedan en af dess styresmän under en längre studieresa i utlandet gjort bekantskap med nutida etablissementer. I Sturebadets rygg, men utan af-sikt att konkurrera, håller äfven för närvarande ett badpalats på att resas, hvars fullbordande motses med spänning. Slutligenhar det centrala Norrmalm i det under professor Curmans öfver-inseende vid Malmtorgsgatan uppförda badhuset en tidsenlig, be-

kväm och estetiskt tilltalande anstalt, hvarifrån jag vill lämna några få situationsbilder.Då Köhler stänger sina portar på hösten, dröjer det inte länge, förrän man får se våra förnämsta simmares ansikten i någon af Stockholms »simhallar». Namnet är något öfverdrifvet, då det inskränkta utrymmet och grundheten icke tillåta några egentliga simproduktioner; men de tillåta en åtminstone att sträcka på sina lemmar i de gamla kända simtagen

och det i en temperatur, som angenämt påminner om sommarens bästa dagar. Simhallen i etablissementet vid Malmtorgsgatan är byggd af kakel och mottager en ständigt omsatt ström af klart källvatten från Brunkeberg, hvilket är en njutning för hud och nerver. Det tillåtes naturligtvis ingen att gå ned i hallen, förrän han tvagit sig ren i någon af de båda värmestugorna, så att ingen förorening är att befara.

Man skulle kunna tro, att simhallen hade sin lifligaste tid om vintern, då kallbaden icke locka; men det är ingalunda fallet. Visserligen noterar man i badhuset vid Malmtorgsgatan äfven under vintern ett par hundra simhallsbad i genomsnitt om dagen, men ju mera det lider mot sommaren, desto talrikare blifva badarne, och under högsommaren nås maximumsiffran. Några timmar två dagar i veckan är simhallen tillgänglig för damer.

Här ligger särskildt vid middagstiden en del af Stockholm och plaskar och frustar och klättrar i linorna, som hänga ned från taket till gymnastiskt bruk. Men det är en mycket liten del af Stockholm, som verkligen frekventerar simhallen. Går man dit ofta, så finner man nästan dagligen samma ansikten. En liten trappa förbinder simhallen med »finska badstun», i hvars rödfärgade, svagt upplysta dunkel man ser sina medmänniskors kroppar halfkokas på hyllorna, under det badgummorna borsta och knåda och — om så behagas — piska och gnida våra arma kroppar med eklöf. Finska badstun är också lifligt besökt. De många afklädningsrummen äro ofta nästan alla upptagna, och den långdragna och ansträngande badproceduren gör också hytt-invånarne tämligen bofasta — en och annan tar sig en präktig middagslur med vällustiga snarkningar efter den hårda medfar-ten af badgummorna.

Ja, badgummorna! Detta släkte, som förvånat eller till och med skrämt så mången utländing, bör åtminstone numera icke varabesvärande för någon manlig individs blygsamhetskänsla. Unga flickor af den typ, som förmådde den mångomtalade engelske turisten att, sedan den första häpenheten gått öfver, bada karbad fyra gånger om dagen, äro sällsynta, och fram träda i stället gamla handfasta mödrar och kanske mormödrar, som sköta sin tjänst på ett ärligt och förtäffligt sätt, men med en viss trumpenhet — möjligen en liten återstod af den ursprungliga motviljan mot att se nakna karlar, — hviken gör dem till en originel och alltigenom hedersam Stockholmstyp. . .

^TV^roifm-sfm«fmm%^wfv^tVWm ffm-

Stoekholms-arkitekturen oeh våra moderna arkitekter.

Af RAGNAR ÖSTBERG.

själfva verket har Stockholm ovanligt många väl bildade och mångsidigt lagda arkitekter. Jämför man de fackmän, som lefva och verka här med dem i öfriga germanska hnfvndstäder, skall man ganska snart genom att iakttaga deras olika verks karaktär och bildning finna den distinktion och den erfarna kunskap, som utmärker Stock-holmsarkitekterna gentemot utlandets. Man kommer också snart nog under fund med den mjukhet i lynnet liksom det oroligt skiftande temperament, som äfven i arkitekternas verk särskiljer svensk konst från andra länders.

Ägna vi ett ögonkast åt tyska, franska, engelska arkitekters verksamhet, sådan den ter sig i byggnader uppförda under de sista femton åren i Berlin, Paris och London, finna vi däri en deciderad olikhet mot karaktären i vår nya Stockholms-arki-tektur.

Berlin utmärker sig genom ett oroligt pompöst omsättande af olika länders genomlupna stilarter, men där endast så att sägaden ytliga karaktären af byggnadsstilen omsatts, med ett tillägg af ny tysk muskelkraft, som ofta gör en lika förtviflad som de tyska, tjocka ölglasen och porslinskopparna. Paris fasthåller i regel sina gamla traditioner från flere decenier tillbaks, där formbildningen, stadgad under en sträng akademisk skola i Rom, går ungefär i en och samma riktning, nämligen i en viss klassisk totalgruppering af det hela med fritt antikiserade detaljer. Stora Operan i Paris utgör ett typiskt exempel härå.

Ser man åter på Londons nya byggnader (man själf får alldeles särskildt lägga an på att se på Londonhusen, ty de lägga ej det minsta an på att bli sedda) så upptäcker man genast deras direkta sammanhang med den engelska grunden, den lugna utveckling från ett föregående gifvet, som utmärker den engelska arkitekturbildningen liksom all annan engelsk kultur.

Stockholmsarkitekturen skiftar åter som den färgrikaste kameleont. Hon är lik en ungdom, som ej vill binda sig åt något håll, men som hänger sig än åt den och än åt den och hvarje gång lika innerligt och genomträngande. Det är en ungdom, som nu rasat i 15 år och alltjämt visar lika stor benägenhet att byta om.

Hon började med att gå och stryka i våra gamla gränder i Sta'n inom broarna och kom ut därifrån med svensk renais-sance under armen; for på sommarnöje till Gotland och vände hem på hösten med ett fång af medeltidsblommor. Så företog hon resor. Blef kär än i Italien och än i Spanien. Omfamnade med den intensivaste lif slust Frankrikes Loire-slott, — for till och med öfver Atlanten och kom hem betagen i en äkta Yankee. Så hade den rasande tösen inte länge stannat hemma och left på sina drömmar, förr än hon åter började se sig omkring i sina egna tysta bygder efter ny kärlek för sitt lättrörda sinne. Hon vältrar sig i 1700-talets boudoirer, umgås med barockens mästare och njuter af all den flödande yppighet och allt det lättsinne dessa hofmän förmådde — och under alla dessa förbindelser ger hon sig så helt åt den hon dyrkar, att hon ständigt och hvarje gång glömmer sig själf. Med en innerlighet och en mjukhet, som absolut fängslar, går hon upp i sin härskare för stunden och offrar hart när allt eget förstånd och allt personligtlifsbehof. I enstaka ögonblick är hon dock fri och man ser henne då alstra verk, som förvåna och ej ha sin like. Men liksom hennes eget jag föreföllе henne enformigt och ej värdt att fördjupa, ger hon sig ett, tu, tre ut på allmänningen igen. Hon rör sig med samma maner som berlinaren, hon är klassisk och vetande som en tysk akademiker och lärd. Hon är blodfull och stram som en spanjor, svärmisk som en italienare, engelskt klok och lugn, till och med torr och förmögen som en Yankee. Man ville ropa åt henne: »Stockholmsflicka! ge dig at oss, glöm dina utländska älskare, glöm dina gamla drömmar. Du är fager och välbyggd, hur du än klär dig, du har en takt och en bildning, som tillåter dig allt — men till sist förlåta vi dig aldrig att du så glömmer dig själf. Du är svensk, min tös, och lefver 1900 år senare än Kristus, — sluta då att famna hela världen och alla tider, medan din egen ensamt får be om din gunst.»

* *

Det är från midten af 80-talet, som vi kunna datera den nya utveckling af arkitekturen, som präglar vårt modärna Stockholm. Man hade dessförinnan tagit så godt som ingen hänsyn till materialet för formens bildande. Formen var allt — materialet intet, och äfven formen gaf sig som af sig själf, då man nämligen under denna epok på 60- och 70-talet ansåg arkitektur så godt som liktydigt med fasadbildning från den italienska re-naissancen. Så länge denna formbildning sköttes af verkliga och bildade arkitekter drogs därur ofta nog en betydande fond af poesi, om ock den sydländska plantan tedde sig främmande och med sitt spröda material, putsen, lätt blef torr och glädjelös. Men då sedermera denna i puts utförda stenarkitektur omsattes af mindre kunniga händer och förfuskades genom ett måttlöst och obegränsadt användande af gipsgrannlåter, uppstod denna s. k. »Ladugårdslandsstil», som likt ett täckande ogräs grodde utmed Stockholms gator. Den är inkarnationen af arkitektonisk osedlighet och som sådan också lifsfarlig att umgås med, ty under prålet af all tänkbar påklistrad grannlåt h la bon marché sak-nar den hvart uns af själsligt innehåll. De, som ögon hafva, blunda helst vid förbigåendet, men mycket folk går ändå in, hyr sig rum och lefver där.

Länge hade bland de unga arkitekterna på 80-talet med för-tviflan åsetts, hur denna »gipsdjäfvul» grasserade i Stockholm och därifrån spred sig till landsortsstäderna, förstörande all uppfattning af hvad arkitektur vill säga. Deras konstnärskänsla sårades i högsta grad af att se byggnadskonsten fullständigt skild från konsten att bygga och ersatt med ett dekorativt klister-system af gjutgods och teaterkulisser. De insågo klart att enda sättet att återge Stockholm värdiga byggnader med gedigen hållning, var att åter verkligen bygga upp fasaderna och bygga af sten. Genom ett slags vidskeplig fördom, äfven befintlig hos de bildade äldre arkitekterna, grundad på okunnighet om ett rätt användande af huggen sten för byggnadsbehof, hade man nämligen under dessa

föregående årtionden fullständigt kommit bort från detta byggnadsmaterial och uppfört icke allenast boningshus, utan äfven monumental-byggnader (såsom Posthuset, Vetenskapsakademien, Biblioteket etc.) med fasaden, så när som på sockeln, helt och hållet i putsverk, och om man äfven mot slutet af denna période (början på 80-talet) började visa annat material, såsom i Centraltryckeriet m. fl. byggnader, så härledde sig detta mer från en slags tillfällig dekorativ färgkänsla än från ett fullt medvetet behof af reel byggnadskonst.

Det var 80-talets »unga garde» förbehållet att »med hammarslag på hammarslag» få guddomen i gips och puts att ramla för att med lika stor kraft som sann konstnärsglädje därefter mura upp en ny idol i verkliga block.

Det är svårt för »den oinvigde» att förstå alla de svårigheter, som måste öfvervinnas under detta arbete, och den betydande och djupgående insikt, formell och teknisk, som måste innehafvas af ledarne för en dylik reform. Men om de besinna att en arkitekt, olikt sina lyckligare arbetsbröder, målare och skulptörer, icke är i stånd att med egen hand utföra sitt arbete, utan oupphörligt är beroende af de utförande handtverkarnes förmåga och blick, af stenbrott, stenhuggerier och stenhuggare, af ornamentshuggare, timmermän, snickare och smeder, af kakelugnsmakare, målare och dekoratörer, så inser man hvilket mödosamt arbete dessa ledande arkitekter åtogo sig, då de för att kunna få sina idéer realiserade måste på nytt uppfostra hela denna stab af länge slumrande arbetskrafter. Genom ett ständigt öfvervakande och en i den minsta detalj af arbetet genomträngande insikt lyckades de emellertid på en förvånande kort tid få dessa handtverkskrafter stämda efter sitt behof. Den ena präktiga stenbyggnaden reste sig efter den andra, och blotta existensen af dessa reela verk kom gipsmanéret att ramla. Den princip, som här framkommit att bygga gediget och fullgodt med äkta material och med en formgifning, som sammanhängde härmed, var så sann och stark, att hela det föregående systemet blef på ett tiotal af år ett minne blott.

De arkitekter, som nu verka, njuta alla fördelarne af denna utvecklade arbetsskicklighet hos biträdande stenhuggare och handt-verkare, och med rätta kan man därför på dem ställa större kraf på egenartad formbildning än det var möjligt att hinna med under själfva genombrottsperioden. Man erinre sig, hur under denna tid uppmärksamheten till största delen måste riktas på den tekniska delen af byggnadssättet och hur den möda och nybildning, som var förenad redan härmed, i regel ej lämnade plats för en samtidig direkt och tidsenlig karaktäristik af formen. Det tillhör vårt »unga garde».

Om vi följa de nya präktiga byggnadsverk i sten, som upp-stodo, kunna vi iakttaga, huru de konstnärliga formerna hemta-des från tider och länder, hvilkas byggnader kunde omedelbart tjäna till förebilder vid tillämpandet af det nya byggnadssättet eller — såsom en af de främste banbrytarne för vår nya arkitektur säger: man bildade en arkitektur »i hvilken äldre former på kunnigt sätt användes för framställandet af en konstnärligt klar och ändamålet motsvarande tanke». Redan häri låg en betydande och i hög grad värdefull utbildning af formbegreppet. Medan man förut, som nämdt, ständigt (i sitt putsmaterial) hållit sig till antika och den italienska renaissancens former, som vore arkitekturen en en gång för alla stelnad sfinx, öppnades nu med ens ögonen för den skönhet, som var att finna i byggnadsverken från olika länder och epoker. Och man icke allenast ytligt senterade de olika typernas karaktär, utan man fördjupade sig i så väl hela byggnadssystemet och proportioneringen som ock i bildningen af hvar detalj och i det tekniska förfaringssättet under hvar skild epok. Härigenom åstadkommos resultat, som till sin stämning och hela totalkänsla så närmade sig de ursprungliga byggnadssätten, att man kan säga, att de så godt som left upp på nytt. Medeltidsverk uppstodo där, hvar sten var lagd som de gamle lade den, och hvar form hade sin gifna modell. De franska renaissance-palatsen och slotten omsattes med en finkänslighet och en intelligens, som vittnade om den mest förstående och sensibla uppfattning. Spaniens byggnadsverk från glansperioden mellan gotiken och renaissancen lefde upp på nytt, med all sin mystik och sin lek midt i allvaret. Venedigs bågar och Florens’ fönster, Genuas trappor och Roms villor, allt studerades och blef föremål för arkitektens skapande ömhet. Till sist vändes så ögonen också mot inhemska motiv och man började till fullo sentera dessa formers kärfva behag. Nordiska byggnadsstilar och norska stafkyrkor fingo släppa till hela sin lifskraft — barockpalats och 1700-talsformer blef ett mod för dagen, ett mod som nästan ännu är aktuelt. Herregårdar och bondkyrkor, klockstaplar och gårdar — allt har fått yppa sin kärna och hjälpt till vid det nervösa behofvet efter vexlande former, — ett behof af omvexling, som nog haft sin rot i en inre känsla af att det, som

åstadkommits genom alla dessa omsatta studier, ändå icke är fullt karaktäristiskt och sammanhängande med tiden. Denna känsla har emellertid också föranledt enastående arkitekturprof, där man, i sin sträfvan att ge något för tiden betecknande, dels komponerat med en viss ledande sympati för den modärna amerikanska och engelska arkitekturen, dels arbetat på en personlig och inhemsk formbildning.

Det är naturligt till följd af alla dessa sträfvanden och alla dessa skiftande lifstecken, att vår hufvudstads byggnader och gator, som en helhet betraktad, ter sig betydligt osamman-hängande, orolig och äfven främmande. Ingenting skulle vara behagligare för ögat och för en lugn effekt af våra gator, än om de olika byggnaderna hade en mer genomgående samklang och släktkänsla. Som våra moderna Stokholms-gator nu te sig stå ofta hus vid hus fullkomligt främmande för hvarandra och där är ett hopp i karaktär, tid och ämnesmotiv, som mellan de olika taflorna i ett musei-galleri. Vår hufvudstads modärna gator bilda långt ifrån den monumentala enhetlighet, som så förmånligt karaktäriserar Paris stråkvägar, och totalprägeln närmar sig, sorgligt nog, mer Berlins. Men betraktar man dessa nya arkitekturverk för sig, finner man snart, att

Huset Strandvägen n:o 19. Arkitekt: I. G. Clason,

de utmärka sig både genom en mångsidig och kunskapsrikt af-vägd arkitektur-bildning.

I det följande ges en kort karaktäristik af Stockholms förnämsta modärna byggnader se’n 15 år tillbaka och deras upp-hofsmän.

*

*Om vi företaga en promenad, helst midt i solskenet, från Djurgårdsbron och Rosenska palatset rakt fram Strandvägen och Hamngatan med en liten sidoknyck till Elektricitetsverket på Regeringsgatan och fixera de byggnader, som därvid möta oss, så ha vi härunder gått från pol till pol och genomögnat hufvud-skedena af vår modärna Stokholms-arkitektur. Vi se i huset n:is 23—27 Strandvägen ett prof på den i början på 80-talet utdöende fasadstilen med sina kolossala listutsprång och väldigt utbredda fönster omfattningar, sina kolonner och stympade monumentalfragment, allt i gips och puts och med en pompös frånvaro af all byggnadskonst. Vi se i det Thaveniska huset (n:o 19 samma gata) öfvergångsbyggnaden, med den första tonen till det nya formackord, som sedan ljöd, men ett ackord, däri materialets .sprödhet ännn ingick. Dess upphofsman är I. G. Clason, som med denna byggnad gjorde sin debut som formkonstnär och som sedan visat den mest skiftande och djupgående förmåga att för våra modärna behof omsätta äldre tiders formbildning. Det hvilar •en stämningsfullhet och en gedigenhet öfver hans verk, som vittnar om både ett skarpt konstförstånd och ett hos oss sällsynt monumentalt sinne.

I Bunsowska huset vid Strandvägen framträdde först dessa egenskaper helt och hållet. Denna byggnad, som var den första i Stockholm i äkta material, huggen sten och tegel, har sina form-motiv från Frankrikes Loire-slott. Med konstnärlig ömhet och genomträngande blick har arkitekten arbetat sig in i den stämning och de medel för dennes ernående, som utmärker dessa byggnader ’och har med ovanlig klarhet och lif tillämpat denna byggnadsstil. Man må betrakta t. ex. midtelportalen och iakttaga, med hvilken effekt ornamentiken springer fram från ytan och bryter mot de lugna och kraftigt konstruktiva massorna. All den distinktion, som de franska mästarne förmådde pressa ur stenen, har också arkitekten här fått fram, och öfver -allt i byggnadens leder spårar man samma genomgående helhetskänsla.

I Hallwylska palatset (Hamngatan 4) har Clason drömt hop sin arkitektur tillsammans med Spaniens arkitekter på 14—1500-talet. Mystik, allvar och stram slutenhet löper som en grundton

Boken om Stockholm. 35genom denna arkitektur, där ornamentiken med tyglad koncentrering hopats öfver portalen och som ett präktigt ögonbryn sedan, bredts ut öfver fasadens krönande räcke.

Hallwylska Palatset. Arkitekt: I. G. Clason.

Sedan, utmed Strandvägen och annorstädes, skiftar hans arkitektoniska lyra ständigt tonart. Allvar och glädje, tungsinthet och lek flyta ur hans strängar med samma fulländning, aldrigmed improvisatörens både feltag och

hänryckande känsla, men alltid efter mästerligt skrifna noter. I Nordiska Museets väldiga byggnad vid Lejonslätten har upptagits germanska arkitektur-motiv från renaissance-perioden. Gedigenhet, nordisk tyngd och äkta monumental patos hvilar öfver denna stenkoloss, där allt är byggnadsmässigt, rationelt och väl beräknadt. Man skulle endast önska, att konstnären ett ögonblick, i denna pittoreska stil, dragit på munnen och kommit en att le — och det är ju möjligt, att han, väl behärskad, bundit sin glädje för midtpar-tiet, som ännu ej kommit till.

I Rosenska palatset (Strandvägen 55) åter sjunga svenska toner ifrån 1700-talets öppna festlif. Det är marmorprakt och lekande rörelse och grace i hvar linie h la mode fran^aise. Det är aristokratisk stämning och hofmannaton »från Gustafs dagar». Där är gammal svensk förfining och gammalt svenskt kynne på allt — så när som på grofhuggningen af marmorkedjorna, hvilket torde vara ett alldeles modernt lättsinne gent emot materialet. Om vi afvika från Strandvägen, finna vi i närheten vid Ladu-gårdslandstorg ett märke af tidigare dato i Saluhallen med tegelformer i motiv från Nord-Italien, längre bort i Staden vid Skeppsbron n:o 20 en nybyggnad för Städernas Allmänna Brandstodsbolag, i Tessins anda, samvetsgrann, tidstrogen och korrekt, men där ändamålet, affärshus, alldeles bortförvillats i en aristokratisk palatseffekt; och slutligen i närheten vid Osterlånggatan ett hus med putsad fasad i gammal fornenkel Stockholmstyp — allt vittnande om en sällsynt arkitektonisk lärdom och en ovanlig blick för den för hvar olika formstil karaktäristiska linieföringen.

Det Adelsvärdska huset vid Strömgatan leder oss till samma reflektion. Det är kanske det vackraste och mest fullödiga af Clasons verk i Stockholm, med sin hemlandston från 1600-talets svenska prakthus, sin mustiga effekt med de båda burspråken åt strömmen och sin på ett femvåningshus öfverlägset lyckade fördelning af de många fönstren.

Ingen har så som I. G. Clason bidragit till en värdig arkitekturutbildning inom hufvudstaden, om också hans mångsidiga stilförmåga lockat efterföljare, med mindre finkänslighet, till en oroväckande och osund stilomsättning.Rosenska Palatset, Strandvägen 55. Arkitekt: I. G. Clason.

Det var alltid renaissance-arkitekturen och dennas konsekvenser i de nordiska länderna eller med andra ord den klassiska uppfattningen af formen, som ledt den nyss skildrade Stockholms-arkitekten. Vid den nya arkitektur-rörelsen började man för boningshus upptaga äfven medeltida former, romerska och go-

Höganäsbolagets hus vid Nybrohamnen. Arkitekt: Ludvig Peterson.

tiska, och den som gick i téten härför var Ludvig Peterson. Med en grundlig och mäktig känsla för det konstruktiva i byggnads-konsten förenar denne arkitekt en blick för de stora arkitektur-massornas fördelning och för en koncentrerad och enkel effekt af fasaden, som ge hans arbeten en höggradig valör. Det är en alldeles särskild korpus, allvarlig, kraftfylld och värdig i hans byggnader. Se t. ex. de götiska husen vid Humlegårdsgatan (n:o 8) och Malmskilnadsgatan (n:o 13). De resa sig mäktigt och hufvudet högre än sina grannar med fasaderna helt i tegel och sina spetsbågiga fönster, som förut ej setts hos oss i privat-arki-tekturen. Allt är väl lagt i ytan och takslutet med sina crenauer ger ett ovanligt intryck gent emot de annars gängse taklisterna. Detalj bildningen är genomförd, som förebilderna från norra Italien kräfva, med obetydligt språng å de tunna, horizontelt löpande listverken och med sparsamt användande af den huggna stenen, som effektivt bryter mot det röda teglet. I det stora huskomplexet i hörnet af Sturegatan och Stureparken, med kynne af medeltidsborg, ha romerska element fått ligga till grund vid kompositionen med en kärf och för en stadsboning allt för robust behandling af de olika partierna. Att denna byggnadstyp emellertid låg alldeles särskildt för konstnärens lynne visar han i sin byggnad för Höganäsbolaget vid Nybrohamnen. Det är en företeelse, som är till odelad glädje för arkitekturen i vår goda huf-vudstad. Allt är här bygdt med en styrka och en uttrycksfullhet, en imponerande enkelhet och ändamålsenlighet, som tala om, att arkitekten här lyckats fä fram sitt allra bästa jag. Det är ett prof på den renaste arkitektur utan all annan smyckning än den som omedelbart hänger samman med det yrkesmäs-siga, och en sådan byggnad tillhör en byggnadskonst, om hvilken hela den föregående generationen haft föga begrepp. Mindre och delvis icke alls igenkänner man arkitektens konst i de byggnader, hvars bildande han delar med andra. Så i det stora präktiga hörnhuset Birger-Jarlsgatan—Nybrogatan (Ture Stenberg), där amerikanska element godt och kraftigt legat till grund, eller i Ivonstnärshuset med spansk-veneziansk karaktär och i huset

Birger-Jarlsgatan 3—5 (Erik Lallerstedt) och konsul Broms' hus, Narvavägen 26 (densamme), där en helt annan, vekare renaissanceton spelar in.Adelsvärdska huset, Strömgatan. Arkitekt: I. G. Clason.Medan vi äro inne på kapitlet om medeltidsmotiv, torde det vara skäl att framhålla ett par arkitekter, som uppfört sina bästa verk i denna anda, nämligen Gustaf Lindgren och Carl Möller Den förre gick i téten för den nya rörelsen med sitt älskvärda norditalienska gotikhus, Lilljansplan 4, där teglet och dess värdefulla betydelse både som beklädnadsmaterial och dekorations-medel å en fasad kommer till sin fulla rätt, och visade senare-i hörnbyggnaden af Vegagatan och Observatoriegatan uppe i Vasastaden en friare delvis amerikansk behandling af medeltida former. Den svåra uppgiften att kombinera kyrka (Baptistkapell) och boningshus förelåg här för första gången till lösning i Stockholm och om det också ej lyckats så fullständigt som i Amerika, där öppnare terräng erbjudits, så finnes emellertid här särskildt å boningshus-afdelningen partier af en betydande valör. Se t. ex. det parti af bottenvåningen, som bildas af de stora rundbågiga butikfönstren och den mellan dem liggande lilla spetsbågiga entréporten, allt i tegel; det besitter en gruppvalör och en detaljering, som vittnar om en förfinad smak hos sin upphofsman. Samma gedigna egenskaper karaktärisera hans-tegelbyggnad på Söder (Bellmansgatan 8), där en kraftigare relief med senare medeltidsformer användts, bildande en intressant typ af mer germansk och egenartad anda. En fängslande pittoresk och väl sammanhållen kombinering af medeltida- och renaissance-former har också Lindgren helt nyligen åstadkommit i fasaden till huset n:o 8 Arsenalsgatan, midt emot Operan. Hela byggnaden växer upp lugnt och massivt i huggen sten med sina båda burspråk förträffligt svällande från byggnadskroppen och med sina fönster satta på pricken rätt. Husets afslutning upptill, med sin stegrade ornamentala effekt öfverst, bidrager ytterligare att göra denna byggnad till en af de präktigaste privata hus i Stockholm.

Carl Möller har i Johannes kyrka presenterat en särdeles grundligt studerad och väl byggd gotisk kyrka, uppförd både-efter ädlare förebilder och med större kännedom om en juste detalj ering än man dittills varit van vid, då det gällt medeltida kyrkbyggnadskonst. Den har också sedermera ofta fått tjäna till mönster, då det gällt att bygga nya kyrkor — något som försiggår anmärkningsvärdt ofta i vår okyrkliga tid. I de båda pro-fana byggnaderna, Johannes folkskola vid Roslagsgatan och Arbetare-Institutet vid Klara Norra kyrkogata igenkänner man delvis gotikmästaren, dock i en betydligt friare och mer modärn anda. Äfven här är som i de två föregående beskrifna arkitekternas verk, tegelstrukturen och relieffen mer hopbunden med ytan och ett betydligt utveckladt arkitektoniskt förstånd spåras öfverallt i fasadverket. Måttfulla, väl beräknade effekter och en intimt genomarbetad rörelse går igenom alla detaljer. Häri ligger en grundväsendtlig olikhet mot det sätt, hvarmed teglet behandlades i nya byggnader såsom Riksarkivet, Kongl. Stallet, Realläroverket, Mariahissen etc., uppförda af en äldre arkitektgeneration. Det ligger ständigt någonting klumpigt, rått och okänsligt i deras sätt att arbeta i tegel. För att rätt förstå skälet härtill, som ej uteslutande ligger i personlig olikhet hos de bildande krafterna, må man betänka, att denna senare generation hämtade sin »roh-baukunst» från Tyskland, hvars formbildning i alla afseenden är underlägsen den mer förfinade smaken i England och Amerika, medan åter »de unga» i högst väsendtlig grad influerats i sin tegel-arkitektur af Italien och just dessa två senare länder. De väldiga språng och den grofva ledning, som utan afvägd proportionering karaktärisera arkitekturen hos våra tyska bröder, hvilka allt för länge fått inverka på vår kultur, har försvunnit och lämnat plats för anglo-sachsisk måtta och god smak. Detta återfinnes också såväl å Arbetare-Institutet som i Johannes folkskola. Däremot kan man ej finna något däraf i samma arkitekts stenbyggnad å Lejonslätten (egare konsul Wicander). Det är en i dubbel mening ovanlig arkitektonisk villa utan sammanhållning och förstånd, och där det nära på mest obegripliga är, att den har till upphofsman en så klok konstruktör som Carl Möller.

Medan man under den närmast föregående epoken ansett, att dekorativ konst var en helt underordnad sak, som arkitekten egentligen ej borde befatta sig med, utan öfverlämna åt yrkes-målare och konsthandtverkare, så framträdde åter, samtidigt med den nya arkitektur-rörelsen, allt klarare medvetandet om denna konsts väsendtliga betydelse och direkta sammanhang med arkitekturen. Den som först med både talang och kunskap bröt mot den gamla, jolmiga och obestämda dekoreringen af våra

Beken om Stockholm. 36Huset N:o 8 Arsenalsgatan. Arkitekt: Gustaf Lindgren.boningsrum och lokaler var Agi

Lindegren. »Då man ville se naturlig sten uti fasaden,» säger han själf, »ville man ha natur ligt trä till den invändiga beklädnaden och så uppkommo de synliga bjälkarna i taket och den laserade panelen på väggarne. Dessa behöfde som motsats ljusare och klarare färger och med dem konturer. Så tillkom äfven användandet af scrajito, al fresco och stucco.» I flere af de nya byggnaderna, i Bunsowska huset, i de nya gotikbyggnaderna m. fl., tillämpade Lindegren främst och med bästa framgång dessa teorier, hvilka sålunda bildade öfvergången till det sunda, klara och mer förenklade dekorerings-sätt, som allt mer vill tränga igenom i våra boningshus.

Vis h vis dekoreringen af en kyrkointeriör sluter sig arkitekt Lindegren till den uppfattningen, att dekorationen så vidt möjligt skall genomföras »i den tids smak som man anser kyrkans hufvudkaraktär förskrifva sig ifrån», och härefter har han med stor stilkännedom dekorerat ett par af Stockholms gamla kyrkor, Jakobs kyrka och Katarina kyrka. Slutande sig till samma princip vid dekoreringen af den nya Johannes kyrka har han med sin färgdekorering af det inre i högst väsendtlig grad bidragit till denna kyrkointeriörs präktiga, gotiska totalstämning.

Aron Johansson har blifvit redskapet för verkställandet af det för alla stockholmare fatala beslutet att lägga riksdagshuset under kongl. slottet på Helgeandsholmen. Byggnaden växer allt högre vid foten af sin kongliga granne, i former närmande sig dennes, något mer förtyskade, men af arkitekten behandlade med stor urskiljning. — Vi gå så fort som möjligt förbi riksbygget, men kunna dock under tiden ej undgå att skymta det andra misstaget på den täcka lilla holmen Strömsborg, där en renaissancekub är ställd, ditförd helt nyligen, men hörande till ett för mycket länge sedan försvunnet sätt att bygga.

I slutet på Fredsgatan vid Rosenbad möta vi ett annat verk af Aron Johansson, och hvilket ses med mer odelad glädje. Det är den regela byggnaden för Stockholms Stads Sparbank, uppförd i florentinsk stil, kunnigt och med äkta italiensk karaktär. Det är ett af de modärna hus i Stockholm, som genom sin samvetsgranna detaljering och trogna omsättning af väl senterade italienska former försätter en till det gamla Florens' lugnahvila — alldeles så som ett hus af Tessin i vår stad inom broarna skänker en tillbaks ett andedrag i Genua eller Rom.

Snedt emot finna vi Konstakademiens palats af Erik Laller-stedt, äfven i ungrenaissance och med italiensk känsla, där man spårar en något friare formföring. Problemet att på en så ytterst begränsad areal inrymma den massa af lokaler för olika ändamål, som här kräfts, har af arkitekten lösts på ett förträff-

.Stockholms Stads Sparbank, Rosenbad. Arkitekt: Aron Johanson.

ligt sätt, om också härvidlag det rent konstnärliga — till och med för en konstakademi — måst sitta emellan.

Medan vi äro midt uppe uti dessa med arkitektonisk lärdom uppförda byggnader må vi stanna och se på det till samma kategori hörande nya Operahuset vid Gustaf Adolfs torg af A. Anderberg, ett på grundliga kunskaper och ihållande studium fotadt verk, och om man jämför denna vår opera med den unge-får samtidigt färdiga Opera Comique i Paris, skall man så väl ut- som invändigt finna den mest af gjorda arkitektoniska öfver-lägsenhet till faveur för Stockholms-operan. Här är allt väl vägdt och beräknadt — vägdt och beräknadt till en grad, som stundom låtit fantasien alldeles torka in, men som i gengäld lämnar ett praktiskt fullgodt och traditionelt oklanderligt byggnadsverk. Operans vestibul och trappa bilda särskildt ett af Stockholms ståtligaste interiör-partin, liksom de tillsammans utgöra en af de vackraste entréerna inom Europas teatrar. — Uppförd som vår operabyggnad är efter gamla välkända motiv och förebilder, blir den från ren skönhetssynpunkt betraktad emellertid mer lärdt felfri än konstnärligt innehållsrik.

Erik Josephson har med sina byggnader, i allmänhet belägna vid framskjutna platser, ej oväsendtligt bidragit till det nya Stockholms fysionomi. Vid Munkbron i sta'n inom broarna ligger hans med tysk gotik-uppfattning uppförda stenbyggnad för Industribanken, en duktig och vägande komposition, och vid Biblioteksgatan (n:o 9) står ett af honom utfördt boningshus i samma robusta men gedigna och enhetliga anda. Samma egenskaper karaktärisera hans i tegel och huggen sten utförda byggnad vid Malmtorgsgatan och Brunkebergstorg med sensvenska motiv och med lärdom från Riddarhuset, och där en djärf enkelhet och en storslagen skala alltigenom verkar imponerande.

En liten afvikning från stadens »hank och stör» för att njuta af de samma egenskaperna hos Josephsons kasernbyggnader vid Sturevägen lönar sig väl. De ligga förtjusande, inbäddade i tallskogen, dessa byggnader, med det röda teglet pittoreskt brytande mot gräs och tallkronor. Det är svenska 1600-tals slott och herregårdar, som här inspirerat arkitekten, allt under det ändamålet modifierat den gifna formen, och här har Josephsons allra bästa egenskaper, en kraftfylld måtta och en intensiv enhetlighet, fått fullt klara uttryck.

Fasaden vid Skeppsbron 8, helt af huggen sten, skulle sannolikt präglats af samma goda stilhållning och tidstyp, om ej hela gafvelpartiet blifvit fullständigt vanformadt.

I huset n:o 20 Birger Jarlsgatan, äfvenledes helt och hållet beklädt med huggen sten, har däremot arkitekten gett sitt goda jagafsked på grått pappper och fullkomligt — som man skulle sagt bland 80-talets ungdom — »släppt gipsdjäfvulen lös», men där gipsformer huggits i sten, medan »de gamle» nöjde sig med att gjuta stenformer i gips. Den är osammanhängande, vårdslösad och brutal denna arkitekturbildning, och hela husmassan visar en oroväckande dekadans i konsten att bygga med sten.

Den genomgående beklädnaden af fasaden med huggen sten är också till finnandes å Fredrik Lilljekvists hus vid Sture-plan 15, Drottninggatan 76 och Vestra Trädgårdsgatan 11. De båda förra, hållna i en ledigt utförd kombinering af olika stilformer, ha mycket af sin, särskildt hvad Drottninggats-huset beträffar, rediga karaktär från det råhuggna beklädnadsmaterial, s. k. »nubbsten», som användts för de öfre våningarne.

Vid byggnaden i hörnet af Skeppsbron och Slussplan är gammal Stockholmsarkitektur från renaissancetiden tillgodogjord, med raka fönsterinsättningar i putslifvet utan alla omfattningar, med sina dekorativa i murytan infällda (hvalf-) stenar och sina gaflar i tilltalande enkelhet. — Med den historiska kunskap om svenska arkitektur-former, som utmärker Lilljekvist (Gripsholms-restauratören) har han äfven i huset n:o 11 A Vestra Trädgårdsgatan pröfvat på att omsätta formtyper brukliga hos oss i slutet af 16- och början på 1700-talet och härmed gifvit ett intressant minne af byggnadsmodet från denna tid. Dispositionen och helhetsrörelsen af byggnadskroppen är synnerligen god och pittoresk, men däremot orn am entiken mindre skickligt iakttagen och relieffen förslappad.

En annan arkitekt, som med god framgång tillgodogjort sig dessa senare svenska arkitektur-former, så som de kommit till synes å Drottningholm och andra slott samt å byggnader i sta'n inom broarna, är Georg Hagström. Han har i två stora huskomplex mot den öppna platsen å Kommendörsgatan omsatt dessa inhemska motiv på ett enkelt och mäktigt sätt. Särskild berömmelse förtjänar hans justa, likformiga behandlingssätt af dessa bredvid hvarandra liggande husmassor, med variering endast af ornamentala detaljformer och häraf följande lyckliga totalstämning af hela fondpartiet — en helhetsvalör, som allt för sällan arbetas fram i öfrigt å Stockholmsgator. Arkitekten har här återgått till användandet af puts för fasaden, men. på ett naturligt och efter materialet lämpadt sätt med slätputs i öfre våningarne och horizontelt dragna band för de nedre. I hörnhuset mot Linnégatan i samma kvarter igenkännas liknande motiv äfven i puts och med samma enkla effekt af band, knutna kring huset uppifrån och ned.

Det präktiga på svenska 1700-tals-motiv byggda huset Birger-Jarlsgatan 18 (Hagström och Ekman) har sina två nedre vånings-fasader klädda med granit. Det är afgjordt ett af de duktigaste och bäst tillkomna husen vid den extra moderna Birger-Jarls-gatan och förtjänar uppmärksamhet äfven för sitt kloka tillgodogörande af gårdsutrymmet vid ett dyrbart läge.

I något obegripligt anfall af venezianskt ungkarlsraseri tyckes däremot byggnaden snedt emot vid samma gata n:o 15 (Hagström och Ekman) ha tillkommit. Öfver portalen å ett hus vid Artillerigatan har arkitekt Hagström i mosaik inlagt följande vers:

>Ära ske kvinnan. Af kvinnliga handen knytas vid hjärtat de husliga banden.»

Man kan icke annat än önska vid åsynen af nämda venezi-an-ska byggnad, att de besjungna husliga banden allt jämt måtte hårdare tillknytas och framgent, som så lyckligt förut, hålla arkitektens hus i god jämnvikt.

Det svåra problemet att ge hygglig form åt byggnad skomplex, uteslutande uppförda i spekulativt syfte, har

äfvenledes, ofta och ganska godt, lösts af arkitektfirman Ullrich och Hall-quisth, och man ser ett prof härå å deras stora byggnad å Strandvägen 43, 45 och 47, som å många andra ställen inom huf-vudstaden.

En följd af den ökade och lifligare affärsverksamheten i Stockholm har blifvit uppförandet på senaste tid af särskilda hus uteslutande inrymmande affärs- och kontorslägenheter. En af de präktigaste byggnaderna för detta ändamål är det s. k. Centralpalatset vid Rödbodtorget, en affärsbyggnad af Ernst Stenhammar. Denna arkitekt, som förut i byggnader såsom vid Malmskilnads-gatan 60 och vid Karlaplanen med en friare behandling tillämpat)

Huset n:o 18 Birger-Jarlsgatan. Arkitekt: Hagström och Ekman.svenska och danska renaissance-motiv, har här åstadkommit en särskild och ändamålet fullkomligt motsvarande byggnadstyp. Det är en byggnad, som gör en glad att åse, ty den talar klart om de möjligheter vår tids arkitekter ha att nedlägga något särskildt för tiden karaktäristiskt i sitt arbete. Samma tillfredsställelse ger Stenhammars tegelbyggnad, Bryggaregatan 28, inrymmande Bagges sedeltryckeri. Den äkta, enkla och enhetliga byggnadskonst, som här presenterar sig, är en fullkomlig lisa för ögonen att se mot all tillgjord och rådbråkad formgifning, som omsättes i vår tid — utan att alls höra till den.

I samband med affärshus bör J. Laurentz stora affärsbyggnad, Hamngatan 5, framhållas såsom en riktig och för sitt ändamål god modärn stenbyggnad. Den är på sätt och vis ändå konsekventare i sin rationalism än Centralpalatset, därigenom att all effekt å fasaden af muryta är bortarbetad för att odeladt lämna plats åt de tre oumbärliga storheterna: stödjepelare, bjälklag och fönster. Huset blir också för en fackman särskildt glädjande, därför att det vittnar om ett betydligt ädlare sätt att bygga än det arkitekten förut tillämpat å en talrik mängd byggnader i vår stad.

Få om ens någon bland de nu verkande arkitekterna är, så väl bland kamraterna som för stockholmarne i öfrigt, så populär och värderad som Gustaf Wickman. Ifrån begynnelsen för 15 år sedan deltagande i arbetet för en sann och frisk utbildning af vår hufvudstads arkitektur har han, vid lösandet af en mängd nya uppgifter, allt sedan verkat med en lika ungdomlig kraft som ovanlig fantasi. Han hör till de lycklige, som ständigt är ung i sitt arbete, som förnyas med det och därför antagligen också aldrig åldras. Man erinre sig, hvilken ovanlig käckhet han nedlagt i de verk, med hvilka han förnyade professor Isseus' verksamhet i världen, nämligen i Beskowska skolans nybyggnad vid Engelbrektsgatan och i f. d. Bengt Carlsons hus vid Jakobstorg; hur han anslog en mycket ovanlig holländsk formbildning med sitt hus Vasagatan 9 och 11, och hur vid utställningen 97 hans Stockholmspaviljong väckte förtjänt beundran. Det nu senast af Wickman fullbordade arbetet i Stockholm utgöres af Skånebankens hus vid Fredsgatan. Det är djärft och fantasi-

fyldt till en grad, som förvånar vår beräknande och af lärdoms-former mättade tid. Den trötthet, som betar en vid åsynen af gamla välkända, ständigt med vägande försiktighet omsatta motiv, bytes här i en lif sglädje, som värmer, ty den möter oss också så sällan på våra grå gator. Det är konstnärsglädje och skaparkraft, ursprunglig känsla och formlif i denna väldiga stenmassa — och hur gärna förlåter man icke då, att konstnärn här och hvar i bildandets ifver släppt Barrabam lös och förhuggit strukturen!

Centralpalatset, Rödbotorget. Arkitekt: Ernst Stenhammar.

Låt oss återvända till sist till vår promenad utmed Strandvägen och Hamngatan för att stanna vid Elektricitetsverket och dess upphofsman, Ferdinand Boberg. Det är onekligen betecknande att den för vår tid signifikativa elektriska kraften fått sin boning byggd af den för vår tid specielt formbildande arkitekten.Boberg, som samtidigt med de i téten gående arkitekterna arbetade för ett nytt byggnadssätt hade genast från början klart

för sig, att sträfvandet ej allenast gick ut på applicerandet af ett nytt och hålloart material och vidgad användning af äldre stil-former, utan äfven att vår arkitektoniska formbildning skulle i möjligaste mån vara äkta och signifikativ, signifikativ för tiden och äkta i sin frihet från efterhärmning. Orubbligt konsekvent i medvetandet om denna sin uppfattnings riktighet, har denne arkitekt kraftfullt verkat för frigörelsen från historiskt gifna stilar

för nåendet af en mer personlig och för tiden särskildt karaktäristisk stil.

Hans arkitektur sådan den ter sig i Elektricitetsverkets byggnad är typisk härför. Logiskt och konstruktivt mäktigt för sig

kroppen på denna byggnad, där portalen originelt och uttrycksfullt bryter mot den robusta enkelheten i fasaden. Med manlig kraft och smekande känsla talar denna simpla maskinbyggnad om en arkitektur med nytt lif och nya mål.

Vid den 1887 förändrade gamla fasaden Drottninggatan 24 användes scraffito-målning på ett rationelt och vackert sätt för en modern effekt och i Vattentornet på Söder igenkänner man samma speciella formbildning vid kombine-ringen af tegel och huggen * « o. » u i a i •+ o v*/- i sten. Mera sökt och min-

Detalj fran Skanebanken. Arkitekt: G. Wickman.

dre jämt i detalj behandlingen gör sig däremot Bobergs hus midt för Vasagatan, där emellertid hufvudmålet att skapa ett effektfullt fondparti för gatan fullkomligt lyckats.

Med de två stora byggnaderna af samma mästare, som snart äro under tak, nya Posthuset vid Vasagatan och Nordiska banken vid Strömgatan, får Stockholm utan tvifvel två verk, somPortalen till Elektricitetsverkets hus vid Regeringsgatan. Arkitekt: Ferdinand Boberg.med vägande styrka komma att bidraga till den svenska arkitekturens förnyelse och utveckling.

* *

*

De tre stora stråkvägarne i det modärna Stockholm, nämligen Karla vägen (den äldre delen), Valhallavägen, samt Strandvägen med sin fortsättning Birger Jarlsgatan, skildra i realitet de-tre arkitekturskedena i Stockholm under de sista 25 åren. Den första anger den Scholanderska skolans likformiga, passionsfria och något tama variation på ett och samma arkitektur-tema: italiensk renaissance. Den är ofta fantasi- och intresselös, äfven rent formelt sedt, denna skola, men den har en högst väsendtlig; förtjänst, den att ge ett visst lugn och en bestämd enhetlighet åt självfva gatan, sedd som en storhet för sig.

Den andra skildrar hela sin länga utefter denna skolas förfall, putsmaterialets missbruk och hela dekadansen i en arkitektur, som fullständigt separerar konstruktion och form.

Strandvägen och Birger Jarlsgatan framställer »den nya skolans» sträfvan att åter göra arkitekturen till en byggnadskonst, att rycka den loss från de gamla italienarne, »Vignola och andra»,, och att vid formbildningen fritt tillämpa olika stilar från olika länder.

Där mötas friska vindar från alla väderstreck. De brytas-mot hvarann och sopa samman till en hvirfvelvind, som stundom gör en virrig att stå emot, — men därur måste lugnet och den klara, starka strömmen åt ett håll till sist flyta. Stockholm kommer småningom att se byggnader växa upp, som stilla och gediget harmoniera med hvarandra, som frigjorda från allt konstnärligt prål, enkelt och lugnt äro till för sig och som oberoende af främmande tungomål tala 0111 den nya kulturen i vårt gamla Sverige.Bland Stockholms brandsoldater.

Af SATYR.

är något af det populäraste Stockholm äger. Jag hörde en gång ett karaktäristiskt yttrande af en ung dam.

— Om jag inte vore en bildad kvinna, utan en tjänande syster, så skulle jag aldrig kunna bli kär i någon annan än en brandsoldat!

Så är det också. Våra raska brandgossar äro verkligen mycket omhuldade. Och de förtjäna det. Den röda hanen gal ganska ofta i den goda staden Stockholm, och då ha de inga sötebrödsdagar. Några dylika ha de för öfrigt aldrig, alldenstund de städse från morgon till kväll måste anstränga sig för att hålla :sin spänstighet, styrka och vighet vid de sundaste vätskor.

Därför öfvergå vi med detsamma till en beskrifning öfver

En dag inom brandstationen.

Vi börja naturligtvis i den tidiga morgonstunden. KL 6 skall hvarje ärlig brandsoldat vara på benen, noga tvätta hufvud och hals och kamma sitt kortklippta hår — som reglementet befal-ler — han skall noga och vackert bädda upp sin säng, bevista korum och kl. 7,15 får han frukost. Han får sill och potatis eller korf och potatis, färskt mjukt bröd, smör och kaffe.

Kl. half 9 är klädesmönstring. Hvar och en skall visa, att han är snyggt och anständigt klädd samt för öfrigt uppfyller allt hvad den yttre människan beträffar enligt reglementets föreskrifter.

Så kommer en timmes handräckning. D. v. s. man skall hjälpa till att ställa till rätta inom stationen allt, som möjligen däraf skulle kunna vara i behof. Och det är mångfaldiga saker, som det skulle bli för omständligt att här upprepa.

Klockan 10—11 är gymnastiktimmen. Då väderleken så tilllåter, gymnastiserar man i det fria på gården. Kl. 11—12 är exercis — öfningar med anspänning, lifräddning, uppresandet af stegar etc.

Kl. tio minuter öfver tolf serveras middagen. Men en brandsoldat måste kunna äta fort. Och ingen siesta har han att påräkna efter middagen. Redan kl. half ett är det nämligen uppställning till aflösning af vakterna på småstationerna.

Då detta är undanstökadt, blir det stilla och lugnt inom stationsområdet till kl. en kvart före 4 e. m. Då ställer man åter upp till exercis. Eller också sys-selsättes manskapet med instruktionsläsning eller andra nyttiga saker, tills klockan slår sex. Teatervakterna ställas upp, inspekteras och få afmarschera, så att de infinna sig på sina respektive poster en kvart före hvarje föreställnings början.

Kl. 7 ätes kvällsvard och därefter får det ej vakthafvande manskapet ledigt till kl. 9 — ja, när det är vår och sommar och ljust och ljumt i luften utsträckes ledigheten till kl. half 10, men därefter skall allt vara tyst, och endast melodiska snarkningar få störa den reglementerade hvilan.

Bland redskap oeh hästar.

För att få en inblick i Stockholms brandkårs intimare lif, ha, vi utvalt liufvudstationen där uppe vid Johannes’ kyrkogård.Då man passerat vakten och träder in på den cementbe-lagda gården, har man till venster bakom stora glasdörrar attiraljstallet. Hvar och en, som hvilken tid som helst på dygnet hit inträder, tror möjligen, att han befinner sig på en utställning eller paraduppvisning. Så snyggt, fint och skinande upputsadt ända in i den minsta detalj är allt, hvad man skådar.

Här stå först och främst de trenne ångsprutorna — den lilla, som esomoftast är i elden och de tvänne större, som ganska sällan tagas i anspråk.

Johannes’ brandstation.

Bakom ångsprutorna står en särskild slangkärra. Den är enkom afsedd för Wennbergs mångberyktade eldfarliga ångkvarn, Regeringsgatan 52, och slangarne, som den innehåller, äro beräknade att från det eventuella brandstället sträcka sig ända ned till Gustaf Adolfs torg. Det är ganska betecknande för det godmodiga sinnelaget i den här staden, att brandkåren har en särskild apparat stående i beredskap för en enskild byggnad.

Så kommer raden af redskapsvagnar, handkraftssprutor, mekaniska stegar etc. etc.

QOMidt emot vagngården är stallet» Här stå 12 hästar, och af dessa är hvarannan påselad och färdig att i hvilket ögonblick

som helst springa ut ur spiltan och ställa sig framför någon af brandvagnarne.Brandkåren har inalles 26 hästar. Tolf stå, såom nyss är omtaladt, i Johannes’ station, 8 i Katarina samt två i hvardera af småstationerna Östermalm, Kungsholmen, Maria.

Johannes’ är förstås hufvudstationen, men Katarina är i mångt och mycket betydligt modärnare inrättad. Här äro häs-tarne placerade i ett stall bakom vagnarne. Då signalklockan ljuder, springa de fram och ställa sig vid tistelstängerna, seldonen sjunka ned från taken — ett enkelt grepp från befälhaf-varens sida: dörrarna flyga i sär och ut stormar »första uppbådet».

Brandkårens hästar måste naturligtvis vara begåfvade med god fattningsförmåga och för öfrigt flinkare än de flesta. Också plägar ingen af dem vara värderad under 1,000 kr.

1 manskapets logement.

I sällskap med min ciceron, en af brandlöjtnanterna, gör jag en rond upp i brandgossarnes bostäder, en trappa upp i, huset inåt gården.

Järnsängarne med sina gråa filtar äro bäddade så noggrant, som stodo de alla under »gif akt»; of vanför sängarne hänga uniformsrockar och kaskar och andra klädespersedlar och under dem stå träskrin i hvilka brandkarlen förvarar de saker, som han ej har plats till i det honom anvisade skåpet ute i korridoren. Alla logementens väggar äro tätt behängda med billiga taflor och fotografier, och det hela ' gör ett ytterst snyggt och hemtrefligt intryck.

I samband med logementen en trappa upp ligger det s. k. dagrummet. Här står bl. a. en lång rad af telegrafapparater uppställda och på dessa få brandgossarne på lediga stunder öfva sig i ifrågavarande ädla konst. Men dessutom finnes det äfven ett litet bibliotek, som likaledes på lediga stunder kan anlitas af den, som så önskar.Två trappor upp finnas äfven logement, och här är dessutom den stora matsalen belägen. I hvarje logement finnes naturligtvis logementsbefälhafvare i form af korpral eller vicekorpral och belysningen bestrides dels af gaslågor, dels af elektriska glödlampor. Då dessa plötsligt börja flamma midt i natten, är sömnen och hvilan borta. Ty då lyder samtidigt alarmklockan, och den röda hanen har börjat flaxa någonstädes inom hufvudstadens hank och stör.

Organisationen.

Sedan brandkårens skapare, kommendörkapten Hollstén, med utgången af år 1900 af trädde från sin brandchefspost, är kapten Sabelström brandchef här i Stockholm. Befälhafvare vid Katarina station är brandkapten Svinhufvud och dessutom finnas trenne brandlöjtnanter Lundberg, Borgenstierna och Gyllen-hammar.

Brandkårens hufvudstyrka är förlagd i Johannes’ station, hvilken äfven hvarje brandsoldat betraktar som sitt hem i motsats till de tillfälliga kommenderingarna till andra stationer. På Katarina station ligga i vanliga fall 30 man, men de äro ditkommenderade endast på en månad. På Djurgårdens station kvarstannar vakten 14 dagar, men på de öfriga småstationerna — Maria, Rådstugan, Kungsholmen och Östermalm — endast ett dygn. Vaktpersonalen utgöres af en befälhafvare och sex man. På alla småstationerna, utom Rådstugan och Djurgården, finnas två hästar samt dessutom redskapsvagn > och handkraftsspruta, som vid utryckning äfven användes som manskapsvagn.

Teatervakterna, ja! Vid operan finnas fyra brandsoldater hvarje kväll, vid de öfriga teatrarna två. Vid Folkteatern finns ingen brandsoldat. Den klarar sig ändå.

Putsning oeh handtverkargöra.

Då man ser de raska gossarne arbeta i eld och rök och strömmande vattenmassor, bland glödande takbjälkar och instör-tande väggar, flinkt och raskt och systematiskt, beundrar dem säkerligen mången, men tänker i sitt stilla sinne så här:

— I morgon få de väl hvila sig så mycket mer.

Jojomen. Dagen efter en större eldsvåda är ingalunda

en hvilans dag för gossarne. Först och främst har man ett vidlyftigt arbete med restaurerandet af slangarne. De hängas upp i en särskild trumma, som löper genom tre våningars höjd, och här få de hänga och droppa, till de bli

torra. Därpå borstas de och hoprullas för kommande be-hof med pedantisk noggrannhet.

— Välskött attiralj och sträng disciplin äro de första villkoren för ett godt arbete, så sade en gång en gammal fackman på området.

Lördagen är den egentliga stora putsdagen. Då skall noga tillses, att hvarje det minsta redskap är i förstklassigt skick, allt skall fejas och putsas, så att det när som helst skulle med heder kunna skickas på parad till hvilken världsutställning som helst.

Men brandsoldaterna äro ej blott putsare. De äro äfven egna reparatörer. Inom brandstationen finnas både sadel-makare, skomakare, skräddare, smeder och snickare med respektive verkstäder. Och det är helt naturligt. Allt är i ju anlagdt på snabbheten. Skulle man exempelvis anlita privata skomakare, vore det mycket troligt, att en stackars brandsoldat finge trafva omkring barfota en månad, innan han kunde hoppas på att få sina långstöflar på något hyggligt sätt halfsulade.

Alla dessa nyttiga verkstäder komma också att med det snaraste utvidgas.

Utryckning.

Det kommer en brandsignal. Man har slagit alarm i ett af de små röda brandskåpen någonstädes, och telegrafapparaterna i expeditionsrummet sättas i rörelse. Hvarje brandskåp telegraferar automatiskt in en bok-staf, och denna bokstaf betecknar en viss plats inom hufvudstaden. Den vakthafvande vid telegrafen springer fram till alarmappara-ten, drar vefven kring ett par gånger, och på en gång ringa alla larmklockor inom stationen. Inom mindre än en minut är allt beredsmanskapet på gården, och första vagnen flyger ut genom portarne åt Malmskillnadsgatan.

Första utryckningen består gemenligen af 1) manskaps vagnen, 2) redskapsvagnen, 3) den mekaniska stegen.

Gäller utryckningen högre belägna platser medföljer en engelsk handkraftsspruta och en extra slangvagn. Vid utryckningen från Katarina exempelvis framstormar först redskapsvagnen och därefter hand-kraftssprutan, som härvidlag äfven tjänstgör som manskaps vagn.

Inte en minut har emellertid förflutit, sedan brandsignalen kom och första utryckningen flög i väg. Men man väntar ännu. Det är måhända en farlig eldsvåda, och den röda hanen har på allvar visat sin ilska. Åter knäpper det på telegrafapparaten eller ringer i någon af de många telefonerna.

Andra utryckningen klar! D. v. s. lilla ångspru-tan med åtföljande slang- och kolvagn. Inom några sekunder är den ute på gården och det bär i väg med samma svindlande fart som förut.

Men låtom oss antaga, att det är natt. Vakten i porten bestående af en distinktionskorpral, en korpral och tre man hör nattalarmklockan ljuda. Man rusar in för att se om telegrafisten är vaken, gör sin plikt och vefvar larmskifvan. Det är obehöf-ligt. Han har allaredan gjort sin plikt. I vaktstugan likaledes. Där har man kastat om den elektriska ljusapparaten och tändt glödlamporna i alla logementen.

I vildt språng rusa de vakthafvande till vagnarna, dra ut dem på gården, öppna stalldörrarna och släppa ut de af ifver stampande hästarne, till hvilkas öron äfven larmsignalen nått.

Sekunderna därpå höres ett vildt springande i trapporna. Brandsoldaterna ha yrvakna mekaniskt flugit upp ur sina bäddar, i flygande fläng kastat på sig byxor och skor och kommanu rusande med rock och kask i händerna och skutta upp på sina platser på vagnarna viga som apor.

En och en half minut har på sin höjd förflutit se'n larmsignalen kom, men nu stormar den stolta brandkåren fram öfver gatorna, så det gnistrar kring hästarnas hofvar, på väg till oberäkneliga mödor och faror.et finnes något, som bär det mystiska namnet »telegraf-

hemligheten», och som af vederbörande behandlas med så

stor respekt, att icke ens den minsta lilla telegrambärar-pojke vinner sin anställning utan att aflägga skriftlig ed att

heligt bevara densamma. De finbildade hufvudstadsborna, som ju veta allting, förstå nog, att det helt enkelt gäller telegrammens innehåll, som inte bör skvallras om för kreti och pleti, men de bredare folklagren hysa stundom en nästan vidskeplig vördnad för den underliga telegrafen, som spinner sina trådar jorden rundt, genom bygder och obygder. Den populära telefonen har väl på senare tider vant folk att se metalltrådar utefter hvarje byväg, men hur det hela »går till» är nog en hemlighet för de flesta icke fackmän. Det kunde måhända därför ha sitt intresse att äfven göra ett litet besök inom telegrafens merändels strängt slutna portar.

Anno 1871 flyttade Stockholms Kongl. Telegrafstation från sin anspråkslösa lokal vid St. Nygatan in i f. d. Jägeristatens hus, Skeppsbron 2, det gamla hörnhuset till Slottsbacken. Den tiden behöfde knappast hela huset tagas i beslag för sitt nya ändamål, men telegrafen utvecklades snabbt, telefonen kom till, och trots en grundlig om- och tillbyggnad 1898 är bostaden nu-

Telegraf oeh telefon.

Af AXEL IDESTRÖM.mera trång. Stora lokaler ha måst inredas i grannbyggnaderna kvarteret rundt. Vid Osterlånggatan logerar undervisningsanstalten, vid Telegrafgränd ligga åtskilliga förrådslokaler m. m., telefonen med dess ingeniörsbyrå behärskar öfversta våningen af hörnhuset och ett par våningar i huset 8 Slottsbacken. Tredje våningen i hörnhuset bebos af styrelsen, fördelad i trenne byråar, medan den första och andra upptagas af själfva Centraltelegrafstationen. Och i källaren finns ett litet pustande elektricitetsverk, som producerar ström för belysningen och för laddning af accumulatorbatterierna.

Skola vi nu af slö ja några mera intressanta telegraf hemligheter, är det så godt att först som sist gå till den stora apparatsalen en trappa upp. Där nere kan hvem som helst göra ett besök, blott han har ett litet tjugufemöres namnsdagslokaltele-gram att aflämna. Där sitter en fröken och taxerar de konstiga dubbelorden med hjälp af den modärnaste språkforskningens resultat, men hon sitter bakom en skärm af mattslipadt glas för att få vara i fred i sitt maktpåliggande värf. Och i andra ändan af samma lokal vänta de velocipedskickliga telegrambuden på sina depescher. Vi vilja som sagdt se till hur telegrammen behandlas, när de genom den elektriska hissen kommit upp i expeditionslokalen.

Apparatsalen är ett väldigt, vinkelböjdt rum, som upptar nästan hela andra våningen. Dess långsida — »fruntimmerssidan», som den af de tjänstgörande benämnes i hvardagslag — vetter med nio stora fönster åt Slottsbacken, det kortare vinkelbenet har sju fönster åt Skeppsbron. Den egentliga skillnaden mellan dessa båda afdelningar ligger emellertid i de olika expeditionssy-stem, som till dem äro förlagda, i det att långsidan upptages af ett trettiotal morseapparater, hvilka skötas af damer, under det att de stora »wheatstonelinjerna» betjänas af herrar i den andra afdelningen.

För att nu gå till damerna först men söka bortse från dem själfva, se vi alltså i denna region af rummet en rad af bakom hvarandra ställda bord, hvart och ett belamradt med ett par tre apparater, vid hvilka enligt morsesystemet aftelegraferingen sker för hand genom att manipulera en »nyckel» och mottag-

ningen på några bord försiggår genom att skrifva af den textr som i prickar och streck kommer fram på en löpande pappersremsa. Men sedan ett par år äro de stora morseapparaterna med remsa borttagna från de flesta borden och ersatta med små tingestar af en knytnäfves storlek, hvilka sitta i hufvar och bara knäppa. Och efter knäppningarne skrifver telegrafisten som efter diktamen. Det går så säkert och raskt. Erfarenheten har visat att mottagningen »på hörsel» (sounder) till och med sker säkrare än »på syn». Om det är ryska eller spanska eller underlig »code» betyder ingenting.

Här expedieras med hela Sveriges rike samt med den norska hufvudstaden. Dock icke med Göteborg, Malmö och Sundsvall. Dessa städer samt utlandet, d. v. s. Köpenhamn, Hamburg och Nystad (Finland), återfinna vi på herrarnes afdelning, ty för dessa starkt trafikerade linier måste det snabbare, automatiska »Wheat-stone»-systemet användas. De sex bord, som i allmänhet begagnas för detta system, äro belamrade med hvarjehanda instrument, reostater, galvanoskop m. m., bland hvilka den sinnrika, själf-verkande afsändningsapparaten (transmittern) är värd fackmannens synnerliga beundran.

Expeditionen tillgår sålunda, att telegrammen »punsas» på en pappersremsa medelst en maskin, försedd med tre tangenter, hvilka expeditören med stor fingerfärdighet bearbetar med gummi-skodda metallpinnar. Den i remsan sålunda inslagna skriften ter sig som en massa runda hål kors och tvärs. När ett-tiotal telegrammer färdigpunsats, öppnas transmittern, remsan insättes och löper genom densamma, och på ett par minuter äro alla tio telegrammen expedierade. Den ankommande texten skrif-ves med morsetecken på en snabbt löpande remsa, som nedklist-ras på därtill afsedda blänketter. Så kastas telegrammen på en förbi alla borden rullande ränna, som befordrar dem till »utskrif-ningsbordet», där de omhändertagas af telegrafister för kopiering eller vidaresändning. De färdiga telegrammen nedföras genom en metalltrumma till utsändningsexpeditionens velocipedister.

På flera linier arbetas duplex, hvilket innebär att expeditionen samtidigt fortgår i båda riktningarne genom samma ledningstråd utan att de mötande tecknen störa hvarandra. Menhuru detta är möjligt hör till de djupare telegrafhemligheter, som ej så lätt kunna yppas.

Tjänstemannen i Stockholm står som sagdt i direkt förbindelse med flere utländska stationer. För att den elektriska strömmen under den långa vägen till Köpenhamn och Hamburg icke skall allt för mycket försvagas, insättes dock i Malmö, som passeras, en s. k. öfverdragningsapparat, genom hvilken skriften automatiskt omsättes med ny ström. Genom insättande af en dylik t. ex. äfven i Hamburg kunde den direkta förbindelsen lätt vidare utsträckas till Wien eller Paris o. s. v., och tjänstemannen i Stockholm skulle sålunda från sin arbetsstol kunna göra en liten tur

Centraltelegrafens Apparatsal (Wheatstonesidan).

kontinenten rundt och hälsa på sina kolleger i främmande land. Om dylika experiment berättas äfven många lustiga historier.

Från apparatsalens fönster synes ljus lysa hela natten igenom, ty Centraltelegrafstationen hålles aldrig stängd. Mången torde förmena, att arbetet därstädes om natten måste vara högst obetydligt, men så är icke förhållandet. De goda hufvudstads-borna sofva visserligen i allmänhet de rättfärdiges sömn, och de depescher, som nattetid inlämnas af »församlade i gladt lag», äro icke synnerligen många. Men då stationerna i Malmö, Göteborgoch utlandet äfven äro öppna dygnet om, och andra delar af jordklotet icke ha samma tid som vi, bli göromålen icke alltför ringa, utan fordras för närvarande äfven efter midnatt tvänne tjänstemän för att sköta dem. Öfver Stockholm går nämligen också en stor mängd transitotelegram. Det kan t. o. m. inträffa, att telegram från Kina och Japan till den Amerikanska

Vestern transiteras i Sveriges huf-vudstad på sin väg öfver tre fjärdedelar af jorden, ehuru sådana oftare helt omärkligt passera oss, då de på »Det store Nordiske Telegraf -selskabs» ledningar gå från Nystad via Stockholm —Göteborg direkt till Newcastle.

Men vi borde kanske icke längre uppehålla oss i telegrafens apparatsal, ty två trappor högre finns äfven något att bese, nämligen riks-telefonens centralstation. Här blir det emellertid än värre än nere på telegrafens »kvinnosida» att bortse från damerna. Voro de där nere ett trettiotal, finna vi här på en gång sjuttiofem stycken, och stanna vi öfver ett vaktbyte, intaga andra nästan lika många sina företräda-rinnors platser. Det är idel unga, raska flickor, ty telefontjänsten fordrar mer än annat arbete starka nerver. Efter omkring fem års tjänst stå de också sällan längre bi, utan måste då nya, ofördärfvade ungdomar komma i de förbrukades ställe.

I en stor hall och ett par något mindre salar sitta dessa flickor vid sina stora växelbord med spända nerver redo att ögonblickligt betjäna den pratlystna allmänheten. Ständigt brådt och ständigt bums pass opp!

Allmänna Bolagets torn.Unge man! Om du såge henne, som sitter där framför ett nät af trassliga snören, beständigt fallfärdiga klaffar — de passa ofta på att falla några på en gång — och med en snäsig och pockande hörsellur i handen — du skulle inte gräla om du inte får svar tvärt på signalen, utan tacka din lycka att du undgått hennes öde. Törhända du i stället blefve hågad befria henne därifrån, om du såge henne rätt in i ögonen. Ho vet?

Sedan strax före sekelskiftet har dock här uppe ett nytt växelsystem blifvit infördt, afsedt bland annat att jämnare fördela arbetet, men här torde icke vara platsen att söka förklara eller bedöma detsamma.

För närvarande upptager rikstelefonens katalog vid pass

50,000 abonnenter, af hvilka Stockholm ensamt äger mellan 6 och 7 tusen. Men här finns också den svåra konkurrenten »Allmänna Bolaget» och »Bell», som spinner in 20,000 stockholms-abonnenter i sitt väldiga nät. Dess stora torn vid Brunkebergs torg hör också till stadens mest monumentala byggnader, det är säkert den konstbesynnerligaste, men numera är det i själfva verket till öfverflöd, ty trådarne läggas sedan några år hufvudsakligen genom gatorna. I hela vida världen lär telefonen ingenstädes nått en relativt större utbredning än i den svenska hufvudstaden, och den vinner här alltjämt större terräng.

Lämna vi nu äfven telefonisternas residens och träda åter ut på Skeppsbron och se oss om för att betrakta det gamla huset med sin smala gafvel och sitt brutna tak, måste vi förvånas, att det verkligen kan herbergera så många olikartade och vidlyftiga institutioner. Det är också redan trångt, det är sant, och fortgår utvecklingen framgent på samma sätt som under senare år, lär inga om- och tillbyggnader längre hjälpa, utan torde Kongl. Telegrafverket måhända inom icke alltför aflägsen framtid, liksom nu posten, tarfva ett nytt och ståtligare palats. — Såvida ej nya, omstörtande uppfinningar träda emellan — själf-verkande telefonväxlar — inga telefonister mer! — och telegra-fering utan tråd ha vi redan sett. Hvem vet, hvilka trefliga öfver-raskningar herrar ingenjörer ännu syssla med i sina laboratorier?

Tempora mutantur . . .!

<iCArbetarnes Stockholm.

Af

G. GERHARD MAGNUSSON.

Demonstrationen första maj.

örsta maj är sedan gammalt en dag, då herr Stockholm slår sig lös. Det har i alla tider varit lika nödvändigt för honom att fira den dagen i glada vänners lag som att vid jule-tid dricka glögg och äta skinka.

På första maj ha vi studenterna här med sina hvita mössor, som ungmön i vårligt svärmiska känslor anser sig ha skyldighet att räkna. När hon i promenadernas folkvimmel ändtligen fått ihop sina femtio hvita mössor, så vet hon någonting. Hon vet att den förste unge man hon därefter tager ihand är hennes tillkommande. Och det är ju alltid roligt för henne att veta .

Men till det vanliga förstamajfirandet har under de senare åren kommit något annat, hvilket i ännu högre grad sätter prägel på första maj i den dagens egenskap af högtidsdag.

Första maj är sedan 1890 arbetarnes demonstrationsdag, på hvilken de under sina föreningsfanor samlas hvarje år i tiotusental för att i sluten trupp marschera ut till Ladugårdsgärdet, där tal hållas om allmän rösträtt, normalarbetsdag, föreningsrätt och mera sådant. — Demonstrationerna gå af stapeln i alla länder, enligt beslut af en internationell socialdemokratisk kongress i Paris 1889.--

Vi ställa oss en första maj i de »nyfiknas» leder och betrakta till att börja med förberedelserna för det långa tåget. Polismakten är naturligtvis uppbådad, men den lägger sig icke det ringaste uti ordnandet af själfva tåget. Polismännen äro endast utposterade i mynningarne af de gator, som leda fram till samlingsplatsen kring Cirkusbyggnaden vid Karlavägen, och mota där folkströmmarne, så att de inte draga in de demonstrerande i ett enda virrvarr. Men en förklaring, att man skall deltaga i demonstrationen, öppnar genast poliskedjan. Och innanför ramen af de skådelystna börja nu demonstranterna att så småningom bilda form åt det blifvande tåget. På dubbla kolonner ställas föreningarne upp under sina respektiva fanor efter den ordningsföljd, som en förut undanstökad lottdragning angifvit, och hvilken ordningsföljd alltid »Social-Demokraten» för dagen meddelar.

Här och där insättes en musikkår eller en sångkör. Till följd af tillströmningen i sista stund — ty på många verkstäder har man ej fått sluta förrän vid ett- eller tvåtiden på middagen, och man vill gärna hem och snygga upp sig först ett tag — få de sista föreningarne i tåget så småningom draga sig tillbaka mer och mer, till dess de,

såsom skedde vid förra årets demonstration, mot slutet fingo placera sig ända bortåt Engelbrekts-gatan. Rundt Circus således, samt hela Karlavägen förbi Humlegården slingrar sig detta långa arbetaretåg!

Och när så ändtligen trummorna röras och fanornas emblemer höja sig, så skrider tåget sakta framåt till sitt mål. Musik-kårerna spela upp, och då lederna börja ordna afstånden mellan sig, så blir takten fastare och tåget i sin helhet mer imponerande. Hela vägen ut kantas af en tät åskådarmassa, som mönstrar fanorna, fäller omdömeir om demonstranterna eller försöker räkna huru många de äro. Men de få stå där länge, innan alla marscherat förbi. Och i den nordoststorm, som förlidet års första maj rasade öfver vår hufvudstad och särskildt på »Gärdet» skaffade sig fritt spelrum, var det nog inte det trefligaste att i timtal se tåget passera förbi — och inte var det väl så trefligt för demonstranterna heller. Emellertid räknade vi i fjol 139 föreningar, 98 fanor, 30 musikkårer samt mellan 15 och 20 tusen demonstranter i tåget.

Där ute på »Fågelbackens» krön äro uppsatta fyra talarstolar, hvarifrån de sedvanliga talen hållas. Omkring den talarstol,, från hvilken man t. ex. af tidningarne fått veta att riksdagsman Hj. Branting skall låta höra sig, brukar den ojämförligt största, folkmassan samlas, och vid de första demonstrationerna sågs omkring denna talarstol en ring af eleganta ekipager, hvilkas ägare med odeladt intresse åhörde, hvad denne af alla samhällsklasser så respekterade partichef hade att förkunna inför sina uppmärksamma åhörareskaror.

Efter några tal och några sånger eller musikstycken antages med dånande jarop en resolution, hvari kraf ven på de sociala reformerna framhäfvas, hvarefter återtåget sker, till en början i samlade trupper, men så småningom delande sig efter polisens anvisningar i skilda afdelningar in emot staden.

Så är demonstrationen slut. Ladugårdsgärdet och Östermalm ha under några timmar kanske haft ett halft hundratusental af människor samlade där uppe, men dessa rinna i stora strömmar snart nog därifrån. Och polisen har inte haft någon svår dag, det erkänner den, ty föreningarnes ordningsmän, lätt igenkänliga uti sina röda eller blågula skärp, äro utsedda att vaka öfver att allt går ordentligt till. Ännu har aldrig något bråk blifvit följden af maj demonstrationen, nej — polisen behöfver sparas till kvällens strapatser på Djurgården. För arbetarne är demonstrationen tydligen en alldeles för allvarlig sak, för att de skulle vilja riskera dess goda namn och rykte genom t. ex. onykterhet eller bråk.Krafvet på »8 timmars arbetsdag» är icke något specifikt socialdemokratiskt kraf. Det förhållandet, att sådana värderado vänstermän som t. ex. riksdagsmännen David Bergström, Fridtjuv Berg, Edvard Wavrinsky m. fl. uppträdt som talare på dessa demonstrationer, visar tydligt nog, att detta kraf har re-sonnans i bredare lager. Också deltaga i dessa demonstrationer äfven föreningar med uteslutande liberal prägel — dessa som representeras af de blågula färgerna. De äro dock få bland den kompakta massan af röda rosetter, röda ordningsmannaband och röda fanor och standar. — —

Kvällens program på första maj är icke platsen att här behandla. Det är af gammalt kändt, att första maj slutar med att hela Stockholm är ute och roar sig — ofta till andra maj.Arbetarrörelse.

i gä en afton upp för backarne på Söder. I S:t Paulsgatan 13 skall hållas ett allmänt möte för det eller det yrkets arbetare. Det gäller tydligen att få dem organiserade till en fackförening, och en af de mera kända fackföreningsle-darne skall hålla agitations-talet.

Genom löpsedlar och annonser ha kallats de arbetare, som skulle för denna gång utgöra föremålet för »agitatorns» ansträngningar, och de komma äfven i rikligt antal, så småningom fyllande den aflånga, tråkigt belägna lokalen, hvars låga tak nästan hotar att trycka ned publikens hufvuden.

Så träder »agitatorn» upp på talarstolen. Han är själf arbetare och står dagligen vid sitt trägna arbete från tidig morgon till sen afton, men han tillhör nu en gång dem, hvilka genom sitt deltagande i arbetarrörelsen blifvit utpekade som »samhälls-förbättrare», hvadan han inte numera behöfver riskera något genom sina offentliga uppträdanden. Hans arbetsgifvare är fördomsfri nog att uteslutande fästa sig vid att hans utförda arbetefyller måttet — hvad hans arbetare sedan tänka om det eller det, ja, däröfver har han ingen bestämmanderätt.---

Han börjar att tala om organisationens nödvändighet, om arbetarens svåra ställning och om vägen till räddningen ur förtrycket. Han påpekar att det inte är nog för arbetaren att öka sin dagspenning med några tioöringar — det

väges snart upp igen med ökade skatter och tullar — nej, det gäller att skaffa sig inflytande äfven i politiskt hänseende. Den allmänna rösträtten skjutes fram och föredraget slutar kanske med ett lefve för »arbetareklassens frigörelse».

Så bildas kanske en fackförening, hvari de närvarande ingå som medlemmar, och så utses biand dem en interimsstyrelse, som sedan får utarbeta stadgar för den nya föreningen. Därefter får föreningen försöka att reda sig själf.

Där ha vi sålunda sett en ny förening bildas, ett frö har kanske blifvit sådt till ett framtida stort arbetareförbund.

Detta agitations- och organisationsarbete pågår hvarje dag hela åren om. Det är en oerhörd verksamhet, som utöfvas inom arbetarnes läger för att få de ännu oorganiserade in i lederna. Och sedan detta är gjordt, så återstår det ännu mer omfattande arbetet af och inom respektiva föreningar.

I Sverige kan man knappast tala om fackföreningsrörelse utan att äfven samtidigt åsyfta den solialdemokratiska arbetarrörelsen. De tu ha länge varit ett, och detta förhållande har icke blifvit ändradt i någon väsendtlig mån genom det kongressbeslut, som det socialdemokratiska partiet förlidet år fattade, nämligen att skilja på Sverges arbetarerörelses fackliga och politiska verksamhet. »Den svenska arbetarrörelsen är en, och på dess två ben, det fackliga och politiska, skall den marschera fram mot sitt mål» — se där hvad de nya organisationsformerna innebära, kortast uttryckt så af en dansk journalist, som närvor vid nämnda kongress.

Hvarje fackförening, som tillhör det socialdemokratiska arbetarepartiet, gör detta nu genom anslutningen till »arbetarekommunerna», i hvilka respektiva orters samtliga föreningar ingå. Detta är den politiska sammanslutningen.Hvarje fackförening, som genom sitt förbund ingår i Landsorganisationen, har genom detta anslutit sig till Sverges arbetares facMiga samorganisation.

Vi skola betrakta dessa två riktningar hvar för sig, särskildt då uppehållande oss vid den fackliga sidan af arbetarrörelsen, såsom den hvilken i vårt land fått den största utbredningen och redan hunnit visa rent beundransvärda prof på sin styrka.Arbetarepolitik.

m den kommunalt lifaktige snic-„ karemästaren Larsson och hans gamle, gode vän, den både kommunalt och politiskt intresserade lärftskramhandlaren, skulle vid sin sedvanliga aftontoddy, då ju politiken och dagskrönikan mycket godt hinna ventileras utan att allt för mycket tränga undan det viktigaste: affärerna, börja uttala sitt missnöje med det senaste valmötet samt äfven låta undfalla sig ett: ja det är ett så’nt bråk nu för tiden! så får man inte förvåna sig deröfver. Och om de två gamla he-dersmännen äfven skulle låta sin heligaste toddyvrede ösas ut öfver »de s-ns socialisterna» så får man heller inte undra på det. De ha svårt att fatta hvad orden »arbetareklassens lif sfrågor» ha att göra med ett i all gemytlighet förberedt stadsfullmäktige-eller riksdagsmannaval. Och att det nu ovillkorligen skall vara en arbetare, som skall representera arbetarne — ja, det är ju barnsligt. Precis som inte den fabrikören, den mästaren eller den arbetschefen skulle lika bra, ja, mycket bättre kunna föraarbetarnes talan! De ha daglig beröring med arbetarne och de känna deras behof så väl, så väl. . .

Men det där nymodiga bråket finnes där ändå, och våra hederliga gamla vänner kunna inte hindra att så är.

Det är arbetarepolitiken, som börjat spela in och den har äfven haft förmåga att göra sig gällande. Då hufvudstadens stadsfullmäktigeval för icke så länge sedan ägde rum, torde en liten påminnelse om desamma kunna vara på sin plats, enär vid dessa val verkligen arbetarne på allvar genom sin nya politiska organisation sökte drifva fram egna kandidater. I Östermalm stod t. ex. Järn- och Metallarbetareförbundets förtroendeman såsom arbetarnes kandidat och han lyckades i denna förmögna valkrets samla en röstsiffra på 21,915. Denna siffra kunde icke mer än till någon del antagas ha uppkommit genom arbetarnes små röster, hvadan således många andra med blicken öppen för befogenheten af arbetarnes kraf på egen representant inom kommunalstyrelsen här måst ha afgifvit sina röster på en socialdemo-mokratisk arbetare. Detta var en frukt af arbetet för framdrif-vande af just det namnet, en frukt af arbetarepolitiken, den politik som är vaken på valmötena och som har förmåga att rycka upp de små till deltagande uti offentliga angelägenheter. Det är arbetarnes sätt att

skapa rätts- och pliktmedvetna samhällsmedlemmar.

I en annan krets, där Kungsholmens arbetaremassor väga tungt, lyckades det att få upp det socialdemokratiska arbetare-namnet till en röstsiffra af 10,114, då den lägst valda ingick med en siffra af 12,247. På Kungsholmen hade arbetarekandidaten fått majoritet, men de höga fyrktalen i Staden inom bro-arne vägde öfver segern till andra sidan.

Men om arbetarne våga sig på att trots en hundragradig röstskala söka få in egna representanter i kommunalförsamlingen, så är naturligt att de med större utsikter skola söka öfva inflytande på valen till riksdagen, därvid ju ändå hvar och en har endast en röst. Visserligen utestänger utskyldsstrecket stora massor af arbetare, hvilka, trots 800-kronorsstrecket, dock skulle ha varit röstberättigade, men i arbetarepolitikens väsen ligger att aldrig låta något tillfälle gå ur händerna, hvarför också frånarbetarepartiets sida deltagandet vid dessa val är ännu mera lif-ligt än vid de kommunala.

Socialdemokraterna förneka sig för resten aldrig. Äfven om de icke ha den minsta utsikt att få igenom sin kandidat, så köra de fram honom ändå, rifva upp diskussioner vid valmötena och rikta frågor till de föreslagna kandidaterna samt äro glada öfver att valmötena dock gifvit dem tillfälle att agitera för sina idéer.

Vid ett verkligt resultat har dock hittills arbetarepartiets deltagande i riks-dagsmannaval stannat. Det var då man med vissa andra vänsterfraktioners hjälp lyckades få redaktör Hjalmar Branting in i riksdagen. Att han där inom vetat skaffa sig ett aktadt namn och att en alltid uppmärksamt lyssnande kammare gärna hör på hvad det svenska parlamentets enda socialist och en af dess främsta parlamentariker har att förkunna, det behöfva vi icke mer än påminna om. Och att hela Sveriges arbetareklass uti denne representant för huf- Hjaimar Branting.

vudstadens femte krets vill

se sin borne förespråkare och äfven därför med intresse följer hans verksamhet, är ju naturligt, då han sedan den socialdemokratiska rörelsens början här i landet alltjämt stått som dess främste man.

Arbetarepartiets politiska program fastställes vid de kongresser, som partiet med vissa års mellanrum afhåller. I fråga om partiets ställning till de rent dagspolitiska frågorna är det vid betydelsefullare tillfällen partiets styrelse, som utstakar riktningen

v

%för den väg partiet bör följa. Denna styrelse, som representerar hela partiets stora numerär på bortåt 50,000 medlemmar och som valts på kongress, består af arbetare från Sveriges alla hörn och kanter, från de skånska städerna eller bruken, från grufvorna i Bergslagen eller uppe vid polcirkeln, från hamnarne i våra sjöstäder, från verkstäderna i Stockholm o. s. v.

De kommo nyligen tillsammans för att intaga ställning till härordningsfrågan, och det Manifest till Svenska folket, som af detta möte blef en frukt, har sedan gått landet rundt och gifvit form åt taktiken i denna viktiga frågas behandling. Inom huf-vudstaden har härordningsförslaget blifvit behandladt i alla valkretsar, på allmänna möten, till hvilka inbjudits respektiva kretsars representanter i riksdagen samt härordningsförslagets militära försvarare. I hvarje krets har diskussionen blifvit liflig, i hvarje krets ha infunnit sig riksdagsmännen och några generalstabsofficerare eller andra, som yttrat sig i dagens fråga.

Alla dessa möten, som allmänt ådrogo sig vederbörlig uppmärksamhet, voro anordnade af »Stockholms arbetarekommun», stockholmsarbetarnes politiska samorganisation. Denna organisa-sation arbetar genom en hufvudstyrelse samt fem kretsstyrelser. Genom dessa styrelser anordnas de allmänna mötena, såväl vid valen som då någon särskildt viktig samhällsfråga föreligger till afgörande, och genom dessa styrelser ledes äfven själfva valarbetet. Kostnaderna för alla dessa möten som alla äro fritt tillgängliga, bestridas af fackföreningarne, de föreningar nämligen som ingått i arbetarekommunen. De erlägga för hvarje sin medlem en kvartalsafgift af 15 öre.

Stockholms arbetarekommun består för närvarande af ett 70-tal föreningar med tillsammans c:a 10,000

medlemmar. Den verkar uteslutande politiskt och har intet som helst att göra med arbetarnes fackliga bestyr och understöder heller icke, såsom organisation betraktad, några strejker e. d.

Hufvudledningen för det svenska socialdemokratiska arbetarepartiet är förlagd till Stockholm, i det partistyrelsens verkställande utskott uteslutande består af i Stockholm boende medlemmar. Partistyrelsens expedition är f. n. inrymd i en treflig våning två trappor upp i huset nr 7 Målaregatan, hvarest äfvenpartiets hela broschyrförlag är att finna. Första oktober i år flyttar dock partistyrelsen till Folkets Hus, hvilket betydelsefulla byggnadsföretag vi komma att senare behandla. Partiexpeditionen skötes af en därtill vald och helt aflönad person, hr K. M. Ziesnitz, hvilken har hela partiets löpande ärenden om hand. Det är han, som tager emot kontingenterna och betalar ut de erforderliga summorna för partiets agitatoriska verksamhet, den

Socialdemokratiska partistyrelsens expedition. Med ”Folkbladets” redaktion i

bakgrunden.

•skriftliga såväl som den muntliga, och det är han som genom sina trådar leder agitatorernas banor landet rundt.

Broschyrförlaget skötes af en helt aflönad kvinnlig expedit, fru Anna Sterky, änka efter Landsorganisationens förste ordförande, Fredrik Sterky. Fru S. är också mycket anlitad som en framstående agitator och har som sådan förskaffat sig ett godt namn som talarinna, särskildt lämplig att bland arbetareklassens kvinnor väcka till lif intresset för arbetarnes lifsfrågor.Bredvid partistyrelsens expedition är »Folkbladets» redaktion belägen. »Folkbladet» är socialdemokratiska partiets veckotidning och utgifves från Stockholm. Det sorterar, ekonomiskt, direkt under partistyrelsen, i motsats till de öfriga partitidningarne, som i ekonomiskt hänseende äro fullt fristående. Redaktör för Folkbladet är K. J. Gabrielsson, förut kroppsarbetare, som genom sin eminenta skaldebegåfning och andra egenskaper förskaffat sig ett synnnerligen aktadt namn inom den socialdemokratiska arbetarrörelsen och dess press.F aekföreningsrörelsen.

Fackföreningsrörelsen är här i Sverige ganska gammal, om man nn skall beteckna t. ex. de för öfver ett halfsekel sedan bildade föreningarne såsom fackföreningar, äfven om de icke voro det i detta ords nu gällande betydelse. 1846 bildade# t. ex. Typografiska Föreningen i Stockholm, hvilken förening ännu i hufvudsak arbetar efter samma program som förut.

Men den egentliga fackföreningsrörelsen, sådan vi nu af se den, är det senaste kvartseklets, ja, det senaste decenniets frukt. Och allt mer som fackföreningsrörelsen gripit omkring sig, alltmer som arbetarne slutit sig samman i sina organisationer, alltmer hårdare har kampen stått mellan kapital och arbete. Då arbetarne genom sina fackföreningar började begära ett ord med i laget vid arbetsaftalens uppgörande, så började också arbetsgif-varne — naturligt nog för resten — att i sammanslutning sinsemellan skaffa möjlighet till motstånd mot de allt mer stegrade fordringarne. Organisation blef sålunda ställd mot organisation och de enskilda af talen mellan fabrikören och »hans egna» arbetare blefvo snart en öfvervunnen ståndpunkt. Det var ju också klart, att vid lönekonflikter ingen af de stridande parterna kunde känna sig säker så länge å ena sidan arbetsgifvaren fruktade för att hans hela verksamhet kanske skulle hamna i händerna på en alltid vaken konkurrent eller å andra sidan arbetarne kunde be-fara att den afstängda arbetsplatsen skulle kunna fyllas på nytt af yrkeskolleger från andra orter.

De stridande parterna rustade sig sålunda å ömse håll och stodo snart som fullt beväpnade och stridsdugligt organiserade härar emot hvarandra.

Hvarje arbetare inom ett visst yrke tillhörde på det sättet icke endast sin fackförening, utan äfven, just genom denna fackförening, sitt facks förbund, bildadt för sammanslutning af hela

Järn- och metallarbetareförbundets expedition.

landets arbetare inom detta yrke. Genom dessa förbunds styrelser ha lönefordringarne genomförts, ofta och riktigast på underhandlingens väg, men ofta äfven genom öppen strid.

Det största förbundet i Sverige är f. n. Järn- och metallarbetareförbundet, hvars medlemssiffra nu uppgår till

öfver 14,000. Vidare finnas stenhuggare-, grofarbetare-, träarbetare- och transportarbetareförbunden med c:a 5,000 medlemmar hvardera. Samtliga svenska fackförbund uppgå till ett 30-tal.Nästan alla dessa förbund ha sin hufvud styrelse i Stockholm och alla ha egna expeditioner och egna, fulltTaflönade, förtroendemän. Dessa förtroendemän ha att leda hela förbundets förvaltning och närvara vid uppgörandet af arbetsaftal samt måste alltid vara beredda på att vid en förveckling i den eller den landsändan infinna sig och sköta underhandlingarne med arbets-gifvaren.

För skötandet af de större fackförbundens expeditionsgöro-mål är vanligen äfven anställd en särskild kassör. Att detta behöfves kan man förstå, då man betänker att t. ex. i järn- och metallarbetareförbundet omsättningen under ett år kan uppgå till

175,000 kronor.

Dessa förtroendemän och kassörer utgå alltid ur arbetarnes egna leder och aflönas med 1,200 ä 1,500 kr. pr år, någon gång upp till 2,000 kr.

Dessa förbund garantera medlemmarne ett visst understöd vid strejker och lockouter, vid arbetslöshet och sjukdom. De upprätthålla genom sin samlade makt arbetsaftalen på de olika platserna i landet och de draga med systematisk noggrannhet allt flera in uti organisationen. De förmedla äfven anskaffandet af platser åt dem som däraf äro i behof och de äro ofta den enda institution, som den fattige, gamle arbetaren har att lita till då hans arbetskraft blifvit uttömd. Att de höja hela arbetsklassen i såväl andligt som materielt hänseende, är otvifvelaktigt.

Men arbetarnes sammanslutning har icke kunnat stanna vid detta, ty om också förr det varit möjligt att genom fackförbunden försvara arbetarnes kraf, så har det icke kunnat lyckas, då arbetsgifvarne från olika fack slagit sig tillsammans för att bilda front mot arbetarnes fordringar. Det gällde att skaffa en för hela landets arbetareklass gemensam organisation och denna borde blifva rent facklig. Då skapades på en socialdemokratisk arbetarekongress 1898 en ny organisation, som fick namnet Landsorganisationen.Landsorganisationen.

Denna organisation är sålunda icke gammal, men den har redan från början fått känna på hvad det vill säga att stå under belägring. Några månader efter det Landsorganisationen bildats och redaktör Fr. Sterky ställt sig i spetsen för dess ledning, kom angreppet mot de norrländska sågverksarbetarnes organisationer. Bortåt 3,000 arbetare blefvo utkastade från sågverken och förbjudna att på något sätt taga befattning med fackföreningarne, och under en tid af tre månader flammade striden i full låga. Till slut måste dock de fattiga arbetarne gifva efter för öfver-makten, men det blef först efter en mycket lång och ärofull strid, hvilken icke blott hunnit väcka väldiga arbetaremassor till att genom pekuniära bidrag understödja de stridande, utan äfven förmått samla bevis på sympati från akademiska kretsar i vår uppsvenska universitetsstad samt också dragit riksförsamlingens uppmärksamhet på sig. För att gifva en föreställning om omfattningen af denna strid, som snart nog följdes af en liknande i Halland, hvarest den Wallbergska hattfabriken i Halmstad af-skedade sina arbetare, därför att de tillhörde fackföreningarne, må här meddelas några talande siffror. Genom Landsorganisationen insamlades till dessa för sin föreningsrätt stridande arbetarne öfver 240,000 kronor, således nära en kvarts million. Dessutom skedde insamlingar på alla möjliga andra håll, hvilka insamlingar redovisades direkt till de stridande. Då man betänker att dessa summor kanske bildats hufvudsakligen af 25-öringar,så häpnar man öfver den mängd af arbete och offervillighet, som under dessa stridens dagar presterats af de fattiga arbetare, hvilka själfva icke för tillfället lågo i strid.

Då de utestängda arbetarne på vissa håll äfven blefvo vräkta från sina af bolaget ägda bostäder, så blef det äfven nödvändigt att skaffa dem sådana, och ännu i dag ståtar i Landsorganisationens räkenskaper ett för 3,000 kr. inköpt hus i Norrland.

Landsorganisationens expedition.

Så hade vi den stora lockouten inom samtliga byggnadsfacken i Stockholm, en lockout, som höll c:a 4,000 arbetare utan sysselsättning i en tid af en månad. Denna konflikt löstes genom skiljedom med Örebro-

landshöfdingen Svedelius som ordförande, sedan den dock kostat arbetarne och arbetsgifvarne ofantliga summor.

Det är att märka det alla dessa nämnda strider varit arbetar-nes för svar sstrider. I det ena fallet gällde det försvarandet af föreningsrätten, i det andra försvarandet af en gång vunna be-talningsförmåner.Det har nämligen nu gått så långt i Sverige att striden mellan kapital och arbete icke längre är detsamma som en strejk för bättre lön, utan nu är det arbetsgifvarne, som på grund af konjunkturernas läge anse sig bringade att minska arbetslönerna och därför taga till det enda möjliga medlet: arbetsafstängningen. Och det är en tidens skickelse, att de hårdaste ekonomiska strider Sveriges arbetare såsom organiserad makt haft att utkämpa varit rena förvarsstrider.--

Går man upp till Landsorganisationens expedition, t. v. Gamla Kungsholmsbrogatan 21, så får man af Landsekretariatets-ordförande, hr H. Lindqvist, reda på hur denna väldiga organisation fungerar. Det är ett kolossalt arbete, som erfordras för t. ex. en af de nämda stora striderna. Vi fråga hur det nu är ställt?

— För närvarande, svaras det, ha vi mellan 900 och 1,000’ stenhuggare i Blekinge, bortåt 500 murare i Göteborg samt c:a 150 tobaksarbetare i Gefle som äro i strid. De förstnämda ha kämpat sedan 2 januari, de öfriga i resp. 8 och 9 månader och de draga tillsammans mellan 10 och 20 tusen kronor i understöd pr vecka. Vi ha f. ö. på samma gång c:a 11,800 arbetare arbetslösa. Detta är inom de förbund, som tillhöra Landsorganisationen; de öfriga ha naturligtvis också sina strider och sin arbetslöshet. *

— Men, fråga vi, hvarifrån tagas pengarne till allt detta?

— Genom uttaxeringar. Dessa uttaxeringar få förbunden svara för att de bli effektiva. Vårt medlemsantal på c:a 50,000' gör det också möjligt att genom utfärdande af en uttaxering få in ganska stora belopp. De förbund, som äro närmast drabbade af en strid få, naturligtvis anstränga sig till det yttersta med särskilda uttaxeringar på sina medlemmar.

Men icke endast till vårt eget lands arbetare gå insamlingar och uttaxeringar. Under maskinarbetarelockouten i Köpenhamn gick t. ex. från det svenska järn- och metallarbetareförbundet c:a.

5,000 kr. pr vecka öfver till Danmark. Detta enligt den gemensamma skandinaviska öfverenskommelsen.

Allt detta har, som förut sagts, sin ledning i hufvudstaden. Trådarne till den under striden lämpliga taktiken ligga i hän-

* Detta är skri f vet i början af april 1901.derna på »sekretariatet», motsvarande arbetarepartiets verkställande utskott. Medlemmarne i dessa hufvudstyrelser ha sig ett ansträngande arbete förelagdt. De äro till god del arbetare som fortfarande stå kvar vid sin hammare och sitt städ och endast på kvällar och nätter ha tid öfrig till ett ansträngande själsarbete.

Men som ett urverk går det hela. Det gör inte mycket väsen af sig och allmänheten vet inte ens utaf att tusentals arbetare gå i strid för bevakande af sina rättigheter, under det tusenden andra för hvarje dag eller hvarje vecka lägga utaf sin skärf för underhåll åt dessa stridande.

Och om det intensiva arbete som dagligdags och nattetid pågår inom fackföreningarne, inom förbunden, inom de stora organisationerna, vet allmänheten knappast något. Men det är dock, detta arbete, ett storverk, som bör beaktas därför att det ger tillkänna en lifskraftighet, som man på många håll ej vill tro de svenska arbetarne om. Ett dagligt slit för brödet, arbetslöshet och sjukdom kanske i närmaste utsikter, och ändå vara beredd att hvarje vecka lägga af sin tribut till lindrande af andras nöd — detta är storverk, men storverk i det tysta.Att skrifva den svenska arbetarepressens historia vore detsamma som att skrifva hela den svenska arbetarerörelsens, men vi kunna lika litet göra det ena som det andra, blott med några få ord beröra det ämne rubriken angifver och särskildt hållande oss till Stockholm.

Då August Palm på sin tid bildade en s. k. tidningsförening bland sina trogna meningsfränder, för att på allvar tänka på ut-gifvande af en tidning, så skrattade man åt honom. Och man har skrattat mycket åt »den halte skräddaren», men han har besvarat det med att skratta själf — och skratta sist. Med 108 kronor startade Palm sitt

tidningsföretag. På Stora Glasbruksgatan 13 hade Palm sitt redaktions- och expeditionsrum, som på samma gång var skräddare verkst ad. Företaget, som ofta höll på att stranda och som kräfde ständiga uppoffringar från ledarens och hans vänners sida, gick så småningom framåt så att det redan efter ett års arbete kunde på hösten 1886 få tillgodogöra sig Hj. Brantings eminenta förmåga. Redan förut hade i Palms tidning lyst upp äfven sådana namn som Axel Danielsson och Fr. Sterky, hvilka sedan hvar på sin ort blef vo banbrytare för de socialdemokratiska idéerna. Hj. Brantings namn har sedanalltjämt varit på det innerligaste förbundet med den svenska arbetarrörelsens hufvudorgan i Stockholm, hvilket under nästan alla åren fått räkna hr B. som hufvudredaktör och därigenom också lyckats vinna en erkänd plats inom den svenska tidnings-världen. Under åren 1892—1896 innehades tidningens ledning af redaktör C. N. Carleson, fortfarande medarbetare i tidningen. Tidningen, hvilken från början utgifvits med ett nummer pr vecka, blef från den 1 april 1890 daglig. Den utgår nu i en

”Social-Demokratens” redaktion.

stor upplaga, och då under den dagliga tidningens första år hvarje veckas deficit kunde gå till öfver 300 kr., som fick samlas in af meningsfränder, så går nu tidningen med ekonomisk vinst, som dock t. v. endast anslås till ytterligare utvidgningar.

Det är ju klart, att en så utpräglad samhällsomstörtande partitidning som Social-Demokraten också haft sina svåra år att utkämpa. Ar 1888 är i detta afseende minnesvärdt. Det var då som Hj. Branting, Axel Danielsson, Aug. Palm, Pehr Eriksson (»Folkets Röst» i Göteborg) samt ännu några till dömdes tillo

fängelsestraff för »smädelse», »gudsförnekelse» o. d. Atalen formligen haglade öfver det socialistiska partiet det året.

Den andra af partiets tidningar, »Arbetet», startades i Malmö af den unge Axel Danielsson — »eldsjälen, som lyste och flammade högt öfver allt folket» som Hj. Branting skref efter D:s död på nyåret 1900 — den tredje, »Ny Tid», startades i Göteborg af den sedermera strax efter Danielsson aflidne Fr. Sterky, »den framsynte organisatören» och »mannen att lita till». Dessa tre äro partiets dagliga tidningar. Dessutom finnas veckotidningen »Folkbladet» — redaktör K. J. Gabrielsson — som utgifves från Stockholm och egentligen är af sedd för landsorten, »Nya Samhället» i Sundsvall, också veckotidning, samt »Aurora» i Ystad och »Landskronakuriren» i Landskrona, hvilka två senare dock icke pro forma utgifvas som partiets tidningar. Från 1 oktober detta år kommer partiet att äfven utgifva en skämttidning, »Karbasen», med redaktion i Stockholm. Förutom dessa tidningar ger partiet hvarje år ut »l:a maj» samt »Julfacklan».

Af de stora fackförbunden utgifvas äfven periodiska tidningar, veckovis, hvarannan vecka, pr månad eller kvartal. De behandla speciella fack- och organisationsfrågor samt lämna plats för rapporter och redogörelser rörande respektiva förbunds verksamhet. De redigeras vanligen af förbundets »förrättningsförare» eller »förtroendeman» och utdelas gratis till samtliga medlemmar i förbundet. Sådana facktidningar utgifvas f. n. i öfver ett tjugutal.

V|x’Kooperativa företag oeh andra.

kunna icke lämna kapitlet om arbetarnes Stockholm utan att äfven beröra de kooperativa företagen samt öfriga gemensamma icke enbart ekonomiska företag.

För en del år sedan startades här i hufvudstaden ett arbetarnes sambageri, en frukt af en lång tids bagarestrejk. Detta bageri måste dock till slut nedläggas, enär kapital felade och förarbetena icke motsvarade hvad den dagliga produktionen fordrade.

Men det kooperativa området får icke vara för arbetarrörelsen främmande, lika litet här som i utlandet, hvadan naturligt nog snart ett nytt försök gjordes. Tillfälle yppade sig ett år då arbetarnes tidning Social-Demokraten stod i en svår dilemma till följd af genom typografernas ökade anspråk ansenligt förhöjda tryckningskostnader. Man tänkte då ut, att det var bättre ha ett eget tryckeri än att betala tryckningskostnader till privata boktryckare, och som man inom arbetarepartiet icke är van att länge ligga på en så skaffade man sig helt enkelt ett eget

tryckeri. Fack-föreningarne och enskilda fingo då släppa till pengarne och så småningom har tryckeriföretaget utvidgats så att det nu omfattar så väl tidningstryckeri som civiltryckeri, med en arbetspersonal af tillsammans öfver 30 personer och en gemensam årlig omsättning af bortåt 100 tusen kronor.

Vidare har efter 1899 års stora bokbindarestrejk startats ett arbetarnes bokbinderi, som f. n. sysselsätter 15 arbetare, och hvars årliga omsättning uppgår till c:a 25,000 kr.

Här i hufvudstaden har dessutom sedan flere år drifvits en ganska omfattande konsumtionsaffär, med hufvudaffär på Gamla Kungsliolmsbrogatan å Norr samt filialer på Söder och på Kungsholmen. Denna affärs omsättning uppgick år 1900 till omkring

160,000 kr. och handlas i densamma uteslutande med specerivaror. I olika trakter af staden finnas andra konsumtionsaffärer af samma slag, bildade af arbetare vid t. exK Rörstrands fabrik, Ludvigsbergs och Bergsunds verkstäder, och naturligtvis förlagda i det närmaste grannskapet af dessa industriella verk. Dessa konsumtionsföreningar kunna, om de skötas förståndigt och erhålla stor kundkrets, bereda sina medlemmar ganska afsevärda förmåner i form af en viss rabatt å köpta varor. I aktiebolaget Arbetarnes Konsumtionsförening, det inom fackföreningarne gemensamt igångsatta företaget, lämnas t. ex. 3 procents rabatt å inköpta varor, då inköpssumman gått till 100 kronor. Så småningom, hvart efter företaget bär sig bättre, kommer naturligtvis denna rabatt att ökas.

Samtliga dessa företag ledas och förvaltas af arbetare, liksom de också uteslutande ägas af arbetare. Den högsta ledningen tager ju alltid sin man helt, men i styrelserna sitta kroppsarbetare, hvilka under dagen ha sitt ordinarie slit inom verkstadens väggar eller på byggnadsplatserna. De bereda sig, dessa arbetare, genom deltagandet i ledningen af merkantila företag, för sin framtida mission, som enligt hvarje trosviss socialdemokrats mening är att öfvertaga vissa delar af samhällsmaskineriets ledning. Arbetarne sikta högt i dessa tider, och framtiden må utvisa om de såsom klass också lärt sig att sikta väl.

V|x‘Arbetarnes bildningssträfvanden.

i ha här hållit oss uteslutande ; till hvad arbetarne själfva åstadkommit genom sina organisationer, och ifråga om upplys-gsarbetet skola vi följ a samma Så erkännansvärda vi än arbetareinstituten, det på och det på Södermalm, så gärna vi än skulle önska närmare ingå på dessas utvecklingshistoria, hvari särskildt namnet Anton Nyström skulle framträda med berättigad styrka, måste vi inom ramen af »Arbetarnes Stockholm» hålla oss till hvad arbetarne själfva frambringat på området för spridandet af upplysning. Att arbetareinstituten hufvudsakligast räkna på arbetarne såsom bildningsobjekt framgår redan af namnet, och nödvändigt är nog också för den arbetare, som vill och kan få tillfälle till något mer än blott arbeta, äta och sofva, att genom någon slags utfyllnad af hvad folkskolan endast gifvit en aning om, skaffarikligare och säkrare grundad vetskap om hvad som försiggår i lifvet och naturen. Också äro arbetarinstitutens, som äfven Arbetareföreningens, föreläsningar talrikt besökta af en publik som till öfvervägande del består af arbetare.

Men det är ej nog med att höra på föreläsningar, ja många arbetare ha till följd af sitt arbete ej ens tid till att bevista dessa föreläsningar, trots det de hållas så sent på aftonen som kl. 8,15

och trots anordningarne vid instituten medgifva arbetaren att genom tvättning och borstning snygga upp sig, innan han inträder i föreläsningssalen. Att han är iklädd arbetskläder inverkar f. ö. icke alls hindrande på rätten att bevista föreläsningarne; »han är lika välkommen i sina arbetskläder som i bättre kläder», säges också i institutens cirkulär.

Som sagdt, arbetaren har många gånger ej tid att på aftonen gå till en föreläsning, men han kan därför ändå ha ett obetvin-

Stockholms arbetarebibliotek.geligt behof af att läsa. Detta ha fackföreningarne insett för länge sedan. Så ha exempelvis flere stora föreningar i många år haft egna bibliotek med kanske tusentals band, hvilka gratis stått till föreningsmedlemmarnes förfogande. Men det är ju klart, att något tusen band böcker här och något hundratal där ej kunna göra den nytta, som om alla dessa böcker vore samlade på en plats och. därmed äfven åtkomliga för en

större krets af kunskapstörstiga.

På initiativ af »Socialdemokratiska förbundet», som för ända* målet tillsläppte sitt bokförråd, bildades hösten 1891 »Stockholms arbetarebiblioteksförbund», med syfte att i denna organisation samla alla de små föreningsbiblioteken till ett enda stort sådant samt genom sammanslutning trygga biblioteksrörelsens framtid. Ett tjugutal föreningar anslöto sig omedelbart, och på nyåret 1892 öppnades på Svartmangatan 8 i ett källarrum det nya biblioteket, då förfogande öfver c:a 400 band.

Att företaget skulle bära sig var icke tänkbart, men det var ju icke något affärsföretag utan endast ett upplysnings-företag, afsedt att gagna de kunskapstörstiga fattiga arbetarne. För bibliotekets bestånd erlades och erlägges ännu af hvarje ansluten förening ett visst belopp, 3 öre, pr medlem och kvartal, för hvilken afgift ansluten förenings medlemmar hafva rätt att erhålla boklån för 5 öre pr band och vecka. Utomstående få betala 10 öre.

Redan under första året utlämnades öfver 3,000 boklån, hvilken siffra visade att ett verkligt behof blifvit genom biblioteket fylldt. Utvecklingen gick därefter raskt, så att utlåningen under år 1900 uppgått till den höga siffran af 42,560 boklån samt för första kvartalet detta år ända till 16,590. Bokförrådet är nu också uppe vid 10,000 band, de anslutna föreningarnes antal är 90 och dessas sammanlagda medlemsantal visar den ansenliga siffran af 16,000. Från bibliotekets bildande och tills dato ha på detsamma nedlagts i kostnader c:a 30,000 kr., hufvudsakligast bestående af dessa småslantar, tre och fem öre.

I år har för första gången biblioteket begärt och erhållit ett kommunalt anslag af 1,500 kr., hvilket ju visar att det blifvituppmärksammadt såsom varande ett företag i allmännyttigt syfte.

Bibliotekets hufvudafdelning är t. v. inrymd i n:r 11 Badstuga-tan på Norr och dess filialer i Hornsgatan 46 samt i Sundbyberg. Hufvudbiblioteket samt filialen på Söder hållas öppna för boklån hvarje dag, filialen i Sundbyberg vissa dagar i veckan.

Som föreståndare för biblioteket har sedan ett flertal år varit utsedd medarbetaren i Social-Demokraten Fr. Nilsson.Folkets Hus.

Det mest vågsamma företag Stockholms arbetare någonsin inlåtit sig på, har utan tvifvel varit Folkets Hus-företaget. Och man måste beundra den samlade energi, som representeras af den nu under tak varande byggnad, som fyller tomten 14 Barnhusgatan och som med sin soliditet och sina massiva former tydligt anger sin bestämmelse att vara ett församlingshus och ej ett bostadshus.

Här såväl som vid alla arbetarnes egna företag, är det arbetarnes egna småslantar, 25.öringar och kronor, som skapat fonderna, på hvilka företaget hvilar. Det har varit ett mödosamt arbete, men då Stockholms Folkets Hus en gång blir färdigt, skall det för långa tider framåt vittna om hvad hufvudstadens arbetarrörelse vid sekelskiftet förmådde åstadkomma under tider då pekuniära bidrag från hvarje organiserad arbetare veckovis måste utgå till så godt som permanenta strider mellan kapital och arbete på spridda orter i landet.

»Föreningen Folkets Hus» trädde i kraft den 1 april 1897 och började genast med penninginsamlingen. Denna skedde i form af andelsteckning i företaget. I december samma år vågade man sig på att spekulera på tomt, och lyckades det äfven att af Allm. Barnhuset erhålla en tomt på 1,544 kvm., liggande å 14 Barnhusgatan. Priset å tomten var 157,300 kronor. Grundläggningen började i juni 1898, taket var rest i december 1900 och f. n. pågår inredningen med full fart för att om möjligtFolkets Hus, Barnhusgatan 14.

kunna emottaga husets redan i förväg gifna hyresgäster från 1 oktober i år.

Det är inte småsummor detta byggnadsföretag kommer att kosta. Den första januari stod fastigheten i ett värde af 462,759kr. och innan byggnaden blir fullt färdig, torde den komma att kosta bortåt 900,000 kronor. Det blir således nära på ett millionföretag. Också har ett med vederbörligt tillstånd anordnadt industrilotteri måst hjälpa till med att betäcka en del af de stora kostnaderna.

I detta hus är det också meningen att skaffa hufvudstadens arbetarrörelse ett hem, hvilket under de senare årens bostadsbrist fullständigt saknats. Visserligen har Föreningen Folkets Hus förhyrt en del lokaler på Norr och

Söder för att i sin tur hyra ut åt resp. föreningar, men dessa lokaler ha varit såväl små som otrefliga och endast utgjort nödfallsutväg tills vidare. Att anordna ett större möte inomhus har under många år varit omöjligt, men kan nu bli verklighet. I Folkets Hus kommer nämligen att finnas en samlingslokal för c:a 1,000 personer samt ett tiotal andra salar af olika storlekar ända ned till sådana för 30 personer. I detta hus komma dessutom att inrymmas Socialdemokratiska partistyrelsens och Landsorganisationens expeditioner, Social-Demokratens redaktion, expedition och tryckeri, Arbetarnes tryckeri, Arbetarebiblioteket samt ett 30-tal för fackförbundsstyrelserna afsedda expeditionsrum, ett fåtal bostäder för dem som få hand om husets skötsel m. m. Vidare kommer att lämnas plats för en rymlig restaurant.

Som ledare af hela detta Folkets Hus-företag har hela tiden fungerat dess ombudsman, K. Tengdahl, hvilken säkerligen också varit den för ett företag af så omfattande art lämpligaste personen. Också kommer hans namn att bli oskiljaktigt knutet vid detta hufvudstadsarbetarnes mest storartade företag. Arkitekter äro firman Ullrich och Hallquisth, hvilka med detta byggnadsföretag säkerligen visat sig vara några af våra förnämsta arkitekter.

Folkets Hus kommer att blifva samlingspunkten för hela Stockholms arbetarrörelse. Där komma möten att hållas, där blifva fackförbundens expeditioner förlagda och där äfven arbetarepartiets dagliga pressorgan. Allting måste därför blifva so-lidt och respektabelt på samma gång äfven de estetiska krafven måste söka tillfredsställas. Glädjande nog ha också flera af våra mera framstående konstnärer genom gåfvor tillförsäkrat FolketsHus möjlighet att smycka vissa salar med gedigna konstverk. Så har t. ex. Carl Larsson redan aflämnat sitt storartade bidrag, bestående af konstnärens egna reproduceringar af målningarne i operafoyern, och löften om ytterligare gåfvor ha gifvits af flere bland våra främste konstnärer.

Stockholmsarbetarnes Folkets Hus skall bli en heder för dem, därför borgar hela företagets planläggning och dess i alla detaljer omtänksamt iakttagna ändamålsenlighet.Förr oeh nu.

Den, som något följt med sin tid, måste erkänna att arbetaren nu icke är densamme som förr. Arbetaren har nu för tiden större fordringar på lifvet, han vill betraktas som en människa och han understår sig också fordra att få lefva som en människa.

»Han är oförnöjd och njutningslysten», säger den digre fabrikören, där han vid sitt kaffe med avec låter de sociala spökbilderna sättas upp mot väggen för att piskas. Tänk då, hur han var förr, fortsätter fabrikören och blåser ut ett rökmoln från sin utländska cigarr, då lefde han på en sill och en bit bröd för dagen och då gaf han normalarbetsdag och sån't där allt som flyger och far.

Och den digre fabrikören blåser med välbehag ut ett nytt rökmoln, med möda döljande att han ändå är glad att slippa, såsom hans far, »gamle mäster», arbeta själf och själf ha dagliga bekymmer för näringen.

Nej, arbetaren är ej densamme nu som förr. Och icke heller arbetsgifvaren. Ty hvad icke handtverkeriets utveckling lyckades plåna ut af gamla tiders patriarkaliska förhållanden mellan mästare och arbetare, det lyckades konkurrensen göra, konkurrensen och maskinerna. Arbetaren blef nu icke längre en medlem af handt verkar ef amil j en, ej en för sina återstående dagar skyddad medarbetare, utan han blef ett nummer, ett nummer som vid förfall mycket väl kunde ersättas af ett annat. Tyutanför fabriksportarna stodo de arbetare, som trängts undan af maskinerna, i väntan på att för billigaste pris få sälja sin arbetskraft.

Konkurrensen på arbetsmarknaden hade sina sorgliga verkningar, hvilka dock till slut framtvingade en omhvälfning. Arbetarne kommo till slut öfverens om att de, i stället för att stjälpa, borde hjälpa hvarandra och att de, såsom säljare af varan arbetskraft, också måste på något sätt bestämma priserna på denna sin vara.

Däraf kom fackföreningsrörelsen i gång, den rörelse som man nästan kan säga är årsbarn med det nittonde seklet. Yrke för yrke slog man sig tillsammans och behandlade gemensamma intressen, led för led slöt man sig till och allt efter som människovärdet började bli diskuteradt, så blef det äfven så småningom erkänd t.

Sveriges arbetareklass har visat samma utvecklingsfaser som öfriga länders, och skilnaden mellan förr och nu, äfven om man med förr betecknar t. ex. tiden för endast två, ja, ett tiotal år sedan, är alldeles påtaglig för den, som har ögon att se och öron att höra.

Man påminne sig t. ex. våra forna arbetare vid hamnarne. De kallades då schåare och hamnbusar och de hade väl aldrig i sitt lif tänkt vare sig på någon sammanslutning eller på att de, som andra, voro människor med berättigade behof af god föda och én ordentlig bädd att ligga uti. De voro oftast »fördettingar», hvilka fallit utför branten, och de hade icke en aflägsen tanke på att kunna komma upp igen.

De lefde endast för dagen och knappast det. De fördrefvo sin tid på krogen och om de någon gång fingo ett arbete, så gick lönen därför snart sin kos innanför krogdisken. De lefde som djur och läto sig också behandlas som sådana.

Nu är det icke schåaren och hamnbusen längre, fastän nog en och annan kan i tanklös klasshögfärd kalla dem så ännu, nej, nu är det hamnarbetaren, den organiserade, klassmedvetne hamnarbetaren, han som läser tidningar och går på föreläsningar, han som i sin förening kanske är styrelsefunktionär eller förtroendeman för sitt lag. Hamnarbetaren håller nu noga på sin ställ-ning, han organiserar arbetet åt sig i ordnade lag, han gör genom sin förening och sin förtroendeman aftal med sin arbetsgifvare angående lönen, och han är nu van att därvid blifva bemött som en part vid en kontraktsuppgörelse och blir icke, som förut, utsparkad och åthutad. Han lägger sig t. o. m. uti kommunala ärenden, söker drifva fram frågorna om badhus och väntrum vid hamnarne, petitionerar om borttagande af krogar därsammastädes och föreslår i stället inrättande af ordentliga matserveringar utan spritvaror. Och hans förslag behandlas, ja t. o. m. beaktas någon gång, allt ledande till erkännande af dessa arbetare såsom yrkesarbetare, hvilka vilja lefva under ordnade förhållanden och därför äfven ha rätt att göra det.

Så långt har denna kår kommit af egen kraft, och så långt ha många andra yrkesgrupper också hunnit. Det är samman-slutningsidén, som trängt in, det är ansvarskänslan, som väckts, människovärdet, som börjat få erkännande.

Skrankorna mellan de olika yrkena gå bort så småningom — typografen, som förr hette »konstförvandt» och som räknades för att vara något för mer än en arbetare, han intar knappast mer någon särställning. Han har icke sjunkit ner till en lägre nivå, nej, tvärtom, han har i stället höjt sig. Men de öfriga arbetarne, de som stodo lägst förut och de som voro mest undertryckta, de ha höjt sig i ännu högre grad och ha vetat att med kraft rycka upp mot den nivå, där lifsbehofven äro större och där de ändå kunna tillfredsställas.

Och i detta samarbeta alla arbetare, ty yrkesgränserna äro icke några gränser mot solidaritet och offervillighet.

Så samlas de alla under sina fanor, och i sitt gemensamma parti gå de fram mot genomförandet af arbetareklassens program. --

I sina organisationer ha arbetarne sin styrka; genom dem ha de från början skaffat sig något drägligare villkor, genom dem få de nu försvara de en gång vunna fördelarne. I sin organisation har arbetaren det stöd, som stat och kommun annars borde gifva honom. Där, i sin fackförening eller i sitt förbund, har han skyddet för bibehållandet af den lön han åtnjuter, där har han sitt understöd, då arbetslöshetens dagar stunda, där har

Boken om Stockholm. 44han sin hjälp, då sjukdom lägger sin tnnga hand öfver honom och hans familj för att krama ut ur hans hem det sista af kontanter och säljbara husgeråd. Där har han också fått sin impuls till begär efter vetande, sin kanske första lyftning till ett bättre och rikare lif. — —

Vintern och våren ha under detta år fört med sig en ganska stor arbetslöshet i Stockholm, men dock ha våra fattigvårds-myndigheter uttalat att anmärkningsvärdt få af dessa arbetslösa anmält sig till åtnjutande af hjälp från fattigvården. Det är arbetaren som genom sina ibland ganska höga kontingenter själf skaffar sig ett skydd till svåra dagar, och den uppfostrande betydelse, som ligger häruti, bör vara all aktning värd.

Det är också med berättigad stolthet, som hvarje för arbetarnes lifsfrågor verkligt intresserad betraktar och åhör en arbe-tarekongress' förhandlingar.

Visserligen finnas där, såsom i alla andra församlingar, en och annan, hvars insats icke kan betyda så mycket, men helhetsintrycket blir ändå alltid det, att man stannar i beundran inför den solidaritetskänsla, den offervillighet, den intensiva arbetslust för eget och kollegers bästa och den öfvertygelse om det rättas och sannas

seger, som visa sig vid dylika kongresser, då ombud från olika platser af landet kommit samman för att dryfta gemensamma lifsfrågor.

Arbetarrörelsen är en hel värld för sig, med en oaflåtlig verksamhet dagligen och stundligen, med ett kropps- och själsutsli-tande extra-arbete under timmar, då annars hvila från det ordinarie arbetet för uppehället skulle bjudas, med bekymmer och ängslan öfver det stora ansvar och den risk, som ibland faller på arbetarnes talsmän, hvilka skola föra sina kamraters och kollegers talan inför arbetsgifvare och andra.

Men arbetarrörelsen måste byggas på uppoffringar och oegennyttigt arbete, ty det är en fattig klass, som intet har af öfverflöd och som fordrar, att där en förmåga visar sig, där skall den också tillgodogöras för arbetareklassens bästa. Ty arbetarne måste lita på sig själfva i sin kamp för bättre villkor, fullt inseende hvad redan den store samhällsreformatorn Ferdinand Lasalle i ett tal om arbetareståndet och vår tid en gång yttrade till sitt auditorium:»Redan den obetydligaste eftertanke säger medlemmarne af de lägre klasserna, att de icke kunna hoppas någon nämnvärd förbättring i sin ställning, så länge hvar och en af dem blott fäster afseende vid sig själf, blott tänker på sig själf.

Men så framt och så vida de lägre samhällsklasserna efter-sträfva en förbättring af sin ställning som Idass, en förbättring af hela klassens lott, så till vida sammanfaller detta personliga intresse till sin riktning helt och hållet med folkets utveckling, med idéens seger, med kulturens framsteg, med historiens lifs-

princip, som icke är något annat än frihetes utveckling---»

Arbetarrörelsen är en kulturell rörelse, och därför böra vi icke motarbeta densamma. Gå vi icke med på det slutmål arbetarepartiet uppställt, så böra vi dock icke hindra arbetet på arbetareklassens lyftning till ett högre kulturplan, ett arbete som dagligen pågår och som har sin ovärderliga betydelse.

Stockholm i april 1901.I ordenssamfund, klubbar oeh föreningar.

Af

CARL FORSSTRAND.

tockholmarne äro som bekant ett mycket sällskapligt släkte. En-sittare- eller eremitlifvet räknar bland dem blott ett fåtal amatörer, och en främling behöfver endast vistas några timmar i deras stad för att få klart för sig, att kärleken till nästan ej stannat vid teorierna utan blomstrar rikt äfven i praktiken, d. v. s. i en mängd föreningar af olika art och syftning, för att nu ej tala om hur redan kafélifvet är en exponent af denna umgänges-behofvets liflighet.

Vill man bilda sig en föreställning om hur denna sida af hufvudstadens sociala förhållanden gestaltat sig, då kan man få en ledning redan i tidningarnas annonsafdelningar, bland till-kännagifvandena om sammanträden o. s. v., eller än bättre af att studera förteckningen i adresskalendern på våra sällskap och föreningar, hvarvid man också får kännedom, ehuru i all korthet, om deras syftemål, ledande män o. s. v. Men ännu fullständigare förmedlas kunskapen, om man tar saken i betraktande personligen, kastar sig in i sällskapslifvet, blir medlem af våra lysande ordenssamfund, af de vetenskapliga, välgörande eller nöjes-idkande föreningarna, låter sig upptagas i »Stora sällskapet», eller, om förutsättningarna finnas, i den s. k. adelsklubben o. s. v.

Gör man det och blir en nitisk sällskapsmänniska, då hinner man i själfva verket ej med stort mycket annat, men man förvärf var å andra sidan ett godt medborgerligt anseende; man kan få en inblick i frimureriets hemligheter, njuta umgänge med brikollister, Svear och Neptunibröder, bli tagen för en lärd, välgörande, andeskådande, sportidkande, djurvänlig, federationsif-rande, kvinnoemanciperande, vegeterande eller alkoholfientlig man o. s. v. Föreningarna och sällskapen äro nämligen mycket talrika, och med god vilja och energi kan man tillhöra ett flertal ibland dem. För tillträde till åtskilliga kräfvas visserligen förutsättningar, som ej stå allom till buds, men de talrika ordenssällskapen upptaga t. ex. med stort tillmötesgående alla medborgare med god frejd, och våra i jämförelse med storstädernas i utlandet ganska få klubbar besitta ingalunda den exklusivitet, som ofta utmärker förebilderna vid Strand och Piccadilly eller vid Paris boulevarder.

Då vi nu företaga en liten rekognoscering på ifrågavarande gebit, kunna vi ju göra början med Stora sällskapet, hvilket år 1900 firade sin etthundraåriga tillvaro och sålunda är i besittning af ålderns anseende och företräden. Alla de öfriga klubbarna, såsom Casino eller adelsklubben, Tjänstemannasällskapet, Militärsällskapet, Publicistklubben, Frisinnade klubben o. s. v. äro nämligen åtskilligt yngre. Ursprungligen stiftadt af och egentligen afsedt för medlemmar af Stockholms borgerskap, är Sällskapet numer en föreningspunkt för några hundratal personer tillhörande de flesta af samhällets s. k. bättre klasser. Ämbetsmän och militärer af skilda grader, köpmän och andra yrkes-idkare träffas sålunda här i all sämja, men egentligen utan någraandra gemensamma intressen än att få njuta af en god restaurants behag och andra klubblifvets förmåner, draga sin lilla spader o. s. v.

Sällskapet har i sitt förträffligt belägna hus vid Arsenals-gatan rätt godt utrymme, med en vacker matsal, ett godt bibliotek, två biljarder, rökrum, trefliga smårum o. s. v. Det styres af en direktion med den fryntlige generaldirektör Nordström f. n.

Interiör från »Stora Sällskapet».

som ordförande och kamrer Fr. Rosin som den där, hvilken i egenskap af verkställande direktör har öfverinseendet öfver det dagliga sällskapslifvet och således bekläder en befattning, som säkerligen ej alltid är en stig på rosor. 1 ett samfund, som till ej ringa del består af såväl gamla som unga ungkarlar och vi-vörer, är det naturligtvis ingalunda lätt att tillgodose allas tycken. Men i regeln förlöper lifvet inom Sällskapets murar mycket frid-samt, och äfven om spelet, särskildt vid ecartéborden, en och annan gång antagit så extravaganta former, att Sällskapet ådragit sig misstankarna att vara hvad man kallar ett litet spelhelvete, så hör detta långt ifrån till de hvardagliga företeelserna, och det är egentligen blott på tvänne dagar om året, nämligen på Oscarsdagen och den s. k. lilla julaftonen, som man något vågsammare bjuder lyckan handen. Äfven detta lär emellertid numer vara väsendtligen begränsadt.

Spel hör naturligtvis till klubb-lifvet så väl i Stockholm som i utlandet, men det hålles glädjande att säga hos oss vanligen inom måttliga dimensioner, och så vidt vi veta, äga vi ingen klubb, där hufvudändamålet för samvaron är att sätta stora summor i omlopp och imitera Monte Carlo. När våra ädlingar och bankirer ej kunna undvara den nervspänning, som alstras af trente et quarante eller hazarden med tärningar och rouletter, då få de således resa till Azurkusten och lätta sina kassor. Hemma i det beskedliga Stockholm känna de på sin höjd till en städad whist med några uppiggande parier, och ädlingarna hålla till på den eleganta klubben vid Trädgårdsgatan, hvilken också är tillgänglig för högre ofrälse ämbetsmän och andra »adliga vederlikar», medan bankirerna väl få nöja sig med sina egna eller sina kamraters gemak och salar.

Till våra klubbar med sällskapligt ändamål kan man äfven räkna Frisinnade klubben och Publicistklubben äfvensom sällskapet Idun och en och annan af våra vetenskapliga och fackföreningar, men dessa tillgodose som bekant äfven andra syften och intressen. Frisinnade klubben t. ex., som är så ung som det nya århundradet, kan sålunda kännetecknas som en exponent för de nyvaknade lifliga intressena för politiska frågor och angelägenheter och är en motsvarighet till Svenska Botten och andra politiska klubbar under Frihetstiden och det Gustavianska tide-

Generaldirektör Nordström.hvarfvet. Där träffas ett stort antal af hufvudstadens framstegs-män, f. n. under professor Curt Wallis' ordförandeskap, för att dryfta riksdags- och andra frågor på dagordningen, pigga upp vederbörande genom uttalanden och önskningar och leda den frisinnade opinionen, ibland kanske oppositionen i hufvudstaden. Det är sålunda en betydelsefull uppgift, som detta lifaktiga sällskap, hvilket som klubblokal disponerar en elegant våning i Grand Hotel, åtagit sig, och som det redan visat sig, att andarne rätt skarpt kunna drabba tillsamman vid samkvämen och i diskussionerna, har man all anledning att hoppas goda frukter af klubbens verksamhet mot gammal slentrian och annan trångbrösthet, som besvärar den sunda samhällsutvecklingen.

Detsamma kan sägas om Publicistklubben, som dock jämte tillvaratagandet och främjandet af pressens intressen mer är afsedd att vara en föreningspunkt och rekreationsplats för journalisternas ansträngda släkte än att syssla

med någon direkt opinerande verksamhet. Klubben har sin lokal vid Arsenalsgatan midt emot Operahuset och befinner sig sålunda i själfva hjärtpunkten af det samhälle, hvars utveckling bland mycket annat det är dess medlemmars uppgift att följa och främja.

Under mindre utvecklade klubbformer verkar sällskapet Idun, ty det sammanträder blott en gång i månaden, från september till juni, och i för tillfället förhyrd lokal. Denna har för samtliga månader med undantag af juni, då man samlas på Lidingö-bro värdshus, med helt få undantag varit på Phoenix, den välkända, nu väsendtligt moderniserade restauranten vid Drottninggatan, och där har Idun i snart fyra decennier lefvat ett lif, som visat, att dess namn efter den ungdom förlänande gudinnan varit väl valdt. Idun har nämligen varit en af brännpunkterna för hufvudstadens intellektuella sträfvanden och intressen, och

Professor Curt Wallis.att dess bemödanden härutinnan krönts med framgång är i främsta rummet Harald Wieselgrens förtjänst. En af sällskapets stiftare och dess sekreterare allt ifrån början, har H. W., som. han oftast själf skrifver sig och af många helt enkelt kallas, varit den sällskapet sammanhållande kraften. Genom sin verksamhet som bibliotekarie, författare och talare tillhör Harald Wieselgren Stockholms märkesmän, men det är helt visst genom den andliga vigör, han utvecklat i Idun, som han i främsta rummet inristat sitt namn i hufvudstadens utvecklingshistoria under det 19:e seklet.

Ehuru till börden små-länding och ännu i besittning af rätt karaktäristiska småländska lynnesdrag, kan H. W. betraktas som typisk stockholmare. Han äger den .sinnets liflighet, den snarfyndighet, vakenhet och mångsidighet, som svara mot Mälarstadens allt ungdomligare anläggning, och friska muskler och nerver ha satt honom i stånd att uthärda det lif i glädje, som Stockholm kräfver af sina gunstlingar. Kanske får man den bästa föreställningen härom vid Iduns sammankomster, åren är H. W. allt fortfarande Iduns medelpunkt, och medan sällskapets sammansättning naturligtvis under fyra decennier tack vare dödens skörd och många andra faktorer mycket växlat, står H. W. ännu kvar, talande och kåserande, i Idunsstämning och med lif sglädjens attribut nära till hands, sådan som hela Stockholm känner honom från Zorns tafla i Nationalmuseum.

Bibliotekarien H. Wieselgren.

Ty trots de uppnådda sextiofemMen om Harald Wieselgren sålunda kan sägas identifiera Idun och mången med oro motser hur det skall gå med sällskapet, när han enligt naturens ordning bortkallas, har ungdom sgudinnan under sitt banér förstått samla äfven många andra friska krafter. Ett bläddrande i Iduns katalog, som upptager omkring ett tusental namn, visar, att det mesta liufvudstaden under de senaste decennierna haft att framvisa af i intelligensens tjänst verkande män, mötts på Iduns sammankomster. Af de sex stiftarne 1862 lefva, sedan också Adolf Nordenskiöld nyss skördats af döden, utom Wieselgren endast Axel Key. När L. Zorn förevigade Wieselgren, var det sålunda helt naturligt, att han gaf honom Nordenskiöld och Key som sällskap jämte de senare tillkomna men lika trogna idu-nesarne Hans Hildebrand och presidenten Weern. De vetenskaper och intressen, dessa lduns stödjepelare representera eller representerat (K. F. Wsern hör som bekant till dem, som lämnat Idun för att ingå i ett yngre och gladare utvecklingsskede) ha tillika företrädts af talrika dii minores; men inom Idun råder ingen rangskillnad. Den höge ämbetsmannen ses här sida vid sida med den unge ännu nästan okände eller åtminstone ouppskattade författaren, den världsberömde forskaren vid sidan af vetenskapernas unga ämnessvenner. Och ehuru dryftandet af politiska och sociala spörsmål ej åtminstone officiellt står på Iduns program, är det ju gifvet, att sälskapets lifliga verksamhet, som ofta fått formen af värdefulla föredrag och diskussioner man och man emellan, på mångfaldigt sätt gjort sig gällande i samhället.

Det manliga Iduns exempel har följts af ett kvinnligt Idun som inom sig förenat ett stort antal af Stockholms nu mer för andra än hushållningens intressen så vakna damvärld. Någon annan olikhet i de parallellt verkande samfundens lif torde man ej kunna påvisa än den, som betingas af den för de olika könen betecknande smaken, hvilken bland annat verkar så, att damerna vid sina samkväm väl mest läska sig med te och fruktsafter, medan de manliga idunesarne symbolisera gudinnans äpplen i spirituösa drycker och bolmande cigarrer.

De nu nämnda sällskapen kunna räknas till dem bland våra talrika föreningar, som förena allvaret med nöjet; men vi äga tillika en mängd samfund, som mer eller mindre genomfördt be-fatta sig endast med ettdera. Stockholm vore dock ej den glädjens stad, som det utan tvifvel är, om ej förströelseändamålet tagit för sig brorslotten och vi bevittna ofta hur äfven inom de utpräglадt allvarliga föreningarna förhandlingarna följas af mer eller mindre animerade samkväm. Man har sålunda sett hur Positivistiska samfundets medlemmar, hvilka i doktor Anton Nyström, Arbetarinstitutets så högt förtjänte skapare, ära sin ledare, ej förakta den positiva tillfredsställelse, som bordets nöjen erbjuda, och Teosofiska samfundet lär ej endast kunna existera på den undfägnad, som tillhandahålles af dess seteriska forksningsmaterial. Äfven de kristliga föreningarna för unga män och kvinnor inrymma åt umgängeslifvets fordringar en plats på sina humanitära och förädlande syften upptagande program. Naturligtvis gäller detsamma om den i samhällets bredare i lager så rikt representerade Goodtemplarorden, som framgångsrikt visat, att man kan vara glad och älska sin nästa äfven utan spirituösa. Allvarliga, och samhället förbättrande syften, främja äfven Fredrika Bremerförbundet, Djurskyddsföreningen, Svenska federations-afdelningen och Samfundet för bekämpandet af det vetenskapliga djurplågeriet, ehuru man ej kan förneka, att de tvenne sistnämnda emellanåt tagit sina uppgifter väl opraktiskt och alltför ofta skjutit öfver målet. Som exponenter för de mångsidiga, äfven ideella intressen, hvilka röra sig i Stockholm, äro de emellertid beaktansvärda, och så är än mer fallet med de många föreningarna med mer begränsadt och äfven så att säga mer målmedvetet program.

Ty jämte de många arbetare-fackföreningarna inom olika^ yrken, hvilka ofta nog, åtminstone enligt arbetsgifvarnes åsikt uppträda alltför målmedvetet, förekomma en mängd föreningar, som också skulle kunna använda prefixet »fack», i det att de inom vetenskapens, konstens och litteraturens skilda grenar förlagt

D:r Anton Nyström.sin verksamhet. Hit höra t. ex. Svenska sällskapet för antropologi och geografi, Nationalekonomiska, Botaniska, Entomologiska och Geologiska föreningarna, Svenska läkaresällskapet, Svenska autografsällskapet, Numismatiska föreningen, Stiftelsen Lars Hiertas minne, Gartnersällskapet m. fl., medan Konstnärsklubben, Tekno-logföreningen och Medicinska föreningen jämte sina fackintressen äfven i vidsträcktare grad befordra umgängeslifvet och English Society och Allians Fran^ais nästan uteslutande äga karaktären af umgängescirklar, men med särskild uppmuntran af de främmande tungomål, som angifvas i deras namn.

Begifva vi oss till de vetenskapliga och litterära samfunden, så påträffa vi mycket allvar, många vakna sträfvanden i forskningens och upplysningens tjänst och många af de mest bemärkta personerna inom vår intellektuella värld. Men vi finna äfven, och icke så sällan, en viss akademisk eller officiell högtidlighet och, om vi äro uppriktiga, icke så litet tråkighet. Den tyngd, som ännu här och hvar hvilar öfver det stockholmska sällskaps-lifvet, träffas naturligtvis rikligast där lärda och andra viktiga spörsmål åfhandlas. Den svenske föreläsaren är sällan kåsör, hvilket däremot den franske, engelske och amerikanske ofta, när det gäller äfven framställandet af vetenskapens resultat, tillåter sig vara, och därför kan det hända, att det emellanåt hvilar en sömnig stämning öfver åhörarne af t. ex. redogörelserna för den geografiska och etnografiska forskningens resultat inom Sällskapet för antropologi och geografi eller för nationalekonomiska frågor i föreningen af samma namn o. s. v. Men hvad förhandlingarna sålunda sakna i liflighet ersättes af sammankomsternas högtidliga, ja ofta officiella gestaltning. De kungliga personerna äro emellanåt närvarande, och på Vegadagen, den 24 april, t. ex., då geograferna och antropologerna fira sin högtidsdag, kan man vistas i glansen af stjärnor och kraschaner, något som stock-holmarne som bekant sätta värde på.

Af lifligare anläggning äro de talrika sällskap och föreningar, som omfatta och främja sportens och kroppsöfningarnas intressen. Svenska turistföreningen t. ex., hvilken dock tillhör icke blott Stockholm utan hela landet, har utvecklat en rik och om sund lifskraft vittnande verksamhet, det kungliga Svenskasegelsällskapet, Svearna och Vikingarna fylla om somrarna våra fjärdar, sund och vikar med sina allt elegantare och om svalorna i snabbhet erinrande jakter och båtar, och vill man få ett intryck af äkta stockholmsk friskhet och munterhet, då bör man om vintern se hur skidklubben Bore och andra snöamatörer lefva om i skog och mark eller om sommaren hur Stockholms simsällskap förstår locka skådelystna till sina uppvisningar. Då rasar ungdomen, om

vintern klädd i lappkoltar, ylletröjor och pjeskor, om sommaren så naken som det med hänsyn till anständigheten är möjligt; då äga täf-lingar rum under liflig anslutning, och i backen vid Saltsjöbaden såväl som från tornet hos Köhler kan man få se halsbrytande hopp och evolutioner. Då saknas adrig öfverstelöjtnant Balck och andra den svenska sportens märkesmän; då kan man få se amiral Lagerberg, i sin namne öfverkommendanten och generalen grefve Svens och den diplomatiska kårens med damer närvaro, bekransa gamla och unga sim-magistrar, och är lyckan god, kan man också få förvånas öfver hur någon kry sjuttioåring, innan han mottager jubelkransen, gör det Isanderska hoppet och helt obesväradt bjuder det våta elementet att först göra bekantskap med sin lekamens frånsida.

På sportens gebit verkar äfven Svenska Kennelklubben, som under ryttmästaren grefve Adolf Hamiltons ledning i omkring ett decennium genom vackra utställningar, fältprof och andra öfningar samt genom sin väl redigerade tidskrift sedt sina sträf-vanden för våra hundrasers förbättring m. m. krönta med framgång. Det är i mycket tack vare Kennelklubbens verksamhet, som begreppet »hundracka» allt mer börjat försvinna. Stockholms talrika jägare äga nu i allmänhet hundar af goda raser, och insikten om att äfven sällskapshundarna böra följa med tidenskraf och förfinade smak tycks med framgång kämpa mot okunnigheten och råheten.

Men medan friluftslifvet, dess behag och fordringar sålunda vinna allt mer terräng och främja sammanslutningen i föreningar mellan de skilda samhällsklasserna i så enkla och obundna former som möjligt, skulle ej Stockholm vara det mångsidigt intresserade och särskildt det vid de gamla traditionerna bundna samhälle, som det verkligen är, om det ej tillika hade ett fält för ståtliga ceremonier och högtidliga parentationer, riddarslag o. s. v. Mystiken, som hos oss vann insteg i slutet på 1700-talet, är ännu en lifs-kraftig makt; därom vittnar våra talrika ordenssällskaps ännu blomstrande tillvaro, och hvad vore väl lifvet för den stockholmske ämbetsmannen eller borgaren, om han ej jämte de offentliga och privata medborgerliga plikterna och intressena hade tillfälle tillgodose de hemliga i ett eller flere af våra lysande ordenssamfund? I Frimurareordens ståtliga palats inför konung och prinsar, i Eriksbergs gamla och nya salar, i Arla Coldins kapitelrum under högförnäma aristokraters ledning kan han få sitt behof af det sublima, det allvarliga, det lysande tillfredsställdt, i Bricols guvernörs- och riddargrader kan han fira Bellmans och moster Barbaras minne, med Svearna kan han dricka ur horn, med Neptunibröderna prisa hafsgudens lof, med Odd Fellows bygga nya altaren, och medan han gör allt detta, främjar han tillika goda och människovänliga verk, är barmhärtig mot änkor och faderlösa och älskar sin nästa så som sällan ute i det vanliga, krassa hvardagslifvet. Ingen tror nu för tiden, att han äter upp små barn eller skickar dem till hundturken, därför att han är frimurare; ingen betviflar, att Coldinerbröderna sitta inne med den högsta visheten, ingen afundas Timmermännen deras rikedom. Nej, Stockholm ser med glädje när de lysande sällskapen om somrarna fara ut i skärgården och plantera sina kors, Stockholmskulle ej vara Stockholm, om ej dess bryggare och bagare, garf-vare och andra fabrikörer, revisorer och registratorer emellanåt finge vara guvernörer och kommendörer; det skulle ej vara en modern storstad, om det ej äfven i ordenssamfundens former för sammanslutningens idé såge ett medel för växande soliditet och utveckling.Kongh Sällskapet Pro Patria.

Af

THORVALD ENGELHART.

I.

Svenska Landtgillet.

När man från Östermalm passerat genom Brunkebergstun-neln och kommit fram ett stycke på Tunnelgatan till hörnet af Stora Badstugatan, möter ens blick till höger på denna gata ett hus, hvars nedre del vittnar om tillkomst under förra århundradet, medan den öfre skvallrar om en påbyggnad i senare tid. Huset, som vid porten är försedt med en sparbössa,, bär den mångtydiga inskriptionen PRO PATRIA.

Åtskilliga af Stockholms invånare känna nog till ett och annat om denna inrättning, men många öfriga torde ej hafva sig bekant hela omfattningen af den verksamhet, som den och dess styrelse utöfvat och ännu i dag utöfvar inom landet.

Vi skola i det följande söka skingra det dunkel och den bristande kännedom, som i detta fall äro rådande. Tidpunkten att nu afgifva en berättelse om inrättningen torde måhända vara så mycket lämpligare vald, som Sällskapet Pro Patria nyligen haft anledning fira en nära femliundraårig tillvaro och en öfver hundraårig verksamhet uti välgörenhetens och den lidande mänsklighetens tjänst.Hur gammalt är då ifrågavarande Sällskap?

Ja, härpå kan icke afgifvas något bestämdt svar. Hvad som emellertid är säkert, är, att Sällskapet är mycket gammalt och helt säkert det äldsta af alla befintliga svenska sällskap.

I början utgjorde det ett ordenssamfund med grader och ceremonier i mycket stor utsträckning. Det finnes bland gamla papper i Sällskapets arkiv ett ceremoniel för högsta graden

Pro Patria.

af ordenssamfundet, uti hvilket recipienten delgafs ordens historia. Denna, som omfattar en öfversikt af Svenska Landtgillets upprinnelse, öden och fortgång, »är grundad på underrättelser, hvilka framlidne presidenten Edvard Carleson hemtat dels af gamla urkunder, hvilka grefve Bengt Oxenstierna lämnat till riksrådet Nicodemus Tessin och Carleson af sonen grefve Carl Gustaf Tessin emottagit, dels af de Ordens Äldste Carleson muntligen lämnade upplysningar».

Boken om Stockholm. 46Här får man bland annat veta, att Engelbrecht Engelbrechts-son och Carl Knutsson af släkten Bonde (sedermera konung Carl VIII Knutsson), två samtida redlige svenske män, rörde af fäderneslandets olyckor under danska unionen samt begåfvade med hjältemod och patriotiska tänkesätt, stiftat det Svenska Gille, hvaraf den »Svenska Landtorden» eller »Samhället Pro Patria» har sitt ursprung. »Den förres oförmodade död,» säger denna

historik, »förminskade icke den senares nit. Carl förenade sig med den äldre Sturen och flere riddersmän, som med honom ingingo ett förbund att våga lif och egendom för fosterlandet. Förbundet gåfvo de namn af »Svenska Gillet».

Vid sammankomsterna, som höllos i största hemlighet, voro desse herrar prydda med ett af grönt silke hop-viradt skärp att därmed beteckna sin enighet och kärlek för fäderneslandet.

Uti förbundet intogos under påföljande tidehvarf de båda senare Sturarne, Eric Abrahamsson Leijon-hufvud, Joakim Brahe, Eric Johansson och den sistnäm-des store son Gustaf Ericsson Wasa. Gustaf ökade förbundet med sina trogne män af Gyllenstiernor, Leijonhufvuder, Bielkar, Bondar, Braher, Stenbockar, en Fleming och den för sina dygder utmärkte Svante Sture. Under denna förträfflige konungs regering funnos i det Svenska Gillet inga ceremonier, inga andra prydnader än det gröna skärpet. När alla ledamöter voro samlade, utropades högt:

»Religion, Konung, Fäderneslandǃ»Sedan konnng Gustaf gått till sina fäder, förde Gillet en tynande tillvaro, men upplifvades under Konung Carl IX af visse nitiske män.

Sedermera under konung Gustaf II Adolfs och drottning Christinas tid blef det understödt och gynnadt af Axel Oxenstierna, Torstensson, Baner, Horn, Skytte m. fl.; i Carl IX :s tid af en Claes Fleming, Bengt Oxenstierna, Nils Bielke, Wallenstedt, Dahlberg, Magnus Gabriel De la Gardie, Jakob Gyllenborg, Carl Gustaf Gyllencreutz, Mårten Bunge, Håkan Spegel, Olof Rudbeck d. ä., Olof Hansson och Hans Hansson Törne.

Under Christinas tid började man vid sammankomsterna att äfven sysselsätta sig med vetenskaper och konster, men man tyc-Kes hufvudsakligen hafva ansett sammankomsterna såsom bidragande till ett förtroligt umgänge, där pröfvade och kände vänner kunde råkas och hafva tillfälle att samråda om det allmänna bästa, hvadan utländingar icke fingo i Gillet intagas.

Någon tid därefter öfverenskommo Gillets bröder att sig emellan vara utmärkta med ett visst tecken och antogo därtill en svart smal silkessnodd, som fästes antingen på bröstet eller öfverst på axeln, så att den äfven allmänt kunde bäras utan att förorsaka uppmärksamhet. Uti denna snodd invirkades sedermera guld för att beteckna, det en af Gillets yppersta hjältar, Gustaf Ericsson Wasa, genom tyrannens utdrifvande och evangeliska lärans införande skaffat fäderneslandet gyllene tider. I snodden hängdes därefter ett ovalt märke af metall, som vid

sammankomsterna bars på bröstet och hvarpå bokstäfverna »C. G.» voro graverade till everldelig och vördnadsfull hågkomst af förbundets stiftare Carl Knutsson Bonde och dess sedermera faste upprätthåll are Gustaf I.

Omkring slutet af Carl XI: s regering fann man för godt att tills vidare inställa Landtgillets sammankomster. Dock på det att framtiden icke skulle blifva i okunnighet om dess upprinnelse, omskiften och öden, skulle alla underrättelser, hvad såväl hos Gillets Äldste (ordens högsta grad) kunde vara upptecknadt, som muntligen dem meddeladt, noga samlas och däraf författas en historia, hvilken såsom ett arfsinstrument eller testamentsförfattning i de Äldstes vård skulle öfverlämnas. Denna historia skall i deÄldstes närvaro hafva blifvit förseglad med förbehåll att icke få öppnas förrän efter en viss tids förlopp. — Till detta steg lära omständigheterna under Carl XII:s regering hafva föranlåtit.

Under den därpå följande tiden synes Gillet hafva befunnit sig i ett slags dvala ända till tiden för 1738 års riksdag, då ordens ledamöter åter begynte med hvarandra hålla rådplägningar om konungens och rikets bästa. Vid sistnämda tid intyga handlingarna, att Gustaf Fredrik von Rosen, Carl Gustaf Tessin, Jonas Alströmer, Fabian Wrede, Fredrik Gyllenborg, Carl Hårleman och Jakob Albreckt von Lantingshausen införlifvades med förbundet. »Men deras göromål väckte,» såsom en gammal handling från den tiden säger, »någon uppmärksamhet och en betydande händelse, som någon tid därefter föreföll, gjorde att de angelägnaste af deras handlingar tillika med de då antagna Äldstes skriftliga förbindelser förstördes vid en hemlig sammankomst år 1743.» — Ett par år härefter finna vi presidenten Edvard Carleson såsom Gillets styrande mästare. Under de få år, honom förunnades att föra ordförandeklubban i Gillet, utöfvade han en rastlös verksamhet.Ny aera.

Till undvikande af det förfall, hvaraf Gillet flere gånger varit hotadt, och till vinnande af ett för detsamma varaktigare bestånd betjänade sig presidenten Carleson af den hos hans samtida rådande böjelsen för ordenssällskaper och förvandlade detsamma till »Svenska Landtorden Pro Patria».

Uti grundläggningen därtill blefvo Gillets hufvudföremål bibehållna, nämligen Religion, Konung och Fädernesland. Men därmed förenades äfven ekonomiska ämnen, såsom frihetstiden med sitt lifliga intresse för landets ekonomiska förkofran ju så allmänt brukade, och sammankomsterna underkastades en mängd ceremonier. Ledamöterna indelades i klasser eller grader, och hvarje grad fick särskilda ämnen för sin verksamhet. I den första uppmuntrades ledamöterna till patriotiska tänkesätt. I den andra att arbeta på fäderneslandets bästa genom nyttiga skrifters författande och utgifvande. Uti den tredje att ihågkomma store män genom upptecknande af deras förtjänster. Efter pröfvo-tiden i dessa grader förelädes uti den fjärde de förbindelser, som ledamöterna af Gamla Förbundet ingått. För att granska andra gradens skrifter och åstadkomma ännu mer i den litterära vägen inrättades ett utskott, som fick namn af det Patriotiska Utskottet.

Öfver alltsammans skulle de Aldste såsom sammansättningens grundpelare hafva uppsikt och hålla ordning. Desse höllo sinasammankomster minst en gång i hvarje månad uti Kongl. Bergs-kollegii * sessionsrum, efter därtill vunnet tillstånd, under det att receptioner med ordensceremonier hädanefter som hittills förrättades å vanligt ställe. Åtta af dem ägde att föreslå lagar och de öfriga att dem gilla eller förkasta.

Till denna plans utförande och verkställande associerade presidenten Carleson sig med friherre Axel Gabriel Leijonhufvud och till biträde såsom sekreterare valdes assessorn, sedermera kommerserådet Adlerstam och notarien i kommerskollegium, sedermera borgmästaren i Halmstad, Eric Säfström. — Men Carleson fick icke mer än två år följa sin inrättning, utan kallades ur världen den 26 febr. 1767. Han hade redan förut öfverlämnat styrelsen af Landtorden till friherre Leijonhufvud.

Uti mer nitisk hand kunde detta förtroende icke lämnas. Friherre L. intog många ledamöter, ibland dem riksrådet grefve Carl Fredrik Scheffer, hofkansleren, sedermera rikskansleren grefve Fredrik Sparre och kammarherren, sedermera presidenten grefve Carl Johan Gyllenborg. Orden blef nu ökad med en femte grad, där presidenten Carlesons minne var egentliga föremålet. Prins Carl, sedermera konung Carl XIII, behagade taga inträde i orden och på underdånig anhållan skrifva sig såsom dess Högste Styresman.

De vanliga ordensgöromålen, som hade sin särskilda riktning för att väcka hos hvarje medlem en liflig kärlek för fäderneslandet, funnos väl äga sin värme, men icke den inflytelse, som hastigare kunde verka på samhällets förkofran. Man ökade därför arbetet på samma gång man gaf snillet ett bestämdare verksamhetsfält, nämligen landthushållningen och näringarnes upphjälpande samt att söka framkalla ett innerligare samband mellan husbönder och tjänstefolk. Patriotiska Utskottet, eller såsom det redan nu kallades Patriotiska Sällskapet, kom i full verksamhet. Prisfrågor utsattes, föredrag höllos, och belöningar utdelades. Uppå dessa penningar, som till belöningar användes, täcktes konung Gustaf III tillåta, att hans namn och bild fingo präglas.

* Kollegiet var då inrymdt nti huset n:o 2 Storkyrkobrinken.Men åtskilliga ledamöter, hvilkas' äregirighet genom desse nå-debevis och utsikter ytterligare sporrades, skilde sig från stammen såsom »unga bin från moderstocken», intogo nya ledamöter, som icke voro med orden förenade, samt bildade ett eget samfund — och här hafva vi upprinnelsen till det ännu i dag befintliga »Kongl. Patriotiska Sällskapet».

Härigenom försvagades emellertid mycket Sällskapet Pro Pat-ria, och dess litterära uppgift afdomnade för en tid helt och hållet. Men i stället upplifvades hos detsamma barmhertigheten.

Medaljer sedan Gustaf III:8 tid.

Böjelsen att göra sina medmänniskor godt kunde ingen händelse förstöra, och tillfälle att sätta den i verksamhet yppade sig snart.

Ar 1773 inträffade en svår missväxt i Dalarne, i synnerhet uti Malugns och Älfdalens socknar. Nödens rop nådde till hufvudstaden, och Sällskapets ömhet för de nödlidande blef däraf starkt berörd. Flere hundra tunnor spanmål uppköptes, afsändes och lämnades till de nödlidande emot skriftliga förbindelser, att den undfångna spanmålen skulle vid anfordran betalas med dagsverken (J2 för en tunna råg och 10 för en tunna korn). Dessa för-bindelser blef vo sedermera öfverlämnade till konungen för att efter »Dess välbehag» användas till ortens förmån. — Vid andra tillfällen räckte äfven Sällskapet nöden en hjälpsam hand.

Ett år därefter började medecine doktorn Christian 'Ramström att på egen bekostnad inrätta ett barnförlossningshus i hufvudstaden, hvilket så behagade Konungen, att han uti bref den 17 januari 1775 till Collegium Medicum uti ganska nådiga uttryck talar därom och anbefaller Collegium, att »denna inrättning befrämja på allt sätt, som Ramström därom kunde Collegium anlita».

Men Ramström kunde icke bära kostnaden och begynte snart frukta, att den inrättning, hvarom konungen så nådigt behagat yttra sig, skulle gå alldeles förlorad. Lyckligtvis råkade han jrppa sina bekymmer härutinnan för grefve G. Fr. Scheffer, hvilken vidare anmälde dem hos kammarherren, sedermera presidenten grefve Carl Johan Gyllenborg, och frälsningen för inrättningen var därmed funnen. Grefve G., ännu styresman för Sällskapet Pro Patria, hvilken kände dess välgörande tänkesätt, yppade vidare Ramströms bekymmer för Sällskapet Pro Patria med framställning därom, att det ville taga inrättningen i sin vård, fortsätta med densamma på sin bekostnad och i sitt namn samt bibehålla Ramström därvid såsom »Medicus och Accoucheur». Sällskapet såg häri ett tjänligt fält för sin omsorg och välvilja. År 1776 åtog det sig att för all framtid underhålla och utvidga det barnbördshus, som Ramström påbörjat och inrättat. Huset var då beläget på Rörstrandsgatan (n. v. Wallingatan) med adress n:o 7, men är numera rifvet.

Det tillsattes nu att sköta inrättningens hushållning och bestånd en direktion af Sällskapets egna medlemmar, af frikostige män, hvilkas nit för dess upprätthållande och styrka snart spridde sig till alla öfriga ledamöter. Man uppgjorde reglementen för hushållningen och ämbetsmännen, täflade uti ifver att samla medel, genom gifmildhet, genom subskriptioner, genom särskild vältalighet hos goda vänner och genom en öm och tjänlig föreställning hos de förnäma och rika. Två år därefter inköptes den ännu för samma ändamål begagnade fastigheten n:o 22 vid Stora Badstugatan å norr med adress n:o 1 i kvarteret Träsket inom Adolf Fredriks församling.Då konung Gustaf III blef underrättad om allt detta, försäkrade han icke allenast skriftligen Sällskapet och Inrättningen om sitt nådiga hägn och skydd, utan anslog äfven för den senare vissa förmåner och understöd. En gång t. ex. den andel af böterna, som af vissa förseelser tillfölle kronan; en annan gång tredjedelen* af den

summa, som Rikets Ständer år 1778 i anledning af kronprinsens födelse »Ad Pios Usus» af riksbankens medel beviljat; en annan gång 60 rdr årligen af Medicinal-Fon-den till medikamenter. Vidare, på det att Inrättningen skulle hafva några egna sportler, fick läkaren därstädes jämväl rättighet att för unga barnaföderskor utskrifva ambevis, under villkor att för bevisen vara ansvarig, och att arfvodet därför skulle tillfalla Inrättningen. Konungen hade därjämte rédan tre år förut utnämnt Ramström till assessor i Collegium Medicum och skref uti en biljett, daterad Sambu by i Hvittis socken (Finland) den 23 juni 1775, till grefve Gyllenborg, att Sällskapet Pro Patria kunde tillräkna sig detta utnämnande. Konungens efterdöme och grefve Scheffers föreställningar verkade vidare, att »Ost-Indiska Compagniet» anordnade till Inrättningen i anledning af H. K. H. Kronprinsens födelse en årlig gåfva af ett-hundra riksdaler utom en annan förut gifven ännu större summa. På andras framställningar erhöll Inrättningen från Magistraten i Stockholm tvänne gånger vackra skänker och »General-Assistance-kontoret» underlät icke heller att till dess understöd öppna en del af sina tillgångar. Flere okände voro särdeles frikostiga, och många kända liknade, ja ofta öfverträffade dem.

Genom dessa ädla människovänners bistånd blef direktionen satt i tillfälle att inköpa det förut omnämnda huset af bryggaren Carl Rehn, som för inköpet lämnade ganska fördelaktiga villkor. Möjlighet bereddes äfven till att öka utgifterna med lön för en barnmorska och nödigt antal sköterskor samt underhåll för 20 fattiga barn, hvilka voro födda på stället. När detta blef bekant, utfärdade konungen genom nådigt bref den 1 april 1788 privilegium för nämnda barn att vara frie från kronoutskylder, till dess de hade fyllt 18 år; och herrar Serafimer Riddare anordnade,

* Denna tredjedel utgjorde 666 riksdaler 32 skilling. Boken om Stockholm.genom bref till öfverståthållaren den 30 april 1777, uppå grefve Scheffers förord, 200 riksdaler årligen af stadens »husfattigkassa» till deras bergning. Till förmån för barnen och Inrättningen in-ställde sig dessutom af egen välgörande böjelse flere, af hvilka somliga gåfvo kläder, somliga böcker, somliga sängar åt de sjuka, linne, sängkläder m. m. Andra gjorde huset, då det skulle repareras, tjänster. Murmästare, stenhuggare, byggmästare, målare, kakelugnsmakare och snickare kvitterade dels helt och hållet sina räkningar utan att hafva emottagit någon betalning, dels efter-gåfvo de på dem ansenliga summor. Bland dessa ädla gifvare märkas bland andra archiatern Schutzercrantz, kommerserådet friherre Patrik Alströmer, grosshandlaren Christian Arfvidson, apotekaren Henr. Henriksson Schultz, kanslirådet Berch (testamente), stenhuggaren, sedermera rådmannen Joh. Er. Blom, forti-fikationsbyggmästaren Carl Örn, lärftskramhandlaren Petter Österman, kontrollören Carl Eric Bergqvist, sedermera president och serafimerriddare samt upphöjd i friherrligt stånd med namnet Lagerheim, riksrådet grefve C. Fr. Scheffer, inspektören vid Danviken rådmannen Carl Fr. Rosenlöf, presidenten grefve C. J. Gyllenborg, sekreteraren Sv. Myrin, hvarjämte assessorn Carl P. Ström år 1784 skänkte åt Inrättningen för dess direktions sammanträden ett skrifbord med tre afdelningar, hvilket ännu i dag användes för det af sedda ändamålet.I våra dagar.

aktadt alla frikostiga gåfvor hade Inrättningen likväl knappast kunnat underhållas, om icke vissa af direktionens medlemmar haft all möda ospard att vaka öfver hushållningen, de sjukas skötsel, barnens behof och fosterföräldrarnas förhållanden, Husets inköp * och reparation medtog det mesta af fonderna, och utgifterna öfverstego ofta inkomsterna. Kassö-rerne, den ene efter den andre, fingo ofta af egna medel förskjuta uppkomna brister och gjorde detta i flere års tid utan någon klagan. Läkarne voro lika ädelmodiga. De hafva allt sedan Inrättningens början aldrig uppburit något slags betalning för sitt arbete, utan hafva ända hittills lämnat detta på grund af varmlijärtadt intresse för sina lidande medmänniskors hjälp och Inrättningens förkofran. Ofverläkaren har likväl enligt Kongl. bref den 19 juni 1830 rättighet att räkna sin tjänstgöring vid Inrättningen till godo, som om han varit i statens tjänst anställd under samma tid, eller med andra ord tjänsteårsberäkning.

Genom dessa ädelmodiga mått och steg blef faran för Inrättningens bestånd delvis häfd, och än mer sedan konungen vid upprepade tillfällen mot Sällskapet visat nådesbevis. Så t. ex. behagade han uppå gifven anledning af en nitisk styresman, pre-

* Huset kostade i inköp 3,333 rdr banco. Det är nu taxeringsvärderadt till 66,000 kr.

osidenten grefve C. J. Gyllenborg, genom nådigt bref den 11 februari 1800 lämna Sällskapet tillstånd att för

barnbördshusets räkning uppbära kollekt * en gång om året i alla de hufvudsta-dens kyrkor, hvilka förut från kollekter åt främmande icke voro befriade.

Genom öppet bref den 1 november 1798 hade Kongl. Maj:t behagat försäkra Samhället Pro Patria om Dess nådiga hägn och beskydd samt meddelat detsamma nådig tillåtelse att få nämna och kalla sig: »Bet Kongl. Sällskapet Pro Patria».

Uti nådig resolution den 12 juli 1803 medgafs åt de med medalj eller jetton af Kongl. Sällskapet hugnade personer att belöningarna skulle få offentligen bäras.

År 1814 upphörde ordenssällskapet Pro Patria och såsom dess angelägnaste föremål hädanefter upptages i de samma år tryckta »grundlagarna»: att upprätthålla och om möjligt utvidga sina barmhärtighetsstiftelser, hvarmed då likasom nu menades barnbörds- och barnhuset. Dessutom skulle Sällskapet befordra näringar och handaslöjder samt uppmuntra idogheten, trogna tjänster och dristiga företag till andras frälsning. Därjämte antydes, att Sällskapet borde samla materialier till ett fullständigt biografiskt lexikon öfver svenske män och granska inkommande skrifter »i hvad nyttigt ämne som helst för att tillse, huruvida de voro af beskaffenhet att böra offentliggöras». Sistnämnda bestämmelser rörande tillämnade litterära alster hafva emellertid saknat all veterlig tillämpning och påföljd.

Genom »Kongl. Majt:s nådiga stadfästelseresolution å ett af Sällskapet Pro Patria här i hufvudstaden genom dess ordförande till Kongl. Majt:s nådiga pröfning underdånigst insändt förslag till Grundreglor för Sällskapet, gifven Stockholms slott den 29 april 1853», visar det sig, hvad erfarenheten inom Sällskapet också nogsamt bekräftat, att vid Sällskapets och dess direktions sammankomster mesta tiden egnas åt granskning af inkomna anmälanden till de särskilda hedersbelöningar, som Sällskapet har att utdela.

Af det af Sällskapet sistnämnda år den 3 december antagna reglemente finna vi, att dess belöningar bestå i två medaljer och

* Denna upphämtades första gången i Storkyrkan den 7 december 1880.två jettoner, försedda på åtsidan med den regerande konungens bröstbild, namn och titlar samt på frånsidan den ena medaljen och jettonen med inskriften: »För medborgerliga dygder» inom en eklöfskrans, den andra medaljen och jettonen åter med inskriptionen: »För trohet och flit» inom en krans af sädesax och eklöf. På hvarje af dessa, tecknade å frånsidans af skärning med orden: »Af Kongl. Sällskapet Pro Patria», graveras i ytterkanten den belönades namn och årtalet, när belöningen honom eller henne tillerkändes, samt anbringas öfverst en kongl. krona. Den öfre delen af kronan är genomdragen af en aflång ring, genom hvilket ett svart, vattradt sidenband med gula kanter löper. Me-

Medaljer från nuvarande tid.

daljerna bäras om halsen i bredare och jettonerna på bröstet till vänster i smalare band af samma sort.

Belöningsmedaljen »för medborgerliga dygder» kan tillerkännas:

1) den, som vågat lif eller välfärd för frälsning af andra människors lif eller egendom;

2) den, som själf stadd i behöfvande omständigheter, med huld omvårdnad bistått eller vårdat nödlidande eller sjuka;

3) den, som eljest på särdeles utmärkt sätt ådagalagt medborgerliga dygder eller förtjänster, börande desses beskaffenhet, och hvad därmed har gemenskap, vara tydligt och noga uppgifvet vid anmälan till belöning.De andra belöningsmedaljerna eller medaljen och jettonen »för trohet och flit» tillerkännas dem, som länge med trohet och beröm arbetat hos samma fabriks- eller handtverksidkare eller tjänat hos samma husbondefolk eller släkt eller å samma egendom. Beräknad för såväl man som kvinna från fyllda 15 års ålder är tjänstetiden fastslagen till minst 25 år för den större samt 15 år för den mindre (jetton) belöningens erhållande.

Sessionsrummet.

Belöningsmedaljerna präglas i guld eller silfver. Medaljen »för medborgerliga dygder» bekostas alltid af

Sällskapets egna medel, hvaremot lösen för medaljerna »för trohet och flit» gäldas af husbonden. Lösen för den större medaljen i guld eller silfver utgör resp. 163 och 16 kronor samt för den mindre resp. 88 och 10 kronor. I dessa belopp äro inräknade kostnaderna för etui för guldmedaljerna samt i öfrigt för band, diplom m. m. tillbehör.Kongl. Maj:t har i nådigt bref den 11 november 1864 tilllåtit Sällskapet att jämväl genom penningeunderstöd, i den mån tillgångarne medgifva, uppmuntra och belöna sådana tjänare och tjänarinnor, som efter långvarig och trogen tjänst befinnas vara i behof af dylikt understöd.

Sistnämnda belöningar hafva allt sedan år 1858 utdelats med något öfver 400 kronor om året. De lämnas såsom gratifikationer till belopp af 25 och 15 kronor för hvardera gången. För att komma i åtnjutande af den större gratifikationen erfordras en tjänstetid af minst 25 år och för den mindre minst 15 år. Ansökningar om dylika gratifikationer böra årligen förnyas och beviljas dem, som förut hugnats med sådant understöd, alltid på nytt samma belopp, som förut kommit dem till del, under förusättning nämligen, att samma behof vid förnyelsen af ansökningen förefinnes, som vid dess första ingifvande.

Välgörenheten har städse varit och är för Sällskapet med berömvärd uthållighet under öfver 100 år till största delen riktad åt en och samma anstalt, nämligen det barnbörds- och barnhus, som bär namnet PRO PATRIA. Denna anstalt, upprätthållen och tid efter annan utvidgad med ospard omtanka från förvaltningens sida och uppoffring af så stora medel, som omständigheterna medgifvit, befinner sig nu både till det inre och yttre i godt och väl vårdadt skick, ehuruväl densamma ej kan anses motsvara alla de an-språk, som läkarevetenskapen numera ställer på ett fullt tidsenligt förlossningshus.

Huset innehåller ett förlossnings- och ett operationsrum, tre s. k. allmänna barnsängsrum med tillsammans åtta sängplatser, sjutton enskilda rum, hvartdera med en sängplats (för barnaföderskor som önska vara okända och därför erlägga stadgad af-gift till inrättningen), två rum att vid behof användas för sådana

Ett sjukrum.

patienter, som, i följd af svårare eller smittosam sjukdom, böra från de öfriga af skilj as, en sal för direktionens och Sällskapets sammanträden, två rum och kök för inrättningens föreståndarska samt slutligen ett rum och kök för hvardera af de trenne sköterskorna samt för vaktmästaren hos Sällskapet, hvilken tillika är portvakt vid inrättningen.

Patienterna äro indelade i 4 klasser. En klass de s. k. allmänna rummen, där medellösa barnaföderskor kostnadsfritt mot-tagas och vårdas; en klass för mindre bemedlade mot en afgift af 1 krona för dygnet; en klass för något bemedlade, hvilka erhålla eget mm mot erläggande af 1 krona 50 öre per dygn; och slutligen en klass, där hvarje patient får begagna eget rum mot en afgift af 2 kronor per dygn. Rummen äro försedda med goda sängkläder, snygga möbler och erforderliga bekvämligheter. För luftväxling är särskildt sörj dt. Den bakom huset belägna gården är till ena hälften belagd med asfalt och till den andra plan-

Gården.

terad med träd och buskväxter samt försedd med en berså, hvar-igenom den för patienterna bör kunna utgöra en angenäm tillflykt under den blida årstiden.

De vid inrättningen från dess början till och med 1900 års slut födda barn hafva uppgått till ett antal af öfver 18,000 och bland de förlösta kvinnorna har en ganska betydande del varit hustrur till mindre bemedlade män, hvilkas hem icke erbjuda den stillhet, bekvämlighet och tillgång till en ständig omvårdnad, som för en lycklig barnbörd är af så stor vikt.

Boken om Stockholm. 48Underhåll eller understöd hafva från Sällskapet, såsom redan är nämndt, tilldelats åtskilliga inom barnbördshuset födda barn och utgå för närvarande till två sådana intill de uppnått en lef-nadsålder af 18 år.

Anstalten, som allt ifrån början förfogat öfver endast ringa medel, har för sitt fortsatta bestånd att tacka den välgörenhet på flerehanda sätt, hvarmed densamma omhuldats ej allenast af de tre sista Wasakonungarne och

deras gemåler äfvensom sedermera af konungarne Carl XIV Johan och Oskar I samt vår nu regerande, för sina medmänniskors lidande så innerligt ömmande drottning Sophia, utan äfven af korporationer och många enskilda personer.

Bland de sistnämnda anteckna vi i tacksamt minne i främsta rummet nedannämnda personer, hvilka genom särskilda donationer ömmat för och bistått inrättningen. Vi upptaga dem i kronologisk ordning och inskränka vår lista till sist förflutna århundrade, nämligen bergsrådet och kommendören Dahlberg, viktua-liehandlanden Boman, änkefru Balthasar Knigge, grefve C. A. D. Gyllenborg, bankdirektören A. O. Wallenberg, brukspatronen C. F. Berndes, öfverstekammarjunkaren friherre Bernhard von Beskow, majoren A. Swartz, apotekaren M. Justelii sterbhus, possessionaten C. P. Kindevall, grosshandlaren Aug. Wennberg, gross-handlanden och fru Robert Berggren, byggmästaren Johan Anderssons sterbhus och possessionaten Samuel Enander.

Då Sällskapet således förutom räntan af sitt lilla kapital och några till barnbördshusets uppehållande lämnade bidrag endast har att påräkna ledamotsafgifter * och de belopp, hvarmed de å barnbördshuset vårdade barnaföderskor äro i tillfälle att bidraga såsom en ringa ersättning för deras underhåll därstädes, förefalla tillgångarne väl mycket begränsade med hänsyn till den gren af Sällskapets verksamhet, som afser att omhändertaga och vårda värnlösa barnaföderskor, äfvensom att bereda den medellösa gifta kvinnan under den tid, hon skall blifva moder, tillfälle att utbyta sin trånga, osunda och ej sällan öfverbefolkade bostad mot en sund och lämplig omvårdnad. Men det torde icke vara förmätet

* Årsafgiften utgör 4 kronor.att hysa förhoppning därom, att det varmhjärtade deltagande, hvarmed välgörenhetsinrättningar omfattas af bättre lottade likar, hvilka önska lindra sin nästas nöd, äfven hädanefter som hittills kommer att bispringa denna anstalt, hvars tröskel så mången med brustna förhoppningar beträdt, men om någon tid med återvunna krafter och nytt lefnadsmod åter lämnat bakom sig, välsignande det hem, som gaf skydd i den stund, hvilken med fullt skäl kan kallas den hjälplösaste i lif vet.

Direktionsledamöterne.

Vi böra kanske till sist tillfoga, att de styrande inom Sällskapet eller dess direktion för närvarande utgöras af följande herrar, nämligen:

Friherre Carl Carlson Bonde, öfverstekammarjunkare, ordförande.

Carl Henrik Brandel, kamrerare, vice ordförande.

Thorvald Edouard Engelhart, revisor, sekreterare och föredragande.Johan Ludvig Eugéne Neijber, kassör, kamrerare.

Carl August Schalin, grosshandlare, intendent.

Henrik Theodor Tilländer, apotekare.

Hjalmar Julius Backlin, grosshandlare.

Claes Wahlund, bruksegare.

Clemens Gottfrid Rystedt, civilingeniör.

Ludvig Kristian Walfrid Sandberg, jur. dr, auditör, ombudsman.

Karl Gösta Axel Lindström, bataljonsläkare, direktor och öfverläkare.XA'

c.-.-;"

Hoflifvet.

Af G. Renholm.

I.

eijers bekanta -uttryck, att svenska folkets historia är dess konungars, vill man i våra dagar mest göra till en

paradox, men det äger likväl en djupare sanning. Att regenternas storhet eller svaghet, deras politiska klokhet eller oförstånd ledt rikets öden, folkets yttre historia, i lyckliga eller olyckliga banor, det lärer väl ingen bestrida. Men att deras sinnelag och lynnen under gångna tidehvarf, innan folkmedvetandet växt fram till den själf ständiga uppfattning som nu, utöfvade sitt stora inflytande på det allmänna tänkesättet, på sederna och kulturen, det är ej mindre säkert. Såsom medium därvidlag tjänade i ej ringa grad hojlifvet, hvaruti visserligen blott en viss klass fick omedelbart deltaga, men hvarifrån exemplen verkademedelbart i mycket vidare kretsar. Detta hoflif har haft sina växlande perioder af ridderlig glans och småborgerlig tarflighet, af värdigt allvar och ytlig flärd, af andlig förfining och rent af ganska simpel ton. Och det skulle icke vara, synes mig, någon ovärdig uppgift för en forskare med modärn läggning att gifva en sammanhängande bild af det svenska hoflifvet, ställdt i den dubbla belysningen af personliga karaktärer och af tidsström-ningarne och förhållandena.

I Stockholms gamla kungaborg, halft fäste, halft residens efter tidens fordringar, men stolt och imponerande äfven då, har Gustaf Wasa hållit ett enkelt men gladt hof, när riksbekymren omsider gåfvo honom mera ro och barnen växt upp: hvar eftermiddag skulle hofvets svenner och jungfrur komma upp »i stora salen», där kungens spelemän spelte dansen för dem,, »ty ungdomen bör icke vara såsom några oxmicklar utan höfviska mot fruntimbret och alla». — Erik XIV, den nordiske renässansfursten, lät den ena dyrbara festen aflösa den andra, hvarom krönikorna ha åtskilligt att berätta. Och om hans broder Johan, den tyste och lärde grubblaren men fine konstkännaren, icke offrade lika stora summor på ett bullrande hoflif, så lät han i stället med kunglig prakt delvis ombygga och inreda det gamla slottet. När sålunda under det påföljande seklet Gustaf Adolf hade tid med fredliga och glada idrotter, — när Kristina samlade omkring sig lärda och snillen från hela Europa samt först bland alla regenter i Norden gaf intelligensen och den förfinade smaken en hedersplats vid hofvets nöjen, — när Karl X:s prakt-älskande gemål Hedvig Eleonora omgaf sig med den genom kriget i Tyskland och den slösande kungliga frikostighetén riktade högadeln och tillstälde lysande fester, så var det väsentligen Johans konstnärliga sinne, som de hade att tacka för den, hof-lifvets och festernas glans värdiga, omgifning, hvaruti de rörde sig. För den kärfve Karl IX och hans snåla holsteinska huskors (hon som mätte ut tråden alnvis åt hoffröknarne och i hof-ordningen lät stadga extra judiciel bestraffning för den vid det kungliga bordet, som hade fräckheten att bena strömmingen!) var väl både den ena och den andra sortens lyx en styggelse, och Karl XI, änskönt han visade sig storsinnad nog att låta om-bygga slottet, var af naturen allt för trumpen, likasom hans gemål var för sjuklig, att låta sin omgifning njuta sådana nöjen, som i hofvets kretsar sprida glädje och förädla smaken.

Huru det kunde ha gått under Karl XII, om ej hans öde drifvit honom ut på andra äfventyr, kan vara ovisst. Hans vilda ungdomsstreck och hans tidigt utpräglade motvilja för fruntimmer — och hvad är i högre grad än detta element ägnadt att i ett hofs ceremoniösa stelhet ingjuta lif och en smula glädje? — tyda dock icke på medfödd håg och sinne för denna sida af en furstes värdighet. Emellertid hade han verkligen i »kungshuset» (Wrangelska palatset å Riddarholmen, nuv. Hofrättshuset), dit kungliga familjen hade tagit sin tillflykt efter 1697 års slottsbrand, någon gång låtit anställa festligheter af olika slag, representationer af en fransk teatertrupp och äfven ett par stora maskerader med mytologiska upptåg h la Louis XIV. Vid den sista af dessa synas invitationerna ha varit ganska utsträckta, ty enligt Tessin, som beskrifvit densamma, hade den samlat ända till 800 personer. Den gamla änkedrottningen måste dessutom ha tyckt om att se ungt och vackert folk omkring sig. Det kan man sluta däraf att konung Stanislaus, när han, förjagad från sin polska tron, år 171.1 gästade Stockholm, förtjust öfver de skönheter han vid hofvet såg omkring sig, utbrast: »Detta är de skönas land!» — Tiderna förändras.

Kungshuset fick tjäna till residens ganska länge, nämligen ända till 1754, då den nya slottsbyggnaden ansågs omsider färdig till inflyttning. Naturligtvis inverkade denna omständighet väsendtligt på hoflifvet, för hvars lyftning till värdig ståt och elegant ton för resten hvarken Ulrika Eleonora eller hennes grof-hyflade tyska gemål hade smak. De lefde dessutom snart nog hvar och en för sig. Deras tillgångar voro också ganska begränsade, och bundna voro de af sin politiska ställning. Men man måste i alla fall hålla kung Fredrik räkning för att det icke föll honom in att härma åtskilliga af den tidens tyska furstar, hvilka under sina försök att efterapa Versaillerhofvet skamlöst ruinerade sina länder och folk politiskt, ekonomiskt och moraliskt. — Den franska tonen fick däremot insteg med den för allt sådant svärmande Fredrik den stores syster Lovisa Ulrika och hennes b§-skedliga gemål,

och det svenska hoflifvet återsåg med dem för första gången efter Kristinas dagar, nnder Olof von Dalins och (till en tid) Carl Gustaf Tessins ledning, ädlare och mera spiri-tuela tidsfördrif än under de svunna hundra åren, allt under politikens bekymmer och intriger.

Huru Gustaf III sedan i stor stil skapade ett hoflif, där utvecklingen af den mest ceremoniösa Versailles-etikett parade sig med en'ständig hvirfvel af nöjen än af den ädlaste, än af den frivolaste art, allt detta i en utsträckning och med en inverkan på hela nationen i ondt och godt, i flärd och i förfining, hvartill man aldrig i vårt land skådat en motsvarighet, härom — om Gustaf III:s tidehvarf — behöfver ej ordas, ej heller om det bråda omslag, som i allt detta inträffade efter tjusarekonungens död. Glädjen och nöjena, som under några år varit bortskrämda från det svenska hofvet, återvände dock för en kortare tid med Gustaf IV Adolfs unga och älskvärda drottning Fredrika, men för att snart åter försvinna. — Hos Karl XIII och hans gemål blef hoflifvet allt mera stelt och stramt vid högtidliga tillfällen, och om den dagliga sällskapslefnaden i stället var i drottningens privata krets så mycket mera ogenerad, så var dock det hela ställdt på en ganska tarflig, huslig och enformig fot.

Härmed skulle utan tvifvel kronprinsen Karl Augusts smak förträffligt sympatiserat, om honom förunnats någon längre lifstid. Man har en rätt betecknande historia om dennes motvilja för ståt och hoffäster. Kort efter hans ankomst till hufvudstaden hade man öfvertygat honom om nödvändigheten att foga sig efter bruket och gifva en cour. Samlingen på slottet blef ytterst talrik af damer och herrar, berättigade att däruti deltaga och som hoppades blifva personligen föreställda för prinsen. När han, åtföljd af en vakthafvande kammarherre, från sina smårum inträdde i audienssalen, tystnade det förväntansfulla och lifliga sorlet och en högtidlig tystnad inträdde. Prinsen stannade straxt innanför dörren, bugade sig ganska djupt åt alla sidor och yttrade på sin half danska:

»Jeg tacker Dem samt och synnerligen rätt meget for Deres oppmärksamhet!»Därpå bugade han sig ånyo och drog sig tillbaka i sina hvardagsrum. Couren var förbi!

* *

De, som hade föreställt sig, att med den vidt berömde man, som 1810 hade kallats till tronföljare i Sverige, lioflifvet skulle få en glans erinrande om Gustaf III:s dagar och på samma gång med en viss prägel af den napoleonska imperialismens bländande magnificens, upplifvad af den unga kronprinsessans behag och glädtighet, de fingo åtminstone vänta ganska länge. Karl Johan var föregången ej blott af ryktet om sin militära storhet men ock af berömmelse för oemotståndlig personlig älskvärdhet, och hans gemåls nära släktskap med den kejserliga familjen — hennes syster höll just den tiden vid konung Josefs sida ett lysande hof i Madrid — hade gifvit henne en självskrifven rangplats inom Tuileriernas värld. Men det dröjde i hela tretton år, innan Karl Johans gemål hitflyttade och ända till dess lefde han, både som kronprins till 1818 och sedan som konung, på hvad man kallar ungkarlsfot, visserligen furstligt etikettsmessigt men med en påfallande militärisk anstrykning och nästan utan damsocie-tet. Det var blott till en och annan bal damer voro inbjudna. Det kan anmärkas, att med Karl Johans regeringstillträde försvann mycket af det gamla hofceremonielet och ett helt nytt infördes; bland mycket annat, som afskaffades, var den gamla vackra, ehuru något teatraliska, galadräkten och i dess ställe infördes den nuvarande stora och lilla hof uniformen — den senare i sin livréstil ett veritabelt mönster af smaklöshet och fulhet!

Men drottning Desideria hitkom omsider, åtföljd af den unga sköna kronprinsessan, och det blef nu mycket gladare och lifligare i hofvets salar, där mera förtroliga sällskap inom den trängre kretsen omväxlade med praktfulla fester, vid hvilka konungen utvecklade hela sin berömda älskvärdhet. Dock med tiden tröttnade han och föredrog sin egen bekvämlighet, liksom drottningen drog sig tillbaka i en nog långt och till en ganska kuriös originalitet drifven afskildhet. De sista åren af sin rege-

ring lämnade den gamle konungen så godt som aldrig sin sängkammare och salongen näst därintill. — Det unga hofvet, kronprinsparets, hade under de första åren spridt mycken glädje och gifvit tonen åt det fästliga lifvet inom hufvudstadens diplomatiska och i öfrigt förnäma och rika cirklar, men det dröjde

ej heller särdeles länge, innan kronprinsessan efter hand upphörde att finna behag i annat än sitt höga kalls plikter som gemål ocb den unga fursteättens moder. Också hade politiska konsiderationer härvid medverkat; Karl Johan älskade icke tänka, att tronföljarens hof kunde vara ett centrum, där annat förehades än blott och bart nöjen. .. Den ton och anda, som under dessa år behärskade Oscars och Josefinas hoflif, bibehöll sig äfven efter deras regeringstillträde, och längre fram kom konungens långvariga sjukdom till och bidrog att öka det nästan dystra allvaret.

Men under tiden hade först kronprinsen Karl och sedan hertigen af Östergötland förmält sig, och isynnerhet efter det att den förre såsom regent under Oscar I:s senare år öfvertagit regeringen medförde hans och hans gemåls personliga smak och tycken en frappant och genomgående förändring i hela tonen, lifvet och umgängeisen inom hofvet och detsamma tangerande kretsar. Det utpräglade sinne och intresse för konsten i dess olika former och yttringar, som på ett så märkligt sätt framstår hos medlemmarne af den bernadotteska familjen, gaf inträde i Karl XV:s närmare vänskapskrets utan hänsyn till börd eller rang åt personer, hvilka delade samma intressen, och den frihet från etikett, som däraf föddes, gaf åt de k. personernas hela uppträdande och förhållande till sin omgifning en otvungenhet och etikettsfrihet, dittills alldeles främmande för det svenska hoflifvet. Då också samtidigt efterhand och genom tidsförhållandenas påverkan en stor förändring inträffade i den allmänna sociala uppfattningen och hvarigenom bördens förut obestridda företräden måste jämka åt sig för rikedomens, samt därjämte den högre bildningen icke längre mättes blott med ämbetshierarkiens mått, utan gjorde gällande sina rättmätiga anspråk på erkännande helt annorlunda än förr, så kan man säga, att Karl XV:s tid betecknar ingången af den fullständiga omstöpning af häfdvunna samhällsskick och seder, hvilken man brukar benämna den nya tiden.Gästrum i Kongl. slottet.

af de särskilda etagerna och rummen. * Den för majestäternas personliga bruk och dagliga lif bestämda delen af slottet blef

* Beträffande såväl dessa förändringar och detaljerna af slottsrummens nuvarande anordning, dekoration, möblering m. m. som äfven redogörelsen för motsvarande förhållanden under föregående regenters tid, hänvisas till det omfattande arbetet »Sveriges konungaborg» af Herman A. Ring. I detta lämnas äfven en utförlig framställning af de dyrbara och konstnärliga restaurations- och dekorationsarbeten, som på konung Oscars initiativ och enskilda bekostnad utförts inom slottet för att göra det till hvad det enligt Tessins plan borde blifva, — en plan som hittills under sju konungars tid lämnats ofullbordad.

När Oscar II efter Karl XV:s död inflyttade i det kungliga slottet, lät han vidtaga genomgripande förändringar i dispositionenden, hvilken är belägen en trappa upp längs hela fasaden åt Norrbrosidan och som omfattar ett par dussin större och mindre rum, af hvilka ett femtontal räknas till konungens och de öfriga till drottningens våning. Den en trappa högre upp belägna etagen är särskildt afsedd för mera undantagsvis förekommande

större fäster och högtidligheter, baler o. s. v. Inom den först nämnda våningen äro rummen ord nade och fördelade så, att utåt Lejonbacken äro förlagda de stora, för mottagningar, fäster och samkväm afsedda salarne och gallerierna, där en mera pompös kunglig prakt alltigenom utvecklats, hvaremot de smärre och mera lugnt belägna rummen utåt borggården äro ägnade åt de kungligas eget personliga bruk och äro i enlighet därmed inredda och möblerade. Lyx och prakt Konungens skrifrum. saknas där visserli-

gen icke, men en af

nobel och förfinad smak adlad komfort är öfverallt förhärskande. Och hvad som gifver den kungliga våningen i dess helhet en från äfven den rikast och dyrbarast utstyrda privatvåning skiljaktig karaktär, det är det historiska intresse och de minnen, somäro förknippade med den stora mängden af de föremål, som där äro sammanförda.

I denna omgifning är det, som de kungligas dagliga lif på slottet förflyter. Där har konungen sina offentliga mottagningar; där arbetar han i sitt skrifrum med handläggandet af alla de mångtaliga ärenden, som hvila i hans hand (utom ministerkonseljerna, som hållas i stora högtids våningens därtill särskildt bestämda sal); där hafva både konungen och drottningen sina rikhaltiga privatbibliotek; där gifvas äfven de ganska stora middagar och

supéer, musiksoiréer och andra mindre fästligheter, som ofta förekomma till omväxling med de hvardagliga samkväm och i hvilka endast den kungliga familjens medlemmar och uppvaktningen deltaga.

Konung Oscars tid är ytterst regelbundet indelad, dagens timmar likasom veckans dagar, och dessförutan skulle det icke heller hafva varit möjligt för mänskliga krafter att år och decennier igenom icke allenast medhinna att med denna makalösa grundlighet och detaljpröfning behandla den oändliga mängden af rena statsärenden samt följa den inre och yttre politiken utan ock ägna en vidtfamnande uppmärksamhet och ett ingående studium åt det vetenskapliga och litterära kulturarbetet i hela världen samt jämväl taga en själf-ständig del däruti. Det gamla nihil humani alienum har aldrig med mera öfvertygelse och kraft genomförts af någon än af vår monark. Och med allt detta ändock finna tid för sina representationsplik-ter och förströelser!

Hvad som utgör det förhärskande draget i konung Oscars sinne och som däråt gifver, om man så får säga dess karaktäristiska charme, det är denna hans universalitet. Denna återfinner man i hans bibliotek, hvarom jag nyss nämnde. Detta är bland de stora enskilda boksamlingarne i Europa, om ej ett af de rikaste med hänsyn till volymernas mästare.

Konungens lif-jägare.och »rariteternas» mängd, men alldeles säkert ett bland de bäst sammansatta. Det är icke en biblioman, en samlare af typografiska sällsyntheter, som hopbragt och alltjämt ökar denna bokskatt, men den, som fått tillfälle att kasta en blick öfver hyllornas mångfald och i katalogen, märker genast att ägaren måste vara en studiernas och vetandets man, hvars intresse sträcker sig till alla litteraturens grenar, en man som älskar och som verkligen läser sina böcker. Också trifves han väl ibland dem, och huru upptagen konungens tid än må vara, finner han dock alltid lägenhet att ett par timmar om dagen i ensamhet läsa eller ock arbeta i sitt skrifrum.

Denna hängifvenhet för studier och vetenskaplighet, som äfven tagit sig praktiskt uttryck i så ytterst betydande anslag för alla hithörande ändamål, förenar sig ock, såsom allbekant är, hos konung Oscar med en liflig känsla för konst i alla dess former, hvarom utom mycket annat de af honom bekostade restaurationerna af historiska minnesmärken bära vittne,

Detta sätt att ständigt i stort som smått gifva sitt lif ett fulltonigt innehåll, att skapa inom och utom sig resurser för att fylla den tomhet, hvarmed själfva den höga värdigheten och därmed följande förhållanden annars gärna omgifva furstars lif mer än andra människors, — detta sätt och denna förmåga äro hos Oscar II något alldeles utomordentligt. Man kan säga, att han finner tid till allt — utom till att ha tråkigt!

* *

*

Näppeligen torde det omedelbara tillträdet stå öppet för den enklaste medborgare hos någon furste i världen så enkelt och lätt som hos konung Oscar. Hvarje tisdag, då konungen befinner sig i Stockholm och ej af någon indisposition är förhindrad, kan en hvar utan föregående ansökan eller andra forma-

S lottsknekt.liteter vandra upp för stora trappan i västra slottshvalfvet, inträda i den monumentala pelaresalen och inskrifva sitt namn i den där framlagda audiensboken. I tur och ordning, efter att af tjänstgörande adjutanten ha införts i stora galleriet och där af vakthafvande kabinettskammarherrn artigt ha beledsagats till ingången af själfva audiensrummet, där konungen befinner sig, står man framför monarken. Han går vänligt den inträdande till mötes, räcker honom handen (väl förståendes till ett ärligt

Pelarsalen.

handtag, icke efter gammalt furstebruk till kyssning!) och underrättar sig om hans ärende. Hvad man härvid hos konungen måste beundra mest, är kanske icke ens hans fenomenala minne eller den genomträngande blick, hvarmed han ögonblickligt sätter sig in i de mest olika andraganden (kanske icke alltid så redigt framförda), utan det är den verkliga hjärtegodhet, hvarmed han i aldrig bristande tålamod lyssnar till alla och söker så vidt möjligt vara den hjälpare, som den sökande hoppats finna. — Oftast är ärendet snart afgjordt, men när konungen känner sigsärskildt intresserad af saken eller personen, kan samtalet räcka ganska länge. Dessa audienser måste vara

oerhördt tröttande ej blott genom själs- eller tankeansträngningen, som de erfordra,

Konungen ger audiens.

utan rent fysiskt, ty de taga i anspråk flera timmar i sträck och antalet af de personer, som skola mottagas, uppgår merändels till ett halft hundratal eller därutöfver.

* *

*I detta sammanhang må sägas några ord om uppvaktningen.

Konungens närmaste omgifning utgöres af tjänstgörande ka-binettskammarherrar och adjutanter. Kabinettskammarherrarne äro till antalet sex med tjänstgöring turvis hvardera två månader under året; adjutanterna äro tolf med en månads. Under denna tjänstgöringstid äro de boende å slottet, den öfriga tiden äro de fria att sköta sig efter befogenhet.

Hofstaten är för öfrigt, såsom vi veta af statskalendern, ganska talrik, och i spetsen för det hela $tår riksmarskalken, hvilken med stats- och ut-rikesministrarne delar äran att bekläda rikets högsta rangplats, excellensvärdigheten.

Alla till hofstaten hörande personer åtnjuta för öfrigt en hög plats på den officiela rangskalan (hvilken sistnämnda riksdagen ju var på ett hår nära att alldeles aflysa!) antingen de äro ordinarie tjänstgörande eller endast bära titel och uniform. Bland de högst stående för närvarande är konungens förtrognaste vän öfverhofjägmästaren V, An-karcrona, tillika ståthållare på Stockholms slott, i hvilken egenskap han innehar såsom boställslägenhet samma mezzaninvåning i västra slott sflygeln, där Karl XV i lifstiden både som kronprins och konung hade sina privatrum. — Den tjänstgörande kabinettskammarherren och adjutanten bo, såsom redan nämnts, också i slottet, intaga sina måltider tillsammans med den k. familjen utom när i ordets strängaste mening familjemiddag intages, samt tillbringa öfverhufvud taget hela sin tid tillsammans med konungen för att ständigt vara till hands. Dessa befattningar äro långt ifrån, såsom mången föreställer sig en sinekur; de äro tvärtom ganska besvärliga. —

Konungen vid sin orgel.värdskapet, t. ex. vid balerna på födelsedagen den 21 januari, då ett par tusen gäster skola supera! Eller vid de stora gala-middagarne, hvilka rätt ofta förekomma, isynnerhet under riks-dagarne. Eller vid de utländska furstebesöken och andra extraordinära högtidligheter, då »silfverkammaren» släpper ut alla sina öfverdådiga dyrbarheter i servisväg!

Drottningens hofstat utgöres af en öfverkammarherre, statsfru, öfverhofmästarinnor, kammarfru och hoffröknar. Statsfruns äm-betsvåning ligger i östra flygelns mezzanin-etage, och den k.

Detsamma gäller om en annan hög funktionär, konungens förste hofmarskalk, hvilken så att säga utöfvar husbondväldet i det k. hushållet, är chef för dess alla många afdelningar och har under sig en härskara af ämbetsmän och betjäning, med ett ord är ansvarig för och sköter den k. ekonomien med de medel, hvilka till honom levereras af hofförvaltningen, som åter är ett ämbetsverk för sig. — Man behöfver endast tänka sig hvilken omtanke erfordras för att ordna så, att ingenting klickar vid de stora hoffästerna, där förste hofmarskalken å konugens vägnar utöfvar

Drottningens sängkammare.familjens medlemmar samlas där ofta om aftnarne, när de vilja vara för sig själfva i sin allra intimaste krets. Konungen själf deltager ofta i dessa samkväm, när han icke är på teatern eller är på annat sätt upptagen; ej sällan göres musik, som konungen med verklig passoin älskar och hvarvid han då gärna låter höra sin ännu vackra baryton. (Att hans röst kunnat bibehålla sig

Drottningens salong.

ända in i ålderns dagar, tillskrifver han den utmärkta metod som hans lärare — densamme som var Jenny Linds — använde vid dess utbildning.) Konungen är äfven som bekant en framstående orgelspelare. Någon gång

uppföras små improviserade teaterstycken, och det händer till och med att det dansas i matsalen. — Drottningen själf är numera nästan aldrig närvarande vid dessa förlustelser, däremot anordnar hon icke sällan i statsfruns våning religiösa uppbyggelsestunder, till hvilka intresserade personer ur »societeten» inbjudas.

* *

Drottning Sofia, som egentligen aldrig ens i de yngre åren synes ha varit road af ett mera bullrande världslif, har på äldre dagar och sjuklig vorden allt mera dragit sig tillbaka. Hon tillbringar som bekant vanligen somrarne i behöflig och stärkande stillhet dels hos nära fränder i Tyskland, dels å någon hälsosam ort i Sverige eller Norge, samt under den öfriga delen af året mycket af sin tid på Ulriksdal. — A Stockholms slott ligger hennes privata våning, som utgöres af skrifrum och bibliotek, sängkammare samt toilett- och vaktrum m. m., i närheten af konungens hvardagsvåning. Drottningen låter numera ofta servera sina måltider i sina rum, annars intages åtminstone middagen i matsalen tillsammans med konungen och uppvaktningen samt de personer, som kunna vara inbjudna. Déjeunern serveras kl. l/s 2 ä 2, gärna för konungen och drottningen alldeles allena, dinern i regeln kl. 6 ä 1/z 7. Men vanligt är att om sön-dagarne intages familjemiddag, d. v. s. i sällskap med barn och barnbarn utan någon främmandes närvaro. Måltiderna äro hvardagslag ganska enkla; konungen spisar alltid mycket hastigt och njuter mycket måttligt af bordets håfvor. — Efter dinern serveras kaffe i någon af salongerna, i rökrummet, biljardsalen eller någon gång på terassen åt Logården.

At välgörenhetsverk, sjukvårdsanstalter eller andra stiftelser af mera direkt religiös natur, hvilka drottningen grundat eller understödjer, ägnar hon ett varmt personligt intresse och sysselsätter sig en god del af hvarje dag på ett eller annat sätt med dessa angelägenheter. Hon älskar för öfrigt att läsa äfven allvarlig profan litteratur och följer med uppmärksamhet hvad som händer och sker i världen. Äfven handarbeten intressera henne, när hälsa och krafter det tillåta.

Två eller tre gånger om året afbrytes denna vanda ordning genom presentationsceremonien för damer. Icke hvem som vill, kan u^pnå äran att personligen föreställas; ett ganska vidlyftigt reglemente, som noga formulerar etiketten vid själfva presenta-tionen, fastställer äfven ranggränserna för de damer (d. v. s. faderns eller mannens rang), hvilka aspirera utmärkelsen. Dessa gränser voro af ålder ganska snäfva för oadliga damer, men de ha med tiden blifvit mera utsträckta. — Dylik presentationscour äger i regel rum en gång före jul samt en eller två gånger på nyåret kort före den stora hofbalen på konungens födelsedag.

Beskrifningen på dessa stora baler med tillhörande souper återkommer hvarje år i dagspressen, och fullkomligt liknande

En hofbal.

hvarandra äro de också den ena gången som den andra. Vare nog sagdt, att anordningarne därvid äro i sann mening kungliga och att inbjudningen (ordet »befallning», som fordom användes, är numera bortlagdt från, som vi tro, Karl XV:s rege-ringsanträde) att gästa slottets salar utsträckes, utom riksdagens samtliga ledamöter, till alla möjliga personer, som stå i en viss ställning till statens eller kommunens förvaltning, till den vetenskapliga och konstnärliga världen, ja till och med tidningspressens representanter — för referatens skull.

tDå konung Oscars sommarresor till västkusten och annorstädes, vistelsen å lustslotten, jaktpartierna o. s. v. icke ligga inom ramen för »boken om Stockholm», lämna vi dem här å sido. Det muntra och ogenerade lifvet ombord på »Drott», — såväl då som under ännu längre färder och jämväl under de allt emellanåt företagna smärre fisketurerna i skärgården är ock i hög grad karaktäristiskt för konungens alltid lifliga sjömanslynne. Till »Drott» hör det ryktbara Drott-hornet, som åtminstone en gång om året är i bruk på Stockholms slott. Det är ett långt, svagt böj dt, silfverbeslaget och i en silfverkedja hängande dryckeshorn, påtagligen uråldrigt och om hvilket en sägen har åtskilligt att förtälja. Det skall, enligt denna, ursprungligen jämte en make prydt skallen på ett väldigt hafsvidunder, som en gång i hedenhös af en rask yngling dödats på kusten af Hangö. Efter att länge gått i arf från far till son i dennes släkt och betraktats som lyckobringande i synnerhet på sjön, förärades det af en gammal

Hangölots kort före slaget vid Högland åt härtig Karl, sedermera Karl XIII, men bortskänktes sedan af honom och har efter åtskilliga öden nu omsider hamnat h. k. h. Kronprinsen. hos sin kunglige ägare samt åtföljer honom ständigt på Drottsresorna. I Stockholm användes det vid julaftonsmiddagen på slottet.

Julfirandet börjar med julklappsutdelning, som försiggår i den förutnämnda pelaresalen i konungens våning på sätt som årligen skildras i tidningarne, sker med fröjd och gamman samt med iakttagande af alla gamla traditioner. När den därefter serverade middagen (vid hvilken de svenska julrätterna lutfisk och sötgröt ej få saknas) nalkas sitt slut, frambäres drotthornet, som konungen fattar. Han riktar då några allvarets ord i bunden form med hjärtligt tack för det gångna året och varma lyckönskningar för det kommande i främsta rummet till sin gemål, därefter till sina barn och slutligen till de öfriga närvarande. Såhöjes hornet och konungen säger, vänd till drottningen: »Per Mattsson!» — Drottningen: »Hvad vill du?» —Konungen: »Jag vill dricka.» — Drottningen: »Nå, så drick då!» — Sedan han druckit, säger han: »Per Mattsson!» — Drottningen: »Hvad vill du?» — Konungen: »Jag har druckit!» — Drottningen: »Hur smakar det?» — Konungen: »Känn på!»

Kronprinsens biljardrum.

Drottningen vänder sig nu till sin granne och samma tilltal, frågor och svar upprepas från den ene till den andre rundt om bordet. Härvid — säger en berättare, som själf deltagit i den k. julfesten — gifvas många anledningar till munterhet, då en eller annan af verklig eller låtsad glömska bryter mot det bestämda formuläret eller vänder hornet så, att en svallvåg öfver ansiktet blifver den oundvikliga följden.

* *

*Kronprinsparet residerar i de bägge stora våningarne å slottets östra sida, således med utsikten öfver Logården åt Norrström i dess lopp förbi Nationalmuseum och Skeppsholmen Den nedre etagen är, i likhet med motsvarande i konungens och drottningens del af slottet, afsedd för det dagliga begagnandet, den öfre för fäster och officiella mottagningar. Då kronprinsessan Victorias beklagliga fortfarande sjuklighet nödgar henne att tillbringa nästan hela vintrarne i ett mildare luftstreck och hon om sommaren mestadels stannar Prins KarL å Tullgarn, kommer praktvåningen nä-

stan aldrig till användande, och öfver-hufvud taget måste sägas, att kronprinsen i sin gemåls frånvaro icke förer eller kan föra hof, i vanlig mening taget. Rummen, modärnt och konstnärligt inredda och möblerade, tyda ock mera på en rik privatfamiljs sysselsättningar och vanor än på »royau-téns imposanta emblem»; Kronprinsessans intresse för konst hade, såsom kanske icke alla veta, gjort henne till skulptör, och dennna talang var bragt till ganska hög grad af fulländning, men hon har på senare tider i stället ägnat sig åt fotografien, hvari hon uppnått en verkligt konstnärlig fulländning. När hon är hemma, vistas hon fördenskull mest i sin stora och vackra atelier eller i sitt skrifrum, bägge in- Parkudden.nebållande en mängd prof af svensk, norsk och utländsk- konst och konstindustri samt många minnen från hemmet och fränderna i Baden och Berlin.

Samma utpräglade smak för konst och i synnerhet konstindustriela arbeten i olika genre återfinnes i kronprinsens af delning af våningen; särskildt är att observera en med fin samlareifver hop-bragt samling af äldre svenska silfver-kärl. Jakt- och andra vapen i mängd samt jakttroféer, minnen af egna bragder, tala om kronprinsens välbekanta skicklighet i denna idrott, för hvilken e

han likasom vissa arter af annan sport

hyser en verklig passion. — Lifvet hos det unga hofvet förflyter

helt enkelt och stilla, vare sig det allt efter kronprinsessans borto- eller hemma-varo är ställdt på ungkarlsfot eller ej. Genom sitt chefskap för en del militära verk och anstalter har kronprinsen jämväl fullt upp med allvarliga sysselsättningar — hans audienser äro också mycket talrikt besökta af uppvaktande — något som bereder omväxling med hans förströelser, hvilka senare, så har det blifvit anmärkt, han också tager mycket allvarsamt. Kronprinsen är i likhet med sin fader utmärkt mu&ikalisk och begåfvad med en synnerligt vacker basröst, Prins Eugens villa. hvilken han flitigt uppöfvarunder en skicklig lärares ledning. Han utmärker sig också för hvad som är viktigare för en blifvande regent: ett upplyst och träffsäkert omdöme, en fast och pålitlig karaktär. Han

förefaller något kall i sitt uppträdande, men de, som närmare känna eller med honom kommit i beröring, sätta synnerligt högt värde på den blif vande Gustaf V:s egenskaper.

Prins Karls skrifrum.

Kronprinsparets söner disponera en liten mezzaninvåning i sydöstra slottsflygeln, bildande hörnet af Logården— Skeppsbron— Slottsbacken och stående i omedelbart samband med kronprinsessans rum. Deras rum äro naturligtvis mycket enkelt utstyrda och mera med hänsyn till hygienen än dekorationseffekten; det är med ett ord lektions-, lek- och sofrum, icke salonger. De enda prydnader, om man så får säga, som bekläda väggarne, utgöras af religiösa bilder och kolorerade kort med tänkespråk. Religiösa böcker formera också en icke ringa del af prinsarnes biblio-tek, som för öfrigt utgöres af läroböcker, naturligtvis, och hvad man kallar god ungdomslektyr af undervisande innehåll, men föga egentlig förströelselektyr. — Det är alltjämt samma grundsatser, hvilka i tredje generationen troget tillämpas enligt med konung Oscar I:s och drottning Josefinas, Oscar II: s och drottning Sofias uppfostringsprinciper: spartansk enkelhet i lefnadssätt,

Prins Karls salong och verandarum.

intelligensens utbildning under bibringande af mångsidigast möjliga kunskapsförråd genom de skickligaste lärare, strängaste vaksamhet öfver den sedliga utbildningen, och annat sådant afseende det vackra uppfostringsmålet att skapa en sund själ i en sund kropp. Sådant bildar ju alltid ett godt underlag för den tid, som kommer, då unge män blifva sina egna herrar och själfva reglera sitt lif.

* *

*Prins Bernadotte med gemål och den grefliga Wisborgska familjen räknas ej mera bland »de kungliga» och deras tillvaro förflyter inom »privatlifvets helgade mur». Det senare gäller också prins Eugen, som helt uppgår i sina konstnärliga intressen samt däruti söker och finner en tillfredsställelse. Om änke-härtiginnan af Dalarne, som året om bor på Haga och endast sällan visar sig i Stockholm, hör man nästan aldrig talas. — Men söker det allra yngsta hof vet, som residerar om vintern i »prin-

Prins Eugens salong.

sens palats» vid Gustaf Adolfs torg, under sommaren å Parkudden» och där härtigen af Wästergötland och prinsessan Ingeborg föra spiran, undandraga sig den allmänna uppmärksamheten genom det enkla och föga ceremoniösa lefnadssätt, som där föres, så lyckas dock ej till fullo denna afsikt. Visserligen skiljer sig detta hoflif just icke särdeles mycket från ett rikt och förnämligt privatlif. Prinsen ägnar sig med fullaste allvar åt de militära åligganden, som han gjort till sitt yrke, ej blott tidsför-drif, prinsessan jämte sina husliga och plikter åt de allmännaintressen, för hvilka hennes liflighet, godhet och stora popularitet tages d anspråk. Ty prinsessan Ingeborg är populär i alla kretsar och i en grad, som vittnar vackert om svenska folkets lojala känslor för sitt kungahus. Man tänker sig, att hon skall ingjuta en smula frisk och ungdomlig glädje i den kungliga familjens och hofvets lif, i hvilket väl blott ett fåtal af de trogna undersåtarne få taga personligen del, men för hvars både fröjder och sorger landet i dess helhet intresserar sig lika fullt i våra demokratiska tider som i de framfarna.Segling.

»Segla ut, segla ut, du människobarn . . .!» lyder den förståndiga devisen, anslagen ofvanför ingången till Gefle Segelsällskaps lilla klubbhus vid deras yachthamn, det vackra Granskär. »Seglar» någon stad ut, så är det väl Stockholm, Stockholm med sin oförlikneliga, härliga skärgård. Huru spänna icke där många hundratal vackra båtar sina snöhvita vingar ut till flykt såväl väster- som österut. Hvilken lifgifvande tafla, så mycken hurtighet — så mycken öfversvallande glädje.

Seglingen såsom idrott torde väl vara urgammal i Sverige, och att den är särskildt högt uppdrifven i Stockholmstrakten är ju gifvet, då man betänker hur ytterligt gynn-sam »terrängen» är. Har man också endast en dag på sig, gif-ves en tillfälle pröfva sin farkost både i smult vatten och på blåa skummande fjärdar. Och huru många små leende holmar och skär inbjuda icke den hungrige seglaren till att här eller där intaga sin frukost eller middag, att under susande björkar och alar njuta en kort siesta med cigarren eller pipan i munnen. Hur mången

har icke efter en sådan seglats hemkommit med ungdomligare hjärta, hur mången har icke då öppnat sina armar och för sig själf utropat: O, du mitt sköna Sverige!

Seglingen som idrott är, som sagdt, urgammal i Sverige, men torde först, i och med Kongl. Svenska Segelsällskapets stiftande år 1830, hafva skjutit den fart, hvars resultat nu år efter år allt mer visar sig. Den personliga skickligheten och kallblodigheten att sköta farkosten i alla väder och situationer är nu högt upp-drifven här och ökas med hvarje år, fartygen, som byggas, blifva allt mer snabbseglande — och last but not least — medlemsantalen i våra segelsällskap ökas jämt och stadigt.

De båttyper, som numera öfver hufvud taget visa sig i Stockholms omgifningar (jag frånser nu de mindre båtarne, hvilkas typer såväl hvad byggnad som rigg beträffar kunna räknas i hundratal) äro de modärna kölbåtarne — fenkölbåtarne, fenbå-tarne samt centerbordsbåtarne. Mera sällan får man se de gamla kosterbåtarne samt blekingsekorna, som förr icke så sällan före-kommo. Äfven de äldre yachterna af engelsk typ med sina väl. diga klyfvarbommar och höga toppstänger försvinna så småningom. — Af de fyra först uppräknade typerna torde fen- samt centerbordsbåtarne väl icke hafva någon vidare framtid för sig och man spår väl icke så alldeles i vädret om man antar, att kölbåten till sist kommer att blifva den allena härskande, om ock kölen kommer att bli af den mycket omtvistade »maskerade» fenkölstypen.

När stockholmaren skall göra sin lördags- och söndagstripp och vill ha något mål, har han många sådana att välja på. Vill han endast göra en kortare resa, seglar han till Vaxholm, förr i tiden, då seglingarne icke fingo den utsträckning som nu, centralpunkten för all Stockholmssegling. Våra gamla seglare kunna nog omtala hvad Vaxholm då var för det seglande Stockholm —kunna omtala hvilka sköna minnen de hafva från denna lilla stad vid saltsjöbölja af friska seglingar, *god aptit och friskt humör. Stack man då någon gång ut till Trälhafvet, hade man gjort en riktig världsomsegling. — Nu för tiden med dess modärna, snabbseglande fartyg söker man sig längre ut. — Vill man norrut, har man den vackra badorten Furusund med sina leende stränder och klara och friska vatten. Har man tid på sig, seg-lar man därifrån den härliga Husaröleden till Sandhamn, eller om tid tryter, sticker man direkt från Stockholm till Sandhamn, som ju nu för tiden är den stockholmske seglarens ideal och K. S. S. S:s hufvudsäte sommartid. Här har man ju också allting hvad en seglare kan önska. Härlig inom skärssegling dit, om man också vid en eller annan frisk kuling kan på Kanholms-fjärden få litet »skvalp»

Vill man sedan från Sandhamn känna riktigt saltvatten, har man där utanför hafvet alldeles inpå sig. Här har också, såväl som på Kanholmsfjärden, mången ärlig dust i fredlig täflan med såväl väder och vind som med bröder från eget land och från Norge, Danmark, Finland och Tyskland utkämpats. Stryk fingo vi första åren i dessa täflingar med utländska kamrater, men »stryket» blef till lärdom och nu taga vi upp kampen med hvem

som helst.--

Vilja vår seglare spänna sina vingar vidare ut, hafva vi Dalarö, Saltsjöbaden, etc. etc., alla härliga platser och ideal såsom mål för segelturer.

Men — stockholmaren blir allt vidlyftigare. De egna skären räcka ej längre — vikingablodet ropar med allt starkare kraf — ut — ut! — Och kursen sättes till främmande böljor, hafvet ser med förvåning och gladt igenkännande den blågula duken på små, små vikingaskepp, som med lika säkra händer och lika klara ögon, men med fredligare syften styras till öster- och västerland. Så hafva våra stockholmare upptagit kampen med seglingsbröder på deras egna banor i Norge, Danmark, Tyskland och Finland. — Deras segrar på de fjärran vattnen hafva blifvit allt flere och de hafva städse fört den svenska flaggan till heder och ära. Att dessa segrar, i hvilka äfven en del af våra landsorts-bröder tagit verksam del, ganska nära beröra landet i sin helhet* är ju otvifvelaktigt.

Om man en lördagseftermiddag vid fyra- eller femtiden följer med någon af våra många saltsjögående ångbåtar från Stockholm, kan man få en den bästa bild af vårt idrottsliga seglingslif. Yacht efter yacht starta då från Kastellholmen, där K. S. S. S:s paviljong är belägen. I en lång rad ligga de utåt segelleden, erbjudande då och då en liten bild af kappsegling, när den ena eller den andra söker »knipa vind» från någon god vän. Under ständig

omväxling förflyttar sig taflan allt längre och längre utåt skärgården. Viftande näsdukar från vänner och bekanta i land och på passerande ångbåtar och hälsande med flaggorna från yachterna gifva taflan än mera lif.

Och utåt bär det allt vidare, öfver blåa fjärdar och sund.

Den ena idylliska villan eller stugan passerar efter den andra, öfverallt lif och glädje.

Har man då tid,

följer man med till Sandhamn. Här är mötesplatsen för de flesta — här har K. S. S. S. sin präktiga paviljong, och här har den trötte seglaren allt hvad till lifvets nödtorft behöfves. Här stråla honom vänliga och glada ögon till mötes från gamla och unga. Här finnes ungdom och skönhet — här har han en massa stockholmsbekanta, damer och herrar, som ligga och hämta sig efter vinterns vedermödor. — Och går han så upp på paviljongens veranda, ligga under honom yacht vid yacht, en hel skog af master. Och är det då t. ex. dagen före en kappsegling, äro samtliga yachter iklädda sin fullaste flaggskrud från topp till däck. Och utanför paviljongen höras musikens toner från en orkester, och innanför i matsalarna smälla champagnekorkarne. — Sedan

kommer punschbordens tur. Skålar, tal och skämt aflösa hvarandra, till dess nattskottet går, flaggorna firas i däck och musiken blåser tapto. Så törnas in till morgondagens strapatser--

Och »morgondagen» går upp med strålande solsken och frisk bris. Man vaknar vid morgonskottet, reveljen går, och ur kappen tittar den ena efter den andra ut, gnuggande sig i ögonen, bländad af det klara solljuset. Men kvickt i kläderna! Ett hastigt bad i det kristallklara vattnet, så frukost i paviljongen eller ombord och snart därefter ses den ena yachten efter den andra för fulla klutar stäfva ut till startplatsen. Sandhamn blir då öde, men utåt hafvet skina segel vid segel, som jättestora fåglar skymta de om hvarandra, till dess starterna gått och alla sträcka ut mot ett bestämdt mål. Och några timmar därefter vända de åter, Sandhamn återfår hela sin präktiga flotta, flaggor och signaler hissas åter i topp, och gårdagens nöjen upprepas med musik, smällande korkar, skämt, tal och skratt---

Och så kommer hemseglingen. Nu för tiden anordnas vanligen en distanskappsegling från Sandhamn till inemot Vaxholm, därifrån sedan vid mörkrets inbrott eskadern, delad på tre kolonner, inbogseras till yachthamnen vid Kastellholmen.

Yachterna äro iklädda full flaggskrud, en och annan i stället med kulörta lyktor från däck till topp. Raketer och allehanda fyrverkeri uppsläppas från flottiljen, sånger och hurrarop aflösa hvarandra. — Och öfverallt utefter de mörka stränderna ser man villa vid villa illuminerad, bengaliska eldar, raketer, guldregn, svärmare och allt hvad de heta aflösa hvarandra i jämn följd, öfverallt de grannaste ljuseffekter, — en saga ur tusen och en natt. — Och från de otaliga ångare, hvilka med lustresande stadsbor äro ute för att möta eskadern, ljuda tusenstämmiga hurrarop, musik höres öfverallt — öfverallt feststämning. — Och vid Kastellholmen möta tusen sinom tusen för att åse eskadern vid ankomsten, äfven här upprepas fyrverkeriet och hurraropen, till dess att yachterna • ändtligen funnit sina ankarplatser och de trötta yachtmännen så småningom försvunnit från skådeplatsen.

Bland våra stockholmska segelsällskap torde nämnas: Kongl. Svenska Segelsällskapet, Segelsällskapet Svearne, Vaxholms- och Lidingö Segelsällskap, Segelsällskapet Vikingarne med flere. Allahafva de gjort och göra allt för seglingssportens höjande. Särskildt Kongl. Svenska Segelsällskapet, hvars höge beskyddare H. M. Konungen är, går i spetsen med råd och dåd. Utlottnings-båtar byggas hvarje år, och bemärkte män inom Sällskapet hafva flere gånger genom insamlingar sins emellan lyckats åstadkomma fartyg, hvilka hemfört sköna segrar från utländska banor.

För närvarande är Stockholm rikt utrustadt med vackra och lyckade yachter. Jag tillåter mig nämna de stora präktiga Al-lona, Svanhild, Galatea, de segervana Blenda, Esperanza, Snöhvit, Ellen II, Vikingen, Margareta, Herrick, som vann Gefleborgspo-kalen, Espanita, den lille Tjopp med flere, samt last but not least — Ester, den präktiga fenköls-yachten, som byggts till försvarare af Ti-volipokalen, som den också vann, och hvilken yacht denna sommar ilat från seger till seger, aldrig åtnöjande sig med mindre än förstapris.

Den torde väl också vara den mest snabb-seglande inom sin klass i Östersjön och kanske äfven en bit utanför. Yachtantalet ensamt för Stockholm är i Kongl. Svenska Segelsällskapet enbart öfver 160. —

Vårt klimat tillåter ingen lång segelsäsong, men den tid som är tages noga tillvara. Sålunda får man redan i slutet af April, medan ännu snöväder kan väntas, se en och annan af våra yachtmän pröfva sina krafter mot storm och sjö, och ännu långt in i sena hösten ser man yachternas hvita segel afteckna sig mot gulnande björk och al. Och så kommer vintern och söfver seglings-lusten, drakarne ligga öfversnöade på land — men längtan till sol och sommar gror redan i våra yachtmäns bröst — längtan ut till blåa fjärdar och gröna sund. — —En art af segling, som här äfven bedrifves, ehuru ännu i liten skala, är kanotseglingen, hvartill ju våra vatten äro mycket lämpliga — och något nättare kan man väl knappast se än dessa små »tärnor» flaxande kring holmar och skär. Särskildt den uppväxande ungdomen bedrifver denna idrott och bättre skola för en blifvande yachtsman kan man ej önska sig. En och annan kappsegling har också varit anordnad till fromma för denna sportgren, som efter allt att döma bör få en framtid i vårt land,, då ju Sverige enligt en framstående engelsk kanotist är »the paradise of canoeists».ika ypperliga som Stockholms farvatten äro för segling, lika utmärkta platser finnas där för den härliga och stärkande roddsporten, och redan på 1870-talet gjordes de första ansatserna att få denna idrott mera all-bekant. De båtar, som då användes, några slupar, lånade från flottan.

voro emellertid så tungrodda, att ifvern svalnade ganska

«nart. Hågen till denna sport stod dock ändå kvar och bibehölls otvifvelaktigt i nämnvärd grad genom de lätta och smidiga skärgårdsbåtar, exempelvis »Vaxholmssnipan», hvilka då af sommar foesökande stockholmare användes. Så på våren 1880 bildadesStockholms Roddförening af en del medlemmar ur förnämligast Stockholms gymnastikförening och sedan äfven, någon tid därefter, Mälarroddklubben startade, gick denna idrott ljusa tider till mötes.

Allmänhetens intresse väcktes och synnerligen stor var den vid tiden för det ypperliga Wirströmska båtlagets vackra segrar i de skandinaviska täflingarne såväl här i Stockholm som i Danmark samt Stockholms Roddförenings segrar i Norge. — Detta hände åren 1884—86 och torde väl då roddsporten hafva stått högst hos oss i Stockholm, för att därefter så småningom falla i bakgrunden. De sista åren visa nu emellertid ett glädjande uppvaknande — kraftiga händer gripa åter årorna och om man nu gör en liten tripp utåt exempelvis Djurgårdsbrunnsviken, har man den vackra anblicken åter af dessa snabbt framilande smäckra farkoster med deras ljusklädda hurtiga besättningar, hvilka med lif och lust gå upp i sin uppgiift att höja denna sköna idrott. Och långt utom Djurgårdsbrunnsvken, detta våra roddares Eldorado, finner man dem; till Vaxholm och långt utåt lederna till Furusund och Sandhamn styras färderna öfver fjärdar och sund, och med glädje hör man deras taktfasta årtag ljuda mången härlig nordisk sommarafton, då de på den lugna vattenspegeln ila fram längs leende stränder.

Men våra banbrytare inom denna sport hafva icke endast sett på sig självfva. För att i mest möjligt vidsträckt mån höja intresset, skickligheten och kraften, hafva de anordnat kapprodder äfven för den stockholmska skärgårdsbefolkningen, och hafva dessa kapprodder städse vunnit den största anslutning, och där våra härdade fiskare mött, hafva vackra tider tagits, särskildt med båtar af ofvannämnda »Vaxholms»-typ Vid sådana täflingar hafva förekommit: lustbåtar för två och fyra roddare, låringsbåtar, skeppsslupar snipor, bergslagsekor samt ofvannämnda »Vaxholmssnipor». Klub-barnes kapprodder utkämpas med fyrårade utriggade kapproddbåtar med glidsäten, hvarjämte täflingar i utriggade enmans-båtar äfven höra till programmen.

Roddsporten synes, som sagdt, åter gå framåt, och då vi hvarken sakna energi eller krafter, torde vi få hoppas att åter kunna sätta in ett eller annat båtlag, som hemför segrar äfven från banor utom landet.Allmän idrott.

Går man ut en eftermiddag på Ladugårdsgärdet, får man där se en syn, som är egen för de allra senaste, för att ej säga det senaste året, en syn som måste glädja livar och en, som sätter värde på släktets fysiska utveckling och som visar huru vi allt mer och mer rycka oss ur det förfall, som den manliga idrotten råkade i vid midten af förra århundradet. — Öfver-allt hvart man ser synas ljusklädda figurer springa om hvarandra, bollar flyga i luften, man ser kastspjut blixtra i den allt mer dalande solens strålar, man ser redskap uppsatta för språng, man ser figurer för

brinnande lifvet söka komma förbi hvarandra, man ser väldiga stänger flyga i luften — öfverallt ett mätande af krafter. Hvad är då detta? Jo, det är det 18—25-åriga Stockholm, som stärker sina krafter genom allehanda idrotts-öfningar, som efter arbetet »hvilar» sig genom sund gymnastik och fria lekar. Synen är uppfriskande. Låtom oss göra en tur till de olika grupperna.

Vi börja med den här som just är bäst i farten med fotboll. Här ha vi 22 kraftiga unga män, synbarligen ur arbetareklassen, som med schwung, skicklighet och kraft genom väl applicerade sparkar skicka bollen fram och tillbaka. Huru de löpa och tumla om hvarandra, huru lefnadslusten lyser ur ögonen, fastän svetten i »stora floder» rinner utefter de nakna lemmarne. Här tages mången »ärlig lyra», här göres mången vacker »dropp»-spark, och mången »sammanstöt» äger rum, som vittnar om vighetoch styrka. Eller där borta, där kastspjuten blixtra. Här slungas de af vana och kraftiga händer 12, 15, 18 meter mot målet, som sällan förfelas, eller vid längdkast 25 h 30 meter.

Vi gå en bit längre. Här ha vi 8 unge män, som spela pärk, det gamla ypperliga gotländska bollspelet. De äro icke riktigt hemma i konsten ännu, ty pärken är ett svårt spel, som fordrar ytterlig snabbhet i såväl tankar som ben och kvicka och kraftiga näfvar. Men »arten röjes hos de unga» och snart kunna de kanske prestera ett pärkspel, så godt som något fullödigt på den vackra, ensamma ön därute i Östersjön.

En bit till och vi se en grupp, som öfvar sig i höjd- och längdhopp — en annan, som »störtar stång» och ytterligare några, som öfva sig i diskuskastning, släggkastning och kulstötning.

Det gotländska »varp»-spelet idkas äfven flitigt, och säkert öga, kraftig arm och smidighet i handleden ger manget vackert kast.---

Dessa idrottsöfningar, engelsmännens »Athletic Sports», idkas i stor utsträckning af vår garnison och torde genom våra militärers, såväl befäl som manskap, intresse för saken och de militära uppvisningarne i första hand och direkt gifvit upphof till ofvan skildrade lifaktighet för dessa idrotter hos vår arbetande befolkning. Äfven våra svenska gymnaster hafva förbundit sina öf-ningar med dessa idrotter, till lika så stor fromma för dem självfva som för saken.

Såsom en särskild yttring af detta idrottsliga uppvaknande må nämnas den under H. K. H. Kronprinsens ordförandeskap bildade stora föreningen för idrottens främjande i Sverige, för hvilken i spetsen stå de flesta af våra stora namn på idrottens fält, och hvilken förening med rastlös ifver arbetar på all slags idrotts höjande inom allt Sveriges land.

Såsom ännu en yttring af denna idrottsliga lifaktighet torde få räknas tillkomsten af vår så storslagna och härligt belägna »Idrottspark», där velocipedåkning, lawn-tennis och om vintern äfven skridsko- och kälksport med sådan entusiasm bedrifvas.Hjulsport.

an behöfver icke gå många steg i Stockholm förr än man märker, hvilken lysande karriér denna sport gjort hos oss, och ändock möttes den i sin ungdom af allehanda mothugg. Men sedan på 1890-talet luftringarne uppfunnits, bröt den alla hinder och gick segrande sin uppgift till mötes, såsom ett det bästa och snabbaste komunikationsmedel. Också räkna vi nu inregistrerade velocipeder i öfver 40,000-talet och antalet ökas nästan dagligen. Telegrafen, järnvägen, posten, stadsbudskåren, telefonen, alla använda numera velocipeden för sina tjänstemän eller arbetare, och inom arméen nyttjas den numera i stor utsträckning för ordonnans- och rekognosceringstjänst. Äfveninom affärslifvet har velocipeden visat sig mer och mer oumbär* lig, och otaliga äro nu de ungdomar, som med den eller den firmans namn eller initialer i mössan beskäftigt korsa våra gator och torg.

De första åren användes här nästan uteslutande engelska maskiner, exempelvis »Humber», därefter kommo de amerikanska, såsom »Crescent» och äfven en hel del tyska maskiner funno sina ifriga köpare. Af svenska tillverkningar hafva vi Per Froms och Anton Wiklunds Velocipedfabriks-Aktiebolags, båda dessa velocipeder ypperliga, och torde de numera jämte ofvannämnda »Crescent» samt »Rambler» vara de typer, som mest efterfrågas.

Stockholmaren älskar friluftslif, och gör man en söndags förmiddag en tripp ut till något af våra utvärdshus, såsom Drottningholm, < Ulriksdal, Djursholm, Nacka, Lidingöbro eller Djurgårdsbrunn, förvånas man att öfverallt finna hundratals velocipedåkande damer och herrar, ty äfven det feminina Stockholm deltar med glädje och intresse i utfärderna, icke att undra på, då de städse återkomma med spänstiga sinnen och med hälsans rosor ännu rödare och friskare på kinderna. Särskildt Drottningholm, med sina präktiga vägar och lagom afstånd från staden är mycket frekventeradt, och en söndagsförmiddag verkligt vimlar den nära en mil långa vägen af bicycleryttare. Här se vi tjänste- eller affärsmannen med hustru och barn, kontoristen med sin »flamma», skolgossen, skolflickan, bodbetjänten och arbetaren, många medförande på sina stålhästar matsäck för dagen — och framkomna till målet lägra de sig i pittoreska grupper, aptiten är god, skämtet spelar fritt, lif vet kännes ju så skönt och lätt.

Men äfven längre sträcka sig stockholmarnes turer. På de härliga vägarne till Södertelje finnas alltid en söndag velocipedåkande hufvudstadsbor och en och annan vågar sig till och med på de 7 milen till Uppsala. Och äfven på de mindre vägarne till de otaliga sommarvillorna pröfvas krafterna, ja, kort sagdt, hvarhelst en något så när skaplig väg finnes i omnejden, finnas också velocipedåkare.

Såsom ren sport har velocipedåkningen bedrifvits här redan från första dag och många äro de velocipedtäflingar, som här af-hållits. Jag tillåter mig särskildt nämna täflingarne rundt Mäla-ren samt täflingarne Stockholm—Göteborg med sina vackra resultat. Första täflingen »Mälaren rundt» torde också hafva förnämligast fäst allmänhetens uppmärksamhet på velocipedens betydelse såsom fortskaffningsmedel. — Dessa landsvägstäflingar hafva nu emellertid allt mera fallit bort, sedan vi år 1896 fingo vår präktiga Idrottspark, där numera de flesta täflingar hållas, alla med stort intresse omfattade af allmänheten.

Af föreningar för denna sports utöfvare hafva vi Svenska Hjulförbundet, som omfattar hela Sverige, Stockholms Allmänna velocipedklubb, Stockholms bicycleklubb med flere.

Att denna sport har allt större framtid för sig torde väl vara otvifvelaktigt. Vi hafva ju ännu så många, som längta ut till soliga, gröna backar och blåa insjöar, och för hvilka velocipeden är ett önskemål och medel till ett friskare lif.Lawn-tennis.

i n sport, som icke är många år gammal i vår hufvud -stad, men som i stället från första dag sköt en otrolig fart, är lawn-tennis, och man torde icke spå för mycket om man antar, att icke lång tid skall förflyta förr än åtminstone hvarje burgnare hem skall lämna sin kontingent af spelare.

En särskildt gynsam faktor för detta spels uppsving är H. K. H. Kronprinsens stora intresse för detsamma, och är H. K. H. Kronprinsen också en af våra skickligaste lawn-tennis-spelare. Förnämligast genom hans intresse kom ju vår vackra Idrottspark till stånd, och härifrån spred sig hastigt det vackra spelet vidare. Numera finnes väl knappast någonstörre gymnastik- eller annan offentlig lokal som, då den ej användes för sitt ändamål, icke är abonnerad af tennis-spelare. Den äldre lawn-tennisbyggnaden i Idrottsparken befanns snart icke vara nog, och nn reser sig alldeles bredvid densamma ett väldigt byggnadskomplex, färdigt att mottaga våra spelare.

Många täflingar, äfven internationella, hafva redan hållits, och hafva våra stockholmare redan satt vackra record.

Till våra sommarnöjen har naturligtvis lawn-tennis-spelet tagits med som en kär vän, och nu får man litet hvarstädes i skärgården se rödkindade ungmör och solbrända gentlemen hand-tera sina räckets som fullblodiga engelsmän.Hur Stockholm provianterar.

Af .AXEL KERFVE.

ubriken här ofvan låter förmoda, att denna uppsats skall handla om något så prosaiskt och trivialt som mat och dryck. Så är äfven förhållandet med undantag af dryckesvarorna, som fått sig tillmätt ett annat rum, ett kapitel för sig. Hvad vi här skola taga i tu med, kan således anses vara ett mycket torrt ämne, men vi skynda att försäkra

den ärade läsarinnan och läsaren, att dessa »torra varor» ofta nog kunna te sig — där de förefinnas i Mälaredrottningens skaf-ferier — så saftrika, att begreppet torr här måste anses vara oriktig

ursprungsbeteckning.

Äfven en drottning måste äta; och att Mälaredrottningen — hon, som påstås vara den vackraste och af sagoskimmer rikast omstrålade i hela vida världen — har lon appétit, ja, till och med en alldeles ovanligt god matlust, det blir här vår mer samvetsgranna än chevalereska uppgift att konstatera.

Hur »den sköna synderskan» äter, har Chevalier låtit oss bevittna genom att föra oss in i ett flertal af hennes många matsalar — från de stora bankettsalarna, där champagnen skummar, till det allra mest enkla lilla smörgåsstånd, eller på stockholms-slang »Café du Busarong», där »bärsan» — d. v. s. ölhalfvan — aldrig får saknas, äfven om »smekan» — hoc est smörgåsen — skulle vara än så diminutiv . . .

»Damernas egen Johan» har vidare fört oss in »Bakom Operakällarens kulisser» och visat oss några interiörer från ett stor-stadskök.

För oss återstår således endast att se till, hur dessa matsalar och kök provianteras, alltså att bege oss ut bland Mälaredrott-ningens »skaffare», ge oss ut på en rond i de saluhallar och på de salutorg, där bemälta Hennes Majestäts matfrågor sex dagar i veckan sätta myror i tusentals hufvuden.

Plikten bjuder oss att börja med, hvad djurriket måste offra — detta i bokstaflig mening — på den fagra kvinnans altare. Och vi känna inför denna plikt en viss blygsel öfver, att en så firad skönhet som Stockholm verkligen skall vara en så grym vegetarian som hon sannerligen är; ja, att mellan hennes skaldeinspirerande pärletänder skall försvinna så kopiöst mycket kött.

Sanningen står icke här att muta, äfven om jag nu för min indiskretion riskerar att utsätta mig för Hennes Majestät Stockholms eviga onåd.

* *

Vi gå ut en tidig morgonstund — hvilken tid på året som helst — innan Mälaredrottningen ännu hunnit gnugga sömnenur ögonen; ja, till och med innan hennes många tjänsteandar äro fullt klara med städningen af hennes gator, torg och promenader. Vår väg för oss till en trakt, som under vårt senaste lustrum så godt som fullständigt ändrat karaktär, en förr på sätt och vis undanskymd del af hufvudstaden, men nu visande remarkabla tendenser att bli något alldeles särskildt modärn med allt hvad nutidens fordringar kunna kräfva.

Detta är trakten kring Norra järnvägsstationen eller »Norra, station», som den mer vulgärt kallas af stockholmarne.

Vi ha rundat kring hörnet af gasverkets tomt, med huf-vudstadens ännu kvarvarande första gasklocka, som kommit mången nervös natur att känna fruktan för explosion. — en för öfrigt alldeles obefogad fruktan — och snedda ned mot viadukten, invid hvilken det nuvarande fabriksliknande stationshuset, som blott är cirka tio år gammalt, väntar på att när som helst få vika för Stockholms nya Centralstation, hvilken där skall resa sig i all sin glans.

Af denna framtida hägring spårar man dock än icke minsta spår, mer än järnvägsspåren där bakom. Allt tyder snarare på en mycket pregnant rustik stämning, som isynnerhet präglas af ett bölande, bräkande, grymtande, hvilket kan komma en att tro, att man i hast blifvit förflyttad till någon mäktig jordadrotts rikt försedda lägenhet för oxar, kor, kalfvar, får, svin och höns.

Denna förmodan är ju på sätt och vis riktig, ty här har Hennes Majestät Stockholm ett hufvudkvarter för sina skaffare, hit föres en mäktig kontingent af de djur, som visserligen icke skola vårdas och gödas, men väl ledas ut till en sista transport, en sista vandring, nämligen den till slaktarens bänk från ångbåt eller järnvägsstation — den norra eller den södra — så vida djuren icke afhämtas från någon af boskapsbazarerna vid nämnda stationer, af hvilka den södra nu är snyggast och tidsenligast, men dock ännu kan lämna åtskilligt öfrigt att önska. Någon offentlig dylik boskapsbazar finnes icke än i Stockholm.

Det är kanske icke så underligt, om man i alla dessa djurläten — hvilka kunna göra en vistelse utom Stockholm idyllisk som ett herdekväde — tycker sig spåra något af aningsfull oro, liksom visste redan dessa dödsdömda djur sitt bittra öde. Andra,mindre känsliga naturer, komma dock genast med den förklaringen, att det är hunger och törst, söm framkalla denna disharmoniska morgonkonsert och tillägga kanske, att snart skola offren ej ha behof af hvarken vått eller torrt!

Det är »drottningens» skaffare, som resonera på detta sätt, medan de hastigt uppgöra sina kalkyler beträffande den vinst, dagens marknadspriser kunna lämna dem. Och ha dessa gått i höjden, som under de senaste fem åren, så får också den sköna synderskans hofstat punga ut med ansenliga summor pr dag endast för artikeln kött. Varorna, i sig själfva dyra från första hand — d. v. s. från boskapens uppfödare där ute långt bort från stadens larm och gny — bli det än mer genom de många mellanhänder, som hvarje djur har att passera på vägen från bås, fålla och stia till slaktbänken. Fösarn skall hafva sitt, järnväg, ångbåt och bönås sitt. Så kommer åter fösare för driften från stationerna i staden till de s. k. bondkvarteren — hvaribland »Kronan» på Stora Badstugatan (31) — snart ett minne blott — och »Helsingegår-den» på Appelbergsgatan väl intaga främsta rummet med hänsyn till år och anor — eller direkt till slakterierna, hvaraf flertalet ligga strax utanför »tullarna» — förnämligast Norrtull och Skanstull- — Slutligen kommer ytterligare frakt för de slaktade kropparna till saluhallar, salutorg och slakteributiker.

Vi göra oss underrättade om några siffror, ty som bekant tala siffror ett språk, som klarare än ord precisera ställningar och förhållanden.

I medeltal undfår Hennes Majestät Stockholm 250 storboskap pr dag. Summan af mindre djur — såsom kalfvar, får ochsvin — uppgår till nästan dubbelt, d. v. s. närmare 500 kreatur. Skulle man här räkna i kilovikt, kommer man upp till tal, som måste skrifvas med minst sex siffror!

Den viktiga proceduren, vägandet, försiggår vanligen i de stora våghusen, som man finner på hvarje af hufvudstadens större salutorg, och där man kan säga, att köttmarknaden äfven har sin »börs». Säljare och köpare kommersa här vid vågarna med en ifver och ett intresse, som gällde det varats viktigaste fråga — hvilket det de facto också är — och lyssnaren, lekmannen i denna köttets kult, kan under sådana uppgörelser invigas i en terminologi, som Svenska Akademiens ordlista minst af allt äger uttryck för.

»Börsen» flyttas vanligen för slutnoteringar till någon gou-terad s. k. »Källare» invid de stora torgen, exempelvis »Kronan», »Soplåren» och andra eller ock någon vanlig bolagskrog med »gästrum».

Det kött, som hvarje dag måste finnas på den sköna syn-derskans matbord, kommer ofta nog långväga ifrån. Skåne förser hufvudstaden till anmärkningsvärd del med rika förråd af animalisk föda — liksom äfven med vegetabilier. — Där är också ett »yndigt land», och järnvägsvagnarne rulla fullastade från vår sydligaste provins med proviant till Mälaredrottningens alltid ifrigt väntande skaffare. Frakterna äro emellertid dyra — synnerligast för lefvande boskap — och detta bidrager naturligtvis att göra priserna alldeles olidligt höga äfven på sekunda och ter-tiära varor. De senaste åren hafva visat en ständig stegring och väckt stora bekymmer bland Mälaredrottningens skaffare, som ofta ej fått hushållskontot att gå rätt ihop. Men för en drottning gäller det väl minst af allt att rätta mun efter matsäcken. Kosta hvad det vill, får ingenting fattas! Och hvad det feta Skåne icke har, skaffas från Småland — »stutarnes hemland» — eller från Västergötland — »knallebyggden» — för så vidt man ej i värsta fall kompletterar köttlistan med utländska varor — dansk, tysk, engelsk eller finsk boskap. Från vårt gamla systerland, Auras och Suomis land, får Mälaredrottningen i all synnerhet sitt fårkött. Det kommer till största delen hit med de små »ålandsjakterna», som ligga där vid Fiskarehamnen och somstockholmaren så väl känner till med dess i skinnmössor och fårpälsar instufvade »sumprunkare», hvilken benämning uppkommit däraf, att jakterna — hvilka äro byggda som »fisksumpar» — sättas i vaggning genom en väldig sten, som är fäst i ett från gaffeln eller salningen nedhängande rep. Vaggandet måste ske för att hålla fisken i sumpen vid lif.

Det är icke småsmulor af fårkött, som sålunda föras hit i de finska tinorna. Vi hafva hört att denna import pr år belöper sig till cirka 100,000 kilo! Och af annat kött kommer det från Finland pr år minst dubbla denna vikt eller öfver 200,000 kilo. Lägga vi så till detta, att samma vårt gamla systerland årligen förser Mälaredrottningen med

närmare 200,000 kilo fågel af skilda slag, kan man icke påstå, att Aura lämnar sin gamla härskarinna att till den snart sekellånga sorgen äfven lägga lidande af svält!

Men hvad bli dessa offervilligt lämnade understöd in natura mot sådana kvantiteter, som — specielt beträffande fläsk — kommer till Hennes Majestät Stockholms taffel från Amerika! Vi ha hört nämnas, att denna tribut pr annum skall belöpa sig till ungefär två och en half million kilo!

Hva' sägs om de'?

Och ändå få sådana massor af äkta svenska svin släppa till sina skinkor för samma snart sagdt omättliga kraf, hvilket ju verkligen kan kallas grymt!

Men när fann man en verklig skönhet, som icke äfven var grym? .. . Sällan!

❖ *

*

Vi nämnde något om fågel.

Finland ger oss som bekant en stor del af denna läckra vara. Men hufvudparten få vi dock från våra norrländska skogar, som af denna bevingade sångarevärld pr år ger oss närmare

300,000 kilo tjädrar, orrar, snöripor och andra arter. Priserna stå nu — sedan kommunikationerna med Norrland år från år förbättrats — ganska jämna hela året om — äfvenledes på detaf Mälaredrottningen synnerligen omtyckta färska renköttet. —-Man kan dock i sammanhang med detta notera, att äfven dessa priser gärna hela året hålla sig lika höga.

Hvad som bör lända till den gastronomiska Mälaredrottningens förtjänst är, att hon tagit lifligt af stånd från det hjärtlösa bruket, att i stora mängder konsumera s. k. kramsfågel. Hon gör i detta afseende ett berömvärdt undantag från åtskilliga andra af sina kungl. »kusiner», t. ex. London, Paris, Berlin för att nu ej nämna Madrid och Rom. Och denna omständighet utgör en väsendtlig faktor till att hennes och hennes underlydandes skogar och trädgårdar bli anmärkningsvärdt väl skyddade från insektsplågor. Men så kan hon också skryta med att hafva gifvit landet en utmärkt jaktstadga, som bjuder, att intet i fågelväg — utom höns och gäss — får saluhållas, om det ej är vederbörligen afstämpladt med resp. myndigheters sigill.

På tal om stämpling kunna vi icke underlåta att här göra retur till svina!

Dessa för sina elaka trikiner illa beryktade djur måste äfven »märkas», innan de läggas upp för drottningens proviantörer. Lagen mot brottet att underlåta den s. k* svinbesiktningen — som förnämligast äger rum i Norra Köttbesiktningsbyrån, Olofs-gatan 4 — är mycket sträng, hvarför också ostämplade svinkroppar sällan påträffas annat än saluförda i smyg. Äfven detta senare borde alldeles hafva försvunnit, sedan stämpelafgiften blifvit fixerad så lågt som till 75 öre.

❖ *

❖

Skulle vi gått noggrant i ordning med frågorna — följande gängse serveringsbruk vid Mälaredrottningens bord — hade vi — frånsedt smörgåsbordet — kanske bort göra början med den del af menun, som bjuder på fisk.

Vi ha dock med af sikt rangerat ämnet efter rätternas pen-ningevärde och så som skaffaren måste se på saken samt skynda oss därför genast konstatera, att det skadliga smörgåsbordet —som äfven led af felet att vara mycket dyrbart — visar starka tendenser att alldeles försvinna från Mälaredrottningens taffel. Vid frukosten och supén få dock några läckra smörgåsar icke saknas, men äfven här utgöra de icke måltidens clou såsom förr. Med detta har också Mälaredrottningens skaffare fått mindre bekymmer vis ä vis de förr så omtyckta »sexorna», som snart höra alldeles till en förgången smak.

Fisk vill den sköna äta och fisk har hon äfven råd att be-stå sig, vattenomfluten som hon är af Mälare- och

Saltsjövåg.

Gå ut en morgon, när skärgårds- och mälarebåtar lägga till vid Strömmens kajer eller vid någon af stadens mälarebryggor.

Trumma på trumma, alla fyllda med metallglänsande invånare från gud Neptuni rike, langas i land till Mälaredrottningens skaffare, som stå där med sina anteckningsböcker och gifva order till drängarnä att vidare befordra det för »drottningens» hjärnsubstans så läckert fosforhaltiga godset.

Strömming — läckraste »Waxholmare» — gäddor, aborrar, flundror, gös, id, ål, braxen och äfven en del andra slag -— ej minst för stockholmskök mer ovanliga från västkusten, hvilka komma hit pr järnväg — samt last but not least fiskarnes fisk, den läckra laxen, ligga här till synes i trummor, fat och såar,ordnade vid respektive afnämares bord, som i regeln äro försedda med tak af tältduk för att hindra solens strålar att allt för snart bringa dessa djupens invånare — fiskarne förstås — till en för människoföda högst olämplig förvandling.

Under dessa soltält, på en lätt gungande flottbro, som rätvinkligt utgår från tvänne kortare flottor, ledande upp till järnvägsbron, dväljas fiskköparefruarna i en med kamraterna icke allt för välkänd kordialitet. Den bittraste konkurrens har där satt en bäsk prägel på språket, och många nya ord skapas där, hvilka minst af allt lämpa sig för salongerna. Där sitta de under soltak, säga vi, dessa fiskhandelns välfödda matronor — af hvilka många hafva hunnit skaffa sig späckade plånböcker på affären att förse »den sköna synderskan» med fisk. — Men när solen går bort, och de långa, kusliga vinterdagarne komma, då flytta de från sin så karaktäristiska »hamn» till andra platser med fast mark såsom t. ex. Kornhamn, helt nära västra slussbron, där specielt den stockholmska lutfiskhandeln sedan åratal haft säte och stämma. Soltak äro då icke af nöden. Men i dess ställe komma där fram ett slags underliga stolar, påminnande om låga tunnor med högt uppstigande, half cirkelformigt böjda ryggstöd; ett slags stolar, som leda sitt ursprung från Dalarne, och som här i Stockholm väl knappt brukas af andra än fisk-försälj erskor. När så kölden fram mot jultiden smäller till, och fisken förekommer starkt ismängd i trummorna, då placeras ofta en lykta med ljus eller lampa i dessa stolar, för att de säljande skola kunna bibehålla kroppsvärmen, ett värmesystem, om hvilket fiskförsäljerskorna också lära vara ensamma.

Deras systrar i de stora hallarne äro naturligtvis i många hänseenden bättre lottade.

Den elegantaste af dessa är väl den, som är belägen invid Östermalmstorg. Vi ha sådana äfven på Hötorget — den största i Stockholm — och på Mälaretorget samt ännu ett par, tre enskilda »hallar», mindre och utan nämnvärd betydelse.

Här i de stora hallarne är allt inrättadt efter kontinentala mönster. Rum är lämnadt för handel med alla slags matvaror och blommor till prydandet af Hennes Majestät Stockholms många finare matbord. Och här brusar affärslifvet i fulltoniga stämmorfrån arla morgon till särla kväll, gifvande den bästa bild man kan få, af hvilken matlust en storstad kan hafva och af hvilka kvantiteter, som för stillandet af denna kunna gå åt.

Och i denna matfrågans jättekonsert instämma sedan de tusentals skiftande ljuden från alla dem, som kommersa på salutorgen invid och utanför dessa hallar, där afnämare stå ordnade af torgpolisen med vagn vid vagn, stånd vid stånd eller helt enkelt med lådor, tunnor och kaggar utan synbara fraktmedel såsom vagnar, kärror eller dylikt.

Prisen på torgen ställa sig kanske några öre billigare än i hallarne, men sanitära omständigheter hafva dock gjort, att man helst går till de senare, om nämligen någon finnes i närheten.

Att de små hallarne, som ofta ej äro belägna invid »torgen», haft svårt att bära sig, torde närmast bero på, att de ej varit tillräckligt tilltagna för att ge rum för nog stor valfrihet. Ty i matvaruinköp liksom i alla andra inköp förnekar sig icke Mälaredrottningens smak och fallenhet för att välja, ja, hon väljer ofta så intensivt, att hon till sist icke vet, hvad hon vill ha! Detta kalla stockholmsfruar för »torgfeber», en åkomma, som tycks vara mycket utbredd, om man får döma af studier, som vi gjort under besöket på ifrågavarande marknadsplatser.

Vi ha icke nämnt några siffror beträffande storleken af de kvantiteter fisk, som Mälaredrottningen anser sig behöfva pr dag.

Kalkylerna hafva för resp. sorter visat sig vara högst vanskliga. Men ett närmelsevärde kan man komma till, då man hör, att staden äger cirka två hundra fiskhandlare och att dessa pr medeltal afyttra omkring 50 kilo fisk pr dag — strömming, som säljes valvis och kastvis häri inbegripet. — Pr dag skulle Mälaredrottningen sålunda konsumera cirka 10,000 kilo färsk fisk! Tänka vi oss vidare, att året har tre hundra »torgdagar», så komma vi pr annum upp till siffran 3,000,000 kilo! . ..

Hvilket kapital dessa siffror skola representera i penningar, om man blott ställer fiskvärdet i medeltal till 0,75 kr. pr kilo, är lätt att räkna ut. Och då ha vi icke medtagit sådana delikatesser från haf och sjöar som hummer, krabbor, kräftor, anjovis, sardiner m. m. m. m., ej heller all torkad fisk, af hvilken särskildt kabeljon spelar en viktig roll på de stockholmska middags-borden. Undra nu på, att fiskhandel är en bransch, som bär sig i den svenska hufvudstaden, detta så mycket mer som den kan sägas gå med minst 50 procents avance.

* ❖

*

Vi ha nu hunnit förbi kött, fläsk och fisk jämte dithörande.

Men huru mycket återstår icke, om vi fullt skulle specificera, hvad Mälaredrottningen behöfver för sitt bord under loppet af ett år, ja, endast en dag.

Hvad behöfver hon t. ex. af smör, ägg och bröd?

Hvad tarfvas väl ej för att förse hennes behof af kaffe och socker? .. .

Pardon! Kaffedrickande är hennes ömtåligaste passion . . . På té är hon — entre nous sagdt — mer sparsam och olik sina kontinentala kusiner. Fast kaffe, té och därtill hörande socker väl närmast höra till dryckernas område — hvilket ju ej i denna afhandling skulle beröras — kan jag dock icke neka mig nöjet att här tala om, att år 1899 konsumerade Mälaredrottningen för cirka fem och en kvarts millioner kr. kaffe och öfver en half million kr. socker. Af té omsatte hon däremot ej för mer än cirka två hundra tusen kronor.

Man tänke sig värdet af allt »dopp» till dessa kaffeorgier, för att nu icke tala om allt annat bröd, som stockholmsbagare behöfva bereda åt detta matfriska majestät. . .

Värdet af s. k. fint bröd pekar på en siffra, stor 4,000,000 kronor, och af torrt eller s. k. gr of t bröd ungefär lika mycket! Det bör bli åtskilliga bullar, franska bröd, smörbröd etc. samt torra och mjuka kakor och limpor af spanmål för dylika summor, i hvilka artiklarne smör, mjölk etc. icke äro inräknade och värdesatta.

Men på tal om smör få vi icke heller glömma några siffror. I Stockholm konsumerades af denna vara under år 1899 omkring

750,000 kilo och af dess imitation, margarinet, i det närmaste lika mycket. Hur mycket af detta senare fått gälla för äkta natursmör under konsumerandet, tycks den sköna Mälaredrottningensmatsmältning lefva i en lycklig okunnighet om. Hälsovårdsnämnden har emellertid för den saken ej haft anledning att ingripa ... De facto såldes af hennes undersåtar utom staden, landet rundt, samma år för 39,420,000 kr. natursmör, men endast för 30,000 kr. margarin till utlandet! Och detta dristar jag mig verkligen att relatera ...

Hvad saluhallar och torg icke ha att bjuda på i matväg hvilket dock i det närmaste är allt, hvad man kan tänka sig det finns hos Mälare-drottningens många vildthandlare, hö-kare, charkuterier, speceristers, s. k. magasin och ambula-toriska matvaru-handlare, af hvilken kategori Stockholm i kontinental stil lagt sig till med åtskilliga under det senaste decenniet. _

Men dessa senare skrika icke och hojta som sina utländska yrkesbröder, de förstå icke att göra reklam och de söka förnämligast sitt verksamhetsfält långt ute på malmarne vid gränserna för stadens yttersta råmärken.

Apparaten är mycket enkel liksom handelsmannens hela yttre förråder, att inkomstkällan ej är vidare lukrativ.

Han möter helt visst icke heller någon Lukullus på sin väg. Och hans strömming, färska sill — importerad pr

järnväg — hans mediocra ost och grofva »landsbröd» eller stundom lax — som man ej, beträffande friskheten, får vara så nosgrann med, — hans korfvaror gå oftast ned i den sjukligt bleka, utsläpade

Boken om Stockholm. 55arbetarehustruns, fabriksarbeterskans eller »pr styck» — sömmerskans lilla matkorg, som ägarinnan sällan får tid att bära till den stora mathandelns centra. Och sålunda har ju äfven han, som handlar med mat på gatorna, en mission att fylla så god som någon, fast han, som sagdt, och i dubbel bemärkelse ofta nog får det hårdt att dra' sig fram.

De stora »hyreskaserner», bland hvilka han ter sig med sin kärra, äro inga palats, och af allt hvad deras invånare, hyresgästerna, kunna förtjäna, torde det mesta — sedt i proportion och pr individ — gå åt till att betala de dryga bostadshyrorna — för öfrigt alla stockholmares största plågoris, näst de dyra lefnads-förhållandena i matväg, hvilka göra den annars så behagliga staden odräglig nog.

* *

*

Det är lördagskväll, således slutet på veckans största torg-dag ...

Bruset och sorlet tyna bort, och torgen rymmas åter ut. . .

Där komma underliga figurer fram ur dunklet, som höst- och vintertid får en pittoresk brytning i de hundradetals lyktor med dankar, hvilka försäljarne anskaffat för att höja den annars mycket usla torgbelysningen ... De gruppera sig med sina bårar och kärror kring handelsmännen och månglerskorna, hvaraf många ännu äro i färd med en sentima kommers, — som under alla omständigheter måste vara slut på af myndigheterna fastställdt klockslag. — Andra äro fullt sysselsatta med att spika igen sina lådor, tunnor och kaggar, lifligt observerande alla gaminer, hvilka som bäst göra ett sista försök att få köpa för »en och fyra», d. v. s. stjäla. . .

Nu är kommersen slut! —

Dragarne spännas för vagnarne, all attiralj stufvas upp, äfven stånd, bord, stolar och telefonapparater, där sådana finnas . . . Och så taga de underliga figurerna — handtlangarne — vid; män, gubbar, pojkar, som tillvaron ger mest bekymmer.Och så göres där rent, rent torg från hörn till hörn, under den myndiga torgpolisens argusögon. Där sopas, där spolas, där fejas på alla vis. Och när midnattstimmen slår i de många tornen, då går det dygn af veckan in, under hvilket inga kommersandes fötter trampa salutorgens yta, och där då ingen — om ej vakten — visar sig i de stängda saluhallarnes tomma gångar.

Grönsakshandlare på väg till ”torget”.

Då går sabbaten in . . .

Och har Mälaredrottningen ej till dess fått nog för en dag, får hon reda sig med att komplettera från charkuterierna, där allt är minst tio procent dyrare. Under gudstjänstens fyra timmar får hon under alla omständigheter lära sig försakelsens svåra konst, om hennes proviantörer icke köpt nog eller om de någonting glömt.

Sådana stunder är Mälaredrottningen vid ett ohyggligt humör och hennes »skaffare» lif rädda.Frälsningsarmén.

Några konturer.

Af GUSTAF JANSON.

• •

stermalmsgatan är säkerligen en af de tystaste stråkvägarne inom hufvud-stadens område. Under vinterns snö eller sommarens hetta sträcker den sig alltid lika ödslig, flankerad af det nya cellfängelset och de sista resterna af Tysk-bagarbärgen. Någon bestämd prägel saknar den alldeles som så många andra af Stockholms gator, husen resa sig höga och tysta, och ett sömnigt lugn är det enda vandraren erfar under en promenad utefter trottoaren.

Har man under en dylik börjat sin intresselösa färd exempelvis från Engelbrektsga-tan och nära nog hunnit slutet,

finner man till sin öfverrask-ning, att denna tysta stråkväg likväl äger något i mångt och mycket skiljande sig icke blott från själfva gatan utan äfven hela staden för öfrigt. När man hunnit till Nybrogatan, stannar man nära nog glad öfver att ändtligen finna enformigheten bruten.

Till vänster reser sig en smal kyrkliknande fasad och där-bredvid ett fem våningshus, hvars nedre botten upptages af en föreningsbutik, hvilken efter en hastig blick in genom fönstren

Frälsningsarméns svenska högkvarter.

tycks vara en ovanligt väl försedd diversehandel. Där exponeras och säljas väl också bland annat bicyklar, musikinstrument, tyger, porslinsvaror — och bönböcker.

Men man står också utanför frälsningarméns högkvarter, därom upplyser en lång inskrift. Och bredvid den läses i lika stora och tydliga bokstäfver: Finansexpedition, Kassakontor och Stridsropets tryckeri. Och tätt invid dessa mycket världsliga inskrifter höjer sig templets röda tegelmassa.Det är lätt förklarligt, ifall åskådarens nyfikenhet väckes och om han stannar en stnnd för att litet närmare betrakta exteriören till detta, den så att säga för ett religiöst samfund åtskilligt finansiella skylt, hvarmed denna andliga rörelse omgifvit sig.

Och har man till på köpet infunnit sig å en därför lämplig tid, dröjer det ej länge, innan män med högröda västar under kavajerna vika om de närmaste gathörnen och styra kurs mot endera af kyrkans portar. Och i deras kölvatten följa snart de väldiga bahytterne och kvinnornas mörka uniformer. Och efter dessa för ett frälsningsmöte — namnet gudstjänst är ännu ej officielt — nödvändiga ingredienserna seglar en lång rad hvarjehanda godt folk af olika kön och åldrar in genom den nådens dörr, frälsningsarmen ständigt håller öppen för alla.

Det är en helt vanlig hörsal, hvari betraktaren efter inträdet tager plats. I dess bakgrund höjer sig en estrad och på den samlas småningom en brokig skara. Kvinnornas stora hufvor blandas med männens rödbandade mössor, musikkårens messings-instrument blänka välputsade och bakom den snart kompakta massan höjas de röda och blå fanorna med sina gula solar. Rödt, mörkblått och litet gult äro de enda färger frälsningsarmén tycks anse behöfliga och i dem fråssas det också.

Men icke endast på estraden utan äfven i salen dyka de missklädande hufvorna och de röda västarne upp och sticka bjärt af mot den öfriga publikens vanliga kläder.

Och så börjar . . . man vore nästan frestad att säga föreställningen, men menar naturligtvis »mötet». Från orkestern ljuder en sprittande marsch, till hvilken enligt våra begrepp om kyrka och gudstjänst texten utgör en skärande kontrast men som dock sätter fart i sången och förmår eljes motvilliga att deltaga däri. Till sina salmer — de få väl lof att kallas så — har frälsningsarmen med ändamålsenlig urskiljning valt populära, lättsjungna, oftast helt vanliga slagdängs- eller varietémelodier, hvilka lätt fästa sig i minnet. Den beräknade effekten uteblifver sällan och sången brusar snart unison mot templets tak, medan fönsterrutorna dallra, messingsinstrumenten skrälla och bastrumman markerar takten.Efter inledningen, som dock tycks kunna variera efter omständigheterna, följer vanligen en kort bön och sedan växlar raskt musiknummer och »vittnande». Slag i slag stiga män,

Ett frälsningsmöte i kyrkan.

kvinnor, ja t. o. m. barn upp och förkunna med en aldrig sinande svada, hur lyckliga de känna sig öfver att ha funnit frid med sig själfva genom att kasta sig i Jesu, det vill här sägaarméns armar. Och det är omöjligt annat än att tro dem. De lågande, bevekande orden, som jaga hvarandra öfver deras läppar, de häftiga rörelserna, allt antyder, att de tala sannt, då de säga sig tro.

— Sjung, sjung med oss! ropar mötets ledarinna uppfordrande. — Egendomligt nog är det i denna armé nästan alltid en kvinna, som anför. — Och genast brusar en ny sång på lätta takter genom salen.

— Kom till Jesus! ber en man, som nyss förut med verklig hänförelse om ock med en tillsats af illa doldt skryt berättat om sina många och stora synder för att därpå i en tvär vändning sluta med, hur han blifvit omvänd på ett

möte liknande detta.

En ny sång på en ännu lättare melodi svarar, handklappningar dåna i takt med musiken, näsduksviftningar synas från estraden, meningsfränderna i salen svara med samma signal och öfverallt höras exalterade rop. Värmen ökas i lokalen, andedräkten från kända och okända blandas, de många rösternas brus dränker den nyktraste eftertanke . . . och se, där reser sig en åhörare, går fram och knäfaller vid upphöjningen. Smittade af hans exempel följa andra, företrädesvis kvinnor och under det att sångerna tona starkare, handklappningarna bullra mer och mer högljudt och viftningarne blifva ifrigare, dragas liksom af osynliga händer flera dit bort, där frälsningen så säkert säges vänta dem.

Äfven mer handgripliga medel pröfvas. En tvekande, som varit nog oförsiktig att öppet visa sin tvekan, släpas med mildt våld till den räddande estraden, där mjuka kvinnohänder taga emot honom och där uppmuntrande ord och vänliga hviskningar styrka den vacklande i en tro, som stundens öfverretning narrat på honom och som han nästa morgon kanske skall ångra.

Utefter bänkarne gå arméns manliga och kvinnliga soldater och hvar de inbilla sig se en osäker min, slå de sig ned för att med till hälften blyg, till hälften påträngande ifver uppmana åhöraren att sluta sig till den kring estraden alltjämt växande ringen. De frukta hvarken hånfulla afvisanden eller förargade tillrop, de tro sig fylla en plikt genom att visa syndaren — alla, som icke tillhöra armén, äro syndare — in på den endaväg, de anse vara den rätta, och ett begär att blifva slagna på den högra kinden blott för att få vända den vänstra till tycks vara förhärskande hos dem. Det är ej alltid de lyckas i sina bemödanden och de gå lika tyst och vänligt som de kommit med den nåd, hvarpå de säkert veta sig innehafva det enda ofelbara patentet. Men få de någon med sig, då växer sången i styrka och då stiga hallelujaropen kraftiga ur hundratals strupar.

Värmen blifver kväfvande, ljuslågorna liksom brinna mattare, de brokiga fanorna med inskriften »Eld och blod» vaja kraftigare, näsdukarne fladdra likt hvita dufvor i luften och

handklappningarne bullra till musikens skrällande ackompanjemang.

Så springer en medelålders man, tydligen en arbetare upp och börjar vittna. Orden forsa öfver hans läppar, han vältrar sig i synd och last, drager upp en hemskt realistisk tafla af superi och olyckligt familjelif för att i en abrupt vändning sluta med en försäkran om, att han gjorts lycklig genom ett knäfall vid denna estrad, just denna. Knappt har han slutat sitt orediga men gripande föredrag med ett långt utdraget amen, hvilket ett dussin af hans meningsfränder taga upp och sinsemellan jong-

Kommendör W. E. Oliphant.

Fru Celestine Oliphant.lera med, innan en blek kvinna står där och med ännu större häftighet förtäljer samma sak på nästan samma sätt. Trots af-brotten från exalterade kamrater slungar hon ut sitt vittnesbörd och just hennes regellösa svada kastar några nya troende ned framför upphöjningen.

Men när inga flera själar stå att vinna, slutar mötet med en jubelsång, hvari fienden (bundsförvandten?) djäfvulen hånas för sitt nederlag — och i sällskap med den undrande och tviflande menigheten aflägsnar sig åhöraren, medan en sista salva af handklappningar och exalterade amen smattrar bakom honom, äfven han grubblande öfver en af tidens märkligaste rörelser, hvilken hos hvar och en, som vill se något mer än tingens yta, ovillkorligen måste väcka många tankar. Och bortsedt från de grofva godtköpseffekter, hvarmed armén fångar själar och rekryterar sina led, kan det ej bestridas, att den på sitt sätt för många fyller ett djupt kändt behof.

Det är emellertid icke alltid själafisket varit rikt. Frälsningsarméns uppkomst — åtminstone här i landet — liknar på långt när ej dess fortsättning.

Den, som skrifver dessa rader, minns ännu med hvilken häpnad han som skolgosse bevittnade de första trefvande stegen på den väg, som ledt till stor makt och härlighet — för många.

Det var i nuvarande Folkteaterns salong slaget stod. På de tunga bänkarne trängdes en mycket blandad publik och vid ingången posterade ett par poliskonstaplar, som med nedlåtande välvilja betraktade virrvarret och grepo

in, då oordning hotade att uppstå. Och på estraden (scenen) stodo några bleka kvinnor med gitarrer och vittnade eller sjöngo. Det var mest hån och glåpord, som mötte dem, men de tröttnade ej och gåfvo lika litet vika därför.

De första adepterna blefvo fyllbultar och poliskunder och hånet växte till orkan. Men de bleka kvinnorna på estraden försvarade sina proselyter som lejoninnor och när larmet kring dem tystnade för en sekund, ljödo deras sånger lika högt som förut. Och deras sega, aldrig sviktande ihärdighet har burit frukt; på den grund, de lade, har en, åtminstone till det yttre, präktig byggnad uppförts.Det låg något storartadt öfver arméns första pionierer. De sprängde fördämningar, de gåfvo luft åt beklämda bröst, de läto människor, som längtat sig sjuka, tala ut, de väckte med ett ord själar, som utan dem varit dömda till evig sömn. I hoparne, sojn likgiltiga, ja, till och med fiendtliga skrida förbi hvarandra på gator och torg, gå många, som hungra och törsta utan att veta efter hvad. Alla dessa svaga hjärnor och förkrympta viljor ha underordnat sig armén, som organiserar 'och leder dem. Det stöd, de behöfva, hafva de erhållit och deras tacksamhet är gränslös. Men täta upprorsförsök ha äfven förekommit, särskildt sedan armén vuxit sig stark. Och det är lätt förklarligt. Där man så innerligt, som nu är fallet, förstått förena det rent materiella med det andliga — för öf-rigt efter kända mönster —. säger det sig självf t, att män och kvinnor, som tro så mycket, likväl icke kunna tro allt; och när motsatserna mellan ledare och ledda blifva för i ögonen fallande, väckas lätt tankar och dragas slutsatser, hvilka ej alltid blifva fördelaktiga.

Den korta tid frälsningsarmén be-höft för att grundlägga sitt välde och sin förmögenhet, har varit rik på motsägelser och motsatser, och när en gång dess historia skrifves opartiskt, skola nog belackarne få vatten på sin kvarn lika väl som vänner och beundrare på sin. Och i stort sedt har nog armén gjort mer godt än något annat och gör väl så än, om också den rätta glöden och den äkta klangen förefalla att vara i aftagande. Nå, tiden förändrar ju allt, och hvarför skulle just frälsningsarmén ej vara underkastad förvandlingens lag? Och antagligen är det väl så, att allt det gamla finns kvar, fastän det ej syns så väl och gör samma nytta, som när maskineriet var nytt.

Ja, de af tro och ifver glödande ansiktena försvinna i mängden af intetsägande, jämnstrukna sådana, messingsinstrumenten

Chefssekreteraren, Öfverste Fonachon.och bastrummorna öfverrösta de forna gitarrernas svaga knäppningar och sångkören är så stor, att åhörarne ej längre behöfva instämma, man kan undvara dem. Senapskornet, som några exalterade kvinnor sådde, har slagit rot, växt upp och burit frukt — fastigheter och depositionsbevis jämte diversehandel och tryckeriaffär taxerade till närmare 75,000 kr. årlig inkomst. Den lilla hopen af uppoffrande tiraljörer i stora hufvor, som gömde de bleka anletena med sina brinnande ögon, har lämnat plats för en hel armé, disciplinerad och välklädd. Kvinnornas egendomliga dräkter och männens röda tröjor väcka ingen uppmärksamhet längre, man är van vid dem. Och hänförelsen finns nog men med bismak af teater, föreställningarne verka inöfvade, schablonen är en gång för alla tillskuren, armén är tränad. Men har den förändrats, har också det sätt, hvarpå den betraktas, gjort detsamma. Utåt har den vunnit, men hurudan är nu kärnan?

Frälsningsarmén har tagit sig en ny uppgift. De värfvade själarne tilldelas kårer och af delningar och de frivilliga offren taxeras ut efter bestämda grunder liksom de också användas till förut bestämda ändamål.

Arméns välgörenhet kan dock ingen förneka, om den ock ej följer precis samma vägar som de sällskap, hvilka idka sådan som ett slags sport, och de personer, hvilka äro mycket noga med att icke blott vänstra handen skall få veta hvad den högra gör, utan äfven att hela världen genom tryckta och väl stiliserade årsberättelser skall få kännedom om medlemmarnes ädelmod. Ännu tycks likväl ej armén helt och hållet hafva slagit in på den väg, som leder till berömmelsen, och redan här i tiden skänker de goda gärningarne deras officiela lön, men det är väl blott en tidsfråga, när armén skall stelna i formalism och blifva en af alla erkänd institution.

Nåja, erkänd är den ju redan på många håll.Stockholm nattetid.

Af J. P. RYDELIUS (ROLF).

en unge mannen var något slags »grad-passerare». Kanske passerade han bara sin Sturm- und Drang-period. Ungdomen måste »passera graderna» icke blott vid ämbetsverken utan äfven i lifvet. Det var en gentil karl.

Lifvet hade för honom ännu blott ägt en enda förtretlighet, sedan han lämnade skolan. Men den förtretligheten upprepades. Han unnades ingen nattro efter de glada aft-narna. Så fattar han emellertid ett be-p : slut, måhända det första och går med

detta till husvärden:

— Här kan ingen människa bo. Man får inte sofva om nätterna. Det är ett oväsen och larm, så man kan bli galen. Jag måste flytta.

Husvärden invände väl, att han aldrig märkt några störande uppträden inom egendomen och att ingen annan hyresgäst klagat öfver sådana, men den unge mannen ropade:

— Det är den förb. vaktparaden! . . .Vår gradpasserare bebodde en våning vid Arsenalsgatan, hvilken gata vaktparaden genomtågar under klingande spel och trummors dunder klockan kvarten öfver tolf — på middagen.

Natten börjar sent i hufvudstaden och varar länge. När varietéer och teatrar slutat sina föreställningar, klubbarne upplösts, värdshusen släppt ut sina kvarsittare och man afkylt sig en smula i nattluften, börjar Stockholm »tänka på refrängen och efter dagens kif och strid bege sig hem i sängen».

Hur länge det glada Stockholm vill njuta sin nattro dagen efter, finner man delvis af anekdoten här ofvan. —

Södra teatern har gifvit ett lustspel med några varietéupp-tåg och baletter, som försatt oss i »glimrande humör», hvilket vi skola söka ta med oss på vår nattvandring. Vi börja den på gångbron till Katarinahissen. Söder är mera en arbetarestad, som sofver om nätterna, så. vi styra kosan mot staden inom broarna och Norr. Medan vi laddade oss med lynne i teatersalongen och restauranten, har Stockholm iklädt sig och redan ett par timmar strålat i sin ljusprakt.

Mälardrottningen är alltid skön. att skåda från Mosebacke. När man ser hennes ljusprakt, näns man icke tala om »den sköna synderskan». Synd och ljus passa illa tillsamman, och vi tjusas af ljuset.

Från vår höga ståndpunkt utbreda sig ändlösa ljusrader, pärlband af gnistrande ljus öfver Skeppsbron, kring Kungsträdgården och Blasieholmen upp mot Östermalm, strålande diadem kring parkerna, speglande sig i Strömmen. Strandvägens ljusrader sammanflyta öfver Djurgårsbron med Lejonslättens, där en ijuspark tills vidare ersätter de lummiga ekarne, hvilka fingo lämna rum för utställningen, 1897 års sommars triumf. På Strömmen och långt ut åt Saltsjön, hän Djurgårdsstranden mot Fjä-derholmarne, röra sig hvita, gröna och röda lanternor i alla riktningar. Det är ångsluparne, ångfärjorna och ångbåtarne, som göra sina sista turer för dagen. Med sina hytter, salonger och däck upplysta, likna de senare flytande sagoslott, som spegla sina ljusmassor i djupet. De föra oftast elektriska strålkastare, som blänka än hit än dit, skapande tunlar af ljus genom den mörka rymden och förgyllande de af stäfven uppkastade svallvågorna.In åt Mälaren mötes ögat af samma syn: ändlösa ljusrader längs Mälartorgen förbi Riddarholmshamnen eller slingrande sig kring denna upp mot Kungsholmen och hän öfver fjärden till Marieberg. Upplysta ångare och ångslupar brusa fram mellan stränderna och sammanbinda ljuseffekterna i norr med Söder Mälarstrands. Kanske ock ett järnvägståg rusar fram ur tunneln så godt som under ens fötter, lämnande efter sig en väldig karde af mjukt böljande hvitglänsande rök på sin väg bort mot Centralstationen.

Skyn reflekterar ljusmassorna och hvilar som ett hvitmenadt hvalf, en tronhimmel öfver Mälardrottningen, betecknande för resanden redan milslångt borta, att han nalkas Stockholm. Men prakten bleknar, allt som natten skrider fram, och vi stiga ned med sista hisskorgen för att börja vår studiefärd och se några, kanske ej alltid glada scener ur »Stockholm nattetid». —

Staden inom broarne med dess trånga gator och gränder är ännu beryktad för sina af manligt och kvinnligt slödder befolkade hotell. Stadsdelen anses vara Stockholms svåraste polisdistrikt, som tid efter tid haft behjärtade och kraftiga chefer. Icke sällan anställas där i skrubbar och mörkrum, vindskupor och källare razzior efter saknade, men spårade poliskunder, med rika resultat alldeles som i stadens omgifningar. Men som det heter hos Gustaf Fröding:

Nog har väl länsman gjort hvad han kan att göra på lefvernet slut,

— men hvar gång ett följe ur trakten försvann, ett nytt kom ur buskarne ut.

Man undviker gärna att om natten fördjupa sig i de mörka och unkna gränderna, men när vi vandra förbi, kunna vi ej undvika att se skuggor skymta fram. Det är proletärerna af nattens garde, som här företrädesvis ha sitt tillhåll, kvinnor, som fullständigt bränt sina skepp, ständigt rekryterade af olyckssyst-rar från de bättre anskrifna stadsdelarne. De ha icke kunnat eller velat läsa inskriften öfver af grundsporten: »Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate» eller: Låten hoppet fara, I som här inträden.Vi ha ingen håg att studera denna sida af Stockholm nattetid, men anföra, att omkring 500 kvinnor, nästan uteslutande födda och uppfostrade i landsorten och hitkomna i hopp om att här finna sin — lycka, finnas inregistrerade hos hälsovårdspolisen samt kastas mellan tvångsarbete och tyggellöst lif, tills de — dö . . .

Vi ha hunnit fram till Norrbro, just som de många goss-musikanterna marschera upp från Strömparterren för att bege sig till sitt kvarter vid Regeringsgatan. De följas af ett tjog half-vuxna beundrarinnor, men låta ej locka sig ur ledet, hur kärligt de än uppmuntras och anropas. Det var vid ett tillfälle som detta någon blef åhörare till följande konversation. Den kärlekskranka jäntan hade lärt sig tre ord på tyska, men föremålet för hennes ömma låga svarade med två svenska:Den svenska flickan: Ich liebe dich. *

Den ungerske gossen: Håll truten!

Utanför en port vid Regeringsgatan har bildats en liten folksamling, som ökas i hvarje stund och vi skynda som vetgiriga stockholmare naturligtvis dit. Vi äro ju också ute för att se, hvad som kan hända nattetid, och skulle gärna vilja vara med •om ett äfventyr.

Inom kretsen står en familj, som — glömt sin portnyckel.

Herrn tycks ha skyndat bort för att låna nycklar, men under tiden anropar frun, hvilkens oro stiger med hvarje minut, de närvarande om att pröfva sina nyckelknippor.

— Vi ha glömt vår portnyckel; kanske någon af herrarnes kan passa?

— Jo, det skulle nog kunna hända det, min lilla vän, svarar en något suddig herre, tydligen i den tron, att det är en jungfru.

Så vidtar nyckelprofningen, som icke går alldeles så fort. Den lilla frun blir förlägen att stå ensam i natten. I folksamlingen synes äfven en och annan damhatt och det bådar icke godt. Hon säger förklarande och ursäktande:

— Min man är i polisen.

Ett sådant tillfälle till en förvirrande replik skulle ingen stockholmsherre kunna lämna obegagnadt:

— Kära lilla frun, det var inte roligt det! Hvad i all världen hade han då tagit sig för ledsamheter för, den slarfvern!

Man är idel medlidande och lilla frun har inte lätt att förklara, hur hennes man bara gått för att råka patrullerande konstapeln för att möjligen få hjälp med portens öppnande. Det utvecklar sig till en glad konversationsstund, och det är icke värdt att fatta humör i sådan omgifning. Skaran växer och snart står väl ett femtiotal personer kring lilla frun, som glömt sin portnyckel.

— Nu kommer polisen, lilla frun, det är bäst att ta min arm!

* Jag älskar dig. Boken om Stockholm.Det var mannen, som kom i polisens sällskap och banade sig väg genom folkhopen. Då först — passade nästan alla nycklar och porten sprang npp. Tacksägelserna bli många och her-rarne aflägsna sig med mycken förnöjelse.

— Glöm inte portnyckeln en annan gång, lilla frun! —

Vi konstatera med ett grepp i fickan, att vi själfva ha portnyckeln med oss, så vi slippa besvära portvaktgumman, familjen eller grannarne och fortsätta vår studiefärd till Hamngatan och Kungsträdgården.

Kring en gumma, »Metusalem till åren och till lynnet arg och sur», som fru Emma Meissner sjöng i den populära pape-gojvisan ur Geishan, hvilken slagit sig ned med sin blomsterkorg på en hustrappa i backen, står en grupp herrar och damer. De tyckas ha muntert, medan de pryda hvarandra med violer och konvaljer vid skenet från den aflägsna nattlyktan. —

En tung vagn rullar just öfver den med träkubb belagda gatan framför hofstallmästarens hus — »stallgolfvet» — som folkhumorn kallar gatudelen. Vagnen har två med lyktor försedda karlar på körsätet. Det är alltså »laterna-magica-gubbar», så kallade, emedan de bära lyktan — på magen. Vagnen tillhör renhållningsverket, som utför sitt arbete nattetid.

Ett möte, som luktar illa!

I forna tider besörjdes renhållningen med hämtning af Dillströms och Grubbens gubbar, hvilka det lär ha varit vådligt att byta ord med på nära håll, emedan de gåfvo svar, som både fläckade och luktade. Man erinre sig »nidingsdådet» vid Magnus Jakob Crusenstolpes återkomst från Vaxholms fästning, där han aftjänade straffet för sitt crimen lesse majestatis. Den oförsonlige Karl XIV Johan-fienden visade sig just i fönstret för att hålla tal till folket, då massorna skingrades åt alla håll med näsdukar för mun och näsa. En elak spjufver hade kommit gående och i närmsta gränd funnit ett par renhållningsgubbar, som mot en blank riksdaler framburo — folkskingringsmedlet. Våra dagars »lanterna-magica-gubbar» äro icke så farliga att möta; dock möter man dem hellre på gatan än i porten eller trapporna.

Vagnen dånar oss förbi.De i Kungsträdgården utplanterade hvilosofforna äro ännu rätt talrikt befolkade. Ett par flickor komma uppför allén hög-ljudt pratande för att draga uppmärksamheten till sig. De tillhöra naturligtvis nattens garde, den ofvan nämnda 500-personers-kåren. Några rusiga pojkar vakna upp och följa deras spår. Kraftiga svordomar skära genom luften, när de sammanträffa. Det var icke den sortens kavaljerer man önskat sig. —

Fontänen har upphört att plaska, men pilar och almar susa vaggvisor öfver ett par hemlösa »existenser», som gått till hvila på sofforna under dem. Frostnätterna äro förbi, och man har redan flyttat ut från mörka vindsskrubbar och källartrappor. Här bor man hyresfritt, njuter friska vindar och har kort väg till hamnarna, De sofva afundsvärdt godt och drömma säkerligen om morgondagens ’nubbe’ och ’bärsa\

Någon fruktan att bli bestulna under sömnen behöfva de ej hysa, ty som Vitalis sjunger:

Den ingen ting på jorden tillhör, han lider ock ingen förlust.

Ifall man vaknar något hesare och skrofligare i morgon, så kommer det af »drag» från Strömmen och dimmorna, som snart stigit i jämnhöjd med slottets ståtliga kam. De ha bränt sina skepp och äro likgiltiga för, om de ock skulle »hånkas af bylingen». —

Natten tyckes ändtligen ha börjat.

De sista åkarne köra hem. Hästarne lunka med knappt fotslånga steg. Kuskarne göra ett lamt försök att vinna en kund ,på hemvägen. Ingen näns att stiga upp och öka bördan för hästkrakarne.

Ja, natten har börjat för somliga.Men nu uppenbara sig renhållningsmännen med sina kvastar. Det har ljusnat i öster, och solen skall om några timmar skina ned på en fin stad. Aldrig är Stockholm fagrare än tidigt på morgonen, innan gatutrafiken börjat och orenat öfverallt. Men då hvilar det glada Stockholm och har natt — till det väckes af vaktparaden. Det hinner då alltid att morgna sig, tills teatrar och varietéer öppna sina portar. —Hos pantlånaren.

Af NINIAN.

Till de mera fruktbärande affärsbranscherna i vår hufvud-stad kan man säkerligen räkna pantlånerierna, hvilka flitigt anlitas af både hög och låg. Det kan nämligen hända så väl hög som låg att någon gång vara utan mynt, och då är det en smal sak att göra pengar, om man nota bene har något att »stampa på». Drar man sig för att

personligen besöka »stampen», så skickar man ett express- eller stadsbud, som uträttar saken — »allt efter taxa, förstås». Dylika små transaktioner illustreras på ett eklatant sätt af Döbelns bekanta ord till sin läkare:

— — — »Tänk ut en sats, min herre,

Som gör det för i morgon sjufaldt värre,

Men hjälper mig i dag på mina ben!»

Ty sedan man i kassafeberyrseln belånat både möjligt och omöjligt, finns det slutligen kanske intet kvar, som kan »försilfras», och då är den sista villan »sjufaldt värre» än den första.Pantlånarn är för öfrigt mycket »hjälpsam». Han tar emot nästan allt: till och med föga eleganta gångkläder.

När till mitt klädskåp nyss jag kom Och såg mig bland, mitt pick-pack om Jag fann min gamla frack, som hängde Bland dam och spindelväf och slängde —

Då tänkte jag: du gamle vän,

Du skall mig rädda en gång än;

Strax till ett lånkontor du går,

Där »ettan krisch» på dig jag får.

Och om du då — som troligt är —

Mina svarta byxor träffar där,

Din herre fordrar och begär

Att du till dem en hälsning bär! —

Midt för mina fönster finnes en af dessa »välgörenhetsinrättningar», och jag har sålunda tillfälle att dagligen och stundligen observera den lifliga trafik, som där råder, isynnerhet vid denna tid, då vinteröfverrockarne så att säga hyra sig in på sommarnöje och byta plats med sommarplaggen, hvilka där haft en fristad under den långa, kalla vintern.

Mången lånar också af andra för att själf få något att låna på.

Iklädd cylinder och vinterytterrock inträdde här om dagen till mig en af mina bekanta, en finne, som ger pianolektioner. Det var 30 grader varmt, och min vän svettades jämmerligen.

— Hvad i herrans namn, utbrast jag — hvad råkar man ut för? Märker du inte, att det är åska i luften?

— Jo bevars! Och jag svettas som. om jag vore en af de tre männen i den brinnande ugnen. Men den sabla Pettersson lånade i påskas, då han skulle ut och »fröjda med fjällan sin», min nya sommarytterrock för att pantsätta. Och nu ha mina elever rest till landet. Jag har inga lektioner och kan inte lösa ut sommarytterrocken.

— Du skall vara finurlig; du skall sätta in vinterrocken och lösa ut sommarrocken, det är ju klart som korfspad.

— Pytt! Tror du inte, att jag försökt. Men det här gamla hästtäcket vill ingen »jude» hä.

— Nå, men Pettersson då — kan inte han--

\— Jo, jag tackar jag! Han satt och sjöng och spelte gui-tarr, när jag var där nppe. Men äfven hans elever i sång och guitarrspelning ha dragit till landet, så att några penningar har han inte. Det enda jag fick var pantsedeln. Hå hå ja ja! Nu tänkte jag fråga dig om jag kunde få låna pipskaftet igen.

— Pipskaftet? Ja, det går för sig. Det hänger öfver mitt skrifbord. Men jag vill ha det tillbaka.

— Naturligtvis. Har jag inte alltid lämnat det tillbaka förut, när det räddat situationen?

— Visserligen, annars vore det väl inte nu här.

Förhållandet med pipskaftet är följande:

På den tid jag bodde i Minneapolis erhöll jag såsom present af en japansk köpman en dyrbar pipa med vidsittande rikt inlagdt skaft.

»Silfver är hvarannan ruta Och hvarannan är af guld!»

Piphufvudet blef i fjor, ledsamt nog, sönderslaget; men skaftet finns kvar i all sin sällsporda prakt; och utan tvifvel har det varit till större välsignelse än något annat pipskaft i denna värld. Man erhåller nämligen hos »juden» 15 kr. till låns på detsamma, hvilket bevisar, att det är värdt mer än 50. Och jag brukar vid brydsamma tillfällen låna det åt mina vänner.

Äfven nu tjänstgjorde detta pipskaft som en trollstaf. Min vän, som afiägsnade sig i cylinder och »hästtäcke» samt med pipskaftet doldt under hästtäcket, återvände snart, visserligen utan pipskaft, men iklädd halmhatt och sommarytterrock.

— Ja, Gud välsigne pipskaftet, utbrast han därvid; och jag nickade god mening.

Att komma öfver goda stränginstrument här i Stockholm är mycket svårt. Men hos pantlånarne kan man ibland lyckas få köpa riktiga »cremonesare». En del utländska musici anlända hit för att skära guld med sina stråkar; men slutet på visan blir ofta, att både stråken och violen hamna hos pantlånaren.

En af mina bekanta, som är ämbetsman och musikvurm och i hvars hem »kvartettaftnar» hvarje afton äga rum, annon-serade här om dagen efter en violoncell för att komplettera sin uppsättning af stråkinstrument.

Redan dagen efteråt inträdde till honom en utländsk musiker, som berättade, att han hade sitt dyrbara instrument »på. stampen». Han kunde själf icke lösa ut det, utan vore hågad sälja det billigt för att få respengar hem till sitt land igen.

Ett expressbud sändes genast att hämta violoncellen, som befanns vara alldeles förträfflig. Den stannade sålunda i Stockholm, men dess förre ägare styrde redan samma kväll sin färd mot söder.

Hvarje lördagsafton vid 7-tiden har jag under flera månaders tid sett en ung kvinna begifva sig till pantlånekontoret för att strax efteråt komma tillbaka med ett väldigt bylte under armen.

Och lika säkert har det varit, att hon hvarje måndagsmorgon vid 9-tiden ditburit byltet igen.

Hvad månde finnas i detta bylte?

En tillfällighet gjorde att jag fick reda därpå.

I lördags middag kom nämligen en artist hem till mig med några teckningar och då han å en af dem skulle radera ut ett par öfverflödiga streck, sade han:

— Jag har glömt min knif hemma!

— Och jag bröt nyss af min, vidtog jag. När jag går ner i staden, skall jag köpa en ny.

Min stump dugde emellertid icke att radera med, och artisten kilade ut. Efter några minuters förlopp kom han tillbaka med en mycket konstnärligt kombinerad knif. Där fanns både syl och pryl och sax och allt det där.

— Den här knifven köpte jag hos pantlånarn, sade han. Han har tjogtals knif var af alla konstruktioner, hvilka nu säljas-såsom förfallna panter.

Frampå kvällskvisten begaf jag mig själf in till pantlånaren för att köpa mig en knif. Där var fullt af folk, fattiga stackare af båda könen och alla åldrar, hvilka för att stilla hungerns kval eller för att få gå ut ett slag på söndagen, »försilfrade sina dyrbarheter», kläder, klockor och allt möjligt, både likt och olikt.En gumma lånade några öre på en kaffepanna, och när en gumma pantsätter sin kaffepanna, då grinar helt visst nöden ur hvarje vrå. En liten flicka fick också en slant på sin mammas sjal o. s. v.

J.ä. ifa

»Pengar måste vi ha, om än aldrig så litet!» — Och litet blef det, ty pantlånaren

lämnar knappast tredjedelen af värdet. Och det var rent ömkligt att se, med hvilken pedantisk noggrannhet de anspråkslösa varorna skärskådades, innan lånet beviljades.

Just när jag stod där och betraktade kommersen, insväfvade den unga kvinnan. Mot erläggande af några kronor erhöll hon det stora byltet, hvars mystiska vandring fram och åter jag så länge skådat.Sagan om gudagalten Sehrimner, som åts upp hvarje kväll, men åter hvarje morgon grymtade frisk och kry, gick igen i detta bylte, hvars mission jag nu lyckades fundera ut.

Det var nämligen lilla fruns och hennes mans helgdagskläder, som sålunda hämtades för att pryda öfver söndagen, men åter skaffa bröd på måndagen.

Med pantlånaren, som trots sitt vitce genus icke är något flinthjärta, har jag sedermera så småningom, under det jag köpt en och annan småsak, formerat bekantskap. Det kan vara intressant att tala med en, som är så gammal i gåle och sett så många af lifvets skuggsidor.

— De flesta panter bli väl aldrig igenlösta? undrade jag.

— Ibland är det nog si och så med den saken. Om herrn kommer in här, så skall herrn få se bland mycket annat en hel del ganska dyrbara panter, som förfallit och som ingen tycks fråga efter.

Jag befann mig i ett sannskyldigt museum, bland guld och silfver, konstnärligt snidade, förgyllda pendyler, violiner, drag-harmonikor och byxor, epåletter, sablar, värjor, revolvrar, kaskar, pickelhufvor och sporrar m. m.

Äfven fanns där en ovanligt vacker och gedigen silfverpjäs med inskrift:

»Till makarne X. på deras högtidsdag från kamrater vid» (här följde namnet på en mycket bekant institution).

Denna tingest, gifven af vänskapen, skulle helt visst ha berättat en sorglig saga, om den kunnat tala. Men det kunde den ej, fastän »tala är silfver»; och därför blef alltsammans en gåta.

— En dag för omkring ett år sedan, berättade pantlånaren, inkom hit en ung herre, som i fönstret sett ett guldarmband med en däri infattad miniatyrbild. Det var ett litet enligt amerikansk metod färglagdt fotografi af en ung flicka.

Sedan han länge och noggrannt betraktat bilden, sporde han, om jag kände originalet. — Och händelsevis gjorde jag det.

Hon är en fattig, men mycket aktningsvärd flicka, upplyste jag. Hon bor i n:o 18 X-gatan och förtjänar ett torftigt uppehälle åt sin mor och sig genom att brodera och sy monogram. De båda kvinnorna ha sett bättre dagar, men på senare tider ha de blifvitfattiga, och i en stund af brist och nöd pantsatte hon sitt armband.

Den unge herrn köpte armbandet och begaf sig i väg. Men några dagar senare inträdde han åter, då i sällskap med flickan, som nu var hans fästmö och åt hvilken han köpte ett dyrbart guldur, som han fäst sig vid, när han första gången var här inne.

Nöden hade så att säga stiftat detta äktenskap — för att dock helt visst efter den betan aldrig mer betunga.

När jag lämnade pantbanken, stannade jag en stund under dystra reflexioner

Vid pantlånarns fönster.

I pyntadt pantlånarfönster En exposition jag såg

Af varor i skilda mönster,

Som tillhört båd’ hög och låg.

Från storstadens hörn och kanter De kommit vid brist och nöd

Och utbytts som arma panter Till sist mot en beta bröd.

Där syntes svällande spetsar,

Som prydde en skönhets barm,

När blicken i sälla kretsar Gaf glans så strålande varm.

Och tvänne små skor så nätta! —

En älfva de passat åt,

Med steg så lekande lätta På svindlande blomsterstråt.

Den lilla foten ej dansar i dag uppå rosor mer,

Och sommarens blomsterkransar Ej mer man den hulda ger.

Ditt öde? — En ros, som brutits,

En solglimt, som blef för kort.

En kalk, hvars hjärtblad slutits Och vissnat i förtid bort.

En gyldene ked och ringar Jag varsnade ock till slut;De bytts mot en slant, som klingar, Att drifva nöden ut.

De gifvits som vänskapsskänker, Som tysta tecken af tro,

Fast nu deras strålglans blänker I pantlånarns dunkla bo.

Och tunga tankar sig sprida Kring skatten där innanför — Men plötsligt invid min sida En klagande suck jag hör;

En kvinna vid tårar varma Betraktar de bjärta ting —

Säg, var det din sko, du arma,

Din spets och din vigselring?Bland uteliggare.

Vill man se en profkarta på brottsliga och sedligt förfallna existenser, som utgöra en ständig fara för det allmänna lugnet i Sveriges hufvudstad eller åtminstone kunna sägas göra lif vet obehagligt för den ordentliga och laglydiga befolkningen samt i framstående grad taga polisens vaksamhet och nit i anspråk, så bör man passa på och vara närvarande någon tidig sommarmorgon, då polisen företager en af sina den tiden ganska vanliga razzior för att uppsöka och hopsamla samt i vanliga fall till en mer eller mindre långvarig förlust af den personliga friheten befordra det slags existenser, manliga och kvinnliga hvilka allmänt äro kända under benämningen uteliggare.

Sådana hafva sitt tillhåll flerstädes både, märkvärdigt nog, inom själfva staden och framför allt i dess omnejd. Icke sällan anträffas de vid hamnplatserna, där de finnas hopkrupna och lägrade tillsammans under de till skydd för fraktgods begagnade presenningar, under brohvalf såsom t. ex. Riddarholmsbron, vid de många trappor, som förmedla samfärdseln till de otillgängligare delarna af Södermalm, men som nu äro på väg att försvinna. Bland mera bekanta platser för de stockholmska utelig-garne kunna för öfrigt nämnas bergen bakom södra fattiginrättningen, de aflägsna Djurgårdshöj derna, skogstrakten utanför Roslagstull och kanske allra mest den ganska vidsträckta och för ändamålet väl belägna Lilljansskogen.Icke sällan lyckas efterspanade förbrytare på någon af dessa platser liålla sig gömda en längre eller kortare tid samt därifrån nattetid företaga ströftåg, hvilkas syfte är att ytterligare föröka listan på deras brott mot äganderätten. Men emellertid råka de förr eller senare fast vid någon af de nämnda polisrazziorna.

Det var arla en morgon på eftersommaren här om året, då det lyckades mig att få vara med om en sådan razzia, företagen af en polisstyrka i Lilljansskogen. Det var icke något särdeles stort kap de driftiga polismännen den gången gjorde, men bland de infångade uteliggarna voro åtskilliga, som ansågos särdeles farliga för den allmänna säkerheten. De voro med stort skäl misstänkta för nyligen inom hufvudstaden begångna fräcka in-brottsstölder.

Det var ingen lätt sak för polisen att utspana deras gömställe. Detta befann sig emellertid i ett snår af granbuskar, som gjorts ännu tätare genom en mängd lösa, i snåret instuckna grankvistar. Inuti detta i hög grad otillgängliga snår var marken afröjd, och till skydd mot väder och vind var öfver några stolpar uppsatt en presenning, som sedermera af polisen befanns vara stulen vid Östra stationen.

De två karlar, som härstädes redt sin lägerplats, voro, när de af polisen anträffades, så inbegripna i ett kortspel med hvarandra, att de icke förnummo ljudet af de annalkande polismännens steg och därför foro upp ytterst förskräckta, när dessa ett, tu, tre, för att tala i polisspråk, lade vantarne på dem.

Härtill bidrog väl icke så litet den synbarligen flitiga användning de gjort af de tvänne med den svenska nektarn fyllda literbuteljer, af hvilka den ena ännu halftömd befann sig på det improviserade spelbordet. Men kanske var det icke i mindre mån att tillskrifva det hypnotiska inflytande, som på de båda kortspelande männen utöfvades af en midt emellan dem sittande kvinna.

N

Hon hörde till den icke så ringa klass af kvinnor, som, utgången från hvad man kallar bättre folk, sjunkit ner allt djupare och djupare och slutligen hamnat i de så föraktade utelig-garnes led. Hon hade i sin ungdom varit anställd som guvernant i en greflig familj, hon hade varit uppburen af sina bådemanliga och kvinnliga jämnåriga och af dem varit kallad »Den sköna Helena».

Hur hon kom att sjunka så djupt, som hon slutligen gjorde, är en sorglig historia, som utrymmet icke här tillåter oss att

återgifva. Må det vara nog sagdt, att hon försjönk allt mer och mer och slutligen blef i viss mån ett motstycke till »Trasfröken» så allmänt känd af Stockholms gatpojkar, men henne i ett vä-sendtligt afseende ytterst olik. Under det nämligen »Trasfröken» eller, såsom hon kanske vanligare benämndes, fröken Barége,afskydde allt hvad karlar heter, så var däremot den här ifrågavarande kvinnan så långt ifrån att dela hennes tycke i det fallet, att hon allt jämt syntes sällskapa med män och framför allt med de olyckliga samhällsbarn, som man känner under namnet uteliggare.

Emellertid återgå vi nu till det tillfälle, då poliskonstaplarne på sin razzia efter uteliggare bröto in i detta så sinnrikt anordnade tillhåll för några af de farligasta bland hithörande klass. Konstaplarne kastade sig öfver dem, men de voro snabbt uppe på benen och satte sig till motvärn. En vild brottning uppstod och den ene af dem, en yngre man af en tämligen stark kroppsbyggnad, syntes vara på väg att undkomma sina angripare genom en liten öppning i snåret, men nu lät konstapeln sin hvisselpipa ljuda, och inom några ögonblick voro ett par af hans kamrater på platsen. Med deras tillhjälp öfvermannades de samhällsvåd-liga uteliggarna, förseddes med handklofvar och fördes ned på vägen, där redan åtskilliga af deras olyckskamrater, både män och kvinnor, stodo samlade under polisbevakning.

Somliga af de fasttagna tycktes utan vidare förargelse finna sig i sitt öde, under det andra däremot i mer eller mindre valda kraftord gåfvo uttryck åt sina förbittrade känslor. Detta var icke minst fallet med den förut omtalade kvinnan, hvilken nu, berusad och vild som hon var, snarare visade riktigt ett megära-ansikte än några spår af den fägring, som en gång i tiden skaffat henne benämningen »Den sköna Helena». Hon svepte den brokiga schawl, hon bar öfver sin tämligen solkiga klädning, tätt omkring kroppen och gick till en början häftigt fram och tillbaka inför konstaplarne. Så stannade hon plötsligt, knöt näfven åt dem och ropade:

— Ert pack, får man inte sofva hvar och hur man behagar i den här eländiga sta’n, jag är hvarken någon tjufkona eller fyllkaja, ska’ jag säga er.

Verkliga förhållandet var emellertid, enligt hvad en af polismännen upplyste, att hon var en af de värst anskrifna i polisens handlingar.

Bland männen väckte särskildt en hos mig en djupt nedslående känsla. Jag igenkände i honom en bekant från flyddadagar, en kamrat vid universitetet. Han hade där varit en munter fyr, som aldrig tog studierna särdeles på allvar, men han hade dock till slut lyckats krångla sig igenom medikofilen. Därmed voro emellertid studierna för alltid slut. Han kom till Stockholm, och sedan han förslösat ett litet arf, började för honom ett bohémelif, hvarunder han allt mer förföll och icke sällan stod omnämnd i rättegångsreferaten såsom föröfvare af allehanda bedrägerier. Han hade varit gift med en grönsaksmånglerska, hvilken aflidit, sedan han genom sitt oordentliga lif bragt henne i

elände. Han ryckte häftigt till, när han fick se mig, men vände sig sedan bort, och det var uppenbart, att han ville, att jag skulle låtsas icke känna igen honom.

Under det jag med konstaplarne fortsatte kringströfvandet i skogen, stötte vi icke långt från en af dess utkanter på ett par, en man och en kvinna, som lågo försänkta i djup sömn på bara marken — i en sömn lika lugn, tycktes det, som den patriarken njöt i Betel med stenen till hufvudgärd, fastän de sannolikt icke som han hade några ängladrömmar. Midt emellan dem var ut-

Boken om Stockholm. 59bredd en duk, hvarpå befunno sig ett par kaffekoppar, några återstoder af en saffransbulle och en utdrucken punschbutelj. De voro båda ännu unga, och kvinnans anletsdrag bevarade spår af en viss täckhet. Hvad mannen beträffar, föreföll han att vara eller att hafva varit sjöman, men hans ytterst pussiga och röd-brusiga ansikte vittnade om, att han var djupt sjunken i dryckenskapslasten. Polismännen väckte de båda tämligen omildt och förde dem undan, hvilket försiggick utan nämnvärdt bråk å ute-liggarnes sida. Till en af konstaplarne, som stannade något efter de andra, gjorde jag några frågor om dessa två. Mannen var, meddelade han, en ohjälplig drinkare, hade åtminstone en gång varit straffad för stöld och sedermera bortdömd till tvångsarbete.

— Kvinnan är, fortsatte han, på det hela en beskedlig varelse. Hon är väl, också hon, svag för glaset, men hon kan äfven arbeta duktigt och ordentligt, när hon vill och lyckas erhålla någon tillfällig sysselsättning. Hennes största olycka är, att hon skall vara så tokig i den där karlen, att hon knappast någonsin förmår skiljas från honom. Nå, nu får väl han, som hvarken vill eller kan skaffa sig laga försvar och arbete, sådant på Svartsjö. Och då blir hon nog åter en ordentligare människa, så henne får man väl nu näpsa och släppa.

Det är tyvärr att befara, att det modärna stockholmslifvet har att framte mer än ett sidostycke till denna unga kvinnas historia.En promenad rundt Djurgården.

Af ALBERT ERIKSSON.

»1% IW ånggifte står icke högt i kurs i de kristna länderna och I \ I det är kanske så godt det. Men om staden ingår tve-gifte med skogen och sjön, har ej ens den allra kristligaste någonting att invända däremot. Hvar och en vet, att det blir vackra och friska barn af dylika äktenskap.»

Det var en landskaps- och människomålare, som yttrade det åt mig en dag, då vi vandrade Strandvägen framåt på väg utåt Djurgården. Jag förmodar, att ‘han i denna något tillkrånglade form ville uttala den lika enkla som gamla sanningen, att en stad ligger bäst, när den ligger vid sjön och har skogar i sin omedelbara närhet.

»Ja,» fortsatte han, »tycker du ej som jag, att Djurgården är en förtjusande konkubin åt den där gamle herrn, som i längden skulle finna det fördömdt tråkigt i sitt ständiga sida vid sida med sin vattengemål?»

Jag protesterade icke mot hans uppskattande af den härliga Djurgårdsnaturen, men jag kunde ej underlåta att påpeka det egendomliga i att han, som dock var gammal stockholmare, gjorde »Mälardrottningen» och »den sköna synderskan» till herre och man.

»Det ger jag så många som flyger och far,» svarade han, »det är mycket bättre logik i att göra staden till maskulinum — åtminstone i det här sammanhanget.»Han fick hafva rätt och vi fortsatte öfver Djurgårdsbron. Han hade från början tagit ledningen, eftersom han var den talföraste af oss två, och då han för öfrigt var mycket bättre hemmastadd i omgifningarna än jag, hade jag åtskilliga upplysningar att hämta af hvad han sade och uppmanade honom blott att gå på. Jag vill här nedan söka återgifva hans skildring med så mycket af den ursprungliga lifligheten som möjligt.

* *

*

Hvad säger du alltså om den här profilen, fortsatte han? Är det ej en vacker linje, som bildas af det skogklädda berget med Bredablick och Skansens klockstaplar på krönet? Och partiet där nedanför skämmer ju inte ut

profilen, eller huru? Oskars-terrassens monumentala parti bildar en värdig bakgrund till den ståtliga entrén, hvilken gudskelof ser ut att bli en af hufvud-stadens allra vackraste öppna platser. Som gammal stockholmare kan jag det oaktadt ej annat än beklaga att den gamla Lejon-slätten förvandlats på detta sätt. Där var litet trångt och krokigt i dess alleer, men där fanns en hel del stämning, gammal stämning från den tid, då Stockholm och dess omgifningar be-sjöngos och beskrefvos med kärleksfull ärlighet, ej blott med klingande fraser. Utställningen 1897 kom som en stor kvast och sopade bort alltihop, och nu ha vi det här, som dock är vackert, det med, ehuru på annat sätt. En del är bättre än hvad som fanns förut, t. ex. den nya Djurgårdsbron. De fyra gudastoder, som pryda brons fyra belysningskolonner, ha till mästare — som du kanske vet — herr Rolf Adlersparre, hvilken åtminstone med Tors figur vunnit en succés de rire — titta bara på gudens kolossala akterdel. De andra tre figurerna — hvarför det skall vara gudar, begriper jag inte — föreställa Heimdal, Freja och Frigga och tyckas mig icke hafva något speciellt utmärkt. Jag tycker nästan bäst om kolonnerna, som de stå på.

Här, just vid brons landfäste på Djurgårdssidan, låg ända till 1897 en utvändigt litet konstigt målad byggnad, omgifven af en trädgård. Vi stockholmare kallade den Pontinska villan efterdess forne ägare, protokollssekreteraren Pontin, som anlade trädgården där omkring, men landsortsbor, som kommo dit för första gången och funno, att där serverades öl och läskedrycker, trodde att det var en återstod af Blå porten och kallade stället så, ehuru det aldrig haft något med Blå porten att göra. Blå porten låg visst inte här. Det låg där borta, där du nu ser den stora herrgården midt på Lejonslätten; det finns ej ett spår kvar af det glada utvärdshuset mer än namnet. Som du vet, är det emellertid ej alldeles omöjligt att i en framtid ett nytt Blå porten reser sig på Kaptensudden. Det har åtminstone förelegat ett projekt att där uppföra en restaurant. Skulle projektet en gång bli verklighet, borde »Blå porten» vara den självskrifna benämningen på stället. Det namnet har poetisk klang och är i förväg inarbetadt i stockholmarnes medvetande.

För resten reda vi oss nog med de restauranter vi ha. Vill du ha dig ett friskt glas öl och en smörgås, då du gått dig trött på de många vägarne här, behöfver du blott klifva upp för trappan till Godthems veranda. Den lilla trefliga ölstugan — du vet att byggnaden ursprungligen var uppförd till bostad åt Karl Johan Uddman, den populäre operasångaren, efter hvars favorituttryck stället har sitt namn — gjorde sig under utställningen 1897 så omtyckt, att man fann det fördelaktigt att låta den stå kvar. Du ser, att populariteten räcker än — velocipedstallet är fullt af bicyklar och verandan är full af folk. Skulle där vara allt för fullt, så har du Jägarhyddan, en af Stockholms originellaste frukost- och kvällsrestauranter, ej så långt härifrån. Äfven Jägarhyddan har utställningen 1897 att tacka för sin uppkomst. Man har byggt till den långa verandan och ordnat en gårdsanläggning kring den hundraåriga eken, under hvars grenar det inte smakar så dumt med ett fat kräftor en augustikväll, då månen strör sitt outslitliga silfver från den mörkblåaste himmel, vi ha i Sverige.

Mellan de båda sistnämnda platserna — jag menar inte himmelen och vårt goda fädernesland, utan Godthem och Jägarhyddan — har du vår enda egentliga sommarteater, hvars anor gå ända till slutet af 1700-talet, ehuru det nuvarande Thaliatemp-let invigdes först 1867. Som du vet, för den vidtfamnande di-rektör Ranft spiran öfver denna teater sedan några år tillbaka och låter här uppföra dessa originella pjäser, där afklädnings-rummen äro förlagda till scenen, medan självfva skådespelet får tänkas speladt bakom kulisserna.

Djurgårdsteaterns granne är, som du ser, en i präktig gammal träkyrkostil uppförd byggnad, hvars tjärbruna yttre skarpt sticker af mot de gladare omgifningarna. På gafveln läses att det är Biologiska museet och att det är enastående i sitt slag i hela världen. Det är säkert, att de orden ej stå där på skryt. Skaparen af museet är antagligen den finaste kännare af djur-lifvet, som Sverige någonsin ägt, konservator G. Kolthoff, och att de bilder af lefvande natur, som skådas i museets inre, ej äro tillkomna på måfå, därom öfvertygas man vid första ögonkastet. Med en alldeles öfverraskande trohet äro representanterna för vår fauna från den minsta näbbmusen till vår djurvärlds bjässe, älgen, från gärdsmygen till kungsörnen, insatta i sin miljö af skog, berg, träsk och sjö. Museet hyser äfven ett par högst sevärda landskapsbilder från de arktiska trakterna, en is-hafsgrotta och ett med illusorisk naturtrohet framställdt landskap från östra Grönland. För naturvännen är museet en repetitionskurs utan like, på samma gång det för hufvudstadsbon med hans bristande kännedom om lifvet i skog och mark är ett utmärkt bildningsmedel.

Jag nämnde nyss »herrgården» midt på slätten. Det är naturligtvis icke någon herrgård i egentlig mening, det är en villa, blott något större tilltagen och bättre utrustad än villor i regeln pläga vara. Hvad den har för namn? Jag känner ingen annan benämning än »Wicanderska villan» efter ägaren, konsul Wicander. Hvad den är byggd i för stil? Arkitekten är Carl Möller och ett kompetent omdöme om arkitekturen i villan får du, om du slår upp »Boken om Stockholm» och läser hvad där står på sidan 281. Hufvudbyggnaden är icke från grunden ny, utan har tillkommit genom en grundlig om- och tillbyggnad af den s. k. Brinckska villan, som i början af 1880-talet öfvergick i händerna på generalkonsul Liljewalch och 1897 apterades till kvarter för pressens utställningsafdelning. Villan var ursprungligen uppförd af grosshandlare Brinck.Säga livad man vill om »herrgården», den har ett afunds* värdt läge — tänk på de härliga solnppgångarne öfver Djur-gårdsbrunnsviken — och tack vare den rymliga slätten slås den icke ihjäl af sin mäktiga granne i väster, Djurgårdens och en af Stockholms största praktbyggnader, Nordiska museet.

Nordiska museet, som i färdig gestalt kommer att behärska icke blott Djurgårdsentrén utan äfven Nybroviken och Strandvägens stolta palatsrad, blir säkerligen Stockholms näst slottet monumentalaste byggnad. Först och främst är valet af läge all-

Gröna Lunds Tivoli.

deles oöfverträffiigt och sedan har arkitekten — det är som du vet professor Clason — format byggnaden i en stil, som i ädelt lugn och mäktighet tyckes mig erinra om dessa gamla på samma gång visa och starka hjältar, hvilkas namn pryda vår fornhistoria, Du skall se det här, när galervarfvets mur och skjul en gång kommit bort — förr eller senare slår väl timmen för denna hiskliga vrå! Jag förutsätter nämligen, att området kommer att förvärf vas till Nordiska museet eller i hvarje fall slipper bli platsen för en ny stadsdel. Jag tror, jag skulle vilja se det plan-teradt med löfträd, t. ex. popplar, som vi ha så litet af i Stockholm.Det Djurgården, vi hittills gått igenom, har hufvudsakligen fått sin form efter 1897; när vi nu gått öfver den mark, där det gamla Alkärret låg — det ännu populära namnet säger dig hvilken roll platsen spelade i gångna dagars djurgårdslif — komma vi in på det klassiska Djurgården. Här, där de låga husen gyttra ihop sig bortom spårvagnarnes och färjornas af-stjälpningsplats, Allmänna gränd, hittar du en bit af en gammal

Från Gröna Lunds Tivoli.

kåkstad, där tonerna från Bellmans luta ännu sjunga i väggarna, när du går genom Långa gatan en majnatt. Här ligger Gröna lund.

Då stockholmaren nu för tiden talar om Gröna lund, menar han Gröna lunds tivoli. Detta Gröna lund är nu en ersättning för hvad Alkärret för några år sedan var för gardist- och gatuarbetarepubliken och de lediga jungfrurna. Men Alkärret var större, frekventerades lifligare och det gick också gladare till där. Du skulle ha varit med på Lützes kafé. Jag glömmer aldrigLützes vackra flickor ... Ja, du må tro, där kunde man träffa på riktiga högdjur ibland.

När Alkärret började planeras 1896, flyttade man hela härligheten med kraftmätare, akrobat- och knifkastningstält, gungor, karuseller o. s. v. öfver till Gröna lund, men man kunde icke flytta öfver det glada lifvet och Gröna lund torde aldrig bli, hvad Alkärret var. Men alltid kan det löna mödan att titta in

Hasselbacken.

där en eller annan gång, helst en söndag, då man kan tro sig försatt till en marknadsplats med dess billiga folknöjen.

För att få någon bellmansstämning här får man gå ut på gatan. Det långa, originella trähuset med sitt utskjutande loft, som stödes af stolpar, ställda på sned in mot husfoten, är en äkta kvarlefva från den tid, då Bellman sjöng och Ulla dansade. Tänk dig, att de här rödstrukna väggarna darrat vid larmet på »Sista balen på Gröna lund». Eller tänk dig ingenting, utan tag din Bellman med dig hit ut en dag och läs.

Boken om Stockholm. 60Framsidan af kåkstaden, d. v. s. den som vetter åt Djur-gårdsslätten, är en rad af kaféer,

bland hvilka Lilla Hasselbacken intar hedersplatsen. Lilla Hasselbacken är till hälften en frilufts-restaurant och en ganska gouterad sådan, som hämtar sin publik bland den enklare medelklassen samt bland de stadslifvets zigenare, som uppträda på cirkus och varietéer. Men hela denna sida af slätten är blott en matt återspegling af den motsatta

Entrén till Hasselbacken.

sidan, där nöjestempel af en förkrossande storlek och glans förenat sig i en oemotståndlig falang.

Först ha vi Hasselbacken, detta öfver allt Sveriges land och äfven där utanför bekanta sommarvärdshus, pompöst och rikt, med sina festmiddagar, sin gardesmusikkår, sin alltid glada aftonpublik, sin drömmande Bellman och sin Bellmansek, sina dyra priser och sina ohöfliga uppassare. Första maj, Bellmansdagen samt kapplöpningsdagarne höst och vår äro fyra årligen återkommande glanspunkter i friluftssäsongen å Hasselbacken. Ingeni den belägenhet, att han kan ta ett bord ute på backen och dricka kaffe och punsch, medan han tyssnar till musiken och ser stjärnorna träda fram på den mörkblå himmelen, som synes dubbelt mörk mot det Jjus, hvarmed båglampor, glödlampor och gaslågor i

stockholmare med någon ambition kan då underlåta att pr droska, spårvagn eller färja bege sig dit ut och förstöra minst ett par tior. Den som icke har råd att äta middag där, är dock alltidoändligt antal göra kvällen och natten på Hasselbäcken nästan lika ljusa som dagen.

Det Hasselbacken, vi känna, öppnades den 1 maj 1853 af konditorn Wilhelm Davidson, men har sedan dess genom utvidgningar och terrasseringar betydligt ändrat utseende. Ursprungligen kallades stället Fågelsången och på Bellmans tid låg där en sämre krog och under samma ek, där den store sångaren nu sitter i brons, satt han fordom lifs lefvande och betraktade den tidens Hasselbackslif. Efter att ha genomgått växlande öden, varit utvärdshus och därpå privat sommarställe — som sådant omdöpt till Ludvigsro — inköptes stället 1852 af ofvan nämnde konditor Davidson, som däraf skapade Djurgårdens förnämsta restaurant. Sedan Davidsons död 1883 innehafves Hasselbacken af hans söner, herrar M. och E. Davidson, under hvilka det storartade etablissementet ingalunda gått tillbaka.

Att på e^i promenad som denna dra dig med genom alla lokalerna skulle ha sig svårt. Du har naturligtvis själf sett Mohriska templet, som ligger där till vänster, men har du också sett Pariserkaféet där borta på motsatta sidan? Jag skall anförtro dig, att den hörnan är den, jag tycker bäst om. Har du sett de parisiska limfärgsmålningarna, som gifvit kaféet dess namn? Det är stiliga saker. Verandan utanför är en historisk plats. Där brukade Soto Mayor sitta nästan hvarje dag. Nu sitta där visst presidenter och generaldirektörer och andra höga ämbetsmän. Från vänstra ändan af verandan har jag många minnen från den tid, då en stor del af våra journalister och konstnärer hade sitt stambord där. Det var en glad tid . . .

Men låt oss smita från denna minnenas plats ut på Djur-gårdsslätten. Där har du folknöjena i sin linda. Där spelar den blinde, den halte, den lame, där förevisar allt lemmalytt sitt elände under ackompagnement af musik, och hvar du ser på slätten, är där samlad en liten människoö kring en jämrande centralpunkt. Den största ön bildas kring Kasperteatern, som verkligen kan roa äfven stora, om den skötes med tillbörlig talang. Nu för tiden tror jag Kasper är på dekadans. Men förr, under den gamle kvicke och fyndige Hausmanns »direktörsskap» vär dptta genuina Djurgårdsnöje en verklig dragningskraft fördet unga Stockholm och stundom kunde män få se ett elegant ekipage stanna framför skåpet och unga damer och deras kavaljerer kasta en hvit slant in till den gamle tysken med den lustiga brytningen och de roliga replikerna.

Om den gamla Manégen, numera Djurgårdscirkus, Hasselbackens närmaste granne i sydost — på motsatta sidan ha vi Byströms villa, en dyrbar men icke vacker byggnad, som nu

äges af juvelerare Christian Hammer och är fylld af hans konstskatter — om f. d. Manegen alltså har jag ingenting annat att säga dig än att den var ett ridhus och blef en cirkus och som sådan nyligen upplefvat ett par perioder af popularitet, nämligen såsom cirkus Tanti — du minns den omtyckte clownen, som blef cirkusdirektör — och såsom cirkus Varieté, hvilket tyckes vara nästan den mest omtyckta formen för en cirkus här i staden.

Cirkusverandan är ett trefligt tillhåll på sommarkvällarna.

Kasperteatern.Efter Manegen ha vi det forna Pohlsro, nnmera Alhambra, en hopkoppling af varietéteater, restanrant och kafé. Stället är muntert, om också publiken icke är förstklassig. Alhambra torde till gagnet 0111 också ej till namnet i någon mån motsvara de utländska städernas nattkaféer. Observera, att jag sade i någon mån. De fåvitska jungfrur, om hvilka man köpslår på denna börs, äro knappast ens sekunda vara.

Tivoli, som ligger här bredvid, har haft sin storhetstid och får den aldrig åter. Det var storartadt anlagdt med zoologisk trädgård och förlustelser af otaliga slag, men den mäktige grannen där ofvanför växte det bokstafligen öfver hufvudet. När Skansen inköpte öfre Tivoliområdet, hade denna del af Tivoli blifvit öfverflödig genom Skansen och kunde endast genom att inkorporeras med konkurrenten bli någonting igen. Nedre Tivoli, d. v. s. Kristallsalongen och Victoriateatern, blomstra däremot under sina forna ägare, Tivolibolaget med direktör Anshelm Berg, Tivolis egentlige skapare, i spetsen. En verklig glansperiod har nedre Tivoli vid sekelskiftet haft under fru Hofmann-Uddgren, som med sin välskötta varieté dragit halfva Stockholm dit ut.

Där kunde dock gå rätt muntert till äfven på öfre Tivoli, t. ex. på söndagarna. Hela sandplanen framför sommarteatern och backen bortåt karusellen voro förvandlade till en ofantlig blomstersäng, där blommorna voro människohufvuden med mer eller mindre brokiga hattar. Det lönade sig ej att söka tränga sig igenom den kompakta massan, men öfver de tusen hufvudena kunde man kanske skymta öfre delen af en baraxlad och bar-armad chansonett, som från teaterns tiljor sökte tjusa de tusen med någon sorts toner.

Trapporna upp till Tivoliplatån voro inte precis förstklassiga, med sina fula trappsteg af dålig sten och cement, men platån var och är absolut af första klassen. Där uppe låg en liten dansbana, där man en söndagskväll kunde få se ett tiotal par svänga om i kväsarvalsen så hemskt allvarliga, som om de dansat efter »Jag går mot döden hvar jag går». Vid terrassens östra ända låg en större dansbana, hvilken på dylika folksöndagar brukade vara en enda röra af snurrande par.Alhambra.Som du vet, gjorde Tivoli ett tag ett försök att dra folk med ballon captif. Det gick inte, antagligen därför att ballongen inte orkade med fler än en i sänder, Ballongplanen låg uppe på öfre platån och var afhägnad med en ståltrådslina och några träbockar. Du vet, att utsikten är praktfull där uppifrån, men den blir naturligtvis åtskilligt styfvare, när man kommer 200 meter högre. Herrar och damer gingo upp utan att hissna, och det började bli en omtyckt sport att gå upp i ballon captif. Men det bar sig väl inte. Jag var också uppe en gång. Gondolen slog ett par kryss och så började jorden sjunka och ju längre den sjönk, desto större blef den och desto mindre blef allt, som krälade på den och stack upp öfver dess yta. Till sist var alltihop bara en stor tafla med några små knölar. När jag lutade mig ut öfver gondolkanten, såg jag den längste af mina vänner sitta under ett träd. Han såg ut som en liten jordloppa, som hvilar sig i skuggan af ett ogräs.

Det kändes ej ett ryck, när ballongen på 200 meters höjd slutade uppfärden. Den hängde så stilla som om den hängt på en krok i ett tak. Rundt horisonten låg blygrå solrök, i nordväst stack solen några eldspjut mellan molnen, i sydost kom redan skuggan af natten, och midt under oss steg musiken från Hasselbacken och Djurgårdens öfriga glädjeställen. Serverings-platserna i det fria sågo. ut som gråpapperslappar fullsatta med häftstift. Skansens dansbana var en liten kaka med några smulor rödt och hvitt socker i en ring. Stockholm tog sig ut som ott par lastbryggor vid ett stort tegelbruk, som man icke såg. Sedan var landskapet blott en karta, där jag ytterligare endast urskilde de ljusa väggarna af Vaxholms fästning.

Kvarten skred — man fick vara uppe en kvart för fem kronor — så tutade ballongföraren i sitt horn och utan ringaste ryckning började nedfärden från solen, den lätta luften och den vida vyn. Jorden blef åter allt mindre och knölarna på den allt större, jordloppan under ogräset blef åter en 6 7« fot lång människa — och plötsligt sträcktes fånglinorna, gondolen vände sig rundt, äntrades af ett halftjog karlar och vi hoppade ur. Så gick en ballon-captif-uppstigning till på Tivoli nådens år 1900. —Förbi Tivolis festliga entré med dess virrvarr af spiror och hnfvar gå vi bort till det angränsande Novilla, det yttersta i raden af Djurgårdsslättens nöjestempel. Det är ett varieté- och musikkafé, en kroasering af Hasselbacken och Alhambra. På dess terass får man ofta höra god musik, och jag har ingen anledning tro, att varietén här står lägre än Alhambras, speciellt

Från ”Tysta stigen”.

när vår främste svenske varieté-bondkomiker Lars Bondeson uppträder här. Novilla har för öfrigt, liksom flera af de förut nämnda ställena, sina egentliga anor från 1830-talet och hade 1843 äran öppna sina portar för det första studentmötet i Stockholm. Chansonettbedårade varietébeundrare bruka nu om förmiddagarna uppträda på verandan i sällskap med sina civilklädda donnor.

Det har inte katten lust att peka ut och namngifva för dig alla de olika husen på andra sidan stora vägen; och Beckholmen med dess gamla rostiga ångare och högar af järnskrot, Rosenviks varf och allt det där, det är, gudskelof, bortskymdt för oss. Låt oss gå Tysta stigen, så slippa vi den dammiga bygatan där nere och få oss en minuts skogspromenad.

Här är vackert, idyiliskt, och här finns på ledighetsdagar godt om herdar och herdinnor i det gröna. Herdarne äro ölut-körare, handtverksgesäller o. s. v. — en del torde vara absolut odefinierbara — och herdinnorna äro företrädesvis dalkullor och den species af lösa fruntimmer, som går under namnet berglärkor. Tysta stigen gör knappast skäl för sitt namn, när ölhalf-vorna eldat andarne och de öfverströmmande känslorna tolkas i sång till dragklaverets toner. Och när ölet tagit ut sin rätt och herdar och herdinnor stupat och blifvit liggande, så blir här ändå icke riktigt tyst — ja, jag behöfver väl inte närmare ingå på hvad det då är för ljud, som störa Tysta stigens tystnad . . .

Tysta stigen är den led, som närmast binder ihop fröjdernas Djurgård med denna Djurgårds yttersta utpost åt den sida, vi vandra på, jag menar Bellmansro. Stället är icke något gammalt Bellmansställe, som du kanske tror. Det uppkom i samband med resandet af Bellmans byst, i det en framsynt konditor vid namn Carlmark då skaffade sig tillåtelse att bebygga platsen. Detta var 1829. Redan 1832 fick emellertid den första anspråkslösa byggnaden lämna rum för en större paviljong, som i sin tur år 1896 efterträddes af den nuvarande byggnaden med dess näpna fasad i enkel italiensk renässans, öfverskuggad af två väldiga ekar, som äro inbyggda i verandan.

Bellmansro är ett trefligt ställe när som helst — på vintern brukar det vara ett älsklingsnöje för många stockholmare att åka i släde dit ut och dricka glögg — men lifligast är där Bellmans-dagen den 26 juli.

Jag skall säga dig en sak — eller kanske tre. Man känner inte Bellman riktigt, innan man lärt känna Stockholm och stock-holmarne, man känner inte stockholmarne riktigt, förr än man sett dem fira Bellmansdagen, och man vet icke hvad en äkta Bellmansdag är, ifall den icke kommer med regn.Stockholmaren är en lättsinnig människa, men så lättsinnig har jag ännu icke sett någon, att han gått ut utan paraply en Bellmansdag. Har han blott sitt paraply, så må det regna med

yrte-.

ämbar, det biter på hans glada lättsinne som vatten på gäss. Han skall prompt ut till Bellmans-ro, har han barn och blomma, så tar han dem med, plus en matkorg, och lefver lifvet i det gröna, tills hela familjen flyter i en vattuflod. Han litar alltid molnkåpan skall spricka och solen vara vänlig och torka

På Bellmansro.

på, att honom,innan hon går ned. I af vaktan härpå förflyttar han sig till något af de hundratals borden på utvärdshusets verandor eller under ekarna i backen där framför och väter ytterligare ned sig innantill.

Så är det alla år. Du kommer ut till Bellmansro, t. ex. vid 7-tiden på eftermiddagen, tränger dig på tvären genom folkmassan, får dig med nöd ett inklämdt bord — det kan också hända, att du får nöja dig med en fönsterbräda, sedan fönstret blifvit aflyft — och tar en öfverblick öfver folket. Tillströmningen pågår oafbrutet, och efter hand sitta där två människor på hvar stol. Till och med kvinnor och barn dricka punsch. Rundt den provisoriska inhägnaden kring Bellmansbysten och de likaledes för tillfället uppförda musik- och sångareestraderna stå alla de tusen, som inga stolar och bord fått, packade inpå hvarandra, de främre med hälarna på de bakom ståendes tår och så undan för undan, hopfiltade såsom människomassor alltid bli, när de skocka sig kring en allas intresse samlande medelpunkt.

Och nu skall jag säga dig ännu en sak. Det hjälper icke hvad kallgrinare och kritikastrar säga. Om det också

bland de tusen blott finnes tio, som verkligen förstå hvad den mannen var, som de ära såsom lärofader och husskald, så sända dock de flesta individer i massan en tacksam blick upp till hans bild, hvars stora bronshufvud med vinrankan gömd under en frisk eklöfskrans lutar sig i tankar, nej, i toner och i syner. Hvad vore eljest vår Bellmansfest, om de icke gjorde det?

Men mest väntar massan på sången. Hvar femte minut halas klockorna ur västfickorna och frågorna hagla: Kommer inte Par Brikoll, Bellmanskören, Allmänna sångföreningen? Och kyparne svara naturligtvis på alla frågor: Kommer strax!

Andtligen så där bortåt åttatiden ser du sångarne tåga upp framför bysten. Vi anta att himlen är så nådig att för en stund tillåta oss fälla ned paraplyerna, så att vi få händerna fria till applåder. De, som prata uppe på verandan, bli nedtystade, om de icke tystna själfmant. Allas öron spännas, och om du ser efter, skall du se, hur Bronsbellman själf sträcker på halsen för att lyss.

Taktpinnen svänges. Klang, hvad buteljer, Ulla!. . . Drick ur ditt glas, knäpp på strängen och sjung om lifvets vår. . .Hör böljorna svalla — Venus vill befalla! Movitz blåste en konsert — Hvem är som ej vår broder minns? Och så »Hör oss, Svea», som alltid måste sjungas da capo.

Applåderna smattra som ett stenregn på ett plåttak, och så komma nya sångare. Men vi ha sett och hört nog för denna gång.

Jag vet inte, om jag orkar trafva med dig kring hela den öfriga Djurgården. Du går nog själf ut där en dag och ser att den är den ljufligaste lustgård med skog och berg och åkrar och ängar, vägar och villor och slott och kojor. Jag är säker på att om Rudbeck kunnat bevisa, att paradiset legat i Sverige, skulle det ha legat vid Djurgårdsbrunnsviken mellan Skansen och Rosendal.

Innan vi ge oss öfver till Djurgårdsbrunnssidan, vill jag bara påpeka några vackra platser för dig här på södra sidan. Där nere mellan landsvägen och segelleden ligger Friesens park, som spelade större roll i Djurgårdslifvet under gångna dagar än den nu gör. Här ligger Biskopsudden, där Karl XV: s gemål, drottning Lovisa, landsteg — under ösregn — då hon första gången såsom drottning anlände till Sverige. Här ligger Valde-marsudden med sin för alla stockholmare välbekanta holländska kvarn, hvilken visst 'inte blef ditsatt bara som dekoration, som jag hört folk tro, utan tjänat nyttan såsom oljekvarn, då här på 1750-talet anlades ett oljeslageri. Bredvid har som bekant prins Eugen med artistisk blick funnit platsen för sitt sommarställe. Utmed Strandvägen från Friesens park ha vi ett par vackra villaanläggningar, Listonhill och Alnäs, hvarefter vi komma till det halft slotts-, halft kasärnliknande Manilla, det vidt bekanta stora döfstummeinstitutet. Efter detta kommer Täcka udden med dess palatslika hufvudbyggnad, utanför hvilken ägarens, bankdirektör Wallenbergs hvita lustjakt sommartiden gungar på vågen. Borta där segelleden vidgar sig, ha vi Blockhusudden eller Stora Sjötullen. Det förra namnet har platsen fått däraf, att Gustaf Vasa under sin belägring af Stockholm här uppförde ett blockhus uppe på bergklinten, det senare namnet härleder sig från den tid, då här var tullstation.

Ta vi nu af tvärs öfver ön, komma vi till prins Karls och prinsessan Ingeborgs vackert belägna landsställe Parkudden, hvarshvita hufvudbyggnad med det röda tegeltaket möter hvarje inseglande som en vänlig hälsning.

Nu äro vi på Djurgårdens norra sida. Vägen här går öfver ett f. d. träsk, Isbladsträsket, utmed kanalen fram till Djurgårdsbrunn. Vi gå väl öfver bron och slå oss ned i utvärdshusets trädgård? J.ag är alldeles uttröttad. Det känns i benen äfven om det är paradiset man går i. Jag tar ej ett steg, förr än jag får mat och dryck. Där framme är det såsom jag förut sagt, mycket vackert, men jag orkar inte dit. Där ligger Rosendal,

Från Djurgårdsslätten.

»en stor urna med ett litet slott bredvid». Urnan är af Elf-dalens porfyr. Slottet var skogvaktarboställe, innan det blef kungligt slott. Längre in mot staden har du utmed viken det vackra Sirishof, som fått sitt vackra namn efter en öfverstekam-marherre Pipers favorithynda, Siri. Den prydliga villan i chateau-stil och omgifven af en vacker trädgårdsanläggning äges nu af direktör A. O. Wallenbergs efterlämnade maka, fru Anna Wallen-berg. Uppe i backen tvärs öfver vägen har du en liten originell servering: ett stort tält framför ett litet stånd. Det stora tältet

stod förr på Djurgårdsslätten och då det erinrade om en»markis», döptes det af folkhumorn till »markisinnan». Men nu får du ej höra ett ord mer af mig!

Min vän landskaps- och människomålaren och jag intogo därpå en delikat kräftsupé på det omtyckta och lifligt besökta Djurgårdsbrunns värdshus, där han blott anmärkte, att den ryktbarhet för vackra uppasserskor, som stället fordom åtnjöt, nu hade försvunnit — med fullt skäl, efter hvad vi båda trodde oss kunna konstatera.Kom hit en stund från lifvets larm En vintrig dag, en sommarvarm, Här skall förvisst på någon stig En hembygdshälsning möta dig.

Hör vargen tjuta, trasten slå,

Se alla svenska blommor små Och ungdom, dansande som förr På ängen framför stugudörr!

andrar man öfver den nya Djurgårdsbron Lejonslätten fram, förbi den plats, där Nordiska museets storslagna byggnad reser sina tinnar, och skådar snedt framåt åt motsatta hållet, mötes blickenaf en lnmmig höjd, till hvilken leder upp en brant slingrande väg, kantad af hvitskimrande granitmurar och afslutad i en balustradomgifven terrass. Där uppe ligger Nordiska museets friluftshem, det ännu blott tio år gamla och likväl redan så härligt blomstrande Skansen. Det är, om man så vill uttrycka sig, ett syskon till det omkring aderton år äldre Nordiska museet, och båda äro de barn af samme mästare, dr Arthur Hazelius, fräjdad vida utom vårt lands gränser.

I planen för vår uppsats ingår ej att söka skrifva denne mans historia; hon skulle kräfva för många blad. Skansen har däremot själf trots sin ungdom en vacker bana bakom sig och bör af allt att döma kunna hoppas mycket af framtiden. Den 24 oktober 1898 firade Nordiska museet högtidligen sitt tjugu-femårsminne med en värdig och i hög grad anslående fest på sitt vackra Skansen, hvilket vi nu skola egna några ord.

Svårt torde vara att påvisa något enskildt eller offentligt företag, någon institution i Sverige, hvilken rönt ett varmare mottagande af hög och låg eller haft att glädja sig åt en mera snabb och storartad utveckling, än Skansen. Det är en prydnad och en skatt ej blott för hufvudstaden, utan äfven för hela riket, det är populärt i ordets ädlaste bemärkelse.

Den som ej erfarit, hvad fosterlandskärlek är, kan ej rätt uppskatta Skansen; men älskar du hem och land, är du i stånd att känna vördnad och tacksamhet för, hvad fädren uträttat och lämnat oss i arf, då framstår Skansen för dig som en bland de skönaste skapelser vårt land äger.

* *

Skansens tillkomst och utveckling äro ett snart sagt enastående vackert resultat af en enda mans okufliga energi, understödd af hundratals personers intresse och frikostighet.

Nordiska museets många lokaler vid Drottninggatan samt paviljongen på Framnäs hade redan länge visat sig otillräckliga att inrymma museets ansenliga och snabbt tillväxande samlingar, och därjämte hade hos dr Hazelius planen uppstått att vid sidan om de bekanta interiörerna i museets paviljonger söka framställa

Boken om Stockholm. 62äfven hela byggnader, som kunde anses typiska för de nordiska landen under olika tider. Ar 1885 inköpte han i Mora socken i Dalarne den högstuga, som sedermera 1891 flyttades till Skansen, samt anskaffade dessutom inredning för åtskilliga typiska allmogehem, ja, han lät till och med uppgöra mätningar och ritningar till hela byar. Meningen var till en början att å det af grefve W. von Hallwyl skänkta Framnäsområdet anlägga äldre, nordiska byggnader, men snart öppnade sig utsikter till förverkligandet af vida längre gående planer, nämligen anläggandet af ett folk-loristiskt kulturhistoriskt friluftsmuseum.

Den 2 mars 1891 inköpte dr Hazelius för en summa af 25,000 kr. lägenheten Skansen från juveleraren Chr. Hammer, började genast ordna platsen och ditföra stugor, och bedrefs arbetet härmed så raskt, att Skansen den 11 oktober samma år kunde fira sin invigningsfest. Redan den 1 januari 1892 hade äfven Belvedéreområdet förvärfvats för 100,000 kr. från byggmästaren A. G. Janson, hvilken inköpssumma åvägabragts på sådant sätt, att dr Hazelius lyckats förmå 110 personer att för ändamålet hvardera under tio år lämna årligen 1,000 kr. Sedan därefter år 1896 nedra Skansområdet förvärfvats för en summa af 50,000 kr., Sevillaområdet 1898 för 38,000 kr.,

samt konungen upplåtit besittningsrätten till det klippområde, som ligger utanför nedre Skansens mot staden vettande terrass, äfvensom till ett område gent emot Framnäs, omfattar Skansen ett sammanlagdt område af 237,204 kv.-m.

Under tiden förvärfvades och tillströmmade som gåfvor en ofantlig mängd föremål af etnografiskt-kulturhistoriskt slag, äfvensom växter och djur, allt medan styresmannen lik en god konung i sitt lilla rike lät anlägga vägar, spränga dammar, rödja, bygga och plantera. Med glädje och stolthet kunde han redan betrakta sitt verk, men hvila var icke hans lust. Oafbrutet nya förvärf, nya planer och anläggningar samt, för att skaffa medel till de oerhörda kostnadernas bestridande, nya idéer till fester och förlustelser, bidragande att locka allmänheten i växande skaror till Skansen.

* *Innan vi inlåta oss på en närmare skildring af det nuvarande Skansen, skola vi söka besvara en fråga, som helt visst mången af våra läsare redan gjort, nämligen hvad man vet om Skansens tidigare historia, och hvarifrån dess namn kommit. I sin bok om »Kongl. Djurgården» omtalar J. P. Tollstorp, att traktör Klingberg, hvilken på 30 år erhållit besittningsrätten till »Skantzen», år 1813 öfverlät densamma till grossh. John Burg-man, som började ordna och plantera det höga, då skogbeväxta berg, som behärskade ingången till Djurgården. Ar 1817 finner man »Skantzen» på Djurgården upptagen på W. M. Carpelans karta, och möjligen förekommer detta namn på platsen äfven å någon äldre karta. »Nu mera är» — skrifver N. W. Lundeqvist 1829 i »Stockholms stads historia» — »högst uppe på berget en stenmur anlagd, försedd med ett prydligt staket, liksom hela den innanför belägna parken, hvilken är genom flere gångar delad i hlomsterqvarter och öfverallt prydd med träd och buskar.»

Enligt hvad J. E. Rydqvist m. fl. upplysa, skall benämningen Skansen icke vara att hänföra till några verkliga befästningar, utan har den uppkommit däraf, att dåvarande arfprinsen (sedermera Oscar den förste) med tillhjälp af sina kavaljerer där uppförde en liten skans af lösbrutna stenar, i anledning hvaraf stället kallades »Prins Oscars skans» och slutligen förkorthetens skull endast Skansen. Efter Burgman öfvertog hans måg grossh. Adolf Fredholm detta ställe,’ och efter dennes död köptes Skansen af grossh. Adolf Berghman, kallad »skånske prinsen». Sedermera tillhörde Skansen juvelerare Hammer, tills det omsider, såsom ofvan omtalats, genom dr Hazelius’ omtanke hamnade i Nordiska museets ägo.

* *

Huru skall jag nu på de få sidor, hvilka stå till mitt förfogande, kunna bäst tydliggöra Skansens ändamål, skildra dess natur, byggnader och många olikartade föremål; huru skall jag rätt kunna återgifva lifvet däruppe i stilla ensamhet och under festernas brokiga vimmel; huru tolka de känslor och tankar, som födas under vistandet däruppe på denna sällsamma plats? Am-net är hardt när outtömligt, och läsaren kan här endast bjudas några flyktiga, mycket ofullständiga teckningar.

Skansens uppgift är, i korthet uttryckt, att framställa nordisk natur och nordiskt kulturlif från skilda tider i så vidt möjligt lefvande och sanna bilder. Skansen är, om man så vill, en storartad nationalteater, som fått sina kulisser af naturen själf, sina rekvisita af svenska folket under generationer, och hvars skådespelare äro amatörer, utförande roller i stycken med fosterländska motiv.

Låt oss nu först, vandrande öfver det vidsträckta området, iakttaga de rika bidrag Flora välvilligt lämnat till denna enastående anstalt. Redan när man på af stånd nalkas Skansen, smekes ögat af den yppiga grönska, som kröner bergsplatån, och, kommen dit upp medels den bekväma bergbanan eller uppför de breda vackra vägarne, skall du snart nog finna hvilken ofantlig mängd af olika slags blommor, buskar och träd här finnes representerad, alla nordiska eller sedan länge hos oss acklimatiserade. Men huru fritt och naturligt Skansens växtlif än synes vara, nedläggas dock stor insikt, mycken möda och kostnad på, att detta omfattande friluftsmuseum äfven må fylla uppgiften att vara en / botanisk trädgård. Det torde vara svårt att nämna ett svenskt löfträd, som ej är företrädt däruppe. Till och med boken finner man, och barrträden i sina skiftande färgnyanser bidraga särskildt till att förläna landskapet en äkta nordisk prägel.

Och bland blomstrens skara får man likaledes se arter från vårt långsträckta lands 'mest skilda trakter, såsom fjällbruden och alprosen från Lappmarkens fjällvidder och den sällsynta gotländska »våradonis». På Skansen finnas skuggiga platser och öppna soliga fält, stenbunden torr mark och fuktiga ställen; de olika växterna planteras på de för dem lämpligaste lokalerna, hvarvid hänsyn samtidigt tages till topografiska kraf, och fullständigas härigenom bilden af de olika landskapens lif och natur. Vid lapplägret t. ex. äro en hel del fjällväxter representerade, och kring stugorna frodas våra gamla svenska kulturväxter. På vallarne upptäcker man de flesta af våra svenska ängsblommor, på dammarnes yta simma hvita, gula och röda näckrosor, flere till hafsstrandfloran hörande växter påträffas äfven, och särskildtmå framhållas åtskilliga praktfulla ormbunksarter. Och år ifrån år blir Skansens flora allt rikare och praktfullare, så att här snart erbjuder sig en botanisk trädgård af icke ringa intresse och värde för den, som älskar att studera våra inhemska växter. Och slutligen må omnämnas en vid den s. k. vaktstugan belägen köksträdgård med omkring 50 arter i Sverige odlade, matnyttiga växter.

Och nu, hvilka varelser bo och bygga väl i denna af en naturlig fägring så gynnade trädgård? Af människor är det ej många. Nattetid residerade Skansens skapare och styresman, dr Hazelius, så godt som ensam i sitt »lilla Sverige».

I en gammal enkel, gulmålad tvåvåningsbyggnad af trä, skuggad af åldriga träd och med blomsterhölj da gräsmattor utanför, förde han sin milda spira med aldrig sviktande kraft. Ty kraft fordrades det förvisso att på egna skuldror bära och vidmakthålla ett jätteverk, sådant som detta. Den lille mannen med det lifliga och energiska ansiktet och det vänliga leendet syntes sällan men fanns dock öfver allt på området däruppe. Det var rent af tur att någon gång . få se en skymt af honom, och ändå var han i verksamhet bittida och sent, öfvervakade allt, kände allt, hvarje träd, hvarje sten på sitt kära Skansen. Nu har den nye styresmannen för Skansen,

Arthur Hazelii son, fil. licentiaten Gunnar Hazelius, sin bostad i gula villan.

Men äfven när människoskarorna, hvilka ibland infinna sig i många tiotusental om dagen, icke befolka Skansen, är där ingalunda brist på lif.

Skansens zoologiska trädgård, hvilken för närvarande torde räkna ett 50-tal arter däggdjur och 140 olika slags fåglar, alla skandinaviska, är i sitt slag alldeles säkert utan motstycke i världen. Väldiga isbjörnar tumla om och dyka ned i djupa klippdammar, bruna nallar trifvas godt i sina hålor, vargen tjuter, räf, lo och en hel mängd andra af våra fyrfota rofdjur hafva här sin tillvaro; och bland fredligt sinnade djur ser man ståtliga älgar, graciösa hjortar, renar, kor och hundar m. fl. husdjur. Och

Hazelius i hvardagslag.hvilken otalig mängd af fåglar sedan! I väldiga, öfver träd-topparne sig höjande burar blicka örnarne ut öfver land och sjö, ugglor, ufvar och falkar uppstämma nattetid sina hemska läten, medan om dagen luften fylles af det ljufliga kvittret och sångerna från snart sagdt alla arter af våra inhemska småfåglar. Dessa fågelburar, där fasanen promenerar med sitt eleganta släp, orren spelar och finkar och trastar täfla i välljud, höra till det. mest intressanta Skansen har att bjuda på.

Icke mindre väl och rikhaltigt företrädd är den fauna, som lefver vid och på våra sjöar och hafsstränder, och bland annat må nämnas den sällsynt förekommande svarta storken, hvaraf Skansen lyckats förvärfva flera exemplar.

Men det skulle leda för långt att söka uppräkna alla de djur, som här trifvas och hafva sin varelse. Och att de trifvas, därom lider intet tvifvel. Sommartiden hafva de svala hålor att taga sin tillflykt till, och vintern motse de med lugn, vetande att de, skyddade mot sina fiender bland andra djur, hafva tak öfver hufvudet och rikligt med näring, när drifvorna hopa sig rundt omkring.

* *

%

Följ nu med en sommardag på en vandring rundt om på. Skansens vackra område. På breda gångar och slingrande små skogsstigar passera vi öppa gräsrika fält, speglande dammar och genom lummiga skogspartier.

An går vägen jämn och bekväm, än måste man stiga öfver en bergkulle eller upp och ned för branta lider, där skogsbäckarne sjunga sina friska melodier. Det är en lång promenad, om man vill besöka alla vrår på Skansen, och flere dagar tar en dylik studievandring nog i anspråk. Men mödan lönar sig väl och man behöfver icke gå många steg, förr än en stuga eller en soffa erbjuder hvila, och serveringsställen förfriskningar.

Och hvilken intressant omväxling på en dylik studiefärd l Man behöfver ej vara någon tränad turist för att sålunda på några dagar hinna med att genomvandra anläggningen och därvid få en god föreställning om det karaktäristiska hos våra olikalandskapsbefolkningars sätt att bo och lefva inomhus. Här stiger du till exempel in i den rika Laxbrostugan och beundrar den dyrbara inredningen med gamla gedigna, skulpterade möbler, mässingsprydnader, väfnader och porträtt, där måste du böja ryggen i rät vinkel för att komma in i den lilla mörka Väst-götastugan eller under den enkla kolarekojans låga tak. Från Blekingestugan, där gräset växer högt på taket och bina surra i trädgården därutanför, kommer du på tio minuter till eskimåernas jordkula, som inuti är svart af tran och utanför omgifven af

Laxbrostugan.

hvalfiskben samt vaktad af den arktiska befolkningens hvitpälsade hundar. Och alla dessa byggnader och kojor från skilda delar af vårt land äro så äkta man kan begära, enär flertalet af dem äro helt enkelt flyttade från sin hembygds torfva till Skansen och där ånyo uppförda. Den pietet och vetenskapliga noggrannhet, som äfven i detta stycke utmärker Skansens anläggningar, måste anses vara af ett värde, som ej lätt kan öfverskattas.

Lägg så härtill de talrika intressanta föremål från närmare eller fjärmare tid, hvilka du möter på din vandring, såsom gamlatens intresse för nordiskt- folklif och folksed, dels lifva sinnet för våra ärofulla historiska minnen. Bland annat firas hvarje år en vårfest, till hvilken plägar foga sig som en värdig afslutning firandet af den 6 juni, Gustaf sdagen, såsom vår nationaldag.

Men i dag är det fest på Skansen och vi slå stu-dietankarne ur hågen för att i stället deltaga i det glada vimlet. Skansen fastställde nämligen redan under sin första utdaningstid som ett af sina mål att genom anordnande af fester dels vidmakthålla allmänhe-

Kolarkoja.

grafvårdar och runstenar, malmprof i väldiga stuffer, gapstockar, klockstaplar och mera sådant, och vi måste intagas af erkänsam-het och förvåning öfver de rika kulturskatter, hvilka dr Hazelius på så kort tid lyckats samla hit, lämpligen placera och förse med upplysande inskriptioner.Ryggåsstugan från Blekinge.

dens ljusa vårgrönska bölja talrika flaggors brokiga dukar, och öfver hela den lifliga taflan hvälfver sig Nordens strålande blåa * himmel. Och hvilket lif och hvilken kommers sedan! Västgöta-knallar och Smålandsbönder skrika ut sina varor, kring den egentliga marknadsplatsen locka hela rader af salustånd till affärer, en stor äng är upplåten till värdshusplan och där drickes den svenska nektarn i strömmar, serverad af de täckaste nordiska tärnor med blomstrande kinder och strålande i sina nationella högtidskläder.

En sådan festdag på Skansen i vårens vackra tid är i hög grad tilldragande och omfattas af hufvudstadens befolkning med stigande intresse. Den, som ej varit med om en dylikjtillställ-ning, hvilken om vädret är gynnsamt, kan fortgå en hel vecka eller mer, kan svårligen göra sig en rätt föreställning om, hur därvid tillgår. På alla vägar, kring ängar och i skog, vimlar det af glada festdeltagare. Måleriska nationaldräkter lysa öfver allt, blandande sig med de moderna stadstoaletterna. Bland trä-Från alla håll ljuda sång och musik på alla möjliga instrument från de modernaste mässingstrumpeter till den gamla numera sällsynta nyckelharpan eller säckpipan. Här dansar ungdomen med lif och lust, medan fiolspelarne stampa takten, där sjunger eller berättar en bonddräng roliga historier, så att auditoriet vrider sig af skratt, och borta i bergs-sluttningarne kan man få höra lurens och vallhornets stämningsfulla toner. Gamla kända men halft glömda nordiska lekar, dans kring majstången, lysande festtåg och framställningar ur nordiskt folklif från forna tider bidraga till att göra en dylik vårfest till något alldeles enastående ifråga om intressant och omväxlande innehåll, lif och ögonfägnande färgrikedom Men, som

sagdt, Skansens fester kunna ej rätt beskrifvas, de måste ses.

Men äfven höst- och vintertid har Skansen sin tjusning, sina fester och förströelser. Sålunda firas bl. a. Gustaf II Adolfs och Karl XII:s dödsdagar under gripande högtidligheter, med salut, minnestal och historiska tåg; och när snön höljer mark och träd däruppe, och Nordens vinter knäpper i på allvar, då är det ej mindre härligt än under sommaren att vandra upp till Skansens platå för att andas den höga, rena luften och se bilder af vårt land i vinterskrud. Då drager dalfolket med kreaturen till fäbodarne, då ser man lappen färdas med sina klöf-jade renar och spännet af eskimåhundar med sin grönlandssläde flyga fram öfver fältet, medan ungdomen roar sig med

Hellestadsstapeln.

Håsjöstapeln.Vårfest på Skansen.uppfriskande kälkbacksåkning. Och liksom vårdkasarne tändas valborgsmässonatten och bålen flamma under midsommarvakan, så tändas de äfven vid nyårsvakan. Synnerligen stämningsfullt är äfven julens firande på Skansen. Då vandra stjärngossar omkring med tret-tondagsst järnan, åtföljda af Judas med pungen, och sjunga i stugorna Staffansvisan och andra julsånger, under det Lucia visar sig hvitklädd och med en strålkrans af brinnande ljus kring håret.

Men utom dessa nu antydda bilder ur allmogens och förfädrens lif har Skansen på sitt program många andra redan utförda eller tilltänkta saker. Sålunda må nämnas de uppseendeväckande sagospelen under de mörka höstkvällarne, bondbröllopen, de s. k. skaldeaftnarna, då dikter och berättelser af våra förnämsta författare föredragas, jämte mycket annat, som inom den närmaste framtiden kommer att utföras.

Våren 1901 lyckades slutligen dr Hazelius att nå ett länge närdt önskemål, i det att det ^ stora område, som kallas öfre Tivoli, då öfver-

gick i Skansens ägo mot en köpeskilling af 225,000 kr., till hvars gäldande ett stort antal personer genast antecknade sig för bidrag. Knappt var köpet afslutadt, förr än den oför-trutne doktorn skred till det stora omdaningsarbetet af det vid-sträckta platåområdet. Genast vidtogos åtgärder för detsammas införlifvande med Skansen, för upprättandet af »Odins lund» och »Idunshallen», hvars prydande med landskaps- och folklifs-målningar af framstående konstnärer beslutades. En idrottsplats för ungdomens friluftslekar utstakades likaså däruppe, och den

Stjärngossarne.

lille mannen med de stora vyerna hade just, styrkt af den kraft, som glädjen öfver den senaste landvinningen ingöt hos honom, med hela sitt brinnande intresse kastat sig in på de nya uppgifternas lösande, då en starkare makt genom döden afbröt hans verksamhet.

Den 27 maj tidigt på morgonen, då dr Hazelius beredde sig att åter börja en ny dag af arbete och omsorg för sitt lifsverk,sjönk han död ned på sitt läger. Den bestörtning och sorg budskapet om detta dödsfall väckte öfver allt Sveriges land från hyddan till konungaborgen, voro lika enhälliga som djupt förnumna. Man kände, att Sverige förlorat en af sina ädlaste söner. Enkel och anspråkslös i hela sitt väsen och uppträdande, hade dock Hazelius varit som en konung på Skansen, och under på samma gång konungsliga och folkliga ärebetygelser samt en snart sagdt enastående anslutning från hufvudstadens invånares sida fördes den afhållne och vördade mannens stoft att jordfästas i Östermalms kyrka. Tätt invid den gamla Hellestadsstapeln på

Skansen under trädens hägnande grenar skola efterkommande finna Artur Ha-zelii graf, men hans verk lefver och hans ära sprides öfver världen.

Att det värdefulla arf dr Hazelius lämnat efter sig allt fortfarande skall omhuldas och utvecklas med pietetsfull hänsyn till den anda dess skapare åsyftat, detta är väl hvarje svensks lifligaste önskan. Och utan tvifvel är dess nuvarande styresman, licentiaten Gunnar Hazelius mannen att fullfölja faderns verk. Hans kunskaper och intresse för Skansen äro kända och helt säkert skall icke heller han från det allmännas och från enskildes sida sakna den sympati och det understöd, hvarförutan denna anläggning aldrig blifvit hvad den är, och hvaraf densamma ännu allt fortfarande är i stort behof.

* *

*

Ensam vandrar jag en skymmande sommarafton på en af Skansens ensliga stigar, sedan folkskarorna dragit bort och fest-

Lapparnes sommarkåta och njalla.jublet förklingat. Det doftar af hö och blommor, fåglarne slå sina sista drillar; ett råmande, ett hundskall, i fjärran. Några få, stora stjärnor glimma svagt däruppe och nedanför mig bölja trädtopparnes mjuka konturer. Djurgårdsbrunnsvikens vatten glimmar, och längst borta bereder sig den stora staden att lykta sin dag.

Hvilka känslor födas ej i en sådan stund, känslor af tacksamhet för det härliga land vi fått att bo och lefva i, tacksamhet för hvad våra fäder arbetat och lämnat oss att bygga vidare på, känslor slutligen af beundran och erkännande åt den man, hvars väldiga lifsverk Skansen är.

Karl Åkermark.

N.VVåra parker.

Af CHEVALIER.

|et har mången gång i denna bok framhållits, att Stockholm är en de stora och skarpa kontrasternas stad — ett i och för sig rätt naturligt förhållande på grund af samhällets lifligt fortgående storstadsutveckling, men än-...^ då anmärkningsvärdt därför att denna utveckling försiggått under vida kortare tid än hos mången af kontinentens storstäder. Därför framträda också kontrasterna så mycket märkbarare, isynnerhet för gamla stockholmare — ja, dessa behöfva ej vara så synnerligen gamla, ty äfven de som äro födda på 1850- eller 1860-, kanske till och med 1870-talet, finna ofta hur det nutida Stockholm i många afseenden är ganska olika deras barndoms och ungdoms stad.

Man hör stundom hur iakttagelserna härom ledsagas af klagan eller åtminstone något vemodigt uttalande. Stockholmarneäro ju kända för den kärlek, hvarmed de hänga fast vi det gamla. De äro fästade vid gamla vanor, de dväljas gärna bland det förflutnas minnen och i sina fäders mer eller mindre lyckligt rekonstruerade miljö, och ändock är det förunderligt hur de låtit sin stad förändras. Det är väl så, att ett annat af deras lynnes-drag, nämligen lättrogenheten, tagit öfverhanden öfver de veka, pietetsfulla känslorna. Vederbörande ha hållit framför dem för-sköningarnas Fata morgana, och sålunda ha de fått ett flertal af sina gamla minnesrika palats raserade och ersatta med arkitektoniska missfoster, några af sina härligast belägna öppna platser ohjälpligt fördärfvade, men också — det vore orättvist och otacksamt att påstå något annat — åtskilliga andra väsentligt förändrade till deras fördel. Den berättigade belåtenheten med de sistnämnda har kommit mången att svälja förtreten öfver de förstnämnda, och för de unga generationer, som redan äro under uppväxt, som allt fortfarande skola komma och som ej kunna anställa några jämförelser, är t. ex. Helgeandholmens vandalisering en saga, hvars innebörd de ej fatta, då de ju ej veta livad platsen kunnat blifva och då de i flere af våra parker och lustgårdar äga vittnesbörd om, att fäderna i alla fall ej voro utan vare sig sundt förnuft eller skönhetssinne.

Öfverseendets och tacksamhetens känslor torde sålunda f. n. vara de, som behärska stockholmarne, när de reflektera öfver sin stads utseende och gestaltning, och vi kunna knappt göra något -annat än ena oss med dem, då ju tillståndet kunde vara sämre, än det är, och då vi jämte åtskilliga missgrepp kunna konstatera tillvaron af mycket, som är vackert och ästetiskt tillfredsställande.

För den som t. ex. erinrar sig hur Karl XIII:s torg eller i numera Kungsträdgården på 1860- och 70-talen närmast var att förlikna med en öken, hvari de tvänne sidoalléerna bildade de enda men skäligen trista oaserna, erbjuder anblicken af det nutida, med vackra buskager och blomstergrupper smyckade promenadfältet nästan oblandad glädje. Vi ha fått vänja oss vid vår nuvarande dynastis adoptivfader och hans med måhända omedveten ironi tillkomna omgifning af lejon som en af hållpunkterna för ögat och vid den allt för lågt stående hjältekonungen med hans krukor som en annan, och vi måste väl med resignation

Boken om Stockholm. 64finna oss i att Malmö och Helsingborg och ej hufvudstadens förnämsta platser försetts eller förses med de vackraste ryttarsto-derna i riket. Men vi ha en ersättning i stadsträdgårdsmästaren Medins förmåga att anordna planteringar, och rhododendron, tulpaner, kakteer, fuchsior o. s. v. äro lyckligtvis företeelser, som verka ungefär lika behagligt, om de stå högt eller lågt, om de förekomma kring mörsare eller lejon eller till och med som infattning åt Molinska najader i brons. Blomstergrupperna ha skänkt färg och fägring åt de brungula, ledsamma vidder, som efterträdde den gamla i sin kanske något stela, men dock eleganta och koketta franska stil så vackra kungliga lustgården, och de lämna ännu långt in på hösten en intagande ram åt det mondäna stockholmska promenadlifvet, åt den populära, under klingande spel dagligen marscherande paraden, åt de för angelägna ärenden eller sysslor vandrande, såväl som åt de talrika dagdrifvarne. Att »gå i torget», sojn det allt fortfarande heter, är en mycket omtyckt stockholmsförströelse, och det är rätt intressant och lärorikt, om man vill bilda sig en föreställning om ett flertal af hufvudstadens karaktäristiska klasstyper. Kungsträdgården är nämligen den stora kittel, hvari dagshändelserna bykas, den gryta, hvari skvallret kokas eller förvälles, ofta nog saltas och peppras, och från smakrådet under alléernas lindar, hvilka någon rätt träffande kallat kunskapens träd på godt och ondt, hämtar mången sin egen åskådning om sin nästa, opinionen må nu ledas af gamle general Sven, kunglig sekter Isidor, eller direktör Gustaf Fredriksson eller några andra af torgets välkända och trognaste habituéer.

Men om kvällarna, sommarens ljumma eller höstens svala och månskensbelysta, då är det mindre lifligt i Kungsträdgården, om man undantager den afdelning af densamma, där Blanchs kafés gratismusik och läskedrycker erbjuda särskilda lockelser, än i den vida mindre men lummigare Berzelii park. Den store kemistens löfrika omgifningar äro nämligen mycket omtyckta af en mängd stockholmare, särskildt från de bredare lagren, hvilka säkerligen äro ganska obekanta med de kemiska föreningarna, men däremot tycka om att ingå erotiska förbund i halfdunklet under pilarnas och hängaskarnas grenar. Det är ju så ljuft attefter dagens släp vid symaskinen eller med matlagning och diskar få svärma en stund vid de Bernska Straussvalsernas toner tillsammans med gardenas raska gossar eller den kungliga flottans barhalsade kanonierer, och i mången ung pigas lif utgör den Berzelianska kvällsstunden det enda poetiska momentet — dock ofta nog med modersglädjen eller moderssorgen som mer prosaiska konsekvenser.

Ja, våra parker ha sin måhända största betydelse däri, att de äro att räkna bland kärlekens hjälpmedel. Vi mena naturligtvis mindre de*as roll och användning som operationsbas för släktets ökning eller som preliminära häckningsplatser, utan deras mer mångsidiga och mer ideella uppgift i kärlekens tjänst. £)e lämna de trånga gatornas och grändernas invånare deras kanske enda bekantskap med naturen, en visserligen ordnad och putsad, förfinad natur, men dock rikare än vindskupornas och gårdsrummens geranier, balsaminer och pelargonier och sålunda ägnad att

Berzelii park.öka och underhålla kärleken till blommor och grönt — två glädjefaktorer i stockholmarnes lif, hvilkas betydelse vi se t. ex. i det traditionella midsommarfirandet eller i julens granar och silkes-pappersrosor. Nu mer behöfver man ej vid ledsnaden på stadskvarterens luft och begränsade vyer tåga ut till Djurgården, Haga eller Uggleviken, hvilket är tidsödande nog ehuru alltid att rekommendera, för att få ren oxygen i lungorna och lätthet i sinnena. Vår tid känner riktigheten af regeln »tid är penningar», och det har därför varit välbetänkt af vederbörande att, oafsedt andra kraf och hänsyn, i de nya och talrika öppna, planterade platserna skänka stadens arbetande, idoga invånare rekreations-möjlighetervpå närmare håll.

Gå en middagsstund eller afton till den på Vasastadens södra kant belägna Tegnérlunden eller till Kungsholmens Kronobergs-park, och ni skall snart inse, hvilken stor och välgörande uppgift de främja. Här leka barnen både sommar och vinter och vinna krafter att motstå verkningarne af de mången gång i hyreskasernerna långt ifrån tillfredsställande sanitära förhållandena; här sitta mödrarna med sina sömnader och andra handarbeten, mor- och farmödrarna med sina kaffe- och cikoriedekokter, och •de vackra utsikterna öfver den af glittrande vatten omgifna staden fängsla den trötte arbetaren att tillbringa rasterna i det fria i stället för på krogen eller i nykterismens nästan lika tunga at-mosfer. Och i Vanadislunden borta i Stockholms Sibirien, där kan man lefva ett ännu friare lif, ty man är ännu längre borta från öfverklassen med dess korrekta manér och rynkade näsor. Det

är nästan en bit af det gamla Lilljans, som flyttat in inom stadens hank och stör; men vill man se de s. k. kolingarne och deras gelikar, dessa varelser, som, hur humoristiska de än må vara, åtminstone socialt sedt äro rätt sorgliga, lefva friluftslif ej blott å yrkets vägnar eller »på luffen», då böc man passa någon solhet dag och rekognoscera Hvita Bergen eller Tantolunden. Här hafva sträfvandena att skapa en förskönande växtlighet ännu stannat i lindan, men samhällets olycksbarn ha inga anspråk på rosenbäddar; för dem äro de under högsommaren af solen brunbrända kullarna mjuka nog, på våren strör maskrosen in sin gyllene prakt bland det friskt grönskande gräset, vid midsommarståtar hundlokan med sina som tarfliga ansedda, men dock så underbara parasollblomster, och när hösten kommer, står kard-borren på dikeskanten och blickar med sina violetta ögon öfver traktens tobaksåkrar — en symbol af den grofva men sega kraft, hvarmed storstadsutkanternas organismer streta emot kulturens förfining. I denna omgifning ligga våra lazaroner på rygg och filosofera öfver himlahvalfvets rundning eller troligare öfver den för lif hankens uppehållande nödvändiga »kofvans» åtkomst, sol och jord förena sig om tillhandahållandet af den önskade vär-

men, medan de af vederbörande planterade björkarna och andra träden lämna den emellanåt behöfliga skuggan. Äfven här sålunda något af idyll, som dock försvinner med höstkylan eller blåser bort med snöstormarna, hvilka kläda Hvita Bergen och höjderna vid Tanto i vinterdräkt.

Vi ha i en hast kommit från Kungsträdgården till det yttersta Söder — för att visa ett par skilda exempel på hufvudstadens parkväsen, — men om vi måhända något för mycket framhållit ruderatväxternas förekomst i de södra parkanläggningarna,så är dock deras tillvaro där säkerligen i aftagande. Det är ju gifvet, att det för öfrigt mycket rikliga anslaget till parker och planteringar skall i främsta rummet komma stadens centrala delar till godo, men i den mån man hinner skall också planteringarna i de aflägsnare och anspråkslösare kvarteren erhålla ett förfinadt utseende och i och med detsamma börja sitt förädlande inflytande på omgifningarna. Stadens växthus och plantskolor äro rikt försedda med alla de träd- och buskarter och blommande örter, som visat sig lämpliga för vårt klimat, och vi äga i Linnéparken — den för alla stockholmare så kära gamla Humlegården, som en annan penna i denna bok redan karaktäriserat som barnens paradis — en mönsterlustgård, efter hvilken man kan hoppas, att de yttre stadsdelarnas ännu ofullkomliga planteringar skola komma att utveckla sig. Och skulle man behöfva ännu rikare modeller, kanske till och med en rent vetenskapligt botanisk ledtråd jämte den hortikurella, då ligger ju Bergiilund eller Vetenskapsakademiens föryngrade Bergianum nära intill hufvudstaden för lärorika studier. Vi kunna med allt skäl räkna denna förträffliga botaniska trädgård med bland våra parker, ty oafsedt att det är storstäders vana att som sina tillhörigheter anse sina närmaste omgifningar kan man för Bergiilunds samhörighet med Stockholm anföra det faktum, att trädgården är en från själfva staden utflyttad plantage. Ännu för mindre än ett par decennier sedan var Bergianum nämligen beläget vid gamla Carlbergs-allén, men när staden började förses med bostadskvarter i dessa förut mest af tobaksland och handelsträdgårdar upptagna trakter och Vasastaden reste sig med märkvärdig hast och förmåga att ytterligare utvidga sig, då gjorde Vetenskapsakademien en god affär genom att försälja den Bergianska stiftelsens tomter i staden, men tillika en lofvärd gärning genom att använda köpesumman för skapandet af det nya Bergiilund på det gamla Fre-scatis ägor vid norra Brunnsvikens vackra stränder.

Här i härlig Haganatur har Stockholm sålunda erhållit sin kanske vackraste och utan allt tvifvel intressantaste parkanläggning, ty Bergiilund hyser inom sitt stora, kuperade område mycket af intresse ej blott för botanisten och den fackbildäde träd-gårdsmannen, utan äfven för andra besökande. Det är nämligenomöjligt att ej dess blomsterkvarter, dess vackra buskgrupper, dess talrika olika trädsorter, dess Victoria regia-hus o. s. v. skola verka fängslande äfven på dem, som äro obekanta med eller ej förut reflekterat öfver växtvärldens dragningskraft och underhållande åskådningsmaterial. I själfva verket kan man, om man är uppmärksam och gör sig mödan undersöka vegetationen, få en rätt instruktiv lektion i växtgeografi, ty Sibiriens vackra barrträd omväxla här med de amerikanska Klippbergens buskarter, den

lappländska fjällfloran med åtskilliga af södra Europas och Me-delhafsländernas blommande örter m. fl., och i det stora varm-bassänghuset, där Amazonflodens Victoria nu ett par somrar vecklat ut sina praktfulla blommor, får man också se den blå näckrosen från det tropiska Afrikas kustländer och hinduernas och egypternas heliga

Lotus m. fl. andra tropiska rariteter.

Stockholm har således fått en botanisk trädgård, som väl ej ännu kan täfla med Londons Kew-garden eller Paris' Jardin d'ac-climatation, men som i alla fall gör sin styresman, professorVeit Wittrock, all heder, isynnerhet om man betänker den korta tid, som användts för densammas danande, och de klimatiska förhållandena, som under våra höga breddgrader blott omedgör-ligt låta lämpa sig för den sydländska växtlighetens utveckling.

Mälardrottningen har äfven som parkstad ryckt fram i första ledet bland storstäderna. Våra öppna med planteringar försedda platser inom stadens eget område äro visserligen smärre, än hvad fallet är mångenstädes i utlandet, men de äro tillräckliga till stadens nuvarande storlek. Tilltager denna, som ju är antagligt, och utvidgningen börjar göra anspråk på de ännu landt-liga omgifningarnas förvandling till bostadskvarter, då må man dock hoppas, att vederbörande skola tillse — Videant consules etc. — att t. ex. ej Skepps- och Kastellholmarne, ej den främre Djurgården, ej Mälarstränderna vid Essingen, Ulfsunda o. s. v. komma att offras. Man får hoppas på de nya stadsdelarnas uppkomst på andra och mindre natursköna områden och på en tillökning i våra villastäders antal och omfattning samt att Stockholm sålunda skall få bibehålla sin ännu så vackra och tämligen oförstörda naturliga infattning af glittrande vattenspeglar och grönskande skogar och slätter.Våra utvärdshus.

Af SATYR.

ika litet som stockholmaren kan försaka sina gyllene [-förfriskningsstäl-len-] {+förfriskningsstäl- len+} inom stadens hank och stör, lika litet kan han undvara de utvärdshus, som ödet och kloka källarmästare strött omkring här och där i hufvudstadens omgif-ningar.

Då man talar om våra utvärdshus, rinner alltid opp föreställningen om någon gammaldags byggnad invid skog och vatten med små låga rum och en

65inredning, som man finner angenäm, därför att den är så anspråkslöst enkel.

Vi ha egentligen bara ett enda fashionabelt utvärdshus och det är Saltsjöbadens Grand Bestaurant. Angående uppkomsten och utvidgningen af detta sköna samhälle, som under Wallen-bergsk spira trollats fram där ute bland klipporna och vikarne på föga mer än ett decennium, är dock ej plats att orda inom ramen af »Boken om Stockholm».

En sommardag stiga vi således på Saltsjöbanans tåg där nere vid den mörka Stadsgården. Tåget rullar in i berget, och efter passerandet af en tunnel, som synes oss nästan oändligt lång, brusa vi in i de mest leende och fagra nejder. Från ku-

Saltsjöbadens Grand restaurant.

péfönstret fångar blicken de mest omväxlande och pittoreska scenerier — långa flikar af blått vatten, vida ängar och gröna björkdungar, gråa hällar och klippor med furornas mörka troppar, grupper af små och stora villor, lysande i alla färger.

Efter cirka en half timme äro vi framme vid slutstationen för vår färd. En kort väg genom furudungarne, och plötsligt reser sig för våra blickar en stor, slottsliknande byggnad. Det är det magnifika hotellet, i hvars stora spisesalar och långa verandor vi träffas esomoftast vintertiden, framför allt på de stora skidlöpnings- och skridskoseglingssöndagarne. Då vimlar där af folk och den sjudande glöggen flödar i strömmar. Ja, självfvekung Oscar har fått den vanan att flytta dit ut och hyra sig ett stycke af hotellet under några af de höga friska vinterdagarna.

Men det är ju sommar nu, och för den tiden ha vi ett annat förfriskningsställe. Vi vandra således förbi hotellet, stiga öfver ett par lätta och luftiga bryggor, mot hvars grundstenar Baggens-fjärdens små böljor hoppa, och så befinna vi oss utan något vidare besvär på Restaurantholmen, af entusiasmerade beundrare äfven kallad »Baggens pärla».

På denna holme reser sig en vidtblickande byggnad, som man vid första påseendet finner som ett mellanting af en gammal riddarborg och ett leksaksslott. Denna fantasirika skapelse är ett verk af arkitekten Josephson, hvilken här ovillkorligen på det lyckligaste sätt löst uppgiften att framtrolla en byggnad, som på det intimaste harmonierade med en natur af susande furor, klippor och berg och ensliga, tigande vatten, som den portugisiske och diplomatiske skalden kvad en gång så vackert i en sonett. Denna byggnad är, hvilket nogsamt torde vara bekant för hvarje stockholmare och något så när berest svensk och utländsk turist, som besökt vår hufvudstad, Saltsjöbadens Grand restaurant. Hvad som faller mest i ögonen, är icke de rödbruna korsbjälkarna mot de ljusa väggytorna, det högt mot skyn stigande utsiktstornet, kring hvars väggar vindarne från skogar och vatten aldrig tyckas upphöra att dåna, om det än är aldrig så solvarmt och stilla, ej heller de breda, bekväma trappuppgångarne. Ty först och främst frapperas man af de väldiga, kring hela byggnaden löpande glasväggarne. Då det är ljust och blått i luften, tror man sig skåda ett af dessa från hafsbotten uppflyttade sagoslott, mot hvars grönskimrande, genomskinliga väggar tången viftar sina tjocka ruskor eller sjöjungfrur sina fjällskimrande stjärtar.

Men lagom med poetiskt vansinne! Restaurantbyggnadens inredning kräfver inte många ord. Innesluten af breda verandor ligger här den stora matsalen med sina glasväggar. Höga och luftiga verandor finnas äfven vid byggnadens sydliga del och i ofvanvåningen. Allt är afvägdt så, att man kan afpassa sin bekvämlighet allt efter som solen och vindarne ligga, Vi ha förut omnämnt utsiktstornet, men vi böra kanske tillägga, att etablis-sementet äger ett par festvåningar utstyrda med solid elegans, och att i ofvanvåningen äro inredda segelsällskapet Svearnes-enkla och stilfulla klubbrum.

Efter denha korta orientering börja vi fira vår eftermiddag som lämpligast är. Vi börja exempelvis med en tripp ned till kägelbanorna, ty kägelbanor äro nu en gång för alla en oundviklig beståndsdel i ett stockholmskt utvärdshus.

Här ligga kägelbanorna alldeles nere vid vattenbrynet, och det originella och behagliga är, att man efter slutad fejd med de-rullande kloten kan ogeneradt kläda sig naken, klifva ut på en liten brygga utanför banorna och hoppa direkt ned i de friska Baggensböljorna. Ja, det smakar nog ett dylikt bad, i synnerhet som man vet, att där uppe i förfriskningsslottet smörgåsbordet står dukadt med den väl tempererade supen.

Hvad säger du lefnadsglade dödlige, om en sådan tillvarohär ute en sommarkväll? Framför dig ligger exempelvis en saftig filet med brokiga legymer, och burgundervinet lyser blodrödt i ditt glas. Genom matsalens rutor skådar du fjärdens krusiga vatten och en rand af furukronor, bakom hvilka solens kopparröda skifva dalar. Ja, min gode vän, jag förmodar, att du glömmer bort allting och äfven sista tåget, men det är ingenting farligt — hotellet har breda sybaritiska bäddar, och skall du prompt in till staden, kan du för en resonnabel penning få hyra dig en liten kolibribåt och försvinna öfver de nattliga vattnen.

* *

Ar Saltsjöbaden kosmopolitiskt, så finns det däremot ej så. långt därifrån ett ställe, som man skulle kunna kalla Söderbornas speciella utvärdshus. Jag menar Nachanäs.

Nackanäs är troligen det af våra utvärshus, hvars anor gå längst tillbaka i tiden. Jag har sett en gammal karta öfver trakten från 1600-talet, på hvilken värdshuset stod utsatt. Det låg dock ej på samma plats som nu, utan på sluttningen på andra sidan viken, och där lär på sin tid ha gått ej allenast gladt, utan äfven ganska blodigt till.Till sin nuvarande plats flyttades värdshuset på 1860-talet af »gamle Collin», och efter honom har det varit i många ägares händer. Den gamle kände filuren Strömbom ägde det en tid, likaledes vinhandlar Grönstedt, som lät sköta det genom Marie Fridorf, »vackra Mari» från det gamla franska värdshuset. I midten af 1870-talet inköptes stället af La Croix, Norrbrorestau-rantens bekante innehafvare, hvilken äfven lät sköta det genom arrendator. Den nuvarande innehafvaren, hr A. A. Claes Andersson har betydligt förändrat och piffat opp det gamla stället, men

Nackanäs värdshus.

det för älskande så angenäma systemet med rader af smårum i både öfre och nedre våningen är ursprungligt.

Då jag tänker på Nackanäs, upprulla sig för minnet tvänne taflor. Den ena ser ut ungefär så här:

En gnistrande kall söndagsförmiddag någon gång i februari med snö och sol. Nere på den frusna Järlasjöns vida yta vimlar det af folk, och rundt kring detta vimmel löper en af medar blankslipad bana. Det är en af de gamla goda traftäflingarnes dagar, sådana dagar som vi troligen ^ldrig få åter. Rundt kring banan trafvar den ene frustande springaren efter den andra ihvinande fart. Efter hyar och en slänger en mycket liten lätt släde och i denna en karl. Folket hurrar och skränar förskräckligt. Man tänder sina åkarbrasor så mycket man förmår, man hoppar och stampar på isen med okuflig energi. Öfver allt fylkas man kring stora bord med sjudande glögg. Och så har man värdshuset som en afslutning på det hela. Det är en sorts specialfest för Söders rika slaktare. Få dödliga torde ha lämnat en traftäfling på Järlasjön något så när nyktra . . .

För öfrigt är det ju bland många en gammal god sedvänja att juldagsmorgonen vid bjällerklang och under stjärnehimmel resa ut och bevista ottan i Nacka kyrka. Det gamla Nacka kapell med sina blyinfattade rutor och de tolf apostlarne är visserligen nu för tiden ur bruk, men den nya kyrkan är stämnings-rik äfven den och kan nog locka till en dylik färd, i synnerhet som man vet, att efter herrans pris och orgelbrus vinkar en frukost i smårummen där nere på Nackanäs.

Den andra taflan ser ut så här:

En försommarkväll stiger man af vid Nacka lilla station och vandrar så den smala, buskkantade vägen öfver ett träsk, där kabbalökarne lysa och näckrosbladen simma på det svarta vattnet, och så vidare genom en skogsdunge på en gångstig mellan små mattbitar af liljekonvalj bladens djupa grönska.

Om några minuter är man framme vid värdshuset och traskar opp på öfre verandan, där man, om man så hafva kan, låter en Hebejungfru framduka en serie rätter och drycker, allt under det man i fridfull ro skådar bort öfver Järlasjöns drömmande vatten eller mot kvällssolens starka gyllenskimmer mellan ekarnes ny spruckna blad och björkarnes spädgröna hängen. Så glida timmarna undan, och undergifvet bidar man den stund, då den lilla ångbåten kommer glidande för att föra dig till Barn-ängsbryggan efter en fager färd mellan Långsjöns och Sickla-sundets stränder.

* *

I ett af rummen i nedre våningen af det nuvarande Djursholms restaurant såg jag en dag ett gammalt kopparstick. Det skulle föreställa Djursholm i början på 1800-talet.Jag såg viken af Askrikefjärden, där en massa segelskutor lågo förtöjda, små dungar af åldriga lummiga träd och uppe på en höjd det gamla Banérska slottet med några uthusbyggnader. Det var det hela; eljest var allt öde, backarne voro ej som nu öfversållade af mer eller mindre brokiga och pittoreska villor.

Men då Djursholms storartade villastad började utvecklas i början på 1890-talet, måste man naturligtvis äfven se sig om efter en lämplig restaurant. En dylik kom äfven snart till stånd,

Djursholms restaurant.

i det herr Wilhelm Strandberg 1891 inköpte den s. k. prof villan, där han utan dröjsmål började träffa anordningar för inrättandet af ett modernt utvärdshus. Utrymmet var dock otillräckligt, men på Fjäderholmarna stod sedan en del år tillbaka Smithens gamla »brännvinspaviljong» oanvänd. Strandberg köpte den, lastade den på en segelskuta och seglade in den i Askrikefjärdens innersta bukt, hvarifrån den sedermera forslades upp och fogades till prof villan för att tjänstgöra som matsal och som sådan fungerar den ännu. Utvidgningarne af restauranten fortsattes emellertid ytterligare och först i januari 1895 öppnades den i sitt nuvarandeskick med sin rymliga matsal, sin långa kaféveranda, sin festsal och alla sina smårum. Näst Saltsjöbaden är Djursholm vårt största utvärdshus, och man förflyttas dit på cirka en halftimme på den elektriska järnvägen från Engelbrektsgatan.

Man sitter exempelvis en tidig vårdag på verandan. I öster sträcker sig nedanför den af en stenmur skyddade terrassen ett bredt, sankt fält, och bortom detta vidgar sig Askrikefjärdens blåa fält med Höggarns mörka konturer försvinnande i ett grått dis i fjärran. Som oftast blåser det friskt från fjärden, då och då skjuter en kolångare fram vid Höggarn, växer och växer, tills den slutligen under propellerns dån och vattnets arga porlande gör en vändning inne i viken för att ånga vidare till Stocksund. Då och då flyga hvita segel där öfver och försvinna i fjärran likt sväfvande fiskmåsar.

På en af holmarne där ute i viken har arkitekten Lilliekvist byggt sig ett litet täckt furukransadt slott, på backsluttningen i söder ligger den lilla stämningsfulla kyrkan och rundt om hvilar nejden med backar och dälder som börjat lysa i vårens späda grönska.

* *

*

Man färdas framåt Norrtullsgatan, denna likfärdernas och barmhärtighetsinrättningarnes gata, och strax utom tullen ser man en smal allé af lindar, som leder opp till Stallmästargården det enda gamla äkta utvärdshus, som numera finnes åt det här hållet, ty de andra, Norrbacka, Surbrunn, och hvad de hette alla, ha försvunnit eller förlorat sin ursprungliga skepelse.

Men Stallmästargården med sina låga, gamla rum, sina nätta verandor, sin lilla trädgård med de täta syrénbersåerna och de stora präktiga blomstergrupperna har en lockande, idyllisk hem-trefnad öfver sig och kan städse räkna på en jämn ström af besökande, antingen nu dessa nyss följt någon bekant till den sista hvilan där ute på Nya kyrkogården eller helt enkelt kommit hit för att pröfva en dust med klot och käglor eller söndagsseglatpå Brunnsviken, som breder ut sin krusiga yta där nedanför med hela flottiljer småbåtar invid stränderna.

Från Stallmästargården kommer man efter en kortare färd med ångslup plus en mindre promenad till fots till Ulriksdals värdshus, härligt beläget vid Edsviken i lummiga kronors sköte och med en saftigt grönskande sluttning nedåt vattnet. Det må vara dig undt, antingen du vill dröja på dess veranda och fortsätta din stilla Bachitjänst eller lustvandra på gångarne kring det hvita slottet eller i slottsparkens imposanta alléer, bland dess

Stallmästargården.

grottor, dammar och öfriga märkvärdigheter med minnen från Adolf Fredriks, tredje Gustafs och Karl den femtondes da'r. Ja, som väl hvar och en vet, var det i synnerhet den sistnämnde, som här ute fann det så godt att vara.

* *

Det finnes måhända folk, som förmodar, att det gamla Bellmansro vid vägkorsningen bortom Djurgårdsslätten någon

Bolcen om Stockholm. * 66gång skulle varit Karl Mikaels favoritlocus, där han svalkade sig-efter den Pegasridt han startade under sekelgamla ekars kronor.

Utvärdshuset Bellmansro har emellertid aldrig existerat under Bellmans lefnadsdagar. Svårt är ju att precis peka ut hvilka ekar, som öfverskuggade honom, då han knäppte sina lekande toner, men ingen torde våga förneka, att det lika väl kan ha varit do knotiga jättarne kring det nuvarande Bellmansro som vid Hasselbacken. Bellmansro öppnade sina portar för en törstig och glädjelysten allmänhet egentligen först dén 26 juli 1829, då By-

Ulriksdals värdshus.

ströms Bellmansbyst aftäcktes, och denna märkeliga dag blef således vår första Bellmansdito.

En konditor Carlmark var den förste, som på stället förde Bachi prestafver. Den första byggnaden var ganska anspråkslös, den ombyggdes redan 1832 och fick då hufvudsakligen det utseende, under hvilket vi lärde känna det gamla Bellmansro. Detta fick emellertid utställningsåret vika för det nya, ty den forna träbyggnaden hade

under tidernas lopp blifvit så godt som genomrutten, och all gammaldags s. k. poesi och idyll fick vika för modärniseringens pockande affärskraf. Dock ansträngde mansig att så godt sig göra lät bibehålla värdshusets yttre fasadfysi-onomi med pelarne, och numera ligger den nya byggnaden där kringgärdad af de bredaste och bekvämaste cementgjutna terrasser på platser, där fordom endast funnos små oskyldiga gräsvallar och blomrabatter. Men Bricollister ha vi kvar, nya få vi år för år, lika beredda som de gamla till sång och dryckjom i punsch, och sent dröjer det väl, innan vi någon 26 juli få se lunden vid vägkorsningen tom.

Djurgårdsbrunns värdshus.

Som hvarje stockolmare för öfrigt känner, måste man se Bellmansro en första maj, eller Bellmansdag eller kanske ännu hellre en vanlig vacker solskenssöndag i vårens eller den första sommarens tider. Ekipage på ekipage gungar förbi med frustande hästar och glänsande remtyg, i långa rader susa velocipe-darierna vägarne framåt, och på vägen, som sluttar bort åt Ma-nilla, dåna hofvarne från kavalkaderna. Björkens ljusa liängen skina mot furornas mörka allvar och ekarna, som börjat få gröna fläckar på knotiga armar. Vårlök och gullvifva blomma i backarna, och gamle Karl Mikael själf, grön i ansiktet och på halsen, skuldrorna och bröstet af ärg, sitter där och kisar mot sol-ljuset leende eller vemodig, allt efter som dagrarna eller skuggorna flyga fram öfver hans bronsansikte.

* *

Djurgårdsbrunns historia börjar i hednatider.

Dit kommo mörka blotmän och slaktade djur åt gudarne, och på grenarne af offerlundens ekar hängde fullt med hudar och delar af kroppar. I lunden ofvan den nuvarande Djurgårds-brunnskanalen, som då var ett bredt vatten, låg nämligen en vidt beryktad offerkälla.

Men fast asarnes och blotmännens tid var förbi se’n många hundra år och de blodbestänkta lunderna mist sin helighet, kunde det hända, att man gick till de gamla källorna för att dricka hälsa och krafter. En hälsokälla på den plats, där Djurgårdsbrunn nu ligger, omtalas på 1500-talet.

Den äldsta nu kända handling om Djurgårdsbrunn är en riksmarskalksämbetets resolution af den 5 juni 1742, hvarigenom assessorn i Collegium Medicum, doktor Lithén beviljades tillstånd att »vid hälsobrunnen å Kongl. Maj:ts Djurgård få till brunnsgästernas bekvämlighet samt dess egen och de öfriga brunnsbe-tjäntes förnödenhet uppsätta några nödiga hus och byggnader, nämligen ett badhus, ett fattighus, ett hus för samtliga brunnsgästerna och ett för sin egen och brunnsbetjäningen samt äfven ett värdshus».

Det nuvarande värdshuset skulle alltså datera sig från denna tid, och ganska troligt är, att det såg ut på ungefär samma sätt då som nu. Af de andra här uppräknade byggnaderna kvarstår endast den, som doktor Lithén lät uppföra för sin egen och brunns-betjäningens del. Det är det stora huset, som ligger snedt emot värdshuset och i senare tider kallats »aptekarhuset».

Den nu kända brunnen togs upp först 1749 af historikern och kyrkoherden på Ladugårdslandet, J. G. Hallman i kompanjonskap med lifmedikus Mårten Réef och apotekaren Hindrik Schultz. Och för att få brunnen i rop berättade dessa tre godemän, att de funnit samma källåder, kring hvilken i forna tider de mörke blotmän samlats.

Brunnen kom verkligen också i rop, och de kungliga och Stockholms fina värld strömmade dit för att dricka af det märkliga vattnet samt vidare förfriska sig i societetshuset och värdshuset.

Först på 1820- och 1830-talen blef dock Djurgårdsbrunn riktigt fint. I societetshuset på balerna hos Torngren, som från hökare arbetat sig upp till en mycket fin karl och för resten är utförligt skildrad af August Blanche, roade sig gräddan af Stockholms aristokrati på det tappraste. Härom kväder Orvar Odd i »Grefvinnan Gruffakin» följande rader, förut äfven citerade af Claes Lundin:

Och Djurgårdsbrunn var verkligen ett »bad»

— för att här tala riktigt europeiskt — ett bad af »fashion», nästan pyreneiskt.

Det spelade en roll i fina världen, det var om somrarne ett paradis, där adelns grädda skötte sin kurtis, epokens lejon på ett nobelt vis sitt offer brakte åt den högre flärden och åt den goda tonen från Paris samt smakfullt ruinerade sin kassa och sin kredit, allt som det kunde passa.

Djurgårdsbrunn är numera ingalunda något centrum för Stockholms fashionabla lif, det är endast en populär, traditionell sommarrestaurant med en viss gammaldags gemytlighet och hem-treflighet öfver sig. De egentliga modärniseringar, som förekommit, äro verkställda af senare årens innehafvare, hr Carl Lindqvist, hvilken bland annat våren 1897 lät bygga den långa glasverandan åt viken.

Största rusningen till värdshuset är naturligtvis efter 1-maj-demonstrationen och kapplöpningarne å Lindarängen, men eljes kan man äfven under vanliga vackra sommardagar få se platsen framför värdshuset fullsatt med rader af droskor och hyrvagnar, hvilkas kuskar gladeligen förfriska sig i solskenet med sin sup och sin smörgås, ty det är en dygd hos stockholmarne att varasärdeles ömhjärtade mot sina kuskar, då det gäller färder till utvärdshus.

En sommarkväll på verandan glömmer man sällan. Sakta krypa skuggorna fram där borta i Djurgårdslunderna, då och då rullar en vagn öfver bron eller klappra däremot hofvarne på en ryttares häst eller framsusar ljudlöst en flock velocipedarier. Blick-stillt ligger vikens vatten, och nere i djupet stå de svarta silhuetterna af strändernas träd upp och ner och lyser en himmel med aftonrodnadens skyar.

Djurgårdsbrunns värdshus från viken.

Det är en stor fördel med de flesta af våra utvärdshus, att man kan nalkas deras uppfriskande sköte både till lands och till sjös. Ty hela Stockholm och alla dess omgifningar är ju ett mixtum compositum af land och vatten, och ett förfriskningsställe måste ju alltid placeras med någorlunda slug beräkning.

I vanligaste fall förflyttar man sig till Lidingöbro värdshus öfver Gärdet eller genom Djurgårdslunderna och Kaknässkogen medelst en enkel taxameterdroska eller en hyrvagn i öfverflödets sällsporda ögonblick. Men nästan lika vanlig är sjövägen. Nedanför Karl XII:s torg gungar en liten smäcker ångbåt, och med frid i ditt samvete stiger du upp på dess akterdäck. Du plöjer Strömmens böljor förbi kedjan af våra flytande sommargäster, de stolta lustjakterna, och följer segelleden utåt. Du svänger af vid Blockhusudden, glider in på Värtans vatten och fängslas några ögonblick af prins Karls sommarnöje. Inbäddad i lummigakronor ligger där på Parkudden en hvitmenad gammaldags herre-gårasbyggnad med rödt tegeltak och all tänkbar idyllisk frid och vidfamnande utsikt öfver fjärdar, holmar och skogiga stränder med brokiga villor på sluttningarna.

Den lilla ångaren gungar vidare utmed stranden, och plötsligt dyker ur grönskan fram en sammangyttrad massa af svarta tak och spiror, hvita pelare och väggar och gnistrande glasrutor. Ångaren lägger som hastigast till vid en brygga, man hoppar i land så vigt och graciöst man förmår och befinner sig sålunda

Lidingöbro värdshus.

på Lidingöbro. »Lidingöbro värdshus» säger man sällan. Då en stockholmare säger Lidingöbro, menar han alltid värdshuset. På samma sätt förhåller det sig med Djurgårdsbrunn. Mången stockholmares geografiska kännedom om stadens omgifningar är i vanliga fall så skematisk, att han endast i sitt minne hårdt inpräglat de olika förfriskningsplatserna.

Värdshusets inredning är föga inkrånglad. Nedre våningen består af ett större skänkrum, en veranda, där borden stå med sina hvita dukar väntande på hungrande och törstande gäster samt ett par smårum. I öfre våningen en ganska ansenlig fest-sal, lämplig för dans och annat sällskapsgyckel, samt därtill åtskilliga större och smärre rum och en rymlig veranda åt öster. At sjösidan löper dessutom en långsträckt större paviljong, en friluftsmatsal eller dito kafé, allt efter som omständigheterna så kräfva. Dessutom ett par kägelbanor och en liten musikpavil-viljong, hvarifrån mässingstonerna ljuda i stilla söndagskvällar. För öfrigt torde väl musikorkestrar vara en ganska onödig lyx på utvärdshus.

Men Lidingöbro har äfven en friluftsservering alldelss nere vid vattenbrynet, där man gjort vackra gångar och

bredt gröna mattor. Dit ner brukar man flytta sig i arla morgonstunder sommartid för att svalka sig med något rhenvin eller dylikt, då man funnit nachspielets luft något för tjock där uppe i of van våningen.

Dessutom finnes där nere en liten särskild paviljong med smårum, kallad »Astringen» och en liten glaskiosk. Gammalt folk i bygden vet berätta, att det var härifrån som kung Karl XV: s drottning brukade sitta och beskåda, hur hennes höge herre och man metade aborrar från den dåvarande bron.

Lidingöbro värdshus har förefunnits i minst tre upplagor.

Det äldsta finnes ännu kvar i hvad det yttre beträffar ganska orubbadt skick. Det är det lilla enkla envåningshuset vid vägen midt emot det nuvarande värdshuset. Dess anor lära gå betydligt mer än hundra år tillbaka. Här gingo de vägfarande in och togo sig sin lilla sup eller dylikt som hastigast. Det var hela historien.

Det egentliga värdshuset på den nuvarande platsen byggdes ett stycke in i detta århundrade af en Johan August Zetterberg. Stället kvarstod till år 1892, då det refs för att på sensommaren följande år uppträda i sin tredje, nuvarande upplaga under herr S. A. Sjöberg.

Många föreningar ha valt Lidingöbro till sina vårliga sammankomster. Framför allt saknas där aldrig sällskapet Idun den första lördagen i juni.

Det finns folk som velat jämföra Lidingöbro med Saltsjöbaden. Saltsjöbaden är ju mångfaldigt storslagnare, men också mera abrupt och enerverande, då däremot öfver Lidingöbro trotsden stora gungande vattenytan där utanför städse hvilar något af mjuk och trefnadsfull, gammaldags idyll.

* *

*

På 20 minuter far man med en liten ångare från Nybrohamnen ut tift Fjäderholmarne, måhända Stockholms i mångt och mycket originellaste ut värdshus.

Bemälda holmar — England, Skottland och Irland kallas de för resten, om vi skola vara fullständiga — äro belägna midt i stora segelleden, i inloppet till Stockholm, och vill man njuta

Fjäderholmarne.

i åskådandet af farledens brokiga lif och suga något sjöluft, passar det utmärkt, om man ger sig dit ut så där vid frukostdags. Har man väl kommit dit, är det för öfrigt ganska troligt att man stannar kvar hela dagen.

Så länge de äldsta nu lefvande stockholmare kunna minnas, har på Fjäderholmarne drifvits värdshusrörelse. Där låg ursprungligen en gästgifvaregård med s. k. båtskjuts, d. v. s. de körslor som fastlandets gästgifvargårdar voro skyldiga att tillhandahålla, ersattes här med så och så långa roddturer.

Boken om Stockholm. 07Fjäderholmarne voro äfven sedan gammalt en station för det yttre skärgårdsfolket på deras väg till hufvudstaden, och deras båtar och skutor förankrades här hela dygn. Folket inne i staden hade nogsamt reda på dessa väntans timmar, man färdades flocktals ut i småbåtar, och glada friluftsfester arrangerades, där det oftast gick hett till under sköldarna. Den gaml^pkrogen innehades under några årtionden af fru Hilda Danielsson. Som en kuriositet kan omtalas, att hon äfven hade en sorts aftal med den ryktbare L. O. Smith, som där ute i inloppet till hufvudstaden sökte konkurrera med det nyskapade utskänkningsbolaget och bjöd folk på fria resor från Stockholm, om man ville resa dit ut och köpa brännvin.

Restaurantens nuvarande gestalt är emellertid ett verk af hr

G. Aug. Andersson, som innehade Fjäderholmarne under 1890-talets midt. Han lät tillbygga den gamla värdshusbyggnaden med verandor, anlade kägelbanor, gjorde trädgårdsanläggningar m. m. På högsta klippkrönet byggdes den ståtliga Belvedéren med sina glasväggar, och den kan i lyckligt fall rymma 5 h 600 personer.

Sitt där uppe exempelvis en söndagskväll på sensommaren! Solen, som dalar bakom Lidingölandets mörka topprand, slår guld och glöd mot rutorna, orkesterns melodier tona bort öfver vattnet, som ligger blankt som en

stålsköld, nere bland de mörka snåren brinna marschaller och kulörta lyktor, och i segelleden glider en lång rad af smäckra, hvita ångare förbi, förande söndagens skärgårdsgäster tillbaka till Stockholm.Stockholms industri.

c

En liten konturteckning af L. A. AHLGREN.

jn statskropp bör liksom en mänsklig gestalt hafva vissa proportioner för att kunna kallas välbildad och sund: hufvud, bål och lemmar måste sins emellan vara af-passade efter harmoniska mått. Så bör stadsbefolkningen stå i ett visst förhållande till landsbefolkningen, och en huf-vudstads storlek och betydelse bör vara lämpligen afpassad ej blott efter landets storlek i sin helhet utan ock efter landets öfriga städers. Ett land, hvars folkmängds numerär i sin helhet ej är mer än t. ex. hufvudstadens fyra gånger om, kan i längden knappast finna sig väl af ett sådant förhållande, och man har rätt träffande jämfört en dylik statskropp med ett barn, somhaft engelska sjukan samt fått ett onaturligt stort hufvud på en liten, förkrympt kropp. A andra sidan är förhållandet icke lyckligare, om hufvudstaden icke har materiell och kulturell pondus att bära upp sin stora rol, om dess betydelse ligger uteslutande eller till allra största delen i att vara säte för regeringen och de centrala ämbetsverken, samlingsort för representationen och vistelseort för hofvet och landets finaste societet. Hufvudstaden skall vara organiskt och harmoniskt invuxen i statskroppen, tillräckligt kraftig och utvecklad i alla afseenden för att kunna fylla sin kräfvande rol och häfda sina företräden, men icke så stor, att den gör intryck af en onaturlig och tyngande utväxt.

Sverige är därutinnan såsom i många andra afseenden ett lyckligt lottadt land. Stockholm är hufvudstad ej blott i betydelsen regeringsstad, den är tillika landets folkrikaste stad och lämnar i det hänseendet de öfriga städerna på ett tillräckligt, men ej orimligt långt afstånd efter sig. Stockholm är också landets största handelsstad och dess mest betydande industricentrum.

Och detta är icke något förhållande från i går. Beträffande handeln har det varit så allt sedan den tid, då gamle kung Gösta lyckades bryta Hansans odrägliga välde, det vill med andra ord säga allt sedan man kan tala om en svensk köpenskap i den bemärkelsen, att den äfven bedrefs af svenske medborgare. Och hvad industrien angår, har Stockholm intagit en ledande ställning allt sedan den stund, då någon verklig industri i ordets nuvarande mening här i landet uppkom.

Det har till och med funnits tider, då Stockholms industri, närd af merkantilsystemets konstlade föda och omgärdad af stora privilegier, intagit en så dominerande ställning, att denna kändes rent af förtryckande, tider då man från alla håll i landet klagade öfver att hufvudstadens industri uppslukade eller förträngde all öfrig, som å annan ort sökte bryta sig väg eller kämpa för sin fortvaro. Dessa tider äro för länge sedan försvunna, och ingen förnuftig Stockholmspatriot sörjer öfver det. Om man bortser från de osunda utväxter, som blomstrande konjunkturers spekula-tions- och grtinderbegär periodvis framkalla, torde man med fog kunna säga, att vår hufvudstads industri för närvarande företer ett sundt och friskt pulserande lif, att den befinner sig i ettraskt framåtskridande och i en utveckling tillräckligt stark för att åt Stockholm bevara den framskjutna ställning, som en huf-vudstad äfven i förevarande fall bör intaga.

* *

*

Det är först' under vår stormaktstid, som man med något fog kan tala om en svensk industri, men visserligen får man äfven då taga ordet i en vida anspråkslösare mening, än vi nu inlägga i detsamma. För så vidt emellertid handeln är ett oefter-gifligt villkor för all lifskraftig industri — och detta låter sig ju sägas så till vida som industrien icke kan lefva utan af sättning, men industriidkarne själf ve i många, sannolikt de flesta fall äro förhindrade att besörja afsättningen — har den store Gustaf Vasa i och med skapandet af ett svenskt handelsstånd också varit den som brutit väg för industrien, och genom den vapentillverkning och det skeppsbyggeri, som han satte i gång, kan han i direkt mening sägas vara den svenska industriens fader. Bristen på praktiskt sinne hos hans tre närmaste efterföljare, de oupphörliga krig och inbördes oroligheter, hvaraf deras regeringsår fylldes, gjorde emellertid, att man icke fortsatte på den inslagna vägen förr än under hans yngste sons

regering. Men Karl IX hade till god del ärft sin faders ekonomiska skarpblick och lämnade den i arf åt sin store son. Hos bägge dessa konungar fanns en klar insikt om, hvilka viktiga källor för ett lands välstånd handeln och näringarna utgjorde. Till en början och i första hand var det bergsbruket — grufdrift och bruksrörelse — som fick röna deras vård och omhuldan. Men i samma mån som Sverige växte upp till en stormakt, framstod det som en nödvändighet att bringa landet upp till en självständig ståndpunkt äfven på industriens och näringslifvets område. Och det var helt naturligt, att Stockholm, den uppväxande stormaktens hufvudstad och centrum, också ställde sig som den självskrifna medelpunkten för den industri, hvilken framsynte regenter sökte i landet uppamma,

Tillvägagångssättet vid skapandet af denna industri var sådant, som de rådande omständigheterna och tidehvarfvets allmänna ekonomiska grundsatser föreskrefvo. Från utlandet måsteman till en början inhämta ej blott de tekniska förfaringsmeto-derna utan ock kunnige anläggare och ledare af verkstäderna samt skickligt arbetsfolk. Man lät sig ock angeläget vara att hitförskaffa kapitalstarke och driftige idkare af handel och industri, som tillförsäkrades så ansenliga förmåner och rättigheter, att de funno med sin fördel förenligt att utbyta sitt ursprungliga fädernesland mot det snöiga landet högt upp under polen, om hvilket föreställningarna hos utländingen på den tiden voro underliga nog. Sveriges politiska maktställning och det stora rykte, som framför allt 30-åriga kriget förlänade det svenska namnet, bidrog helt säkert att i väsentlig mån underlätta immigrationen af kunnige industriledare och arbetare. Genom starkt skydd och betydande privilegier bragtes så efterhand både handel och industri till en förhållandevis kraftig blomstring.

Det må emellertid bemärkas, att dessa privilegier och rättigheter i de flesta fall voro af personlig eller lokal natur, så att de icke i lika grad kommo alla inom landet befintlige industri-idkare eller alla städer och orter i lika hög grad till godo. Tvärtom var systemet sådant, att vissa personer och städer, som man af en eller annan anledning ville gynna, eller hos hvilka man ansåg större förutsättningar finnas för sakens förande framåt, tillgodosågos på andras bekostnad. Det är själf klar sak, att huf-vudstaden, om. hvars uppsving de styrande af flere skäl voro måne, därvidlag drog det längsta strået. Axel Oxeristjernas bekanta yttrande till Stockholms borgare, att de »sutto i en rosengård förmedelst sköna privilegier», torde väl närmast hafva af sett handelns och sjöfartens idkare, men kan nog ock tillämpas på storhetstidens industri.

Att ens gifva en antydning om denna industris utveckling under tidernas lopp, för så vidt det gäller Stockholm, ligger icke inom ramen för denna lilla konturteckning, men ett och annat drag, ett och annat faktum, som är särskildt belysande, må här finna rum.

Det kan då vara af intresse att veta, hvilka industrier som under detta första skede här voro representerade. Metallförädlingsindustrien och den mekaniska industrien, som nu spelar en så betydande rol, saknades nästan alldeles. Bryggerihandteringen,som nu använder så mycket folk och omsätter så betydande summor, besörjdes då i hemmen eller räknades på sin höjd till handtverken. Men bland industriella verk under denna tid nämnas skeppsvarf, tegel- och glasbruk, sockersjuderier samt ylle- och linneväfverier. Karl XI:s patriotiska åtgärd att användä inhemskt tyg till truppernas beklädnad gaf isynnerhet textilindustrien ett godt stöd. Vapentillverkning drefs också energiskt.

Denna vackra början till industriell verksamhet fick icke ostördt utvecklas. Karl XII:s krig, som decimerade landets befolkning och uttömde alla dess resurser, drog som en förhärjande frostvind fram öfver den spirande plantan, och det blef en uppgift för frihetstidens statsmän att söka draga den upp på nytt. Omsorgen om handel, industri och näringar hör också till frihetstidens vackraste sidor, och om äfven medlen mången gång voro förvända, förtjäna afsikterna icke desto mindre sitt erkännande. Och om än merkantilsystemets konstlade förfaringssätt visade sig oförmöget att underhålla en jämn och sund industriell utveckling, utan tvärtom våldsamma kriser allt emellanåt aflöste perioder af febrilt uppsving, så lämnade i alla händelser denna period efter sig en behållning af industriella insikter och färdigheter samt af industriellt intresse, på hvilken man senare kunde bygga, när man klarare fattat sitt mål och klokare valde sina medel.

Bland åtgärder under frihetstiden afsedda att befordra industriens återväxt och blomstring må nämnas den s. k. landshjälps-fonden, som bildades 1727 och tolf år senare öfverlämnades till förvaltning åt det nyinrättade

manufakturkontoret och då erhöll benämningen manufakturfonden, en lånekassa bildad af inflytande tullmedel och afsedd att lämna lån och understöd åt fa-briksidkare. Man dref vidare ett i stor skala utsträckt premieringssystem. Det utdelades läropremier, s. k. inrättningspremier, flyttningspremier, inventionspremier och exportpremier. De fa-briksgrenar, som i synnerhet omhuldades, voro textilindustrien och tobäksindustrien, den senare nyuppstånden under frihetstiden, då tobaksplantan gjorde sin entré här i landet och hastigt vann popularitet.

Detta slösaktiga skydds- och premieringssystem hade till följd ett uppsving inom industrien, som — huru glänsande det än fören tid, särdeles på 1750-talet, kunde te sig — icke stod i sundt förhållande till landets och näringarnas utveckling i öfrigt och som äfven snart hämnade sig genom ett allvarsamt bakslag. Ar 1760, då den konstlade blomstringen ännu fortfor, räknades i Sverige, inklusive Finland 763 fabriker med 18,494 arbetare och ett tillverkningsvärde af nära 10 millioner kronor. Däraf kom ensamt på Stockholm 463 fabriker med 9,840 arbetare och ett tillverkningsvärde af nära 7 mill. kronor. Härvid är dock att märka, att inemot hälften af detta antal fabriker sysslade med tillverkningar, som vi numera hänföra till handtverkeriernas område. Textilindustrien var, om man får begagna det uttrycket, den som var mest på modet. Icke mindre än 182 fabriker med öfver 8,000 arbetare hörde dit, och af dessa voro en så betydande del som 69 sidenfabriker. Detta klingar onekligen underligt, då vi nu hafva endast ett par sådana fabriker kvar. Af öfriga fabriker från denna tid må nämnas de *båda porslinsfabrikerna Rörstrand och Marieberg, af hvilka den senare som bekant nu upphört, medan däremot den förra är lifskraftigare än någonsin och på utställningar med framgång upptagit täflan med de berömdaste utländska fabriker. För öfrigt märkas 20 tobaksfa-briker, 1 glasbruk, 4 sockerbruk, garfverier och skeppsvarf m. m. Om man tager i betraktande, att staden samtidigt räknade ej fullt 70,000 invånare, så måste det medgifvas, att dessa siffror tyda på en ganska högt utvecklad stockholmsindustri vid det 18:de århundradets midt.

Tyvärr hade dock, som ofvan sagts, denna höga utveckling till stor del åstadkommits genom konstlade medel, och det kunde i längden ej gå hvarken att drifva den fram eller hålla den uppe genom direkta och indirekta statsunderstöd. Krisen bröt ut under 1760-talet och medförde bedröfliga följder. Den rasande politiska partikampen verkade ock störande för landets näringar, och om äfven den första tiden af Gustaf III:s regering medförde en ljusning, så inträdde försämringen åter under hans senare stormuppfyllda år, och trots en sundare och mera frisinnad nä-ringslagstiftning blef tillståndet sämre. Under hans sons tid oroades handel och näringar både af den politiska osäkerheten och af vacklandet i de styrandes statsfinansiella principer. Ettäf merkantilsystemet under dess glansdagar såsom särskildt effektivt ansedt medel till industriens förkofran slopades 1794 i och med exportpremiernas af skaffande.

Den tid som förflöt mellan slutet af 1700-talet och år 1846 »företer», säger Karl Hildebrand i Stockholms stads historia, »växlande perioder af uppsving och tillbakagång, beroende på osäkerheten i utlandet och på växlingarna i myntvärdet. Tidtals ställdes arbetare i större antal utan arbete». Såsom allmänt omdöme torde kunna sägas, att hufvudstadens industri aldrig under de 100 år, som närmast följde på 1700-talets midt stått så högt som då, åtminstone icke om man tager i betraktande proportionen mellan tillverkningsvärde och i industriens tjänst anställde arbetare å den ena sidan och folkmängdsantalet å den andra.

Merkantilsystemet var emellertid segt och höll länge i sig, ehuru stöt på stöt riktades mot detsamma. Ändtligen drabbades dock 1846 detta system af ett slag, från hvilket det sedan aldrig skulle repa sig. Den 22 december nämnda år utfärdades nämligen fabriks-, handtverks- och handelsordningar, hvarigenom skråämbetena upphäfdes och ersattes af allmänna obligatoriska handels- och handtverksföreningar, dock med bibehållande af vissä fackprof.

Vi skola meddela några uppgifter ur öfverståthållareämbetets i Stockholm ämbetsberättelse för åren 1848—50. De äro ur två synpunkter belysande. Dels visa de, huru litet hufvudstadens industri gått framåt — eller riktigare, huru mycket den gått tillbaka — från det den under frihetstiden befann sig i sitt mest blomstrande läge, dels bilda dessa siffror en god utgångspunkt för bedömandet af det industriella uppsvinget under 1800-talets sista hälft. Härvid bör den anmärkningen förutskickas, att följderna af den friare näringslagstiftning, som var gällande sedan

slutet af 1846, då man bröt med merkantilsystemet i all dess stränghet, ej hunnit visa sig 1850, och de siffror som anföras för detta år kunna därför betraktas såsom signifikativa för ställningen vid slutet af den långa epok, under hvilken detta system varit härskande.

* *

*

Enligt åberopade ämbetsberättelse hade Stockholm vid 1850 års slut 336 fabriker med 3,520 arbetare och ett tillverknings-

Boken om Stockholm. 68värde af 4,825,342 kronor. I jämförelse med uppgifterna från år 1760 visar det sig sålunda att fabrikernas antal i hufvudstaden minskats med 127, arbetareantalet med ej mindre än 6,320 och tillverkningsvärdet med ungefär 2 mill. kr. Det går också, trots den officiella och ämbetsmannamässiga formen, en fläkt af missmod genom öfverståthållareämbetets i fråga varande berättelse, och då tillverkningsvärdena under de båda närmast föregående åren varit resp. 4,941,110 och 5,090,386 kronor, ehuru arbetareantalet bägge dessa år varit mindre, så kunde väl en dåtida betraktare hafva anledning till farhågor beträffande verkningarna af den friare näringslagstiftningen, och merkantilsystemets vänner togo helt visst- dessa siffror till intäkt för sig. Frågar man efter orsakerna till den betydande nedgången i jämförelse med 1760, så äro de nog flere, men en af de mera betydande är säkert den, att man börjat fördela merkantilsystemets gracer en smula jämnare, så att industriell rörelse af afsevärda dimensioner uppstått äfven på andra platser i landet, och Stockholm spelade vid denna tid långt ifrån samma predominerande rol som industristad, som det gjorde ett århundrade tidigare. Anmärkningsvärd är den stora minskningen i arbetareantal — omkring 60 procent — medan minskningen i tillverkningsvärde dock ej nedgått mer än från nära 7 till nära 5 mill. kronor. Detta bar naturligtvis sin förklaring i de under perioden gjorda uppfinningarna, som tillåtit större användande af maskinkraft, samt i förbättrade och förenklade arbetsmetoder. Minskningen i fabrikernas antal och tillverkningsvärde kan ju ock hafva — och har sannolikt äfven — till en del sin grund däri, att man under tidernas lopp något sofrat rubrikerna under den gemensamma titeln fabriks- och manufakturrörelse och till handtverkerierna öfverfört en del s. k. fabriker, som uppenbarligen intet annat voro än rena handtverk. Dock mötes man äfven i berättelsen af 1850 af åtskilliga »fabriker», hvilkas rätt till denna titel torde vara högst tvifvelaktig. Så finna vi år 1848 ej mindre än 3 bensvärtsfabriker med samman-lagdt 4 arbetare, och år 1850 har facket svingat sig upp så, att det eger 4 fabriker med tillsammans 8 arbetare. Eau de Cologne-tillverkarne voro 1848 nio med tillsammans en — säger* en — arbetare och 1850 fyra med likaledes en arbetare för alla, d. v. s.fabrikspersonalen bestod det förstnämnda året i åtta fall af ägaren eller ägarinnan ensam, i nionde fallet fanns det verkligen en arbetare eller arbeterska. Sådant är efter vårt sätt att se, föga fa-briksmässigt. Likaså måste det kemiska blekeri med två arbetare (ägaren och en annan person), som 1848 kunde bokföra ett årligt tillverkningsvärde af 67 kronor, endast med ett visst vemod kunnat uppbära sin värdighet af fabrik, när det under de bägge följande åren såg sitt tillverkningsvärde krympa ihop till 50 kronor eller ungefär hvad en genomsnittsarbetare inom industrien nu förtjänar på fjorton dagar. Vi hoppas för den »chemiske blekerifabrikantens» och hans arbetares skull, att han måtte hafva haft någon mera lönande binäring, ty huru man i midten af det nyss slutade århundradet skulle kunna betala driftkostnaderna för fabriken, hyra, onera och lif nära två människor på 50 riksdaler om året, det måste förblifva en olöslig gåta. Den läder-preparatör, hvars hela årsinkomst af »fabriken» år 1848 uppgick till 33 kronor, hade åtminstone den glädjen att de följande åren se den ökas till 100 kr., o'ch han hade dessutom ingen arbetare att sörja för. Bland kuriosa i denna fabriksförteckning bör ej heller förbigås rubriken »tobaksplantörer». Deras antal var två, arbetare inga och årsinkomst sammanlagdt 260 kr. pr år under alla tre åren. Alltså, om en kogubbe på Ladugårdslandet kommit på den idén att plantera tobak i sin täppa, så erhöll han namn, heder och värdighet af fabrikör.

De många fabrikörerna i denna förteckning uppdelas i ej mindre än 71 olika yrkeskategorier. De mest betydande bland dessa äro, om man lägger tillverkningsvärdet till grund, de 12 sockerbruken med ett sammanlagdt tillverkningsvärde af 1,738,137 kr. år 1848, hvilket dock 1850 nedgått med ungefär 130,000 kronor. Därefter komma (dessa uppgifter gälla 1850) 18 sidenfabriker med ett tillverkningsvärde af 968,103 kr., 14 tobaks-

fabriker med 585,156 kr., 1 oljeslageri (men ett lejon) med 265,696 kr. tillverkningsvärde, 8 klädesfabriker med 195,448 kr., 6 garf-verier med 182,130 kr. och 10 »mekaniske fabriker» med ett tillverkningsvärde af 148,260 kronor. Stadens invånareantal var detta år 91,544 själar.

* *

*Huru nästan rörande små förefalla oss icke dessa siffror, om vi tänka på dem, med hvilka näringsstatistiken rör sig vid århundradets slut. Till och med den grupp af tolf sockerbruk, som då stoltserade med den ojämförligt största siffran i fråga om tillverkningsvärdet kommer ej i sin helhet upp mot hvad ett enda af våra nuvarande större råsockerbruk producerar, och det går nog för sig att nu leta upp en eller annan mekanisk verkstad i Stockholm, hvars årliga tillverkningsvärde är 20 gånger det belopp, som de 10 mekaniska fabrikerna af år 1850 tillsammans kunde prestera. Det är dock blott 50 år som förflutit sedan dess, och erinrar man sig att hufvudstadens industri för 50 år sedan i afseende å fabrikers och arbetares antal samt tillverkningsvärde hade en sämre ståndpunkt än den intog 150 år tillbaka i tiden, så blir de senare årtiondenas snabba utveckling ännu mer i ögonen fallande.

finnan vi öfvergå till en flyktig skildring af stockholmsindu-striens nuvarande läge må följande tabell, som åskådliggör utvecklingen sedan 1840, finna plats.

Tillverk- Antal Antal ningsvärde fabriker arbetare Kronor År 1840 .... 591 3,763 6,317,298 » 1850 .... 336 3,520 4,825,342 > 1860 .... 320 4,526 12,246,843 » 1870 .... 314 5,994 18,061,544 > 1880 .... 302 8,652 27,752,540 » 1890 .... 370 13,122 41,637,351 » 1895 .... 424 16,314 55,249,100 » 1896*............... 604 21,445 83,140,928 > 1897 .... 622 23,745 98,647,715 » 1898 .... 674 25,870 111,266,285 » 1899 .... 694 27,801 125,775,646

* Det betydliga språnget mellan åren 1895 och 1896 har sin förklaring däri, att sistnämnda år tillämpats en annan metod för fabriksstatistiken, enligt hvilken äfven kvarnar, bagerier, tryckerier m. m., som förut ej upptagits, hädanefter redovisas.Detta är i sanning siffror som tala. Jämför man den industriella verksamheten i Stockholms stad med de olika länens, så finner man, att med undantag af Malmöhus län Stockholms stad i industrielt tillverkningsvärde står före samtliga län i riket. I Malmöhus län hör emellertid industrien till öfvervägande del hemma på landsbygden, där de stora sockerfabrikerna, stenkols-grufvorna, lergods- och cementfabrikerna äro belägna. Man finner sålunda, att Stockholm på ett glänsande sätt försvarar sin ställning såsom landets främsta industristad och detta oaktadt våra förnämsta exportindustrier, trävaruhandteringen samt järn-och ståltillverkningen, alls icke och mejerihandteringen endast i högst ringa grad äro i Stockholm företrädda.

Räknar man ut förhållandet mellan arbetareantalet och tillverkningsvärdet, så finner man, att, medan år 1760 mot hvarje arbetare svarade ett tillverkningsvärde af ej fullt 695 kronor, så hade detta värde år 1850 stigit till något öfver 1,399 kronor, 1895 till nära 3,303 kronor, 1897 till öfver 4,210 kr. och 1899 till öfver 4,596 kronor. För hela riket var år 1897 tillverkningsvärdet efter samma fördelningsgrund 3,860 kronor pr arbetare.

* *

*

Enligt sedan 1796 vedertagen praxis vid upprättande af den kommunala statistiken uppdelas fabrikerna i 12 grupper allt efter tillverkningens olika beskaffenhet. Då det onekligen har sitt intresse att se, huru vår industri gestaltar sig med afseende å produktionsföremålen, meddela vi här tillverkningsvärdena för de olika grupperna jämte antalet fabriker, som äro i gång inom hvarje grupp samt de inom den samma anställde arbetare.Tillverkningsgrupper Antal fabriker Antal arbetare Tillverk- ningsvärde Kronor I. Närings- och njutningsämnen...... 174 4,967 48,111,104 II. Spånadsämnen.......................... 63 2,426 6,776,702 III. Hudar, skinn och hår .... 21 1,229 5,215,798 IV. Oljor, tjära, gummi och dylikt ... 11 535 5,145,160 V. Trävaror .... 18 604 1,380,390 VI. Papper och pappersarbeten......... 34 968 1,993,253 VII. Varor af div. växtämnen........... 6 291 1,015,229 VIII. Varor af lera, sten, kol och torf... 21 2,314 9,720,042 IX. Kemiska preparat.................... 28 404 1,241,562 X. Metallarbeten .... 130 3,507 11,318,131 XI. Fartyg,

vagnar, maskiner, red- skap m. m........................... 90 8,032 26,704,878 XII. Grafisk industri och diverse ...... 71 2,454 7,153,397 Summa 694 27,801 125,775,646

Som af tabellen framgår, står grupp I, omfattande fabriker för tillverkning af närings- och njutningsämnen främst, och man får sålunda äfven i detta allvarliga sammanhang en erinran om den evigt omtuggade satsen, att Stockholm är en njutningslysten stad. Därnäst kommer den grupp, under hvilken falla mekaniska verkstäder, skeppsvarf, tillverkningen af elektriska apparater m. m., och det minsta tillverkningsvärdet representerar grupp VII, som omfattar korg- och korkfabriker.

Under de olika grupperna figurera de mekaniska verkstäderna med högsta tillverkningsvärdet, nämligen 15,354,915, därnäst komma bryggerierna med 11,065,631, kvarnarna med 8,938,297, gjuterier etc. med 6,563,281, fabriker för elektriska apparater med 6,132,240, bok- och accidenstryckerier med 5,500,028, tobaks-fabriker med 5,401,607 och sockerraffinaderier (en enda fabrik) med 5,233,520 kronor.

Den kommunala statistiken för år 1900 föreligger ännu ej färdig, men under förutsättning att ökningen då skett i samma proportion som under de närmast föregående, kan man antaga, att Stockholms industri för det året har att uppvisa en tillverkningssiffra af minst 135 mill. kr. och en arbetarestock af inemot 30,000 personer.

* *Då man i dagligt tal rör sig med ordet stockholmsindustrien, så inbegriper man gemenligen därunder äfven de fabriksanläggningar, som ligga i Stockholms omedelbara närhet. Och därmed har man knappast gjort annat än hvad som, materielt taget, är skäligt och rätt, om också ur formell synpunkt anmärkningar kunna göras mot denna utsträckning af begreppet. Ty de flesta af dessa fabriksanläggningar hafva sitt upphof från staden, ehuru man af hänsyn till billigare tomtpriser, lämpligare kommunikationsförhållanden eller andra talande skäl förlagt dem ett stycke utanför stadsperiferien. I det följande skola vi tillåta oss att lämna den strängt formella synpunkten å sido och, då vi tala 0111 Stockholms industri, däri inbegripa äfven sådana i Stockholms närhet belägna fabriker, som kunna sägas finansiellt höra hemma i hufvudstaden.

Man finner för närvarande industriella etablissement inom Stockholms alla delar, minst dock på Riddarholmen, i staden inom broarna och på Östermalm. Äfven den nybyggda stadsdel, som fått namnet Vasastaden, har egnats så godt som uteslutande åt bostadsbyggnader, och de fabriker, som kunna finnas där, äro i allmänhet icke af någon större betydenhet. På nedre Norrmalm äro en stor del af tryckerierna belägna, om man — såsom numera i kommunalstatistiken sker — räknar dessa till de industriella anläggningarna, men för öfrigt ej mycket af större betydenhet, undantagandes Wennberg & Ramstedts ångkvarn vid Lästmakaregatan. Ät nordväst ligga två af Stockholms största fabriksetablissement, Atlas och Rörstrand, stora nog att med sin arbets- och tjänstemannapersonal samt sina fabrikskomplex tillsammans bilda en rätt aktningsvärd småstad. Åt Roslagstull till ligga flere smärre fabriker, men Stockholms största fabriksdistrikt äro i alla fall Kungsholmen — där vi bland annat finna Eldkvarnen, Separators, Bolinders, S:t Eriks bryggeris, de Lavals, W. Wiklunds, Förenade konstgjuteriernas, Levinska skofabrikens, instrumentmakare Werners m. fl. verkstäder — samt Söder med sina många stora bryggerier, tobaksfabriker, mek. verkstäder, skofabrik, träförädlingsfabriker och en stor mängd andra industriella etablissement.Och på en hel mängd håll i stadens närhet finna vi väldiga fabriksskorstenar resa sig, vittnande om att vår hufvudstads industri nu vuxit sig så stor, att den känner »stugan för trång». Liljeholmen har väsentligen karaktären af ett fabrikssamhälle och utefter Saltsjöbanan finna vi bl. a. aktiebolaget de Lavals ång-turbins stora verkstäder. Efter segelleden ligga de bägge stora ångkvarnarna, som tillhöra aktiebolagen Holmberg & Möller, och Tre kronor, Sommelii oljefabriker, Finnboda slip m. m. Snart sagdt åt alla håll har den stockholmska industrien svällt ut; från Rotebro i norr till Södertelje och Vaxholm i söder finna vi fa-briksetablissement, som hafva sin upprinnelse från och sina egare i Stockholm.

Af sikten med denna rudimentära »fabriksgeografi» har ingalunda varit att gifva några nya upplysningar för stockholmarne, som väl känna dessa förhållanden förut, utan att åt den med Stockholm mindre förtrogne gifva en antydning om, huru eta-blissementen äro fördelade öfver stadens yta och i dess omgif-ningar. Särskildt äro de här ofvan namngifna fabrikerna så att säga tagna på slump och så som de i hast fallit för minnet.

Enahanda måste förhållandet blifva, då vi nu gå att en smula närmare exemplifiera vissa olika grenar af

industriel verksamhet genom att lämna några knapphändiga upplysningar från en och annan fabrik inom de olika grupperna. Så frestande det än kunde vara att utförligt genomgå vissa fabrikationer i detalj, är det dock något, som detta arbetes plan och utrymme absolut lägger hinder i vägen för. Men för att icke denna lilla uppsats må blifva allt för schematisk och siffermättad, skola vi ändå helt flyktigt taga en titt in i ett par karaktäristiska fabriker, och ingen må lägga oss till last, om vi därvidlag valt dem, som stått oss närmast till hands och där vi med minsta svårighet och möda kunnat få se och veta, hvad vi behöfva för vårt ändamål. Ett sådant besök skall dock kanske mera roa en del af våra läsare, än de siffror och statistiska uppgifter, som vi för att belysa stock-holmsindustriens utveckling och nuvarande ställning måst här ofvanför anföra.

* *

*Vi välja då för vårt besök en af Stockholms så väl till omfattning och arbetareantal största som ock en af stadens äldsta och utom såväl som inom landet mest kända fabriker: Bör strands porslinsfabrik.

När vi passerat genom porten och gått ett stycke framåt utmed en byggnad, som innesluter målare verkstäder och muffelugnar, på höger hand och laboratoriebyggnaden till vänster, befinna vi oss på en borggård, omgärdad af höga byggnader. Vi passera vidare, alltjämt vikande af till höger, genom gator och hvalf och komma så efter att hafva snott i en halfcirkel, till etablissementets största hus, den väldiga i 7 våningar uppförda magasins- och kontorsbyggnaden, som omsluter en stor ljusgård. Vi hafva redan då fått det intrycket, att vi befinna oss icke i en fabrik, utan i en verklig stad af fabriksbyggnader, och det intrycket stegras, ju mera vi vandra omkring för att orientera oss på det vidsträckta området. Byggnadernas irreguliera läge, de många tillbyggnader och vidlyftigt hopkomna komplex, som efterhand uppstått, förstärka än ytterligare intrycket af att det är en stad af oregelbunden och nyckfull planläggning, som man vandrar i. Det finnes också inom det stora området 30 a 40 byggnader, delvis af väldiga dimensioner och delvis sammanbyggda med hvarandra, somliga af ungt datum, andra af en vördnadsvärd ålder. Ty Rörstrand är en fabrik med anor. Det anlades redan 1726 och är en af de äldsta lervarufabriker i Europa samt antagligen den, som längst på en och samma plats drifvit den fabrikation, för hvilken den tillkom.

Ännu äldre och förnämare anor räknar emellertid själfva stället. Det är kändt och omtaladt i gamla handlingar ända sedan Magnus Ladulås tid och hörde till de hemman, som han 1288 skänkte till Sankta Klaras kloster, kom genom Gustaf Wasas reduktion åter till kronan och bortskänktes af drottning Kristina till en viss Weriwitzer, sedermera adlad Rosenstjerna, som hon af någon anledning ville gynna. Bland ägarne till Rörstrand under denna period finna vi så lysande namn som fältmarskalken Lennart Torstenson, Pfalzgrefven Karl Gustaf, sedermera konung Karl X Gustaf, dennes bror hertig Johan Kasimir, fältmarskalken grefve Wittenberg m. fl. Det indrogs förmodligen ånyo tillkronan genom Karl XI:s reduktion, ty 1698 skänkte Karl XII Rörstrand med hus och egor till Stockholms stad för anläggning därstädes af manufakturverk. Egoområdet var då betydande, och till Rörstrand hörde bland annat äfven ett område norr om Barn-husgatan, på hvilket nu Norra bantorget och en del af Vasastaden ligger. I senare tid hafva som bekant också betydande arealer frånsålts till Stockholms stad och utlagts till byggnadstomter. På ett par serveringsbord med fajansplattor, tillvärkade vid Rörstrand, kan man se, huru det såg ut under den gustavianska tiden eller närmast före. Det liknar då mest ett stort landtgods med sin slottslika byggnad, och på ängarna rundt omkring ser man folk sysselsatta med höbergning, en verklig pastoral af ett helt annat skaplynne än det nuvarande Rörstrand, där de många fabriksbyggnaderna, fabriksskorstenarna, arbetarebostäderna och det närliggande Atlas just icke lämnat mycket kvar af landtlig idyll.

Fabriken anlades, som sagdt 1726, sedan ett bolag, »Svenska porslinsverkets intressenter», bildats och en tysk porslinsmakare Johan Wolff inkallats jämte arbetare. Det ville dock ej slå väl ut med arbetet hvarken för Wolff eller de tyskar, som följde efter honom. Godset blef dåligt; man dref tillverkningen endast för att komma åt de höga exportpremierna, och det förmäles att hela skeppsladdningar af Rörstrandsgods, för hvilket exportpremier utbetalts, vräktes i sjön, emedan porslinet var för dåligt att kunna säljas på utrikes ort. Det var först en svensk, Fahl-ström, ursprungligen porslinsmålare, som lyckades sätta tillverkningen på fötter, sedan han blifvit föreståndare för fabriken.

En period af kraftigt uppsving gick Rörstrand till mötes, då bolaget år 1753 ombildades och assessorn E. M. Ingman, sedermera adlad Nordenstolpe, trädde i spetsen för fabriken. Han var en energisk och klok administratör och mångdubblade snart fabrikens tillverkning, så att den vid midten af 1760-talet sysselsatte 128 personer. Ar 1867, då mössorna kommit till makten, började ett strypningssystem i fråga om de industriella subventionerna, som i sin våldsamma omkastning var lika oklokt och fördärfligt till sina verkningar, som hattarnas allt för slösaktiga och okritiska offervillighet förut varit. Rörstrand var en af demånga fabriker, som drabbades hårdt af denna systemförändring, men höll sig dock uppe, ehuru med betydligt minskad arbetspersonal och tillverkning. Först långt senare kunde fabriken repa sig från detta slag, och från 1800-talets midt kan man räkna den sera af lifskraftig utveckling, rastlöst arbete och nya uppslag, som är kännetecknande för fabrikens nuvarande verksamhet.

Denna nya sera knyter sig till två namn, Gustaf Holdo Stråle och Robert Almström, hvilka vi båda mot slutet af 1850-talet finna i spetsen för Rörstrand, den förre såsom hufvudägare och administrationschef, den senare såsom teknisk chef och sedermera meddelegare. Båda hafva inlagt stora förtjänster om Rörstrand, och i synnerhet har den sistnämnde såsom insigtsfull och varmt intresserad yrkesman haft en alldeles direkt inverkan på fabriksdriften, hvilken resulterat bland annat däri att fabriken nu åtnjuter ett högt anseende ej blott hos oss utan öfverallt i världen, där man förstår att uppskatta och värdera den vackra keramiska konsten. Fabriken med tillhörande områden eges nu af ett bolag, Rörstrands aktiebolag, med ett kapital af 1,400,000 kronor. Skött med öfverlägsen teknisk sakkännedom och sam tidigt finansielt klokt förvaltad har Rörstrandsfabriken i all synnerhet på de sista årtiondena gått framåt med verkliga jättesteg, och vid hvarje utställning såväl inom som utom landet, där Rörstrand deltagit, har det hemfört de resp. utställningarnas förnämsta pris. Det är ett industrietablissement, som gör heder åt vårt land, och då det har en lång och skiftande historia, har det synts oss lämpligt att gifva någon antydning om denna historias yttre konturer.

Vi skola nu i allra största korthet söka att gifva en föreställning om fabrikationens gång.

Råmaterialet för porslinet är dels leror — hvit lera, kaolin-lera, som till det mästa hämtas från England, till någon mindre del från Tyskland och Bornholm — gråa leror, samt fältspat, kvarts och flinta äfvensom ben. De eldfasta leror, som behöfvas för kakelfabrikationen m. m., tagas från Skåne. Bolaget har egna fältspat-grufvor i skärgården vid Svinninge och Ytterby samt vid Sala. och exporterar ej obetydliga kvantiteter till utlandet. Genom sin belägenhet vid Klara sjö kan fabriken mottaga och vid egnakajer lossa råmaterial, som ditföres pr ångbåt eller pråmar, äfvensom stenkol, hvaraf årligen förbrukas cirka 11,000 tons.

Råvarorna gå först till kvarn- och slammhuset, där de krossas, finmalas och slammas, sedan först sådana råämnen som kvarts och flinta undergått förbränning dels för att befrias från organiska föroreningar, dels för att lättare kunna pulvriseras. Lerorna sönderslås och utröras med vatten i s. k. blungers (järnkar med roterande armar), hvilka äro placerade på vinden. I våningen därunder finnas uppställda kulkvarnar, roterande cylindrar med inlagda runda flintbollar, där fältspaten och flintan finmalas, och i samma våning finnas en del block-kvarnar för målning af glasyr och ben. I denna våning finnas äfven blandningskaren, där massan blandas, hvarvid ingredienserna afpassas för de olika ändamålen och kontrolleringen af massornas riktiga sammansättning sker genom bestämmande af den specifika vikten och uppmätning. Ur blandningskaren går massan genom ett system af trärännor, här och där försedda med magn eter, hvilka draga till sig de järnpartiklar, som möjligen kunna finnas i massan och hvilka, om de komme in i godset, skulle ohjälpligen förstöra detta vid bränningen. Sedan denna rensning är gjord, går den flytande massan ned i siktverket och passerar genom sex öfver hvarandra anbragta ytterst fina silkesdukssiktar, där andra föroreningar eller möjligen oförmalda och ej vid siamningen upplösta partiklar aflägsnas. Den pumpas därefter in i pressar och befrias från öfverflödigt vatten, upptages därur i form af kakor och ältas samt bearbetas vidare i en kran till konstruktionen snarlik vanliga tegelkranar, för att blifva homogen och befrias från luftblåsor; vid framkomsten ur kranens munstycke afskäres den i fyrkantiga ältor, som äro färdiga att gå till formare och drejare för att formas. Då blandningarna af massorna äro olika för olika ändamål, plägar man för att undvika sammanblandning af dem tillsätta olika färger för hvar sort. Dessa färger försvinna sedan under bränningen. Den äkta porslinsmassan, till hvilken antingen brända ben (för s. k.

»benäkta» porslin) eller fältspat (»fältspatäkta») användes såsom väsentliga ingredienser, beredes i en särskild afdelning af slammhuset och behandlas, sedan den lämnat pressarna i en valkmaskin, som erinrar något om smörältningsmaskinerna, för att befrias från luftblåsor och erhålla nödig smidighet och bildbarhet.Självfva formningen af pjäserna sker på olika sätt. Den försiggår i olika byggnader såsom i det stora verkstadshuset, i hvars nedersta våning vi finna en hel del maskinformare, som arbeta med större saker, såsom handfat, kannor, krukor m. m. Detta slag af formning, som sker med schabloner, går mycket raskt och är vida lättare än drejningen, som kräfver stor öfning och påpasslighet. Drejaren tager en klump lera af lagom storlek,

Drejare.

formar den till en boll och placerar den på centrum af drejskifvan, som därefter medels en trampmekanism bringas i rotation. Det är af stor vikt, att lerämnet placeras så, att dess centrum sammanfaller med drejskifvans, ty eljes slungas det af centrifugalkraften bort, när skifvan kommer i hastig rotation. Sedan han fästat massan, formar arbetaren den först med händerna till en solid klump, nedför sedan båda tummarna midt i klumpen, som samtidigt nedtryckes och dymedels urhålkas, hvarefter han fattar om den sålunda formadeskålens yttersida med bägge händerna och trycker med tummarna mot innersidorna och drager massan uppåt, formande på detta sätt de utsvällningar och instrypningar, som kärlet bör hafva. Den slutliga formen får kärlet därigenom att en schablon af trä eller porslin införes i detsamma och under drejningen tryckes mot dess innersida, hvarvid drejaren med handen följer yttersidan och reglerar godsets tjocklek och yttre form. Det hela, som kräfver mycken vana och vakenhet, är vanligen gjordt på kortare tid, än vi här behöft för att beskrifva arbetsoperationen. De drejade kärlen gå, sedan de halftorkat, till svarfstolarna.

I det stora verkstadshusets andra våning sker formningen af kaffekoppar med fat samt tallrikar af fajans. Den sker uteslutande med maskin utom hvad beträffar handtagen, som formas särskildt för hand och påsättas. I tredje våningen formas koppar af benäkta porslin, dels på maskin, dels för hand, och där sker äfven formning af en del tallrikar — fajans så väl som äkta — hvar jämte äfven i denna våning formas de ovala sakerna (serveringsfat, karotter m. m.), hvilket mestadels sker för hand.

Utom de nu nämnda bägge sätten för formning af godset, finnes det ock ett tredje, nämligen gjutning, som användes för de allra största pjeserna såsom pelare, kolossala urnor m. m. Denna försiggår i fjärde våningen, där ock handformning af en del andra saker, exempelvis sanitetsgods — som på senare tid blifvit en stor och betydande specialitet för fabriken — äger rum. På vinden är inrymd den väldiga samlingen af gipsmodeller.

Detta är den stora verkstadsbyggnaden, den största formare-verkstaden. Men längre ner åt sjösidan ligger en verkstadsbyggnad med ugnar och allt, där det fältspatäkta porslinet tillverkas, kakel-ugnstillverkningen har sina särskilda lokaler uppåt Rörstrands gatan, likaså finnes en verkstad för tillverkning af väggplattor och tiles — likaledes en artikel af betydenhet, som tillkommit på senare år — ett verkstadshus för tillverkning af s. k. kasettlar af eldfast lera, ett slags runda bunkar, hvari godset inställes i brännugnarna, samt för s. k. nabbar och kors, hvilka användas till under- och mellanlägg vid glasyrbränningen för att bereda tomrum mellan de olika pjeserna. Vidare finnes en särskild verkstad för fabrikens betydande tillverkning af isolatorer och telegraf-hattar. I samband med modellverkstaden finnes ock en verkstad för tillverkning af gipsformar. Fabriken tillverkar själf de betydliga kvantiteter gips den behöfver och dessutom åtskilligt till af-salu. Detta sker i ett fabrikshus, som är sammanbygdt med slammhuset. — I alla våningarna af de olika verkstadshusen finnes ett praktiskt anordnadt system med skåp för godsets tork-

Rågodsugn.

ning, hvilka skåp bilda arbetssalarnas centralparti och kärna, så att arbetarne hafva sin plats utefter fönstersidorna, där belysningen är förträfflig. För vädring af lokalerna och undanskaffande af det hälsofarliga dammet är på ett synnerligen förtjänstfullt sätt sörjdt genom sugfläktar och genom riklig bevattning af golfven. De mest dammalstrande arbetena försiggå inne i glasskåp, så anordnade, att arbetaren eller arbeterskan har armar och händer innanför skåpet, den öfriga kroppen utanför, allt-så oåtkomligt för det damm, som uppstår under arbetsproce-duren.

När godset, hvars formning här ofvan är beskrifven, fått tillräckligt torka, sker den första bränningen, rågodsbränningen. I särskilda s. k. fyllningsrum insättes godset i de förut nämnda kasettlarna och inställes i rågodsugnarna, hvilkas antal är åtta,

Glasering.

däraf fem större om hvardera 145 kbm. rymd. Bränningen sker vid en temperatur af 11 ä 13 hundra grader Celsius — beroende på godsets beskaffenhet — och tager i regel en tid af inemot två dygn. Det råbrända godset sorteras, afputsas och målas, ifall det skall dekoreras i s. k. underglasyrmålning och glaseras sedan eller ock undergår det omedelbart glasering för att sedan målas eller tryckas. Glaseringen sker genom neddoppning i den väl-lingtjocka glasyrmassan, som man genom särskild sammansättning och behandling befriat från den hälsofarlighet, som blyoxiden

— hvilken ingår som en mycket väsentlig del af glasyrmassan — eljes medför för dem, som handtera densamma. Sedan godset efter glaseringen »anbättrats» undergår det sin andra bränning, den s. k. glattbränningen, i särskilda ugnar, som till antalet äro sex. Temperaturen för fajansgods är vid denna bränning, hvilken äfven försiggår i kasettlar och med mellanlägg af nabbar och kors för att icke de olika pjeserna skola smälta fast vid hvarandra, omkring 1 ä 1,200 grader C. och tager 16 ä 20 timmar.

Målningen och dekoreringen af pjeserna är naturligtvis ett högst maktpåliggande moment i en tillverkning, som dels till stor del afser rena prydnadsföremål, dels sådana husgerådssaker, åt hvilka man vill hafva en vacker och för ögat tilltalande, stundom äfven en i högre mening konstnärlig utstyrsel. Dekoreringen af det billigare porslinet sker mestadels genom tryckning eller emaljmålning. Tryckningen åstadkommes genom aftryck från graverade kopparplåtar, hvilket tages på tunnt silkespapper. Detta lägges urklippt efter mönstrets kanter på den tallrik, fat eller kopp, som skall dekoreras och fastgnides på godset, hvarvid färgen öfverföres på detta från papperet, när det senare efter fuktning aflossats. Sådan tryckning kan ske antingen på rågods eller glattgods, och genom en lättare bränning aflägsnas i färgerna befintliga oljor och hartser.

Högt upp i magasins- och kontorsbyggnaden befinner sig den atelier, där de finaste keramiska konstalstren skapas. Som bekant har Rörstrand på senare tid fört i marknaden vaser, bålar etc. med dekoration i låg eller hög relief af fältspatäkta porslin, och jämte den skulpturala ornamenteringen förekommer ock målning både under och på glasyren samtidigt. Dessa saker hafva med all rätt väckt den största uppmärksamhet och erkännande. I närheten af denna atelier finnes ett synnerligen intressant museum af fajanser, majolika och äkta porsliner, ej blott från Rörstrand och de två andra svenska porslinsfabrikerna, Gustafs-berg och det för länge sedan nedlagda Marieberg, utan äfven från framstående utländska fabriker. Det är utan tvifvel, ur yrkesteknisk synpunkt sedt, den rikhaltigaste keramiska sam-

ling och samtidigt äfven den mest instruktiva, som finnes i vårt land.

Arbetareantalet uppgår till omkring 1,000 personer, däraf en tredjedel kvinnor. För största delen af dem har bolaget beredt bostäder i sina egna hus. Äfven i fråga om kassorna framträder på ett eminent sätt fabriksbestyrelsens välvilja och omtanke. Det finnes två betydande arbetarekassor vid Rörstrand: en sjuk- och begrafningskassa och en pensionskassa. I den förstnämnda är inträdet obligatoriskt för hvarje arbetare, som fyllt 15 år, och de månatliga afgifterna till kassan växla mellan 60 öre och 3 kr. 60 öre, beroende på medlemmarnes löneinkomst, hvarjämte bolaget aflönar läkare och bidrager med 25 proc. af samtliga medlemmars afgifter. Denna kassa innebär tillika ett slags invaliditetsförsäkring, alldenstund sjukhjälp utbetalas, så länge oförmåga till arbete på grund af sjukdom eller olycksfall varar. Pensionskassan, hvari inträde är obligatoriskt vid 18 års ålder och hvarmed äfven är förenad en olycksfallsförsäkringskassa, har tillkommit dels genom en grundplåt af fabrikör Almström, och har bolaget sedermera under årens lopp dessutom skänkt 62,000 kr., dels genom acku-mulering af medlemmarnes årsafgifter under årens lopp, så att fonderna nu öfverstiga 125,000 kr. Månadsafgiften är 50 öre ä 1 kr. Sedan förvaltningskostnaderna betäckts och afsättning till en återbetalningsfond ägt rum, utdelas nu 3/4 af den årliga behållningen i pensioner, och återstående fjärdedelen lägges till kapitalet, och afflyttande ledamot får

återuppbära tre fjärdedelar af sina inbetalta afgifter. För närvarande utgå ur kassan 19 arbetarepensioner à 300 kr. hvardera samt 21 änkepensioner.

* *

En fabrik, som i likhet med Rörstrand förenar tillverkningen af rena förbrukningssaker med alster af högt konstindustriellt värde och städse sträfvar efter att trycka en prägel af konstnärlig smak och stilenlighet på alla sina tillverkningar, de enklare såväl som de mera anspråksfulla, är aktiebolaget Förenade Konst-gjuteriernas verkstad på Kungsholmen. Det är, i motsats till Rörstrand, en helt ung fabrik, ty bolaget bildades först 1898. Fabriken är belägen vid Pilgatan å Kungsholmen, där bolaget ägeren stor, gammal industritomt, å hvilken, utom dess egen, ännu tre andra verkstäder inrymmas.

Konstgjuteriernas stora fabrikshus innefattar tre våningar. I den understa af dessa är gjuteri et inrym dt med sina ugnar för gjutmetallens smältning och sina torkugnar för modellerna, sandblandnings- och krossningsmaskiner samt den stora gjutgropen, i hvilken gjutningarna af de stora och monumentala sakerna försiggå. Modelleringen sker med fuktad, fransk sand, som i två halfvor packas tätt omkring den modell, som skall afgjutas, så att ett fullkomligt troget aftryck af denna uppstår i sandmassan, hvarefter båda halfvorna läggas på hvarandra. Formen, som omslutes af en stomme af järnband, inställes för torkning, och då den är tillräckligt torr, inhälles den ur smältugnen af-tappade, till flytande form upphettade metallmassan, vanligtvis en legering af två eller flere metaller. Man får därvidlag sörja för att det finnes hål i formen för luftens aflägsnande, ty i annat fall skulle explosion uppstå. Sedan gjutningen är verkställd och metallen stelnat och svalnat, uttages det gjutna föremålet ur formen, befrias från kanterna, som kunnat uppstå vid fogen, putsas och är sedan så skarpt i konturerna och jämnt i de släta ytorna som om det undergått ciselering. Man har nämligen vid modelleringen ett särskildt förfaringssätt, som icke användes vid järn-gjuterierna och som gör att gjutgodset ter sig särdeles skarpt och vackert samt företer den största precision, hvarför ock fabriken tillverkar icke så litet af finare maskindelar, för hvilkas utförande kräfves särskild omsorg och noggrannhet.

Detta är i korthet förfaringssättet vid gjutning af smärre föremål. Gäller det större saker, är proceduren mera invecklad. Då man gjuter t. ex. en staty, söndersågas först gipsmodellen i lämpliga delar och formningen sker på ett bord eller ett bräd-underlag, hvarvid först den ena hälften formas och sedan den andra, men icke i två hela stycken utan med hvarje del sammansatt af smärre tärningar, som hvar för sig kunna löstagas. Formen kringbygges med ett järngaller och torkas samt nedföres i gjutgropen, hvarefter först den s. k. kärnan gjutes. Man kan nämligen icke gjuta dessa pjeser massiva, ty det skulle dels draga en alldeles öfverflödig massa dyrbar metall, dels skulle de blifvaohandterligt tunga. Kärnan gjutes nu först af gips och sand, af mej sias till lämplig storlek, så att metallen får den tjocklek man vill gifva den. Sedan formen torkat efter gjutningen af kärnan, inpassas den senare, fritt hängande i formen, så att metallen lagrar sig mellan kärnan och gjutformens inre. En bassin bygges nu ofvanpå gjutgropen, där formen nedförts, om-gifven af starka järnband för att ej sprängas. Den flytande bronsen hälles upp i bassinen, tappar öppnas för hålen i formen, metallmassan rinner ned och luften ledes ut genom rör, som äro dragna genom formen och utmynna bredvid bassinen, hvarefter konstverket, med undantag af hopsättningen, ciseleringen och putsningen, är färdigt.

Våningen en trappa upp inrymmer fullständig metallverkstad med därtill hörande maskiner såsom pressar, svarfvar etc. Fabriken tillverkar nämligen betydligt med belysningsarmatur, låsvred och skyltar, möbelbeslag m. m. efter själf ständiga, konstnärliga mönster, och den uppmuntran denna tillverkning rönt visar, att man nu fått ögat upp för att det icke är alldeles likgiltigt, om dessa föremål få en konstnärlig och stilfull utstyrsel, eller om de göras efter banala schabloner. En mängd andra saker såsom grepar och handtag till serviskannor och brickor, ljusstakar och skrif-bordsuppsatser, lampetter i gjutet och drifvet arbete samt, naturligtvis, statyetter, grupper och hvarjehanda små prydnadsföremål i brons äro jämte det nu nämnda och åtskilligt annat-föremål för fabrikens tillverkning.

Öfverst i stora verkstadshuset förvaras lager och förråd. I en särskild mindre byggnad inrymmas hopsättnings-, ciselör- och fernissverkstäder samt sliperi.

Sedan de särskilda delarne i ett större bronsarbete, på sätt som förut beskrifvits, blifvit gjutna, hvarvid de förses med tappar och motsvarande hål, hopsättas de med starka skrufvar, skarfverna täckas af metall, som bredes ut och mejslas, alla märken efter skarfver i gjutgodset och alla öfriga ojämnheter bortciseleras, och hela föremålet afputsas, så att metallen befrias från allt gjutstoft, och konstverket kan efter grafläggningen i gjutgropen skinande och vackert i sin ursprungliga metallfärg fira sin uppståndelse å piedestalen uti bronsens förklarade gestalt.Trots sin korta tillvaro har aktiebolaget Förenade Konstgju-terierna hnnnit utföra en hel hop vackra saker, som nu pryda våra offentliga platser eller allmänna byggnader. Främst bland dem är att nämna det nyss uppsatta, präktiga John Ericsons-monumentet, vidare fyra större byster till slottets östra fasad och åtta kolossalfigurer för södra fasaden, af hvilka några äro uppsatta, andra under arbete, Hasselbergs Snödroppen på Adolf Fredriks torg och samme konstnärs »Grodan», byster af Viktor Rydberg i tre ex. och en större bronsrelief till hans grafmonument i Göteborg jämte åtskilligt annat. Redan att detta hunnit utföras under en treårig tillvalo bevisar både att fabriken har lifs-kraft och leveransförmåga samt att den åtnjuter förtroende. Dessutom kan nämnas, att fabriken levererat konstnärligt utförd belysningsarmatur till Grand Hotel, Hotel Continental, restaurant Fenix, Skånebanken, den nya Sveasalen, Nordiska kreditbanken och Mälarebankens nya hus, m. fl.

* *

*

Det skulle nog icke sakna sitt intresse att gå vidare i dessa exemplifierande detaljskildringar, ty historien om enskilda fabrikers inom olika industrigrenar utveckling är i sin påtaglighet nästan mer belysande för hufvudstadsindustriens uppblomstring under senare år än det torra statistiska materialet, och äfven knappa antydningar om de olika industriernas arbetssätt innehåller alltid för lekmannen — och i detta fall står hela allmänheten i stort sedt på lekmannens ståndpunkt — åtskilligt nytt.

Boktryckeriindustrien exempelvis, som ända till 1896 icke •ens ansåg värdig att redovisas i de officiella redogörelserna för stadens industri, representerade för år 1899 ett tillverkningsvärde af 5,500,028 kr., hvartill komma de enbart litografiska anstalterna med ett tillverkningsvärde af 619,845 kr. Taga vi, för att belysa omsättning, maskineri och arbetstyrka m. m., ett enskildt tryckeri, t. ex. Iduns kungl. Inof boktrycker i, som icke är stadens ;största, men väl ett af dess mångsidigaste, finna vi att dess om-.sättningssumma för år 1900 belöper sig till det aktningsbjudande beloppet af i rundt tal 670,500 kronor. Tryckeriet sysselsätter1 rotationspress, 22 snällprässar, 4 litografiska småprässar, kalan-dermaskiner, bronserings- och fernissningsmaskiner, skär- och perforeringsmaskiner m. m. samt en arbetarestyrka å 240 personer. Etablissementet omfattar ej blott bok-, tidnings- och acci-denstryckeri utan ock fullständig litografisk ock kemigrafisk anstalt samt stereotypgjuteri och inflyttar nästa år i eget nybyggdt hus vid Bryggaregatan. Man kan visserligen icke säga, att tryckeriindustrien är någon för Stockholm speciell handtering, då ju boktryckerier finnas i alla Sveriges städer med ett par tre undantag och i flere köpingar, men i högre grad än om de flesta andra industrier gäller det om denna, att hufvudstaden också är hufvudorten för industrien i fråga.

Detta arbetes omfång och plan bjuder oss att begränsa oss till hvad som redan är nämndt. Och däraf torde med full tydlighet framgå, att Stockholm, såsom i ingressen sades, med heder bär upp sin ställning såsom vår industriella hufvud-stad, och att det blir svårt för hvilken svensk stad som helst att göra Stockholm den rangen stridig, ehuru de förnämsta exportindustrierna af naturliga skäl ej här kunna spela någon rol. För samhällets välstånd och blomstring är den industriella verksamheten af en afgörande vikt, och det är en lycka att Stockholm i sitt gynnsamma läge och sina goda kommunikationer samt i den lätthet att planlägga och utföra nya företag eller sätta i verket nya uppslag inom redan förut befintliga, hvilken är en gifven följd af hufvudstadens egenskap att vara brännpunkten för landets både kulturella och materiella sträfvanden, har en ganska säker garanti för att under långliga tider få behålla sitt primat oförkränkt.Ministrarne.

Af JOH. LYBÄCK.

Om ni en fredagsmorgon mellan tio och elfva tar en promenad på Norrbro, lägger ni snart märke till flere herrar i civil uniform, hvilka den ene efter den andre skynda fram mot slottet. Somliga äro yngre, sprättige män, som

tyckas stoltsera öfver den granna utstyrseln. Andra äro äldre och se alldeles för allvarliga ut för att sätta större värde på uniforms-guldet eller den ofarliga värjan. Det är kanslisekreterare, som skola föra protokoll, hvar och en för sitt departement, vid den konselj konungen i dag håller. Alla styra de först sina steg till departementslokalerna i det gamla skröpliga kanslihuset vid Mynttorget.

Har ni tålamod att förlänga er promenad en stund till, får ni se ministrarne och de konsultativa statsråden komma. Endast krigsministern och sjöministern glänsa i full uniform. De öfriga ta sig i sina statsrådsuniformer, där de komma allvarliga och betänksamma, mången gång betydligt anspråkslösare ut än de unga snobbiga kanslisekreterarne, allra helst som en ofta ganska enkel öfverrock bortskymmer de glittrande ordenskraschanerna på statsrådsfracken och ordensbandens färgrikedom. När det icke hålles stor konselj, d. v. s. då inga ändringar inom statsrådet eller andra högre utnämningar förestå eller viktigare frågor skola föredragas,utan endast löpande ärenden expedieras, användes af hela uni-formsståten endast statsrådsfracken och som många ha den förvarad uppe i statsrådsrummet i departementslokalen, se de ännu anspråkslösare och borgerligare ut, då de draga upp för att länka fosterlandets öden.

Äfven statsråden begifva sig i regel först till sina departement, uppehålla sig där en kortare stund och gå sedan upp på slottet. Har ni lust att se dem passera revy, skall ni placera er i västra slottshvalfvet, där uppgången är till konseljsalen. Där komma först de civila departementens vaktmästare med de historiskt ryktbara portföljerna. De äro af svart läder, stundom

ganska digra, och erinra i viss mån om en vanlig brefbärarväska. På lockets framsida läses i större mässingsskrift: Kongl. Civildepartementet, Kongl. Finansdepartementet o. s. v. Vaktmästarne gå med brådskande steg upp för trapporna och vänta i rummet utanför konseljsalen.

Klockan har allt mera närmat sig elfva och nu börja statsråden anlända. Först kommer måhända och då alldeles säkert med energisk fart civilministern Edv. v. Krusenstjerna, utan tvifvel ministärens främsta och bärande kraft för närvarande. Han är liten till växten, men den kraftigt byggda, seniga gestalten och det skarpt markerade ansiktet med dess pincenez och rätt väldiga mustascher tala ett offörtydbart språk om handlingskraft och rastlös verksamhetslust. Civildepartementet har alltid ansetts som det mest svårskötta och torde ännu i dag utan gensägelse vara det, ehuru efter jordbruksdepartementets upprättande åtskilliga förvaltningsgrenar öfverflyttats dels dit, dels till finansdepartementet. Men den nuvarande civilministern behärskar som en hel karl detta oerhörda arbetsområde och har ju en ganska lång erfarenhet att stödja sig på. Då Themptander bildade sin ministär år 1885, öfvertog d. v. konsultativa statsrådet Krusenstjerna för första gången civilministerport-

E. v. Krusenstjerna.följen och kvarstod i denna egenskap äfven efter den stora systemförändringen år J888, tills lämplig efterträdare på den svår-skötta posten kunde erhållas. Denne trodde man sig finna i d. v. landshöfdingen i Kalmar V. L. Groll, som fungerade till år 1896, då han komprometterades genom krånglet med första ut-ställningslotteriet. Men redan förut var belåtenheten med honom till följd af förhållanden i hans privata lif icke allt för stor och för hvarje ny mindre fördelaktig underrättelse om honom, som inlöpte, hette det alltid:

— Nej, Krusenstjerna skall bli minister.

Och han blef det också i samband med Grolls utnämning till landshöfding i Stockholms län efter Themptander, som tog afsked från denna befattning för att blifva verkställande direktör i det stora trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund. Sedan dess har civilministern v. Krusenstjerna oafbrutet stått kvar på sin synnerligt kräfvande post och därunder haft åtskilliga heta duster att bestå i riksdagen, framför allt då det gällt att genom-drifva större anslag till statsbanornas utveckling, som under hans ministertid utan öfverdrift kan betecknas som storartad. Den skarpaste striden utkämpades i slutet af mars 1898 om Gellivare—Ofotenbanan, hvilken mötte så häftigt motstånd hos de protektionistiske brukspatronerna och deras anhang i Första Kammaren. Såsom bekant hade såväl civilministern som statsminister Boström gjort beviljandet af detta stora anslag till en kabinettsfråga och de segrade, i Andra Kammaren med glans, i Första med några få rösters majoritet. Det var för öfrigt icke enda gången som dessa båda ministrar troget stodo vid hvarandras sida, och inom den nuvarande regeringen torde civilministern v. Krusenstjerna vara den fullödigaste och kraftigaste representanten för den af statsminister

Boström inledda och med så stor slughet bedrifna s. k. rikspolitiken. I skötseln af sitt statsrådsämbete är civilministern Krusenstjerna, såsom nämnts, den personifierade rastlösheten och energien och han vistas oupphörligt på resor, oftast föranledda af pågående eller projekterade järnvägsbyggnader i olika landsdelar.

Nu kommer civilministerns raka motsats justitieministern L. Annerstedt stöflande upp genom slottshvalfvet. Det är en pro-

Boken om Stockholm. 71fessorstyp med glasögon och rufsigt hår och de numera slappa dragen vanligen färgade af en hektisk rodnad. Gud vet icke allt, hvad den mannen varit — han har varit akademieadjunkt och juris professor i Uppsala, justitieråd, ordförande i Nya lagberedningen, president i kammarrätten och nu slutligen justitieminister. Han mottog denna portfölj, då justitieministern Östergren vägrade att vara med om det förslag om rösträttens utsträckning, hvilket framlades för riksdagen år 1896. Det märkligaste, som händt under hr Annerstedts justitieministertid, var utan tvifvel den heta strid, som statsminister Boström den disiga februaridagen nyssnämnda år hade att bestå med Första kammarens extrema högerfoiang, som ville pricka statsministern för hans val af justitieminister genom att söka indraga det futtiga anslaget af 25,000 kr. till den under justitiedepartementet sorterande lagbyrån. Attentatet misslyckades såsom känd t, men det af den nye

justitieministern kontrasignerade rösträttsförslaget tillfredsställde intet parti och föll ohjälpligt i båda kamrarne. Detta utgjorde inledningen till en serie nederlag, som hr Annerstedt sedan haft att utstå och hvarvid han ofta gjort en slät figur i synnerhet i Andra kammaren. Flertalet af de i det hela mindre betydande reformer, som sedan hans inträde i ministären genomförts på lagstiftningens område, ha också tillkommit på riksdagens eller enskild riksdagsmans initia-

H. Wachtmeister, tiv> icke På ministerns.

Nu nalkas finansministern, grefve Hans Wachtmeister och jordbruksministern Theodor O delberg. Båda äro högresta, representativa män och jordbruksministern ser nästan mera aristokratisk ut än den högättade grefven, som med sitt pincenez-prydda ansikte och sin kala hjässa verkar iviss mån kammarlärd. Han är också en teoretiskt kunnig mail, hvars duglighet beredt honom en snabb karriär. Under så godt som hela tiden efter det nya systemets införande har han som expeditionschef skött finansdepartementet, ehuru en hos en så högt uppsatt man sällsynt böjelse för tillbakadragenhet förmått honom att hålla sig i skymundan och gjort, att han icke förrän för ett par tre år sedan kunnat öfvertalas att åtaga sig det officiella ansvaret för finansdepartementets skötsel.

Statsrådet Odelberg var, såsom man torde erinra sig, landtbruksstyrelsens chef, innan han kallades att öfver taga ledningen af det efter mångåriga sträfvanden omsider beslutna j ordbruksdepartementet.

Han torde för detta chefskap ha synnerligt stora förutsättningar.

Trygg, trind och glasögonväpnad träder krigsministern Jesper Crusebjörn in under slottshvalfvet, följd på vederbörligt af stånd af sin ordonnans ur Lifgardet till häst, hvilken bär landtförsvarsdepartemen-tets portfölj. Ingen skulle i den satta figuren ana den höge militären och kanske minst den näst efter konungen högste befälhafvaren öfver svenska hären, om man icke såge den nya generallöjtnantsuniformen och kommandostafven i hans hand.

Men denne krigsminister är en ovanlig man. Sedan han avancerat till en hög post i generalstaben och därefter varit chef för ett norrländskt regemente, blef han såsom kändt landshöfding i Västerbotten. Men det var ingen militär lands-höfding i den vanliga stilen. Han tog med sällspord kraft och energi itu med sin uppgift, satte sig förvånansvärdt snabbt in i

J. Crusebjörn.sitt läns angelägenheter och började ett framgångsrikt arbete för dess framåtskridande i synnerhet genom att arbeta på kommunikationernas förbättrande. Det dröjde icke så länge, förrän hr Crusebjörn, hvilken under tiden tagit plats i Andra kammaren såsom representant för sin residensstad, erhöll anbud att öfver-taga landtförsvarsdepartementet, då frih. Rappes aktier började ohjälpligt falla, men han sade nej i det längsta. Men sedan han en gång åtagit sig det maktpåliggande värfvet, kan han med berättigad stolthet blicka tillbaka på sin verksamhet, ty han har redan under de två år han setat vid konungens rådsbord uträttat större ting än någon

krigsminister före honom. Redan år 1900,

då han första gången mötte riksdagen som krigsminister, satte han in sin taburett på beviljandet af det stora anslaget till »Boden just nu». Han fick härvid kraftigt understöd af statsminister Boström, som ställde sig solidarisk med honom. Anslaget beviljades också, sedan gemensam votering trots den häftiga oppositionen och tal-manskonflikten i Andra kammaren omsider kunnat företagas. Och vid 1901 års riksdag lyckades han genomdrifva den stora härordningsreformen — ett veritabelt storverk, då man betänker, huru den ena regeringen efter den andra och en hel rad krigsministrar fingo hålla på och arbeta i tjugufem år, innan riksdagen omsider gick med på de nittio dagarne. Denna oväntade framgång har, utom i högpolitiska förhållanden, sin grund i den stora popularitet krigsministern åtnjuter i Andra kammaren såsom en urban och rättskaffens man, på hvars förklaringar man kan lita och hvars fasta karaktär är lika otillgänglig för påverkningar uppifrån som för lismeri och krypande intriger. De stora insikter han visat sig äga såväl på det militära området som på det administrativa ha beredt honom berättigad aktning inom skilda läger och öfver hela hans person hvilar ett visst skimmer af borgerlighet och gemytlighet, som verkar medryckande.

L. Palander.Sjöministern Louis Palander är väl känd för Sveriges folk äfven till utseendet från den världsberömda Vegafärden. Han har ännu icke hunnit debutera i riksdagen, men gör ett vida mera sympatiskt intryck än företrädaren, den munk-liknande Dyrssen.

Ecklesiastikministern Nils Claeson hör till de stilla i landet. Hans väg har gått från justitieombudsmannaska-pet genom Högsta domstolen in i konseljen. Ingen väntar sig, att han skall vara rätter man att genomföra de stora undervisningsreformer, som stå på dagordningen eller med organisk kraft tränga sig fram dit. Han är mera att anse som en expeditions- och öfver- Ni ciaeson.

gångsminister. Det slätrakade ansiktet jäfvar icke det rykte, som täljer, att det är en from man med religiösa tendenser.

Ministärens förnämsta kraft näst civilministern Krusenstjerna är onekligen konsultativa statsrådet K.

S. Husberg. Äfven han har ett visst lärdt utseende, ett ganska skarpt mar-keradt ansikte. Men genom de guld-bågade brillorna blicka ett par klart forskande, stålgrå ögon fram, och man behöfver icke höra statsrådet Husberg tala mera än ett par minuter för att inse, att man har en ovanligt praktisk och erfaren man framför sig.

Efter aflagd juris doktorsgrad i Uppsala blef hr Husberg, sedan han be-klädt ett par andra befattningar, expeditionschef i ecklesiastikdepartemen- k. s. Husberg, tet och sedermera landshöfding i vårt

nordligaste län, där han förut varit landssekreterare och där han inom kort förvärfvade synnerligt stor aktning och störa sympa-tier. I likhet med statsrådet Crusebjörn valdes han snart till representant för sin residensstad i Andra kammaren. Här blef han inom kort högt uppburen inom olika läger för sina omfattande kunskaper och sitt flärdfria uppträdande. Den politiska situationen åstadkom emellertid, att han inom kammaren icke nådde högre än till en plats inom lagutskottet, där han fungerade som vice ordförande de senaste åren före statsrådsutnämningen. Inom lagutskottet tillhörde hr Husberg ofta reservanterna, som företrädde en upplystare och födomsfriare, från den sterilt konservativa majoriteten afvikande uppfattning. Man har fäst uppmärksamheten på, att statsrådet Husbergs förmåga, lärdom och erfarenhet är så omfattande, att han skulle kunna utan svårighet öfver-taga vare sig justitieministerns, civilministerns eller ecklesiastikministerns portföljer. Denna mångsidighet kommer gifvetvis att blifva af stor betydelse, om det rykte besannas, som i honom velat skåda den vardande statsministern.

Ty det faller af sig själf t, att ministärens nuvarande främste man, amiralen frih. F. W. von Otter, icke kan kvarstå länge på sin post. Den höga åldern och mycket annat förbjuda det. Det var på sin personlige vän konungens begäran, som han i medlet af sjuttiotalet lät förmå sig att under några år förestå sjöförsvarsdepartementet. Därvid älskade han, enligt hvad han själf yttrade, att i likhet med hvad praxis var på fyrtiotalet, betrakta sig såsom »konungens generaladjutant för flottan». Det är likaledes bekant, att det var på sin konungslige väns uttryckliga önskan, som han öfvertog statsministerskapet. Detta är i allmänhet ingen lätt sak och det kräfdes i all synnerhet

både mod och personlig uppoffring att efterträda en så framstående statsminister som godsägaren E. G. Boström under icke mindre än nio år varit. Frih. v. Otter har emellertid tagit saken ganska förståndigt. Man har oftä sett dengamle sjömannen med de allvarliga, gulbleka dragen på stats-rådsbänken, men han har mestadels suttit där som en uppmärksam åhörare och i det hela iakttagit en diplomatisk tystnad. Först då en fråga, som låg honom synnerligt varmt om hjärtat, olycksfallsförsäkringen, förevar i Första kammaren, tog han till orda där. Och då man i Andra kammaren debatterade förslaget om dyrtidstillägg åt ämbetsmännen, höll han där ett högpatetiskt anförande, hvars välmening var uppenbar, men hvilket i det stora hela var skäligen malplaceradt och föga torde ha inverkat på kammarens beslut. Under majdagarnes stora här-ordningsdebatt måste han fram på arenan på allvar. Till en början uppläste han då i båda kam-rarne en i statsrådet uppsatt förklaring från regeringen. Hans ganska klumpiga försök att, då debatten i Andrå kammaren närmade sig slutet, vingla öfver från de tolf månadernas öfningstid, hvarpå regeringen kategoriskt förklarat sig icke vilja göra någon afprutning, till de åtta månaderna, Andra kammarens ultimatum, väckte på starkt försvarsvänliga håll harm, på andra och de flesta ett ho-meriskt löje. Det var naturligtvis endast omständigheternas makt och krigsministerns stora popularitet, som

skapade härordningsförslagets seger. Däremot mottogs det lojala svar statsministern afgaf på redaktör Hj. Brantings interpellation om rösträttsutredningen med sympatier af Andra kammaren.

Ministärens andre excellens, utrikesministern Alfred Lager-heim har åtminstone ännu icke några större parlamentariska framgångar att anteckna, om man icke dit vill räkna riksdagens bifall till den kungliga propositionen om eget hus för beskickningen i Paris. Reformförslag, särskildt inom konsulatväsendet, hvari exc. Lagerheim ända sedan konsulatkomiténs dagar är väl bevandrad, lära emellertid vara att förvänta. Exc. Lagerheim är mycket representativ, elegant och soignerad i sitt yttre och i sitt

A. Lagerheim.uppträdande såsom det anstår en diplomat, hvilken i många år före-trädt sitt land i den tyska kejsarstaden, men han har icke alltid upp-trädt så diplomatiskt i riksdagen, som man skulle ha kunnat vänta-Konsultativa statsrådet S. H. Wikblad var länge den enda kvarlefvan från de tider, då protektionismens morgon rann upp öfver Sveriges land. Det var framlidne statsministern, frih. Gustaf Akerhielm, som tog med sig i konseljen sekreteraren hos riks-gäldsfullmäktige, då han blef statsrådets främste man från att förut ha varit fullmäktiges. Och statsrådet Wikblad, som älskade ro och lugn, stannade kvar i konseljen, där han förnämligast ansträngde sig med afgörandet af de administrativa besvärsmålen.

I september 1901 placerades hr Wikblad i den efter Hans Forssells död lediga presidentfåtöljen i kammarkollegium.

Till konsultativt statsråd utnämndes i samband därmed chefen i lagbyrån Hjalmar Hammarskjöld. Det är en ung

— han är endast omkring 40 år — och en betydande kraft, som härmed tillförts ministären. Efter aflagda examina utnämndes han mycket tidigt till docent inom juridiska fakulteten i Uppsala och avancerade så småningom till professor. Men det stod i stjärnorna, att han icke Hj. Hammarskjöld. länge skulle stanna i Fyrisstaden. Hans

krafter togos i anspråk för verksamhet i Stockholm. Han tjänstgjorde en tid som revisionssekreterare, men kom sedan in i lagbyrån. Hans eminenta förmåga har tagits i anspråk i viktigare komitéer. Sålunda var han med om att utarbeta förslaget om bolagslagar, och det påstods, att då detta förslag omsider kom inför riksdagen, var han, som äfven fungerat som sekreterare i det riksdagens särskilda utskott, som behandlade förslaget, nästan den ende, som hade fullständig kännedom om förslagets invecklade detaljer. I unionskomitén — nov. 1895—jan. 1898 — var han sekreterare på den svenska afdelningen.

Politiskt har det nya statsrådet däremot icke framträdt,Konseljsalen är belägen midt öfver konungens våning två trappor upp i slottets västra flygel, där den utgör självfva hörnrummet med två fönster vettande utåt Slottsbacken och Norrbro och två utåt högvakten. Salen är ganska stor, med fem ljuskronor i slipadt glas, en något större än de andra i det, i motsats till livad fallet är i de flesta öfriga slottsgemaken, ganska enkelt or-nerade taket. Väggarna täckas af dyrbara gobeliner, naiva bilder

ur Jasons och argonauternas tåg för att eröfra det gyllene skinnet och i väggfälten öfver dörrarne äro mindre oljetaflor af franska mästare infogade. På kortväggen åt norr mellan fönstren hänger en oljetafla, som går från golf till tak och föreställer Karl XIV Johan till häst med en massa trupper i bakgrunden. Af stamfadern finns också en marmorstaty placerad på en ganska hög piedestal i rummets nordöstra hörn och två mindre marmorstatyer af konungarne Oscar I och Karl XV flankera den stora Karl Johans-taflan. På frisen till den väldiga spegelkaminen tronar en Artemis i brons mellan två mångarmade ljuskandelabrar af samma metall och mellan dessa prydnadsföremål blicka romerske miniatyrkejsare i marmor ned på de rådslående ministrarne. Möblerna äro ganska gammalmodiga, där de stå uppradade utefter väggarna på enkelt borgerligt manér — guld-karmade soffor och stolar i urblekt hvit och röd brokad.

Men detta är endast miljön. Det viktigaste i detta rum är naturligtvis rådsbordet. Det är liksom de kringstående stolarna placeradt på en mjuk matta och står på tvären, så att konungen som har sin plats vid öfre kortändan, sitter med ryggen åt hörnfönstret åt norr. Bordet är mycket långt, men ser för öfrigt ut som ett vanligt skrifbord, klädt med grön duk. Konungen har till sin disposition en större, med lås försedd låda och statsråden hvar sin mindre. Närmast framför konungens plats ligger Karl XII:s väldiga bibel i läderband med guldsnitt. Det är på densamma, de nyinträdande statsråden aflägga den af civilministern förestafvade eden. Konseljen har till sitt förfogande Sveriges rikes lag, senaste upplagan af grundlagarne och de senaste banden af Svensk författningssamling, hvilka sträcka sig i en lång rad nedåt bordet, vidare statskalendern, härens och flottans rangrulla, Stockholms adresskalender m. m. På en hörnhylla till höger om konungens plats finnas de föregående banden af svensk författningssamling uppställda liksom också en serie af till riksdagen af-låtna k. propositioner, utskottsbetänkanden och komitéutlåtanden. Framför konungens plats står ett skrifschatull i silfver och utefter den långa bokraden bläckhorn till statsrådens förfogande. De få dock broderligt nöja sig med att doppa två ur samma bläckhorn och broderligt hämta upplysning från samma brons-stake, när så påfordras.

Det berättas, att Första kammarens dåvarande talman, den siste landtmarskalken grefve Gustaf Lagerbjelke vid en ministerkris i början af sjuttiotalet, då han anmodades att inträda i konseljen för att med sin prestige stärka dess position, skall ha svarat med anstrykning af en viss politisk symbolism:

— Nej tack, i talmansstolen har jag ryggstöd, på taburetten har jag det icke,Lefde den ädle grefven nn, skulle han icke kunna göra en dylik invändning, ty de beryktade taburetterna äro för länge sedan ett minne blott och ha fått lämna plats för ganska praktiska, stoppade karmstolar i ljusbrunt läder och med dubbla dynor, så att statsråden ha åtminstone något ryggstöd, om det än icke är synnerligt högt. Konungen sitter i en guldkarmad länsstol i röd sammet, äfven den ganska enkel. Till höger om denna stol stå fem af statsrådsstolarne, till vänster sex, ty efter jordbruksdepartementets inrättande är som bekant statsrådens antal elfva. Vid bordets nedre kortända midt emot konungens plats stå ytterligare två bruna läderstolar. De disponeras af de båda justitieråd, som deltaga i öfverläggningarna, då det hålles s. k. justitiekonselj, som dessutom består af justitieministern och två andra statsråd. Detta sker alltid vid konseljens början, hvarefter justitieråden aflägsna sig.

Närmast till höger om konungen har h. exc. statsministern sin plats och närmast till vänster h. exc. utrikesministern. De öfriga statsråden taga plats efter utnämningsdatum, icke såsom man skulle kunna förmoda, efter departementens nummerordning. Däremot föredragas ärendena i denna senare ordning, så att utrikesdepartementet kommer först, därpå justitie-, landtförsvars-, sjöförsvars-, civil-, finans-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementet.

Vid föredragningen tillgår i regel så, att departementschefen framställer sin mening i ett längre motiveradt anförande till statsrådsprotokollet. Detta föres af den för departementet fungerande, edsvurne kanslisekreteraren, som har sin plats vid ett särskildt litet bord ett stycke till höger om rådsbordet, sedt från konungens plats. Om det nu gäller ett regeringsförslag, som skall framläggas för riksdagen, instämma vanligen statsrådets öfriga ledamöter med departementschefen eller afge skriftligt af-fattade reservationer. Därpå faller konungens resolution. Då viktigare utnämningar äro föremål för öfverläggning, uppstå däremot ofta diskussioner, som

stundom kunna antaga en ganska hetsig karaktär och urarta till en verklig kraftmätning mellan statsråden. Man har t. o. m. sett exempel på, att utnämnings-tvister kunnat föranleda en ministers afgång. Sålunda afgick statsrådet Gunnar Wennerberg som ecklesiastikminister, då dok-tor Widmark och icke doktor Nordenson mot hans tillstyrkan utnämndes till e. o. professor i oftalmologi vid Karolinska institutet.

Att ärendena annars kunna expedieras jämförelsevis lätt, beror därpå att de äro grundligt behandlade i den s. k. statsrådsberedningen, som har en ganska torftig lokal på nedre botten inpå kanslihusets gård. Här föredrager vederbörande byråchef i expeditionschefens närvaro först ärendet inför departementschefen och de konsultativa statsråden. Ofta kan en fråga vara af den beskaffenhet att två departementschefer behöfva närvara. Då det gäller storpolitiska eller principiella frågor, deltager hela konseljen. Därpå uppsätter den föredragande ministern det anförande, som han skall hålla i konseljen. Och de statsråd som icke vilja instämma med departementschefen och regeringen uppsätta likaledes sina reservationer. Konungen måste naturligtvis genom statsministern eller vederbörande departementschef noga underrättas om de frågor, som skola förekomma i konseljen och statsrådens ställning till densamma, så att han kan fatta sitt beslut med hänsyn därtill. Ett liknande förfarande följes, då en unionel fråga står på dagordningen. Då uppsättes först svenska regeringens förklaring, som sedan delgifves norska statsrådsafdel-ningen i Stockholm. Denna formulerar därpå efter konferens, stundom endast i telefon, med regeringen i Kristiania sitt utlåtande. Och sedan kunna repliker ytterligare växlas mellan regeringarna. Det ibland ganska häftiga meningsutbyte, som förekomma i det sammansatta svensk-norska statsrådet, där särskildt under grefvex Ludvig Douglas’ utrikesministertid stormiga scener utspelades, är sålunda oftast redan utkämpadt på papperet och icke alls jämförligt med en riksdagsdebatt, som kan spinna ut sig och blossa upp ur stämningen för ögonblicket. Det mycket omtalade sammansatta statsråd på höstvintern 1899, då frågan om norska flagglagens notificering förevar, och hvars beslut föranledde utrikesministerns grefve Douglas’ afgång, var sålunda endast ett uppläsande af förut efter långvariga öfver-läggningar och långvariga underhandlingar formulerade aktstycken.

Af mindre betydelse än de vanliga regeringsärendena äro de s. k. administrativa besvärsmålen, hvarmed de konsultativa stats-råden i främsta rummet sysselsätta sig och som ganska onödigt taga konseljens tid i anspråk. Förslag ha icke heller saknats om att upprätta en särskild besvärsdomstol för deras afgörande.

Öfverläggningarna inom konseljen sluta under normala förhållanden vid två- h tretiden. Men under det trägna arbetet med statsverkspropositionens uppställande till den stundande riksdagen eller då viktigare propositioner skola öfverlämnas till riksdagen eller då konungen varit frånvarande länge från hufvudstaden eller då årets sista konselj hålles, kan det hända, att öfverläggningarna draga ut till både fyra och fem på eftermiddagen. Då intages en lättare lunch i en mindre salong innanför konselj-rummet. Denna salong är praktfullare hållen. Taket är försedt med målningar och gipsorneringar — stora kvinnofigurer — och gobelinerna skänka betraktaren scener ur myten om Amor och Psyche. Och liksom till en komplettering af den antika kärlekssagan har man uppstält ett mindre skulpturverk — Venus i liggande ställning med den vingade kärleksguden gungande på hennes ena knä.

Midt uppe i denna slottsprakt stå fyra ovanligt enkla upp-slagsbord och det är på dessa lunchen intages. Därunder plägar man för en stund slå regeringsbekymren ur hågen och konversera om dagens händelser. Då majestätet är på sitt solskenslynne — och detta händer icke sällan — är skämtet ingalunda en främmande gäst i den höga församlingen. Sägnen har därom åtskilligt att förtälja.

Under den tid statsminister Themptander med kraftig och skicklig hand skötte statsrodret, var en af de populäraste och mest dugande generalerna, nu afliden, krigsminister. Denne föraktade icke en god bägare och malicen påstod, att han en gång af en grön poliskonstapel intogs på Klara vaktkontor, där åtskilliga lustiga förvecklingar förekommo, innan poliskommissarien anlände och till sin häpnad igenkände statsrådet.

Vid en statsrådslunch på slottet en tid efteråt utbrast konungen skämtsamt:

— Nå, jag har fått höra talas om att ett af mina statsråd råkat i polisens klor. Kan det vara sant?— Ja — invände genast den misstänkte krigsministern under allmänt skratt — det kan väl i sådant fall icke vara någon annan än ecklesiastikministern.

Denne, likaledes afliden, såg ut som en veritabel asket, var känd för att vara religiös och hade väl knappast läppjat på ett glas punsch.

Några år senare, då friherren till Margretelund var statsminister och de Förenade rikenas nuvarande sändebud i London utrikesminister, yttrade konungen under en dylik lunch:

— Jag har i engelska tidningar sett långa beskrifningar om olyckan i Gibraltar, då korvetten Freja med min son Oskar ombord så kraftigt bisprang vid räddandet af de förolyckade på det engelska krigsfartyget. Hör du — nu vände sig konungen till utrikesministern — du har väl någon i ditt departement, som kunde ombesörja införandet af en öfversättning ur dessa artiklar i Posttidningen?

— Nej, jag har ingen, som kan göra det — svarade gref-ven tvär och butter som alltid.

— Ja — inskött nu den sirlige statsministern — men min son har ju vistats rätt länge som attaché vid beskickningen i London och jag tror verkligen, att han kan engelska.

— Ja, det kan väl hända — var utrikesministerns kärfva svar — men det är därför icke sagdt, att han skrifva svenska.

I regel äro, såsom redan nämndt, fredagarne ordinarie konseljdagar. Statsrådsutnämningar pläga emellertid ofta ske och viktigare beslut fattas i extra konselj, som under statsminister Boströms tid vanligen hölls på tisdagar eller lördagar. I en lör-dagskonselj år 1895 utfärdades sålunda den beryktade tullukäsen, i en annan lördagskon sel j, pingstaftonen s. å., utnämndes grefve Douglas till utrikesminister. I tisdagskonseljer utnämndes lands-höfding Wersäll på sin tid till finansminister och generalpostdirektör Krusenstjerna till civilminister. Däremot var det i en onsdags-konselj hösten 1900 som statsminister Boström själf afgick för att efterträdas af friherre v. Otter

Då statsverkspropositionen skall uppgöras och det arbetas under högtryck i departementen — framförallt i december ochförsta hälften af januari — måste naturligtvis konselj hållas vida oftare för att klarställa statsbudgeten.

* *

Men ministerns arbete är ingalunda afslutadt, när han inför konungen i sitt anförande till statsrådsprotokollet belyst ett ärendes innebörd och vunnit regeringens bifall därtill. Det återstår att vinna riksdagens.

Han får kanske gå i elden redan då statsverkspropositionen skall remitteras till det dagarna förut tillsatta statsutskottet. Den enskilde riksdagsmannen har då rätt att yttra sig om hvilken af-delning af statsverkspropositionen som han behagar och han har äfven rätt att yttra sig om märkligare regeringsåtgärder eller mera uppseendeväckande, under en ministers dom värj o fallande tilldragelser, sedan riksdagen senast var samlad. Under det nya representationsskickets första år antogo dessa remissdebatter särskildt i Första kammaren, där den då på höjden af makt och glans stående grefve Henning Hamilton ledde oppositionen möt frih. Louis De Geer, stora dimensioner och fingo stundom en högpolitisk anläggning. På senare åren har det i Första kammaren varit i det hela ganska lugnt. Gamle baron Klinckow-ströms långrandiga och siffervimlande anföranden brydde sig ingen människa om och han tillhör icke längre riksdagen. I Andra kammaren kunde stridslågan vid dessa remissdebatter häftigt flamma upp, så länge riksdagsmannen Adolf Hedin ännu hade sina krafter i behåll. En hetsigare remissdebatt än år 1896, då hr Hedin gjorde sitt beryktade stora anfall på krigsministern Rappe, torde sålunda på länge icke ha förekommit.

Men remissdebatten, den må vara stormig eller lugn, är i hvarje fall endast en förberedande skärmytsling. Den egentliga drabbningen står, då de k. förslagen återkomma från utskotten till riksdagen. Och vanligtvis är det i Andra kammaren de segaste striderna utkämpas, ty det gäller mestadels pengar och våra landtmän äro måne om att hålla igen om statens pung. Är ett utskottsbetänkande enhälligt, blir det i regel utan längre debatt kammarens beslut, icke så om det är försedt med reservationer.Det gäller då för ministern att bereda ärendet ett så gynnsamt öde som möjligt, att åtminstone söka förmå kammaren att gå med den grupp inom utskottet, som vidtagit de

minsta ned-prutningarna. Han gör detta genom att allsidigare belysa, hvad han redan anfört till statsrådsprotokollet och genom att bemöta de invändningar, som måhända i utskottsbetänkandet gjorts mot anslagets beviljande. Och då han stundom har ett rikare bevis-ningsmateriaj till sitt förfogande än som kanske stått utskottet till buds, lyckas det honom ibland. Men för framgången är det nödvändigt, att han äger kammarens öra och sympatier. Och han vinner icke sitt syfte genom att hålla några pompösa och svassande föredrag i den högre akademiska stilen. Nej, han måste tala riksdagsspråk — ett språk mättadt af fakta, klart och logiskt bindande. De båda ministrar hvilka, hvar och en i sin stad, bland de nu varande äga denna lyckliga förmåga i eminent grad äro civilministern Krusenstjerna, som för öfrigt är så hemmastadd i sitt departements ärenden, att han nästan alltid på stående fot besvarar till honom under debatten framställda förfrågningar, och statsrådet Husberg. Den sistnämnde har en gång af en stockholmsradikal, som i mycket tänker olika med honom, fått det hedrande vitsordet, att hans framställningssätt — det var, då han var lagutskottets vice ordförande — verkar rent af bedårande. Äfven jordbruksministern Odelberg talar bra, ibland nästan elegant. Man erinrar sig i detta hänseende hans uppseendeväckande anförande mot majstullen för ett par år sedan, hvilket ansågs vara hans specimenstal för jordbruksministerportföljen. Krigsministern Crusebjörn talar nog också i sak, men föredraget skrider ganska trögt fram och verkar ibland astmatiskt. Finansministern grefve Wachtmeister har nog bra reda på sig, men talar så tyst, att han endast med svårighet kan uppfattas. Justitieministern Annerstedt hade i sin krafts dagar icke svårt för att uttrycka sig, men nu äro hans anföranden präglade af hans tilltagande ålderdomsslapphet. Utrikesministern Lagerheim talar med tysk brytning och delvis med tyska ordvändningar. Statsministern har lätt för att bli patetisk och ecklesiastikministern talar ganska korrekt, men är föga medryckande.Ofta blir resultatet af en anslagsfrågas behandling, att kamrarna stanna i olika beslut, och gemensam votering måste då ske. Med Första kammarens hjälp beviljas då vanligen hvad Kongl. Maj:t begärt eller också ett ganska afsevärdt anslag. Svårare ställer det sig att genomdrifva författningsändringar eller lagreformer, ty då strandar förslaget obevekligt mot ena kammarens nej.

Riksdagen beslutar dessutom årligen en mängd skrifvelser till regeringen, som då måste taga dem under ompröfning och skyndsamt vidtaga däraf föranledda åtgärder. Eljest framställes snart en interpellation till statsministern eller vederbörande departementschef om frågans läge.

Denna i de stora utländska parlamenten — framför allt det engelska och franska — mycket ofta förekommande form för att utan längre omsvep få kännedom om regeringens ställning till en brännande fråga har hos oss kommit allt mera i bruk, i synnerhet i Andra kammaren. Kamrarnes arbetsordning innehåller olika föreskrifter om sättet för dessa interpellationers framställande. I Första kammaren har hvarje ledamot rätt att utan vidare interpellera. I den mera demokratiskt anlagda Andra kammaren måste däremot riksdagsmannen begära tillstånd till inter-pellationens framställande. Han erhåller vanligen alltid detta tillstånd, om också det stundom sker efter votering. Vägras det någon gång, sker det till det mesta af formella skäl. Så var t. ex. fallet härom året, då framlidne kapten Julius Mankell ville interpellera statsministern om rösträtten. Kammaren sade då nej, men bankofullmäktigen Sixten v. Friesen upptog kort efteråt in-terpellationen i ändrad form och den fick då framställas.

Ministern svarar på interpellationen, när han finner för godt. I regel svarar han och detta sker med ett skriftligt anförande, hvilket förut föredrages i konseljen. Interpellanten frambär därpå sin tacksamhet till ministern och debatt kan sedermera lätt uppstå. Ar ministern klok, nöjer han sig med den vanligen väl afvägda skriftliga förklaringen och inlåter sig icke i vidare svaromål. Men ibland kan han retas ut på det hala och stundom råka ganska illa ut. Detta hände såsom kändt f. sjöministern Dyrssen under interpellationsdebatten om affären Hägg.

Under konungens vistelse i Norge eller längre frånvaro inom landet från hufvudstaden utnämnes en tillförordnad regering, bestående af tre statsrådsledamöter med en prins eller ett statsråd som ordförande. De viktigaste ärendena afgöras af konungen själf jämte den afdelning af fyra statsråd, som han kallar till sig; de löpande ärendena expedieras af den t. f. regeringen.

Reser konungen utom lands eller är af sjukdom hindrad att längre tid föra regeringen, utnämnes den äldste

prinsen till re-gent. Han regerar med all kunglig makt och myndighet, men har icke rätt att utnämna förtroendeämbetsmän.

I början af no v. 1901.På visit hos stadsfullmäktige.

Af JOH. LYBÄCK.

I Storkyrkans torn ljuder kvartslaget öfver sex och i samma ögonblick dånar öfverståthållarens väldiga klubba mot ordförandebordet i Stora börssalen. Stockholms stadsfullmäktige ha sammanträde.

Öfverståthållaren yttrar omedelbart därpå:

— Upprop!

Nu reser sig den till vänster om honom sittande, liflige sekreteraren d:r Moritz Rubenson, hvit som en dufva i hår och skägg kring den judiska profilen, och börjar med stor rutin — han har också fungerat som sekreterare sedan år 1867 — rabbla upp namnen på stadsfullmäktige. I allmänhet ljuder ett monotont ja till svar. Stundom yttrar sekreteraren efter något namn »sjuk» eller »kommer senare», men vid andra namn stannar han och uppropar dem två gånger. Erhålles då intet svar, är detta ett tecken till, att denne stadsfullmäktig är borta utan anmäldt förfall och han får då plikta till stadskassan.

Under tiden kunna vi taga en öfverblick af omgifningen. Stora börssalen, hvilken fordom tog sig ärevördig och respekt-ingifvande ut då dess hvitt och guld strålade i rik belysning och som spelade en ganska framträdande roll i Stockholms borger-skaps festkrönika, har en mera prosaisk, en ganska gammalmodig och skröplig prägel i det icke alltför rikligt flödande ljus som bestås vid ett fullmäktigsammanträde. Ordförandebordet är pla-ceradt på en upphöjning vid fönstersidan åt Stortorget midt för hufvudingången. Till höger om öfverståthållaren sitter stadsfullmäktiges mångårige vice ordförande kamrer C. E. Ekgren, till vänster sekreteraren. Stadsfullmäktige äro märkvärdigt nog icke placerade efter kretsar, utan efter bokstafsordning. Förut hade de till sin disposition endast lösa bord och stolar. Sedan något år tillbaka är emellertid salen inredd på nytt med golffasta bänkar och pulpeter. Detta har bl. a. haft till följd att börssalen icke längre upplåtes till föreningars och ordenssällskaps högtidsfester. Det är numera nästan uteslutande Svenska akademien som fortfarande får disponera den till sina offentliga högtidssamman-komster i december.

Sedan uppropet verkställts, öfvergår man till föredragningslistan för dagen. Öfverståthållaren uppläser ärendets rubrik och yttrar därpå:

— Beredningsutskottet hemställer — — —

Nu springer sekreteraren ånyo upp och läser med samma fart, som nyss vid namnuppropet, betänkandets s. k. kläm.

Öfverståthållaren spörjer nu:

— Bifalla stadsfullmäktige utskottets hemställan?

Är det då ett mindre betydande ärende, ropa några plikttrogna själar utan vidare ja och ordförandeklubbans dån i bordet beseglar beslutet. Men oftast höres ropet »Hr ordförande!» och nu börjar kanske en timslång diskussion. Gäller det då en tomtaffär eller en gaturegleringsfråga, reser sig måhända en ganska kraftigt byggd gestalt med gråsprängdt distingeradt helskägg. Det är ingeniör G. A. Söderhmd. Han har något amerikanskt öfver sig och är ogenerad i sitt uppträdande. Han talar gärna och i ganska aggressiva ordalag. Han kritiserar obarmhärtigt de fel stadsfullmäktiges nämnder och andra vederbörande enligt hans mening begått. Och när han kommer in på något af sina älsklingsämnen — Kungsholmsintressena, stadskvarterens triangelmätning eller vattenledningsvattnets ozonisering — blir han eld och lågor och de mörka ögonen skjuta blixtar. Icke nöjd med attkritiskt och kraftigt ha ingripit i debatten framkommer han mycket ofta vid sammanträdenas slut med motioner i något af de ärenden som ligga honom varmt om hjärtat eller af an ti byråkratisk färgläggning.

Under dessa och liknande debatter får man vanligen också höra f. d. kommendörkaptenen Gh. E. de Champs. Det

enskilda tomtägareintresset har i honom en stridslysten riddare och han för en evig fejd mot stadsingeniörskontoret. Det finns likväl stadsfullmäktige, som vågat med framgång upptaga hans kastade handske och till dem hörde numera landshöfdingen i Gäfle grefve Hugo Hamilton, en förträfflig talare och både skarp och kvick i repliken.

Ar det en finansiell fråga, som står på dagordningen, får man kanske höra grosshandlaren O. M. Höglund, en engelsklik-nande, skäligen tråkig typ och ingen medryckande talare, yttra sig. Han har under några år varit riksgäldsfullmäktig och utvecklar gärna särskildt lånefrågor, hvarvid han ådagalägger bekantskap med det formella af stadens finanser.

Då uppträder kanske också bankdirektör Knut Wallenberg. Hans utseende är eder utan tvifvel bekant, en högrest, elegant man med det energiska ansiktet i en ram af svart hår och skägg. Han talar flytande, besitter naturligtvis betydande insikter i finansfrågor och blir, när han röner motstånd, icke god att handskas med. På den tid framlidne presidenten Hans Forssell var medlem af stadsfullmäktige, kunde man ofta få bevittna väldiga envig mellan honom och bankdirektör Wallenberg. Ingendera ville ge med sig och båda hade till sitt förfogande skarpa vapen i stor praktisk erfarenhet, i sin kallblodighet och sitt mod.

Bankofullmäktigen Ragnar Törnebladh känner sig också stundom manad att bryta en lans med hr Wallenberg, om det än icke sker med samma kraft eller samifia framgång som hr Forssell. Hr Törnebladh åtnjuter i de församlingar han uppträder uppmärksamhet, ty han lägger alltid sakkännedom och opartiskhet i dagen, men hans föredrag lider af en viss akademisk torrhet och tråkighet och hvad han ger med ena handen, vill han gärna taga igen med den andra. Men ibland kan han vara elak med besked och det har framför allt medicine och filosofie doktorn Carl Ny-ström fått erfara. Denne lockar emellertid ovanligt starkt till att användas som skottafla, ty han lider af en till pratsjuka gränsande talträngdhet, och hans kommunalpolitiska tendenser äro ofta höljda i ett mystiskt dunkel.

I finansdebatter uppträder också gärna verkställande direktören i Skandia, Karl Herlitz, elegant och sympatisk till sitt yttre, god talare och skarp jurist. Han råkar ofta i delo med kammarrättsrådet d:r Johan Östberg, ordförande i styrelsen för bankbolaget Stockholm—Öfre Norrland, äfven han hemmastadd i talets konst och utrustad med stor juridisk lärdom.

Blir debatten alltför het, begäres ordet kanske af vice ordföranden kamrer C. E. Ekgren, hvilken besitter god förmåga att verka som vågdämpare. Det är en högrest man med brunt hår och gråsprängdt helskägg och ett par klokt och lugnt blickande ögon. Han behöfver icke tala länge, förrän åhöraren märker, att han sitter inne med synnerligt stor sakkunskap och att en omutlig logik genomgår hans anföranden. Han åhöres också med mycken uppmärksamhet, i det han anses som ett verkligt lexikon både då det gäller prejudikat och författningskännedom.

Uppmärksamt hörda talare äro likaledes bankofullmäktigen Sixten von Friesen och hans broder rektor Carl von Friesen. Hr Sixten v. Friesen är såsom kändt en af Andra kammarens allra mest framträdande politiska personligheter, och den kloka taktik han följt i riksdagen — att aldrig uppträda i onödan, aldrig göra sig skyldig till öfverdrifter, utan att i sansade men detta oaktadt stundom ganska skarpa anföranden gifva klara och bindande skäl för en klar och manlig öfvertygelse — har äfven hos stadsfullmäktige förskaffat honom berättigad auktoritet. Hr Carl v. Friesen talar oftare än brodern, men äfven hans anföranden präglas af stora insikter på skilda områden, sunda omdömen och mycken reda i självfva framställningen. Han har också af Stockholms stadsfullmäktige rönt den hedern att utses till en af hufvudstadens representanter i Första kammaren. Han delar denna ära med ytterligare fyra stadsfullmäktige — bankofullmäktigen Törne-bladh, justitierådet Ivar Afzelius, generalkonsul E. Fränckel och grosshandlaren Oscar Almgren.

Hr Afzelius var redan under sin studenttid i Uppsala kändsom en framstående talare, och det är tydligt, att många års oaf-låtliga studier och allt mera vidgade vyer fullkomnat honom ännu mera i talets svåra konst. Hans eleganta och sakrika inlägg i debatten åhöras också både i riksdagen och på börssalen med den allra största uppmärksamhet.

Hr Fränckel uppträder gärna och för det sunda affärsför-ståndets och de praktiska specialinsikternas talan. Han håller vanligtvis långa anföranden, och det vore synd att säga att den lille energiske orientalen med sitt silfrade martialiska pipskägg och sin knapertorra röst verkar medryckande på åhörarne.

En annan riksdagsman bland stadsfullmäktige är ingeniör J. H. G. Fredholm. Han sitter sedan flere år tillbaka såsom representant för Stockholms stad i Andra kammaren och har i många år varit ledamot af bevillningsutskottet. Märkvärdigt nog har kommunalrepresentationen icke ansetts behöfva denna förmåga förr än för ett par år sedan. Ehuru ganska framskriden i politiska åsikter åtnjuter ingeniör Fredholm aktning inom olika läger för sin nästan brutala rättframhet och för sina insikter på vidt skilda områden, mest likväl på de praktiska och tekniska. Men så har han också studerat med besked — han har på sin tid tagit landmäteriexamen gått igenom landtbruksinstitut och bergsskola samt slutligen tekniska högskolan, där han blef civilingeniör. Dessa teoretiska insikter ha sedan fördjupats under ett helt lifs praktiska studier och rön. Han talar i sak, enkelt och flärdfritt. Den skrofliga rösten skulle icke heller synnerligt lämpa sig för några oratoriska krumsprång.

Äro frågor, som beröra hälsovårdsnämnden på tapeten, för hofapotekaren W. Sebardt vanligen nämndens talan. Han är mycket intresserad både af kommunala ärenden och af kyrkliga och hör icke till dem, som ställa sitt ljus under skäppan. Hans uppträdande och tonen i hans anförande vittna om en myndig man, som är van att få sin vilja fram och som har starkt ekonomiskt ryggstöd, och detta vittnesmål jäfvas icke af den kraftfulla, om än undersätsiga apparitionen.

I hygieniska diskussioner får man någon gång höra medicinalstyrelsens chef generaldirektör K. M. Linroth, mannen med det fina, vetenskapliga utseendet, uppträda samt oftare fördelnings-läkaren E. R. Petersson, dock hvarken med samma insikt eller formfulländning. Till hygieniska af delningen kan man ju också räkna f. d. veterinärprofessor C. A. Lindqvist, som dock nu är gammal vorden.

Hofintendenten A. Börtzell har under senare år varit drätselnämndens ordförande vid dess plenarsammankomster samt ordförande på dess andra afdelning. Det är måhända detta som vållat, att han fått något visst byråkratiskt öfver sig. Han har likväl nu dragit sig tillbaka och ordförandeskapet har interimistiskt öfvertagits af hr Carl v. Friesen. Som emellertid denne är upptagen under fyra h fem månader af ett ansträngande riks-dagsmannaskap, lär det vara meningen, att ordförandeskapet skall öfverlämnas åt Nya elementarskolans rektor H. Hernlund. Denne har ett rätt representativt yttre och söker gärna imponera genom att vara förnäm och nedlåtande mot sina motståndare under diskussionen, liksom han också gärna kryddar sina anföranden med en portion satir.

Folkskolan har en mycket vaken representant i sin högste styresman folkskoleinspektören C. G. Bergman. Han ser allt tänkbart från folkskolans synpunkt, och hans inlägg äro dikterade däraf. Med vida mindre talang men i stället med pedagogiskt tröttande enformighet föres skolans sak till torgs af förste läraren S. A. Kinnvall, hvilken jämte tekniske fabrikören Johan Ohlsson åtnjuter äran af att räknas till de tråkigaste talare inom stadsfullmäktige.

Såsom ganska energiske oppositionsmän har man att anteckna generalkonsul E. TJddenberg, hvilken varit bland dem som ifrigast arbetat på upphäfvandet af bestämmelsen om öfverståthållarens självskrifvenhet som ordförande. Denna fråga har gång på gång burits inför riksdagen af en annan stadsfullmäktig lektor Magnus Höjer. Han är såsom mångårig och i debatten verksam riksdagsman vida öfverlägsen hr Uddenberg både såsom talare och i många andra hänseenden, men något för dem gemensamt är en stark satirisk läggning och en oförskräckthet som bjuder dem att sjunga ut med hvad de ha på hjärtat, äfven om det skorrar illa i mångens öra. Äfven rådmannen R. Öhnell rädes icke att draga i härnad mot hvad han stämplar såsom missbruk. Sålunda har han tagit skarpt till orda mot de s. k. polisvittnena.En fridens man är däremot fabrikören A. G. Lagergren, en stockholmsk borgaretyp i den gamla kända stilen. Han har i många år varit en verksam medlem af fattigvårdsnämnden och anses ha inlagt förtjänster om hufvudstadens fattigvård, innan denna mot slutet af nittiotalet underkastades sin stora reform och fattig vårdsinspektion en upprättades.

Arbetarnes intressen äro föga starkt företrädda inom stadsfullmäktige och så länge nuvarande kommunala rösträttsordning gäller, lär ingen ändring vara att motse i detta förhållande. Så vida man icke anser böra till arbetarnes ställföreträdare räkna verkmästaren fil. d:r Nordblad, som yttrar sig uteslutande i fack-och yrkesfrågor,

är metallarbetaren Johannes Svensson den ende arbetarerepresentanten inom fullmäktige. Han deltar mycket sällan i debatten, men då i lugna och hofsamma anföranden. Hr Svenson har för ett tiotal år sedan ganska lifligt deltagit i hufvudstadens politiska lif och tillhörde då liberala valmansföreningen, genom hvars åtgöranden han också erhöll plats på stockholmsbänken. Men det dröjde icke länge förr än han började tröttna på de liberales politik och hans åsikter började starkt modereras. Han har sedan ofta varit utsatt för häftiga angrepp från forna meningsfränders sida och framför allt från de organiserade arbetarnes, hvilka icke vilja erkänna honom såsom sin representant i hvilken församling det vara må.

Det mäktiga kvarnägareintresset har i den rådslående församlingen på stora börssalen sin mäktige målsman i grosshandlaren Carl Bengtson, stor, ståtlig och grå och uppträdande med nästan furstliga later. Han uppträder emellertid sällan i debatten. En annan gengångare af en furste, men en finansernas furste är grossh. Adler Larsson, som har en viss likhet med bankdirektör Knut Wallenberg, fast i mera robust form.

Om det nu tillägges, att fullmäktiges elegantaste män äro direktör E. Liljewalch, som i sin ytterst soignerade toalett starkt erinrar om en engelsk parlamentariker, grosshandlarne Oscar Almgren och Victor Bamstedt, torde denna flyktiga presentation af några märkligare stadsfullmäktigtyper få anses af slutad.

* *

*Stockholm har i sin egenskap af Sveriges hufvudstad städse intagit en kommunal särställning, icke så litet skild från andra städers. Detta härleder sig från de aflägsna tider, då landet var en tummelplats för aldrig ändande fejder. Stockholm måste då vara starkt befästadt. Stadens borgare uppförde befästningsverken, men det skedde efter regentens anvisning och på statens bekostnad. Denna intressegemenskap har också gjort, att statens högste styresman städse velat tillsätta stadens. Då stadens styrelse skildes från Upplands höfdingdöme, utnämndes sålunda en öfverburg-grefve. Genom 1634 års regeringsform inrättades öfver-ståthållareämbetet.

I öfverståthållarens första instruktion heter det, att han skulle »enkannerligen vara stadens och borgerskapets förman, hafva inspectionen på all stadens och malmernas regering, privi-legia, byggnader, inkompster, köphandel och hvad däraf depen-derar, försvara staden och dess borgerskap mot allehanda öfver-våld, intrång och deras näring och privilegia, så ock hafva up-syn på borgerskapets munstring, vapn och värior och deras exer-citier». Men det stannade icke härvid. Han skulle också vara statens tjänare »i lika måtto». Han skulle ha uppsikt »öfver konungens och kronans regalier, acciser, tullar och andra rättigheter». Såsom medhjälpare ställdes vid hans sida redan från början en »underståthållare af adel». Denne hade i uppdrag att i hans frånvaro presidera hos borgmästare och råd samt i öfrigt representera honom, då han var hindrad. Regeringsformerna af 1719 och 1720 innehålla samma bestämmelser i sak, men i kortare form, rörande öfverståthållarens ämbetsåligganden. Dessutom utfärdades specialinstruktioner tid efter annan, men den första allmänna instruktionen icke förr än år 1776.

Detta skedde således under Gustaf III, hvilken såsom kändt varmt intresserade sig för hufvudstadens borgerskap och dess styrelse. Redan femton år senare utfärdades en ny i detalj noggrant utarbetad instruktion, som sedermera gällde i nära nittio år. Öfverståthållaren skulle enligt densamma »ha inseende öfver stadens och malmarnes styrelse» och taga befattning med snart sagdt allt, som rörde stadens angelägenheter och dess invånare. Han skulle sålunda — vi följa här dr M. Rubensons framställ-ning i det till utställningen 1897 utgifna verket om Stockholm — »vara stadens och borgerskapets förman, befrämja Guds ära och den rätta gudstjänsten, hafva vård och inseende öfver fromma stiftelser och fattighusen, tillhålla magistraten och borgerskapet att gifva flitig akt på deras sysslor och handtering, öfvervaka rättsskipningen vid stadens domstolar, vara noga underrättad om stadens tillstånd, inkomster, handel, näringar och handtverk, tillse att kronans kontributioner efter pålitliga mantalsskrifningar och taxeringar i rätt tid indrefvos och vederbörligen aflämnades, fastställa taxor för vissa förnödenheter samt för hyrkuskar och åkare, handhafva exekutionsverket, tillse att lagar och förordningar efterlefdes, hafva tillsyn öfver fångvården samt med biträde af polismästaren hafva öfverinseendet och hufvudstyrelsen af stadens polis väsen».

Stackars öfver ståthållare! Man drar riktigt en suck af lättnad, då man kommer till slutet på den långa listan —

hvilka jättekrafter skulle då icke fordras för att i praktiken följa instruktionens stränga bud! Men denna mångsidiga ämbetsbefogen-het, utan protest utöfvad under flere decennier, lämnar ett slags förklaring till det i vår modärna och jämförelsevis frisinnade tid märkliga faktum, att hufvudstadens stadsfullmäktige, i motsats till den minsta småhåla, icke ha rätt att inom sig välja ordförande, utan att den af Kongl. Maj:t utan hufvudstadens hörande utnämnde öfverståthållaren sitter i ordförandestolen med själfskrifvenhetens rätt. Nu skall det icke ett ögonblick bestridas, att Kongl. Maj:t varit synnerligt lycklig i valet af öfverståt-hållare efter stadsfullmäktigeinstitutionens införande, men detta verkar ingen förbättring i ett förhållande, som måste betecknas som en rättslig anomali. Öfverståthållaren får nu faktiskt såsom stadsfullmäktiges ordförande med klubbslag besegla, hvad han kanske sedermera som främste man i öfverståthållareämbetet upp-häfver. Saken ställer sig så mycket märkligare, som den komité, hvilken mot slutet af femtiotalet tillsattes af Stockholms magistrat och femtio äldste, i sitt år 1861 afgifna betänkande föreslog, att stadsfullmäktige skulle själfva inom sig utse ordförande. Detta förslag biträddes af magistraten och de femtio äldste, men öfverståthållareämbetet uttalade, om det var af rädsla om egetskinn, sina betänkligheter. Ämbetet hemställde, att »öfverståt-hållaren borde uttryckligen bemyndigas att öfvervara stadsrepre-sentationens sammanträden och att deltaga i öfverläggningarna men icke i besluten». Och denna hemställan vann gehör på högsta ort. I den K. förordningen om kommunalstyrelse i Stock holm af den 23 maj 1862 föreskrefs, att öfverståthållaren skulle fungera som ordförande vid stadsfullmäktiges öfverläggningar, när han var tillstädes, med rätt att deltaga i öfverläggningarna men icke i besluten, samt att han äfven skulle ha säte i beredningsutskottet.

* *

*

Närmast öfverståthållaren, sedan detta ämbete en gång skapats, och äfven långa tider förut, utöfvades styrelsen öfver huf-vudstaden af borgmästare och råd. Redan under medeltiden fanns ett slags borgareråd. Men i 1619 års stadga om städernas administration bestämdes, att menige borgerskapet skulle bland sig utse 96 »de beskedligaste», hälften handelsmän och krämare, hälften handtverkare, af hvilka magistraten sedan skulle utvälja 48. Dessa hade att samlas på gillestugan för att taga under ompröfning rådets eller magistratens förslag. Till en början hade de 48 endast befogenhet att vara bisittare i stadens kollegier. Deras antal ökades år 1768 till 50, och de valdes numera direkt ur de olika borgareklasserna och blefvo på detta sätt fullödigare representanter för dessa. Några år senare, 1772, ökades äfven de femtio äldstes befogenhet. De erhöllo då rätt inom sig utse två ordförande.

Det var dessa borgerskapets äldste — de existera såsom kändt ännu i dag, ehuru endast såsom förvaltare af några pensionsfonder — som under magistratens ledning och tillsammans med denna skötte stadens angelägenheter. Dit hörde i främsta rummet förvaltningen af Stockholms drätselverk. Denna var närmast anförtrodd åt en på sin tid mycket klandrad delegation, drätselkommissionen, hvilken bestod af öfverståthållaren såsom ordförade, fyra magistratsmedlemmar och sex af de femtio äldstevalde borgare, tre handlande, två handtverkare och en utan afseende på klass.

Beskattningsrätten utöfvades af Stockholms röstberättigade invånare dels omedelbart å sockenstämmor, dels medelbart efter år 1847 af sockenstämmonämnden, som bestod af 60 ledamöter och 34 suppleanter.

En förebild till de nuvarande nämnderna hade man i de s. k. kommissionerna — inkvarteringskommissionen, det gällde truppernas inkvartering och, sedan denna upphört, upptagande af en skatt i gengäld för befrielse från detta onus, gatubeläggnings-och lyshållningskommissionen samt åtta särskilda fattigvårds-styrelser.

Snart började den åsikten allt mera vinna i stadga, att Stockholm borde erhålla en särskild kommunalförvaltning, och detta ledde omsider till, att Stockholms magistrat och femtio äldste, såsom redan i korthet antydts, tillsatte en komité för uppgörande af förslag härtill. Man fann det nämligen synnerligt olämpligt, att magistratens ledamöter såsom utöfvare af rättsskipningen inom kommunen tillika skulle bringa kommunens beslut till verkställighet och handhafva förvaltningen af dess medel. Man ansåg därför, att detta hellre borde anförtros åt särskilda delegationer. Det förslag, som i denna riktning uppsattes, biträddes af magistraten och de femtio äldste. Men det

måste naturligtvis underställas öfverståthållareämbetet, och detta hade, såsom nämndt, invändningar att göra. Den ena anmärkningen, redan berörd, gällde ordförandeskapet hos stadsfullmäktige. Men det stannade icke härvid. Öfverståthållareämbetet ansåg det oegentligt, att magistraten skulle helt och hållet uteslutas från kommunalförvaltningen, och föreslog därför, att magistraten skulle bland sina lagfarne ledamöter utse delegerade för att deltaga i förvaltningsnämndernas verksamhet. Härtill sade emellertid Kongl. Maj:t ett bleklagdt nej.

I öfrigt vann förslaget, utom hvad angår ordförandeskapet, Kongl. Maj:ts godkännande, och den k. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm är daterad den 23 maj 1862.

Stadsfullmäktiges antal var redan från början 100, ett åtminstone i proportion till den dåvarande invånarmängden i huf-vudstaden mycket stort antal, man har till och med påstått, att det skulle ha varit relativt större än i någon annan metropol, Paris icke ens undantagen. Hälften af dessa stadsfullmäktige omväljas årligen, men omsättningen är likväl icke synnerligen stor. Intresset för dessa val är nämligen ända till löjlighet ringa, allra helst om man tänker på den energiska agitation, som, låt vara mången gång i sista stunden, utvecklas af de om makten kämpande partierna vid riksdagsmannavalen. Vid valen till kommunalrepresentationen går det däremot till på det sätt, att kretsens kvarstående fullmäktige inbjuda till ett valmöte, där kandidaturerna diskuteras. Så framt icke afsägelser ingått eller annat tvingande hinder möter, uppställas vanligen de afgående stadsfullmäktige på nytt. Proteströster och stundom ganska nedsablande omdömen, mestadels från frisinnadt eller socialistiskt håll, förklinga naturligtvis ohörda. Morgonen därpå få de hederliga valmännen, af hvilka flertalet icke bevistat mötet, läsa i hufvud-stadstidningarna* att man i deras krets uppställt de och de kandidaterna. Valmännen äro icke så oppositionelt anlagda, de resonera som så, att »det där begripa väl stadsfullmäktige själfva mycket bättre än vi», och så gå de att rösta med den uppställda listan. På detta sätt kommer det sig, att man kunnat påstå äfven om Stockholms stadsfullmäktige, att de i likhet med hvad som sker i ett antal mindre lifaktiga landsortstäder, så godt som komplettera sig själfva.

Stadsfullmäktiges första sammanträde hölls den 20 april 1863. Frih. Gillis Bildt hälsade dem i egenskap af öfverståthållare välkomna och prisade Stockholms stad lycklig, som erhållit kommunalrepresentation. Vid detta första sammanträde voro alla stadsfullmäktige utom en närvarande. Denne hade giltigt förfall — han var död. Det uppgifves, att det sedan dess ytterst sällan, om ens någonsin, liändt, att stadsfullmäktige varit så fulltaligt samlade. Hinder kan ju hvem som helst få, men mången föredrager af rena bekvämlighetshänsyn att erlägga den rätt diminutiva plikten till stadskassan.

Till stadsfullmäktiges vice ordförande valdes vid detta sammanträde dåvarande handel sborgmästaren J. F. Eklund. Vice ordförandens stol har sedan intagits af justitierådet Lagerstråle,bankdirektören A. O. Wallenberg, generaldirektör Bennieh och justitierådet C. A. Lindhagen. Den sistnämnde, hvilken fungerade som vice ordförande under åren 1879—87, har spelat en synnerligt ingripande roll i Stockholms kommunala lif och tagit kraftigt initiativ vid många tillfällen för att främja hufvudstadens utveckling. Vice ordförande är numera, såsom ofvan nämnts, kamrer C. E. Ekgren.

* *

*

Stadsfullmäktiges befogenhet är såsom kändt ganska vidsträckt. De ha att besluta i ärenden, som af underlydande nämnder och afdelningar hänskjutas till dem eller hvarom motioner väckas; de ha att granska inkomst- och utgiftsförslagen för hvarje år, bevilja medel till stadsutgifternas bestridande och besluta om uttaxering för detta ändamål samt att genom revisorer granska nämndernas och afdelningarnes räkenskaper och besluta om ansvarsfrihet. Däremot ha de hittills icke haft att taga befattning med folkskolornas angelägenheter.

För att vinna laga kraft måste stadsfullmäktiges beslut i vissa fall underställas Kongl. Maj:ts pröfning. Detta gäller försäljning, pantförskrifning och utbyte af de fastigheter, som äro bestämda för något stadens allmännare behof, upptagande af lån i utländskt mynt eller ställdt på längre tid än fem år, nya eller höjda af gifter å allmänna rörelsen för begagnande af därtill anvisade platser, ändring i nämndernas instruktion eller i bestämmelserna om

den allmänna grunden för kommunalutskylderna eller påläggande af ny kommunalskatt efter annan än denna grund. Stadsfullmäktiges beslut i andra afseenden behöfva icke gå längre än till öfverståthållareämbetet för att vinna laga kraft. Vägrar ämbetet sanktionera dem, måste skälen därtill angifvas, och ärendet öfverlämnas i detta fall till Kongl. Maj:ts pröfning.

Stadsfullmäktiges förnämsta verkställande utskott är beredningsutskottet. Det består af tio därtill valde fullmäktige samt ordföranden och vice ordföranden. Detta utskott har att »med uppmärksamhet följa förvaltningen af stadens angelägenheter ialla riktningar, till fullmäktige göra framställningar och förslag, förbereda alla öfriga ärenden, hvari fullmäktige skola besluta, eller afge utlåtanden samt å stadsfullmäktiges vägnar öfvervaka verkställigheten af deras beslut».

jDrätselnämnden har, såsom namnet anger, hand om hufvudstadens drätselväsen. Denna nämnd arbetar på två afdelningar. Första afdelningen har i främsta ‘ rummet penningförvaltningen om hand samt utanordnar enligt fastställd stat medel till rådhus rätten, polisen m. fl. verk. Andra afdelningen handlägger frågor om hus-, hamn-, kaj- och brobyggnader, om gatuläggning och gatubelysning, om stadens planteringar och vattenledningsverk, dock icke vattenafgifternas debitering och uppbörd. Nämndens båda afdelningar sammanträda icke så ofta gemensamt. Det sker emellertid, när drätselnämnden skall afge utlåtanden på till densamma remitterade ärenden eller då tjänster, gemensamma för båda afdelningarna, skola tillsättas eller då det gäller att i tvifvel-aktiga fall bestämma, hvilken afdelning som skall handlägga ett ärende.

Tillsynen öfver den allmänna hälsovården och förvaltningen af stadens sjukhus utöfvas af hälsovårdsnämnden, som består af förste stadsläkaren, polismästaren och fyra af stadsfullmäktige valde ledamöter.

Fattigvårdsnämnden utdelar understöden till de olika församlingarnas fattigvårdsstyrelser och tillsätter styrelserna för fattighusen, försörjningsinrättningarna och asylerna.

Ar 1898 beslöto stadsfullmäktige ganska vidtgående reformer i fattigvårds väsendet, hvarigenom ledningen af detsamma mera än förut varit fallet koncentrerades hos fattigvårdsnämnden, medan fattigvårdstyrelsernas befogenhet samtidigt väsentligt inskränktes. Och det viktigaste af allt — i samband därmed tillsattes en fattigvårdsinspektör, som utöfvar tillsyn öfver det hela och som föredrager ärendena hos nämnden. Denna befattning har från dess inrättande med stor energi och öppet öga för tidens kraf skötts af hr A. Lindblom.

Ar 1867 tillsattes handels- och sjö fartsnämnden. Den har att pröfva behofvet af och antaga stadsmäklare, skeppsklarerare och notarii publici, att afge infordrade yttranden i handels- och sjö-fartsärenden, särskildt vid tillsättandet af konsuls- och dispachörs-befattningar, att öfvervaka ordningen på börsen och bestämma tid och ställe för börsauktioner. Denna nämnd skall också tillse, att gällande bestämmelser om mäklares, skeppsklarerares, notarii publici och dispachörers tjänsteåligganden efterföljas.

Byggnadsnämnden har att kontrollera, att bestämmelserna i byggnadsstadgan noga efterkommas, och har öfverinseendet öfver •stadens egna byggnadsarbeten. Denna nämnd består af två medlemmar, utsedda af magistraten, och tre utsedda af stadsfullmäktige. Stadsarkitekten och stadsingeniören deltaga som bisittare i nämnden i öfverläggningarna men icke i besluten. De äga dock orätt att få sina meningar intagna i nämndens protokoll.

Ar 1878 genomfördes ganska vidtgående ändringar i sättet för mantalsskrifningen och i samband därmed kom mantalsnämn-den till stånd. Denna nämnd har att utöfva öfverinseende öfver mantalsskrifningens ordentliga fullgörande och att en så vidt möjligt fullständig och fortlöpande bokföring öfver stadens invånare utföres till basis och rättesnöre för mantalsskrifningen och till ledning i allt, som rör hufvudstadens hälso- och sjukvård och undervisningsväsen. På senare år har nämnden äfven fått i uppdrag att förvalta anslaget till fattigadvokater. 1 denna nämnd sitter såsom ordförande öfverståthållaren och såsom ledamöter polismästaren, förste stadsläkaren, två af stadsfullmäktige valde ledamöter, ordförandena i hälso- och fattigvårdsnämnderna och folkskoleinspektören.

För ärenden af viss art ha stadsfullmäktige rätt att vid behof tillsätta särskilda nämnder och upprätta instruktioner

för dessa, hvilka emellertid måste underställas Kongl. Maj:ts pröf-ning. Två gånger ha stadsfullmäktige betjänat sig af denna rätt. Ar 1883 inrättades sålunda gasverhsstyrelsen, som består af fem af fullmäktige valde ledamöter. Och år 1886 tillsattes kyrkogårdsnämnden. Denna utgöres af 8 ledamöter, 4 valda af stadsfullmäktige och 4 af elektorer för de territoriella församlingarna.Vintersport.

Ak. f sommaren är endast ett ljuft minno kvar, hösten har skakat ned trädens löfverk och

Skidlöpning.

spridt det omkring i yrande

tern och snön, snön som gömmer förödelsen under sin mjuka mantel.

Men den som längtar mest är dock skidlöparen. Redan i månader har han gått och sett till väders för att om möjligt upptäcka den första snöflingan, budbärerskan af det ljufliga båd-skapet. Och så kommer hon ändt-ligen, men ej ensam. Oräkneliga små syskon har hon i sitt följer och de lägga sig sida vid sida,

| ringdans, och insveper land

0 och vatten, med sina stor-| /£•• mar och sitt mörker. — Då kommer längtan efter vin-smyga sig tätt intill hvarandra — och snart är fältet färdigt för »idrotternas idrott». Och då är skidan kvickt på — ut bär det till backar och stup.

Skidlöpningen är urgammal i Sverige, där dess egentliga hemvist varit fjälltrakterna. Men så småningom har den trängt allt längre och längre söderut och idkas nu nästan öfverallt, där snön det medgifver.

Från och med det ögonblick, då denna sport uppvaknade, tog sig såväl det unga som det mera försigkomna Stockholm med lif och lust an densamma. Den ensamme skidlöpare, som för en 10 h 15 år sedan genomströfvade. stadens omgifningar, kunde löpa timtal utan att se så mycket som ett skidspår, och nu vimla bärg och backar af skidlöpande ungdom af båda könen.

Den i Stockholm bildade »Föreningen för skidlöpningens främjande» har till detta resultat nedlagt de största förtjänsterna. Bland skolungdomen och militären har den särskildt verkat, men genom de årliga täflingarne på olika platser i Sverige, torde väl dock det allmännare intresset hafva vaknat, och skidlöpningen såsom manlig idrott återvunnit sitt forna anseende.

Och att denna sport måste hafva en oemotståndlig dragningskraft på friska sinnen är ju naturligt. Man tänke sig sådana hastigheter och väglängder öfver snöhölj da marker såsom exempelvis lapparne Lars Tuordas och Anders Rossas under Nordenskiölds grönlandsfärd 1883 utflykt inåt Grönlandslandet. På 57 timmar rännde de enligt deras egen uppskattning 42 svenska mil, d. v. s. med en medelhastighet pr dygn af 16,8 mil.

Då denna väglängd emellertid af många kunde synas öfver-drifven, föranstaltade Nordenskiöld i Jokkmokk 1884 en kontroll-täfling, däri ofvannämnde Lars Tuorda rännde den 220 kilometer långa banan på 21 timmar och 22 minuter och hans närmaste man, Per Olof Ländta, på 5 sekunder längre tid.

En annan enastående lång färd, angifven i Victor Balcks »Illustrerad Idrottsbok», är landtmäteriauskultanten Alffed Erikssons i mars .1896 gjorda färd från Ljusdal i Helsingland till Luleå, under hvilken han tillryggalade den 78 svenska mil långa vägen på 6 dygn och 17 timmar.---Efter denna lilla afvikelse i skididrottens intresse ber jag få återgå till vårt skidlöpande Stockholm. Därifrån ha, såsom något ganska naturligt, åtminstone ännu inga världsrekord utgått, men de dokumentera sig stockholmarne mer och mer såsom goda skidlöpare och detta kanske mera på längdhoppens än på längdlöpningens område. Under t. ex. löpning i terräng söker man att göra ett hopp utför en tvärbrant så lågt och så kort som möjligt, men norrmännen hafva fört hoppen i motsatt anda. De upplägga i backens midt en 1 a 2 meter hög afsats och från denna göres hoppet så högt och långt som möjligt. Här gäller att innan afsatsen få största möjliga fart, därefter att på 3 ä 4 fots afstånd från stupet med samlad kraft göra ett språng för att så, »rak som en spik» rusa genom luften samt sedan 25 ä 30 meter från detsamma på böjda knän mjukt nå marken. Kan man sedan vid backens ände klara sig med en »telemarkssväng», är man säker om

åskådarnes rättvisa och jublande bifallsrop.

I dessa löpningar öfva sig numera våra stockholmare med största energi, och om vi ännu icke i genomsnitt hafva kommit så långt som våra läromästare, norrmännen, hafva dock här gjorts många ståtliga hopp, som utan att skämmas, skulle kunna visas vid Holmenkollen. —

Tack vare ofvan anförda »Föreningen för skidlöpningens främjande» kraftiga bemedling hafva många vackra skidfester här hållits, såväl i våra gamla välkända backar vid Fiskartorpet som vid den ståtliga backen vid Saltsjöbaden, och bevisar åskådarnes vid dessa tillfällen mycket stora numerär det stora intresse allmänheten hyser för den vackra idrotten.

För dessa sportens hjältar får man dock icke glömma dem, som icke för att utmärka sig, men som för nytta, nöje och njutning med lika stor entusiasm hängifva sig åt utöfningen af den härliga sporten. Låtom oss en vacker söndagsmorgon axla vår ' matsäckskont, taga skidorna på axeln och marschera ut till Val-hallavägen, detta vårt Stockholms senaste »unter den Linden».

Vi komma exempelvis Sturegatan uppför. Genast vi »dub-lerat» dess sista hörn, se vi att Stockholm är en skidsportens stad. Redan här se yi gosse och flicka, man och ungmö göra sig redo för färden i skog och mark. Vi märka redan tyd-ligt, att vi befinna oss bland utöfvare af idrott i det fria. Vi se redan strålande ögon, glödande kinder, och rimfrosten i gryende mustascher på unga, friska läppar vittna om att kylan icke af skräcker våra ungdomar från strapatser, äfven när det »biter i skinnet». Och ut bär det öfver hult och mo, lexor eller bekymmer tar nordanvinden bort och skidornas frasande mot snökristallerna sjunger den skönaste musik. Och utåt — utåt — öfver stock och sten, backe upp och backe ner; en kullerbytta mer eller mindre, hvad gör det! endast det går undan. Och densamme bistra nordan smeker svettiga gula lockar, hviskar så underliga sagor i tall och gran, sagor som tala om hälsa, kraft och lefnadslust; — och också om huru våra förfäder med samma bistra väder i ansiktet brottade sig fram fot för fot för att vinna detta land, som ger oss allt och som vi älska öfver allt.

Komma vi så fram till Fiskartorpet, hafva vi i vanliga fall en bild af det Stockholm, som öfvar sig. Här tumla våra småttingar utför sluttningarna med hvirflande snö omkring sig —

här taga våra ungmör sina första stapplande steg--välför-

ståendes på skidor, — och äfven mången till åren kommen bereder sig här till längre färder. — Äfven här hafva vi en backe, som kräfver sin man, men den användes numera icke så ofta, sedan »saltsjöbadsbacken» kommit till. —

Men vi fortsätta längre ut. Vi taga vägen åt sjön; öfver Lilla Värtan ränna vi mot det vackra Djursholm. Kring väg-garne af dess vackert belägna restaurant se vi på långt håll skid-par vid skidpar, ofta öfver femtiotalet på en gång — hvilka vittna om, att här är en omtyckt hviloplats för det skidlöpande Stockholm, som söker sig ut bland holmar och skär äfven vintertid. — Och öfver allt i backarna synes det rörligaste lif, och under det vi från denna plats genom skog och mark och öfver Edsviken skida i väg mot Ulriksdal, möta vi skidlöpare på sin söndagstripp. Framkomna till Ulriksdal finna vi äfven här ett mål för Stockholms skidlöpare, hvilka öfver de vackra markerna kring Fiskartorpet styrt sin väg hit. Och så ränna vi tillbaka till »stan» för att hinna med ett tåg till Saltsjöbaden. — Det är ju icke sportmässigt att använda järnvägen, då man har så goda fortskaffningsmedel, och många göra det ej heller — åtminstoneicke dit — men time is money. — Vi rulla således i väg och hvila därunder våra trötta lemmar. Framkomna till Saltsjöbadens station skida vi genast i väg till den stora backen. Vi bekika den »underifrån» och finna den respektabel, vi bestiga den, se nedåt och linna den svindlande höjden ruskig. Och skicklighet, mod och lugn fordras verkligen för att gifva sig utför. Tänker man sig då ett stup på 2 meter, upplagdt i backens midt, och sig själf från detta stup i hvinande fart rusa genom luften hyggliga 25 meter, innan man når terra firma, så lyfter man ofrivilligt eller rättare sagdt frivilligt på mössan för dem, som godt klara hoppet.

Vid täflingarna här är också anslutningen ytterst liflig och bifallet icke mindre. Ner kommer den ena täflande efter den andra, somliga med lycka, andra i fallet dragande med sig ett moln af hvirflande snö, men alla upp igen

med lika muntert leende ansikten. Den, som då gjort sitt hopp smidigt, kraftigt och säkert och efter »telemarkssvängen» mottages med handklappningar och hurrarop, honom må man ej förtänka, om han känner sig en smula stolt öfver sig själf och om bröstet liäfver sig af själf känsla.

Men liksom vid segling pröfvar stockholmaren äfven sina krafter och skidor på fjärran vidder. Södertelge och Uppsala äro omtyckta mål för »kortare långfärder». Men till fjälls, tillskidans hemland står hans håg och rätt många äro nu de stockholmare, hvilka i ödemarkerna brottats med isande fjällvindar.

Men huru motigt färderna än mången gång hafva ställt sig, och ehuru återkomna hem med genomtrötta muskler, städse hafva våra skidlöpare, som en gång pröfvat den dusten, längtat åter ut till de öde vidderna med sina stormar och sitt mörker, något som bevisar att äfven storstadsbon ofta är af det virke, som är nödvändigt för en sann skidlöpare.

En art af skidlöpning, egentligen började hos oss först förra året, är den efter häst, och särskild uppmärksamhet tilldrog den sig vid de då hållna stora Nordiska spelen. Ea god skidlöpare bör man vara och hafva mer än vanliga muskler för att med framgång utöfva denna gren af skidlöpningen, hvarjämte man också måste vara en riktig »hästkarl». Att t. ex., såsom vid ofvan omnämnda Nordiska spelen, i en gående gång köra den nära 7 mil långa vägen från Uppsala till Djursholm är ju ett vackert kraftprof, som fordrar sin man. På mindre sträckor får man äfven någon gång se en skidkörande hurtig ung dam.

En skidkörning är synnerligen vacker att se, med den af rimfrost beklädda hästen, och snön som ett yrande moln kring den körande, då det i full karriér bär backe upp och backe ned. Efter all sannolikhet har denna vackra sport en god framtid för sig.Det var länge — länge sedan, många tusen år — då den förste skridskoåkaren på sina »isläggar» — skridskor af ben — med tillhjälp af sin ispik ilade fram öfver spegelklara isar. — Och ville han åka en aftonstund, fick han nöja sig med stjärnornas ljus och månens — när så denna jordens drabant behagade visa sitt anlete. Denna sistnämnde belysning var ju ingenting att klaga på, men tänk, om samme skridskolöpare helt hastigt blefve med hjälp af några lyckans eller — olyckans galoscher förflyttad till någon af våra nu med strålande elektriskt ljus upplysta skridskobanor. Hörde han så musiken, såg stålskridskorna blänka, såg unga rödkindade mör och eleganta svenner med sirliga och mjuka rörelser sväfva öfver isen, nog föll han på sina med djurhud beklädda knän och trodde sig åtminstone vara i någon af himmelrikets förgårdar. —

Ja, tiderna förändras. Det är ju icke stort mer än 12 ä 15 år sedan Stockholm vid inre Nybroviken hade sin egentligen enda skridskobana. Och äfven då fick man nöja sig med månens och stjärnornas ljus med tillägg möjligen af skenet från kringliggande få gaslyktor, ty »bankarlarnes» lyktor hunno knappast till att lysa upp fotens längd, då skridskorna skulle spännas på.

Upprinnelsen till våra numera så utmärkta skridskobanor härleder sig från bildandet af Stockholms Allmänna skridskoklubb, hvilken genast af Nybroviken gjorde en enda stor bana, hvilken alltid sedan dess, så vidt väderleken icke lagt oöfverstigliga hinder i vägen, hållits i ett utmärkt skick, och torde få länder hafvaatt uppvisa en liknande bana. Dess läge är ju också ypperligt*, godt skyddadt för väder och vind samt »midt i sta'n».

Till skridskosportens höjande inlade ofvansagda klubb genast vid starten de största förtjänster. Internationella täflingar i så väl konst- som hastighetsåkning anordnades. Vi fingo på dess bana se världens förnämsta skridskoåkare täfla med hvarandra och med förvåning funno vi, livad som kunde åstadkommas med stålsko på fot. Kommo så täflingar, anordnade uteslutande för skolungdomen, och härmed var uppslaget gjordt, åtminstone

i stort sedt, till nuvarande stora anslutning till denna härliga idrott. Och nu räcker icke längre denna bana till för Stockholm. Nu hafva vi bland andra Idrottsparkens och banan å Riddar-fjärden, skötta lika utmärkt och med lika stor anslutning från allmänhetens sida. Och på alla dessa banor anordnas skridskofester gång på gång under vinterns lopp. Deras sidor kransas af kulörta lyktor och dylika hänga i mjuka linjer från banornas midt ut mot dess sidor. Och på isen myllrar det af tusentals skridskoåkare, som gladt svänga kring vid utmärkta musikkårers-toner. — En vackrare och mera lifgifvande tafla kan man väl näppeligen få se. —

En art af denna sport, som vinner allt större och större anslutning, är långfärderna, och vår vackra skärgård

inbjuder ju härtill med hägrande njutning. Redan vid de första höstisarne ser man de mera djärfva och vana börja »säsongen» med försiktiga färder till Vaxholm och omgifningar. Sommarvillorna besökas, och trots is och snö igenkänner man de kära platserna från sommarens solljusa dagar. Nu hviska visserligen inga västan-fläktar bland saftiga gröna löf och böljande gräs, inga blå vågor brusa mot stränderna, men rimfrosten gnistrar från stam och gren, bäckarnes frusna vågor välta i granna former öfver stock •och sten och sjön ligger blå och blänkande. Och öfver all denna härlighet strålar samma sol, väl icke nu så varm, men lika lifgifvande. Och bär det så hemåt mot kvällssidan i dallrande månsken — hvem kan då säga, att icke vintern är skön, och att

icke lifvet äfven då är värdt att lefva.--—

Allt efter som vintern framskrider och isarne vinna i fasthet, sträckas färderna längre och längre, för så vidt naturligtvis snön ej lägger hinder i vägen. Då ristar skridskoåkaren sina runor i böljor, som sommartid kanske plöjts af hans segelbåt, ut bär det till de yttre skärgårdarne, framåt Furusunds- eller Sandhamns-lederna eller förbi Saltsjöbaden till Dalarö. Och de, som älska Mälaren, göra påhälsningar i Södertelge, Enköping, Mariefred, Uppsala och andra platser.

Dylika färder äro sannerligen också att taga vara på. Med •de friska vindarne strömmar hälsan emot en, vinterluften förlorar sin köld, och har man aldrig så litet öppet sinne och öppna •ögon, finner man lätteligen, hvad allt skönt en nordisk Vinterdag på skridskor har att bjuda på. —tockholmaren är en mångpröfvande människa och detta —

dess bättre — icke minst, när det gäller sport. Och när

hela naturen kring densammes stad och klimatet erbjuder allt hvad en sportsman kan önska, så vore det verkligen mer än slöseri att ej begagna sig af dessa af en god försyn gifna skatter. Och han gör det — och »hon» också. — Bland dessa skatter hafva vi tvänne slag af sport, som allt mera senteras — skridsko- och isjaktsegling.

Man talar om »snabb som fågeln», och sannerligen — när skridsko- eller is jaktseglaren »hissar» sina segel på spegelblänk ban och vindarnes gud är vid godt humör, hvem kan bättre än han konkurrera med fågeln i snabbhet. Har han en god slör, gör han sina goda 30 knop i timmen, och det är ju ej dåligt. — Som sagdt, stockholmaren har lärt sig älska dessa sporter, och han älskar dem nu med lif och lust. Man får nog gå långt tillbaka i tiden för att kunna spåra isseglingens början, då det naturligtvis legat nära till hands att begagna vinden till hjälp, då man så kunde och på skridskor skulle »vägen fram». De »segel», man då användt, ha nog varit af mångahanda slag, både granruskor och annat. Först för cirka 20 år sedan började ordentliga, för ändamålet afsedda segel användas, och först därmed blef isseglingen hvad den nu är, en den härligaste idrott.

Formen å seglen, hvilken synes å teckningen, är den allmännast hos oss begagnade och torde också vara den enklaste, lämpligaste och mest lättskötta af alla. Storleken varierar natur-ligtvis allt efter individens storlek, kroppstyngd och skicklighet, men torde dock hålla sig emellan 4,5 och 6,7 kv.-mtr.

Så fort de första isarne hafva lagt sig, måste skridsko- och isjaktseglaren vara nte, ty när som helst kan ju snön komma och omintetgöra det kära nöjet. Platser, som egentligen då användas af stockholmaren, äro Brunnsviken, Djurgårdsbrunns viken, Stora och Lilla Värtan samt Baggensfjärden. Af alla dessa lägger sig vanligen Brunnsviken först, och är det också här man på hösten kan få se en den lifligaste bild. Ända till 70 och 80 seglare kunna då ibland svärma om hvarandra. Likt stora bländhvita fåglar ila seglarne från strand till strand eller komma de för slör med fart som »oljade blixtar» vikens längd utefter,

Äfven här se vi det unga kvinnliga Stockholm representeradt, och mången ungmö sköter sitt segel som en hel karl.

Dröjer se’n snön att infinna sig eller om den kommit, ett tö' väder med efterföljande kall väderlek inträdt och gjort isarne åter spegelblanka, spännas seglen ut till mera omfattande färder. Och då börja också isjakterna visa sig. Af dessa hafva vi ännu icke många, beroende dels på kostnaden för en god dylik, 5 ä 600 kronor, och dels och kanske mest på det ovissa att någonsin det år, man bygger den, få använda densamma. Förra året till de stora och så briljant genomförda Nordiska spelen byggdes tvänne förstklassiga is jakter, hvilka emellertid dess värre

för främlingen blott kunde visas på en inskränkt och alldeles förliten bana, detta tillfölje ett strax förut kommet ymnigt snöfall; senare på vintern fick man dock se dem på Askrikefjärden och Stora Värtan och den hastighet de då gjorde vid god vind var fabulös. Antagligen ökas väl vår isj aktflotta till instundande vinter med ett eller annat »fartyg».

Den som aldrig varit med om en skridsko- eller isjaktseg-ling, anar ej, hvilken njutning de innebära. Men har han endast varit med om det en gång, har han snart sitt eget segel, med hvilket han ilar öfver stålblåa isvidder förbi uddar och vikar, öfver fjärdar och sund, och under den snabba färden uppöfvar han mycket, som är nödvändigt för mannen: snabbt öga, behärskning öfver sin kropps rörelser, lugn och beslutsamhet.

♦ Kappseglingar med skridskosegel hafva flere gånger hållits och torde nu väl hädanefter komma åter allt oftare, sedan förra året en söndag å stående fot å Värtan efter en tillfällig kappsegling, en skridskoseglareklubb bildades af ett 20-tal då närvarande intresserade, i hvilken klubb prins Vilhelm, som då äfven var ute samt deltog i ofvan sagda kappsegling, ingick.Kälkbaekåkning.

Kälkbackåkningen, som förr i tiden blott idkades af våra små, har börjat allt mer och mer blifva ett omtyckt nöjs för våra ungdomar och bedrifves allt mer och mer sport-mässigt.

Upprinnelsen härtill torde vara att söka i bildandet af »Föreningen för skolungdomens fria lekar», hvilken började med sakkännedom anlägga backar, och då dessa tillfölje sitt ändamål, icke fingo göras för halsbrytande, och de, hvilka där som pojkar gjort sina lärospån, blef vo ynglingar och bibehöllo kälkåkningens nöje i friskt minne, sökte sig ut till platser, där större skicklighet gjorde sig gällande, visade det sig snart som ett godt »geschäft» att anlägga ordentligt hållna, goda backar, hvilka ställde större kraf på de åkandes skicklighet och sinnesnärvaro. Så till-kommo de båda backarne vid Djurgårdsbrunnsviken samt de vid Djursholm och Saltsjöbaden.

Kälkarne blefvo också de bästa, och de som nu finnas till uthyrning vid ofvanskrifna kälkbackar, lämna i regel intet öfrigt att önska.

Huru ifrigt denna idrott nu är eftersökt, framgår tydligast däraf, att därest ett sällskap vill åka en kväll, måste anmälan därom göras redan flere dagar i förväg till vederbörande banas föreståndare, ty eljes går man i regel vägen ut förgäfves.

Söndagar samt hvardagsaftnar råder å dessa banor städse ett det rörligaste och gladaste lif. Vid Djurgårdsbrunnsviken strax vid Stockholms roddförenings båthus ligger den mest frekventerade banan inom stadens hank och stör. Här äro småbersåer af lummiga granar arrangerade. Här dricka de olika kotterierna under skämt och glam sin glögg, kokt i en liten stuga alldeles intill. Och ner för den med lyktor upplysta backen susar kälke efter kälke, små förtjusande nödrop höras, af-brutna af små, lika förtjusande skratt. Och långt, långt ut på

den välsopade isbanan rusa kälkarne-ända in på det mot* liggande Djurgårds-landet, för så vidt icke sällskapet med någon ofrivillig kullerbytta under stojande munterhet ligger halfvägs begraf-vet i vallarnes djupa snö. Sådana små äfventyr göra dock intet till saken, de endast öka glädjen och de sålunda »urspårade» skynda lika nöjda upp för att ånyo pröfva sin lycka.

Samma lif är det vid backen vid Rosendals slott. Här har man dessutom fördelen af uppvärmda rum, och abonneras i regel »hela backen» pr afton af något sällskap. Man njuter då fördelen af att vara »alldeles för sig själfva», något som ju alltid är en angenäm känsla.

Backarne vid Saltsjöbaden och Djursholm äro också utmärkta, men tillfölje sitt mera aflägsna läge icke så dagligeneftersökta som ofvan anförda. Söndagsförmiddagar däremot vimla de af åkande, hvilka i fulla drag njuta af den härliga luften på dessa vackra platser. Äfven dessa backar tagas i anspråk af slutna sällskap, därvid då strapatserna afslutas med en liten supé med åtföljande improviserad bal till allas förnöjelse, och såsom en värdig afslutning på aftonens friska nöje.

Att våra småttingar nu som förr och med lika öfversvallande glädje hänge sig åt sin kära kälkåkning, det visa de

af dem vimlande backarne i Kungsträdgården, Humlegården m. fl. platser.

En art af kälkåkning, som i synnerhet i Norrland är ett särdeles omtyckt vinternöje, är åkning med sparkstötting eller »rännulf», som dessa kälkar äfven benämnas i Norrland. I Stockholmstrakten torde de icke hafva blifvit något allmännare kända eller begagnade förr än för cirka 15 år sedan. Ett ypperligt fortskaffningsmedel är det på goda vägar, om ock de nödvändiga rörelserna blifva något enformiga. Med något synnerligen stort intresse har denna idrott nog ej heller, trots alla dess fördelar, blifvit emottagen i Stockholm, ehuru en sparkstöttings-klubb bildades och, för så vidt jag vet, ännu existerar.

För militära ändamål har den dock nog, liksom skidan och velocipeden, sin stora användning och vid t. ex. de förut omnämnda Nordiska spelen voro täflingar på sparkstötting samtidigt med sådana på skidor, till häst etc. anordnade. Att sparkstöttingen är ett utmärkt kommunikationsmedel vintertid på snötäckta vägar, är som sagdt ett faktum och goda tider hafva härvid tagits. Så åkte en öfvad stöttingsåkare från Piteå till Tor-neå den 21 svenska mil långa vägen på 24 timmar, många andra goda färder att förtiga.

Emellertid öfvas denna sport dock hos oss af flera af våra sportsmän och vid obetydligt snölagda isar ser man äfven dem från Stockholm ila ut på fjärdarna i vår skärgård eller på vägarne till Södertelge och Uppsala etc.

* *

*

Utöfver dessa nu omnämnda hufvudgrenar af sport och idrott, ber jag få i korta rader påpeka några, åtminstone icke ännu såmycket bemärkta idrotter, hvilka dock bland stockholmarne räkna flere energiska utöfvare. Så hafva vi till en början åkning med snöskridskor. — Mången vinterdag får man på vägarne i vår stads närhet se figurer med alldeles samma rörelser som skridskoåkare med god fart komma emot en. Komna närmare röja de långa »medarne» männen; de äro snöskridskoåkare, hvilka redan på morgonen »gjort» sina mil. Hurtiga se de ut och om icke farten, de kunna sätta, är lika lysande som på skridskor, så hålla de dock ledigt lunken med en trafvande häst, och på det viset kan man ju gästa t. ex. Södertelge någon förmiddag.

En annan sport: Skridskoåkaren och dito seglaren, som ilar förbi holmar och skär på sina långfärder, ser öfver allt i vikarne och på fjärdarne vinterfiskande skärgårdsbefolkning, och i regel gör han små visiter till de skillda grupperna för att höra huru fisket går etc. Då finner han till sin förvåning icke sällan någon figur, som med hufvudet djupt ned i pelskragen och med benen nedstuckna i höga sjöstöflar eller pjäxor, med spejande ögon betraktande de utlagda gillren, befinnes vara en gammal bekant, en stockholmare, som lämnande hufvudstadens söndagsnöjen åt sitt värde, på detta vis rekreerar sig efter veckans mödor. Han fiskar, han också, den hygglige gossen, och frågar man honom, om det icke kännes kallt så där i jämförelsevis stillhet på isen, svarar han, att därmed har ingen fara, så länge fisken nappar och bete finnes. — Och på detta sätt för-drifvande sin söndag, finner man många hufvudstadsbor. Med rätta sätta de detta lif i härlig, frisk natur öfver söndagarnas nöjen på kaféer eller rökuppfyllda varietéer, och har han så med sig hem några full viktiga gäddor, så är han nöjd med sin dag och vid friskt humör.

Och ännu andra föredraga att till fots, öfver snötäckta isar och skogar, uppsöka bekanta, eller kanske ännu hellre, sommarvillornas enslighet för att där tillsammans med sina gäster från »värmens dagar» återupplifva den nyss gångna tiden. Den milslånga marschen ger god aptit, ryggsäckarne snöras upp, hvad som medhafves dukas fram, och lägrade kring elden från den flammande stockbrasan i den öppna spiseln i köket, vandra smör-

Boiken om Stockholm. 77gåsarne i och historierna ur mun. — Och tiden försvinner ju

alltid fort, då man är lycklig--snart faller mörkret på, men

det oroar ingen; så axlas åter de nu i det närmaste tömda ryggsäckarna (litet måste vara kvar för att i nödfall användas på hemfärden under kvällens, kanske nattens timmar), elden släckes i ^ spiseln, och med en sista afskedsblick försvinner villan eller stugan, sommarens sköna hem, i mörkret. — Men hemåt går så färden med snabba steg, andedräkten står som en kvast ur munnen; mörkt är det, men stjärnorna lysa så förunderligt vackert.

--En sådan söndag ger också minnen, som räknas som lif-

vets vackraste.-----—

Många, många andra sätt att under strapatser söka frisk luft, återhämtning efter veckans mödor, använder stockholmaren. — Han är jägare, målskytt — ja allt utom en stillasittande, vegeterande människa. —Förr plägade man kalla Dramatiska teatern »landets främsta scen», n. b. talscen. Det var på den tiden, då där stod »Kongl.» i namnet.

Men så ströks detta ord. Rätt var det ju, ty hvarför skall en teater, som inte njuter statsunderstöd, ståta med en så gentil titel? Namnförändringen inträffade nämligen samma år som riksdagen vägrade bistå den scen, som ju borde vara vår nationella. (I samma vefva kallades »Kongl. operan», inflyttande i sitt nya palats, på ett nästan demonstrativt t}^dligt sätt »Kongl. Teatern».)Den kungliga handen hvilar dock i så måtto ännu öfver Dramatiska teatern, att Hans Maj:t tillsätter dess chef och censor. Jag tror, att baron Bonde är en utmärkt ceremonimästare, men hans egenskaper som teaterledare framträda mera diskret. Den rättvisan må göras honom, att han under sig äger en så energisk intendent som hr Personne.

Dramatiska teatern.

F. n. torde många teatervänner dock önska ändrade förhållanden. Dessa komma väl inte till stånd, förr än man flyttat in i nya huset, som är under byggnad vid Nybrohamnen på den plats, där källaren »Flaggen» stått. Förrän om ett par tre år blir detta inte färdigt. Till dess få vi trifvas med att sitta å nuvarande parketten, fastän den är både liten och obekväm.

Bättre läge än nu kan teatern inte få. Man går i Kungsträdgårdens lindallé och formligen ramlar på näsan in genom någon af dörrarne, mellan hvilka fotografier af den pjes, som för tillfället ges, pryda fasaden.Man har för ej länge sedan reparerat teatern och så mycket som möjligt fritagit den från eldfara. Men det trånga utrymmet har inte medgifvit någon komfortablare inredning. Vännerna af denna scen gå dock där än i dag, om ock anblicken af Anders Lindebergs medaljongsporträtt öfver ridån kommer dem att melankoliskt tänka på en försvunnen storhetstid.

Nu befinner sig teatern onekligen i en motgångsperiod, som vi hoppas dock är öfvergående. Intendenten Personne tyckes nog försöka att styra med kraft och vett, men de förhoppningar, som väcktes af hans gripande kring styret, ha inte i allo gått i uppfyllelse. Teatern är faktiskt mindre populär. Man tyckes inte ha den rätta nyfikenheten, när man går in en premiärafton i Kungs-trädgårdsteatern. Detta kommer sig väl däraf, att man inte i allmänhet blir utsatt för större konstnärliga öfverraskningar.

Andå finnas här flere verkligt solida artister. Men här borde finnas ännu flera — blandningen är för stor. Och här hade funnits flere, om man inte — som det sagts, t. o. m. på grund af personliga antipatier — låtit framstående förmågor gå ifrån sig. Så har Ranft fått knipa både fru Fahlman och hr Bseckström, hvari genom både tragedin och komedin gjort mycket kännbara förluster — andra artister att förtiga. Gustaf Fredrikson ville inte vara sujett, där han varit direktör, utan lämnade Dramaten helt och hållet vid regimförändringen 1898. Sedan dess har han gladt landsorten med sin spirituella resonnörskonst, efter att ett år ha varit engagerad hos Ranft. Nu har han ändtligen uppträdt som gäst på sin gamla scen, till dennas fromma.

Emil Hillberg, på sin tid Dramatens kanske främsta manliga prydnad, drar genom provinserna med sitt unika sällskap af mestadels nytt, opröfvadt folk och låter inte längre sin malmstämma ljuda öfver en Stockholmsscen. Dramaten har också förlorat den genialiska tragediennen Lina Sandell, eröfrad af Ranft, samt August Lindberg, som föredrar att vara egen herre och från talar-tribuner på sitt säregna sjungande och fängslande sätt explicera »Stormen».

Som synes, är vår s. k. »främsta scens» trupp kvalitativt decimerad. Där ha visserligen kommit senare talanger, och bland de kvinnliga bör jag ovillkorligen nämna fru Bosse-Strindberg,hvars temperament är mycket originellt och känsligt till det yttersta — till apparationen påminner hon om Duse —, samt fru Augusta Lindberg, likaså af en intressant själsläggning.

Af herrarne kunna få uppbära den tragiska kostymen. Varmast i uppfattning och tal är hr Palme; också hr Hansson är en god lyriker. Hr Ortengren är den mest skolade aktören och hr Skånberg den ståtligaste. Fru Hansson är en ovanligt vacker aktris och äfven artistiskt tillfredsställande. Med henne täflar fröken Amanda Janson.

Hvad man bäst kan ge är komedier, och i detta fall har man så utmärkta representanter som fröken Borgström, en kvick artist, ovärderlig för den scen, hon tillhör, samt den genomroliga fröken Ahlander och hr Personne själf, hvars konstnärliga talang är betydligt större och mer uppskattad än hans dirigerande, äfven om han inte kan till allas belåtenhet bära en så tung börda som »Cyrano de Bergerac», likvisst ett mycket aktningsvärdt arbete, hvarigenom den ekonomiska situationen en gång räddats.

I repertoaren knogar man då och då med gamla stycken-Det är ju en hederssak för en teater med dennas anor att äga en »stående» repertoar. Men den ges nu mindre bra än förr till följd af substantiellt glesnad personal, och hvarje förhöst, då man vänder på fjärdingen, plägar salongen ha utseendet af en öken med en och annan obelisk i.

Direktionen har lagt sig vinn om svenska original. Adolf Pauls historiska skådespel ha visat sig dragande, de må nu ur koncentrationssynpunkt lämna åtskilligt öfrigt att önska. Per Hallström har gjort teatern en vacker estetisk tjänst genom »Bianca Capello». Personne har, liksom Ranft, byggt mycket på Strindbergs namn. Ranft har gett de historiska, Personne grubblare-dramerna, äfven de, som i sin excentricitet sätta somligt folks huf-vuden på riskabelt prof. Strindberg skrifver helt visst för många skådespel, ockrande på auktoritetstro, men att publiken inte är så snäll som han tycks mena, har den bevisat genom att skänka honom ett par fjaskon. Att detta inte hindrar våra scener att antaga nytt af honom, har ni sett af tidningarnes notisafdelning. Därvid händer understundom, att Personne antager alster, som Ranft ratat.Det kan visserligen inte vara till fördel, att publiken matas med så mycket från samma håll, då pjeserna äro i grundton hvarandra så lika som Strindbergs. Han skänker oss till dagkost genom lifvet sin bottenlösa pessimism, men hans genialitet och skarpa sceniska blick äro oförnekliga. Och hvad kunna vi inte allt framgent vänta af denna intensiva penna, som i dag skrifver ett drama om Engelbrekt, i morgon ett om Karl den tolfte och väl inte slutar, förrän den fått Karl Johan med i den historiska karusellen?

* *

Och nu till Albert Ranft!

Han kom hit 1892 på försommaren med sitt sällskap och började spela på Djurgårdsteatern. Han var den, som måste komma för att genom nyttig konkurrens pigga upp det då något domnade teaterlifvet. I den stund, som är, behärskar han teater-lifvet i Stockholm. Han spelar på Svenska, Vasa, Södra och Djurgårdsteatrarne (hvarförutom han äger Göteborgs stora teater). Han har helt säkert för ^

många scener, borde lämna HH ifrån sig någon, t. ex. Södra, som gått minst bra. Hvarför inte också Göteborgs?

Men en gång bringande konkurrens, är han själf nu tydligen rädd för konkurrens—hvilket är en svaghet.

Han har blifvit kallad »teatergrosshandlaren», då man misstänkt, att hans merkantila intressen öfver-vägt hans konstnärliga. Nå, ingen direktör är idealisk, och Ranft har som andra gett oss både konst och intedelser orätt att inte erkänna, hurusom han på mindre än tio år ockuperat terrängen på ett sätt, hvartill väl inte finns motstycke i svensk teaterhistoria. Han har dragit till sig många goda krafter från konkurrenten och visat fram förmågor, som börjat blygsammare steg i landsorten. Den finansiella blick, som öfvervakar fyra hufvudstadsscener, den hand, som lämnar trehundra människor deras bröd, är ovillkorligen värd aktning.

Pojken från Oxtorget — ty där är han född — har blifvit en scenernas Napoleon.

Sin största teater — Svenska — har han på Blasieholmen bakom Grand. Den är värdig en hufvudstad, såsom varande både rymlig och elegant. Man sitter bekvämt på parketten, som åt fotterna erbjuder en dyrbar schaggmatta. Under mellanakterna

— alltid för långa! — har man en verklig foyer att förflytta sig i — något som icke för öfrigt finns i Stockholm, utom på Kongl. teatern.

Hans Maj:t, som plär trifvas på Dramaten, besöker sällan Svenska teatern

— speciellt inte, när Strindberg spelas — men hans höga söner pläga gynna den med sin närvaro, och vår'

Vasateatern.publik, som hör till de mest teaterintresserade i världen, omfattar Svenskan med sin starkaste sympati. Ty vill man se konst, skall man gå hit. Här spela de flesta af våra favoriter.

Fru Håkansson, vår mogna, fullödiga tra-gedienne, griper oss i

sina skildringar af ner- Djurgårdsteatern,

vösa, moderna kvinnor

och gör andra svenskor i genren rangen stridig. Fru Sandells gedigna allvar låter oss känna slagen af ödets makt, och Gerda Lundequists vibrerande lidelse väcker våra lifligaste känslor. Så ha vi hr Svennberg, den genomtreflige framställaren af lefnads-glada ungkarlar och specialist i spydighet, hr de Wahls glödande ungdom och sollynne, som äggar och värmer, hr Eliasons beundransvärda mångsidighet och hr Riegos sunda, godmodiga komik.

Jag kan naturligtvis inte gå igenom listan. Här finns ju också blandning. Men det är lif och fart i arbetet, flere af de bästa sujetterna äro ännu unga och outtröttade, och direktören

kniper vanligen de duktigaste pjäserna från utlandet, innan konkurrenten får dem.

I och för detta ändamål gör han om somrarna utländska resor och uppsnappar själf å Paris', Wiens eller Berlins teatrar de stycken, med hvilka han vill Folkteatern. öfverraska oss. De

Boken om Stockholm. 78modernaste yttringarne af scenisk konst få vi faktiskt till lifs på Svenskan — blott då och då på Dramaten — därpå äro »Väf-varne», »Kung Harlekin», »Profkandidaten» m. fl. bevis.

Direktör Ranfts ställning till våra svenska författare har jag' förr och på annat ställe behandlat, ej utan ett berättigadt klander. Hans ekorrifver att samla pjeser i sitt bo har emellertid inte hindrat honom att gifva flere värdefulla och trefliga svenska original, såsom Strindbergs, Molanders och Michaelsons historiska pjäser samt Geijerstams lustspel och sagospel.

Den sceniska »ringlinie», som han inrättat med sina trupper, hvilka splittras på hans olika teatrar, gör det ibland rätt svårt att hålla reda på, till hvilken afdelning den eller den artisten hör, liksom detta system torde ha sitt obehag för de utöfvande själfva, hvilka knappt veta, till hvilket fårahus de höra och lokaliter inte kunna känna sig riktigt hemmastadda. Svenska teatern brukar dock sparas åt skådespelet eller den finare komedin, dock med undantag af vissa kritiska perioder, då farsen, i form af »Damen från nattkaféet» eller »Sendraget», flyttas till vår främsta teater, ej precist till dess ära, men till förnöjelse för biljett-försälj erskan, som ser de numrerade lapparne med ovanlig fart flyga ut genom luckan. Ty i farsen är stockholmaren med sitt glada lynne tokig.

Men denna omplacering af repertoaren får väl ursäktas Ranft. Ty han har ifrigt framhållit för en intervjuare, att han ju är en privat man, som spelar teater utan statsunderstöd och först och främst måste sauvera intäkten. Här kan det vara lämpligt inflika, hur Dramaten ju äfven saknar all hjälp af staten, men dock ej plägar uppsöka farsens räddande område, när situationen varit brydsam. Man ger hädre »Cyrano», och det är berömvärdt.

Fars och operett är stockholmarens lif, och operetteatern är den mest gifvande scenen hos oss. I den en liten bit norr om Centralen belägna Vasateaterns gamla salong samlas de skrattande skarorna inför »Geishan», »Gycklarbandet» eller någon annan af de sångpjeser, som kommit så i ropet. Anna Petterson-Norries bild småler från takmålningen ner på den upprymda parketten, och den riksbekanta råttan kilar på premiäraftnarne mellan damernas kjolar, uppväckande små hänförande skrik.På scenen kan man få höra och se flere förmågor. Divorna äro flere. Både den graciösa fru Meissner, fröken Grtinberg — vår speciella geisha — och på senare tid fröken

Berentz förstå att intaga publiken genom vackra apparitioner och behaglig sång. Fröken Grönberg bör också nämnas för vis comica, hvilken också inte är främmande för några af herrarne, främst den oförbrän-nelige, improviserande fröjdpappan Emil Strömberg, mot hvilken mänskligheten bör vara tacksam, så sannt skrattmusklernas explosiva verksamhet är nyttig för organismen och lifsuppfattningen. Dessutom har också hr Ringvall genom sitt allt mer Victor Holm-qvist-liknande, fryntliga, om ock ej ödmannskt rena, kuplettföredrag blifvit en af publikens goda vänner. Klangfulla mansröster äger denna grupp i hrr O. Bergström, Carlander, Schiicker och Svensson, och hr Adami är en komisk talang.

På sistone har Ranft visat den djärfheten att vilja konkurrera med Kongl. teatern. Han har visserligen, åtminstone icke ännu, lyckats frånknipa kammarherre Burén några missnöjda strupar och binda dem på 5 år, hvilket han gjort med vissa af Dramatens sujetter, men han har börjat sin fälttågsplan med uppförandet af »Villars dragoner» och därigenom tydligt angifvit sin täflande afsikt.

Innan denna opera-comique kom upp och fyllde den skarp-sluttande, enradsförsedda salongen med en nöjd publik, gaf han den sorgligt ryktbara »Taxameterkuskens dotter», ett försök att ockra på den af förgyllda lergökar och Habbababbor sänkta smaken, men hvilket dock, till stockholmarnes heder, misslyckades. Jag nämner detta därför, att vådevillen var ett bevis på att »den vidtfamnande» har alldeles för mycket att göra. Hans strängt upptagna tid ger — åtminstone enligt hans egen försäkran — honom inte tillfälle att så noga se igenom alla pjeser, han tänker uppföra. Man kan ju inte gärna vara nöjd med att en svensk direktör till plats för genomläsning af inlämnade stycken i hastigheten väljer — hm — »ett spårvagnstak i Paris».

Den Ranftska lustspelsafdelningen skulle egentligen hålla till på Södra teatern, men tillföljd af »ringlinien» händer det, att äfven andra krafter rycka in på den nya, lilla scenen. Så ges där, när detta skrifves, operett, efter att under första året — teaternInvigdes i sitt nya skick i december 1900 — plats lämnats åt dramatiska pjeser.

Om mitt minne inte utsätter de Ranftska sujetterna för en förlåtlig sammanblandning, så höra till denna trupp den särdeles underhållande replikören hr Lavén samt hr Victor Lundberg, en komisk karaktärsskådespelare af värde. Lycklig aktör är också hr Hagman. Bland damerna bör jag nämna fröknarne Rustan, Gottschalk, M. Johansson, O. Andersson, fru Lambert, ömsom roliga, ömsom vackra, ömsom bägge delarne.

Södra teatern är, näst Svenska, vår elegantaste. Den är gif-vet vår intimaste. Den är som skapad för konversationsstycken

— publiken sitter så nära skådespelarne, att de måste ha nästan rena kragar. Till omväxling med salongslustspel borde man ge folkpjeser, då denna teater sedan gammalt gärna drar den publik, som kan njuta af sådana. Hittills ha gjorts försök i olika riktningar, utan att något har utfallit afgörande väl — såvida detta inte skulle vara fallet med operetten. Men att odla operett häruppe på samma gång som man ger opera-comique på Vasan, blir väl mycket af liknande slag. Därigenom skulle en liten förtjusande talteater gå förlorad.

Den ligger afsides, vid Mosebacke torg, och norrbor ha den jämförelsevis långa vägen att tillryggalägga på spårvagn från Kungsträdgården pr Katrinahissen till Söders höjder. Läget gör nog denna scen svårhandterligare än andra, och då den icke nu såsom under Gustaf Bergströms glansdagar har sin specialitet, den tyska possen-genren, så är det inte underligt, om den oförnöjde Ranfts senaste landvinning sätter myror i hans välfriserade hufvud.

Vid Djurgårdsbrunns vikens strand under Skansens berg ha vi Djurgårdsteatern, na litet ruggig vorden, men om sommaren lifligt besökt, såsom den enda scen, dit en bildad människa kan gå. Ty jag räknar inte Kristallsalongen, där sommarrevyerna uppföras och utgöra ett talande bevis på, hur litet man kan vara nöjd med, när man förtär sprit under mellanakterna och för öfrigt är i besittning af en säregen förmåga att kunna sentera kolingskulten.

Djurgårdsteatern är till för lustspel, och hit skyndar farsenmed yra steg för att, om ock i den starkaste värme, glädja den resande^ publiken, som är hitkommen uteslutande för att roa sig.

❖ *

Vid Östermalmstorg, där grönsaksgummorna sitta under sina tält och stycken ur de råa oxsidorna huggas af och vägas upp åt jungfrurna, ligger Folkteatern. Den innehafves af direktör Johan Strömberg, förr en af de obemärkte vid Dramatiska teatern, nu ägare af en liten teater, som »går». Man bör ha rättvisa anspråk, när man inträder i den låga salongen och hör sujetterna tala på den diminutiva scenen. Men man kan ha en rolig kväll här, just därför att spelet är så naturligt och rättframt. För verklig karaktäriseringsförmåga inom den enkla repertoar, som här hör hemma, bör hr Fastbom nämnas. Eljes för här mest rutinen till torgs en den tacksamma publiken tilltalande kost.

Teatern är den enda i sitt slag hos oss och har ovillkorligen sin uppgift. Dir. Strömberg ger gärna svenska original, såväl äldre som nyare, och pjeser af både Jolin, Hodell, Frans Hedberg och Leipziger gå vanligen åtskilliga månader i sträck och nedläggas inte, förrän de äro riktigt utslitna. Salong och scen äro ämnade att välbehöfligt utvidgas och moderniseras nästa år.

/Om jag för fullständighetens skull nämner Olympiateatem Tid Karlavägen, som, egentligen cirkus, då och då upplåtes åt sceniska föreställningar med mer eller mindre framgång, så har jag, om ock i korthet, behandlat sex talscener, hvilka, om vi så lägga till Kongl. teatern, som fordrar skildring af annan hand, visa, att teatern är för stockholmarne lika nödvändig som någonsin sporten eller punschen.Bland sjuka oeh vanlottade.

Af SATYR.

Liksom i mycket annat kan Stockholm i sanitärt hänseende anse sig ypperligt lottadt. Naturen har gif-vit det ett fritt och härligt läge med vindar och vatten, och särskildt sista hälften af 1800-talet har utmärkt sig för ett ganska enastående nit att ordna vårt kommunala sjukvårds väsen och öfriga sanitära förhållanden.

En systematiskt ordnad allmän hälsovård i Stockholm påträffas först långt fram på 1800-talet.

Uppslaget härtill gafs af kolerafarsoten, och 1830 tillsattes Allmänna Sundhetskommittén, som snart omskapades till Allmänna Sundhets-nämnden, hvilken från att endast haft att göra med koleravårdså småningom fick taga befattning med hälsovårdsärenden i allmänhet. Ursprungligen hade hälso- och sjukvården varit förenad med fattigvården, men härifrån blef den helt och hållet skild år 1864, då Stockholms stads sundhetsnämnd inrättades i sammanhang med stadsfullmäktigeinstitutionens införande.

Från år 1878 är den 1874 utkomna Hälsovårdsstadgan gällande i Stockholm, och i samma vefva ombildades sundhets-nämnden till den nuvarande hälsovårdsnämnden, som inrättat särskild hälsopolis, ordnat epedemisjukvård och desinfektions-väsende, renhållningsstadga, födoämneskontroll etc.

Under töväder vintertid är det understundom si och så med tillståndet på våra gator, och det finns väl ingen tidningskåsör, som ej någon gång haft till uppgift att slösa sin kvickhet på våra renhållningsbolag. »Korffabriksinteriörer» är också en ganska vanlig rubrik på åtskilliga ruskigheter, men allt detta är dock ganska snabbt öfvergående moln på Stockholms klara och sunda sanitära horisont.

Vi öfvergå emellertid till våra sjukvårdsanstalter. Några dylika i egentlig mening fick Stockholm först på 1700-talet. Det äldsta modärna sjukhuset var Serafimerlasarettet, som började ganska blygsamt 1751. 1775 inrättades Allmänna Barnbörds-huset och barnbördshuset Pro Patria. Intet af dessa var dock någon kommunal institution. Den första dylika i viss mån var Stockholms stads och läns kurhus från 1815.

För öfverskådlighetens skull meddela vi emellertid en tablå öfver våra sjukhus i vanlig mening, antydande deras storlek genom angifvande af antalet sängplatser:

Serafimerlasarettet ....v.......... 400

Sabbatsbergs sjukhus 340

Sjukhuset S:t Göran 266

Katarina sjukhus 175

Maria sjukhus 153

Diakonissanstaltens sjukhus 40

Sophiahemmet 60

Epidemisjukhuset 175

Stockholms stads och läns kurhus .... 140Allmänna garnisonssjukhuset ....

Kronprinsessan Lovisas vårdsanstalt för sjuka

barn ....

Barnsjukhuset Samariten

80

18

Sammanlagda antalet sängplatser uppgår således till 2,277, trvilken siffra dock lär betydligt kunna ökas. Sålunda lär exempelvis Garnisonssjukhuset i nödfall kunna rymma 700 patienter.

Serafimerlasarettet, beläget mellan Klara sjö och Handtver-karegatan mot Eyraplan, är som nämndes, Stockholms första sjukhus af modärnt slag samt Sveriges första kliniska anstalt. Det började mycket blygsamt med endast åtta sängplatser, men utvidgades snabbt och har bl. a. varit föremål för tvenne genomgripande ombyggnader: 1829—32 då man kom opp till 300 platser och 1889—93 då man nådde siffran 400.

Sabbatsbergs omfångsrika sjukhus planerades redan år 1864, då Stockholms stads sundhetsnämnd inrättades, men efter långvarigt bråk, hufvudsakligen angående korridor- eller paviljongsystemet kom det först till stånd femton år senare eller år 1879. Det senare systemet segrade. Sjukhuset är högt och luftigt beläget i Vasastaden invid nuvarande Dalagatan. Det består af sex hvarandra lika tvåvåningspaviljonger förutom administrations-och ekonomibyggnad, operationshus, entrébyggnad, desinfektions-hus, sommarpaviljonger etc.

Kungsholmen tycks mer än någon annan stadsdel ha fått sjukhusen på sin lott, förutom att den genom Karolinska institutets därbelägenhet är alla studerande medicinares tillhåll. I början af Handtverkaregatan möter ju det nämnda Serafimerlasarettet och längre upp vid samma gata, n:r 13, Stockholms stads och läns kurhus, där dock bland veneriskt sjuka stockholmare numera endast behandlas prostituerade. Fortsätter man gatan uppåt, påträffas inom en vacker parkanläggning det stora Garnisonssjukhuset, uppfördt vid 1820-talets utgång, på sin tid otvifvelaktigt Sveriges bästa sjukhus och ännu motsvarande ganska högt ställda fordringar.

Ännu längre upp ligger vid Drottningholmsvägen Stockholms sjukhem, för obotligt sjuka, hvilket dock väl knappast kän räk-Boken om Stockholm. 79nas till sjukhus i egentlig mening, och bland Stadshagens furor framlyser S:t Göran, fullbordadt 1888, som bekant Stockholms vårdanstalt för de med veneriska åkommor behäftade. Vid Kronobergsparken ligger dessutom den nya, ståtliga byggnad, där drottning Lovisas vårdanstalt för sjuka barn är inredd.

Katarina sjukhus, Nya Sandbergsgatan 1, hvilket tillkom i slutet på 1820-talet, kallades ända till 1878 Provisoriska sjukhuset och i dagligt tal »kopphuset». Det var Stockholms första

Operationssal.

egentliga epidemisjukhus, och först sistnämnda år blef det or-ganiseradt som vanligt sjukhus. Ar 1876 inrättades Maria sjukhus och Södra barnbördshuset i en förutvarande fabriksbyggnad vid Vollmar-Yxkullsgatan, bägge anstalterna ha dock sedermera fullständigt ombyggts och modärniserats.

Uppe vid Valhallavägen ligger drottning Sophias vackra stiftelse Sophiahemmet, invigdt år 1889. Det leder sin upprinnelse af det redan år 1884 af drottningen stiftade »Hemmet försjuksköterskor», hvilket till förstnämnda år fick bedrifva sin verksamhet i förhyrd lokal och hvars elever fingo praktisera dels på Sabbatsberg, dels på Serafimerlasarettet. Sopoiahemmet har dels till ändamål att utbilda sjuksköterskor, dels att vara ett sjukhem, där

den sjuke ej blott kan erhålla eget rum utan äfven egen läkare efter önskan, i hvilket senare fall detta sjukhus torde skilja sig från alla andra sjukvårdsanstalter i vårt land.

I ett afseende har dock Stockholm ända till allra sista tiden

stått efter de flesta andra modärna, europeiska städer, nämligen i fråga om sjuktransporter. Om t. ex. en man störtat ned från en byggnadsställning, brutit armar och ben eller skadat sig lifs-farligt, på hvad sätt forslas han till sjukhus för att erhålla den snabba vård han behöfver? Jo, en vanlig åkardroska anskaffas — den är vanligen inte så lätt att få tag i — och i detta skramlande och skakande fordon forslas den skadade till lasarettet, dit han vanligen framkommer i betydligt förvärradt tillstånd. Stock-

En sjuksal.holm har således högeligen varit i behof af ambulansvagnar och hälsovårdsnämnden har nu tagit första steget till af hjälpande af denna brist genom anskaffande af en dylik vagn. Efter utländskt mönster handhafves vagnen af brandkåren, och efter rekvisition af polisen kommer den till platsen för en olyckshändelse med vanlig brandkårssnabbhet. I en stad med Stockholms utsträck-ning behöfves naturligtvis ännu flere dylika vagnar och det torde-väl endast vara en tidsfråga att antalet ökas.

*

Efter dessa grofva konturer af Stockholms sjuk vårdsanstalter öfvergå vi till den, som torde vara mest intressant bland dem alla och i sitt slag säkerligen är en mönsteranstalt, nämligen Epidemis j ukhuset.

Från den punkt ute i Sibirien, där Valhallavägen, Birger Jarls- och Ingemarsgatorna korsa hvarandra, där ute där raderna af de stora hyreskasernerna tagit slut och skogarne och klipporna vid Brunnsvikens vatten ta vid, löper mot nordost i stark stigning en väg med ett svart groft träräck och en gångbana af trä vid ena sidan upp mot en i furudungar inbäddad bergplatå. Det är uppfartsvägen till epidemisjukhuset.

Det är tidigt en vinterförmiddag, då vi styra våra steg upp för nämnda väg. Före oss glider sakta upp för backen ett underligt åkdon, ett litet mörkt, poleradt hus med platt tak och matta fönster på fyra medar — epidemi vagnen.

Snart hinna vi upp till platån, där sjukhuset eller rättare sjukhusen ligga. Hela det vidsträckta området är inhägnadt af ett högt staket. Ingen obehörig får utan särskildt tillstånd komma in genom grindarna, som bevakas af portvakten från portvaktrummet i förvaltningsbyggnaden. Denna ligger främst bland alla byggnaderna och faller först i ögonen. Framsidan, som vetter mot söder, är fri mot den framför liggande planen; staketet utgår från byggnadens båda ändar, så att densamma sålunda själf är ett led i inhägnaden kring anstalten.

Vi passera emellertid obehindradt förbi portvaktens dörr, inkomma i mottagningssalen och träffa där anstaltens öfverläkarerd:r Thure Hellström, i hvars sällskap vi erhållit tillåtelse att göra en rond genom anstalten.

Det intressantaste i mottagningssalen är ett vid ena fönstret stående glasskåp, afdeladt i sex från hvarandra fullkomligt isolerade fack, ett för hvardera af de olika sjukafdelningarna. I facken insättas från mottagningssalen medikamenter och andra saker, hvilka genom luckor inåt anstaltens gård afhämtas af sköterskor från de respektive afdelningarna. Dessa äro nämligen in i den minsta detalj isolerade från hvarandra.

På ena sidan af mottagningssalen ligger läkarens laboratorium. D:r Hellström förevisade några profrör, innehållande en brunaktig substans. Det är de bakteriologiska profven, tagna af de för difteri misstänkta patienter, som ligga på observation. Dessa prof tagas genast efter deras ankomst och stå öfver natten i en för ändamålet konstruerad apparat vid en temperatur af 34—37 grader Celsius. Följande morgon undersökas med mikroskopet det tagna profvet och de bakterier, som däri växt. Som bekant är det den s. k. Löfflerska bacillen, som alstrar difteri. På grund af närvaron eller frånvaron af denna ställes diagnosen på difteri eller icke difteri. I förra fallet inlägges patienten på någon af difteriafdelningarna, i senare fallet får han, sedan för säkerhets skull ytterligare ett prof tagits och varit gynnsamt, lämna anstalten.

Från laboratoriet med dess många skiftande, för den oinvigde mystiska apparater, vandra vi åter genom mottagningssalen och göra en liten titt in å kommissariens kontor och läkarens enskilda rum, så stå vi plötsligt i ett litet kabinett, som gör intryck af antichambern till ett badrum.

Med snabba och behändiga rörelser börjar doktorn kasta kläderna af sig och står inom få ögonblick i Adamsskrud. Vi stirra frågande på denna procedur, men få inte tid till långa reflektioner.

— Seså, raska på nu! Af med kostymen! Vi lyda mekaniskt. Det går något långsammare, men snart stå vi där utan en tråd på kroppen. Så traska vi genom ett större rum med väggfast lavoar och alla möjliga gurglingsmedel på en hylla, ett badkar vid ena väggen, duschapparat etc. Därifrån komma viåter in i ett litet kabinett likt det första. I bestämda skåp hänga där öfverläkarens och underiäkarnes sjukrondskläder samt en kostym för besökande främmande medicinmän. Denna kostym ikläda vi oss nu och fortsätta vår stråt.

Vi träda ut på anstaltens vida plan. På vissa lika stora afstånd från hvarandra ligga med köksbyggnaden som centrum *de sex olika sjukafdelningarna. På tomtens östra del ligger skild från de andra observationsafdelningen, i norra änden tvätt-och desinfektionsanstalterna samt likhuset med sina obduktions-rum och kapell för jordfästningar.

På en smal gångstig vandra vi fram öfver den snöhölj da planen. Det ligger något lugnande och diskret i byggnadernas gulgrå färg och öfver det hela hvilar något obeskrifligt af tystnad och stillhet. Med massor af snö på de evigt gröna grenarne stå furorna under en jämngrå himmel. Där och där skymta endast en sjuksköterskas hvita förkläde och hufva, man förnimmer intet af att man så nära inpå sig har en storstad med dess buller och brus. Och om än Stockholm växer aldrig så mycket, kommer troligen epidemisjukhuset att förblifva i samma idylliska lugn. Ty om än Valhallavägen och Birger Jarls-gatan bebyggas i hela sin längd, blir dock sjukhuset skildt från de nedanför liggande husen genom en omkring 100 fot hög brant bergvägg, och det skogbeväxta området mot Östra station torde nog staden använda på lämpligare sätt än till byggnadsplatser.

Vårt första besök gäller observationshuset. Det ligger af lätt förklarliga skäl så långt som möjligt fjärran från de öfriga afdelningarna och har en rätt egendomlig form. Från ett rektangulärt främre parti innehållande ingångsport, sköterskerum, tékök och badrum, utlöper ett halfcirkelformigt parti med 8 från hvarandra fullkomligt skilda sjukrum. Hvarje rum har sin lilla tambur, sin egen klosett och vattenledning, och från hvart och ett kan man komma ut i det fria. Epidemivagnen stannar vid sin ankomst till observationsafdelningen utanför det sjukrum, som sköterskan anvisar, patienten intages och lägges, om så behöfves, i den färdigbäddade sängen, och där får han stanna isolerad från den öfriga mänskligheten och patienterna i de andra afdelningarna, tills diagnosen blifvit ställd. Utanför hvarje rum hänga itamburen särskilda hvita rockar för läkarne och sköterskorna,, som måste på- och af tagas vid hvarje besök där inne. Vi vandra hastigt genom ett af rummen, som händelsevis står tomt, för att slippa ceremonierna och vinna tid till de öfriga intressanta sakerna.

Efter ett besök i tvättstugan med dess stora pannor och en titt på den väldiga desinfektionsugnen vandra vi upp i salen med patienternas »civila» kläder. De äro desinficerade; att kasta en blick på dem är alltså ej farligt, men det är intressant nog. Där hänga de tätt som i ett klädesmagasin, dräkter för kvinnor och män, gossar och flickor, fattige och rike. Där ser man en enkel bomullskofta, som slutit sig kring de späda lemmarne på någon liten varelse utifrån södra bergen, sida vid sida med en korsett med fina spetsar, små lackerade skor som nära grannar till grofva, mången gång halfsulade snörkängor, den slitna vinterrocken bredvid den modärna vinterkappan eller en näpen barnpäls — sammanförda alla dessa dräkter genom epidemiens hand och förbrödrade genom desinfektionsugnens reningsbad, väntande på sina innehafvares återskänkande till samhället.

Efter ett besök i det ytterst praktiskt inrättade tork- och vädringshuset för ur desinfektionsugnen komna kläder, bygdt af trä och med spjäljalousier till väggar, och efter en hastig titt in i köksbyggnaden, träda vi in i en af sjukafdelningarna för difteri.

Först komma vi in i det medelst en glasvägg i två delar afdelade besöksrummet. I yttre afdelningen få i ömmande fall anhöriga genom glaset se sina sjuka och tala med dem; endast då det är fråga om lifvet, få de, iförda skyddsdräkter, inkomma i sjuksalarne. I yttre afdelningen aftaga vi rockarne och mössorna och träda in i den inre, där vi iföra oss långa hvita kåpor och dito mössor. Vi gå genom tamburen med dess rikstelefon-apparat — telefonen spelar naturligtvis i ett dylikt sjukhus stor roll och alla afdelningar stå medelst denna i förbindelse med hvarandra — och inkomma i en af sjuksalarne. Alla dessa äro hvarandra lika, större eller mindre, förstås. Golfven

äro belagda med sten och borden ha marmorskifvor. Väggarna äro oljemå-lade och hörnen vid taket afrundade, allt går ut på att hålla rent på lättaste sätt. Trots denna något stela inredning gör alltdet varmaste, ljusaste och behagligaste intryck. Golfven äro uppvärmda, så att de små fotterna, utan att krympa samman af någon isande kyla, kunna trampa på stenplattorna. Långs väggarna stå de gulmålade sängarna med sina sidor af täta järnribbor, för att inte småttingarne skola falla ur. Dock kan det hända att understundom väntan blifver det unga blod för svår och en och annan byting, som hunnit på bättringsvägen, fattas af sin gamla ostyrighet och i ett obevakadt ögonblick kraflar öfver »staketet» för att göra visiter hos syster eller bror eller någon af de andra.

Det är ett egendomligt intryck, då man träder in i dessa •sjuksalar och plötsligt ser alla dessa barnaögon ur bleka ansikten från hvita kuddar riktade på sig. Ja, ja, en och annan ser förstås lika rödblommig ut, som om han tumlade om i drifvorna där ute och kastade snöboll. De första timmarne, de komma dit, gråta de efter pappa och mamma, men de lugna sig fort •och vänja sig vid omgifningen. Men de kunna ej annat under all den trefnad, som omger dem, och den ömma omvårdnad, som kommer dem till del. Tvärs öfver hvarje säng sitter en liten skjutbar träbricka, och på den ha de sina leksaker, på den få de sin mat innan de blifva så krya, att de kunna komma upp och sitta kring bordet. Det är rörande att se deras förtrolighet med doktorn. Han känner dem alla vid namn och vet från hvilka skilda håll och kanter inom hufvudstaden de äro.

— God dag, lille Erik, hur mår du?

Lille Erik svarar »tackar bra» och räcker vacker hand åt doktorn. Och så gapar han beredvilligt och räcker ut tungan, då han skall tittas i halsen. Och så sjunker han tillbaka på kudden med ett förnöjdt leende vid löftet att allt snart skall bli bra och att han åter får komma hem till mamma och pappa.

— Nå, du, lilla Signe, hur är det med dig i dag?

Lilla Signe med de gula lockarne sätter sig upp i sin lilla bädd, ler så godt hon kan med de ännu bleka läpparne och klappar den store snälle doktorn på kinden. Så svarar hon också »tackar bra» och återgår till sina dockor på brickan.

De tyckas verkligen trifvas där utmärkt väl — ja, mången af de små fäller tårar, när han skall lämna anstalten. En ochannan är väl mycket blek om kinden och ögonen ha mist sin glans, men dödligheten är på grund af de förträffliga anordningarna förvånande ringa, endast omkring fyra procent. Vid ena väggen i sjuksalen står bordet med de stora flaskorna med lösningar, sprutor och öfriga smärre apparater.

D:r Hellström visar oss ett batteri små flaskor med serum. Det är en gulaktig vätska, i en och annan flaska något blod-färgad. Sprutan liknar en vanlig morfinspruta, och stinget på patienten göres vanligen i sidan och ett enkelt collodiumförband lägges öfver.

Vi lämna emellertid denna afdelning. Vid utgåendet måste vi tvätta oss, skölja händerna i sublimat och åter upphänga de hvita rockarna. Så komma vi efter förnyad af- och påklädning till en annan afdelning — för strypsjuka. De flesta, som ligga där, äro opererade, på några införes genom munnen en metalltub i struphufvudet, hvarigenom andningen försiggår. Öfver sängarna äro spända hvita tält, och småttingarne ligga som i ett ständigt ångbad, ångan inströmmande från ett litet rör vid fotterna. Men de ha sina leksaker som de andra på träbrickorna, le lika vänligt mot doktorn och se lika förnöjda ut. Efter en liten titt i operationsrummet med dess bord med vaxduksdynorna och glasskåpen med de mångfaldiga, blänkande instrumenten, där allt står till reds till ögonblicklig operation, ty understundom händer det, att man inkommer med patienterna så sent, att de genast måste forslas till operationsbordet, träda vi efter vederbörliga tvagningar åter ut i det fria och komma till vår utgångspunkt, utbyggnaden på förvaltningsbyggnaden.

Af med sjukrondskläderna och åter i Adamsdräkten! Så i badkaret och under duschen, mun- och halsgurglingar och all möjlig desinfektion, därpå åter på med de »obesmittade» kläderna. Alla dessa processer äro strängt påbjudna, och alla, som ha anställning i anstalten måste underkasta sig dem, innan de få träda i förbindelse med yttervärlden. Behöfligheten ligger ju i öppen dag, och under de åtta år epidemisjukhuset funnits till, har också intet enda fall af smitta från sjukhuset kunnat påvisas.

Så stå vi då åter i mottagningssalen, men denna har nu börjat fyllas med folk, ty klockan är ett och det är mottagnings-tid. Läkaren fattar posto vid pulpeten bakom en afstängande röd lina. Och så komma de fram, fäder och mödrar och syskon, och få från hans läppar underrättelse om deras små älsklingars eller större anhörigas tillstånd. Det är intressant att iakttaga den spänning, som afmålas på alla dessa skiftande anleten, i denna gamla arbetarhustrus grofva drag eller denna unga, eleganta frus vackra, fast något matta och något förgråtna ögon. Och doktorn han känner så väl alla dem, som ligga där inne, med aldrig svikande säkerhet ger han besked om hur det står till. Och så vandra de därifrån lugnade och tröstade i de flesta fall.

* *

Strax utom Norrtull på den höga kulle, där Norrbacka gamla värdshus en gång i tiden hade sin plats, ligger nu ett stort, ljust byggnadskomplex, synligt vida omkring. Solnaskogens mörka kronor bilda bakgrunden, och på sluttningen mot landsvägen, där spårvagnen då och då pinglar fram, sträcka sig stora tobaksland.

Vid landsvägen finnes en hög grind och genom denna kommer man in på en väg, som leder till byggnaderna uppe på kullen. Byggnaderna äro Eugeniahemmet, en tillflyktsort och ett hem för de mest vanlottade bland vårt uppväxande släkte.

Anstalten, stiftad af prinsessan Eugenia, såsom framgår af namnet, har från en ringa början nått en hög utveckling. Hemmet invigdes år 1886, men har sedermera utvidgats, så att den nya hufvudbyggnaden stod färdig 1896. Det intar ett enastående rum bland Stockholms många sjukvårdsanstalter och s. k. milda stiftelser med sin uppgift »att bereda vård och underhåll åt fattiga, obotligt sjuka och vanföra barn från hela Sverige». Hvadan ett besök där kan vara af intresse.

Då man hunnit upp till den höga platå, hvarå den slotts-artade byggnaden tronar, stannar man ovillkorligen frapperad af den vida utsiktens växlingsrika scenerier. Man känner, att man bakom sig har den susande Solnaskogen, men blicken drages inåt mot staden, hvaraf man skymtar några partier i egendomligtperspektiv och häröfver röken i den klara luften i långa fram-och återgungande skyar. Imponerande resa sig Vanadislundens höjder, vid dess fötter ha det yttersta Sibiriens gaflar ryckt fram med ett stolt folkskolepalats i téten och för öfrigt glimmar där nere Brunnsvikens vatten och skogarna grönska rundt omkring.

Härligare och friare kan man svårligen önska sig bo, och härvidlag kan mången afundas de stackars vanlottade, som dväljas inom den slottsliknande byggnadens murar.

Vi försaka emellertid något vidare njutande af utsikten och träda in i Eugeniahemmets nya byggnad. Någon vestibul finnes ej och vi komma direkt in i en stor, hög, ljus matsal. Allden-stund vi här* för tillfället inte träffa några andra än en liten sköterska med sitt hvita förkläde och dito mössa jämte ett par små bleka stackare, som stappla i väg på sina kryckor, gå vi genom gången, som leder till det s. k. gamla hemmet. Här träffa vi föreståndarinnan, som genast artigt och beredvilligt åtager sig att vara ciceron. Hon förefaller oss som vi på förhand föreställt oss henne i likhet med andra kvinnor vi träffat, hvilka på allvar ägna sin dag och sitt lif åt stiftelser, där vanlottades lidanden söka lindras — blid, stilla och vänlig, men på samma gång vaken, bestämd, rörlig och outtröttlig.

Vi stå i en matsal — gamla hemmet har tvänne dylika — och till bords sitta just några småttingar. Det råkar vara torsdag, ärterna äro expedierade och pannkakorna framsatta på borden.

Som tysta, försagda barn blicka de på oss, dessa småttingar, och dock finnes det många af dem, som för länge sedan lämnat de egentliga barnaåren bakom sig. Här sitter exempelvis en liten varelse, hela hans ansiktsläggning och blick röjer en 3- ä 4-åring och dock är han — 17 år.

Deras lyten framträda emellertid inte så skarpt, då man ser dem så här sittande kring ett bord — värre är det, då man ser dem röra sig om hvarandra på golfvet. Hvad man märker mest är de ofta förekommande oproportionerligt stora hufvudena. Här sitter t. ex. en liten, hvars hufvud är nästan lika stort som hans

öfverkropp. Det är isynnerhet pannan, som skjuter fram ohygg-ligt, och bakre delen af hufvudet är uppsvälld i häpnadsväckande grad. Det är synbarligen hufvudvattusot.

Vi göra emellertid ett besök i en af sofsalarna. Högt, luftigt, rent och rymligt — för en tillfällig besökare förefaller det att man ur hygienisk synpunkt svårligen kan få en bättre sängkammare. Och likväl synas de stora rummen nätta och prydliga som i ett dockskåp.

Framför sofsalen har en sköterska sitt rum och liggplats, ty det faller af sig själf t att hon måste vara till hands under alla tider på dygnet. En i sanning ansvarsfull och ansträngande tjänstgöring.

I sjuksalen, hvad det yttre beträffar, inredd i likhet med sofsalarne, låg för tillfället endast en liten stum stackare och hvi-lade sitt stora uppsvällda nästan kala hufvud med de tydligt af-tecknade blå ådrorna mot den bländhvita kudden.

Hemmet i sin helhet är beräknadt att bekvämt kunna intaga 160 patienter.

Åldern för de vid vårt besök för något år sedan befintliga varierade mellan 2 och 37 år. Det fanns nämligen en kvinnlig individ, som uppnått sistnämnda ålder. Hon led af nervryckningar, och där hon satt i sin stol, såg det pinsamt nog ut, som om hon städse bemödade sig om att utbrista i ett gapskratt. Skrattet kom emellertid aldrig, om än ryckningarna blefvo aldrig så intensiva.

Det vore emellertid för ohyggligt att ge sig in på någon mera detaljerad skildring af dessa missbildade och vanlottade stackare, krymplingar på grund af ryggradskrökning, ryggmärgs-lidande med ty åtföljande förlamning och förvridning af benen etc.

Men egendomligt nog får den tillfällige besökaren af allt detta ingalunda ett så obehagligt intryck, som han kunde haft skäl att frukta. Åtminstone hörde vi för vår del ingen gråt och jämmer, det hvilade öfver det hela en dof resignation, något parad med en fläkt af denna barnsliga anda, som aldrig förstått elände och lidanden. Och härtill kommer ju den kärleksfulla, uppoffrande vård, som man vet, att stackarna ingalunda sakna.Vi ha emellertid börjat ronden i det s. k. nya hemmet. Hvad inredningen beträffar finna vi fullkomliga motsvarigheter till det gamla, fast det kanske i det nya är om möjligt ännu rymligare och ljusare. Bland annat finnes där en stor samlingssal med orgel etc. och ett stort porträtt af stiftarinnan prinsessan Eugenina på väggen.

Den en gång särskildt byggda idiotafdelningen är emellertid utrymd, ty ändamålet med Eugeniahemmet är att vara en vårdanstalt för fattiga och vanvårdade barn med något så när normala själsförmögenheter eller åtminstone för barn, som ha någon om ock aldrig så liten utsikt att på något sätt kunna göra sig gagneliga för sig själfva och samhället.

Dock är det tydligt, att bland dem, som få sin tillflykt inom hemmets murar, finnas många, som aldrig kunna utveckla sig i sådan grad att man kan sända dem därifrån utan att mot dem själfva begå en grymhet. Efter den ömma vård de åtnjutit å hemmet skulle de i så fall komma fattigvården till last inom den kommun, hvarifrån de kommit och härvidlag få många förnyade lidanden att utstå, ty svårligen kan man väl säga, att samtliga Sveriges kommuner äro så goda och ömma i vården om stackare som Eugeniahemmet.

Därför arrangeras inom hemmet så småningom en särskild asyl för dem, som kunna anses aldrig bli i stånd att lämna detsamma — en sann utveckling af anstaltens principer.

En ytterst anmärkningsvärd sida i hemmets verksamhet är emellertid, att man inom detsamma mer och mer börjat lägga an på de praktiska yrkena. Förutom att flickorna användas till väfnad, all sorts lagning och sömnad — en af dem stickar t. o. m. strumpor på maskin — samt att inrättningen har eget bageri och fortfarande har den gamla slöjdskolan för träsnideri, halm-och korgflätning, borstbinderi etc., så har man dock under de senare åren gjort något vida betydelsefullare.

Man har anställt lärare i skomakeri och skrädderi och har nu i dessa båda yrken tvänne respektabla verkstäder, hvari förfärdigas allt som i detta afseende kan erfordras inom anstalten. Visserligen är det en ganska vemodig syn att se dessa förkrympta små sitta i mer eller mindre omöjliga ställningar — stundom iskjutbara korgstolar — vid

skräddarbordet eller lästen, under det-att deras kryckor stå i en stor hög i ett hörn af rummet. Men de tyckas med stort intresse fullgöra sitt arbete, som sannerligen inte bedrifves som någon sorts dilettantism utan efter gamla goda metoder som på andra verkstäder. De lära sig ett yrke, och fast det måhända kostar otrolig möda ha de dock den stolta utsikten att en gång, då de skickas tillbaka till sina respektive kommuner, ärligen kunna försörja sig själfva utan att för beständigt behöfva anlita sina medmänniskors medlidande.Manilla döfstumskola.

Antalet döfstumma i vårt land är icke litet. Enligt statistiska centralbyråns berättelse för år 1890 utgjorde de då 5,307 eller 11,09 på 10,000 invånare. Särskildt i Stockholm finnas många döfstumma. Dit samlas de gerna i tanke att där bättre än i landsorten finna lämpligt arbete, men i synnerhet därför att de där känna sig mindre isolerade. Där finnes ock en •döfstumförening stiftad 1868. Med tanken på de döfstumma är man af lätt förklarliga skäl sedan gammalt van att förena namnet Manilla. I »Boken om Stockholm» torde därför icke böra saknas en redogörelse för denna läroanstalt, där ett stort antal af vårt lands döfstumma fostrats till nyttiga människor.

Som bekant är denna skola belägen på en af Kongl. Djurgårdens vackraste platser med Saltsjön i söder och på de öfriga sidorna en härlig park, där skolans elever få fritt ströfva omkring på lediga stunder. Rörligt och omväxlande är lifvet däromkring både till lands och vatten och läget sålunda synnerligen lämpligt för dem som så godt som uteslutande genom ögonen mottaga sina intryck.

Namnet på denna läroanstalt har icke så länge varit det här ofvannämnda. Grundad år 1809 af protokollssekreteraren Per Aron Borg, kallades den först Allmänna institutet för döfstumma och blinda och mottog då till uppfostran, såsom namnet angifver,.icke blott döfstumma utan äfven blinda. Mellan åren 1816 och 1845 var institutet dock uteslutande för de döfstumma, men från sistnämnda år blef det åter gemensamt för döfstumma och blinda, hvilka dock icke undervisades tillsammans, utan där utgjorde särskilda afdelningar. Olämpligheten af en förening på samma ställe af personer, som fordra så olika undervisning som döfstumma och blinda, blef här liksom eljes, där en sådan förening:

Manilla.

ägt rum, så småningom inredd i den mån undervisningen utvecklade sig, och med år 1879 skildes blindafdelningen för alltid från Manilla och bildar nu ett särskildt institut. Det gamla institutets namn förändrades därefter till Allmänna institutet för döfstumma.

Institutet, som började sin verksamhet i Stockholm, flyttades 1812 till det s. k. Öfre Manilla, men förlädes 1817 åter till Stockholm, där det dock icke förblef längre än till 1819, då detåter flyttades till Manilla, till det söder om vägen då belägna s. k. Manhem. Ar 1864 tog institutet sin nuvarande ståtliga byggnad i besittning, hvarefter de gamla byggnaderna, i den mån de blef vo obrukbara eller obehöfliga, nedrefvos, Manhem 1881 och Öfre Manilla (det gamla blindinstitutet) 1885.

Ganska länge, eller ända till slutet af 1850-talet, då mindre skolor för döfstumma började upprättas här och där i landet, var Allmänna institutet å Manilla landets enda döfstumskola. Under sin 85-åriga tillvaro (1809—1894) har detta institut till undervisning mottagit något öfver 1,500 döfstumma, hvilka ända till år 1890 mottogos från alla delar af landet. Af detta antal komma icke mindre än 1,000 på åren 1864—1893, eller på den tid, då institutet genom sin nya byggnad blifvit betydligt utvidgadt.

För vårt lands döfstumundervisning är 1889 ett särdeles betydelsefullt år. Genom den då utfärdade lagen angående döf-stumundervisningen har Sverige med afseende på denna undervisning intagit plats i främsta ledet bland Europas länder. De döfstummas undervisning blef då obligatorisk, och det åligger landsting eller stadsfullmäktige i städer, som ej i landsting deltaga, att föranstalta om undervisning åt de inom vederbörande landstingsområden eller städer befintliga döfstumma barn. Våra skolor för döfstumma hafva således karaktären af kommunalskolor, som åtnjuta bidrag af staten. För ordnandet af denna undervisning är landet indeladt i sju skoldistrikt. Vid denna organisation af döfstumundervisningen blef institutet å Manilla skola för första skoldistriktet, bestående af Stockholms stad, Stockholms län, Södermanlands län, Västmanlands län,

Östergötlands län, Norrköpings stad och Gotlands län, och sedan 1890 emottagas endast barn från detta distrikt å Manilla. Den 1 augusti 1894 öfvertog första distriktet Allmänna institutets lägenheter, byggnader och inventarier m. m., hvarjämte anstaltens namn förändrades till Manilla döfstumskola. Samtidigt härmed öfverlämnades de donationsmedel, som Allmänna institutet ägde, enligt Kongl. Maj:ts bestämmelse till Statskontoret att af detta förvaltas. Angående användandet af den behållna årsafkastningen af dessa donationsmedel har Kongl. Maj:t den 14 februari 1896 meddelat föreskrift.

Boken om Stockholm. 81Institutet har emellertid ägnat sin omsorg icke endast åt de döfstummas egen undervisning. Sedan behofvet af en utbildningskurs för personer, som vilja ägna sig åt döfstumundervis-ningen, allt mer och mer gjort sig kändt, blef ett seminarium för bildande af lärare och lärarinnor för döfstumma anordnadt å Manilla, hvilket seminarium öppnades 1874. Seminariet, som i början var af mera enskild natur, öfvergick 1889 till statssemi-narium, och dess genomgående är sedan dess obligatoriskt för vinnande af lärareanställning vid landets döfstumskolor. Sedan år 1880 hafva 90 lärare och lärarinnor (utom 3 från Finland) där aflagt af gångsexamen.

Allmänna institutets grundläggare, Per Aron Borg (f. 1776) var dess föreståndare intill sin död 1839. Den 4 juli 1876 — 100-årsdagen af hans födelse — blef såsom en »lärjungars och medborgares tacksamhetsgärd» hans bröstbild af brons upprest vid institutet. Från 1839 till 1873, eller under 34 år, var stiftarens son, O. E. Borg (f. 1812, död 1892) institutets föreståndare. Sedan institutets ledning därefter omkring 3 år varit uppdragen åt en tillförordnad föreståndare, öfvertogs föreståndarebefattningen 1876 af fil. d:r O. Kyhlberg, som ännu är skolans föreståndare samt rektor vid det med skolan förenade döfstumlärareseminariet. Utom föreståndaren äro f. n. vid skolan anställda 7 lärare och 9 lärarinnor i bokliga ämnen, 3 handtverkslärare (skomakare, skräddare och snickare), 3 handarbetslärarinnor samt nödig vårdare-och tjänstepersonal.

Elevantalet är f. n. 133 (75 gossar och 58 flickor), som undervisas på 3 skilda linjer och i 19 klasser. Samundervisning äger här rum liksom i alla våra döfstumskolor, och så har förhållandet varit allt sedan deras uppkomst. Antalet elever i skolans klasser är ganska olika. Det högsta antal, som en lärare kan undervisa, är 10 ä 12. Döfstumundervisningen kräfver nämligen en mer än vanligt individualiserande behandling.

Hvad som allra väsentligast skiljer döfstumundervisningen från annan undervisning, är det döfstumma barnets fullkomliga saknad af det språk, som dess fullsinnade omgifning begagnar. Det döfstumma barnet saknar nämligen icke blott förmåga att höra och tala (döfheten är orsaken till stumheten), utan det be-griper icke heller något af de ord, som vi använda, lika litet om vi skrifva som om vi tala det. Det enda språk, som en oundervisad döf-stum vanligen i någon grad besitter, är det s. k. tecken- eller åtbördsspråket, hvarigenom han försöker att medelst rörelser af händer och armar i luften afbilda föremålens konturer, storlek o. d. eller genom miner gifva uttryck åt sina känslor och tankar. Vårt abstrakta språk har den oundervisade döfstumme, som sagdt, icke den aflägsnaste aning om. Hufvuduppgiften vid döf-stummas undervisning blir därför alltid att i möjligaste måtto lära dem vårt språk, helst både muntligen och skriftligen, men åtminstone skriftligen — ett arbete, som är svårare än den med denna undervisning obekante kan föreställa sig. »Att åt dem, som naturen nekat organen för tankens meddelande, gifva denna gåfva, är ett nästan gudomligt arbete», yttrade en gång Lamartine vid en minnesfest öfver den ädle döfstumläraren abbé de 1'Épée.

Att de döfstummas lärare vid sitt svåra arbete hyst olika åsikter och följt olika vägar, liksom att arbetet icke lyckas lika väl med alla elever, torde icke förefalla besynnerligt, och ännu lär väl näppeligen den väg kunna fullt säkert angifvas, som säkrast och fortast leder till målet. Att detta, huru man eljes går till väga, måste ske genom åskådning, flitig åskådning af föremålen och lifvet, säger sig själft. — De metoder, som vid denna undervisning kunna följas, äro: fec&enmetoden, shrifmetoden och /aZmetoden. Vid den förstnämnda söker man bygga på och utveckla de döfstummas sträfvan att genom gester och rörelser

i luften afbilda tingen. Teckenmetoden är sålunda den metod, som faller sig naturligast för den döfstumme, och under samvaro med kamrater lära sig alla döfstumma lätt att teckna. Men då vid denna metod den döfstummes tankar icke bindas vid ord utan vid sväfvande och obestämda åtbörder, blir hans tänkande ytligt och obestämdt

och hans språk svårt att förstå. Bristfälligt är det också i många andra afseenden. Så saknar det tempora och ändelser, konjunktioner m. m. Denna metod användes därför numera endast för de svagast begåfvade, som icke kunna lära sig vårt språk.»En metod, som icke sällan förväxlas med teckenmetoden, är skrifmetoden. Denna metod skiljer sig emellertid från teckenmetoden därutinnan, att den döfstumme genom densamma utan tillhjälp af åtbörder införes i vårt vanliga språk. Detta sker hufvudsakligen i skriftens vanliga form. För att utgöra en behöflig stödjepunkt för minnet äfvensom för att befordra snabbheten såväl vid själfva undervisningen som vid det inbördes umgänget, använder man vid denna metod, jämte den vanliga skriften ett vigare sätt för bokstäfvernas formande än det allmänt brukliga, nämligen det s. k. handalfabetet. Detta handalfabet är emellertid icke att förväxla med de tecken eller åtbörder, som vid teckenmetoden äro omtalade. Genom handalfabet kan den döfstumme med samma noggrannhet som med tal eller vanlig skrift framställa hvarje ord, han tänker. Dess olägenhet består naturligtvis däri, att den döfstumme genom detsamma icke kan meddela sig med människor i allmänhet; men lättlärdt, som det är, låter det sig godt användas såsom meddelelsemedel mellan den döfstumme och hans närmaste omgifning.

Såsom ett högsta mål för döfstumundervisningen står den döfstummes införande i språket genom talmetoden, då ju talet är det förnämsta meddelelsemedlet människor emellan. Man får dock, vid sträfvandet att lära den döfstumme tala, icke förbise de för en hvar uppenbara svårigheter, som härför möta. Då det vid skrifmetoden var från handens och fingrarnes rörelser, som den döfstumme hade att uppfatta språket, då detsamma ej framträder genom vanlig skrift, är det här från de hastigt försvinnande linjer, den talandes läppar bilda vid ordets utsägande, som den döfstummes öga, understödt af ett instinktmässigt uppfattande af den talandes ansiktsuttryck, har att utleta det sagda ordet. När därefter den döfstumme själf skall låta sina talorgan verka för att frambringa talet, lämnar hans öra ej någon vägledning om huru det af honom själf uttalade ordet ljuder. Genom synen och i vissa fall med tillhjälp af känseln, har lärjungen först att utleta, huruledes lärarens läppar och halsmuskler samverka för att i det ohörda ordet beteckna ett visst föremål. Ledd af sin känsel skall lärjungen sedermera ställa sina egna talorgan i alldeles samma ställning för att självframbringa samma ord. Talets inhämtande, som för den fullsinnade går liksom af sig självt, är för den döfstumme en konst så stor, att man med rätta kan häpna öfver, att den kan inläras. Trots de oerhörda svårigheter, som häremot möta, har dock det arbete, som af erfarna döfstumlärare nedlagts i sådan riktning, i talrika fall ledt till det åsyftade målet.» *

Vi vilja nu som hastigast kasta en blick in i skolan, där man använder alla de tre nämnda undervisningsmetoderna, visserligen icke så, att samtliga dessa metoder användas för hvarje barn, utan så, att talmetoden användes för alla de döfstumma, för hvilka den icke erbjuder oöfvervinneliga eller allt för stora svårigheter, skrifmetoden för de barn, som kunna lära sig vårt språk i skriftens form och af hvilka icke så få därjämte kunna med nytta öfvas att tala något, teckenmetoden åter endast för ett fåtal, nämligen de allra svagast begåfvade. Af lärjungarne på skolans tre särskilda linjer äro, i runda tal uttryckt, 60 % å tallinjen, 30 % å skriflinjen och 10 % å teckenlinjen. För att utröna, hvilken af dessa tre undervisningsmetoder bäst lämpar sig för hvarje nyintaget barns begåfning och anlag, finnes vid Manilla, liksom för öfrigt vid hvarje döfstumskola i vårt land, en intagningsklass, där barnen pröfvas under sitt första skolår. Där sysselsättas de med andningsöfningar och med förberedande öf-ningar för syn och känsel, hvilka sinnen komma att vid undervisningen särskildt tagas i anspråk. Där få de lära sig efterbilda läpparnes och tungans ställningar och småningom försöka uppfatta de språkljud, som för dem äro lättast, d. v. s. de språkljud, som lättast kunna med syn och känsel uppfattas. Där få de lära sig att skilja mellan språkljud utan ton (t. ex. p, t, k) och språkljud med ton (t. ex. vokalerna), hvilket möjliggöres därigenom, att lärjungen på lärarens struphufvud eller bröst känner, huru detta vibrerar vid de senare ljuden, hvilket åter icke är fallet vid de tonlösa, Så inläres med synens och känselns tillhjälp ljud efter ljud, ljuden sammansättas till små ord o. s. v.

* Vid redogörandet för dessa metoder för döfstummas undervisning hafva vi tillåtit oss hufvudsakligen citera hvad statsrådet Gunnar Wennerberg därom anfört till statsrådsprotokollet den 22 mars 1889.Alla föremål och handlingar, hvilkas namn skola inläras, förevisas, helst in natura, och sålunda söker man till ett noga förena tanke och ord. Resultatet af arbetet under detta den döf-stummes första skolår blir i lyckligaste fall, att han lärt sig att

tala ett par hundra ord samt en del enkla uttryck, svara på några små, lätta frågor, att addera och subtrahera inom talserien 1—10 samt att skrifva och något rita. De barn, som någorlunda nöjaktigt kunna detta, komma på tallinjen och hafva sedan sju ett-åriga klasser att genomgå. De barn, som hafva lärt sig innehållet i den lilla nämnda kursen, men för hvilka själfva talet eller ock konsten att »afläsa» (se på munnen hvad som säges) visat sig medföra för stora svårigheter och kräfva allt för mycken tid, öfvergå till skriflinjen, där äfven de hafva sju klasser att genomgå, i hvilka de få lära sig samma kurser som kamraterna å tallinjen, hvar jämte äfven åtskilliga af dessa barn lära att något uttrycka sig muntligen. De barn däremot, som till följd af klen begåfning icke kunnat lära sig denna kurs och som icke anses böra offra ytterligare ett år på intagningsklas-sens pensum, komma på teckenlinjen, där de undervisas hufvudsakligen med åtbörder jämte skrift, somliga äfven något i tal. Dessa sistnämnda barn kan man icke nämnvärdt lära vårt språk, utan de äro förnämligast hänvisade till åtbörder. A de båda förstnämnda linjerna har undervisningen däremot, såsom nämndt är, till hufvuduppgift att lära de döfstumma att förstå och använda vårt vanliga språk i enkel form, å den första linjen både det talade och det skrifna ordet, å den senare hufvudsakligen det skrifna.

Och så växer så småningom ord- och språkförrådet. Långsamt går det visserligen, men det går dock. Det är så, som en fader sade, som hade ett barn i skolan och som därför ibland kom dit och hörde på: »då man sitter här och hör på, tycker man, att allt går förskräckligt långsamt, knappast med snigelns fart; men kommer man tillbaka efter några månader, så märker man nog ändå, att det gått inte så litet framåt.» Efter fyra flitigt använda år eller så omkring har den döfstumme fått hvad man kallar ett »elementarspråk», d. v. s. ett mycket enkelt språk, hvarmed den med denna undervisning förtrogne lärarenkan meddela sig med sina lärjungar och dessa med honom. Först nu kan man börja att läsa lätta stycken i någon läsebok för småskolan, hvarefter undervisningen börjar allt mer och mer gestalta sig till likhet med den i små- och folkskolan. Åskådningen, på hvilken man måst så godt som uteslutande bygga under hela den första hälften af skoltiden, får nu såsom undervisningsämne allt mer och mer maka åt sig — såsom under-

Interiör från en lärosal.

visningsprincip måste den däremot bibehållas under hela skoltiden — och nya ord och uttryck söker man hädanefter förklara genom språket själft, som sålunda numera blir det hufvudsakliga bildningsmedlet. För lekmannen ter sig för öfrigt en lektion å tallinien tämligen lik en dylik i en små- eller folkskola: läraren talar till barnen, dessa af lä sa (se på munnen) hvad läraren och kamraterna säga (läraren och barnen sitta i en cirkel för att alla de senare lättare skola kunna afläsa på läraren och på hvar-andra), och så tala barnen å sin sida, så godt de kunna. Mer än en tillfällig åhörare har därför trott, att han kommit in i en klass af hörande barn, äfven om han tyckt, att talet låter något främmande. Och att de döfstummas tal alltid kommer att förefalla mer eller mindre monotont och enformigt, är lätt förklarligt, om man aldrig så litet tänker på hvilken roll örat spelar vid vårt tal. Genom konst kan visserligen mycket åstadkommas,

I gymnastiksalen.

men örat kan aldrig helt ersättas af synen och känseln, huru mycket än dessa utbildas.

Och så hinner man genom ihärdigt arbete slutligen därhän, att de sålunda undervisade döfstumma, då de efter 8 år lämna skolan, i de särskilda läroämnena förvärf va t ett kunskapsmått någorlunda motsvarande det, som folkskolan bibringar sina lärjungar.

Vi hafva tagit en liten öfverblick öfver undervisningen å skolans tallinje. A skriflinjen är själfva gången af undervis-ningen densamma som å tallinjen, endast att handalfabetet här träder i talets ställe. Vanlig skrift måste här liksom å tallinjen flitigt användas för att kontrollera och befästa hvad som läres. —

Men i skolan lära sig de döfstumma också åtskilligt annat. Hvarje gosse lär sig äfven ett yrke, hyarmed han i vanliga fall kan försörja sig, när han lämnar skolan; och af hvilken vikt detta är för de döfstummas framtida ställning i lifvet, säger sig själft. De yrken, i hvilka undervisning meddelas i skolan, äro: skomakeri, skrädderi och snickeri, det senare i förening med svarfning, träsnideri äfvensom något borstbinderi. Af dessa yrken får

hvarje gosse välja sig ett, såvida icke, såsom väl oftast är fallet, hans målsman gjort detta val för honom. Barnens alla beklädnadsartiklar förfärdigas i skolan. — Flickorna öfvas i vanliga, enkla handarbeten, hjälpa till med städning o. d., så att äfven de vunnit någon färdighet i hvad till vanliga kvinnogöro-mål hör, då de lämna skolan.

I en sådan anstalt som Manilla, som är ett internat, d. v. s. icke blott skola utan äfven hem, är alltid mycket att göra både för lärjungar och lärare. Dessa senare hafva icke blott att'under-visa, utan de skola också för barnen vara i hemmets ställe, hvarje lärare i första rummet för de barn, som tillhöra hans klass, så mycket som möjligt umgås med dem, samtala med dem o. s. v. Hvarje barn växer därigenom så samman med sin lärare, att någon motsvarighet därtill sällan torde förekomma i vanliga skolor. —

Under år 1890 utgjorde skolans inkomster 83,776 kr. 73 öre. Utgifterna under samma år uppgingo till 81,633 kr. 21 öre. Medelkostnaden för hvarje elev under året utgjorde omkring 580 kr. Såsom bidrag till dessa utgifters bestridande har staten lämnat 250 kr. för hvarje barn.

K.Kongl. Blindinstitutet vid Tomteboda.

et från himmelen nedströmmande ljuset kan endast den

människa fullt uppskatta, som en gång med friska ögon

insugit naturens oändliga prakt, men sedermera blifvit be-röfvad sin syn. Ej ett skimmer från det haf af ljus, som glansfullt, bländande tränger in i vårt öga, förmår hon uppfatta, den arma, utan måste till och med i den mest strålande solglans dväljas i ständigt mörker.

Dock nej, . . . icke alldeles blind är den olycklige, hvars synkälla utsinat; icke alldeles tillslutna äro för honom naturens och konstens skönheter!

Om det också icke är honom förunnadt att begripa rägn-bågshinnans underbara färgprakt eller formens skönhet och ge-

En bild från de blindas värld.

Af JOHN SUNDBERG.

»O, en skön, en ädel himlagåfva är ju ögats ljus. Alla väsen lefva af ljuset. Hvarje skapad varelse, så äfven plantan, vänder sig mot ljuset. Blott ej den blinde; han trefvar fram i natt och mörker. Han kan ej fröjdas af ängens friska grönska, blommans glans och snön, den skimrande, på bergens kammar. Dö är intet, men lefva och ej se, det är en olycka!»

Schillers Tell I. 4.staltens harmoni, så återspeglar sig dock efter hand i hans själ den ljufva bilden af det, som på hans fördunklade näthinna icke kan reproduceras.

I stället för två ögon besitter han två synnerligen fint skärpta öron och tio känsliga finger, hvilka liksom trefvande känselspröt lära honom fullt tydligt begripa sin omgifning.

Och ändtligen besitter han ju människans härligaste gåfva, det ljufva, lifgifvande språket.

Om vi också förstå och deltaga i den djupa smärta, som söndersliter sonens, den unge Melchtal’s, bröst vid underrättelsen om att kejsarens fogde, den fräcke och grymme Landenberger, låtit borra det spetsiga stålet i hans åldrige faders ögon, så kunna vi dock icke obetingadt instämma i skaldens klagan och gifva honom rätt däri, att det är långt svårare att lefva och icke se, än att dö.

Ett i dunkel försjunket öga bevarar under hela lif vet erinringen om den ljusstråle, som i barndomens första år smekt och kysst detsamma. Men hvad ser den blindfödde? Vår arma i mörker sittande broder och syster!

Liksom de i jorden gömda kornen en tid ligga slumrande för att vakna till groning och lif, eller ur de slutna knopparne efter hand utveckla sig färgrika, doftande blommor, belysta af en strålande, mildt värmande vårsol, hvarvid tusende sinom tusen skaror af bevingade varelser sjunga pånyttfödelsens lof, då den eviga kärlekens vindfläkt blåst lif i de domnade lifsandarna och naturen, iklädd sin hänförande skrud, utbreder sitt tjusande

panorama för våra hänryckta blickar; så se vi äfven inom det tystas värld, inom andens rike, många frön, utsådda af människokärlekens hand, omhuldade af arbetets trägna omsorger och vattnade af välsignelsens tårar, uppspira och skänka en ännu mera upplyftande syn genom de mången gång oväntade frukter, som framalstrats hos varelser, dömda, såsom det skulle tyckas att för alltid framsläpa sitt lif i okunnighetens mörker.

Men liksom på skapelsedagens morgon från Allfaders mun ljöd: »varde ljus», så ljuder ännu i dag, genom hans härolder, bildningens oförtröttade kämpar, samma härliga stämma, och ur det nattliga kaos, som omtöcknade så mången för det högreljuset bildbar människosjäl, framspringa nu gnistor af eld och kraft, hvilka i mer eller mindre ljusa banor kringsväfva bildningens lifgifvande sol för att söka närma sig ljusets eviga urkälla.

Att upplysningens strålar mer och mer fått tränga fram till våra vanlottade likar, som sakna ögats ljus eller hörselns och talets ovärderliga gåfvor, därom vittna de många i alla civiliserade länder nu befintliga blindinstitut och s. k. tysta skolor.

Att så mycket som möjligt göra dessa vanlottade oberoende af den lekamliga brist, som dem vidlåder, genom uppväckande och utvecklande af de slumrande andliga krafter, som i mer eller mindre mån finnas hos dem inneboende, är uppfostringens och undervisningens förnämsta syftemål.

En kort öfversikt af blindundervisningens första upprinnelse och utveckling, specielt i vårt land, torde, såsom för den stora allmänheten föga känd och beaktad, helt säkert hafva sitt intresse.

* *

Den humanism, som under den senare hälften af det ader-tonde århundradet hade tryckt sin gudomliga prägel på den samtliga europeiska kulturen, den bemäktigade sig icke blott de fader- och moderlösa och de okunniga, utan äfven de blinda och döfstumma ropade, inbjöd den till deltagande i den stora festmåltid, som humaniteten hade anrättat för hela mänskligheten.

Och likasom för mer än 600 år sedan i Frankrike först de första rationella försöken till botande af de blinda gjordes genom upprättande af ett blind-hospital (1254) i Paris, så var det äfven en fransman, Valentin Hauy, som år 1784 i Paris upprättade det första blindinstitutet och genom en lämplig, väl afpassad undervisning försökte att göra de olyckliga blinda åtminstone andligt seende.

Valentin Hauy var en ung, fattig man, men med ett rikt, kärleksvarmt hjärta och en ovanligt hög andlig begåfning.

»Jag vill,» sade han, »lära de blinda läsa; jag vill gifva dem böcker, som de kunna läsa och de skola lära sig musik,som klingar harmonisk och ljuf, så att den äfven må fröjda de blindas hjärtan.»

Han hade funnit sitt stora lefnadsmål, och såsom de blindas apostel uppenbarade han för de olyckliga vetenskapernas och konsternas ändlösa gebit, förde dem in i handtverkets och industriens hallar och uppfyllde på dem skriftens ord: »Varde ljus!»

Han började med en fattig, blind gosse och lärde honom förmedelst rörliga reliefbokstäfver, som denne med fingrarne berörde, läsa.

En dag upptäckte gossen tillfälligtvis, att några ord på papperet, på hvilket bokstäfverna stodo, hade utglidit eller pressats fram; isynnerhet stack bokstafven O fram ur skriften och kunde lätt igenkännas. Han ropade på sin lärare och meddelade honom sin upptäckt, och Haiiy fattade genast betydelsen af detta meddelande, i det han med sin pennknif utskar på papperet olika relief-bokstäfver, hvilka gossen med lätthet kunde läsa. På detta sätt genom en ren tillfällighet blef den så kallade fransyska blindskriften upptäckt.

Lärjungeantalet ökades stadigt, och Haiiy utgaf inom kort den första läroboken i blindskrift. Typerna voro i den så kallade gammalfranska rundskriften och genom upphöjda reliefbokstäfver pressade i starkt papper, så att de blinda genom att känna med fingrarne kunde läsa bokens tryck. Trots de stora kostnaderna och det jättelika omfång, som dessa relief-böcker helt naturligt måste erhålla, växte antalet blindtryckverk år efter .år, och därmed

skred äfven blindundervisningens utveckling raskt framåt.

Valentin Haiiy, Pariser Blindinstitutets skapare, hvilket snart blef en statsinstitution, dog 1822, ärad och högt aktad ej blott d sitt fädernesland, utan långt utom dess gränser.

* *

*

Blindundervisningens grundläggare i vårt land är Per Aron Borg, som år 1809 stiftade »De Blindes och Döfstummes Institut».Anstalten hade i början att kämpa med rätt stora bekymmer, men antog efter hand fastare former, sedan det erhållit statsanslag och betydande donationer.

Institutet, som varit förlagdt till skilda ställen i Stockholm samt till Ofre Manilla och till Manhem, flyttades, då olämpligheten af en förening på samma ställe och under samme föreståndare af barn, som fordra så olika undervisning allt mer och mer blifvit insedd, slutligen den 9 juli 1888 till de nyuppförda

Blindinstitutet vid Tomteboda.

byggnaderna å Tomteboda i Solna socken af Stockholms län.

Det är högt och sundt beläget, omgifvet af skog, nära intill kyrkan, järnvägsstationen och Ulfsundasjön.

Hufvudbyggnaden är uppförd af tegel till 3 våningars höjd med ett 4 våningar högt midtelparti, som är prydt med ett torn, försedt med tornur med 4 urtaflor och slagverk.

Ytterväggarne äro putsade med kalkbruk och affärgade i sandstensfärg.Byggnaden hvilar på en sockelmur af grofhuggen granit.

Källarvåningen, som under hela huset är öfverhvälfd med tegelhvalf mot järnbalkar, innehåller, utom kökslokaler, rymliga förvaringskällare, mangelrum, strykrum m. m. samt badrum med utrymme för 6 badkar samt 2 duschar med blandningskranar och en rymlig bassin med ledningar för kallt och varmt vatten. Ångpannorna för värmeledningen lämna äfven ångä till värm-ning af vatten för bad m. m. samt till ångkokapparaterna i köket. Dessa, som utgöras af 4 st. grytor, hvila å axlar, genom hvilka ångan till- och afledes, och kring hvilka de för att underlätta rengöringen kunna stjälpas. I köket finnes dessutom en större stekspis. Golfven i källarvåningen äro af cementbeton och likaså i korgmakareverkstaden. I vestibulen å nedre botten är golfvet belagdt med Ölands kalksten.

Med undantag af boställslokalerna, hvilka värmas medels vanliga kakelugnar, betjänas byggnadens samtliga lokaler för sin värmning af en central ångapparat, hvars pannor äro förlagda uti källaren af byggnadens utskjutande midtparti. Från dessa pannor fördelar sig ångan genom smidda ledningsrör till de på 110 platser inom byggnaden spridda värmeytorna. Temperaturen kan, tack vare det sinnrika systemet, efter behag modereras.

Äfven ventileringssystemet med sitt kontinuerliga luftombyte är förträffligt.

En del rum äro dessutom försedda med s. k. »ångkakelugnar», hvilka erbjuda fördelarne af värmets magasinering och dess gradvisa, långsammare afgifvande.

Gymnastiksalen, hvars tak uppbäres af 6 st. järnkolonner, har en mycket fullständig gymnastikattiralj af utmärkt beskaffenhet.

Lärosalarne 1 tr. upp äro höga, ljusa och rymliga samt hafva pulpeter af särskild ändamålsenlig konstruktion. Dagrummen, 2 för gossarne och 2 för flickorna, hafva en 6 fot hög väggpanel samt äro inredda med skåp, där hvarje elev har sin numrerade och stängda afdelning samt bord, bänkar med ryggstöd, hyllor och klädhängare. I matsalarne och serveringsrum-men finnas långa, vaxduksbeklädda matbord med bänkar.Arbetsrummen för flickorna samt slöjdrummen å gossarnes afdelning, korgmakare-, snickare- och borstbindareverkstaden, äro äfven försedda med lämplig inredning.

Sofsalarne äro belägna i våningen 2 tr. upp i skilda flyglar för gossarne och flickorna och utgöras i hvardera

flygeln af en större sal och 2 mindre med 50 järnsängar. Vid sidan af dessa salar hafva vårdarinnorna sina rum.

I musiksalen 3 tr. upp finnas orgel, pianino och taffel samt bänkar och skåp för instrument och noter.

Gaslysning finnes i alla rum och korridorer utom boningsrummen.

Handtverks- och sjukhusbyggnaden i två våningar är belägen på ett af stånd af cirka 200 fot från hufvudbyggnaden. Med densamma är sammanbyggd en repslagarebana, som är 286 fot lång.

Inom hufvudbyggnaden finnas dessutom tryckeri, biblioteksrum, direktions- och expeditionsrum, rum för samlingar samt rum för lärarepersonalen och läkaren. Innanför det byggnaderna omgifvande staketet är en rymlig grusad lekplan anordnad.

Beträffande undervisningen, hvars intellektuella del är samordnad för gossar och flickor, ombesörjes denna af 6 lärare, däraf en i musik, och 1 lärarinna. "Dessutom 4 lärare för gossarne i handtverk och 2 lärarinnor för flickorna i handarbete. Tillförordnad rektor är Thore Rupert.

Lärjungarne, fördelade på 6 klasser, uppgingo under läsåret 1900—1901 till 106, däraf 66 gossar och 40 flickor, i en ålder växlande mellan 10 och 20 år. Lärokursen är 10 år, däraf 8 år teoretisk och 2 år för fullkomnande af de praktiska färdigheterna.

Vid institutet finnes en Förskola med barn från 7 till 9 år.

Undervisningen, omfattande kristendom, modersmål, räkning, geografi, historia, geometri och naturkunnighet, hvilar på Louis Braille's punktsystem eller punktskrift.

Det är klart, att den upphöjda punkten för de blinda är mycket lättare att lära sig känna än de enskilda bokstäfvernas ofta komplicerade form, och att punkternas olika ställningar för de enskilda bokstäfverna mycket lätt kunna urskiljas och iakttagas, isynnerhet om lärjungen har att lära sig endast ett alphabet.Dessutom kan den blinde på en linierad tafla eller förmedels on s. k. »skjutare» eller lös skifva på linieradt papper ganska väl själf framställa punktbokstäfverna, under det att det är för honom nästan omöjligt att skriftligt uttrycka sig genom skrif-•eller tryckbokstäfver. Så blef genom punktsystemet ändtligen det stora problemet löst att undervisa till och med de minst begåf-vade blinda i skrifning.

Då punkterna äfven kunna pressas i en matritz, är det lätt &tt på elektrotypisk väg framställa plattor, som för tryckmaskiner äro lämpliga, hvarigenom boktrycket för blinda betydligt förenklas och göres billigare.

Siffror och interpunktionstecken angifvas också genom en bestämd punktanordning.

Blindundervisningens glanspunkt bildar obestridligen musikundervisningen. Tonernas gudomliga makt kan på ingen göra ett större intryck än på dem, hvilka aldrig kunna skåda naturens evigt sköna under och den framställande konstens härliga bilder. Dubbelt skönare klingar Fru Musika i deras öra, likasom också detta fint besträngade öra dubbelt gällt hör hvarje missljudande ton.

Särskildt är det två instrument, som äro liksom skapade för de blinda: klaveret och orgeln. De fasta tonerna underlätta för dem studiet, och de mäktiga, mångstämmiga ackorden behaga dem bättre än de öfriga instrumentens, i all synnerhet horninstrumentens merendels monotona toner.

Den blinde är universums fånge; han lefver i ett mörkt fängelse.

Solens upp- och nedgång, de hastigt ilande skyarne öfver det blånande fästet, stjärnhimmelen, det evigt rörliga hafvets storslagenhet och de evigt hvilande bergens lugna majestät, det blomstersmyckade fältet, den i grön eller safirblå ensamhet skimrande skogssjön, omväxlingen af blånande kullar och grönskande -dalar . . . allt detta kan han aldrig såsom den döfstumme skåda, . . . allt detta talar till vår själ i ett annat språk, än luftens, fältets och skogens stämmor.

Han kan höra åskans dån, vågens brus, insekternas surrande, fågelns sång, men allt detta står långt tillbaka efterden hänryekande mångfalden af form, färg och synliga företeelser.

Naturen bjuder såsom förträfflig målare och skald ögat ett mer eller mindre sammanhängande helt, under det att örat erhåller endast enskilda, afbrutna toner. Tre konstarter vända sig till synsinnet, endast en till hörselsinnet.

Annorlunda är det med den på själens strålande höjder med högtidliga steg framskridande poesien.

Källan till hvarje episk och lyrisk diktning är ursprungligen icke den skrifna, utan den talade, eller riktigare, i följd af det stegrade känslouttrycket, det sjungna talet. Det är därför som skalden också kallas sångaren.

Den i toner tänkande och diktande fantasien bjuder naturen, utom treklangen, inga som helst mönster. Fantasien skapar sig själf, fritt, af egen förmåga, de musikaliska formerna. Därför vågar jag påstå, att den blindes själ svingar sig i högre flykt än den döfstummes.

Det torde för bekräftande af detta påstående vara tillräckligt att erinra om den blinde Milton, . . . scecus sed lucidus . . . blind, dock aldrig utan ljus, den odödlige skaparen af det Förlorade Paradiset.

Och hvilken skapande prakt lyser oss icke till mötes ur Ili-aden och Odysséen? Kan man vältaligare förkunna naturens skönhet än Homér, den blinde sångaren, gjort?

Man träffar vid våra blindinstitut ofta blinda musiklärare. Så äfven vid Tomteboda-anstalten, där undervisning i sång, instrumentalmusik och orgelspelning meddelas af K. Lundell, som med berömliga betyg genomgått Musikaliska akademien.

Och äfven ute i lifvet träffa vi icke så sällan blinda musiklärare och pianostämmare.

Så uppfyller den modärna pedagogiken i den äkta humanitetens tjänst den gamle skalde-profeten Jesaia's ord: »Och de blinda skola föras på en väg, som de icke känt; på obekanta banor skola de ledas; mörkret skall för dem förvandlas i ljus och höjderna i slätter.Dårarnes slott.

Studie af AXEL KERFVE.

Konradsberg! . . .

Där ha vi det hemska ordet, detta ord, som så ofta blef slutet på en annars så vacker lefnadssaga; där ha vi vanvettets hem!

Den stora nevrosen har ändtligen segrat. . . Det nervösa jäktandet i kampen för tillvaron eller i äflandet efter lyckans bländverk såsom detta ter sig i en storstad — ej minst i Stockholm — har brutit en ny själ, hvars konsistens varit för svag att kunna motstå det högtryck, hvilket hufvudstadslifvet betingar.

Och Konradsberg öppnar sin hufvudgrind för en täckvagn eller droska med väl uppslagen suflett. Och en ny olycklig rullas därin för att kanske aldrig mer återse henne — »den sköna synderskan» — åt hvilken han som sista offer gaf sitt förnuft.. .

Ja, hon har kräft många dylika offer, den härliga staden vid Mälar- och Östersjö våg, så många, att Konradsberg redan länge varit alldeles otillräckligt att rymma dem alla, d. v. s. alla, som ungefär samtidigt haft behof att där interneras.

Konradsberg står dock än som primus i riket, beträffande dess betydelse för sinnessjukas vård. I mycket kan denna an-stalt till och med täfla med, ja, öfverträda det stora dårhuset i La Salpétriére i metropolen Paris. Och detta har åtskilligt att betyda, när det säges, att La Salpétriére skall vara den förnämsta dårhusanstalten i världen.

Vårdanstalten Ivonradsberg är emellertid icke ett verk från i går.

Dess anor sträcka sig till och med ett godt stycke in i nyss förflutna sekel, som gaf världen så mycket och ej minst inom

Konradsberg.

allt hvad som rör psykologi. Det är också nu i år — närmare bestämdt den 29 nov. — jämt fyrtio år sedan Konradsberg mottog den första kontingenten vansinniga inom sina murar; och denna flyttades sagda dag år 1861

från det i många afseenden sorgligt ryktbara Danviken, hvars sekelgamla »dårkista» för sinnessjuka då för alltid upphörde att finnas till som en i dubbelt hänseende svår pinoort för olyckliga offer.

Humanitet i skötseln af dårar ingick icke i någon nämnvärd grad uti Danviksprogrammet. Tjocka murar, grofva gallerför små gluggar, fuktiga källarehål, usel kost och ännu uslare vakthållning, tvångtröjor och kedjor, äfven i icke allt för svåra fall, stryk och oförståndig läkarebehandling, sådant talar man ännu om från den tiden. Och de stockholmska sensationshisto-rierna saknade sällan stoff, när Danviks dårkista kom på tal.

Ofverdrifterna kunna ju vara stora, men sällan finns det rök utan eld. ..

Man må dock icke fälla domen för sträng. . . Det var kutym den tiden öfver hela världen att behandla dårar sämre än oskäliga djur, synnerligast sådana själssjuka, som blefvo våldsamma. Danviken var kanske på sin tid bättre än La Salpétriére — det samtida nämligen. — Ty där var det ännu in på 1850-talet icke ovanligt, att svårare dårar blefvo nakna nedkastade i fuktiga källarehålor, knappt stora nog för den olycklige att kunna ligga rak uti, och där det var lika stor brist på luft som på ljus. Man vet äfven, att där rådde mycket stor brist på föda och dricksvatten, men ohyggligt rik tillgång på råttor, hvilka, när Seinen steg, trängde dit in och anföllo de försvarslösa dårarne, så att dessa senare snart dogo af gift, om de undgingo att blifva . . . lefvande uppätna !

Dessa skandalösa förhållanden inom Paris’ vårdanstalt för sinnessjuke fingo ett slut med filantropen och psykologen Pinels framträdande; och La Salpétriére började snart vinna det rykte, som det nu har med hänsyn till sinnessjukas vård.

I Stockholm blefvo de kända läkarne Sondén, Huss och Ek-strömer banbrytare för ett sundare hospital väsen; och det är närmast desse män Stockholm har att tacka för, att Konradsbergs anstalt för sinnessjuka kom till.

Oförtröttadt gingo de till arbetet. Och på riksdagen 1854— 1855 beviljades ändtligen ett statsanslag för det behj ärtans värda ändamålet. Ritningar till det nya dårhuset — utförda af professor Törnqvist — hade redan framlagts samt blifvit antagna, och samme man utsågs äfven till det betydande komplexets byggmästare.

Men hvar få lämplig tomt till en sådan koloss, som man dessutom på goda grunder ej gärna ville hafva allt för nära själfva stadens hank och stör? . . .Jo, äfven på den saken hade förslagsställarne tänkt.

Där utanför Kungsholmstull fanns härlig tomt eller rättare två tomter, som kunde sammanslås till en, nämligen de båda egendomarne Konradsberg och Hedvigsberg med tillsammans en areal på ej mindre än 41 tunnl. 12 kappl. eller i mer modärnt ytmått 22,5 här. På den tomten skulle dårhuset stå, och för

36,000 Rdr Banko blefvo egendomarna inlösta.

En passant må undras öfver, livad den tomtarealen skulle kosta i våra dagar, sedan den efter senare stadsreglering just kommit att ligga icke längre utom utan inom staden och vid en väg, som officielt bär namnet Mariebergs^afom? Dyr blef den och dyrare kommer den att bli, detta är då sant och visst.

Den nitiske byggmästaren gick genast till verket. Grundläggningen tog sin början redan i okt. 1855. Dimensionerna voro rikligt tilltagna — fasaden 140 meter lång — och man kan däraf lätt sluta sig till, att detta jättearbete skulle komma att taga flera år i anspråk. Ja, det blef — som vanligt med offentliga byggnader — mycket längre tid än man beräknat, ty först sex år senare eller 1861 stod anstalten färdig att mottaga sina första »pensionärer», de stackars sinnessvage, som då ännu fun-nos kvar på Danviken.

Att många af dessa dårar åter kunde räddas till förnuftet, får tillskrifvas så väl ändrade bostadsförhållanden som på nya grunder fotad skötsel och läkarevård.

Där fanns sol och ljus, där fanns härlig natur, där fanns mark till den park, som för många af de svagsinta skulle bli en bättre återställare än allt annat. Hvad denna park nu är, hafva nämligen dårarne — hur underligt detta än kan låta — själfva under insiktsfull ledning gjort den till. Det får nämligen icke glömmas, att man, redan vid valet af tomt för dårhuset, lade stor vikt vid att få en sådan, där det kunde beredas därför lämpliga patienter tillfällen till utarbeten, hvilket man lärt sig inse vara både humanare och klokare än att öfver en klump stänga in

de sinnessjuka i trånga celler. Och på tal om detta »rationella jordbruk» kunna vi här passa på nämna, att parken visst icke är det enda utomhus, som indirekt haft dårarne till upphofsmän.Där finnes t. ex. bakom det stora byggnadskomplexet, hvars fasad ligger åt öster, en aktningsbjudande köksträdgård, och till denna hör äfven ett större orangeri, uppfördt af sten under åren 1887—1888, allt åstadkommet genom arbete, som patienterna utfört.

Man har sagt oss, att öfver dessa verk hvilar en fläkt af oskattbar lycka.. . . Och vi tro detta, tro det fullt och fast.

Naturen är själens största läkare, och allt arbete i naturens mening och för naturen måste alstra lycka. Om någon kände den store Huss till detta. Och man var klok, när man följde den mannens råd. I denna park, denna köksträdgård, detta orangeri finns det ju dessutom en förströelse för trötta sinnen, hvilken aldrig tar slut, en källa till vederkvickelse, som aldrig kan tryta, men som blir allt skönare med hvarje år. De trifvas där också, de sinnessjuka, från vårens tidigaste dagar till höstens senaste stunder. Och man kan äfven få se dem under vintertid skotta gångar och plöja snö i denna park, som blifvit dem alla så kär, ja, till hvilken äfven de våldsamma hysa en längtan, hvilken kan taga sig uttryck, som någon gång inger äfven en tviflande läkare hopp om, att förbättring ej är alldeles utesluten.

Innan vi inträda i det väldiga slottet, dårarnes slott, som det med skäl kan kallas, göra vi en rond öfver till den del, som gränsar åt sjön — Mälaren. Helt nära stranden finna vi ett hus, där äfven förströelse i form af arbete står många patienter, synnerligast kvinnliga, till buds. Detta är den rätt storslagna tvättinrättningsom hör till anstalten och nu är fullt tidsenligt inredd med modärna maskiner, samt fyller en mission, som särskildt vid en dårhusanstalt är af stor betydelse. Ty den smuts och osnygghet, hvilken en betydande del af Konradsbergs pensionärer kunna alstra, är — låtom oss säga det — någonting hemskt.

Men hur gärna arbeta icke också många af anstaltens kvinnliga patienter på att få bort denna smuts, utan att veta, att just i detta deras arbete ligger kanske det friande: »varde ljus!», som en dag kan återbringa deras förnuft och återge dem åt det sunda lifvet. . . Alltså ett nytt bevis på arbetets nytta i och för sig och som sådant.Där nere vid stranden — sundet mellan Kungsholmen och den midt emot liggande lilla Essingeholmen -— ha vi etablissementets stora sjöbrygga, och där finnes äfven ett rymligt badhus.

Återvändande från denna rekognoscering för att ändtligen inträda i självfva »slottet», observera vi i en undangömd backe en byggnad, som gör ett dystert intryck och som med sitt kors öfver porten visar att där är dödens hem.

Vi anade rätt. . . Man upplyser oss om, att detta hus är anstaltens grafkapell eller rättare likbod. Och där inrymmes likaledes hospitalets obduktionssal. Huset uppfördes så sent som 1893.

Hur många hesnska rön på den mänskliga hjärnans degene-rering hafva icke gjorts i denna obduktionssal. . . Och hur många gåtor hafva där icke blifvit lösta, hemska, förfärliga gåtor, som dock fört den psykiatriska vetenskapen framåt månget godt steg. . .

Men återigen, hur många gåtor hafva där icke kunnat lösas, hur många orsaker till namnlösa lidanden hafva icke där blifvit den dödes egendom, som ingen vetenskapsman i världen kunnat aflocka den kallnade hjärnmassa, hvilken aldrig mer lärde sig tänka.

Ja, detta lilla kapell är verkligen en hemsk ort, och det ligger där förvisso något af Hamlets ande öfver det hela, något af det underliga lifvets alltid frågande: »Vara eller icke vara».. .

Men hvad är väl döden för dessa olyckliga om ej spången till ett nytt och bättre lif? . . .

Är det så, då är äfven detta hufvudstadens mest dystra kapell, kanske ock den soligaste punkten. . . Hvem vågar bestrida?

Framför och nedanför det på en höjd situerade »slottet» se vi det forna Hedvigsbergs corps de logis.

Nu är det icke längre en fredlig odalmans hem, utan bostad för Konradsbergs syssloman, på hvars skuldror en stor del af det invecklade maskineriets justa gång hvilar. Det kan vara underligt, att här finna en man, som måste dväljas bland så många kalkyler och siffror, medan rundt kring honom lefvamänskliga beläten, som totalt

upphört att veta, hvad en siffra egentligen betyder. Här ha vi igen det gamla ordspråket: Le sextremes se touchent!

* *

Att — på tal om siffror — anläggandet af Konradsberg var en mycket dyrbar affär — långt kostsammare än man först beräknat — kan man förstå däraf, att kostnaderna redan år 1861 uppgingo för själfva etablissementet till nära 856,000 kr. och för inredningen af detsamma cirka 50,000 kr. Härtill kom tomt-skillingen med 54,000 kr. efter nutida mynt. Utom statsanslaget hade dock det nya dårhuset från början och pr år att påräkna

14,000 kr. från Danviks hospitalkassa, och snart tillkommo äfven rätt vackra donationer.

Nu har Konradsberg bidrag af staten genom Medicinalstyrelsen i likhet med alla andra dårhusanstalter i riket, hvilket behöfs innerligt väl, då erfarenheten visat, att Konradsberg nu slukar ett kapital på nära nog 150,000 kr. pr år!

Afgifterna för de sjuke bli ej till denna summä på långt när, hur de än af Medicinalstyrelsen fixeras för hvart femte år och med stöd af närmast föregående lustrum. Antalet af något så när betalande sjuke — nämligen sådana, som höra till l:a klassen, d. v. s. bebo ensamt rum och hålla sig med allt — var från början ej mer än tjugo, under det att de långt mindre betalande voro etthundraåttio.

På tal om denna viktiga anstalts ekonomi bör kanske ännu nämnas några siffror.

Patient i l:a klass betalar kr. 2.25 pr dygn. Delas rummet af två, blir afgiften kr. 1,70 pr hvar. Andra klassens patienter, på allmän afdelning, betala endast för föda, gång- och sängkläder. Afgiften är kr. 0,85. Tredje klassens sjuke slutligen betala kr. 0,50, d. v. s. endast kostpengar. Till denna klass föras de medellösa, för hvilka kommunen betalar.Låtom oss nu göra vår entré i själfva »slottet», sedan vi på närmare håll beundrat den effektfulla fasaden, hvars midtparti är en våning högre än flankerna och flyglarna, som blott äga två våningars höjd. Midtpunkten krönes dessutom af ett rätt verkningsfullt torn, hvilket i ej ringa mån skänker det hela dess slottsliknande karaktär, från början klandrad af många »bilder-stormare», hvilka ansågo, att ett dårhus borde uppträda i långt enklare former, en åsikt, hvilken dock genast blef på det kraftigaste bestridd af bl. a. en sådan auktoritet inom arkitekturens område som prof. F. V. Scholander.

Vi gå upp för den präktiga dubbeltrappa, som leder till en utanför hufvudentrén varande mindre terrass, och kasta från denna ännu en blick öfver parken, som gör sig särdeles bra från denna höjd. — Etablissementets hufvudbyggnad ligger nämligen på en rätt dominerande höjd.

Själfva entrén och vestibulen betaga icke verkan af de goda intryck, vi hitintills fått. Något af slott ligger ännu öfver det hela. Af dårhus, såsom vi hade tänkt oss ett sådant, se vi ej här några spår, om vi ej möjligen skulle finna ett svagt och sökt sådant i den Argus, som, mest känd under begreppet portvakt, här innehar en maktställning, hvilken många andra å samhällets rangskala än hans yrkesbröder och yrkessystrar skulle kunna afundas honom. Han släpper absolut icke in någon obehörig, och lika sträng kan han vara, då det gäller att släppa någon ut. Så i den porten springer man icke hur som helst.

Utom portvaktens lägenhet ha vi här att annotera bostäder åt amanuensen och den högre sjukvårdsbetjäningen, annars intet af vikt för det vi kommit att söka.

Vi gå med vår ciceron allt djupare in i det hemlighetsfulla dårslottet, dit profanum vulgus icke får sticka näsan. Och sålunda komma vi till en utbyggnad åt slottets baksida samt befinna oss plötsligt i den år 1875 inrättade, mycket propra köksregionen, där all föda åt öfver tre hundra munnar dagligen be-redes. — Man kan fatta, att det ej är småkastruller, som här handteras. Flertalet låter sig icke heller flyttas med ett enkelt handgrepp, utan sitta där som väldiga jättekittlar i bastanta pannmurar.Alla ytor i detta mönsterkök äro skinande och blanka, allt talar om en snygghet och ett ordningssinne, som gör etablisse-mentet all heder.

Vi finna i denna utbyggnad äfven ångpannehuset, som har en för hela anstalten mycket viktig mission att fylla, ej minst för dess uppvärmning, som är grundad på Leon Duvoirs system med cirkulerande varmvatten i rör och

kaminer, ett system, som har den fördelen, att äfven vara något ventilerande, hvilket i all synnerhet är af stor vikt för aflägsnandet af åtminstone en del af all den osundhet — ofta nog af verkligt bestialisk natur — hvilken kan råda i de svårt sinnessjukas afdelningar.

Här i denna utbyggnad finnes äfven en del andra lokaler, som höra till dårhusets ekonomi.

Men så komma vi en trappa upp. . .

Där finna vi sjukhusets expeditionslokaler äfvensom bostadslägenhet för sjukhusets biträdande läkare. Här finnes äfven en del andra lokaler, samt dårhusets kyrkosal, där de sjuke stundom få njuta af den själens förströelse, som en god och lämplig musik kan skänka en trött och orolig ande. Vid åhörandet af predikningar blir det däremot på detta rum mindre andakt, som hvar och en kan förstå.

Anstaltens prest har likväl en annan viktig uppgift, och denna är, att på lämpligaste sätt söka meddela förvirrade hjärnor 'tröst och undervisning. Och det säges, att de lugna, klara, vänliga och framförallt i tonfallet rätt afpassade orden af själasörjaren mången gång bättre skingrat ett icke allt för tungt själstöc-ken än all annan vård kunnat göra det.

Vi se således redan häri, huru långt vi hunnit från hex-processernas hemska tid, då vansinnessjuka just af kyrkan dömdes att ... å båle brännas!

Två trappor upp slutligen bor dårhusets »högt skinande ljus», ► öfverläkaren. Denne mäktige man är äfven prof. och lärare i psykiatri vid Karolinska med. kirurg, institutet, i hvilken egenskap han på hospitalet meddelar klinisk undervisning.

Personalen för öfrigt vid Konradsberg består af en upp-syningsman, en föreståndare, femton sjukvaktare och tjugutvå .sjukvakterskor, på hvilka väktare in summa komma åtta sjuka.Man kan häraf inse, att tjänstepersonalen vid Konradsberg ofta nog måste hafva ett ganska ansträngande arbete.

Med detta äro vi inne på kapitlet om patienterna.

Dessa bo i de väldiga flyglarna på ömse sidor om etablisse-mentets midtparti.

Redan 1873 fann man det annars stort tilltagna komplexet för trångt och fick då upp två nya cellflyglar, som i rät vinkel åt väster gå ut från fasaden. Samma år inrättades äfven två nya dagrum för oroliga patienter. Ar 1878 tillkommo ytterligare-två cellflyglar och därjämte inreddes d. s. k. Konradsbergsbygg-naden åt patienter och vaktare, sedan den upphört att vara bostadslägenhet åt dårhusets prest. Man lyckades genom dessa tillskott i komplexet vinna utrymme åt in alles 275 patienter.

På ena sidan om midtpartiet hållas män och på den andra kvinnliga patienter. Detta är den stora hufvudgrupperingen.

Sedan kommer en annan, hvilken ofta nog kan bereda äfven den skickligaste läkare stort bekymmer; ty af vanvett finns det som bekant många arter liksom af klokskap här i världen.

Man har tills dato följt följande principer med hänsyn till sjukvårdens rationella handhafvande. De sjuke indelas i fyra. grupper sålunda:

1. Lugna och renliga.

2. Oroliga.

3. Stillsamma och osnygga.

4. Stormande och våldsamma.

Dessa grupper hafva erhållit följande placeringar.

Första gruppen bebor de sjukrum, som ligga närmast sjukhusets midtparti. — Andra gruppen längre bort, och tredje ännu längre från centrum. — Längst bort hafva de stormande och våldsamma sina lokaler i flyglarne åt

etablissementets baksida, på det att där ofta rådande ohyggliga skrän ej skall influera skadligt på andra, mindre svårt angripna patienter inom dårhuset. Man har med hänsyn till detta äfven inrättat det så, att fjärde gruppens patienter blifvit inrymda i flyglar, som äro endast en våning i höjd, innehållande celler, hvilka för öfrigt äro-lika propra beträffande inredningen som alla andra, men därdock nödig hänsyn blifvit fäst vid vissa försiktighetsmått, som nödvändigheten gjort till lag.

Det är här, som de madrasserade cellerna finnas. Det är här, som tvångströjan stundom måste tillgripas. Och här är det äfven, som allt löst gods blifvit bannlyst — allt i den människovänliga afsikten, att på bästa sätt skydda den sjuka för sig själf, sitt eget omtöcknade jag.

Det bör i sammanhang med detta betonas, att dårhuset står under en sådan kontroll som Medicinalstyrelsen sedan år 1877. Tidigare var det K. Serafimergillet, som ägde öfverinseendet om hand i detta sjukhus. Öfverståthållaren är ordförande i direktionen, i hvilken dårhusets öfverläkare är självskrifven medlem. Dessutom finnas där fyra af K. M:t utsedde ledamöter, samt polismästaren, förste stadsläkaren och en medlem af magistraten.

I de flesta afdelningarna finnas invid korridorerna särskilda dagrum för patienterna. Där finnas äfven arbetssalar för målare, snickare, skräddare, skomakare och andra yrkesidkare, ja, man har inom Konradsbergs murar till och med ett litet tryckeri.

Hur många hafva icke i dessa arbetssalar återvunnit själens jämnvikt! Hur mången brodd till minne af ett lyckligt fordom har icke här vaknat vid penseln, vid hyfveln, vid nålen eller becktråden? Och hur många ha icke vid kasten i Konradsbergs tryckeri åter fått tag i just den typ, som fattades honom, när han skulle sätta begreppet själ!. . .

De äro hälsoskolor dessa arbetssalar, mer hälsobringande än all torr teori kan vara det i dårarnes värld. . .

Slutligen och i sammanhang med ofvanstående bör nämnas, att de olika grupperna af sinnessjuka hållas väl isolerade från hvarandra och att för hvarje grupp finnas särskilda promenadplatser, alla fria och öppna så långt omständigheterna kunnat medgifva.

Ändtligen ha vi hunnit till den del af vår studie, som den nyfikne skulle läsa med största intresset, den, som skulle skildra»drag ur dårarnes lif» — »hur de ha det» — »hur de lefva sin dag», med få ord, huru de te sig genom den kritiske granskarens glasögon. Hit hör naturligtvis en del ordande om, hur de behandlas, dessa dårar, och hur sjukdomsfallen yttra sig.

Låtom oss genast och villigt erkänna, att den värde läsaren i detta afseende skall komma att känna sig besviken.

Låtom oss betrakta dårens lif som något allt för diskret att i ofvanberörda afseende taga till ämne. Sensationsförfattaren må göra det. Men den, som sett dårens olycka så rätt in i ögonen, som tecknaren af denna studie gjort det, han ryggar för att välja ett dylikt ämne att därmed göra sig intressant. Han äger icke rätt att för hvem det vara må draga förlåten från en värld, där förnuftets sol för många dalat i det eviga, i det okända. . .

Vi få nöja oss med en skisserad framställning, som lär oss, att man i allmänhet indelar sinnessjukdomarne i två hufvud-grupper. Den ena är den, hvilken omfattar svagsinne, beroende på bristande utveckling hos individens hjärna, s. k. idioti el. kreti-nism. Den andra omfattar sådana fall, hvilka uppkommit genom störande inflytningar, rubbningar i en fullt utvecklad och tidigare sund hjärna. Det är inom denna grupp vi återfinna flertalet af de olyckliga, som befolka våra dårhus och som, stort sedt, gifva oss underafdelningarna melancolia el. tungsinthet, mania el. ursinne, paranoia el. primär förrykthet, dementia el. slösinne, fånighet samt dementia paralytica (franska paralysie générale) förlamande ofta obotligt vansinne, den hemska gränsen nedåt, dit hoppets stråle sällan tränger.

Vi hafva s. k. toxiska sinnessjukdomar, beroende på gifter såsom opium, nikotin och framför allt alkohol. . . Så ha vi att skilja på epilepsi, hysteri, hypokondri samt d^n s. k. puer-perala sinnessjukdomen, som vulgärt kallas »fjoskighet».

Att här ingå på en närmare beskrifning skulle föra oss för långt. Många af dessa former uppträda som obotliga

eller sekundära, många af de lindrigare, primära, bli lätt obotliga, om ej hjälp skaffas i tid. I flera fall visa sig vansinnets yttringar endast periodvis, i andra fall mera konstant, An är vanvettet partielt, än angripas alla psykiska funktioner däraf. Det akuta vansinnet kan oftast botas. Det kroniska är merendels obotligt.Ärftligheten spelar här in som en viktig faktor, beträffande vansinnets framträdande. Som predisponerande orsak räknar man äfven klen och svag, nervös konstitution, äfvensom blodbrist och bleksot. Andra orsaker äro sexuella öfverdrifter, alkoholbegär, stora bekymmer, häftiga sinnesrörelser af glädje eller sorg, öfver-ansträngande tankearbete, nattvak, slag och stötar på hufvudet samt sjukdomar, som antingen ge hjärnan för mycket eller för litet blod.

Bland dessa många orsaker hafva vi svaret på frågan, hvarför så många i synnerhet af storstadsbefolkningen, duka under för vansinnet. Där ha vi också svaret på frågan, hvarför Konradsberg snart icke på långt när räcker till. ..

Man behöfver icke vara själsläkare för att vid ett besök hos dåren, i många fall finna, hvarför den eller den måst föras till en ort, hvilken på rediga hjärnor framkallar en känsla af djupaste vemod. . . Fragmentet till en monolog eller ett samtal — med för andra än den sjuka osynliga — hvilket man uppsnappar på ett dårhus, kan säga oss allt. Och sällan tiga de, dessa olyckliga, knappt ens då, när dödens broder, den store läkaren sömnen tar dem i sin förbarmande famn för att några ögonblick låta deras omtöcknade själar finna en hvila, som först grafven kan gifva dem fullt och helt.

Med rik erfarenhet om lifvets stora skuggsidor lämnar jag denna vanvettets hemska boning.

Grinden har slutit sig bakom mig, och från droskan ser jag med vaknande glädje, hur den stora staden kommer mig närmare.

Och så ändtligen där uppe på backkrönet, i kröken vid tullen, försvinner sista skymten af Dårarnes slott.Våra anstalter för utbildning af sjuksköterskor.

Af JOHN SUNDBERG.

än genom sjukrummets dämpade dager

skimrar en stråle så blid och fager, lyser ur vänliga ögon fram, lif vande, leende, undersam.

Sakta höras där steg så lätta kuddarne varsamt läggas till rätta åt sjukling, plågad i feberbrand, gifves lindring af kärleksfull hand.

När emot afton och natt det lider när dödsängeln fram genom rummet skrider, i hviskning fridfull och ljus där går ur bedjande sinne ett »Fader vår».

Så man städse plägar dig finna, du väna, du blida, du goda

kvinna — midt ibland plågor och skräck och ve

sprider du ljus och välsignelse.Lifvets lust så glad du försakar, långa nätter du genomvakar en strimma af vårens skimmerglöd lockar du in bland sorger och nöd.

Blick nyss af smärta grumlad och dyster klarnar vid blotta ordet: »syster» — bleknade läppar söka att le, ett stammande, skälfvande tack de ge.

Vi alla, som sett, då sjukdom sig sänkte, hvad allt dessa väna händer oss skänkte, hur löna vi väl den kärlek blid, som hjälpte och värmde i sorgetid?

* *

*

Till de yrken, hvilka synas vara liksom enkom skapade för kvinnan, hör framför allt sjuksköterskans kall.

Sjukvården fordrar så mycket tålamod, så mycken skicklighet, sorgfällig påpasslighet, ömhet och finkänslighet, pliktkänsla och människokärlek, att en man näppeligen kan anses vara passande för en sådan verksamhet.

Detta synes också alltid hafva varit den allmänna meningen, ty så långt tillbaka som en ordnad sjukvård existerar, har den alltid legat i kvinnornas händer med undantag af de under korstågen grundade sjukvårdsordnarne, lasi>rister, hospitalister, barmhärtiga bröder o. s. v.

För ett halft sekel tillbaka var det i allmänhet mycket be-dröfligt ställdt med sjukvården vid till och med våra länslasarett. Sjuksköterskorna voro i regel okunniga, icke skolade, såsom nutidens.

Nu däremot fordras en grundlig så väl teoretisk som praktisk utbildning för sjuksköterskekallet, omfattande för att blifva antagen som ordinarie sköterska å sjukhus vanligen en kurs på 3 år.Dessutom måste den, som vill ägna sig åt sjukvården, vara i bestittning af en stark, sund kroppskonstitution, förmåga att hastigt lefva sig in i nya förhållanden samt arbetslust och intresse.

Sjuksköterskans kall är i sanning ansvarsfullt och maktpå-liggande. Och därför kräfver det en grundlig utbildning.

Men härtill fordras en systematiskt ordnad undervisningskurs å större, väl inrättade och administrerade sjukhus med många och omväxlande sjukdomsfall, hvilka lämna rikligt tillfälle till iakttagelse med' därpå grundad erfarenhet samt till öfning i de nödiga handgreppen och som i afseende på mönstergill ordning ej lämna något öfrigt att önska.

I de flesta kulturstater hafva också många af de större sjukhusen med sig förenat skolor för utbildning af sjuksköterskor för eget och andras behof.

Så äfven hos oss.

Här var Diakonissanstalten i ägendomen Stora Ersta, högt, naturskönt och fritt belägen å östligaste delen af Södermalm, den första anstalten till ett välbehöfligt höjande af sjuksköterskeyrket.

Den har, rekryterad af varmhjärtade, själfuppoffrande kvinnor, som med glädje ägnade sig åt sjuksköterskans ädla kall, allt sedan början af 1850-talet utöfvat sin välsignelsebringande verksamhet äfven genom att bland sina uppgifter ha utbildandet af sjuksköterskor.

Det var, som bekant, den ädla, varmhjärtade Miss Nightin-gale, som under Krimkriget gaf första klafven till metodisk utbildning af sjuksköterskor och förmådde kvinnor ur de mer bildade samhällsklasserna att ägna sig åt sjukvård.

För så väl den offentliga som enskilda sjukvården kräfves helt naturligt en specielt skolad yrkessköterskepersonal, som måste för sitt maktpåliggande kall hafva de därtill erforderliga egenskaperna.

Konsten att vårda sjuka måste läras. För att blifva en god sjuksköterska fordras en grundlig förberedelse, teoretisk och praktisk utbildning, sedlig kraft, medkänsla för de lidande, sinne för ordning och renlighet o. s. v.En sjuksköterska måste hafva kunskap i människans anatomi och fysiologi samt känna villkoren för hälsan (hygienen) och sjukdietiken.

I synnerhet bör hon vara förtrogen med infektionssjukdomar-nes uppkomst och utbredning. Hon måste hafva tillräcklig insikt i den så viktiga antiseptiska sårbehandlingen och förbandslä-ran o. s. v.

Hon måste med upplyst urskiljning och skicklighet kunna fullgöra läkarens ordinationer och kunna under hans frånvaro med sinnesnärvaro handla på egen hand.

Hon bör förstå att skilja mellan de vanligare och viktigare sjukdomsformerna samt tillgodose de sjukas behof af luft och ljus, af ro och renlighet, af värme och passande diet o. s. v.

Därför hafva våra sjuksköterskor att såsom elever genomgå en grundlig teoretisk och praktisk kurs, innan de utsändas å sjukhus eller i privat sjukvård eller till barnhem.

Följa vi en elev till en utbildningsanstalt för sjuksköterskor. . . nästan alla våra större hospital i hufvudstaden hafva nu en sådan . . . huru sällsam måste icke under den första tiden den nya omgifningen förefalla den unga

flickan.

Hon har med ett slag blifvit försatt i en för henne fullkomligt obekant värld.

Obekanta äro för henne dessa olika apparater och instrument . .. plessimeter, stethoskop o. s. v. . . som användas för undersökandet af de sjuka organernas anatomiska tillstånd m. m. Till all lycka har hon själf ingenting med dem att göra. En liten termometer för utrönande af patientens kroppstermometer är det enda, som tills vidare anförtros henne.

Och så de många sjuka, som där i två långa' rader ligga utsträckta bredvid hvarandra.

Kanske har hon högst ett par gånger förut, när en medlem af hennes egen familj legat sjuk, suttit vid sjuksängen, men här är kanske ett dussin patienter, som hon har att vårda och passa upp på, och hvar och en kräfver en särskild behandling och en särskild medicin. Och så måste hon göra iskompresser och hjälpa till vid anläggandet af förband o. s. v.Aldrig torde hon förgäta, när för första gången en af de åt hennes särskilda vård anförtrodda patienterna dog. Tillfrisknandet var i detta fall hopplöst, för läkaren hade det redan sedan veckor varit en »afgjord» sak, men likväl kände sig den unga sjuksköterskeeleven sällsamt beklämd, när hon, så att säga mellan fyra ögon, stod gent emot döden och frågade sig, om hon måhända gjort sig skyldig till någon försummelse och därigenom påskyndat slutet.

Men doktorn skakar, när han märker den unga flickans oror på hufvudet; den sjukes dagar voro räknade.

Snart blir den unga eleven mera förtrogen med döden. Hon ser den dag och natt i dess olika skepnader.

Döden har i hospitalet, på lasarettet, sjukhuset förlorat mycket af den fasa, som han för de flesta friska, när de någon gång tänka på honom, besitter.

Patienterna veta endast allt för väl, när de äro obotliga. De vänja sig vid tanken, dessutom är flertalet af de sjuka så trött och utmattadt, de längta efter en lång, lugn sömn och hvar-est kunna de väl finna en längre, lugnare sömn, än i dödens armar?

Sjuksköterskan, som älskar och uppgår i sitt kall, finner så mycket i hospitalslifvet, som fjättrar henne och tager hennes verksamhet i anspråk, att hon icke mer har någon känsla öfrig för de döda, för hvilka hon ju också ingenting vidare kan göra. De hafva lidit ut. Hon ägnar i stället hela sin kraft åt de ännu lefvande. Hon försöker på bästa sätt rättfärdiga namnet »syster» såsom sjuksköterskorna merendels af patienterna på våra sjukhus kallas.

Hon har iakttagit, huru patienternas sinnesstämning påverkas af vädret, huru nedslagna de äro, när det regnar eller stormar, och huru de åter lefva upp, när solen bryter genom molnen, och hon bemödar sig på dystra och kulna dagar att vara särskildt vänlig.

Den svåraste delen af sjuksköterskeelevens lärotid är helt säkert nattjänsten.

Det behöfs starka nerver därtill.Den har något hemskt hos sig, denna stora sjuksal, den synes i halfmörkret större än vid dagsljus, och raden af sängar synes sträcka ut sig, förlänga sig. Med undantag af en matt brinnande nattlampa är allt dunkelt.

Nattlampan kastar sällsamma ljusreflexer på väggen. Och ur detta hvalfmörker afteckna sig spöklikt sängarne, på hvilka de sjuka oroligt vända sig eller mumla i feberdrömmar och de vakna af smärta, stöna och ropa sakta på sköterskan.

Det är en dyster, mysteriös bild och dock icke utan poesi. Också är det ett faktum, att de flesta dödsfallen förekomma om natten.

Stora förtjänster om en förbättrad sjukvård har den år 1865 bildade svenska föreningen för frivillig vård af sårade och sjuke i fält inlagt.

Denna förening, vanligen kallad Röda Korset med anledning af dess märke, har väl till hufvudsyfte att bereda tillgång till frivilliga sköterskor i krigstid, men dess alumner hafva hittills dess bättre allenast behöft tagas i

anspråk för fredliga värf.

Sedan år 1890 finnes här ett Röda Korsets sjuksköterskehem, hvars föreståndarinna är fröken Fanny von Otter.

I detta hem har i början af innevarande år därjämte öppnats en mindre sjukafdelning rymmande omkring 15 patienter.

Röda Korsets sjuksköterskeelever erhålla en teoretisk och praktisk utbildning under sammanlagdt 18 månader, däraf 6 månader vid Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm, vidare 6 månader vid olika afdelningar å Akademiska sjukhuset i Uppsala och de sista 6 månaderna vid sjukafdelningen inom Röda Korsets sjuk-vårdsanstalt.

Inom hemmet finnas för närvarande 25 privatsköterskor, ,3 vid hemmets sjukafdelning fast anställda sköterskor, 8 därstädes tjänstgörande elever och slutligen 8 nya elever, som den 1 näst-lidne november börjat kursen vid Sabbatsbergs sjukhus.

Under året har utskottet antagit 19 nya sköterskor, af hvilka 6 hafva erhållit sin utbildning vid Röda Korsets sjuksköterskehem i Stockholm, 9 vid Sabbatsbergs sjukhus, 1 vid Sofiahemmet, 1 vid Diakonissanstalten i Stockholm, 1 vid lasarettet i Halmstad och 1 vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg.Tillsammans hafva 446 sköterskor blifvit anställda i Röda Korsets tjänst och genom kontrakt förbundit sig att, om rikét invecklas i krig eller däraf hotas, inställa sig till tjänstgöring på tid och ort, som utskottet bestämmer.

Under året ha genom Röda Korsets försorg 13 samaritkurser ägt rum. Sammanlagdt hafva 436 samaritkurser varit ordnade på olika platser i landet från början af år 1884, då samaritväsendet infördes i Sverige. Mer än 12,800 personer hafva vid dessa kurser meddelats undervisning om den första hjälpen vid olycksfall.

Röda Korset, hvars styrelse utgöres af generalen, grefve M. Hamilton, generalmajoren R. M. Björnstjerna och kommendören J. C. Österman, räknar nu 2,152 personer

I Röda Korsets damkommitté är fru L. Edholm ordf. och fru M. von Heijne sekreterare. Vid sina sammanträden har kommittén tillverkat modellsamlingar till förbandsmateriel.

Röda Korset har utvecklat en storartad verksamhet för sjuk-sköterskebildningens höjande.

❖ ❖

❖

Äfven Sofiahemmet har i väsentlig mån bidragit till att höja sjuksköterskeväsendet i hela vårt land. Där utbildas i medeltal 20 nya elever för hvarje år.

Sofiahemmet är ett verk af drottningen.

»Mångårigt lidande, buret med en sinnesstyrka och under-gifvenhet, som endast kan skänkas af en, ingaf min högt älskade gemål tanken på att genom verksamma åtgärer lindra och lätta lidande medmänniskors nöd. Och då en insiktsfull vård bidrager till underlättande af lidandet och är ett stöd för läkaren, så föddes och utvecklades tanken på Sofiahemmet»--med dessa

ord började konung Oscar det tal, hvarmed han den 1 oktober 1889 invigde drottning Sofias skapelse.

Till uppförandet af Sofiahemmet skänkte konungen och drottningen en summa af 160,000 kr. jämte tomt, omedelbart norr om Valhallavägen, midt för Villagatan.Till en nybyggnad äfven för sköterskehemmet uppbringades sedermera genom en insamling, för hvilken kronprinsessan Victoria satte sig i spetsen, en summa af 55,000 kr.

Sofiahemmet med dess bägge afdelningar, sjukhemmet och sköterskehemmet, äro bokförda till öfver 350,000 kronor.

Hemmet har till ändamål att »företrädesvis ur de bildade samhällsklasserna dana och för den offentliga och enskilda sjukvårdens behof tillhandahålla kunniga och skickliga sjuksköterskor äfvensom att för dem utgöra en tillflykt, då de af en eller annan orsak ej befinna sig i tjänstgöring.

Den hufvudsakliga praktiska utbildningen, efter genomgången teoretisk kurs, erhålla eleverna å Serafimerlasarettet, där hvarje elev tjänstgör 2—4 månader på kirurgisk och lika länge på medicinsk afdelning. I regel tjänstgöra de äfven under 4 månader på Sabbatsbergs sjukhus' gynäkologiska afdelning, hvarjämte för en del af dem är beredt tillfälle att tjänstgöra på barnsjukhuset »Samariten» och på Serafimerlasarettets ögonafdelning.

För utbildning i operationsarbete tjänstgör hvarje elev en månad på. Sofiahemmets operationssal och någon tid på under-sökningsrummet.

Vid Sofiahemmet har sjuksköterskeutbildningen i Sverige nått sin kvalitativt högsta fulländning. Undervisningen omfattar två kurser eller linier, den ena på 1 och den andra på 3 år.

Efter fullbordad kurs blir eleven antingen godkänd och befordrad till profsköterska under 6 månader eller får hon sin elevtid förlängd, eller underkännes hon såsom olämplig.

I medeltal mottagas 20 nya elever för hvarje år. Antalet vid Sofiahemmets sjukhus fast anställda sköterskor har under året utgjort 8. För öfrigt hafva därstädes tjänstgjort profsköter-skor och elever, i medeltal 16 i dygnet.

Å Serafimerlasarettet tjänstgöra 14 sköterskor, utgångna från Sofiahemmet, 1 profsköterska och 8 elever. A Epidemisjukhuset likaledes 7 sköterskor, å doktor E. Nordensons Hem för ögonsjuka 3 sköterskor o. s. v.

Privatsjukvården har under året tagit i anspråk 10 sköterskor och 2 profsköterskor.Vid utgången af år 1901 uppgick antalet af samtliga i Sofia-hemmets tjänst anställda sköterskor till närmare 100.

Under året hafva 33 prof elever inkallats till tjänstgöring. Undervisning har lämnats åt årets elever af doktor Anna Steck-sén i anatomi, af docenten B. Floderus i kirurgi, af doktor Ellen Sandelin i medicin och hygien samt af instruktionssköterskan Valborg Nordin i sjukvårdslära.

Under sistförflutna år ha vårdats å Sofiahemmet nära 700 patienter. Högsta antalet af på en gång därstädes intagna har uppgått till 56.

För sjuka af olika kön är så ordnadt, att midtelpartiet i båda etagerna skiljer sjukvåningarne för manliga och kvinnliga patienter från hvarandra.

Sjuksköterskehemmet utgöres af en på samma sätt som själfva sjukhuset i rohbaustil uppförd byggnad med ett 50-tal rum för sköterskor och elever samt i bottenvåningen gemensamt samlingsrum och mottagningsrum för besökande.

Inom Sofiahemmet råder öfver allt en mönstergill ordning Föreståndarinna är fröken Emelie Virgin.

* *

*

Sabbatsbergs sjukhus har äfven en själf ständig sjuksköterske-skola med helårskurs. Därifrån utgå väl utbildade och dugliga sjuksköterskor. Eleverna erhålla en god praktisk utbildning genom tjänstgöring å sjukhusets medicinska, kirurgiska och gy-näkologiska afdelningar, äfvensom å dess poliklinik och apotek, under det samtidigt vid sjukhuset anställde läkare meddela teoretisk undervisning i anatomi, fysiologi, hälsolära, patologi m. m.

Elevantalet har år från år ökats. På senaste tiden hafva ända till 50 sköterskor om året utgått från denna läroanstalt.

Maria sjukhus har en utbildningskurs för barnmorskor och äfven sjuksköterskor.

Fredrika-Bremer-förbundet utbildar icke sjuksköterskor, men har åstadkommit en föreningspunkt för i Stockholm bosatta,redan utbildade sjuksköterskor, oberoende af den skola, hvarur de utgått. ,

Vidare har Fredrika-Bremer-förbundet föranledt bildandet af Svenska Sjuksköterskornas allmänna pensionsförening, som har till ändamål att emottaga och göra fruktbärande sköterskornas besparingar för att

bereda dem pension vid fyllda 50 år.

Det torde äfven böra nämnas, att ett mindre antal katolska «jukvårdssystrar, Elisabethinnor, bedrifva sin verksamhet härstädes.

Förutom en pensionskassa har äfven uppgjorts förslag till uppförande af ett ålderdomshem för sjuksköterskor. Tanken är vacker och bör på allt sätt understödjas.

De tjänande, systrar som stå vid vår sida, då plågans timmar så långsamt skrida, ha de ej rätt att i gengäld få till sist litet hvila och sol också?

De ha delat vårt ve och vårt bekymmer, dele vi deras, när dagen skymmer!

Hägne vi om dem i kärlek och tro, att kvällen må komma med ljus och ro!

Ett besök i hufvudstadens hospital och sjukvårdsanstalter lämnar ett vackert och lysande vittnesbörd om, hvilka framsteg •sjukvården på de sista årtiondena gjort.

Lärotiden och hospitallifvets egendomlighet, den beständiga samvaron med sjuka, plikttroheten och själfförsakelsen förläna sjuksköterskorna, synes det mig, en särskild prägel, som skiljer dem från andra kvinnor.

Alla hafva de merendels ett fritt, öppet väsen och se i sin nätta, snygga, ljusa klädsel så propra, så intelligenta, friska och energiska ut, att man erfar ett visst välbefinnande i deras närvaro och gärna skulle anförtro sig åt deras vård, när en gång ödet kastar en ned på sjuklägret.Stoekholm i sadeln.

Af JOHN SUNDBERG.

Det allt mer modärn-vordna sport- och idrottsväsendet, i förening med regelrätta kroppsliga öfningar, är ingalunda någonting nytt. Det har gamla, berömda anor.

Hvem har icke med beundran läst om spartanskorna, huru de genom kroppens kraft och skönhet, genom andens oförskräckt-het öfverglänste alla Greklands kvinnor!

Dessa företräden voro helt enkelt en frukt af de af de spartanska jungfrurna bedrifna kroppsöfningarne, hvilka voro påbjudna och noga stipulerade i den lykurgiska lagstiftningen.

Lykurgos ville uppöfva och utveckla flickornas kropps- och själsförmögenheter, på det att de sedermera skulle blifva i stånd att bättre och lättare uppfylla sina moderliga plikter. Han hoppades, att kraftiga mödrar skulle skänka staten också kraftiga och friska barn.

Och detta hopp kom icke heller på skam.

Hvad som en gång förskaffade Greklands ungdom dess skönhet i utvecklad kraft och behaglig gestalt, spänstighet och uthållighet, borde genom gymnastiska öfningar, genom allehanda sport och idrott kunna på nytt upplefvas och sålunda ett skönt och kraftigt släkte utbildas.Så tänkte och argumenterade på sin tid återuppväckaren af delvis den grekiska gymnastiken, vår berömde landsman Per Henrik Ling.

Han insåg, att gymnastiken, rätt bedrifven, icke blott i det allmänna, utan äfven i det speciella har ett stort medicinskt värde och måste fördelaktigt inverka på människans andliga och kroppsliga helsa. Han satte läran om den kroppsliga rörelsen i öfverensstämmelse med de lagar, hvilka den mänskliga organismen visar, och betraktade såsom gymnastikens främsta och förnämsta mål återställandet af den fullaste harmoni mellan kroppens enskilda delar. Han skapade en organisk-harmonisk utbildning af den mänskliga organismen och sökte att införlifva den med ungdomens uppfostran.

All sport, rätt bedrifven, är helsa, glädje och lif snjutning..

Så tänkte och argumenterade för ett par decennier tillbaka, den tidens sportentusiaster, och deras ord funno genklang i alla, kretsar. Öfver allt uppstodo atletiska klubbar, sport- och idrottsföreningar.

Det är betydelsefullt, att i vår tid efter en tvåtusenårig paus-de olympiska spelen åter lefvat upp och kommit till

heders.

Vi lefva midt i sportens renaissance.

Allt starkare gör sig längtan efter kroppsöfningar gällande* och kämpar sig segrande igenom. Föråldrade och pedantiska åskådningar sjunka i unket grafrum liksom i trasor fladdrande’ spöken för den friska morgonvinden, liksom töckniga fantom upplösande sig i den uppgående solens strålar.

Mot det gamla Hellas’ glada, ljusa gudagestalter, som ännu allt jämt i oförgänglig marmorskönhet vänligt vinka oss, flyga nu åter de unga hjärtan, och antikens underfulla kultur stiger, liksom den gyllene Phoebus ur skimrande, klarblå vågor, upp till ny glans. . .

* *

•t*

Nära anslutande sig till, hvad vi här ofvan yttrat om sport i allmänhet, är den vackra ridsporten. Dess stora betydelse både*•såsom uppfostrande och föryngrande medel torde vara lätt att inse. Också har ridintresset i hufvudstaden, tack vare våra skicklige instruktörer och ridlärare, samt förståelsen för kavalleri-etiska prestationer under de senare åren utbredt sig i vida kretsar.

Allt mer försvinner deras antal, som betrakta ridten hufvudsakligen såsom ett medel att möjligast fördelaktigt presentera sig, allt mer deras antal, som sakna blick och förstånd för ridkonsten och ej veta att skilja mellan god och dålig sits, mellan riktig och falsk tygelförning.

Då nu Stockholms Tattersall såsom ridhusetablissement är ett minne blott, kan det ju vara af intresse att påminna sig ej blott •dess historia, utan äfven redogöra för, huru man tänkt sig, att framtiden skall gestalta sig för hufvudstadens ridsport.

Sedan en lång tid tillbaka har Grefturegatan 24 varit ridsportens hemvist i Stockholm. Flera ridhusbolag hafva där haft sin verksamhet med skiftande öden. Såsom affär betraktadt, hafva de i allmänhet ej burit sig, utan har verksamheten mången gång hållits uppe genom det intresse, som kommer denna idrottsgren i så rikt mått till del från allmänhetens sida.

Men genom denna oförmåga att få affären räntabel, kunde ej lokaler m. m. hållas i fullgodt skick, utan förföllo de allt mer, så att för en 5 ä 6 år sedan var det illa beställdt med den komfort och renlighet, man hade rättighet att fordra på ett dylikt ställe. Följden blef också den, att ridintresset betydligt slap-pade af.

Agaren af den stora ridhustomten, major Abenius, beslöt sig <lå för att, på samma gång han skulle göra det stora tomtutrymmet mer tillgodosedt, äfven gagna ridsporten genom att bygga densamma ett fullt tidsenligt etablissement. Ridhuset med alla dess lokaler skulle endast upptaga en tredjedel af utrymmet; det öfriga skulle uthyras för andra ändamål, hvarigenom man hoppades kunna nedbringa hyran för ridhuset till ett normalt belopp, under förutsättning att det skulle lyckas fördelaktigt uthyra de andra lokalerna.

Det är allmänt kändt, huru Tattersall sedermera uppfördes på •ett sätt, som gjorde detsamma enastående såsom ridetablissement. Resultatet i fråga om ökad ridning var ej heller sent att visa sig.Under de tre år, som Tattersall ägde bestånd, blef ridning^ i hufvudstaden ej blott på modet, utan fick en prägel af allvar och gedigenhet, som utan tvifvel skulle gagnande inverka på höjandet af ridintresset äfven utanför hufvudstadens område.

Ledsamt nog hade byggandet af Tattersall sammanfallit med den dyraste period under de senaste decennierna, så att kostnaderna vida öfverstego de beräknade.

Då dessutom en del af byggnadens lokaler hade svårighet att finna hyresgäster till ett pris, som var behöfligt för att få anläggningskostnaden räntebärande, så såg aktiebolaget Tattersall sig ej mäktigt att i samma anda, samma storslagna stil fortsätta rörelsen.

De nya ägarne anse äfven, att fastigheten lättare kan blifva räntabel, om dess vidlyftiga utrymme användes på annat sätt än hittills. Antagligen kommer därför ombyggnad att ske, och ett stort hotell därstädes att inredas.

Under dessa ogynnsamma förhållanden för den ridande allmänheten, har det varit en särskildt lycklig omständighet, att i f. d. Andra Svea Artilleriregementets kasern lokaler funnos disponibla, Frih. s. Hermelin, som kunde för tillfället få öfvertagas.

Genom välvilligt tillmötesgående från vederbörande militära myndigheters sida ställdes dessa nu till friherre Sven Hermelins förfogande, som på en kort tid ordnat allt synnerligen praktiskt och ändamålsenligt. Bästa beviset därpå är att de ridande trifvas där utmärkt, och att ridningen nu fortgår igen med samma intresse som förut.

Grundade förhoppningar finnas äfven, att vi i Stockholm inom kort få se ett nytt ridhus resa sina murar på annan lämplig plats.

Tattersall hade stallrum för 90 hästar, och stodo där uppställda för lektioner 40 h 50. Öfriga spiltor voro för hästar på utfodring och till försäljning.I ridhuset hade allmänheten tillfälle att från åskådareläktarne se det eleganta Stockholm, så väl herrar som damer, med grace och finess utföra olika skolridter, hvilka inöfvades under särskilda utbildningskurser för mer försigkomna ryttare och ryttarinnor.

I stallet vid Storgatan, f. d. Andra Svea Artilleriregementes kasern, disponeras öfver ett stallutrymme af cirka 150 spiltor. Ridhuset är nu restaureradt samt försedt med värmledning och utmärkt belysning.

Steeple-chase.

Toalettrummen äro ljusa och väl ombonade. Det hela ger intryck af något beståndande och ej af något tillfälligt.

Våra damer hafva alltid visat ett lifligt intresse för ridsporten, detta under de senaste åren i så hög grad att, utom i England, ej i någon af Europas hufvudstäder proportionsvis så många “damer rida som här. Det var ej ovanligt att förra vintern i Tattersall 60 damer på en och samma förmiddag togo lektioner.

De kvinnliga rideleverna, det har en mångerfaren ridlärare anförtrott oss, hafva i allmänhet redan från början en säkrare ^ittställning till häst och en mjukare hand, än de manliga ele-verna, två egenskaper, som vid ridningen äro af väsentlig betydelse.

Af den dagliga pressen se vi, hvilken liflig anslutning jakterna haft att glädja sig åt från damernas sida. Dessa så omtyckta schnitzeljakter, som ej så litet bidragit till att ridsporten vnnnit en sådan utbredning i Stockholm, återkomma regnliert hvarje söndag och uppgår jaktsällskapet ej sällan till 70—100 herrar och damer.

Jaktlopp.

Dessa jakter hafva flera goda sidor, ty utom det att de bereda de deltagande ett synnerligen stort nöjle, äro de uppfostrande för både ryttare och hästar. Jakten går i flygande fart fram •öfver stock och sten. Hindren äro då både många och respektabla, men af varierande höjd. Denna ridsport räknar talrika och skickliga utöfvare inom alla kretsar både bland herrar och damer.

Man kan visserligen icke af hvarje ryttare begära, att han också intränger i den högre skolans hemligheter, men hvarestintresset för ridkonsten är högt utveckladt, såsom det glädjande-nog under det sista årtiondet blifvit hos oss, finner man många, som i skol- och kampanj rytteriet prestera icke så obetydligt. Det gifves talrika herrar, mest officerare, som uteslutande af kärlek för saken befatta sig med studiet af skolrytteriet. Och bland damer må fröken Lotten af Ugglas nämnas, utan allt tvifvel L n. den förnämsta ryttarinnan på detta område.

Vi nämnde den högre skolan, haute école. Hvari består den?

Vi kunna icke underlåta, att i detta sammanhang gifva läsaren åtminstone ett allmänt begrepp om en konst, som är så vacker och som äfven i vårt land begynner allt mer och mer uppmärksammas.

En synnerligt omtyckt skola är den s. k. piaffén eller den stolta skrid ten, ett hästens trampande på stället med hög knäaktion. Skridande framåt, förvandlar hästen piaffén i passageeller spansk passgång, hvars hastigaste tempo är den så kallade simtrafven.

Fröken Lotten af Ugglas.

Äfven baklänges kan hästen regelrätt utföra vissa rörelser och tempon, men detta fordrar så stor ansträngning, att ingen häst kan vidare länge hålla ut därmed.

Boken om Stockholm. 87Men mest effektfull presenterar sig den i den högre skolan in-ridna hästen utförande pesade, courbette och i viss mån äfven pirouetter Pesaden består däri, att hästen, ofta utan ryttare, skolmässigt reser eller stegrar sig.

Courbetten skiljer sig från »pesaden» genom ett mindre högt lyftande af främre delen af kroppen; äfven rör sig hästen i små satser framåt, under det att »pesaden»utföres på stället.

Skidkörning.

Pirouetten är en vridning eller vändning, hvilken hästen har att utföra i det ögonblick, då han befinner sig med främre delen af kroppen i luften.

Såsom skolsprång äro att räkna langade, croupade, balotade och capriole, men att ingå i närmare detaljering häraf skulle föra oss allt för långt.

Af denna flyktiga skissering finner man emellertid, att ridkonsten ingalunda är lätt.

Och . . . måste vi icke äfven skänka hästen, detta stolta, ädla. djur, vår varmaste beundran!Theodor Géricault, en af de mest framstående fransyska må-larne af den romantiska skolan, hade en synnerlig förkärlek för vackra hästar, och hans berömda hästmålningar hafva blifvit epokgörande, alldenstund de inledde återgången från den pedantiska klassicismen och den allt för svärmiska romantiken till en mera sann, naturalistisk uppfattning.

Ämnet var väl valdt, ty det modärna lifvet innehåller från den måleriska synpunkten betraktadt, väl knappast en bild, som

i rörlighet och färgrikedom kunde förlikna sig med en kapplöpning.

En kapplöpning med sitt rörliga, färgskimrande lif är för visso en scen af stor målerisk skönhet, såsom den fransyska koloristen mångfaldiga gånger förevigat den på duken.Om också icke söderns färgglöd ligger utbredd öfver våra prisridningar och prishoppningar, i hvilka ofta ett halft hundratal officerare deltaga, våra årligen återkommande, allt mer popiv lära hästutställningar, hvilka vackert vittna om uppblomstringen af vår hästafvel, våra stora kapplöpningar vår och höst å Lindar-ängen med dess fint hållna bana och breda, vackra chausséer, så hafva de dock sitt trolska, egendomliga behag. De räknas

också numera, och det med rätta, till Stockholms mest glänsande folkfester, dessa hippologernas stora högtider.

En ny för Sverige enastående ridsport är de under år 1901 för första gången företagna hästlöpningarna på snöbetäckt mark, säkerligen de första steeple-chase, som någonsin i världen ridits på detta sätt.

Dessa vinter-idrottstäflingar komma nu i februari månad att upprepas, bjudande på ett synnerligen intressant och omväxlandeprogram. Bland annat har man nöjet få skåda ett helt kompani på skidor uppställda gardister, som i svindlande fart föras fram af en skvadron till häst. Skid-åkarne dragas nämligen medels en lina fästad vid ryttaren.

Om också icke söderns färgglöd ligger utbredd öfver vårt idrottslif, . . . hvad mer?

Vinteridrotterna äro ju för norden karaktäristiska och hafva ett visst friskt förtrollande behag, som södern icke känner.

En klar, vacker vinterdag, då de för länge sedan aflöf-vade trädens grenar och kvistar äro klädda i glittrande rimfrostskrud och smyckad med i solskenet skimrande snö- och isblommor, stjärnor och guir-lander, då den rena, bakteriefria, syre- och ozonmättade vinterluften kommer det varma lifsblodet att pulsera lifligare, är det icke färgglöd nog, äkta nordisk lif sglöd, poesiglöd!

Drottningen i idrottens sköna rike är, personifierad, onekligen den ädla ridkonsten.

Må hennes vänner skara sig kring henne såsom trogen lif-vakt!

Och hon har vänner, många tillgifna vänner, äfven här i Sveriges liufvudstad, en kyrassiertrupp, som bär hennes fana högt, vänner, som nedlägga mycket arbete ocli mycken omtanke för höjandet af det allmänna ridintresset.Främst hafva sportsmännen att tacksamt ihåg-komma Prins Carl, kavalleriinspektören och ordföranden i de flesta större föreningarne för ridsport. Vidare ryttmästaren, friherre S. Hermelin, grefve Clarence von Rosen, grefve C. G. Wrangel, ryttmästarne G. A. Boltenstern och S. Arse-nius, löjtnanterna N. Adler-crentz, E. Linder och frih. Cl. Cederström, kapten Palm m. fl.

Grefve Clarence v. Rosen.

Löjtnant Nils Adlercreutz.

Af personer, som ej blott genom utöfning af ridsport, utan äfven genom generosité i ekonomiskt hänseende visat lifligt intresse för saken, må nämnas professor Hjalmar Sjögren, direktör W. Biinsow, brukspatron F. H. Btinsow, direktör Hugo Levin, grosshan dian den O. Labatt m. fl.

Föreståndare för ridskolan i Stockholm är friherre S. Hermelin, som med ett älskvärdt sätt förenar en synnerligt god organisationsförmåga. Han har med beröm-Tärd energi och aldrig svikande intresse verkat för ridkonstens höjande i hufvudstaden. Därför åtnjuter han också stort anseende och stor popularitet inom alla ridintresserade kretsar, som till honom stå i tacksamhetsförbindelse.Krigsskolorna oeh armén.

Af JOHN SUNDBERG.

De militära undervisningsanstalterna, förlagda till hufvudstaden, torde vara förtjänta af en mera allmän uppmärksamhet, ty deras uppfostrande inflytande sträcker sig ut öfver hela landet.

Det klingar måhända som en paradox, men det är dock icke mindre sannt det påståendet, att den svenska armén är en allt igenom demokratisk organisation. Demokratisk nämligen, om man håller fast därvid, att hvar och en har samma plikter att uppfylla, att ingen kan vältra af sina plikter på en annan och att, hvad som är det viktigastey hvarje enskild är berättigad att söka tillvinna sig den ställning,, hvartill hans kunskaper och talanger göra honom skicklig.Den vore icke demokratisk, denna militära institution, ifall vid utnämningar och platsers tillsättande bördsförhållanden eller det personliga inflytandets makt finge spela in afgörande; men det är för visso demokratiskt, att ingen kan erhålla en offi-cersplats, utan att hafva därför erforderliga kunskaper och kompetens, och att en hvar, som är i besittning däraf, har samma chancer på den militära banan, han må nu bära ett klingande aristokratiskt namn eller ett mycket vanligt plebeiskt.

Dessa förutskickade anmärkningar hafva synts oss värda beaktande, ty hos en del godt folk råder ännu den uppfattningen

Vi börja vår redogörelse med

Krigsskolan å Karlberg, vackert belägen i hufvudstadens närmaste omnejd.

Karlberg.

att det är nästan uteslutande de förnämare klassernas privilegium att bekläda högre officersposter.

Men denna uppfattning är fullkomligt oriktig, såsom lätt synes af det följande.Af Karlbergsparkens forna prakt är visserligen numera föga ♦öfrigt. Så väl vattenkonsterna, hvilka hämtade sitt vatten från »tulldammen», som blomsterhuset hafva försvunnit, och af dammen har järnvägen inkräktat en del liksom af själfva parken, till stor skada för denna vackra anläggning, men ännu vandrar man dock genom lummiga alléer och doftande blomstermarker.

Krigsskolan leder sitt ursprung från en år 1748 af kronprinsen Adolf Fredrik stiftad och på hans bekostnad underhållen kad ettkår.

Skolan är förlagd till Karlbergs slott, med tillbyggnader och boställsvåningar åt befäl och lärare m. fl. De långa vestra och östra flyglarne innehålla lokaler för kadetternas kasernering m. m.

Ända till år 1867 var krigsskolan å Karlberg gemensam ut-bildningsanstalt för arméns och flottans officerare, men från och med detta år inträdde häri den förändring, att, sedan en särskild Sjökrigsskola upprättats, sjökadetterna öfverflyttades från Karlberg till denna.

Krigsskolan, som åtnjuter ett årligt statsanslag af 76,729 kr., Ilyder omedelbart under inspektören för militärläroverken samt i frågor rörande undervisning och kunskapsöfningar m. m. under krigsundervisningskommissionen.

Den omedelbara ledningen af skolan tillkommer en chef af regementsofficers grad.

Hvarje elev betalar för hel lärokurs, hvilken numera, på ;grund däraf att en stor del af den humanistiska undervisningen kan anses undangjord före inträdet, förkortats till cirka 15 månader, en pensionsafgift af 960 kr.

Af skolan erhålla eleverna fri undervisning, beväpning, ammunition, remtygs- och utredningspersedlar m. m.

För att vinna inträde såsom elev vid krigsskolan, som har till ändamål att meddela officersaspiranten den militära utbildning, som är bestämd för erhållande af den första officersgraden vid armén, erfordras bland annat att hafva varit volontär med sergeants grad i något regemente, att senast tre år före inträdet hafva aflagt studentexamen med af Kungl. Maj:t särskildt fastställda fordringar på kunskaper i vissa ämnen, eller ock såsom sjökadett hafva fullgjort sjätte landklassens alla fordringar i de olika mi-Nitära ämnena samt att med minst hufvudbetyget »med beröm igodkänd» hafva aflagt examen i underofficersskolan.

Hvad beträffar undervisningen vid krigsskolan, så gälla därför såsom allmänna grunder, att vederbörlig hänsyn tages till ‘krigsvetenskapernas fortgående utveckling och därefter lämpade fordringar på officersbildningen.

På uppförande och disciplin, punktlighet och ordning, så väl på uppställningsplatserna som i logementen, i lärosalarne, i •dagrummen, i matsalarne och i kadettmessen ställas stränga fordringar.

Såsom en röd, gyllene tråd går genom väfven till den blif-vande officerskappan den grundregeln, den oafvisliga fordran att den unge kadetten skall städse noga iakttaga yttre militäriskt skick och uppmärksamhet samt söka att i allo synnerligen väl vårda den aktning, som krigsman af andra bör äga.

Försyndar han sig mot disciplinstadgan, så straffas han. Här gäller intet anseende till personen.

Kadettens dagliga routine-lif är, om också såsom hvarje dis-oiplinariskt lefnadssätt, visserligen en smula monotont, men dock alldeles icke något lätting-lif.

Redan tidigt på morgonen dånar reveljen, och om han än aldrig så gärna skulle vilja slumra in ännu en liten stund, måste han i hast upp, borsta sina kläder och skodon, påtaga dem och iordningställa sin bädd.

Därpå följer morgonvisitation. Forskande glider dagofficerens öga öfver hvar och en.

Sedan kadetterna underkastats denna ingående okularinspek-tion, få de lämna logementet för att i matsalarne återställa sin moraliska jämnvikt.

Men äfven här råder samma minutiösa noggrannhet och •ordning.

Dar kommenderas »sitt ned/», och där kommenderas »stig upp!»

Och samma ordning råder under lektionerna.

Ändtligen är dagen förliden, och aftonen faller på.

Omedelbart efter aftonvisitationen måste kadetten gå till ;sängs. Vid tystnadssignalen släckes gasen. Allt blir tyst. Ingen konversation, icke ens i hviskande ton, tillåtes.Sina fristunder äger kadetten rätt att, med de inskränkningar* instruktion eller cliefsorder bestämma, tillbringa hvar som halst inom »krigsskolans område».

En gång om året, vintertid, hafva kadetterna stor bal på. Karlbergs slott. Till denna inviteras anhöriga och

bekanta samt naturligtvis mången ung, vacker tärna från hufvudstaden.

Då strålar allt af lust och fröjd, ej minst i den stora, med flaggor i gult och blått festligt dekorerade rikssalen. Då spelar regementsmusiken den ena valsen och kontradansen efter den andra, och då trakteras gästerna med en delikat supé, i olikhet med de öfriga balerna, då endast förfriskningar serveras.

Men efter slutad bal måste vår kadett med svidande hjärta taga afsked af sitt hjärtas dam och marschera till sängs.

Dock helt visst drömmer han om den blifvande »fru löjt-nantskan», och han känner sig så lycklig i drömmen.Öfvergå vi nu till

Kongl. Sjökrigsskolan.

Förlagd sedan år 1867 i egen byggnad å Skeppsholmen, har sjökrigsskolan till ändamål att i teoretiskt, praktiskt och disciplinärt hänseende meddela den bildning, som erfordras för erhållande af lägsta officersgraden vid flottan.

Skolans styrelse utöfvas, under högsta inseende af chefen för sjöförsvarsdepartementet, af en chef af regementsofficers rang.

Läroverkets verksamhet är fördelad mellan skolan i land, från den 1 okt. till omkring den 1 maj, och skolan ombord å särskildt därtill utrustadt sjögående örlogsfartyg, från första da-.garne i maj intill midten af september.

Undervisningen, så väl i land som ombord, är fördelad på G klasser, hvardera med ett-årig kurs, och omfattar i icke militära ämnen hufvudsakligen de lärokurser, som ingå i undervis-ningsplanen för de allmänna läroverken, till omfång icke understigande mogenhetsexamen.

Genomgående af skolans fjärde och sjätte klasser medför samma berättigande som styrmans- och sjökaptensexamen vid rikets navigationsskolor.

För att kunna till elev vid sjökrigsskolan antagas erfordras bland annat att hafva fyllt 13, men icke uppnått 16 år före juni månads ingång det år, inträde i skolan sökes, och att äga ett kunskapsmått hufvudsakligen motsvarande det, som är föreskrif-vet för inträde i 5:te klassen vid rikets allmänna läroverk.

Sjökrigsskolans elever utgöra tillsammans en kår under namn ^f sjökadettkåren.

Antalet elever har under olika år växlat, beroende på det under olika perioder växlande behofvet af officerare för sjövapnet. Under år 1901 uppgick antalet till 88, men kommer mycket sannolikt hädanefter på grund af det nya härordningsförslagets genomförande att betydligt ökas.

Sjökrigsskolan åtnjuter ett ordinarie statsanslag af 31,040 kr., hvartill komma anslag till ålderstillägg m. m. samt elevernas inträdes- och terminsafgifter, hvilka senare utgå med 150 kr. om året af hvarje kadett.Sjökrigsskolans befäl skall, jämte navigationsläraren och ka~ detterna, omkring den 1 maj hvarje år af resa till kadettf artygets förläggningsort, där kadetterna deltaga i fartygets utrustning.

Och så bär det af ut på blånande haf.

Det är helt säkert den skönaste tiden i sjökadettens lif, denna tre månaders kryssning till sjös, då han får kasta öfver-bord allt teoretiskt plugg för att lära sig den praktiska delen af sitt yrke, denna tid, då han får se något af världen, måhända Medelhafvets måleriska stränder, eller de tropiska kusterna eller den arktiska regionens imposanta storslagenhet. På detta sätt.

Artilleri- och Ingeniör-högskolan.

gör den unge sjökadetten sin första bekantskap med hafvet, som för den största delen af hans kommande lif skall blifva hans hem-

Men tillbaka i land, nu till

Artilleri- och Ingeniör-högskolan.

Denna leder sitt ursprung från Högre Artilleriläroverket å. Marieberg, hvars upphofsman var den frejdade artilleri generalen C. von Gardell, hvilken år 1815 erhöll konungens befallning att »enligt egen öfvertygelse om hvad som fullkomligt befrämjar ar-tillerivapnets nytta i hela sin vidd uppgöra fullständig plan till artilleriets samtliga läroverk och exersis med hvad därtill hörer».

Redan följande år var denna plan färdig samt innehöll bland annat förslag till ett högre läroverk för befälet. Så uppstod Högre Artilleriläroverket å Marieberg.

Ar 1842 fingo äfven civilingeniörer tillträde till Marieberg, men 1866 ombildades läroverket till krigshögskola, och samtidigt inrättades för militärläroverken en gemensam öfverstyrelse, bestående af en inspektör för militärläroverken och en krigsunder-visningskommission.

Fotgardesregementenas kaserner.

Emellertid gjorde sig behof vet af ökad utbildning allt mer gällande, och år 1896 fastställdes ny undervisningsplan för artilleri- och ingeniör-högskolan.

Kungl. Krigshögskolan har sålunda uppkommit genom en utbrytning från den förutvarande, för hela armén gemensamma Högre Artilleriläroverket å Marieberg.

Ar 1878 började krigshögskolan sin första lärokurs uti den lokal, som för högskolan beredts genom på- och tillbyggande aföstra flygeln af generalstabens hus, Birger Jarls torg N:o 10, hvilken lokal krigshögskolan fortfarande disponerar.

Krigshögskolan har till ändamål att lämna officerare af armén tillfälle att förvärfva sig ökade insikter i krigsvetenskaperna och i sådana allmänbildande ämnen, som äro af vikt för officerskallet, äfvensom att förbereda officerare för anställning vid generalstaben.

Lifgardets till häst kavallerietablissement.

Förutom här ofvan anförda läroanstalter för utbildning af officerare finnas i hufvudstaden, hvilka vi af utrymmesskäl måste inskränka till ett blott omnämnande, kavalleriskolan, en underbefälsskola för det utom Stockholm förlagda kavalleriet och samtliga kavalleriofficersaspiranter samt dessutom undervisningskurser i kasernerna för de olika gardena och kårerna.

Tack vare det lyckliga förhållandet, att för de gamla kasernområdenas tomter till följd af Strandvägens ordnande och andra gynnande omständigheter en jämförelsevis hög försäljningssummakunnat beräknas, äro nu nästan samtliga de gamla kasernerna slopade och nya, tidsenliga etablissement uppförda.

Synnerligt vackra och ståtliga te sig Fotgardesregementenas kaserner med fasader mot Linnégatan samt Lifgardets till häst kavallerietablissement.

Den militära uppfostran är en ingalunda oviktig faktor i ett folks utveckling.

Armén skapar män, som känna och lära sig använda sin egen kraft, i sedligt så väl som i kroppsligt hänseende.

Den som har iakttagit, huru den s. k. bondbeväringen, oftast klumpig och o vig, långsam och tafatt i sätt och rörelser, efter ankomsten till lägerplatsen så småningom förändrar sig för att vid slutet af sin beväringstid såsom raska självmedvetna och därför också företagsamma unge män återvända till den stilla hem-byggden, han kan beträffande värdet af den militära uppfostran åtminstone i denna riktning icke gärna stanna i tvifvel.

»Mens sana in corpore sano.» Med kroppens likformiga och grundliga uppfostran går tankens utveckling hand i hand. Det är redan en mycket stor fördel, att hvarje ung man en gång är tvungen att tillbringa en tid i annan omgifning. Synkretsen vidgas, åskådningarne blifva helt andra, trånghjärtade fördomar nötas hastigare bort, när man sett om också endast litet mer af världen än där hemma, där man allt jämt varit utsatt för samma inflytanden. Och för tusenden är ju den i arméen tillbragta tiden den enda, under hvilken de undanryckts den trånga verkningskrets, i hvilken födelsen ställt dem.

Tusenden lära sig först under sin militära tjänstetid och endast under den punktlighet och ordningssinne, . . . egenskaper, som senare i lifvet äro af det högsta värde.

Svenskarne liksom den svenska armén har stolta anor, och vår blågula fana har burits högt i de ideella intressenas, de fria idéernas tjänst.

Oförvanskligt i häfdernas blad strålar namnet Gustaf II Adolf, som skyndade sina förtryckta trosbröder i Tyskland till hjälp.Man vet, att Tyskland det var ej då, hvad det är uti dessa dagar.

Det blödande låg från tusen sår, ett uttröttadt djur, som man jagar. Men samvetsfrihet sin gryning såg, tack vare svenskar nes segertåg, vid Leipzig, Ltitzen den fri sig bröt, där ädelt blod uti strömmar flöt.

Du svensk, var öfver anorna stolt, trettioåriga krigets anor.

Må tankens frihet städs' finna skydd allt under de blågula fanor.

Fram seklen skynda, led efter led, de skifta alla och ändra sed, men manlig dygd och sannfärdighet förbli desamma i evighet.Skepps- oeh Kastellholmarne samt flottans varf.

Af ERNST WESTERBERG.

Skeppsholmen är en värdig pärla i den fagra Mälardrottningens juvelprydda diadem. Med sina gröna ängar och små bergpartier, sina lummiga träd och skuggiga bersåer, sina täcka trädgårdar och vackra promenader, är den en kär och värderad plats för hufvudstadens befolkning. Rundt om glittrar vatten, och friska fläktar svepa in öfver holmen. Där ute på den vattrade strömmen glida små ångslupar eller stora handelsfartyg, vagga finska vedskutor eller stora fullriggare, eller ankrar understundom en mäktig örlogsman, hvars dundrande salut återskallar från Södra bergen.

Äfven vintertid, då snön ligger ren och mjuk under de af-löfvade träden, då rödbröstade domherrar, gröna talgoxar och borsthufvade sidensvansar hoppa omkring på grenarne, då den stora stadens buller höres aflägset och dämpadt och klara hornsignaler från militärkasernerna klinga genom den rena luften — äfven då är här angenämt och fridfullt.

Den gula kupolkrönta kyrkan och den röda matroskasernen med sina spiror och tinnar höja sig imponerande öfver det gröna löfverket och dominera den vackra entrén till Skeppsholmen. Den förra invigdes 1842 efter att ha stått under byggnad i nära20 år och fick då namnet Karl Johans kyrka; dess inre är synnerligen tilltalande. Den senare åter lär vara från Johan den tredjes tid och utgör en prydnad för både Skeppsholmen och hufvudstaden.

I sin fantasiberättelse »Sveriges sista strid» låter G. H. Mellin ryssarne aptera kyrkan till — teater.

Nedanför kyrkan ligger en skol- och vaktlokal och på berget midt emot nationalmuseum ett salutbatteri. Invid Skeppsholms-bron är en privat badanstalt för damer och söder om kyrkan en militärkasern, exercishus och pastorsboställe.

Nära Strömmen är ett bostadshus för varfvets personal och ett stort magasin, som tillhör arméförvaltningen. På bergshöjden of vanför synes sj ökarte verkets vackra hus och på krönet tronar en kastellartad vattenreservoar, som sommartiden bjuder på det friskaste vatten i hufvudstaden.

Sjökrigsskolan, där våra raska sjöofficerare utbildas för sitt maktpåliggande värf, är en tung, kupolkrönt byggnad, uppförd 1879 efter ritning af hofintendenten A. Nyström. Rundt om det med drakskeppsstäfvar och sirater rikligt smyckade huset läsas namnen på tjugusex af våra förnämsta sjöhjältar, såsom J. Bagge, C. Horn, C. Uggla, C. G. Wrangel, H. Wachtmeister, A. Ehren-svärd, H. af Chapman, hertig Karl m. fl.

Framför sjökrigsskolan är Vegastenen rest under lummiga träd, ett väldigt, grofhugget granitblock. Nära intill står den tredje militärkasernen, en f. d. magasinsbyggnad.

Hvem känner icke »långa raden», dessa båda låga, långsträckta huslängor med sina enformiga, gammalmodiga fönsterrader? Och hvem har icke med en liten ofrivillig känsla af afund gått förbi de små täcka trädgårdarna med

dess frukträd och blommor, dess häckar och bersåer? Dessa hus, om ett par hundra meters längd och tio meters bredd och med nära 350 fönster, lära vara uppförda på Karl den elftes tid och inrymde då konungens lif vakt till häst. Här bor en del officerare och tjänstemän vid flottan samt är stationerad flottans stab.

Midt emot långa raden ligga kanslihusen med ämbetslokaler för stationen och varfvet. Under sommarmånaderna spelar här flottans musikkår ett par gånger i veckan.På Skeppsholmens östra sida är Svensksundsstenen rest bland björk och ek. Den består af en ofantlig, ohuggen grå-stenshäll med inskription och aftäcktes på den hundrade årsdagen af det för vår flotta så ärofulla slaget vid Svensksund.

Vid Nybroviken nedanför är flottans bad- och tvättanstalt. ❖ *

*

Kastellholmen, som fordom kallats Schantzen, Blockhusholmen och Notholmen, är en väldig bergknöl, numera delvis planerad och tämligen vildt bevuxen med löfträd. På dess högsta krön reser sig trotsande ett kastell af rödt tegel, från hvars flaggstång den blågula flaggan hvarje dag blåser ut. Kejsar Wilhelm har här aflagt ett besök och på en plåt i tornet skrifvit sitt »Wilhelm rex». I militäriskt hänseende är det lilla fästet naturligtvis utan allt värde och skulle lätt smulas sönder af några välriktade projektiler från det modärna artilleriet.

Det första kastellet, från medlet af 1600-talet, var en sten-byggnad, snarlik Östermalms kyrka. Intill 1740 lossades från dess batteri s. k. natt- och vaktskott. En dag i juni månad 1845 sprang hela kastellet i luften, hvarvid dock ingen skadades, icke ens vaktposten, som hade sin plats utanför en kvarstående murvägg. Det nuvarande kastellet — efter öfverstelöjtnant Blom — fullbordades 1848 och erbjuder från sin högsta punkt en liflig och anslående utsikt öfver staden och Strömmen.

På södra sidan är ett salutbatteji anlagdt.

På den lilla holmen, vid hvars förskönande öfverste H. W. Rosensvärd omkring 1792 och amiral G. af Klercker omkring 1890 särskildt utmärkt sig, äro uppförda åtskilliga bostadsbyggnader för stationens underofficerare. Här finns ock ett sommartiden ganska mycket besökt värdshus. Invid bron, som leder öfver till Skeppsholmen, har Svenska Segelsällskapet ett vackert klubbhus och i viken därintill sin yacht- och båthamn.

* *

*

Flottans varf är förlagdt dels på Skeppsholmen och dels på Djurgården — det s. k. Galérvarfvet.Den vackra Skeppsholmen förnekar ingalunda sin karaktär inom det afstängda varfsområdet. Kommen inom varfsgrindarne har man på höjden invid Nybroviken en prydlig anläggning af buskar, häckar och träd. Här ser man vikens glittrande vatten med båtar och farkoster af alla slag, Strandvägens gröna alléer och ståtliga palats, Galérvarfvet med sina byggnader och verkstäder och slutligen Djurgårdens lummiga träd och Skansens höjder.

Går man en sommardag upp till det s. k. tyghuset — den långa grå byggnaden bakom Skeppsholmskyrkan — kan man tro sig försatt till en fredlig landsbygd. Där växa askar, kastanjer och andra löfträd, där kvittra fåglar, lysa blommor bland doftande gräs och bjudes en utsikt, som ej står till buds allestädes.

På Skeppsholmssidan befinner sig en hel del byggnader, af-sedda för olika ändamål. Där äro kontorslokaler för varfvets förvaltare m. fl., segelmakare-, tackel- och torpedverkstäder samt en skräddareverkstad för manskapets beklädnader. Dessutom äro här förrådshus för hvarjehanda behof, såsom för fartygens alla olikartade inventarier och för alla för sjöexpeditionerna nödvändiga effekter och utredningar.

Det ligger i sakens natur att här förvarade persedlar och inventarier representera betydliga summor. Man tänke t. ex. endast på ett af dessa metallglänsande, farliga vapen, som kallas torped. Häraf finnes ett ansenligt förråd och en sådan pjäs kostar flera tusen kronor.

Flottan har här en modellsamling, det s. k. marinmuseet, inrymd på torpedmagasinets vind. Man må lifligt beklaga, att denna sevärda och dyrbara samling är sammanträngd i en trång och obekväm lokal, svåråtkomlig för

allmänheten. Ungefär liknande är förhållandet med flottans värdefulla arkiv, hvars lokaler äro belägna i tyghusets ena ände.

Utefter Skeppsholmsvarfvets kajer ha fartygen sina sedvanliga förläggningsplatser. Dock förvaras de mera ömtåliga torped-båtarne i skjul på Galérvarfvet.

N:o 1 är naturligtvis den stora Dristigheten, stationens första l:a klass pansarbåt, som skjuter sitt väldiga skrof långt ut i Nybroviken. I sinom tid lära flera dylika fartyg komma attstationeras liär. Af de smärre, men icke desto mindre ganska respektingifvande pansarbåtarne märkas John Ericson och de ännu mindre Gerda, Hildur, Ulf m. fl. Mera modärna fartyg äro torpedkryssarne Claes Horn och Psilander, något ålderdomliga kanonbåtarne Disa, Skagul och Bota. De gamla f. d. kor-vetterna Eugenie och Lagerijelke, hvilka på sin tid burit den blågula flaggan jorden rundt, må ej förgätas. Ej heller det välkända kungafartyget Drott.

Galérvarfvet ligger på Djurgården inom en hög tegelmur. Här äro de egentliga verkstäderna belägna; här finns den stora, i berget sprängda dockan med sitt pumpverk; här äro rymliga skjul för hundratals roddbåtar och ångslupar; här är en stor slip med sitt maskineri och sina spår samt torpedbåtskjulet; här förvaras under tak en mångfald virke, ask, björk, ek, furu, mahogny, teak m. m.

Ångan står som ett hvitt moln mot skyn och röken hvirflar svart och tung ur de höga skorstenarne. I maskinverkstäderna gå axlar och hjul, ledningar och remmar i tak och på väggar, kors och tvärs. Det rasslar och klirrar, surrar och fräser. Där stå sinnrika och dyrbara maskiner, som borra och hyfla, svarfva och polera järn, stål och metall. Där tillverkas maskindelar och många andra tillbehör till fartyg och båtar.

Här är smedjan med sotiga arbetare kring flammande härdar och rödglödgade järnstycken. Här plåtslagareverkstaden, där seniga armar svänga släggorna mot skrällande plåtar. Där åter är snickarens hyfvel i full gång eller sågar man plank eller bygger smäckra jollar af trä. Många yrken äro representerade bland de närmare 500 man, som utgöra arbetarstocken på varfvet.

Under de sista 15 åren ha vid varfvet nybyggts ej mindre än 8 torpedbåtar (däraf 2 under byggnad hösten 1901) och dessutom en mängd mindre fartyg och båtar.

På kajen står en stor kran om 90 fots höjd, krönt med en krona. Den lyfter tyngder ända upp till 50,000 kg. och har kostat bortåt 80,000 kr.

Här bredvid är dockan, byggd af ingeniören C. Jehander of ter ritning af majoren C. Adelsköld. Den är 300 fot lång, 65 fot bred och 30 fot djup samt har kostat något öfver '/« millionkr. Den 26 juni 1879 skedde invigningen i närvaro af konungen och drottningen samt prinsarne Oscar, Carl och Eugén. Under musik af d. v. Andra lifgardets musikkår indockades då korvetten Lagerbjelke.

Af vår gamla skärgårdsflotta finnas ännu några halfmurkna och otjänstbara kanonjollar kvar. Gustaf den tredjes »salsslup» Vasaorden, dyrbart inredd och sirad med förgyllningar, förvaras här i ett skjul. Den är konstruerad af den framstående öfver-skeppsbyggmästaren af Chapman. I skjul stå likaledes sedan många år tillbaka »gondolerna» Vildsvinet och Delphinen, båda särdeles prydliga. Bland andra gamla minnen förvaras vid flottans varf Vegas vid den beryktade polarexpeditionen använda roder och ångslup, samt akterspegeln på Gustaf den tredjes chefsfartyg Amphion.

Flottans kyrkogård, belägen inom varfsområdet, kunde förtjäna sitt eget kapitel. Där hvilar mången framstående och berömd man.

* *

•t*

Som bekant är, väcktes för några år sedan på nytt ett gammalt förslag om örlogsstationens förläggande till rymligare och mera tidsenlig plats i Stockholms skärgård. En omfattande undersökning med ty åtföljande utredning verkställdes för ändamålet af en sakkunnig kommitté. Kan dock denna fråga lösas endast i samband

med de vackra Skepps- och Kastellholmarnes vandalisering ä la Helgeandsholmen, så må man väl lifligt önska, att den tills vidare blir olöst, hur trängande behofvet af en fullt tidsenlig och i alla afseenden förstklassig flottstation vid hufvudstaden än må kunna vara.Bergnings- oeh Dykeri-Aktiebolaget Neptun.

Af JOHN_SUNDBERG.

Det har ett stort fält för sin verksamhet, detta bolag, nämligen hafvet. De äro hafvets arbetare, de i bolagets tjänst anställde.

Det är hafvet, såsom den stora kommunikationsleden, som folken hafva att tacka för sin rikedom och sin nuvarande höga kultur; det är hafvet, som bragt handeln till uppblomstring, till dess nuvarande jättelika uppsving, . .. hafvet, som på sin breda starka rygg bär de från land till land ilande skeppen, män-niskoandens snillrika skapelser.

Och . . . det må med stolthet ihågkommas . . . till världssam-färdseln öfver oceanens mäktiga djup hafva icke minst de nordiska folken, de djärfva vikingarne, de kraftiga, i vind och storm bepröfvade sjömännen, de skickliga svenska navigatörerna, varit framgångsrika banbrytare.

Såsom en framgångsrik hafvets arbetare har äfven Neptun-bolaget förvärfvat sig ett vidt frejdadt namn, och nästan fenomenal är, åtminstone för svenska förhållanden, dess hastiga och storartade utvecklingsgång.

Man kan göra sig en föreställning om denna storartade verksamhet, då man erfar, att Neptunbolaget från år 1870, då

det på initiativ af konsul E. Liljewalch bildades, till den 31 dec.

1900 utfört tillsammans 1,777 bergningar, fördelade sålunda: 5 örlogsfartyg, 366 större ångfartyg, 107 mindre sådana, 4 mudder-verk, 412 segelfartyg samt 883 diverse laster samt inventarier från fartyg, som blifvit vrak.

Värdet å denna bergade ägendom i sitt skadade skick uppgår till kronor 122,041,000.

f

Engelska pansarbåten ”Howe”, strandad vid Ferrol, Spanien.

Att den vackra skapelsen utvecklat sig så lifskraftigt och antagit så väldiga dimensioner, vittnar om en mindre vanlig energi, intelligens och affärsduglighet hos de ledande männen.

Till verkställande direktör valdes på bolagets första bolagsstämma den 27 aug. 1870 konsul Liljewalch, hvilken sedan dess ledt bolagets angelägenheter intill sista bolagsstämman, den 15 april 1901, då han på grund af sjukdom undandrog sig återval. Till hans efterträdare valdes då ingeniör Jean Drakenberg, hvilken således nu är Neptunbolagets verkställande direktör.Bolaget, som förut haft sitt kontor vid Skeppsbron, men som sedan ett par år förflyttat detsamma till n:o 12 Kungsträdgårds-gatan, hade, då det år 1870 började sin verksamhet med sin första bergningsångare, Neptun, att utstå konkurrens med ett danskt bergningsbolag, som hade båtar stationerade å svenska kusterna, men Neptunbolaget gick segrande ur striden.

Engelska pansarbåten ”Howe” under inbogsering från strandningsstället till Ferrols hamn.

Flera större bergningar hade utförts, då bolaget byggde sin andra bergningsångare, Poseidon, som blef färdig 1872.

Kapten Otto Hilleström, född 1835, numera suppleant i bolagets styrelse samt superintendent inom bolaget, är bolagets äldste befälhafvare och förde bolagets första ångare, den ännu existerande »Neptun».

Kapten H. hade också ledningen vid det sjunkna ångf. Umans upptagande under sommaren 1891, då äfven bolagetsäldste dykare, Jöns Olsson, född 1839, var närvarande. 0. har varit anställd i bolagets tjänst ända från dess första början och sköter fortfarande sin ingalunda lätta befattning plikttroget och med heder.

I rask fart ökades nu bergningsflottan, med Hermes, nybyggd 1878, med Eol, inköpt och apterad till bergningsångare 1883,

Bergningsångaren ”Herakles” å Gibraltars redd.

med dess nybyggda Belos och Argo, inköpt 1889, med Helios, byggd 1896, med Herakles och »Ditja», hvilka båda byggdes 1898, samt med Mercur och Arne, hvilka samma år inköptes.

»Hermes» från 1878 utbyttes tillika med en del annan äldre materiel 1890 mot bolagets nuvarande Hermes, som då var nybyggd.

I sanning en rask och mäktig utveckling!Men så har också Neptunbolagets verksamhetsfält icke blott varit Östersjön, utan äfven utländska farvatten. Det har sträckt sig till icke blott de engelska, holländska, spanska och franska kusterna, utan äfven till de afrikanska, icke blott till Medelhafvet, utan äfven till Svarta hafvet och Röda hafvet, Afrikas ostkust nedom Cap Guardafui. Och hafva på detta ständigt utvidgade fält många stora och svåra bergningar utförts.

Bland vackra bergningsbragder må särskildt omnämnas berg-ningen af engelska pansarbåten »Howe» om 10,300 tons deplace-ment, hvilken strandade den 3 nov. 1892 utanför inloppet till Ferrol på Spanska kusten och flottogs den 30 mars 1893 under ledning af bolagets superintendent kapten W. R. Edlind.

För denna vackra bergningsbragd erhöll Neptunbolaget i bergningslön 35,000 £ St. eller 630,000 kr. samt därjämte från engelska amiralitetet en mycket sympatiskt affattad tacksarohets-skrif velse.

Herakles, som är den största existerande bergningsångaren, har nyligen afslutat bergningen af en större pontondocka, som sjunkit i hamnen Dar-es-Salaam på Afrikas ostkust, något söder om ekvatorn.

En annan vacker bergningsbragd, särskildt i betraktande af det stora djupet, var äfven bergningen af finska ångf. »Bore».

Denna ångare törnade nyårsaftonen 1899 å Alskärsgrundet

i närheten af Kapellskär mellan Furusund och Söderarm samt körde upp på en låg berghäll, hvarvid ångaren tog bottenskada, så att den efter hand fylldes med vatten och påföljande dag-gled utför branten ned till ett djup af 39 meter, hvarvid akterskeppet jämte styrbords sida ledo stora skador.

Dessförinnan hade alla passagerare förts i land å Rådmansö, hvarest de välvilligt mottogos och härbergerades af godsets ägare, hr Ridderstad, till dess eftertelefonerad ångare afhäm-tade dem vid middagstiden på nyårsdagen och förde dem till Stockholm.

Kontrakt om fartygets bergning tecknades först' ett halft år därefter eller i slutet af juli, och påbörjades då arbetet omedelbart. Det anförtroddes åt en man med kraft och erfarenhet attleda detsamma, nämligen åt kapten W. R. Edlind, engelska pansarbåten »Howes» bergare.

Arbetet pågick till i februari påföljande år, då det till följd af is och köld måste afbrytas, men återupptogs den 18 april med gynnsamt resultat, så att Bore 12 dagar senare inbogserades till Stockholm och förtöjdes vid Skeppsdockorna.

På grund af det stora djupet, hvarpå den sjunkna ångaren låg, voro helt naturligt stora svårigheter förknippade med lyft-

Ångf. ”Gustafsberg V.” hängande mellan tvänne cylindriska järnpontoner.

kablarnes anbringande under Bores botten. De sex dykarne hade här ett svårt arbete att utföra med tätning af alla skador, alla öppningar och nedgångar å däcket med stöttning o. s. v. Arbetspersonalen från land uppgick till 30 ä 40 man.

Bergningen af ångf. »Gustafsberg VI», hvilket den 15 sept.

1901 kolliderade med ångf. Tenö och sjönk invid Henriksberg å södra landet, utfördes af »Poseidon», under ledning af bolagets ingeniör hr A. E. Nilsson.O

Ångaren blef vattenfylld och sjönk i sned riktning utför den brant sluttande strandbädden, bestående af utfylld

sprängsten, och stannade med aktern på ett djup af 24,3 meter, medan fören var 10 meter under vattenytan. Dessutom hade ångaren en slagsida på 45 grader.

Efter ett ytterst mödosamt arbete, särskildt för dykarne, lyckades man den 25 sept. få ångaren på rät köl och medels pon-

Ångf. ”Gustaf II Adolf” kantrad och sjunken vid Södra varfvet, Stockholm.

toner upplyftad, så att den kunde förflyttas till grundare vatten på motsatta stranden.

Sedan pontonerna blifvit på nytt fyllda med vatten, sänkta och fastgjorda på ömse sidor af den på grundare vatten nu stående ångaren, sattes de väldiga ång-luft-pumparne i gång för att pressa ut vattnet ur pontonerna.

Det sjunkna ångf. kom nu i sällskap med de uppbärande pontonerna så högt upp, att det kunde bogseras direkt upp på den utskjutna slipvagnen vid Finnboda slip för att där undergå nödig reparation.Snöstorm och tjocka äro de svåraste elementära fienderna till våra fartyg och vår ständigt tilltagande skeppsfart, och därför, trots alla fyrinrättningar, varnings- och säkerhetsanstalter i kustbelysningens och sjöfartens tjänst, inträffa för hvarje år, i synnerhet i höstens tid, då stormen ryter, och natt och dimma hastigt falla på, en mängd strandnings- och olyckshändelser, ofta förenade med fullständigt skeppsbrott.

Då har Neptunbolaget fullt upp med arbete för sina berg-liingsångare

Det är naturligt, att dessa ångare, afsedda för ett så hårdt och så svårt arbete, måste vara synnerligt starkt byggda, af massiv, prima materiel samt försedda med väldiga ångmaskiner för drifkraften, en mångfaldig attiralj för tätande af fartyg, pumpar o. s. v.

—-

Ångf. ”Nordstjernan” sjunken vid Kubiboholm, KarlskronaBolagets storartade utveckling inom den korta tidrymden af tre decennier och dess vunna världsrykte såsom mönstergillt i sitt slag äro glänsande bevis för dess ångares i alla hänseenden förträffliga utrustning med all den modärnaste attiralj och icke mindre för den i bolagets tjänst anställda, till cirka ett 300-tal uppgående personalens stora duglighet och fackutbildning.

Ang. »Nordstjernan», lastad med trävaror, kolliderade den 11 sept. 1900 ett stycke utanför Utklippan i närheten af Karlskrona med danska ångaren »Najaden», hvarvid förskeppet så godt som af-skars och fylldes fartyget ögonblickligen med vatten, men höll sig flytande på trälasten, samt påträffades i detta tillstånd af Gefleånga-ren Britannia, som tog Nordstjernan under bogse-ring inåt Karlskrona. Nep-tunbolagets bergnings-ångare Eol, som för tillfället låg stationerad i Karlskrona, utgick omedelbart sedan olyckan blef känd och öfvertog bogseringen samt

lyckades införa fartyget ____

i sjunkande tillstånd till Ångf. ”Nordstjernan” i Karlskrona docka. Kubiboliolm vid Karlskrona

redd, där fartyget sjönk med 6 fots vatten å däcket.

Vidstående bild visar fartygets läge, sedan det sjunkit.

Omedelbart därefter vidtogos anstalter för fartygets tätning, hvilken afslutades först den 21 okt. s. å., då fartyget blef upp-pumpadt och infördt till Karlskrona docka. Arbetet var förenadt med stora svårigheter, då den svåråtkomliga kollisionsskadan först, med dykare måste tätas, hvilket ytterligare försvårades genom att planklasten, som stack ut genom kollisionshålet, måste

Boken om Stockholm. 91af dykarne upphuggas, för att de sedan skulle kunna komma åt att — under vattnet — bygga det tätningsplan, som synes af förestående fotografi, tagen sedan fartyget införts i Karlskrona -docka.

Ang. Gustaf II Adolf, som låg under reparation vid Södra Varfvet, kantrade och sjönk i Tegelviken den 15 febr. 1901.

Bilden är tagen, då omkantringsarbetet pågick och synes, att svåra ginblock äro fastgjorde i salningarne på

masterna och i land samt äro ginorna just då styfhalade med »gina på gina på gina» till wincharne ombord å den bakom Gustaf II Adolf liggande bergningsångaren Mercur. Från den jämte haveristen liggande bergningsångaren Helios arbetades med att hyfva med

2 svåra ginor, som voro fastgjorda i grofva wirekablar, hvilka gingo rundt haveristen för att underlätta fartygets sättande på rät köl; sedan detta efter stora svårigheter lyckats, tätades alla •öppningar på »Gustaf II Adolfs» däck och sidor (däcket förut låg nämligen c:a 12 fot under vattenytan), hvarefter haveristen <len 16 mars s. å. upp-pumpades.”På hjul, som rullar.”

Kommunikationskåseri af NINIAN.

När man i den gamla goda tiden skulle på rama landbacken här inom Stockholm förflytta sig från en plats till en annan, hade man väl näppeligen mer än tre möjligheter: -att rida, att färdas medels vanligt åkdon eller att gå.

Det sistnämnda sättet var naturligtvis det mest gängse. »Apost-lahästarne» ha i alla tider varit det billigaste fortskaffningsmed-let samt äfven det säkraste — låt vara att de för någon enstaka gång, i likhet med andra hästar, visat sig mindre pålitliga eller rent af istadiga. Ty ingen regel gifves utan undantag.

Och när man skulle förflytta sig till sjös — hvilket ju i »Nordens Venedig» det vågomkransade och strömgenomskurna Stockholm ofta måste förekomma — hade man ju sitt »vadmalssegel och ekebåt» eller sina roddarm adamer (båtkullor) att anlita; och dessa sistnämnda gjorde här ungefär samma tjänst som gon-doliärerna i Venedig.

För den, som icke kunde »åka kungsskjuts» och icke heller till sin disposition hade snabbseglare eller väl bemannade slupar, gick det sålunda icke så raskt att komma från ett ställe till ett annat. Men allt »gick» likväl sin »gilla gång» och den jämnalunken, så utomordentligt nyttig för hälsan, påstods förlänga lif-vet — någonting, som ännu »glunkas man och man emellan»-

I våra dagar, i detta nervositetens tidehvarf, då »tyngdlagen fjäskar på alla sätt» och allting brådskar, har man emellertid så bedrifvit, att den stora allmänheten både fort och billigt kan förflytta sig inom stadens hank och stör så väl till lands som vatten.

De nätta ångsluparne och färjorna korsa ju hvarann likt. snabba spolar i våra böljors väfskäl, och å gatorna löpa spårvagnar, som icke vika ett tum beträffande tid och rum, såvida de icke — hvilket ibland lär hända — påköras af velocipedister,. automobilister och droskister. Ty då går »tiden ur led», liksom hjul och skenor; och de stackars passagerarne måste förspilla, den förra genom att vänta, tills de senare åter komma i rätt rum.

Ja, vi ha kommit långt i kommunikationsutveckling och ännu längre skola vi snart hinna! För en tioöring, en droppe i pekuniernas ocean, kan man redan per spårvagn åka staden rundt och för en lumpen kopparslant fraktas man från strand till strand.. Men den tid varder utan tvifvel snart kommande, då äfven spår-vägsbolagen skola nöja sig med koppar såsom en ringa dusör för frakt af en lefvande last. Vi skola i det följande återkomma, till denna punkt.

Beträffande spårvägarne, så skall nog elektriciteten, som ju, är den förnämsta, drifkraften, snart äfven här, liksom i de flesta af utlandets större städer, bli ensam herre på täppan. En vacker början i denna riktning är redan gjord på Söder, där Södra Spårvägsbolaget, hvars koncession räcker i 24 år, dominerar kommunikationen genom ett väl ordnadt, elektriskt spårvägssystem..

Där finnas in alles 16 motorvagnar och 14 tillkopplingsvag-nar med rum för 36 passagerare i hvarje vagn, och det går undan i backarne för brinnande lifvet.

De präktiga vagnarne, som innehålla, hvar och en, 2 motorer om 20 hästkrafter samt äro levererade af »Svenska Elektriska Bolaget» i Vesterås, ha betingat ett pris af. 15,000 kronor per styck och utgå hvar sjätte minut från Karl Johans torg vid slussen. En linje, den med röd signal, går till Tegelviken, den,vandra, som signalerar blått, till Hornstull. Kraftstationen har

2 ångmaskiner, hvardera ä 250 hästkrafter.

Så att nog går det numera geschwindt att komma fram på Söder, där besvärsbackarne förut vållat både möda och tidspillan.

Långsammare går det i de norra stadsdelarne, där man •ännu kraflar sig fram med hästspårvagnar.

Men äfven där brinner man af längtan att få öfvergå till elektriciteten. »Nya Spårvägsbolaget», som har koncession till

och med år 1916, ingaf nämligen i mars förlidet år till stadsfullmäktige en ansökan om att få koncessionstiden utsträckt till 1925 års utgång i och för anläggande af elektriska spårvägslin-;jer i samma stil som de hamburgska, d. v. s. med luftledning, som väl dock på några få platser, där stolparne kunna anses hindersamma för trafiken, komma att växla med jordledning.

Så väl byggnadskontoret som kammarkontoret ha tillstyrkt införandet af elektrisk drift, men afstyrkt koncessionsförläng-aiingen, hvilken af spårvägsbolaget ansågs nödig för amorteringaf de 4 millioner kr., som beräknats åtgå till den storartade anläggningens fullbordande.

Man anser nämligen, att penningarne ändock på den redan koncederade tiden kunna hinna betalas, då elektrisk drifkraft är

14 procent billigare än hästkraft och då trafiken torde betydligt ökas, sedan den nya regimen kommit till stånd.

Bolaget befinner sig för öfrigt i goda ekonomiska villkor; dess tillgångar öfverstiga nu betydligt 2 millioner från en början med ett aktiekapital af 625 tusen kronor.

Kammarkontoret har dessutom föreslagit, att bolaget, när elektrisk drifkraft införts, må låta trafiken börja redan kl. 6 f. m.v sänka passagerarafgiften till 5 öre mellan kl. 6 och 8> samt senast år 1904 utlägga spårväg till Värtahamnen och Lidingöbro — hvilket allt ju är på det högsta önskvärdt för arbetarnes skull.

Nya Spårvägsbolaget har nu 705 hästar och 252 ordinarie kuskar samt motsvarande antal konduktörer. Personalen i öfrigt består bland annat af 96 hästskötare, 15 hofslagare, 14 vagns-reparatörer, 6 sadelmakare, 12 spårvakter, 31 nedridare, 1 skräddare o. s. v. De slutna vagnarne rymma 35, de öppna 45 passagerare oeih trafiken belöpte sig i fjor till 3,886 personer per dag, en siffra, som sedermera blifvit större.

Vill nu den, som till äfventyrs är i saknad af eget ekipage,, färdas mer oberoende af tid och rum än på spårvagnarne kan ske, så har han ju hyrvagnar och taxameterdroskor att tillgå.. Af de sistnämnda finnas här 325 st., alla lätta, bekväma och billiga vid sina turer.»Har man brådtom bör man gå», heter det med hänsyn till hästspårvagnarne. Och »ingen rök utan eld» — ibland kan det vara sant nog.

Ty då en rak linje alltid är kortare än en krokig, ifall de nota bene löpa mellan samma punkter, så kan det bli mera tidsödande att åka den krokiga linjen än att gå den raka.

Och obeaktadt den omständigheten, att spårvagnshästlunken icke tillhör de snabbaste karriärerna, uppkomma så många »ob-stakler» under färderna.

Ibland får sålunda den ena vagnen öfver höfvan länge vänta på den andra vid växlingsspåren. Ty man kan naturligtvis icke precis af passa tiden, då passagerarne ha rätt att hvar de så behaga bringa spårvagnen att stanna i och för af- och påstigning. I utlandets storstäder stanna t. ex. de elektriska spårvagnarne endast i hvarje gathörn — men till en sådan ordning ha vi här ännu icke hunnit.

Det var en tid, då jag på grund af mitt arbete skulle vara nere i staden kl. precis 11 hvarje dag. Jag bodde då långt ute på Östermalm och steg förtroendefullt upp i spårvagnen vid Narvavägen kl. precis half elfva, hafvande väl beräknat tiden för att kunna vara på min plats, när kl. slog elfva.

Men det »slog slint om slänta».

Vi hade nämligen inte hunnit många steg, förrän spårvagnen, liksom drifven af en osynlig impuls, stannade. Jag,

som stod på bakre plattformen och icke kunde fatta, hvarför vi stodo stilla, sporde omsider konduktören efter orsaken därtill.

— Jo, svarade han — det kommer ett par fruntimmer där borta.

Och mycket riktigt. A det hvita snöfältet åt Karlavägen till syntes ett par mörka punkter, som blefvo allt tydligare till sina konturer, i det de flaxande närmade sig spårvagnen, å hvilken de slutligen pustande och stönande kraflade sig upp.

Liknande manövrer upprepades under hela vägen, och spårvagnen skred fram med snigelns långsamhet.

Alldeles - förtviflad öfver dessa sinkande intermezzon och finnande att klockan redan var betydligt mycket öfver 11 vändejag mig suckande till konduktören med en klagan öfver detta missförhållande.

— Ja, svarade han — si det är just olyckan det vid den här tiden, då fruntimren ska bort på 11-kaffe.

Nu först rätt »förstod jag chaisen». Men jag kunde icke underlåta att reflektera öfver det oriktiga i det förhållandet, att den, som har brådtom och på bestämd tid måste vara på sin arbetsplats eller annars har viktiga affärer att ombesörja, skall bli hindrad af en mängd kaffesystrar, hvilka ha det högst olämpliga privilegiet att när och hvar som hälst få hindra spårvagnen i dess lopp. Denna omständighet står i fullkomlig opposition till den gamla sats som säger: »Business before pleasure».

Till andra förargligheter höra de tillfällen, då »spårvagnen är full». Detta händer i synnerhet vid dåligtväglag eller ruskigt väder, då hvar och en är rädd såväl om sitt eget skinn som om stöflarnas och därför snarare än annars offrar sin 10-öring för att slippa gå.

Vid dylika tillfällen har det händt mig att till och med två vagnar gått »värdshus förbi», så att jag till harm och obehag för både mig själf och andra blifvit lämnad på den öfverblifna kartan.

En af mina bekanta kom en gång — blott därför att »spårvagnen var full» — för sent till tåget och gick därigenom, på grund af omständigheter, hvilka här skulle bli för vidlyftiga att förklara, miste om en större summa penningar. »Små orsaker, stora verkningar.»

I utlandets storstäder kunna slika fataliteter aldrig passera af det enkla skäl, att de elektriska spårvagnstågen där ha flera sammankopplade vagnar, allraminst två, så att där beständigt finnes godt om rum. Och det kan väl tyckas som om det vore spårvägsbolagens skyldighet gent emot allmänheten att se till, det plats icke behöfde fattas för dem, som vilja åka i deras bås.

Införandet af elektriska spårvägar är en välgärning för både djur och människor, och vi vilja hoppas att hästspårvagnarnes dagar hädanefter äro lätt räknade.Några ord om våra banker oeh pengar.

Studie af AXEL KERFVE.

Redan från början af denna artikel — som ju ej bör saknas i ett arbete om en så pass penningomsättande stad som Stockholm — vilja vi påpeka, att den värde läsaren *ej däri skall söka en utförlig granskning af det stockholmska banklifvets så att säga intimiteter, ej heller en uttömmande värdemätare på detta bankcentrums lifaktighet såsom denna ter sig i början af det nya seklet.

Vi ha endast velat att helt generellt kasta en blick på våra Stockholm sbankers och bankfilialers tillvaro i det allmännas tjänst såsom måttstock för hufvudstadssamhällets ekonomiska lif, utan att därför skåda detta i sömmarne med någon nyfikenhetens kritik.

Att det finns godt om bankaffärer i Stockholm, ligger i sakens natur. Endast en blick uti Stockholms Adresskalender kan gifva oss en adekvat upplysning om antalet, och samma finna vi äfven genom studiet af exempelvis fackregistraturen i våra två eller rättare tre telefoninstitutioners, Riks, Allmänna och Bellbolagens kataloger. Tagna i alfabetisk ordning finna vi då bland de större enskilda bankföretagen: Aktiebolagen Nordiska kreditbanken, Sundsvalls Handelsbank och Tjänstemannabanken.Vidare ha vi bland enskilda företag, som ej föra prefixet aktiebolag framför namnet, Allmänna Hypotekskassan, Allmänna Hy-potekskassan för Sveriges städer,

Arbetareringens Bank, Bankaktiebolaget Stockholm—Öfre Norrland, Christianstads Enskilda Bank,. Göteborgs Enskilda Bank, Handelsbanken. Hernösands Enskilda Bank, Industri-Kredit-Aktiebolaget, Mälareprovinsernas Enskilda Bank, Mälarepr ovins ernas Hypoteksförening, Skandinaviska-Kredit-Aktiebolaget, Skånes Enskilda Bank, Stockholms Enskilda Bank, Stockholms Intecknings garantiaktiebolag, Sundsvalls Enskilda Bank,. Sydsvenska Kreditaktiebolaget samt Södermanlands Enskilda Bank. Komma härtill en hel del s. k. sparbanksinrättningar, »kassor», för att icke glömma den bankverksamhet, som mest anlitas af »småfolket», d. v. s. mindre eller icke alls bemedladt folk, nämligen många »Pantbanker» — af hvilka några äfven idka lånerörelse med »storpapper» — så finner man, att Mälaredrottningen nog har ett rätt så vackert antal af institutioner »för-skottering» och »förvaltning» af den mäktiga kraft, som mer allmänt kallas »guld», om hon ock hos oss mest framträder i form af »papper».

Alla dessa mer eller mindre betydande institutioner sortera dock på sätt och vis under stadens — och landets — primus inter pares bland banker, nämligen Sveriges Riksbank. Och det är därför ej mer än som sig bör, att vi först och främst ägna denne härskare nagra ord.

* *

Med namnet Sveriges Riksbank — alias Riksbanken, tidigare Riksens Ständers Bank — är namnet Hans Palmstruch på det intimaste förenadt, alldenstund det var bäraren af detta namn, hvilken blef Riksbankens skapare och med detta äfven nydanaren af Sveriges bankväsen. — Liksom mycket annat ha våra »initiativens män» sett dagen i annat land än moder Sveas. Och så var äfven förhållandet med Palmstruch, som föddes i Riga 1611 — alltså dock under dåvarande svenskt välde — men son a£ en från Holland härstammande handlande vid namn Witt-lånebanksrörelse» i Stockholm — sedermera äfven i Göteborg. — Följande år uti juli öppnade han med stöd af sitt privilegium den bank, som blef nuvarande Riksbankens uppkomst. Denna bank, som kallades Palmstruchska Banken, drefs hufvudsakligast med andra penningar än grundarens egna och stod så till vida under regeringens kontroll, att rikskammarrådet baron G. Bonde* blef utsedd till dess öfverinspektör. Dess första utlåningsränta var 6 proc. för större, 8,5 proc. för mindre lån.

macher. Öfverflyttad till ett större verksamhetsfält, nämligen Stockholm, började den unge holländarens lifliga affärsblod att göra sig gällande vid startandet af åtskilliga, den tidens Stockholm delvis alldeles nya företag, alla utgående på penningetrans-aktioner ... I okt. 1656 fick Palmstruch — år 1651 adlad med detta namn — tillstånd att under trettio år idka »växel- och

Sveriges Riksbank.Affären tycktes lofva godt för framtiden; men så kom grundläggaren på den idén att år 1661 utsläppa ett slags depositionsbevis, s. k. »kredit sedlar» — de facto Sveriges första pappers-mynt. — Och detta gjorde han snart i sådan mängd, att banken ej mäktade inlösa dem alla.

Krisen kom i sept. 1668.

Palmstruchska banken inställde sina betalningar, och grundaren fick sota därför med dom på landsflykt samt förlust af adels-skap äfvensom att mista lifvet, om han ej mäktade att ersätta bristen. Som man ser en långt strängare lagskipning än den, hvilken existerar för liknande fall i våra dagar.

Palmstruchska banken blef emellertid det senapskorn, som skulle gifva talrika frukter.

Samma år redan, som den banken gjorde kullerbytta, grundades på dess spillror Biksens Ständers Bank, så att säga framtvingad af allmänna opinionen.

Samhället hade nämligen hastigt nog lärt sig inse, att en bankinstitution — rätt administrerad — måste vara till stort gagn för affärslifvet i dess helhet. Och med sagda år börjar •egentligen svenska Riksbankens historia.

Att följa dess öden i mer ingående granskning, skulle här föra oss för långt.

Vi måste här nöja oss med några kortfattade utkast och vilja då a priori nämna, att denna bank — samt finska

stats-banken — äro de enda bland dylika inrättningar i världen, som styras af folket själf t genom dess representation, här Riksdagen.

Men i begynnelsen, då ståndsriksdagarne ännu funnos, var det blott adeln, presterna och borgarne, som sysselsatte sig med affären i fråga, under det att bondeståndet höll sig undan på grund af någon kanske icke så alldeles obefogad misstro mot institutionens soliditet.

Denna misstro försvann visserligen snart nog. Men såsom uttalad, blef den orsak till, att »bönderna» ej fingo ett ord med i »riksbankslaget» förr än år 1800! Efter representationsförändringen i juni 1866 finns det ju officiellt inga »bönder». Men nog är det visst, att landtmannaklassen ej är den, som har minst att säga i våra dagars Riksbank, hvars öfverstyrelse består afsju af Riksdagen utsedda ombud, s. k. bankofullmäktige, hvarjämte äfven finnas af Riksdagen tillsatta styrelser för läns-kontoren.

Nuvarande fullmäktige i Riksbanken äro:

Af K. M:t förordnad ordförande, f. statsrådet P. J. von Ehren-heim, och fullmäktigen, bankdirektören frih. C. J. Langenskiöld såsom förste deputerad samt lektorn R. Törnebladh såsom andre deputerad. Som vikarierande deputerad står bankiren C. A. Weber. Vidare märkas lektorn S. G. von Friesen, hemmansägaren O. Jonsson i Hof samt fabrikören R. Almström.

Desse sju män är det, som nu — jämte Riksdagen — styra Sveriges Riksbanks öden, alla krafter, hvilka hvar och en på sin plats kunna kallas för hors concours prima.

Under dessa ledande män fungera närmast såsom Riksbankens förnämste tjänstemän fem bankokommissarier och en bankosekreterare, af hvilka fyra tjänstgöra vid bankkontoret och en vid sedelkontoret.

Bankofullmäktige väljas årligen af 48 elektorer, 24 från första och 24 från andra kammaren. Vid detta val utses först ordförande, sedan de sex ledamöterna. Fullmäktige utse själfva inom sig vice ordförande. Två af fullmäktige äro s. k. deputerade, som hafva till uppgift, att, efter dem emellan skedd fördelning af göromålen, framlägga ärendena inför fullmäktige, äfvensom att tillse, att fattade beslut äfven bli verkställda. Dessa deputerade hafva äfven till uppgift att köpa samt sälja utländska växlar och att öfvervaka göromålen inom Riksbanken liksom vid Riksbankens pappersbruk — Tumba — och vid dess sedeltryckeri, numera inrymdt inom själfva banken.

Öfver denna mäktiga myndighet finns det dock ännu en annan — när finns väl icke det? — hvilken i sammanhang med det sagda bör omnämnas. Och denna makt är Bankoutskottetr som är ett af riksdagens ständiga utskott, bestående af sexton ledamöter, med åtta från hvardera kammaren.

Bankoutskottet har till uppgift att granska Riksbankens styrelse och tillstånd samt att gifva föreskrifter om, hur banken skall förvaltas, i den grad som riksdagen därtill gifvit utskottet makt och myndighet. Ändringar i riksbanksreglementet, bestäm-mandet öfver bankvinstens användning m. m. dylikt kommer sålunda under bankoutskottets behandling.

Under ståndsriksdagarna efter 1810 års riksdagsordning var denna viktiga faktor representerad af icke mindre än trettiosex ledamöter, eller med nio ur hvardera ståndet, hvadan man nu anser sig vara betjänad af en långt mindre personal för dessa ärenden.

Som af ofvanstående synes, är det en storartad apparat, hvilken nu leder den svenska Riksbanken. Och då hafva vi likväl icke medräknat den mängd af under sagda styrelser sorterande tjänstemän och betjänte, hvilken behöfves att drifva denna landets förnämsta penningerörelse såsom sig bör och med den energi, hvilken ett dylikt guldets ämbetsverk måste utveckla. Men så är också dess verksamhet nu ofantligt mera omfattande än den ursprungligen afsedda, då den blott var en vanlig giro-och cirkulationsrörelse utan sedelutgifningsrätt.

Hvad särskildt beträffar giroräkningen i våra dagar, torde sådan knappt förekomma i någon mer svensk bank än just i Riksbanken, där namnet betecknar en hufvudsakligen af de olika statsförvaltningarne samt de i clearingen — d. v. s. likvidation eller afräkning — deltagande enskilda bankerna anlitad räkning, som dock står öppen för

hvem som helst.

Härvid lämnas likväl ingen ränta å de insatta kapitalen, som äro disponibla vid anfordran.

Clearing är, närmare preciseradt, en anordning för utjämnande af de i densamma deltagande bankinstitutionernas ömsesidiga fordringar och skulder. Systemet leder sitt ursprung från det stora penningelandet England, där det »uppfanns» år 1775 och genast började praktiseras af de i London City bosatta bankirerna, som gemensamt hyrde en mindre lokal vid Lombard Street, dit de dagligen sände sina biträden för att verkställa utbyte af de banksedlar, växlar och anvisningar — s. k. checks — hvilka inkommit till bankiren och skulle inlösas af någon bland de öfriga i föreningen deltagande samt sålunda till ömsesidig förmån kvitta fordringar och skulder.

Denna förening, som var af alldeles enskild natur, blef grunden till Londons nuvarande mäktiga Clearing-house, hvilketspelar en viktig roll i snart sagdt hela världens affärslif. Omsättningen belöper sig också dagligen till minst 6 ä 7 millioner pund sterling!

I Sverige ombestyres clearingen nu af Riksbanken sedan den 15 december 1899, och är således att räkna till någonting relativt nytt för landets främsta bank. I föreningen deltaga f. n. 11 stockholmsbanker direkt och genom dessa 44 andra bankinstitutioner genom ombud.

Hedern af att här i landet hafva satt fart i denna rörelse tillkommer Skandinaviska Kreditaktiebolaget, som till stor fromma för banklifvet 1896 startade med landets första clearingsaffär.

* #

Redan med ingången af 1700-talet började Riksens Ständers Bank att kringgå sedelförbudet, hvilket framkallats af förutnämnda bankrutt, som störtade Palmstruch. Detta skedde med de s. k. »transportsedlarna», ett slags fingerade depositionsbevis.

Härmed var man inne på den väg, som under Hattarnes makttid kom banken att utvidga denna sedelutgifning i långt vidsträcktare grad, än den internationella fördelningen af guld och silfver kunde tåla vid, allt, som man trodde, till förmån för landets industriella lif, särskildt jordbruket.

Det dröjde naturligt nog icke länge, förrän banken stod inför en ny katastrof.

Metallmyntet rann ut från landet. En onaturlig prisstegring uppstod. Och år 1745 kunde banken icke inlösa sina sedlar! . . .

Agiot — d. v. s. prisskillnaden mellan sedlar och mynt — blef snart outhärdligt, när banken, fortfarande under Hattarne, lät utgifva massor af nämnda »transportsedlar». Följderna visade sig särskildt i kursen på utländska växlar.

Slutligen steg agiot så högt, att en Riksdaler specie blef i värde med 72 mark kopparmyntsedlar, i stället för att den enl. lag hade blott ett värde af 36 dylika mark.

Man hade således redan hunnit upp till en differens på 100 proc.!. ..För att i någon mån ordna »kursen» genomförde man 1776 den s. k. »realisationen».

Denna resulterade i att sedlarne skulle inlösas med deras halfva nominella värde, hvarigenom den kritiska ställningen i någon grad förbättrades.

Ej långt efter detta funno vederbörande på att utgifva de s. k. »riksgäldssedlarne», ett oinlösligt pappersmynt.

Detta ledde snart till en ny »realisation» — hufvudsakligast framkallad af kriget med Ryssland 1808 — 1809.

Först 1834 genomfördes den tredje »realisationen». Genom denna fixerades värdet på en specieriksdaler till 2 2/s Riksdaler banko i sedlar. Härigenom sjönk »papperet med cirka 166,7 proc, från att förut hafva haft samma värde som specieriksdalern.

Realisationen af år 1834 hade dock det goda med sig, att man efter hand kunnat komma till en bättre sakernas ordning för vårt penningeväsen.

* *

*

Den vid Riksbanken nu ledande principen rörande dess sedelutgifning grundar sig på en kombinering af det s. k. »kon-tingeringssystemet» och »kvotdelssystemet».

Med det förra menas en fixerad och fast begränsning af den metalliskt obetäckta utelöpande sedelstocken; det senare innebär en fordran på viss proportion mellan sedelstock och ädel metall.

Till Riksbankens metalliska kassa skall räknas allt banken tillhörigt, inom landet varande svenskt och utländskt guldmynt äfvensom dess omyntade guld — men ej dess silfvermynt. — Det omyntade guldet förefinnes i »plantsar». Hvarje kilogram guld af en sådan plants är värd 2,400 kronor.

Riksbankens uppgift är omfattande och utgör en norm för alla andra svenska bankers arbete, åtminstone i hufvuddragen.

Först och främst skall Riksbanken se till, att inländska och utländska myntet hålles vid dess rätta valör. Därjämte skall Riksbanken idka verksamhet som depositionsanstalt och lånebank. Resultatet af denna affär skall bli staten till vinst. Såsom enstatens inrättning skall Riksbanken också hafva det allmännas bästa till mål.

Från och med den 1 jan. 1904 är det endast Riksbanken, som äger rätt att utgifva sedlar.

Efter denna tid slippa vi sålunda se något af alla de brokiga »papper», som de många enskilda bankerna ännu föra i marknaden, efter det att dessa »enskildas» femmor redan en god tid varit osynliga. Åtminstone hafva de »enskildas» papper från den dagen ej något värde som gångbart mynt.

Enligt lagen af den 12 maj 1897 skulle denna de enskilda bankernas sedelutgifningsrätt hafva upphört redan med utgången af år 1898. Men genom senare bestämmelser blef som sagdt tiden utsträckt med ytterligare fem år.

* *

*

På tal om sedlar, kan anföras som en egenhet med de svenska — Riksbankens såväl som enskilda bankinrättningars sedlar — att intet folk i världen någonsin visat sådant förtroende till dylika papper som just svenskarne. Detta har till och med gått så långt, att man hellre tagit »papper» än guld.

Kanske har dettä mycket en orsak i guldmyntens små dimensioner och relativt höga värden — 5, 10 och 20 kronor. — Men å andra sidan har man icke heller visat benägenhet att i onödan utbyta de bekväma sedlarne mot det ganska skrymmande silfret, utan att närmare reflektera öfver, om en silfverkrona eller något annat af våra silfvermynt verkligen innehåller sitt nominella värde. Silfverpriset är nämligen högst fluktuerande. Från det gamla förhållandet, att 1 kg. guld skulle vara i värde med

15 kg. silfver — enligt den s. k. »Latinska myntunionem — har silfrets värde kontinuerligt sjunkit sedan 1870-talet — så att 1 kg. guld nu är värd ända till 34 kg. silfver! . . . År 1871 betalades 1 kg. silfver med 159 kronor. Men år 1899 kostade samma vikt silfver endast 72 kr., alltså en minskning med icke mindre än 87. kronor! —

En och hvar kan häraf lätt räkna ut, hvad en krona i silfver således nu egentligen är värd.

Boken om Stockholm. 93Som jämförelse kunna vi tillägga, att 1 kg. guld har ett värde af icke mindre än 2,480 svenska kronor . . .

Svenskarnes benägenhet att handla med sedlar bör bl. a. — utom det vackra förtroende, som härigenom gifvits åt resp. svenska banker, ocli som dessa äfven nära nog utan undantag icke svikit — hafva haft det goda med sig, att det som värdemätare fixerade guldet — enl. lagen af d. 30 maj 1873 — ej behöft vara utsatt för någon vidare slitning, något, som återigen bör spela en betydande roll i våra bankinrättningars — särskildt Riksbankens ekonomi.

Nypräglade svenska guldmynt innehålla, 5-kronor: 2,0l6i29r 10-kronor: 4,032258 och 20-kronor: 8,064516

gram, allt fint guld. Totalvikten af dessa mynt är resp. 2,24015, 4,48030 och 8,96060 gram. — Myntbegreppet en krona motsvaras i våra dagar af värdet 0,4032258 gram fint guld, således af en kvantitet, som man verkligen skulle kunna behöfva förstoringsglas enbart blott till att upptäcka! Guldmyntets legering har därför blifvit fastställd till 900 tusendelar guld och 100 tusendelar koppar.

Men som sagdt, ändå har man just icke visat sig nöjd med guldmynten utan hellre hållit sig till sedlarne, ja äfven när dessa — såsom ofta händer — förekomma i bitar, hopsatta med knappnål!

* Guld är lagligt betalningsmedel man och man emellan till huru stort belopp som helst. Men så är icke förhållandet med silfver och koppar i de s. k. skiljemynten — med undantag för affärer med statens kassor. Enligt lag, är ingen annan skyldig* att mottaga högre belopp än 20 kr. i två- och enkronor, 5 kr. i mindre silfvermynt, samt endast 1 kr. i koppar- eller rättare bronsmynt. . .

När slutligen 20-kronan och 10-kronan genom nötning förlorat mer än 2 proc. af ursprunglig vikt, upphöra dessa att vara lagligt betalningsmedel äfven i förhållande till statens kassor. »Guldfemman» gäller i »staten» ända tills att den är så sliten*att dess prägel ej med visshet kan skönjas och bestämmas. I andra fall gäller femkronan ej längre lagligt, när den förlorat mer än 0,6 proc. af sin vikt. De två större guldmynten behöfva icke mottagas som likvid, när de förlorat mer än 0,2 proc.

Af senast anförda bestämmelser — hvilka naturligtvis i den allmänna handeln och vandeln ej så kategoriskt följas som lag kraftgifva — kan man dock sluta till, att guldmynten måste blifva ett rätt sällsynt likvidationsmedel man och man emellan.

Silfvermynt och sedlar bli mest synliga — för att nu icke nämna våra s. k. kopparmynt. Skiljemyntens metallvärde understiger dock deras präglingsvärde på grund af att man därigenom velat undvika för stora och tunga sådana mynt såsom t. ex. gamla tiders väldiga mynttecken, hvilka nödvändiggjorde, att man många gånger måste bruka häst och vagn för att frakta en jämförelsevis liten summa. Som sagdt, behöfva dessa ej heller mottagas i större belopp än som ofvan nämnts och efter lag är stadgadt, såvida det ej gäller betalning till statens kassor.

Denna lag torde emellertid vara mindre allmänt bekant, ej ens af vederbörande, och detta har gifvit upphof till många kuriösa betalningshistorier, som aldrig lpinnat hafva verkligheten för sig, om man vetat, hur mycket koppar man t. ex. behöft mottaga som likvid.

Den barske postmästaren däremot var näppeligen i sin rätt, när han ej ville mottaga likvid i ettöringar för ett, som det berättas, rätt stort köp af frimärken. Och den handlande, som därför ville näpsa honom, hade alltså ej behöft besvära sig med att härför tvinga sin vilja igenom på så sätt, att han lät sin dräng stå i posten en hel dag för att af denne med lagförhållandena tydligen obekante posttjänsteman tillhandla sig frimärken på så vis, att han köpte dessa ett och ett! . . . Här var det nämligen affär med ett statens verk . . . Hela historien torde för öfrigt höra till fantasiens värld.

Utom ofvan nämnda ^&£-skäl finnes det äfven en annan orsak, som spelat in med en afsevärd faktor för att skiljemynten — speciellt af silfver — ej innehålla sitt präglingsvärde. Man har nämligen därmed velat undvika en nedsmältning för metallens tillgodogörande, hvilket i gamla tider verkligen ägderum till ökade utgifter för staten, som under sådana förhållanden lick kosta på ny myntning.

* *

allmänheten mottaga guld till utmyntning — hvilket af lätt begripliga skäl nog så sällan förekommer. — »Myntet» har äfven att prägla medaljer och jettoner samt att mot guldmynt eller sedlar utväxla skiljemynt.

Denna institution har långt äldre anor än Riksbanken, nämligen från nydanaren Gustaf I, som uppdrog »myntningen» åt en särskild myntmästare, hvilken stod under dåvarande Räkne-kammarens uppsikt. — Före denna tid bestreds myntningen af enskilde. —

På tal om mynt, kan det ju höra hit, att nämna några ord om det i dagligt tal kallade »Myntet», officielt Kungl.

Myntverket« Detta sorterar nu under Kungl. Finansdepartementet och har till uppgift att tillverka allt rikets mynt samt att äfven från

Kongl. Myntverket.Efter 1876 kom Myntverket att lyda under Finansdepartementet. Dess chef kallas myntdirektör och utnämnes af K. M:t. En annan betydande faktor vid »Myntet» är den s. k. kontrolldirektören, hvilken i det närmaste har samma åligganden som forna dagars s. k. »myntproberare», vidare finns myntgravör.

Som bekant är »Myntet» nu beläget på Kungsholmen — Handtverkaregatan 5 — där det fick lokaler redan år 1849.

Det äldsta »Myntet» säges hafva legat på dåvarande Myntholmen, sedermera kallad Kyrkholmen, nu en del af våra dagars oegentligt benämnda Blasieholme, som ju icke alls är någon Jioln\e.

Där fick Myntet emellertid ingen varaktig stad.

Redan på 1600-talet flyttades verket till Gråmunkeholmen — nu Riddareholmen — och kort därpå till Helgeandsholmen, från hvilken plats det åter måste vika för Karl XI:s sedan mycket omtalade s. k. »hofstall». Detta var år 1673.

Från Helgeandsholmen bar det af till »Salvinska huset» — som nu inrymmer kansliet och kallas Kanslihuset. — Ändtligen kom Myntet 1849 till Kungsholmen.

För att befordra spridningen af silfvermynt, äger en hvar, att mot insändande af guldmynt eller sedlar, rekvirera sådant mynt från Myntverket till ett värde af minst fem hundra kronor, då det fraktfritt levereras till angifven postanstalt inom riket. Mindre utbyten till skiljemynt ombesörjas af Riksbankskontorens växelafdelningar.

* *

Som vi ofvan sagt, hafva »sedlarne» i vårt land vunnit stort förtroende och blifvit oss ett kärt likvidationsmedel, naturligtvis mest på grund af deras lätthandterlighet. Vi ha också en viss plikt att såsom afslutning på denna visserligen redan rätt långa studie ägna sedlarna ytterligare några ord, hvarvid vi skynda att genast upprepa det kända faktum, att just sedelutgifningsrät-ten är en fråga, som mycket upprört sinnena inom vår under senare tider utvecklade bankvärld.Ämnet om rätten till sedelntgifning är mycket omfattande t och skulle föra oss långt vid en ingående granskning. Hufvud-frågan blir emellertid den: Bör sedélutgifningen monopoliseras eller icke?

På denna fråga hafva vi nu fått våra lagstiftande myndigheters svar sålunda, att efter den 1 jan. 1904 är i Sverige endast Riksbanken berättigad att utgifva banksedlar.

Detta skall ske till ett belopp af 140 millioner kronor, med skyldighet för banken att hafva metallisk kassa för minst 40 millioner. Erfarenheten har nämligen visat, att alla de utgifna sedlarna aldrig på en gång återkomma till inlösen, livadan full metallisk betäckning skulle vara ett onödigt öfverflöd af guldlagring.

För att betäcka resten, är emellertid nu så bestämdt, att banken skall ligga inne med växlar, statspapper och obligationer, som noteras å utländsk börs.

Banken är likväl förbehållet att utgifva sedlar utöfver nämnda belopp mot det, att hälften af denna sedelmängds värde betäckes af metallisk kassa.

I mån af Riksbankens tillgång på rent guld, kommer vår penningmarknad således att efter nämnda tid förses med den sedelstock, som kan aktas nödig. Och det finnes ju inga berättigade anledningar att tro, det vi hädanefter mer än hittills skola sakna dessa kära »papper», hvilka ju göra plånboken till samhällets utan motsägelse mest värderade och mest genombläddrade bok, ehuru den, som »bilderbok» betraktad, efter ingången af 1904 kan anses bli något enformig med sina då om hvarandra syskonlikt påminnande femmor, tior, femtilappar, hundralappar och »långschalar». . .

En värderik tröst i denna enformighet blir det ju alltid, att dessa »papper» bli »fina»... såsom detta ord här med rätta bör förstås. Erfarenheten har nämligen visat, att »enskildas papper» ej alltid hållit, hvad de lofvat, ja, till och med, att de en olycklig dag icke haft något värde alls!. . .

Upprepande af en dylik — dess bättre hos oss snart sagdt enastående katastrof — har möjligen legat som hufvudgrund till, att våra sedelböcker för framtiden komma att bli mindreillustrativa. Man bör i alla fall hafva skäl hoppas, att händelserna med de svenska »riksgäldssedlarne» — hvilka gingo ned till nollvärde i »depreciation» som det kallas — ej skall upprepas och att sålunda 1830-talets ödesdigra affärsförvecklingar komma att höra till mycket annat af gammal bortvädrad osundhet.

Kan man fasthålla detta löftesrika hopp, då har man också skäl att lyckönska en ny tingens ordning. Till dess är det nog bra som det är».

Att våra »enskilda» ännu komma att stå sig godt som fram-tidsaffarer — trots att sedelutgifningsrätten snart blir dem förmenad och naturligtvis till ej ringa skada — tro vi oss kunna förutspå, att döma af deras nuvarande vackra kultur.

Vi kunna ju på sätt och vis häri äfven finna en gradmätare uti de privata bankpalats, som under de senare åren riktat Mälaredrottningen med kanske dess vackraste byggningar, hvarpå »Boken om Stockholm» lämnar flere vackra prof i den på sid. 266 börjande artikeln om »Stockholmsarkitekturen», hvartill vi för bildernas skull hänvisa. Flera dylika magnifika bankhus hafva, sedan den artikeln skrefs, tillkommit, och ytterligare flera äro under uppförande samt på förslag, hvilket väl får tydas som att kassaskåp och kassahvalf ha guld och sedlar i långa banor . . ännu!

& #

Sedan ofvanstående blifvit satt, har uppgift inkommit, rörande Riksbankens vinst för år 1901, hvilken vi härmed delgifva såsom belysning. I rundt tal har denna vinst för sagda år uppgått till 3,018,759 kr., och af denna summa har ej mindre än 2,716,200 kr. anslagits till statsverkets behof. Resten har öfver-förts till bankens reservfond — med 302,106 kr. samt till medel, som äro reserverade till bankens framtida förfogande.Z

Vår ”kungliga opera”.

Af CHEVALIER.

Den tid kan sägas vara förbi, då operan eller stora teatern, under hvilka benämningar många generationer af hufvudstadens invånare talade om det af Gustaf III åt de fosterländska sånggudinnorna invigda Thaliatemplet vid Gustaf II Adolfs torg, utgjorde brännpunkten för stockholmarnes och de många gästernas från landsorterna längtan och intressen i nöjes-väg. Vare sig nu detta beror på, att man ej hunnit vänja sig vid de nya formerna för operans både yttre och inre gestaltning, eller därpå att det finns så många andra teatrar, som täfla om allmänhetens uppmärksamhet, så är det likväl ett faktum. Det nya byggnadskomplex ä la cigarrlåda, som vederbörande med mer praktisk än konstnärlig smak och blick låtit efterträda Gustaf III:s skapelse, förmår ej fängsla intresset i lika grad som denna. Man tycker, att självfva palatset är fult och att prestationerna i dess inre äro tråkiga, och man är orättvis och glömmer, att den nya salongen är rymligare och vida bekvämare än den gamla, på hvars rader det var måttligt angenämt att hafva sin plats och i hvars korridorer det stundom var till och med lifsfarligt att söka taga sig fram.Men sådan är världen och vårt eget kött. Otacksamt be-döma vi de flesta af nutidens förändringar och förbättringar* äfven om dessa äro förenade med obligationslotterier, och först det släkte, som ej har några minnen att uppställa till jämförelser, hvilket i detta fall vill säga den generation, som ej är äldre än 1890-talet och dess efterföljare, torde komma att göra rättvisa åt den Kongl. teater, hvilken nu som bäst under kammar-

Kungliga operan.

herre Burens ledning genomgår sitt första utvecklingsskede i den nya ramen.

Att en ombyggnad af Gustaf III:s operahus, hvilket som bekant uppfördes på en del af den tomt, som fordom tillhörde det De la Gardieska palatset »Makalös», var nödvändig, lär väl ingen kunna bestrida. Med de många teatereldsvådorna under 1800-talet som varnande exempel, måste man vara betänkt på att förekomma de utan

tvifvel högst svåra olyckor, som skulle inträffa, om brand yppade sig i vårt gamla operahus med dess trånga korridorer, smala trappor och i öfrigt otjänliga lokaler. En mer Boken om Stockholm. 94•eller mindre genomgripande förändring af det gamla huset var säkerligen ej tillräcklig, och det var nog en välbetänkt åtgärd att gå till grunden med nydaningen och att fullständigt ersätta det gamla med nytt. Man får dock antaga, att det var med svidande hjärta, som de härvid bestämmande beslöto sig för att låta äfven den gamla stilfulla och minnesrika salongen invigas åt förgängelsen, men det var utan tvifvel omöjligt att kring den som stomme uppföra de många rymliga och olikartade tillbyggnader, som kräfdes såväl af hänsyn till den modärna teaterteknikens fordringar som för allmänhetens säkerhet och trefnad o. s. v. Att det också var nödvändigt att rasera fasaden åt Gustaf Adolfs torg eller att ej åter uppföra densamma i dess forna skick, tillåta vi oss betvifla. Men vid det nutida Stockholms arkitektoniska gestaltning är pieteten för det gamla ungefär lika maktlös eller obefintlig som känslan för harmoni är frånvarande, och sålunda blef Arffurstens palats, som »Sophia Albertina sedifi-•cavit», utan sin gamla stilfulla vis ä vis, och hvad man än kan säga till försvar för det nya operahusets hufvudfasad, med dess onekligen många vackra detaljer, så är det väl dock obestridligt, -att dess föregångare var vida mer i stil med läget, platsen och omgifningarna.

Emellertid skola vi för vår del, innan vi ägna den nya operan den uppmärksamhet, densamma naturligtvis i alla fall både ur arkitektonisk och konstutöfvande synpunkt förtjänar, uppehålla oss en stund vid dess företrädare. Ty hur olika den nya teatern än är med den gamla, så är dock den nyas verksamhet en fortsättning af den gamlas, och i själfva verket torde det vara traditionerna från den gamla, som, nu alldeles oafsedt det •ekonomiska ordnandet af operaangelägenheterna, möjliggjort den nyas tillkomst och verksamhet.

Vår kungliga opera har som bekant vackra, öfver hundraåriga anor, och den har, i olikhet med ett annat af Gustaf III:s verk, nämligen Svenska akademien, kunnat glädja sig åt bestå-onde och nästan oförändrad popularitet. Mellan »Thetis och Pélée» — den första operaföreställningen den 18 januari 1773 — och våra dagars »Rhenguld» och Valdemarsskatt», mellan Betty Olins ocli Karl Stenborgs och Caroline Östbergs och Arvid Öd-Stora trappuppgången.mans uppträdanden ligger visserligen en synnerligen växlande och rikhaltig repertoar, som gifvit anledning till mycket olika omdömen om vederbörande operachefers och personals utförande af sina värf ; men operan har alltid varit föremål för stockhol-marnes lifliga intresse, och just när kritiken varit skarpast, har det måhända bäst visat sig hvilket Stockholms verkliga skötebarn operan varit. Våra far- och morföräldrars föräldrar njöta

Artisternas foyér.

af »Acis och Galathea» och »Örpheus och Eurydice», deras barn af »Korsfararne» och »Ferdinand Cortez», deras barnbarn af »Hugenotterna» och »Robert» o. s. v., medan åtskilliga generationer i följd fröjdat sig åt »Figaro» och »Barberaren», och »Värmländigarne» och många andra s. k. stående repertoarstycken och det i alla tider var ovisst, hvilka som haft mest roligt och den mesta behållningen — parketternas och logernas öfver-klassfolk, eller fjärde och femte radernas publik. De snart ettliundratrettio åren sedan operaverksamhetens början hafva kanske visat, att »svenska folkets snille och skicklighet», som en granskare fordom skref om »Thetis och Pelées» uppförande, »i vittra öfningar kunna uppnå den höjd, som gjort andra nationer så mycket firade», och under decenniernas lopp hafva nära ett trettiotal mer eller mindre snillrika män pröfvat sin lycka som högste ledare och förste direktörer. Mellan friherre Gustaf Johan Ehrensvärd, den förste af dessa höga teaterchefer, och kammarherre Axel Burén, den nu fungerande, träffa vi namnen på åtskilliga herrar, som äfven i andra värf inristat sina namn i vår politiska eller kulturella historia, såsom Gustaf Mauritz Armfelt, August Fredrik Skjöl-debrand, Gustaf La-gerbjelke och Bernhard von Beskow.

Vi träffa kvicka och fint bildade män som friherrarne John Hugo och Hugo Adolf Hamilton, Knut Filip Bonde och Eugene von Stedingk och presidenten Per Wester-strand, och vi se hur till och med en medlem af konungahuset, nämligen själfve kung Oscar I som kronprins en gång för ett par veckor (i november 1818) öfvertog chefskapet för en anstalt, i hvars budget bidraget från konungens civillista spelade en ej oväsentlig roll.

Skulle vi sedan försöka framhålla hur äfven personalen växlat under dessa ett hundratrettio år, så möter oss, som

en hvar kan förstå, ett så oerhördt rikt material, att det knappast är möjligt redogöra ens för stjärnornas af första rangen uppgång och nedgång. Och som det näppeligen ligger inom ramen för vår uppgift att skildra den kungliga operans historia, kunna vi hänvisa intresserade till F. A. Dahlgrens »Anteckningar om Stock-

Salongen.holms teatrar»' och den mängd öfriga tryckta källorr som finnas, och inskränka, oss till några ströftåg på minnenas mark. Då vi emellertid ej förunnats att födas under det gustavianska tidehvarfvet, ja knappt under det därefter följande-halfseklet, måste vi för de-äldre skedena taga vår tillflykt till traditioner och hörsägner, och säkerligen är det många, som i likhet med oss känt och kanske-ännu känna gamla människor, hvilka, då operan kommer på tal, med hänförelse-berätta om Karsten och De-Broen, 0111 Sällström och Lars Hjortsberg, ty äfven det stora skådespelet hade-fordom som bekant sina uppvisningar på stora teaterns scen, och under' de* följande decennierna fick man där se och höra så-dana vår dramatiska scens-stormän som Nils Wilhelm Almlöf och Georg Dahlqvist och många till. Och underdecenniernas lopp liar naturligtvis också den ena lyriska stjärnan lyst och försvunnit. Gamla personer tala ännu med tårade ögon om Jenny Lind — här harKonungens foyér,ju den svenska operan ett minne, som ställer henne främst i världen — eller om Mathilda Ficker som Rosina, medan en något yngre generation tycker att allt hvad som nu b judes är skräp i jämförelse med Louise Michaeli i mångfaldiga roller eller med Oscar Arnoldsson som Alma vi va eller Fra Diavolo eller Anders Willman som Mefistofeles. De släkten, som däremot ej äga mer än ungefär ett par tiotal år att skåda tillbaka på, de tycka, att intet utmärktare, ja, hvad fruntimmerspubliken beträffar, »gudomligare» än Arvid Ödman någonsin kan tänkas.

Huruvida det gamla var bättre än det nuvarande, det vedervåga vi ej att yttra oss om; men en sak torde vara obestridlig, nämligen att publiken hade roligare och kanske mer behållning förr än nu. Om det nu är därför att den nya, guldsmyckade salongen verkar en större stelhet, en vidsträcktare benägenhet att uppträda comme-il-faut än den gamla, där man emellanåt kunde från »hyllan» förnimma många betecknande uttryck för de bredare stockholmslagrens glada humör, eller därför att vår eleganta parkettpublik har en annan prägel än t. ex. den under Karl XV:s dagar; visst är, att det lätt drar sig till en gäspning i mången gammal operaväns anlete, när han nu skådar t. ex. herr kam-marherrns baletter. Ja, äfven då vår operas lokaler öppnas för så af naturen uppsluppna fester som maskerader, får den knappt det friska och muntra lifvet på 1860-talet att åter lefva upp. Stock-holmarne hafva blifvit förståndigare, säger man, och däri ligger ju mycket godt; men fråga är om ej något af den gamla karne-valsglädjen skulle verka välgörande särskildt i den myckna guldprakt och den korrekta stelhet, som utmärker så många af lokalerna i vårt nya operahus, ja, till och med mellanaktslifvet i dess eleganta foyerer. Den, som lefver, får se; men mången tror, att man med större skäl skall säga »ille faciet» om den kungliga teaterdirektör, som är mer tillgifven Mozart än Wag-ner och som ej är rädd för att balettens damer hafva för litet på sig.Om Stockholms författare.

Af SIGURD P. SIGURDH.

Kan det gifvas någon vanskligare uppgift än att inom så trång ram, som åt efterföljande skildring blifvit beskärd, söka något så när tillräckligt uttömmande och åskådligt tala om Stockholms författare? Näppeligen. Eller är det icke, som hade man att på ett papper skrifva upp alla inom hufvudstadens hank och stör boende författare — möjligen äfven någon af de mera bemärkta utom Stockholm — och så efter bästa förmåga och samvete söka numrera dem i efter deras betydelse för vår litteratur rätt ordning? Skall man medtaga äfven de »mindre profeterna», dem, hvilkas namn lyst från det mer eller mindre originella omslaget af en snart — kanske allt för snart? — glömd debutbok, eller skall man låta dem än så länge dväljas i det obemärkta, äfven med fara att kanske för evigt ådraga sig blif-vande litterära märkesmäns svåra onåd? Skall man sätta de manliga författarne först eller gifva vika äfven härvidlag för svenskarnes häfdvunna artighet mot »det evigt kvinnliga» ? Skall man sätta akademikerna främst — och möjligen riskera en protest från de öfrigas sida, eller låta »de yttersta varda de främste» •och för alltid uppgifva hoppet om ett framtida större akademiskt pris? Skall man — — — ja skulle man skrifva ner alla be-

Boken om Stockholm. 95tänkligheter, som möta en vid nedskrifvandet häraf, finge man helt säkert endast kalla efterföljande ett »betänkande», ty då blef ve kapitlet »om Stockholms författare» aldrig skrifvet.

Tvänne gånger årligen komma de oftast redan långt förut i dagspressen aviserade nyheterna till synes på bokhandlandens-disk och i boklådornas skyltfönster. De draga till sig de besökandes blickar, efterfrågas och köpas då och då, omnämnas-mer eller mindre fördelaktigt och utförligt i tidningarnes recensioner, för att därpå försvinna och, möjligen med ett eller annat undantag, råka i glömska, ofta långt innan nästa bokflod kommer.

Om man slår upp de olika förläggarfirmornas bokkataloger* finner man, att hufvudstaden äger icke så få författare och författarinnor. Och hvar skulle väl dessa samlas om icke här, där impulser och motiv så rikt slå dem till mötes, där de kunna utarbeta sina ideer utan fara för att se dem krympa samman och

förintas? Och skulle någon gång ideer saknas--nåväl! så

rycka de upp sina tältpinnar och draga ut att söka de motivr som de för ögonblicket känna längtan efter, men hit återvända, de alltid.

Se på August Strindberg, »Röda rummets» och »Mäster 01ofs»r »Fadrens» och »Till Damaskus'» författare! Har han icke åter-vändt till sitt älskade Stockholm, det han lämnade en gång, då. luften här hemma blef honom för kvaf ? Kom han icke tillbaka, då han märkte, att han därute höll på att irras bort i mysticismens-dunkla irrgångar, och har han icke sedan härstädes skrifvit de flesta af sina historiska skådespel, af hvilka visserligen en del blifvit tadlade för brist på historisk trohet, men hvilka dock hafva förskaffat honom ett namn som vår störste, nu lefvande dramatiske författare. Visserligen har en stor del af den jäsande kraft, som utmärkte 80-talets Strindberg, hunnit lägga sig, men ännu slår han allmänheten med sina djärfva tankar och ännu fylkas täta skaror kring honom, vår litteraturs märkligaste nu lefvande man.

Längtade månne icke Verner von Heidenstam efter »Vallfart och vandringsår» som »Hans Alienus» i främmande land tillbaka till vår snöiga nord och skulle han hafva skrifvit »Karolinernas» saga med sådan förståelse, om han icke först dragitut till de trakter, där de kämpat och där minnet om deras hjälte-dater evigt lefver?

Bära icke Carl Snoilskys sonetter vittne om ett hjärtas längtan till ett städse älskadt fosterland och har han icke i glädjen öfver att åter få trampa dess mark, gifvit oss sina »Svenska bilder» — ett värdigt motstycke till FänrikStåls sägner?

Och slutligen ha icke motiven till Per Hallströms »Vilsna fåglar» och »Bianca Capello», till flera af Daniel Fallströms dikter och till Henning Bergers »Därute» runnit upp i främmande land, men tagit form och gestalt med tanken på Sverige och svenskt tungomål?

Öfver hvarje författare och författarinna ligger något säreget, individuelt, något som sätter sin prägel på och kan spåras i hvarje deras arbete. Och är det att undra öfver? Ser icke hvarje författare eller författarinna på lifvet och dess företeelser med en särskild blick, så, som ingen annan ser, men med en blick, med hvilken man kan lära sig att se och hvarigenom just därför andra och nya vidder öppnas en? Hur har icke Oscar Levertin lärt oss förstå och uppfatta »tjusarkonungen» Gustaf III:s tide-hvarf med dess knäbyxor, stångpiskor och högklackade skor, på samma gång han låtit oss genom sina dikter blicka in i ett fint kännande hjärtas rent af subtila själslif? Och för att skänka rättvisa åt en såsom kritiker mycket förkättrad man, sekreteraren i den såsom föråldrad — om med rätt eller orätt skall här vara osagdt — betecknade svenska akademien C. D. af Wirsén, har ej han skänkt oss dikter, hvilka tydligt bära skaldegnistans märke ?

Hvarje författare dröjer sig gärna kvar vid ett ämne, som han behandlar med större förkärlek än något annat. Om detta icke gäller så mycket om de méra bemärkte — undantag gifvas dock — gäller det i desto högre grad om de yngre, om dem, som fastän de redan hunnit skaffa sig ett namn, dock alltjämt sträfva till det hägrande målet, största möjliga ryktbarhet.

Så har Gustaf af Geijerstam, sedan lång tid tillbaka en af våra främste och mest — synnerligast af dampubliken — läste författare, med förkärlek utvalt hemmet och familjelifvet till före-mål för sina skildringar. Få kunna väl skildra det intima själs-lifvet mellan man och kvinna så som han och få veta att skildra barnens lif så innerligt, så förståelsefullt. För att nu nämna några af hans böcker behöfver man endast påminna om »Medusas hufvud», »Boken om lille bror» och »Kvinnomakt».

Och det är på samma sätt med flere af de yngre.

Så skildrar Hjalmar Söderberg med förkärlek stockholmslifvet, men icke ett fadt, intetsägande hufvudstadslif, utan ett verkligt sådant med nerv och blod uti. Låt vara, att han stundom ser på det något kallt, t. o. m. ironiskt såsom i sin senaste bok, »Martin Bircks ungdom», han skildrar det dock med öfverlägsen-het, på samma gång, som hans stil är mästerlig och i språkligt hänseende står mycket högt. Hit kunna äfven räknas de båda bröderna Tor och Karl Hedberg söner till vår litteraturs Nestor, Frans Hedberg, författare till ett större antal böcker och pjeser, af hvilka främst bör sättas hans »Bröllopet på Ulfåsa» ett historiskt skådespel af stort värde. Af fadren hafva sönerna möjligen fått i arf sin håg för dramatiska arbeten, hvilka alla rönt stort erkännande. Tor Hedberg är dessutom en betydande skald och författare af rang, hvarjämte han äfven såsom kritiker är mycket ansedd.

Tyvärr har Gustaf Frödings lyra allt för tidigt tystnat, men de visor som »Fridolin», den unge sympatiske skalden E. A. Karlfeldt låter oss höra, gifva ganska tydligt vid handen, att han helt säkert en gång rycker upp i främsta ledet och blifver vår litteratur i viss mån en ersättning, för hvad vi i den först-närnde förlorat.

Såsom kritiker verkar numera nästan uteslutande Georg Nordensvan, hvilkens »Figge», en ypperlig skildring af artistlif sent skall glömmas. Bland kritici, de väl mest fruktade af alla pennans män, bör äfven främst räknas Karl Warburg, Edv. Alkman, tillika känd såsom ypperlig öfversättare, P. Staaff‘ det i Dagens Nyheter så högt värderade märket P. S., samt Claes Lundin, hvilken därjämte är den förnämste kännaren af gamla tiders Stockholm, hvilket han äfven utförligt skildrat, medan däremot Birger Schöld-ström samlat minnen och anteckningar rörande en förfluten tidsmera bemärkta personligheter, med hvilka han under sitt långa lif till stor del trädt i nära och vänskaplig beröring.

Vid deras sida stå värdigt, ehuru mera såsom essayister, men på detta område ypperliga, Harald Wieselgren och —• fastän yngre — Hellen Lindgren.

För att öfvergå till de yngre, dem, af hvilka gifna löften antingen redan äro infriade eller vänta på att blifva det, har Fredrik Nycander med förkärlek slagit sig på att såväl på vers som prosa skildra vestkustlif, hvarjämte han är verksam som teaterförfattare och — en mycket mild sådan — kritiker. Walter Hiilphers skildrar, för öfrigt med framgång, Norrland och lifvet i dess skogs- och fjällbygder, ett område på hvilket den allt för tidigt bortgångne Pelle Molin var föregångsman, Gustaf Janson har med sin bok »Abrahams offer» väckt stort och berättigadt uppseende såsom en utmärkt skildrare af kriget och dess fasor. Algot Sandberg har skänkt oss »Småstadslif» och sagor från »Östersjöns pärla», Gottland, hvarjämte han utom en del romaner o. s. v. sökt i Svensk mark omplantera Uberbrettl-visor. Harald Jacobsson skrifver verkligt goda dikter, Henning von Mel-sted har sökt införa »Noveller i dialogform» och Algot JRuhe har väckt en god del uppseende med sin efter franskt mönster skrifna debutbok »Bakom fasaden».

Humorister? Ja af sådana har Stockholm icke just så många. Alfred Hedenstjerna — märket Sigurd — måste väl räknas dit, äfven om hans humor numera verkar förlegad. »Hasse Z», signaturen för en ung skämttidningsredaktör, »Daw», märke för en ung och begåfvad tidningsman, Emil Norlander författare af åtskilliga mer eller mindre lyckade revyer, redaktörerna Georg Lundström (»Jörgen») och Albert Engström samt möjligen äfven Johan Levart (»Satyr») få väl anses vara de enda mera bekanta humoristerna i vår hufvudstad.

Och skulle bland öfversättare någon nämnas skulle det väl vara — här förbigås dé af författarne som utom sina egna arbeten sysslat med att till vårt språk öfverflytta utländsk litteratur — Albert Eriksson tolkaren af den döde tyske filosofen Niet-sches arbeten.

Så kommo dock damerna sist!Den i rang främsta af våra författarinnor är fröken Selma Lagerlöfen författarinna med Guds nåde. Hennes »Gösta Ber-lings saga» är, på samma gång som den är hennes hittills förnämsta arbete, äfven ett sådant, som endast göres en gång och som därför skall bestå långt sedan hennes »Antikrists mirakler» och »Jerusalem» äro glömda. Det är ett arbete af så ovansklig skönhet och så skär poesi med sagostämning och fägring, att vårt land i denna bok har ett prosaarbete af högsta rang. Nästan ständigt på resor utomlands kan fröken Selma Lagerlöf knappast räknas tillhöra Stockholms författarinnor, men som den främsta inom vårt land

kan hon näppeligen förbigås här.

Fröken 1Ellen Key är likaledes en af våra förnämsta kvinnliga skriftställarinnor, en rikt begåfvad, varmt kännande kvinna, hvilken aldrig ryggat tillbaka för att säga sin ärligt kända öfver-tygelse, äfven om detta — hvilket också händt — skulle komma att leda till missförståelse och förkättring, af hvad hon varmast trott och känt. Hennes bok »Barnets århundrade» har också mottagits med en hänförelse, som kommit ytterst få af hennes kön till del och den boken kommer att utgöra hennes bästa testamente, då en gång pennan fallit ur hennes hand.

I fru Anna Sranting har hufvudstaden en af sina mest populära skriftställarinnor. De pikanta, ofta rätt spetsiga krönikor, som den i vida kretsar bekanta författarinnan understundom skrifver under' märket René mottagas och läsas alltid med stor förtjusning så ledigt och underhållande, om ock något snärtande skrifna som de äro. Fru Branting har ock genom sina trenne böcker »Lena», »Sju martyrer» och »Staden» visat sig vara en författarinna af rang och i synnerhet har den julen 1901 utkomna »Staden» mottagits med enstämmigt loford af kritiken, på samma gång den mycket debatterats af dess läsare.

På novellens och romanens område arbeta för öfrigt fröken Anna M. Eoos, fru Anna Wahlenberg, fröken Elisabeth Kuylen-stjerna, fruarna Amanda Kerfstedt och Hilda Sachs samt märket Mark Stern (fru Marika Cederström) och fröken Elsa Lindberg m. fl.

* *

*Publiken, som köper och med större eller mindre intresse läser böcker af olika författare eller författarinnor, vill gerna föreställa sig något originellt hos hvar och en sin älsklingsförfattare i hans eller hennes privata lif och vanor. Bevare mig Gud för att frånkänna eller pådyfla dem originalitet, där sådan finnes eller saknas, men fråga är, huruvida icke privatlif och större eller mindre egenhet i vanor o. s. v. hör till det område, som är förbjudet att i en skildring som denna beträda. En skriftställare eller skriftställarinna framlägger ju i hvarje sitt arbete

— eller bör åtminstone söka göra det — så mycket af sig själf och sitt åskådningssätt, att därutöfver ingen har rätt att forska längre. Visserligen synas nu och då i de i dagspressen så ofta förekommande intervjuerna smådrag ur än den ene författarens, än den andra författarinnans dagliga lif, så många smådrag, som kunde vara pikanta nog att här omtala. Men dels toge det allt för lång tid att samla dessa och dels är det icke meningen att här sammanskrifva någon litteraturhistoria eller familjekrönika, hvilket arbete i bägge fallen bör öfverlämnas åt mera sakkunnig person.

Och äfven om de framdrogos för offentligheten, alla dessa små pikanterier och »on dits» — hvem vet, om icke något af dem måhända toge bort det mystiska skimmer, som i så många läsares ögon ligger kring författarinnan N. N:s gestalt eller den gloria, som sväfvar kring författaren Så och Så's hufvud? Och därför iir det bäst, att publiken själf skapar sig i fantasien bilden af sin älsklingsförfattare, det må nu vara skalden eller prosatören.

Men så mycket vågar jag säga, innan jag af slutar min korta och — det säger jag själf — helt säkert i mångt och mycket bristfälliga uppsats om Stockholms författare, att bläckiga fingrar och dito manschetter samt det långa »skaldehåret» numera höra till det förflutna.

SLj,

"fixNobeldonationen.

Återblick af AXEL KERFVE.

I en samling skildringar af Stockholm vid sekelskiftet får naturligtvis icke saknas några ord om en af de märkligaste* donationer, som någonsin tillkommit i världen, nämligen denr hvilken ledde sitt upphof af nedanstående aktstycke, hvilket, åtskilligt kommenteradt öfver snart sagdt hela jorden, där någon kultur slagit rot, skall rikta denna kultur med — såsom nog: donatorn hoppades det — välsignelsebringande drifkraft och näring.

Detta aktstycke —- som såg dagen uti Paris den 27 nov. 1895 — utgör allt nog en för hela mänskligheten viktig del af stockholmaren Alfred Bernhard Nobe Is sista vilja, och lyder i all dess humanistiskt storslagna enkelhet —

som dock dess värre redan blifvit missförstådd — sålunda:

»Öfver hela min realiserbara förmögenhet förfogas pä följande sätt: kapitalet, af utredningsmännen realiseradt till säkra värdepapper, skall utgöra en fond hvars ränta årligen utdelas som prisbelöning åt dem, som under det förflutna året hafva gjort mänskligheten den största nytta. Räntan delas i fem lika delar, som tillfalla: en del den som inom fysikens område har gjort den viktigaste upptäckt eller uppfinning; en del densom liar gjort den viktigaste kemiska upptäckt eller förbättring; en del den som har gjort den viktigaste upptäckt inom fysiologiens eller medicinens domän; en del den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste i idealisk riktning och en del åt den som har verkat mest eller bäst för folkens förbrödrande och af skaffande eller minskning af stående arméer samt bildande och spridande af fredskongresser. Prisen för fysik och kemi utdelas af Svenska Vetenskapsakademien; för fysiologiska och medicinska arbeten af Carolinska institutet i Stockholm; för litteratur af Akademien i Stockholm samt f ör fr eds förf äktar e af ett utskott af fem personer som väljas af Norska Stortinget. Det är min uttryckliga vilja att vid pris-utdelningarne intet afseende fästes vid någon slags nationalitets-tillhörighet sålunda att den värdigaste erhåller priset antingen han är skandinav eller ej.»

Alfred Bernhard Nobels vagga stod i Stockholm.

Han föddes därstädes den 31 okt. 1833 och är således ett stockholmsbarn, om äfven stamfadern, Immanuel Nobel, liksom ock flera andra af den märkliga släkten torde få räknas till »norrländingarne» — med hemort i Gefle, där familjen på sin tid kallades »fattig-Noblarne»\

Med Alfred Nobels far kom en ljusare tid för det nu världsbekanta namnet, Det var också denne man, som genom sin storartade verksamhet gjorde de första ansatserna till att skaffa familjen dess kontinentala anseende. Af den rikt begåfvade fadern fick Alfred i arf något, som bättre än »guld och gröna skogar» fört honom upp till den enastående ställningen af världsdonatory nämligen hufvudets och hjärtats adelskap, en sann blick på hela den mänsklighet, som nu räknar honom till en bland dess främste och som en välgörare utan like . . .

Redan tidigt bekant för sina epokgörande uppfinningar inom sprängämnestekniken — såsom bl. a. dynamiten, spränggummit samt det röksvaga krutet, ballistit — blef han 1884 ledamot af K. Vetenskapsakademien. Ar 1893 kreerades han i Uppsala till filosofie hedersdoktor.

Hans eminenta begåfning gaf honom emellertid icke blott äreportar utan äfven guld. Men de rika skatter, han under årenslopp samlade, voro icke bestämda att »läggas på hög» för att sedan enbart delas af släkten . . .

Nej, långt vidare sträckte sig Alfred Nobels mening, med hvad hans uppfinningar gåfvo honom, och denna afsikt utmynnade just i de donationer, hvarom testarnentsutdraget här ofvan bär vittne.

Det är också en kolossal summa det är fråga om.

Denna världens rikaste donation uppgick vid sekelskiftet — utgången af år 1900 — till det väldiga beloppet af trettioen millioner tvåhundratjugufem tusen kronor! . . .

Naturligtvis skulle ett sådant jätteoffer väcka ovilja på vissa håll!

Men den skugga, som några arfsberättigade velat kasta öfver den ädla donatorns och människovännens minne och varmt tänkta idé, genom att öppna tvist med nämnda institutioner angående donationens laglighet, har återfallit på dem självfva och snarare ytterligare beseglat testators framsynta offervillighet för allt som är ägnadt att föra mänskligheten närmare ett af honom säkert ofta drömdt idealmål.

Det bör kanske, i sammanhang med omnämnandet af denna tvist, anföras, att densamma 1898 afgjordes genom en kompromiss, som i viss mån äfven gaf testamentsexekutörerna — de nämnda institutionerna — något friare händer, än testamentet annars, enligt den döda bokstafven, skulle hafva lämnat.

* *

*

I Stockholm hufvudsakligen — samt i broderlandets hufvud-stad — är det som det enastående arfvet skall

förvaltas och skiftas. Och genom testators tydliga bestämmelser är det hela världen förunnadt att däri söka ett kraftigt handtag i kampen för mänsklighetens ädlaste syften och sträfvanden, de nämligen, som möta inom vetandets, själslyftningens och folkförbrödringens arbetsfält. . .

Naturligtvis har testator genom dessa sina bestämmelser lagt ett tungt ansvar, — men äfven ett härligt sådant — på deinstitutioners män, hvilka skola efter bästa förmåga söka realisera den vidfamnande tanken . . . Naturligtvis hafva också röster redan höjt sig mot dessa utkorade med uttalanden af tvifvel om, att de verkligen skulle kunna gå i land med de uppgifter, som blifvit dem förelagda . . .

Ja, dessa röster läto höra sig redan långt före den betydelsefulla dag — 10 dec. 1901 — då hela världen skulle få veta, hvilka de stormän voro, som funnit nåd inför testamentsexekutörerna att lyfta hvar och en sin dryga andel — 150,000 kronor!— af den stora fond, hvilken sagda dag f örsta gången skulle utdelas i Stockholm af därvarande Nobelinstitut, ad interim in-rymdt uti en präktig lokal i huset n:o 18 Barnhusgatan.

Man hade gissat på många namn, som verkligen hade klang öfver hela den bildade världen . . . Men ett är dock visst, att där kommo öfverraskningar med i spelet, öfverraskningar af långt större slag, än många intresserade hade väntat sig.

Om den saken har emellertid hela världens jourfialistik yttrat sig mer än tillräckligt för att vi på detta strängt tillmätta utrymme skulle vilja spilla ännu fler ord. Om någonsin har denna prisutdelning — särskildt beträffande litteraturpriset — gif-vit hemul åt den gamla sanningen: »Så många liufvuden, så många sinnen». Och vi rädas nästan för, att dessa tvistande meningar komma att drabba samman hvarje gång, som de Nobelska prisen skola delas ut, hvilket dessvärre aldrig skall kunna undvikas så länge två liufvuden hafva skilda meningar . . . Detta står fast!. . .

Prisen — som ofvanstående dag utdelades af kronprinsen uti Musikaliska Akademiens rikt prydda högtidssal och under ledning af ordföranden i Nobelstiftelsens styrelse, förre statsministern E. G. Boström, som äfven höll det inledande högtidstalet — tillerkändes inom fysik åt professorn vid universitetet i Munchen Wilhelm Konrad Röntgen; inom kemi åt professorn vid Berlins universitet Jacobus Henrieus vant Hoff; inom medicin åt professorn i Marburg Emil Adolf Behring samt slutligen det »idealiska »-skönlitterära priset åt medlemmen af Franska Akademien René Frangois Armand', Sully Prudhomme, det pris, hvarom sedan, såsom naturligt, häftigaste meningsbytet urladdat sig.Vid denna första prisutdelning voro alla de belönade närvarande utom M, Sully Prudhomme, som var hindrad af sjukdom.

Såsom ett komplement till ofvanstående bör nämnas, att fredspriset -— 150,782 kronor — utdelades samma dag vid Stortingets sammanträde i Kristiania, hvarvid — under stämningsfull högtidlighet — Nobelkomiténs norska ordförande, statsrådet Löv-land, meddelade, att sagda pris för 1901 delats lika mellan de världsbekante fredssträfvarne Henri Dunant och Frédéric Passy, den förre född i Geneve, den senare i Paris.

At pristagarne har utom prisen tilldelats högst eleganta prisdiplom, affattade på svenska (eller norska) samt med bilagd öfversättning till pristagarens språk. De svenska diplomen äro konstnärligt textade af artisten, fröken Sofie Gisberg, de norska af artisten Gerhard Munthe. Med diplomen följa prismedaljer.”Sibirien”.

Studie af AXEL KERFVE.

Om Stockholms »Söder» är att i mycket förlikna vid Mont-martre — den världsbekanta, pittoreska och med oroligt arbetareblod rikt tillgodosedda stadsdelen i »världens huf-vudstad», som ju Paris i mångt och mycket gör skäl för att kallas — så ha vi en annan del af Stockholm — »Nordens Paris» — hvilken vunnit en viss popularitet med dess af gamin-humor skapade vedernamn »Sibirien.»

Det finns åtskilligt i den stadsdelen, som kan gifva hemul för, att han räknas med som ett kapitel i denna samling skisser från sekelskiftets Stockholm. Och af dessa skäl vilja vi här beröra några af de mest typiska.

I namnet Sibirien möter oss mycket, som just icke är ägnadt att föra tankarna på tillvarons ljusare sidor . . . Ödslighet, k}da, nöd, lidanden — och hvarför icke äfven brott och straff — manas fram med detta begrepp,

hämtadt från det stora tsarriket. . . Det är nog icke så utan, att många af dessa skuggsidor kunna komma till synes utan allt för stort besvär äfven i Stockholms »Sibirien». Men namnet har ursprungligen uppkommit under en tid, då de usla eller icke alls befintliga kommunikationsmedlengjorde en färd till »Sibirien» rätt påkostande, utan att därför lämna någon som helst fängslande vy eller något annat, som man kan älska att behålla som angenämt minne.

Kungsholmen — Stockholms »Belle Ville» — har åtskilliga sådana punkter att uppvisa om också ej på långt när så många som dess »Montmartre», med dess ofta alldeles ovanligt tacksamma motiv för kamera, pensel eller ritstift.

Men »Sibirien» .. . ?

Nej, det vill verkligen godt lynne till att där se något, som skulle fresta en till en skiss. Af det gamla, som finns kvar, är ingenting; och af det nya ser man blott linjeräta jättekvarter i den slags banala, förskämmande och tröstlösa arkitektur, som fått sin mest träffande karaktäristik i namnet »hyreskasern».

Mellan dessa husrader löpa nog så breda gator, fulla med ljus, men äfven och mer än hälften af året bäddade med snö-modd eller gyttja och med öfver takstolarne rykande dam den tid, som finns kvar, vår tre till fyra månader långa sommartid, allt på grund af det numera i Stockholm af vederbörande så gouterade gatubeläggningsmaterialet makadam, hvilket särskildti 'Sibirien’ kommit till en allt för generös användning samt äfven hotar att förstöra trefnaden, snyggheten och sunclheten i många andra uppväxande delar af vår vackra stad.

Ja, »Sibirien» har intet, som kan locka till besök annat än detta obestämda något, som drifver mången att vilja se allt. Om man därför väntar sig något sevärdt i »Sibirien», skall man snart vända därifrån med en desillusion.

Dock skynda vi — manade af vår kärlek till sanning och fakta — att omedelbart inflicka, att bland allt detta modärna kaserneri finns det verkligen en pärla, som Mälardrottningen kan bära med stolthet i sitt på läcker kuriosa annars så välförsedda diadem. Och detta smycke är den sig visserligen långsamt utvecklande Vanadislunden, yngre syster, men en fullt värdig sådan till två andra, nämligen Kronobergslunden på Kungsholmen och Tantolunden, helt nära Tanto sockerbruk och den idylliska Arstaviken.

(På tal om denna syskonkrets, kunna vi äfven — utan att bli räknade till drömtydare — förutse ännu ett par andra väntade barn till denna kull vackra telningar af en skön moder. Vi mena den visserligen ännu icke moget genomtänkta parken i den högt belägna och med furor rikt begåfvade »Stadshagen» på Kungsholmen — af hvilken man har skäl att hoppas något magnifikt — samt den lilla platån helt nära Hammarbysjö, Hvita berget — äfven Hvita bergen — hvilken än, i likhet med Stadshagen, är ett embryo af hvad man ämnat den till.)

Vanadislunden — för att återvända till denna plats — ärr om man så får säga, »Sibiriens» Eldorado.

Vill man se en charmant vy — ja, flere sådana — af Stockholm från norr — ett panorama, som måste tjusa och lämna kvar mycket, till gagn för de goda intrycken af vår stad, då bör man vedervåga en kryssning — och helst med lots — mellan de många och fula kvarter, som likt svåra bränningar gardera henne allt från, låtom oss säga Tegnérgatan — hvilken af väl-kunnige anses vara gränslinjen för »Sibirien» åt söder, medan Stora Badstugatan, Sveavägen och — ja, incredibile dictu, det är verkligen så! — återigen en södra del af Stora Badstugatan blir »Sibiriens» gräns västvart,På tal om råmärken kunna vi här lämpligen äfven fastslå de mot norr och öster. Båda bildas af »ödebyggderna» söder om Värtabanan och väster om spåren till Djursholm och Rimbo sannskyldiga paradis för uteliggare, men annars för fredliga seg lare — för att bibehålla vår kryssningsbild — ett af farliga fri-bytare korsadt område, som man utan barlast af god fysisk styrka och slagfärdigt mod gör klokt att undvika.

Det är i dessa trakter, som en viss kVtegori af Stockholms befolkning — nämligen den, som faktiskt och praktiskt sätter sig

öfver allt, hvad lagar och polisreglementen heter — lefver »röfvar-lifvets glada dagar».

Här har »kungsholmsligan» och »hornstullsligan» sina när-skylda; här finner man representanter för det storstadslifvets ut-skum, som »arbetar» i trakterna kring Norrtull och JRoslagstull, hemlösa oftast, laglösa och

utan minsta känsla för etikens bud, individer, som kanske mer än andra äro »soldyrkare» och frilufts-människor, men mer af tvång än af fri vilja eller annars af sinne för naturen.När vintern med kyla och mörker smäller till allt för liårdt, när Béllevues många klyftor stå fyllda med snö, och storm med isbark brusar fram öfver Vanadislundens höjd, liksom ville den brottas med den bastanta, smått fästningslika vattenledningsbassän-gen, som kröner platsen — då måste äfven dessa »filibustierer» söka hamn åtminstone för nätterna. Då blir det tid för dem att

— om de kunde det — instämma med »andre löjtnanten» män-niskovraket Ligelius i Victor Rydbergs »Fribytaren på Östersjön», när han full af trotsigt galghumör sjunger:

u Slockne på vår led hvar stjärnas trånadsblick! — Jag ödet ställer vid vårt roder... B rusen vågor, och med harm, orkanfylld, sväll hvita segel, som en tärnas barm, den hafsskumhvita, sväller, när dess trånads första lågor tändas i en mystisk kväll.u

“Eja, mina vilda gossar lidelsernas bleka trälar orgien vinkaru ... etc.

Ödet representeras i detta fall af den skäligen ogunstiga utsikten att öfver natten få tak öfver hufvudet.

Det finns nog många tak i Stockholm, men för speciet »uteliggare» kan det vara kinkigt nog att få njuta hvila under ett sådant, hur nödvändig en dylik omväxling många gånger än kan vara.

I »Sibirien» florerar emellertid inneboendesystemet snart sagdt utan gräns . . . Det är här statistiken har att uppvisa en befolkning pr rum — och hvilka rum! — som säkert aldrig tagits med i räkningen, när »kasernens» bärighetssiffror kalkylerades. Vi ha hört uppgifvas ända till trettiofem kinesande per ordinärt golf. Men ordinärt sådant i de sibiriska hyreskasernerna får man icke mäta med längder öfver fem meter, ej ens när man talar om »salsgolf». Göra vi höjden på en sådan »sal» till tre meter — hvilket mått unge-

Boken om Stockholm. 97fär är det vanliga i detta fall — så kan man lätt räkna ut, att det ej skall bli många kbcm. luft per lunga i en dylik lokal — publik sängkammare utan sängar, som vi skulle vilja definiera ett sådant tempel för dyrkandet af gud Morpheus. Den luften är dessutom aldrig ren, icke ens närmelsevis passlig för organismens kraf på syre . . . Hur härdade dessa friluftsindivider än kunna vara, tåla de nämligen absolut icke att det »drar», när de någon gång offra en »tolfskilling» på s. k. logi. Fönstren tätas väl, trasiga rutor lappas med klister och papper, och eldas det där någon gång, lider man hellre os än man underlåter att skjuta spjället för tidigt! . . .

Detta är en — och en mycket vanlig bild — från logisystemet i »Sibirien» . . . Motsvarigheter finnas dess värre äfven annorstädes inom Stockholm, framkallade af bostadsbrist i förening med annan nöd — såsom resultat af onaturligt stegrade hyror. Men i »Sibirien» synes det oss, som om detta onda nått en gräns, hvilken näppeligen Jean öfverskridas.

Det är under vintermånadernas svarta himmel, som »lidelsernas bleka trälar» fira »orgier» i dessa login, som med det »fria äktenskapets» obesvärade principer ge rum åt män, kvinnor och barn om hvarandra och utan åtskillnad. Det är under dessa »orgier», som den kära »litern» är öfverstepräst och trö-stare, när den på sängkläder ofta alldeles tomma sängen v— hoc est golftiljan — känns något för hård . . .

Men så kommer en gråblek vinterdagsmorgon, isande, fuktig och tom på till och med löften . . .

Man fockas ut som från alla andra dylika nattkvarter. Med tom portmonnä, tom mage och tom hjärna, men kanske med en under natten förvärfvad sjukdom i faggorna trampar man åter »Sibiriens» moddiga »bulevarder». Ligorna samlas i sina hörn, och anföraren — ty ofta finns det verkligen en sådan — gör upp planerna för dagens »arbete». Sedan blir det att på nytt taga upp kampen för tillvaron. Och sedan . . .

I »Sibirien» finns det särskildt ett område, som kanske mer än Bellevue och Vanadislunden blifvit en kär plats för frilufts-människorna. Detta är den väldiga obebyggda tomt, som åt söder begränsas af Eriksberg — gaturegleringens sorgebarn —samt Odengatan i norr med Roslagsgatan — »Sibiriens» luft-strupe — till gräns åt väster. På denna tomt — en skamfläck för vår hufvudstad — ha ligisterna visserligen en elak påminnelse om frihetens chimär uti det åt öster belägna Stockholms länscellfängélse — en fästningslik koloss i rohbau. Men för

många af dessa hemlösa blir väl denna byggnad, eller någon annan sådan, en sista reträtt, hvadan man med den humor, som är en egenhet för dessa individer, sett fängelset uppväxa och bli färdigt så att säga alldeles inpå den mark, där de annars njuta en tämligen ostörd tillvaro bland sopor, afskräden, byggnadsupplag och diverse annan lämplig miljö. På denna tomt har polisen naturligtvis gjort många goda notvarp och gör det än.

* *

*

Vi ha målat »Sibirien» grått i grått som det i sanning förtjänar. Ingen, begåfvad med klar blick för storstadslifvets skuggsidor, skall kunna påstå, att färgerna varit för mulna. Ljuspunkten Vanadislunden — tämligen styfmoderligt behandlad af vederbörande, om man tar hänsyn till, hvad där kunde och borde göras — är det enda, som lockat oss dit.

Men innan vi sluta denna studie torde vi ej böra förbigå ett ganska betecknande faktum och en anekdot, som båda genom , sin sanning kasta originalitetens och en viss humors prägel öfver denna Stockholms annars mycket sorgliga och flacka stadsdel — lydande under Adolf Fredriks och Johannis herdadöme — ett parti af Stockholm, där salutorg saknas lika fullständigt som spårväg, en grop så att säga, där nöden och eländet hopat sig likt gyttjan i stillastående dammar.

Som faktum räkna vi, att här i Sibirien finnes Stockholms folkrikaste kvarter med cirka tretusen fyra hundra invånare!

Detta kvarter skall ni finna alldeles vid foten af Vanadis-lundens södra sluttning, det sista vid Döbelnsgatan åt östér. At söder är gränsen Surbrunnsgatan med dess där hörn i hörn belägna gamla Bellmansminne, krogen »Klas på Hörnet», sedermera — hvem skulle kunnat tro det? — nykterhetsvärdshus! Atöster är gränsen Tulegatan. Kvarterets långsida — som är knappt två hundra meter — kortsidan cirka hälften — är dock icke ett bland Stockholms största bebyggda kvarter, men, som sagdt, det rymmer mer folk och bofast folk — än något annat kvarter i den svenska hufvudstaden, hufvudsakligast arbetarefamiljer, representerande snart sagdt alla industriens branscher. Af dessa företrädas lifsmedelsaffärer af icke mindre än fjorton s. k. magasin — för Stockholmaren en alldeles särskild benämning på ett visst slag försäljningsställen för bröd, mjölk och diverse. Eget nog ha vi i detta kvarter icke kunnat finna mer än två, säger två kafén — hvilket ju är rätt signifikativt, liksom äfven att där finnes endast en cigarrbod, — affärslokaler, som man annars träffar snart sagdt för hvarje steg vid en vandring på Stockholms gator. »Pantbank» saknas naturligtvis icke, och midt för gamla »Claes på Hörnet» finner man under en senare tid — kanske alldeles för sent — en filial för ordningsmakten, ett s. k. Polisvaktkontor. Krog finnes klokt nog icke, ej heller s. k. Bränn-vinsmagasin för inköp af de kära »litrarna».

För att jämförelsevis sundt kunna rymma så många människor på denna relativt ringa yta af cirka femtusen kvm. har man tillämpat systemet bostadskasern i en ganska klok form, nämligen med uppförandet af hus med många gårdar. Mot Vana-dislunden vetta här icke mindre än fyra gafiar af detta kvarter, och mellan dessa skymta tre, rätt stora gårdar, som dock i en framtid, när denna del blir gata — Frejgatan — får en gårdarna skymmande och luftstängande fasad, femvånings som de andra, om den ej blir ännu högre. Men i gengäld kommer den redan nu så rikt befolkade ytan att då bli ännu mer lukrativ . . . Luft, sol och ljus får hyresgästerna ju gratis i — lunden.

Anekdoten är denna:

En »vicevärd» talade en dag om för mig, att han till ett par andra dylika sysslor äfven fått ett vicevärdskap för ett hus i Sibirien. Vänner hade afrådt honom från den sysslan, hän-tydande på historien om, hur det gick för länsmannen i »det mörkaste Småland», han, som »kom bort».

Man afrådde dock förgäfves, ty vår man litade på sin människokännedom i förening med en rik fond af fysisk kraft.Så kom den dag, när hyran skulle betalas, en dag, som — på grund af de korta betalningsterminerna i de »Sibiriska» kvarteren — kommer ofta.

Allt tycktes arta sig väl. Plånboken började bli stinn af tior och femmor, och vicevärden syntes redan betrakta de

många varningarna som tomma skrämskott. Att en och annan hyresgäst bad om några dagars anstånd, hörde ju till pjäsen, och detta beviljades äfven i mån af fullmakt och med stöd af grundade förhållanden.

Högre upp i huset blef intäkten emellertid allt magrare liksom minerna allt surare. Man sade den nye vicevärden en hel del saker, som den riktiga värden skulle ha i sig, och man lät äfven ombudet förstå, att ville han icke taga, hvad han fick, så kunde han lika gärna sluta med sysslan så fort som möjligt, ja genast . . . Allt tal om skyldighet, kontrakt och vräkning ägde för gamla sanningar att här göra vederbörlig effekt.

Men ännu var måttet icke rågadt . . . Detta skedde senare på kvällen, då en mer än andra bråkig hyresgäst bed t vicevärden att komma igen, hvilket denne äfven gjorde.

Han kom. . . men aldrig längre än in i porten. Där fick han — smörj!

Ja, han fick till och med så mycket af den varan, att han för en längre tid blef alldeles olämplig som vicevärd . . .

I polisen — där det sedan blef utredning — träffade den slagne en kraftig konstapel, som skulle vittna. Den mannen sade, att dylika fall icke äro ovanliga alls i »Sibirien». Han hade själf fått smörj i samma hus, innan han lämnade befattningen åt den, som nu hade »målet».De dödas städer." ,

Af Satyr.

Östermalms kyrkogård.

^et nuvarande Östermalm tillhörde i forna tider det rika Klara kloster, som för öfrigt hade ägodelar litet hvarstans inom Stockholm och dess omnejd. Den gamle hushållsaktige kung Gösta ansåg det emellertid alldeles otillbörligt, att ett kloster skulle förfoga öfver så många jordiska ägodelar, hvadan han utplundrade det och under sig och »kronan» bland annat lade detta Östermalm, där han på ett praktiskt sätt anlade ett par ladugårdar för slottets räkning. Ladugårdslandet har således ursprungligen haft en mycket reell grund för sitt namn.

Ladugårdslandets församling var ursprungligen ett annex till Jakobs, hvarifrån den dock skildes år 1672.

Till den nuvarande kyrkan lades grunden så tidigt som 1658. Ritningen till templet var af Jean de la Vallée. Arbetet fick emellertid ligga nere på grund af brist på medel och först år 1730 tog det åter vid, efter en af Göran Adelcrantz utarbetad och af Nicodemus Tessin förbättrad plan. Den nya kyrkan, som fullbordades 1737, fick namn efter Karl X Gustafs gemål, Hedvig Eleonora. Under den långa tid arbetet legat nere hade man

* I denna serie äro, som synes, endast behandlade de mest karaktäristiska kyrkogårdarne, belägna inom Stockholms stad, och hvilkas historia kan anses afslutad.emellertid fått nöja sig med en liten träkyrka, hufvudsakligen bekostad af amiralitetskollegium, långs Storgatan mellan nuvarande norra kyrkogårdsingången och hörnet af Artillerigatan. Denna kyrka refs strax efter det stentemplet blef färdigt, men den gamla, anskrämmeliga klockstapeln fick stå kvar ända till

år 1866, då kyrkan fått en ny taktäckning i stället för den gamla »brännvinspannan ».

Hvad grafvårdarne beträffar är väl Östermalms kyrkogård den glesaste bland Stockholms begrafningsplatser. Då man träder in genom norra hufvudingången från Storgatan ser man endastett grafmonument. Detta är emellertid så mycket ståtligare, där det höjer sig i sin ensamhet på gräsmattan, kringgärdadt af ett järnstaket och städse prydt med frisk grönska. Den gyllne inskriptionen :

Här stoftet i häfderna minnet af

CARL von CARDELL,

Friherre Generallöjtnant Svenska artilleriets chef m. m.

Född 1764 d. 24 Apr.

Död 1821 d. 17 Sept.

Djup var hans insikt i krigarens vetenskap.

Med hjältens mod utförde han dess värf.

Det är en af skaparne af det moderna svenska artilleriet, hjälten från Gross-Beeren, Dennewitz och Leipzig, som här hvilar.

Eljest slå inga bekanta namn med sus af minnen från fordom vandraren till mötes på denna kyrkogård. Bullret från mång-larenas skaror på torget och slamret af vagnars och kärrors hjul på de kringslutande gatorna surrar kring kyrkomurarna och öfver de öde gräsmattorna. Östermalms kyrkogård är måhända det tråkigaste af alla hufvudstadens graffält.

Öfver dem, vid hvilkas namn de lefvandes intressen ännu skulle kunna knyta sig, finnas inga vårdar. Det är sångarne Pehr Sällström, f. 1802, f 1839, och C. G. Lindström. Komikern vid k. teatern Pehr Erik Serelin, f. 1791, f 1851, skall äga en vård vid västra sidan af kyrkogården, men trots träget sökande har jag för min del ej kunnat upptäcka den. Ej heller har jag lyckats få tag i vården öfver Anders Lindeberg.

Hvem var Anders Lindeberg? Han var krigare, skald, skåde-spelsförfattare och byggde 1842 Dramatiska teatern. Detta var emellertid ej så märkvärdigt. Enligt min åsikt är det betydligt intressantare, att han är en af de få svenska publicister, som pågrund af majestätsbrott en gång i sitt lif sett sig dömda till döden. Han skref nämligen år 1834 en skrift »Upplysningar rörande Kongl. theatern». Både Hofrätten och Högsta domstolen kräfde härför blodtörstigt hans lif, men kungen skickade honom endast

Fil. magister Edvard Flygares graf.

till Vaxholms fästning, trots Lindeberg ej gjorde ringaste min af att begära någon sorts nåd. Han kom emellertid åter snart på ganska fria och lediga fötter genom den samma år (1834) utfärdade amnestien för politiska förbrytare sedan 1810. Lindebergvar medarbetare i Allmänna journalen, en lång följd af år i Aftonbladet samt den dåtida avisan Dagen.

De flesta korsen och vårdarna äro till finnandes i sydvästra och sydöstra hörnen af kyrkogården samt långs den gamla mur, som sträcker sig vid hela södra sidan.

Här ser man bland annat ett numera ganska skröpligt järnstaket, inom hvilket ligger en ovårdad grafkulle, och en liten stenpyramid, på hvilken inskriptionen meddelar, att här hvilar Edvard Flygare, filosofie magister, död vid 23 års ålder.

Det är en ganska enkel upplysning, men man känner sig ganska vemodig därvid. Det är den gamla historien om ett lif, som bröts i förtid, grusade lysande förhoppningar m. m. af de där fraserna, som man alltid har till hands då en ung man dör, just som han skall börja ett lif, till hvilket han gjort grundligare förberedelser än de flesta.

Edvard Flygare var son till provinsialläkaren i Kronobergs län, Axel Flygare, och hans maka, författarinnan Emelie Flygare-Carlén. Han föddes år 1829, blef student 1847, lagerkrönt vid 21 års ålder och dog vid 23. Han skref en roman »En blaserad man» och en samling skisser »Borta och hemma», som hans mor gaf ut efter hans död. En tid af sitt unga lif tillbragte han i Frankrike och Italien. Hans moder var naturligtvis otröstlig öfver hans för tidiga död och hopade också dagligen fliteligt med blommor på hans graf.

För fullständighetens skull får jag uppräkna några af de grafvar, som ännu äro i det skick, att man kan tyda deras inskriptioner. I sydvästra delen af kyrkogården märkas då kapten I. R. Sahlström, f. 1808, f 1850, C. A. L. Lind af Hageby, f. 1799, f 1853, generalmajor Silfverstolpe, f. 1798, f 1875, och hans maka, född Virgin, fru A. B. Silfverstolpe, född Carré, f. 1765, f 1825, och hennes sonhustru B. F. C. Silfverstolpe, född Wrangel, f. 1812, f 1837, samt öfverste C. M. Wrangel, f. 1773, f 1841, jämte maka, född af Wingård. Major Claes Åkerhjelm har åt sin maka, född Askerbom, rest ett rätt ståtligt monument, i ett större muradt grafhvalf hvila öfver jägmästaren Erland Ström och hans maka, född Schröder, och för öfrigt finnas i denna del af kyrkogården Abraham Schillers, Bethuns och Brandts m. fl. familjegrafvar.I sydöstra hörnet finna vi under en respektabel, skär graf-vård assessorn Carl Fredrik Hellman, f. 1755, f 1831, samt under ett större monument, kringgärdadt af ett från kyrkogårdssynpunkt präktigt staket fem syskon Brandel. Här hvila dessutom generalmajoren H. G. af Melin,

jämte maka, son och syster. Graf-platsen öfverskuggas af en yfvig askkrona, men en särdeles tfnkel plåt, fastspikad vid järnstaketet, förkunnar hvilka som här ha sitt hvilorum. På de få vårdarna läser man dessutom namnen Dubois, Fagrell, Berglund, Akerholm m. fl. Kyrkoherden Pehr Lindstens graf har ganska solid vård, och kryddkramhandlaren Olof Joh. Zethrseus har med ett större stenblock betecknat en plats vid ingången från Artillerigatan, där han och hans efterkommande skola hvila.

Jag nämnde Östermalms kyrkogård som ödslig och tråkig och föga ägnad att väcka minnenas strida fors. En stor del af det som måhända skulle vara ägnadt att få platsen kring kyrkan att minna om att därunder slumra massor af hädangångna ligger som i en skräpvrå långs södra muren. Gröna af ålder ligga här huller om buller delvis hela, delvis sönderslagna grafstenar, full-ristade med länge sedan glömda namn, söndriga järnkors, delar af granit- och marmormonument. Det ser nästan ut, som om man i ett anfall af lusta att göra platsen kring kyrkan till en liten hvardaglig plantering med vackra gångar och jämna gräsmattor, plockat bort alla dessa belamrande stenvårdar och kors och i brist på annan plats staplat upp dem mot kyrkogårdsmuren, där mossan väfver öfver dem sin evigt gröna duk, höstens blad lägga sig i tjocka högar och vinterns drifvor hopa sig i hvita massor.

Klara kyrkogård.

Det är ett egendomligt förhållande, att midt i en storstads hjärta, ett dussin meter från dess skalders och stormäns grafvar finna en byggnad, som på sin fasad bär skylten: Turisthotell.

Det finnes ingen frid numera i de dödas hvilostäder. Du gamle, Karl Michael, föga drömde du väl, att se’n du jodlat ochgråtit till slut din sorg i rosenrödt, få gömma dina ben i en mark, hvaröfver lokomotivens hvisslingar från Centralstationen ljuda och där skolungdomar kasta boll och hoppa hage.

Två almar, som för länge sedan mistat sina flesta löf, sträckte sina svarta, fuktdrypande grenar öfver din grafvård. En liten solstrimma kom dansande där borta från väster upp för Klara lilla, smala vattugränd. Den lekte på vinlöfsrankan i ditt hår — ett sällsamt emblem på en grafvård. Den blänkte mot ditt gamla diktarhufvud, men du såg lika tråkig ut för det. Du hade dragit ned dina mungipor, och intet olympiskt löje spelade kring de hårda linjerna, då jag en höstdag första gången stod vid din grift.

Vården öfver dina döda ben är ganska enkel. Den är skänkt af Svenska akademien. Ingen som ser denna din vård djärfves tänka, att därunder slumrar nordens gladaste sångare i sina evig-hetsdrömmar. Du har emellertid den trösten, gamle Karl Michael, att du slumrar där endast till hälften. Därute under Djurgårdens ekar sitter ditt bättre döda jag i ärgig brons under ekarnas kronor och kisar mot solljuset och ler ett faungladt löje mot sorglösa vandrare.

Anna Maria Lenngren, äfven hennes grafvård är en skänk af svenska akademien.

Lilla fru Anna Mariå ser för resten så ytterst älskvärd ut, där hon sitter reproducerad i den bruna medaljongen på sin grafvård. Då jag första gången såg de veka älskliga linjerna och den böljande frisyren, trodde jag att det var någon liten sjuttonårig flicka, åt hvars döda mull någon rik och excentrisk pappa rest minnesmärket.

Strax invid Bellman och A. M. Lenngren hvilar af Leopold sina sirliga hofmannaben, äfvenledes under en vård skänkt af svenska akademien.

Krigsmannen von Vegesack har ett monument i glänsande granit midt emot Turisthotellet. Det glimmar och blänker i de sparsamma solstrålar, som lyckas smyga sig ned mellan de kring-sluttande husmassorna, och alla de gamla gummor, som för sed hafva att studera grafvårdar, stanna med beundran i sin blick där framför. Den vården är ej rest af svenska akademien. —

Det lider emellertid bortåt kväll. Tuppen däruppe å Klarakyrktorn blänker i den djupblå rymden som vore den af guld, och bleka reflexer slungas ned och tändas på gyllenlågorna ur urnorna på grafhvalfvens tak vid ingången från Klara södra gata. Det börjar susa melankoliskt i pyramidpopplarna, likt svarta spöken smyga skuggorna fram utmed kyrkans murar, och gamle Karl Michael sluter resigneradt ögonlocken att drömma om gladare folk och ljusare nejder.

Johannis kyrkogård.

En kyrkogårdshistoria sluter sig naturligtvis alltid till den kyrka, kring hvilken den vuxit upp. Johannis kyrkogård är urgammal, dess nuvarande kyrka däremot föga mer än två decennier. Det höfves alltså att gå tillbaka till platsens forna tempel och helgedomshus.

Den fromme gamle kung Magnus Ladulås' namn är det första vi träffa på här. Denna om andliga ting högt nitälskande drott tillbytte sig nämligen i slutet af 1280-talet den plats, där Johannis kyrka och kyrkogård nu ligger af Uppsala ärkebiskopsstol.

Kung Magnus lät på platsen bygga ett kapell till ära för den modige riddaren Sanct Georg, han som slogs med den vedervärdige draken. Kapellet kallades S:t Orjens, Orjans, Yrjans eller Görans och var i själfva verket endast ett nödvändigt bihang till det hospital af samma namn, som samtidigt uppfördes på den tomt, där Drottninghuset nu ligger. I kapellet lästes böner för sjuka och själamässor för döda.

Så kom kraschen för alla kyrkor, kloster och kapell, den stora kraschen, som kallades reformationen. På riksdagen i Västerås blef det gamla kapellet utdömdt och förmodligen strax därefter nedbrutet i enlighet med det hädiska beslutet å nämnda riksdag, »att allt tegel af onödiga kapell på malmarne måtte användas till Stockholms slotts och stadsmurars förbättring».

I öfver hundra år fick sedermera den forna hospitalkyrkan tjänstgöra som ett enkelt grafkapell. I ett bref af arkiatern Magnus Bromell, som Bång intagit i »De monte Bruconis», sägesnämligen, »att S:t Görans kapell blifvit i konung Gustaf I:s tid förbytt till ett hus, hvarifrån de utsjöngo lik». Allt ifrån denna tid till år 1671 hölls å platsen ingen gudstjänst.

Kapellgården stod öde och fick namn af BrunkebergsJcyrko-gärden. Denna var i långliga tider kringgärdad med ett enkelt träplank, som emellertid så småningom ruttnade bort och år 1657 och 1658 fick ersättas med den stenmur, som stod kvar ända in på senare delen af vårt århundrade.

De flesta, som nämna Johannis kyrka och kyrkogård, gå förmodligen i den tron, att namnet härstammar från evangelisten. Härutinnan misstaga de sig dock storligen, ty anledningen är ur-sprungligen en helt annan.

Då öfverståthållaren Glas Fleming, mannen med den vida blicken och de många initiativen, tog malmens lägenheter i ögna-sikte, som det heter i Wittinghs »Jacobs minne», befalldes bland annat, att ett litet träkapell där skulle uppsättas till mera bekvämlighet vid kommande likfärder. Det vill således synas, som om detta kapell skulle vara en ersättning för det hus, som uppfördes under Gustaf I:s tid, och hvarifrån de »utsjöngo lik».

Uppförandet af den af Clas Fleming föreslagna byggnaden fick slottsbokhållaren, sedermera rådmannen, Johan Eriksson Furubom, under sin tillsyn. Han påbörjade och fullbordade byggnaden under loppet af år 1636. Af slottsbyggnadsmedel försträcktes penningar till material, men arbetslönerna betalte bemälde Johan Eriksson Furubom ur egen pung. Någon valuta tyckte han dock att han borde ha. Hans vänner hade länge på skämt kallat kapellet Johan Erikssons kyrka. Själf var han emellertid nog blygsam att för evärdliga tider endast döpa den efter sitt förnamn och kallade den S:t Johannes. Sedermera undergick kapellet förändringar och utvidgningar under årens lopp, men fick dock kvarstå i hela sin fulhet och anskrämmelighet ända till Carl Möllers skapelse fullbordades.

Den delen af Johannes kyrkogård, som ligger kring den plats, där den gamla kyrkan stod, hvaraf klockstapeln är ett minne, skänktes som förut är nämndt af Magnus Ladulås. Resten af den nuvarande kyrkogården, som för öfrigt är en af de största i Stockholm, skänktes genom ett bref af Karl Knutssouår 1454 som begrafningsplats åt Jakobs församling såsom vederlag för den stora del af Jakobs kyrkogårdsområde, som lades-till Kungsträdgården.

Klara och Jakobs församlingar hade en tid kyrkogården gemensam, men då Klaraborna icke ville bidraga till kyrkogårdens inhägnande och vidmakthållande, påyrkade Jakobs kyrkas föreståndare, att kyrkogården skulle ägas och disponeras ensamt af Östra malmen, hvilket ock blef af Stockholms magistrat år 1653 bifallet.

Innan jag öfvergår till något omnämnande af de grafvar, som funnits och nu finnas å kyrkogården, vill jag endast nämna att förutom den nuvarande Johanniskyrkan och dess föregångare å samma plats fanns i Stockholm i äldsta tider en annan Jo-hannis kyrka, tillhörande Johanniterorden. Den tillhörde samma ordens kloster och var enligt Messenii berättelse belägen vid Österlånggatan midt emot Kettens (Keithens) hus, som fordom tillhört Vadstena kloster.

Johannis kyrkogård, för närvarande prydd med så många vackra kors och vårdar, tjänstgjorde i långa tider som begrafningsplats för gardessoldater. De begrofvos närmast intill östra och västra muren, men intet minnesmärke ofvan jord utvisar numera dessa krigaregrafvar.

Det fanns i nordvästra delen af kyrkogården en sten med följande inskription:

»Begrafningsplats för främlingarne från Skevik, 101/2 i kvadrat.»

Främlingarne från Skevik — det låter så mystiskt för dem, som ej äro hemma i svenska kyrkhistoriens detaljer. Främlingarne från Skevik äro längesedan glömda, och dock fanns det en tid, då de gjorde mycket väsen af sig här i Stockholm, och tvenne kungar, Gustaf III och Gustaf IV Adolf, gjorde besök i deras lag.

Skevikarne utgjorde en sekt, som ledde sina anor från Finland, där den stiftades af en kornett Eriksson och hans broder. De hyllade den i kristna kyrkohistorien ingalunda ovanliga läran att draga sig tillbaka från världens fåfänglighet och mångfaldiga bestyr för att i ett patriarkaliskt förbund lefva så nära moder-naturens sköte som möjligt. De förkastade alla kyrkliga ceremonier, såsom barndop, nattvardsgång, begrafning etc.

De drefvos i landsflykt och deras lilla skara, varierande mellan 50 och 90 medlemmar, fick irra omkring i Danmark, Tyskland och Holland i många år utan att finna någon stadigvarande plats. På grund af sin lära betraktades de som ett pestbesmittadt följe, och otaliga voro de lidanden och umbäranden de fingo utstå. En stor del af deras landsflykt förflöt på hafvet. De seglade från hamn till hamn, och mångenstädes fingo de ej ens gå i land, långt mindre slå sig i ro.

Slutligen kommo de dock åter till Sverige — år 1745 — och lyckades erhålla en fristad på Ske vik, en gård å Vermdön, tre mil från Stockholm. En ny förvärf vad medlem af sekten, Almqvist, förut handlande i Linköping, anskaffade denna plats. Här lefde de i många år i enlighet med sin lära, men de styrande i sällskapet förstodo understundom att tillvälla sig en rent af despotisk makt. Det var härute som Gustaf III och Gustaf IV Adolf besökte dem.

Deras döda fördes i enkla kistor nattetid från Värmdön till platsen i nordvästra hörnet å Johannis kyrkogård, där de utan några som helst ceremonier gräfdes ned i jorden i arla morgonstunder. Och där ligga de nu, de asketiska svärmarne, gömda och glömda, under det att lifvet brusar på gatorna med de solida femvåningshusen rundt omkring och solstrålarne, som komma dansande mellan taken vid Kammakaregatan, låta reflexerna leka i smekande färgtakter mot det stolta gotiska templet med det röda Börringeteglet.

Bland de täta kors och grafstenar, som nu täcka Johannes vidsträckta hvilostad för de döda, nämner jag först och främst monumentet öfver von Döbeln, den lille generalen med band om pannan, hjälten från Porosalmi, Lappo och tåget öfver Alands haf och vår sista kamp i Tyskland. Vården kom som bekant till genom allmän subskription och restes och invigdes högtidligen anno 1861.

Där hvila äfven Klararektorn Jakob Ekelund, f. 1790, f 1841, han som skref de historiska läroböckerna, samt professor Fahlcrantz, dalmasen och landskapsmålaren, som började medatt af rita gamla kopparstick och färja dem med de safter, han pressade ur markens blomster. Jag skulle kunna uppräkna femtio namn på individer från kända Stockholmssläkter, som multna i hägnet af det vidtblickande templet, men jag vill endast tälja en liten saga om den gamla brunnen i berget vid den gamla klockstapeln. Den brunnen användes se’n urminnes tider af dem, som bodde i kåkarna på bärgets sluttningar. Den blef år 1762 rensad, stensatt och omgifven med ett järngaller. Vid denna brunn knyter sig historien om spöket på Johannis kyrkogård.

Spöket på Johannis kyrkogård — det var på 1600-talet en ung flicka, som brukade hämta vatten vid brunnen,

som först råkade ut för det, och det är Wittingh i sitt ofvan omtalade »Jakobs minne», som talar om historien. Hon kom dit en kväll och såg något bakom södra kyrkogårdsporten, samma port, som sedermera blef ombyggd af huggen sten och »prydligen och väl uppsatt» år 1740 med portar af järngaller, förfärdigade på byggmästaren Johan Gerdes bekostnad, hvars namnchiffer med förgyllda bokstäfver lästes öfver ingången.

Hvad hon såg var en gestalt, som höll ett hvitt skynke framför sig. Flickan var emellertid kavat och omtänksam nog att rycka åt sig skynket och som god pris ta det med sig hem. Det skulle hon emellertid aldrig ha gjort, ty efter den dagen kom hvar natt någon och ställde sig vid hennes hufvudgärd och sade i klagande ton:

— Gif mig tillbaka mitt linne!

Flickan blef trött på de nattliga visiterna i längden och gick en kväll och lade det hvita skynket tillbaka vid kyrkogårdsporten. Det skulle hon emellertid ännu mindre ha gjort, ty hon sjuknade på kuppen och dog strax därefter.

Spöket med det livita skynket är för länge sedan glömdt; men ännu lär hon, den långa svartklädda, gå omkring och frasa med sina sidenvåder bland grafvarna, då de gyllne visarne träffas vid tolfsiffran på den blå urtaflan.Adolf Fredriks kyrkogård.

Historien om Adolf Fredriks kyrkogård sträcker sig ingalunda så långt tillbaka i tiden som Klara och Johannis. Ingen Magnus Ladulås eller någon annan medeltidsfurste, intet gammalt kloster har knutit sina anor därtill.

Kyrkogården är emellertid betydligt äldre än det forna kapellet och den nuvarande kyrkan och har ej, som merendels är fallet, vuxit upp kring dessa. På sluttningen af det gamla Brunkeberg eller vid sidan om detsamma, eller med andra ord på den plats där våra dagars Adolf Fredriks kyrkogård ligger, hade nämligen Klaraborna ett graftalt, som de antagligen skaffat sig som ersättning för sin år 1653 förlorade andel i Brunkebergs-kyrkogården, numera Johannis. De ansågo emellertid, att till kyrkogården borde höra en kyrka, och anhöllo därför hos Karl XI om tillstånd att där få uppföra »ett litet träkapell». Denna deras anhållan bifölls år 1673 och följande år var kapellet eller kyrkan färdig och kallades Sankt Olofs kyrka.

Mången skulle måhända häraf tro, att man uppkallat den efter något helgon, trots att vi hyllade den rena evangelisk-lutherska läran. Härutinnan bedrar man sig dock lika grundligt, som om man ville tro, att Johannis kyrka uppkallats efter evangeli-sten. Liksom sistnämnda tempel är uppkalladt efter rådmannen Johan Eriksson Furubom fick Sankt Olofs kyrka sitt namn efter rådmannen Olof Larsson, som bekostade uppförandet. Namnet finnes ju ännu kvar i Olofsgatan. Emellertid påbörjades den nya kyrkan år 1768 och blef färdig 1774, sedan Gustaf III året förut låtit skilja församlingen från Klara och gifvit den det nuvarande namnet.

Riidling omtalar i sitt »Det i flor stående Stockholm», att i gamla Sankt Olofs kapell endast funnos trenne vårdar, nämligen öfver Cartesius, Carl Erichsson Liedemann, secreterare vid proto-collet uti kungl. senaten, f. 1655, f 1690, samt öfver Jacob Stieg-ler, en af de mest förmögna grosshandlarne i Stockholm, f. 1649, f 1716, bekant för det Stieglerska stipendiet åt Uppsala universitet.

Den franske filosofen René des Cartes, eller, som han själf på latin kallade sig, Renatus Cartesius, hitkallades, som bekant, af drottning Kristina, som en dekoration åt hennes hof och dog här 1650. Hans vän, härvarande franske ministern Chanut, lät öfver honom uppsätta ett stort monument i ek. Några år senare upptogs emellertid den gamle tviflarens lik för att föras till S:t Géniéves kyrkogård i Frankrike. Härom berättas följande:

Innan kistan, som inneslöt filosofens kvarlefvor, fördes till fartyget, passade emellertid en gardeskapten Israel Planström, som synbarligen svärmade mycket för den ryktbare filosofen, på att bryta upp locket och tillägna sig hans hufvudskål.

Det oroliga hufvud, som haft så många tändande tankar, fick ej ens som gulnadt kranium någon ro, utan vandrade i många år från den ene ägaren till den andre. Ar 1754 hade det hamnat i Hägerfiychtska släkten, af hvilken hofrådet Archen-holtz köpte det. Därefter var det i Stjernmans, Olof Celsii och en Sparrmans ägo. Slutligen såldes det på auktion! Någon vid franska legationen inköpte det och sände det till Frankrike.

I den nuvarande kyrkan finnes som bekant ett monument öfver Cartesius, hvilket Gustaf III som kronprins lät uppföra. Mästaren är ingen mindre än Johan Tobias Sergel. Det föreställer en bevingad genius, som med ena handen bortlyfter ett täckelse från jordgloben och med en fackla i den andra upplyser den. Den latinska inskriptionen är följande:

Gustavus Pr. Haered. R. S.

Ren a to Cartesio Nat. in Gallia 1596 Den. in. Svec. 1635 Monum. erexit MDCCLXX

Förutom monumentet öfver Cartesius finnes i själfva kyrkan endast grafvården öfver landshöfding D. Carlsköld.

Då man nu på spårvagnen skumpar förbi Adolf Fredriks kyrkogård på den smala Adolf Fredriks kyrkogata och i förbi-farten kastar en blick på vårdarna och korsen stannar man ovillkorligen vid ett ståtligt monument af blankpolerad granit med en prydlig urna i den utskurna midten. Man undrar måhända hvilken storman, som slumrar därunder och varder ingalunda så litet snopen då man ser att det är »Carl Magnus Litström, bruksägare i Dalarne, handlande i Falun, af medborgerligt förtroende kallad till riksdagen, död i Stockholm den 1 februari 1823 vid 50 års ålder».

Detta är ovillkorligen kyrkogårdens mest imposanta graf-monument. Men tar man ett par timmar på sig för att vandra omkring på de hvarandra tätt korsande gångarne, hvaröfver en liflig trafik brusar, och studerar vårdarne, som kanta dem, finner man mycket inför hvilket man stannar i tankar. Så vida man nämligen å en så trafikerad plats har panna att stanna i begrundande framför gamla kors och vårdar. De förbiskyndande titta alltid nyfiket på en och tro, att man antingen är från utlandet eller landsorten.

Den gamla kyrkogårdsmuren, som uppfördes 1727, borttogs 1863, och endast en tät kedja af smärta pyramidpopplar löper nu kring de dödas hvilorum. Fritt och öppet mynna gångarne ut i de kringslutande gatorna, t. o. m. den prydliga porten vid västra sidan, där i slutet af 1700-talet uppsattes det vackra järngaller, som af kyrkan köpts från Tessinska palatset, är ej mer.

Vid västra sidan anteckna vi följande mera i ögonen fallande grafvar:

Landshöfdingen i Uppsala B. W. Fock, f. 1763, f 1837 jämte anhöriga; kommerserådet P. G. Filén, f 1829, bryggareåldermannen Abraham Westman, f. 1753, f 1802, C. F. Fitz’ familjegraf. Tre gamla olikartade vårdar inom ett gemensamt järnstaket, nämligen öfver änkeprostinnan Anna Charlotta Swahn, född Risbeck, f 1891 och litteratören C. Swahn f 1885, öfver komministern Carl Erik Höök och Hilda Höök, född Swahn samt öfver kryddkramhandlaren C. J. Risbeck, f 1843 och maka, född Löfberg. Rådmannen Hans Frestadius, f. 1748, f 1816 jämte ättlingar och anhöriga har en rymlig öfverskuggad grafplats med en större vård, nedtill försedd med en lång, buktad järnplåt.Vid norra sidan af kyrkogården har bland andra familjen Brandelius sina sista hvilorum. Den intressantaste vården här är emellertid den, som af Södermanlands och Nerikes nations-förening är rest åt generalen Tibell, som man på sätt och vis skulle kunna kalla för vår svenske Dreyfus.

Tibell blef krigare vid unga år. Född år 1772, drog han redan 1788 mot Ryssland, var sedan i Napoleons tjänst, deltog i dennes tåg öfver Alperna och slaget vid Marengo, men hem-kallades af Gustaf IV Adolf för att ägna sina tjänster åt fosterlandet. Ar 1812 blef han emellertid anklagad för att till franska regeringen ha utlämnat planritningar öfver svenska fästningar, plankartor öfver ställen på svenska kusten, underrättelser om svenska arméns organisation, arsenaler och dylikt. Beskyllningarna voro nog till största delen grundlösa, men Tibell fick i alla fall erkänna, att han »oförsiktigt talat om allmänna saker». Han beröfvades sina värdigheter och fick ett par år i en odalmans rock slita ett hårdt lif på ett litet hemman ett par mil från Stockholm. Han fick emellertid år 1814 upprättelse och sina värdigheter tillbaka samt dog år 1832.

Bland öfriga, som å kyrkogården hvila, kunna nämnas balettmästaren vid k. teatern, S. Lund, öfverstelöjtnant Gustaf Hjerta f 1859, expeditionssekreteraren och publicisten J. C. Askelöf, f. 1787, f 1848, grosshandlaren P. Lundgren, f. 1768, t 1824, medlemmar af familjerna Nybkeus, Knigge m. fl.

I sydöstra vinkeln mellan kyrkomurarne står den solida minnesvården öfver Johan Tobias Sergel, vår store

fursteomhuldade bildhuggare, som troligen drömde, att snarare få hvila under någon vajande pinie i det soliga Italien, än under ett stenblock i vinkeln mellan kalla kyrkomurar där människoströmmarne draga förbi.

Stackars Lidner. Af lifvet fick han föga annan glädje än den, som potatisnektarn kunde skänka. Furstegunst gaf han till spillo, från de vägar, man stenlade åt honom vek han, i armod lefde och diktade han, i armod dog han. Men Svenska akademien har på Adolf Fredriks kyrkogård rest en vård med porträttmedaljong åt Spastaras och Medeas skald med det till-bakastrukna håret och den stora näsan.Kungsholms kyrkogård.

Den stadsdel, där medicinare, kirurgiska instrumentmakare och så många sjuka nu hafva sin varelse, våra dagars Kungsholmen, kallades i äldsta tider Munkelägret, enär de hemman och lägenheter, som där voro belägna, genom gåfvor, förpantning eller köp kommit i Stockholms munkeklosters och Helgeands-hus’ ägo.

Kung Gösta annekterade med vanlig företagsamhet för »kronans» räkning hela stadsdelen, hvilken dock drottning Kristina i sin gifmildhet förlänade Stockholms stad.

Munkelägrets befolkning lydde förut under Solna och sedermera jämte detta under Storkyrkan. Ar 1636 upphörde Solnas förbindelse med Storkyrkan och år 1643 söndrades Munkelägret från Solna för att komma under Klara. Först år 1671 blef Munkelägret egen församling och skulle som sådan naturligtvis skaffa sig en kyrka.

Den tomt, där nuvarande kyrkan och kyrkogården ligga, ägdes på den tiden af handlanden och fabrikanten Anders Slorff, som af drottning Kristina fått rättighet att där anlägga ett »vant-makeri», som en klädesfabrik på den tiden kallades. Slorff följde emellertid sina förfäders exempel och vandrade hädan, och hans änka sålde fabrikens träbyggnad jämte tomten, som kallades Kvarnberget, åt församlingen, som inrättade denna byggnad till en interimskyrka.

Denna härjades emellertid af branden år 1679 och Munkelägrets bebyggare fingo som tempel anlita en hofkansler Gripen-hjelm tillhörig träbyggnad vid Handtverkare- eller, som den då kallades, Stora gatan, ända till dess den närvarande stenkyrkan ändtligen blef färdig och invigd år 1688. Man var betänkt på att kalla den Karlakyrkan och Munkelägret Karls holme, men Karl XI genmälte lakoniskt, att »efter Riddarholmen ligger här i staden och Drottningholm ett stycke därifrån, hvarför, må icke Kungsholmen ligga däremellan?» Kyrkan uppkallades efter hans gemål Ulrika Eleonora.Vid denna den nya kyrkans första tid fanns inte mycket folk på den ny döpta stadsdelen. Endast 100 »gårdar och trädgårdar och instängda platser» samt omkring 200 personer.

Kyrkogården, som utstakades år 1672, såg till en början ut som en vildmark, och de första grafvarna torde ha blifvit gräfda närmast söder och sydväst om kyrkan vid foten af Kvarnberget. Ganska snart började man spränga bort detta, åren 1693—94 grusades och planerades kyrkogården någorlunda, och år 1695 byggdes muren vid norra sidan af stenar från berget.

Kyrkogården är numera en af de få i Stockholm, som är fullständigt kringgärdad — på två sidor murar, på två järnstaket på granitgrund, två portar på norra och tre på södra sidan.

Sommartiden är den en af de lummigaste oaser mellan grå stenmurar man kan tänka sig, och kanstanjernas blommor regna öfver saftigt gröna gräsmattor.

I kyrkan finnas åtskilliga grafvar. Riidling uppräknar:

Johan Adlercrantz, commissarius vid k. amiraliteten, f. 1651, f 1693; Lars Flemming, assessor i kongl. liqvidationscommission, f. 1656, f 1697; Clas Gripenhjelm, f. 1674, f 1694 (»hafwer varit Baron, men om han beklädt någon tjänst är mig obekant»); Robert Lichton, grefve, kongl. råd, generallöjtnant, född i Nyland 1635, f 1692; Hans Reutercrantz, kongl. hofjägmästare och öfver-jägmästare på Öland, f. 1640, f 1695.

Dessutom hyser kyrkan åtskilliga familj egrafvar, såsom We-stinska och Möllerska.

Då man på den breda gången öster om kyrkan styr sina steg öfver graffältet, varsnar man en hög kringgärdad vård af granit som på ett i ögonen fallande sätt reser sig öfver de andra minnesmärkena. Det är ett monument åt

skalden Erik Sjöberg, Vitalis, fast man ej lyckats komma under fund med på hvilket ställe på kyrkogården han hvilar. »Vänner af den fosterländska dikten reste vården 1862», läses på monumentet. Stackars Vitalis, han fick inte mycken glädje af lifvet. Både före och efter han lyckats vinna magisterkransen, hade han att kämpa mot nöd och umbäranden, och vid endast 34 års ålder dog han 1828 på lasarettet i Stockholm.

Kring skaldens vård reser sig en gles grupp järnkors ochminnesstenar. Vi nämna några namn: hofrättsrådet Conrad Rohman, f. 1793, f 1859; A. H. Löfman, f. 1831, f 1858; komministern J. O. Remmer, f. 1811, f 1858; fabrikör P. E. Lönngrens efterlämnade maka Chr. Lov. Bennet och sonen fabrikör Axel Lönngren, f. 1815, f 1851; med. lic. Anders Gustaf Lundberg, f. 1827, f 1855.

I nordöstra hörnet alldeles invid muren står en större granitvård, som inom cirkeln af en orm, som biter sig i stjärten, bär med gyllne bokstäfver inskriptionen v. Döbeln och på baksidan data och årtalen: 11 juli 1827, 23 aug. 1844, 4 okt. 1848, 13 aug. 1860.

En af de största grafvarna på kyrkogården är en murad med öfverbyggnad på hvars norra sida läses: »Tillhörer Handelsmannen Hans Leuman, hans hustru och arfvingar». I vinklarna mellan kyrkans murar åt söder stå de vackra vårdarna åt pastor Fuchs, f 1848, och åt hans efterträdare, fältprosten Gravallius.

Vid norra muren strax intill dess östra port ser man bland andra den med järnstaket kringgärdade ljusröda minnesstenen åt krigsrådet, grefve Gustaf Snoilsky, f. 1752, f 1818 och hans maka, f. Psilandersköld.

Djen största vården sydost om templet är rest öfver hofrättsrådet Carl Estenberg, f. 1728, f 1815, hans barn, barnbarn och barnbarnsbarn och den största i sydväst åt en B. C. Klein, f 1863. På sluttningen nedanför denna ligger en hel del mer eller mindre brokiga minnesmärken kringströdda, men intet frapperar särdeles ögat, och intet namn, som kan väcka minnen hos någon större allmänhet läses därpå.

Ganska intressefattigt är således detta graffält på salig fabrikanten och handlanden Slorffs forna tomt och det gamla Kvarnberget, gyttjig och mer otrafikabel än andra kyrkogårdar är den om våren och hösten, och vintern gör alla dess branta gångar till flitigt använda kälkbackar, men sommarens lummiga kastanjer försona mycket.Maria kyrkogård.

Du som oss skådar här, säg om du skönja kan Hvem af oss varit hög, och hvem en ringa man?

Hvem fattig och hvem rik? hvem olärd och hvem lärd? Hvem framför andra täck och mer att älska värd?

Hvem af oss gått bakom? hvem suttit och stått främst? Kan ock en statkarl här snart ligga kungen närmst.

Ty lit på ingenting, men tänk att så skall gå, Oss klädes af vår hamn, vi hopas i en vrå,

Se’n döden oss har fällt. Den är allena väll, Som lagat för sin död, att han får uppstå säll.

Så lyder en gammal inskription i Maria kyrkas benhus. Jag vet inte hvem som diktat dessa rader, men det låter så gammaldags förståndigt och trovärdigt.

Maria tycks ha varit den först bebyggda och mäktigaste delen, hvilket det ju för öfrigt är ännu i dag, af Åsöna eller Osöna, som Södermalm fordom kallades. Riksföreståndaren Sten Sture den äldre lät nämligen år 1489 på samma plats som den nuvarande bygga den första Maria kyrka. Denna, som var ganska oansenlig, fick dock ej stå kvar längre än till 1527, då Gustaf I med rikets ständers medgifvande förordnade, att såväl denna som Jakobs kyrka skulle nedrifvas, emedan dessa kyrkor ansågos kunna gagna en belägrande fiende.

Johan III lät år 1576 lägga grunden till den nuvarande kyrkan. Arbetet afstannade emellertid vid hans död och upptogs först åter under Gustaf Adolf. Änkedrottningen Maria Eleonora lät slutligen år 1634 fullborda den på egen bekostnad.

I juli 1759 utbröt en fruktansvärd vådeld, som ödelade omkring 300 hus vid Badstu-, Horns-, S:t Pauls- och Götgatorna samt äfven Maria kyrka. Kopparen hvarmed taket var täckt smälte, grafstenarne sprängdes af hettan, och elden förtärde likkistorna och de dödas ben.Rüdling uppräknar en mängd namn på dessa, som lågo begrafna i kyrkan före branden:

Jacob Daurer, assessor vid kommerskollegium, f. 1649, † 1713; Gustaf Ehrenberg, sekreterare i justitierevisionen, f. 1659, † 1708; Nils Lagerkrok, assessor vid Svea hofrätt, f. 1663, † 1715; Daniel Leijonankar, kommerseråd, f. 1627, † 1683; Johan Psilanderhjelm, öfverkommissarie samt räntmästare vid amiralitets-krigsmanshuset, f. 1664, † 1722.

Christian Constantin Rumpf, »til börden en Holländare, fordom Herrar Generalstaternes af förenta Nederländerna Resident uti 7 års tid vid Kongl. Fransyska Hofvet, och så när 30 år wid Kongl. Svenska Hofvet, hvilken warit född uti Haag (en namnkunnig ort uti Holland) år 1663 den 7 Aprilis, blifwit död i Stockholm år 1706 den 23 Julii.»

Barthold Ruuth, kammarråd, f. 1626, † 1707; Simon Bartholdson Ruuth, vice president i Åbo, f. i Stockholm 1656, † i Åbo 1701 och därifrån öfverförd och begrafven i Maria bredvid fadrens lik; Christian von Schantz, k. sekreterare, f. i Stockholm 1656, skjuten i Kurland 1701; Anders Strömner, bergsråd, f. 1646, † 1730; Erich Andersson Strömner, »Capetein af Fortificationen wid Feldtstaten i Curland och Lithauen», f. 1676, † 1705.

Bengt Johansson Apelrooth, sekreterare vid amiralitetskollegium f. 1664, † 1697.

Gregor Franciscus Duritz, drottning Kristinas archiater, f. i Flandern 1607, † 1682; Gustaf Gregorsson Durietz, assessor i kammarkollegium, f. 1654, † 1681.

Gudmund Ehrencrantz, sekreterare vid amiralitetskollegium, f. 1621, † 1683; Johan Gudmundsson Ehrencrantz, kommendör vid amiralitetet, f. 1652, † 1680; Nils Hjelm, generalmajor vid Västmanlands infanteriregemente, f 1727; Henning Rodolph Baltzarsson Horn, grefve till Rantzien, riksråd, † 1730; Nils Keder, assessor i k. antikvitetsarkivet, f. 1659, † 1735; Andreas Lagererona, generalmajor, † 1738; Anders Wolimhaus Leijonstedt, grefve, riksråd, president i kammarrevisionen, f. 1649, † 1725; Edward Plaan, sekreterare i justitierevisionen, † 1733.

Det mest bekanta namnet bland dessa, hvilkas ben af eldenförbrändes, var dock Johan Runius. Han var en glad studiosus i Uppsala, där han läste mycket, men drack lika mycket och steg aldrig högre i graderna än till handsekreterare hos generalguvernören grefve Stromberg. Runius var en kvick och skämtsam lustighetsbroder, en ledig och lekande tillfällighetsdiktare, och i äldre tiden tyckte mycket folk att han var en riktigt stor skald.

Genom bidrag af allmänna medel och från enskilda församlingsbor blef den nedbrunna kyrkan åter uppbyggd och färdig år 1763. Ett nytt torn tillsattes 1825, och hela kyrkan undergick en fullständig restaurering 1848.

Ofvan de brände dödes aska ha i den nya kyrkan murats många grafvar. Å södra sidan vänster om altaret finnes en grön marmorvård öfver häfdatecknaren kanslirådet C. R. Berch, f. 1706, † 1777. Längre ned Y. J. Vult von Steyerns, f. 1695, † 1765, vård, hvilken påkostades af församlingen som erkänsla för nitälskan för församlingen samt isynnerhet för hans arbete för kyrkans återupprättande efter branden.

»En tacksam församling» har äfven rest en vård åt bankokommissarien Christer Robsahm. För öfrigt finnas vårdar öfver hofsekreteraren Claude Laurent, f. 1727, † 1779; kyrkoherden Gabriel Aman, änkefru Walborg Östermah samt generalmajoren Gustaf von Otten, f. 1775, † 1820, och fröken Maria Charlotta Conradi, f. 1794, † 1815. De voro förlofvade de bägge sistnämnda, men den unga fästmön dog på den utsatta bröllopsdagen.

Då man kommer vandrande nedåt Maria Kvarngatas kullerstenar stöter man på en af de stilfullaste entréer, som något af Stockholms graffält äger. Det är fyra tjocka, fyrkantiga pelare i grågul färgton, öfverst prydda med fyra svarta urnor. På ömse sidor om denna entré sträcka sig en lång rad af grafkor, åt kyrkogårdssidan, stängda med olikartade utsirade järndörrar. Från stentrösklarne till grafkoren kan man se in i dessa. Här och där ligger en krans eller bukett, eljest är det endast ett förvittradt hvalf, och golfvet är i somliga grafkor uppbrutet, så att man kan blicka rakt ned i det svarta innandömet, hvarifrån strömmar den unknaste luft. De bära endast nummer och årtaldessa grafkor. Det sista numret är 47, årtalen sträcka sig från början till midten af 1700-talet. Ett af koren tillhör ätten Björnstjerna.

Det stirrar så svart af mörker och förintelse ur dessa grafkor, men på de gröna mattorna därutanför står en stolt

skiftande här af kors och vårdar i marmor, granit och järn. Maria kyrkogård excellerar i präktiga grafmonument.

I sydöstra hörnet finnes en massa familjegrafvar:

Rolanders, Fröbergs, Robert Smiths, Freses, bryggaren Pehr Bjurholms med vård af svart granit med fyra stenpelare sammanbundna af bastanta järnkedjor, S. G. Landgrens, kapten E. F. Wallenstråles, kammarrättsrådet J. W. Fahnehjelms, F. Wretmans m. fl.

En särdeles imponerande vård är rest öfver grosshandlaren och brukspatronen Henrik Nicolaus Beskow, som dog i nådens år 1855.

På fältet rakt nedanför den sydliga entrén nämner jag bland andra Sjöbergs med den höga trinda pelaren, Erik Ljusbergs, J. E. Forsstrands, J. W. Djurlings och Segerströms.

Intill nordöstra kyrkomuren ståta en hel flock solida grafvårdar. Inskriptioner äro understundom ganska svåra att uppfatta i förbifarten, hvadan vi härvidlag nöja oss med vårdarne öfver kyrkoherden Lilliewaldh, † 1845, och hans maka, född Olbers, samt gravören C. D. Forssell, † 1852.

På den lilla gröna planen strax norr om dessa ståta de stolta monumenten öfver kassören i riksbanken And. Fred. Sundbergs, sjökapten Flodenbergs och J. P. Isojs familjegrafvar, den senare som det synes städse omlindad af friska granrisrankor.

Nära intill utgången åt Hornsgatan hvilar bergsrådet G. Broling, † 1838, under en gammaldags järnvård, kringgärdad af med järnkedjor sammanlänkade stenpelare. Då man kommit endast några steg på gången, som leder in från Hornsgatan stöter man till höger på en hög smärt stenpelare inom ett järnstaket. Därunder hvila i gemensam skaldegraf Stagnelius och Nicander, och Svenska akademien har bekostat deras minnesmärke.

En stoltare vård reser sig dock därinvid, nämligen öfvergrosshandlaren Daniel Asplund, † 1840, och längre bort öfver A. Löfbergs familjegraf.

Vi kunna räkna upp åtskilliga andra familjegrafvar.

Borgmästaren Christian Lovéns, Blachets, lagman C. G. Cassels, A. L. Hellebergs, Isak Kallbergs, Londicers, Hallströms, A. Fryckholms, vågmästaren Otto Herman Paulis.

En ståtlig vård är upprest åt Per Olof von Asp, f. 1745, †1808, »K. sändebud till Ottomanska Porten och Storbrittanniska hofvet».

Maria kyrkogård är ett af de få bland hufvudstadens graffält, som, trots den trägna trafiken däröfver, hittills förmått bibehålla något af den säregna stämning, som bör hvila öfver en de dödas stad. Därute på Hornsgatan, ilar den elektriska spårvagnen förbi, men de seriösa gångarne, den täta hären af kors och stenvårdar samt den unkna luften, som slår ur de sirade dörrarna från den långa raden af de södra koren, ge starkare än på de flesta af hufvudstadens graffält ett intryck af att man vandrar öfver de dödas ben.

Katarina kyrkogård.

I två dagar hade rådt en dof tystnad på Stortorget, och folket i de kringliggande husen hade flytt från sina våningar. Blott då och då smög öfver torget en ängsligt nosande hund med svansen mellan benen, eller kom där dragande ett följe af den danske inkräktarkonungens knektar för att plundra hvad plundras kunde. Midt på torget där nere mellan de gamla aristokratiska husen med trappgaflarne stod den groft timrade stupstocken. Den grå novemberdimman sög sig tjock och fuktig in mellan de smala svarta gränderna, och smutsen och gyttjan mellan kullerstenarne var rikligt mängd med pölar af lefradt blod. En knektahand, som tycktes behäftad med ordningssinne, hade staplat upp de af huggna hufvudena, unga hufvuden med långt ljuslockigt hår och gamla hufvuden med några glesa gråa testar, till en prydlig pyramid. Eljest lågo de döda stela kropparne i tre stora högar. Sönderslitna rika adelsdräkter och flikar afprelatkappor höljde dessa nedblodade och stela bålar, ben och armar med hvita, knutna, aristokratiska fingrar.

Bödelns yxa hade gjort en rik skörd, och inkräktarkungen hade fått fråssa i hämnd, och den händelse, som

nämnes Stockholms blodbad, var fullbordad.

På tredje dagen — det var den 10 november år 1520 — kommo knektar och bödelsdrängar med stora grofva kärror, som de lastade fulla med de 94 liken efter Svea rikes förnäma riddersmän och prelater. Den väldiga griftefärden drog sig genom de smala gatorna nedåt Mälarstranden och öfver till Osöna eller Åsöna, som södra malmen då kallades. I Gråmunkeklostret på Riddarholmen, som låg där nu Riddarholmskyrkan ligger, trängde knektarnas flock ned i grafhvalfven och slogo sönder Sten Sture den yngres och hans sons kistor, släpade upp liken och kastade dem bland de halshuggnas. Det dystra tåget ringlade sig upp för de knaggliga vägarna öfver Södra bergen till den plats där Katrina kyrkogård nu ligger och där då sträckte sig en hög sandås.

Kung Kristian själf var tillstädes bland hopen af sina knektar och så stor var ännu hans vrede öfver den döde Sten Sture, att han enligt sägnen i raseri skall ha borrat sina tänder i liket.

På den höga kala sandåsen staplades kropparne upp, höljdes med trästickor och dränktes med tjära och beck. Och långt utöfver Saltsjön, in mot Staden och öfver Söders bärgknallar vältrade sig rökmassorna från detta väldiga bål af Sveriges ädlingar och höga prelater. På så sätt invigdes den nuvarande Katarina kyrkogård.

Södra malmen var vid denna tid endast en utmark och brukades som rimkrönikan berättar »till mulbete för byens fä». Först under kung Gösta började något bebyggande, och Johan III lät år 1576 bygga ett kapell på den plats där kung Kristian Tyranns offer brändes, kalladt Sturens kapell. Gustaf II Adolf lät där uppsätta en koppartafla som enligt Messenius och efter honom Rüdling skall ha burit följande inskription:

D. O. M. XCIV. Sveonum. mandato Christierni regis iniquissimo. Stockholmiae A:o MDXX die 8 et 9 Novembris, partim gladio, partim laqueo publice necatorum, et hoc Suburbii spatio australis, (quod propterea Pientisimus Rex Johannes III deinceps ornavit Sacello), 10. Novembris concrematorum, inqveauras dissipatorum. Illorum vero Potissimi fuerunt.

Perillustris Dominus Steno Sture Junior, Pro-Rex Svecise, qui a Danis in conflictu sauciatus lethaliter Bogesundensi, die 19. Januarii, et hinc mortuus 9. Februarii, sepultusque in Templo. Stockholmiae insulano, ac jussu Tyranni 9. Novembris fuit exhumatus cum Filio infante. Sicut etiam Reverendissimi Domini, Matthias Strengnensis et Vincentius Scarensis Ecclesiarum Antistites, quorom capita solum in Campo morticinorum fuerant humata.

Nec non Proceres Svecise Nobilissimi, Ericus Abrahamius à Loholmen; Ericus Johansonius à Ridboholm, (Inclytus Gustavi I Regis Genitor) Ericus Nicolaius, Eqvites; Ericus Knutsonius, Eschillius Nicolaius, Ericus Ryning et Magnus Groen, Regni senatores.

His non minus Generosi accesserant Heroes, Joachimus Brahe, Benedictus Gylta, Ericus Kuse, Bundo et Tosto Brodersonii, Olaus Walram, Benedictus Ericius, Gunnarus Galle, Olaus Beronius, Andreas Ericius, ac Erlandus Espernius.

Similiter

Spectabilis Stockholmiae senatus, Johannes Gudmundsonins, Andreas Olavius,. Andreas Henricius, consules; Olaus Johannius, Magnus Budde, Bero Baggaus, Andreas Ruuth, Andreas Carlsonius, Michael Nicolaius, Canutus Ölandus,. Ericus Helsingius, Petrus Ericius, Asmandus, Mathias Krona, Jacobus Petrius, Nicolaus Benedictius et Hemingus Grönskalle, consultores. Cum totidem plebeculae Tribunis.

Appositum

A:o 1625 in Patenu ac præsenti eleganti Tabella, quam Serenissimus et Potentissimus Sveciae Rex Gustavus II. Proavitos exornare cineres, et ab interitu seu potius oblivione q varis, ita eos vindicare cupiens, afferre curavit praeparari.

Ar 1654 lät Karl X Gustaf dela Södra malmen i de två nuvarande församlingarna. 1656 lades grunden till Katarina kyrka, men genom bristande medel blef den dock ej färdig förrän i början på 1670-talet. Byggmästare

var riksarkitekten Jean de la Vallée. Denna kyrka nedbrann emellertid i grunden efter endast en 50-årig tillvaro på Philippi Jacobi dag år 1723. Till och med liken i grafvarna förtärdes af elden, och endast de nakna murarna återstodo. Genom Fredrik I:s, rikets ständers och enskildes frikostiga understöd återuppbyggdes emellertid kyrkan med största skyndsamhet och var färdig redan i november följande år.

Hvad namnet beträffar finnes tvenne åsikter. Somligaberätta, att Katarina är Sancta Birgittas dotter, som var första abedissan i Vadstena kloster, där hon dog år 1381. Andra förtälja att hon är drottning Katarina, Karl X:s moder, dotter af Karl IX och hans första gemål Anna Maria af Zweybrücken.

Katarina stora kyrkogård har vårdar öfver många döda. Vi nöja oss emellertid med att uppräkna några af de äldre namnen:

Johan Friedrich von Berco, drottning Hedvig Eleonoras sekreterare, f. 1648, † 1695.

Olof Johansson Brehmer, borgmästare och preses i byggnings- och ämbetscollegio i Stockholm, f. 1675, † 1716.

Herman Grim, f. i Visby 1640, † 1711. Han kallades »den store pestdoktorn», emedan han skött pestsmittade både i Australien, Ostindien, Amsterdam och senast i Stockholm.

Johan Jacob Leibnitz, först tysk superintendent, sedermera pastor vid tyska församlingen i Stockholm, f. 1653 i Nürnberg, † 1705.

Joachim Petter Lilljenhoff, k. commercieråd, f. i Nyköping 1630, † 1676. Hans grafkor vid kyrkans södra mur är ett af de präktigaste Katarina äger.

Johan Nicolaus Pouget, pastor i Katarina, f. 1687, † 1735. Han var son till Ulrika Eleonoras katolske hofskomakare, som af Karl XI tillsammans med de andra katolikerna fördrefs ur landet. Han blef katolsk präst, men insåg slutligen, som Rüdling säger, att den katolska läran var »galen och fördömlig», hvadan han öfvergick till den rena evangelisk-lutherska och slutligen blef pastor vid Katarina kyrka.

Daniel Unger, pastor i Katarina, f. 1647, † 1696. Hindrich Wattrang, k. kammarråd, f. 1674, † 1733. Gustaf Henrik Schwartz, f. i Helsingborg 1783, † i Stockholm 1857. Professor vid vetenskapsakademien, direktör vid teknologiska institutet. Gift med författarinnan Maria Sophia Schwartz.

Numera torde de södra kyrkogårdarna ej vara mera riskabla för den enslige, fredlige nattvandraren än andra platser i hufvudstaden, men att så ej alltid varit fallet framgår af en särskild förordning för Katarina kyrkogård år 1833. Ett vite af 3 Rdr och 16 sk. b:co stadgades för dem, »som samla sig eller vistaså kyrkogården till utöfvande af oljud, öfvervåld eller annan vanart med s. k. kronväggsspel och stenars kastande eller därstädes skada eller sönderbryta stängsel omkring stöd och grafvårdar, eller sedan kyrkoportarne blifvit stängda eller vid andra tillfällen öfverklifva muren omkring kyrkogården eller eljest beträdas med ohägn eller åverkan därstädes, hvarigenom osnygghet eller skada förorsakas».

Eljest är Katarina kyrkogård i hvardagslag ej märkvärdigare än andra graffält inom hufvudstadens hank och stör. Skarorna vandra däröfver fram och åter som på ett torg eller en gata, barnen leka på gångarne, och träden spira frodiga ur den mark, hvaröfver en gång hvirflade askan af riddersmän och mäktige prelater.

Stockholms omgifningar.

Af PAPIRIUS.

Så hafva vi nu sett, huru Stockholm ter sig vid det tjugonde århundradets början. Vi hafva ströfvat på dess gator och torg, lagt märke till de — visserligen få och ej allt för märkliga — lämningarna af forntida svensk byggnadskonst och alstren af den moderna arkitektur, som bryter sig fram, ännu till dels något famlande och

osäker, men ofta nog äfven både djärf och lycklig och med omisskännelig sträfvan att skapa något konstnärligt och skönt. Vi hafva besökt dess teatrar, konsert- och förlustelselokaler, studerat dess sällskaps- och folklif, hvilat ut i dess skuggiga planteringar, ströfvat genom dess fabriker och utefter kajerna samt förfriskat oss på restauranter och hotell, hvilkas komfort och eleganta lyx vunnit äfven anspråksfulla utländingars beundrande bifall. Vi hafva funnit, att Stockholm under lyckliga och fredliga år, under befolkningens idoga arbete och förvaltande myndigheters kloka omtanke hunnit växa ut till en verklig storstad i kontinental mening. Och framför allt hafva vi gjort den erfarenheten, snart sagdt hvart vi vändt oss, att Stockholm är en underbart fager stad. För denna fägring står vår hufvudstad visserligen i mångt och mycket i förbindelse till konsten, men för det allra mesta har den dock att tacka naturen:de speglande vattnen, de branta höjderna, de vida vyerna, det skiftande och rika panoramat, det är allt detta i förening, som gör Stockholm till en af de skönaste städer i världen.

Är alltså självfva taflan förtjusande, så är ramen det icke mindre. Staden ligger omgifven af en natur af så växlande skaplynne, att snart sagdt hvarje landskaps fysionomi, som vårt land kan erbjuda — undantagandes de ödsliga högfjällen, de karga, ofruktbara myrarna och det flacka slättlandet — där är representerad på ett icke blott typiskt utan ock fängslande fagert sätt. Och liksom man stundom finner i moderna målningar, är ramen inkomponerad i självfva taflan och bildar med den ett organiskt helt af underbar verkan.

På hvilken hufvudväg man än nalkas Stockholm, från landsidan — från östliga och norra Uppland med Norrteljebanan och Norra stambanan, från Västmanlandshållet med Bergslagsbanan eller från Södermanland med stam- och Nynäsbanorna — vinner landskapet i fägring och behag, ju närmare man kommer staden. Den flacka och jämna, i regel vattenlösa Upplandsslätten går öfver i bruten terräng, i kullar och dälder med mjuka linjer, och vatten från småsjöar eller vikar blinkar allt emellanåt fram. Trädvegetationen blir rikare och ansenligare, eken reser som oftast sin knutna stam och sitt kraftiga grenverk på kullarne till omväxling med björk, asp och sälg, och där barrskog finnes, är den gemenligen resligare och frodigare än ute på slätten, hvarest jordmånen är kargare och blåsten har friare spelrum. Men äfven då man passerar genom större delen af det vackra Södermanland och närmar sig Stockholm ökas täckheten: rytmen i linjerna blir raskare, färgspelet större, det blir mera lif och omväxling i landskapet. Härtill bidrager naturligtvis i icke ringa grad den intensivare kultur, som alltid råder i närmaste omgifningarne kring en storstad, de tätare herregodsen och villorna, de många och stora trädgårdarna med sina blomsteranläggningar och köksplanteringar, parkerna och alléerna med sin mångfald af träd, som icke ursprungligen höra vår flora till, och till allt detta hundratals små drag, som tillsammans bilda den atmosfär af storstadsomgifning, hvilken en erfaren resande ofelbart känner, fastän han blundar.Och de allra närmaste utkanterna! Man torde få leta genom ganska många städer, innan man hittar en så egendomligt tjusande aveny som Valhallavägen med stora moderna, palatsliknande hus på den ena sidan och på den andra sidan skogen — icke en med konst uppdrifven park utan en naturlig, nordisk barrskog med höga allvarliga granar och smäckra furor, med kärr och bullerstensåsar, skogsblommor och mossa, med täta snår, afbrutna af öppna gläntor, som alla erbjuda pittoreska och växlande perspektiv. Om stockholmaren hade ett mera utveckladt natursinne än han har, så skulle Lilljans- och Uggleviksskogarna vimla af promenerande från morgon till kväll, sommar och vinter; men de individer, som nu vistas där, äro mest sådana, som utgöra jaktföremålen vid polisens razzior.

Och »Gärdet»! Kom inte och säg att Gärdet är fult! Denna buktande slätt, som till ytformationen bringar tanken på en oceans stelnade dödsjö, är med sin rytmiska kupering, sitt rörliga militärlif, sin leksaksborg, sin öfverdådiga infattning af skogar på två sidor, vatten på den tredje och nya, palatslika hus på den fjärde, med blänkande, blinkande vågor från Värtan och Djurgårdsbrunnsviken, så snart man kommit upp på någon af höjderna — den är sällspordt vacker, den är unik. Och lunderna som skilja det öppna fältet från Värtahamnens område, samt åt andra hållet Kaknässkogen, mörk, högstammig och allvarlig som skogen kring Ugglevikskällan, erbjuda åt öster lika härliga skogspromenader, som dem man har norrut och — tagas i anspråk ungefär lika mycket.

Eller Hagaparken med sina urgamla träd, sina grottor och ruiner, vittrade fragment af rococomajestätets lifliga fantasi och högtflygande planer! Eller det förtjusande Nacka i sin undangömda däld, en äkta nordisk idyll af stor fägring vid hvarje årstid och hvarje tid på dygnet men mest måhända en augustikväll, när den lilla sjön ligger

spegelblank, och månen slår sin silfverbro öfver det stilla vattnet. Eller Lidingöbro med sin friska luft och sin fria utsikt öfver segelleden, begränsad af kullar, holmar och berg, hos hvilka glädje och allvar i linjer och färg smälta samman till en fulländad, obeskriflig harmoni! Se den utsikten en stilla sommarkväll när tjogtals seglare ligga för slappadukar och ångslupar bryta vattenspegeln, som solnedgången färgar i djupt vinrödt — se den då och säg sedan, om icke också detta är en tafla, som du alltid kommer att bevara i ditt minnes galleri?

Hvad skall jag väl säga om Djurgården, som skalderna besjungit i hänförda strofer så långt tillbaka som vi haft skalder med öga och sinne för naturens poesi! Hvarje stockholmare känner den och älskar den, och en hvar, som en gång besökt Stockholm, har gjort ronden kring denna park, som också är en skänk af naturen till en stad, som hon utvalt att smycka med sina härligaste klenoder. Det är en gåfva, för hvilken vi aldrig kunna vara nog tacksamma, och det är en välsignelse och lycka, att ingen maktägande någon gång kommit på den tanken att »städa» den, att gripa in med vandaliska händer och göra den till en konstpark.

Men huru mycken fägring än de skogar, berg och fält, som omgifva hufvudstaden, slösa med, så är det dock vattnet som mer än allt annat ger åt Stockholms omgifningar deras oförlikneliga skönhet. Redan Mälaren med sina väna, löfskogsklädda stränder, där allt emellanåt barrskog och klippor på ett effektfullt sätt sticka in, är af stor skönhet. Uppriktigt taladt göra vi Mälarens vida fjärdar och trånga sund, grönskande holmar och leende stränder långt ifrån full rättvisa. Mälaren har en alltför farlig rival i Saltsjön, i skärgården, där luften dock alltid förblir friskare, vattnet klarare och kyligare och där scenerierna i rik omväxling, lif och skönhet täfla med det stolta sötvattenshafvets — täfla och vinna en lätt seger. På främlingen, som för första gången ser våra Östersjöskärgårdars säregna skönhetstyp — och detta i dess högsta fulländning — förfelar sällan den flere timmar långa inseglingen mellan tusentals öar, holmar och skär, öfver vikar och sund, som begränsas än af skrofliga klippor än af yppiga löfskogar, härliga åkerfält och leende ängar, att göra ett storartadt intryck. Och att stockholmaren hängifvet älskar sin skärgård, därom vittna de talrika villor och sommarbostäder, som vuxit upp på branterna, i dälderna, öfverallt med ett ord, och hvilkas antal växer i en grad, som är nästan oroväckande för den, hvilken anser det som ett väsentligt moment i sin sommarhvila att få vara någorlunda obesvärad och ostörd.Bland all denna rikedom af naturens fägring och människors idoghet, hvarom stränderna tala, rör sig under vår, sommar och höst ett oändligt vimmel af farkoster, från den stora atlanterångaren ned till kolibribåten, från tremastaren under fulla segel till rospiggens skuta. Här är beständigt rörelse och lif, färg och stämning. Nyanserna skifta i oändlighet, men hufvudintrycket förblir alltid skönhet, *skönhet.*

Och af allt som säges om Stockholm blir dock detta omdöme både begynnelsen och änden. Stockholm är en vacker stad, hänförande vacker. Det är till största delen naturens förtjänst, att så kan sägas, och utan sin inramning skulle taflan ej göra på långt när samma intryck som nu. Mälaren som sänder sin brusande friska ström tvärs igenom staden, Saltsjön, som sträckt en af sina armar ända hit in, trånande efter att få smeka kajerna, famna holmarna, spegla höjder, tinnar och torn i sin lugna bölja, skogen, som sändt sina stoltaste förposter att göra front framför de moderna palatsens led — det är dessa, som bilda diademet kring stadens änne och göra Stockholm till drottningen bland städer.

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på
http://runeberg.org/bokomsto/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på
https://arkivkopia.se/sak/runeberg-bokomsto.

Filen skapad 2018-12-16 19:49:46.618443